

**FRIEDERICI
HOFFMANNI
MEDICINAE
RATIONALIS
SYSTEMATICAE**

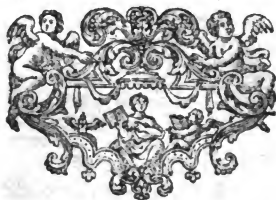
FRIDERICI
HOFFMANNI
MEDICINÆ
RATIONALIS
SYSTEMATICÆ

TOMUS QUARTUS.

QUO SPECIALIS MORBORUM PATHOLOGIA
& huic superstructa solida Therapia cum medendi methodo
cautelis Clinicis & morborum enarrationibus adjuncta
Epicrisi exhibentur.

PARS PRIMA

DOCTRINÆ DE OMNIS GENERIS FEBRIBUS
*sam intermissis, quam continuis & acutis inflammatoriis
perspicua & demonstrativa methodo tradens.*

VENETIIS. MDCCXXXVII.

EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

JUVENI EGREGIO
FRIDERICO HOFFMANNO

CANDIDATO ARTIS MEDICÆ DOCTISSIMO

*Strenuo & solerti rerum Physicarum Mathematicarum
& Medicarum cultori.*

FILIO SUO DILECTISSIMO

NEC NON

OMNIBUS DISCIPLINÆ SUÆ ALUMNIS

DOCTIS ET SEDULIS

Utilissimum hunc Librum dicat & plurimum
commendat

AUCTOR.

P R Æ F A T I O .

TANDEM prodit in lucem promissus diu & expectatus quartus Medicinæ rationalis systematicæ tomus, qui morborum pathologicam & practicam specialem disquisitionem, cum cautelis & observationibus clinicis, & quidem morborum curationumque historiis complectitur, & quidem prima ipsius pars, de omnis generis febribus. Multa, quidem scripsi & plura edidi, ex quo per triginta & septem fere annos Professoris munere hac in Academia functus sum; sed a primo statim tempore firmum cepi propositum, maturæ tandem ætati reservare Medicinæ systema, non quod nutanti hypothesium sustentaculo, sed veritatibus inter se connexis & methodo demonstrativa propositis, niteretur, ad artem nostram, multis, in pathologicis præsertim & medendi methodo, laborantem imperfectionibus, perficiendam & certam ipsius rationem adstruendam. Ante decem igitur annos evulgavi primum hujus operis systematici tomum, qui philosophiam corporis humani vivi & sani, & doctrinam sanitatem tuendi vitamque conservandi tractat, ac haud ita pridem auctior & emendatior recusus est. Successit dein secundus tomus, quo philosophiam corporis humani ægrotantis tradidi, & varii generis causas, quibus functiones in corpore varie læduntur, congruo ordine, accurate & copiose exposui, ut Medicus rerum insalubrium, quæ morbis ingenerandis velificantur, cognitionem haberet exquisitam. Novissime in tertio tomo id egi, ut viam sternerem, ad recte ac penitus percipiendam, & pathologiam, & therapiam. Hinc docui, quo pacto morborum historiam colligendæ, morbi dignoscendi & perite de iis judicandum, genuinam medendi methodum, ex naturæ legibus, arti imitandis & exsequendis, monstrandis, & reductis in generales quatuor classes remediis cunctis, longo usu probata selegi eorumque physico-mechanicum in corpus operandi & dextre applicandi modum, candide exposui. Restitit itaque adhuc quartus tomus, speciosissimam morborum ætiologiam & therapiam, pro tot indi-

P R Æ F A T I O.

viduorum & causarum morbificarum varietate, exhibiturus, cujus nunc primam partem, febrium doctrinam habentem, eruditorum & saniorum Medicorum iudicio publice expono, in non pœnitendum, uti spero, usum eorum, qui in artis operibus versantur. Neque vero me pœnitet, editionem practici huius operis diu distulisse, & ad hoc usque tempus, quo longa & sufficienti experientia instructus, certa ubique cum ratione id elaborare possum. Ego enim non sine animi indignatione & ægritudine vidi, quam temere laudant de hominum corio medentium imperiti & quot quantaque damna inconsulta medicina inferant. Tædet etiam prorsus multorum, immo plurimorum practicoꝝ librorum, qui immaturo adhuc iudicio, & insufficiente, aut plane nulla experientia, ex aliis compilati conscribuntur, erroribus decumanis referri, qui sic cum magno ægrotantium detrimento in vulgus emanant. Ad condendum vero practicum systema, quod firmis & demonstrativis principiis nitatur, ante omnia amplissimo observationum practicarum apparatu opus esse, quisque iudicio pollens intelliget facile. Vera enim pathologia, quæ generationem morborum ex concurrentibus variis causis, genuinum est therapie certæ, in curandis & arcendis morboſis afflictionibus occupatæ, fundamentum ac basis. Sanare quoque nihil aliud est, quam causas morborum proximas eorumque effectus tollere & præſervare a morbis idem, ac primas morborum origines earumque antecedentes causas, avertere, vel per congrua remedia remove. Ideo necessarium quam maxime est, ut causæ nocentes morbificæ, quæ innumerabiles & mirum natura ac operatione differunt, sufficientes & penitus cognoscantur, ut deinceps, remediorum, causis morborum seu contraria opponendorum, quæ innumera pariter sunt & natura ac efficacia, pro corporis dispositione, admodum diversa, vires & facultates indagentur & intime perspiciantur. Ad obtinendam autem hanc cognitionem, via datur alia nulla, quam per numerosa observata clinica, cum cura notata in tot individuis, ratione ætatis, sexus, nativitatis, hæreditariæ dispositionis, consuetudinis, victus & vitæ generis, sensibilitatis, valetudinis perpeſſæ, differentiis, & quod maximum

ximum in morbis non tantum simplicibus & solitariis, verum etiam, qui frequentissimi, complicatis. In ipsa curatione id utique certum, nec ullum morbum curari posse eadem methodo in genere, sed quemvis, propter differentem causarum & individuorum indolem, curandi rationem poscere diversam, individualem scilicet & specialissimam. Quæ quum firmum requirat iudicium, quo observatis & expensis curate circumstantiis singulis, quid de morbo sentiendum, quomodo curatio instituenda, quibus auxiliis utendum & quo ordine ac dosi hæc adhibenda? omnino necessarium est, ut ex numero pluribus observationibus addiscatur hæc & colligatur. Interim solæ observationes, etiam cautissime conscriptæ, neutiquam sufficiunt, ad evitandos tam in iudicando, quam usu remedium erroris, sed clave opus est, qua rerum in historiis obviarum facti causas eruere, detegere, aperire, clare demonstrare, tandemque ex observatis particularibus plurimis, axiomata universalis, magnæ ad pathologiæ & therapiæ incrementa utilitatis, elicere possimus. Jam hæc clavis nihil aliud est, quam illa rerum medicarum scientia, quæ deprompta est ex principiis in sensum & conceptum cadentibus, anatomicis nempe & physico-mechanicis, ita ut illorum ope ea, quæ ad corporis humani ejusque partium intimam structuram & ex hac dependentes singularum functiones pertinent, & horum beneficio, indoles & facultate rerum corporearum, quæ non pro arbitrio, sed ex necessitate a summo creatore indita immutabili, in corpus agunt, ac unice vitam, sanitatem, mortem & morbos, horumque & præservationem, & curationem, dispensant, cognoscantur. Præ omnibus tamen opus est deducta ex his principiis pathologia vera; qua si quis destituitur, nihil solidi, nihil recti, de medicamentorum viribus, an in hoc vel illo morbo & individuo, salubria sint, vel insalubria? judicare valet. Quam manca autem & hiulca sit, quamque infirmis fundamentis nitatur, & veterum, & recentiorum plurimorum pathologia, nemo qui penitus eandem sine præjudicio expendit, inficias ire poterit, sed dicere illud & palam scribere, tam odiosum est, quam veritatem eloqui. Ita tamen omnino est. Et ne gravius aut ex affectu forsan scriptum videatur, exemplo sint definitiones, ubi vis obviæ. Ve-

ras has & reales, genuinum ac firmum esse principium, ex quo conclusiones & demonstrationes, de essentia, causis & differentiis definiti formandæ, accuratiores Philosophi, profitentur & asserunt omnes. Quæ autem in medica disciplina passim circumferuntur, de arte inprimis medica, de vita, sanitate, morbis, morte, de febre, inflammatione, morbo spasmodico hypochondriaco definitiones, ita sunt comparatæ, ut vix ulla sit, in qua non multum desiderari queat. Quin, quum in physiologicis cerebri & systematis nervosi functio & usus, pensî habetur & a plurimis tantum non ignoretur; ultro innotescit, morbos ex horum vitio etiam ignorari, & mutilam præterea admodum esse, non modo morborum, sed & symptomatum ætiologiam. De therapîæ porro, nostro tempore receptæ, imperfectione testimonio est indubio, illa propudiosa inter Medicos vicens dissensio, de remediorum viribus & usu. Lacerantur hac passim maximæ virtutis auxilia, venæsectio, fonticuli, vésicatoria, purgantia, emetica, martialia, adstringentia, inprimis chinæ cortex, camphorata, volatilia, opiata & mercurialia, quæ nonnulli in totum, nonnulli sub certa tantum conditione rejiciunt, alii vicissim mire laudant ac concelebrant. Luculentius hanc in therapeutici ignorantiam prodit ingens illa remediorum suppellex atque farrago, simplicium & compositorum, Galenicorum & Chymicorum, quam tamen plurimi necessariam judicant ad oppugnandos tam multos & varios morbos. Alii contra universalia tantum crepant, & paucissima numero in usum vocanda esse, contendunt. Ab utraque vero parte diætetica & quasi domestica, illa maximarum in chronicis morbis virium præsidia, quibus Veteres, Chymîæ & Pharmaciæ ignari, gravissimos morbos debellarunt, aqua nimirum, vel pura fontana, vel mineralis, lac, serum lactis, ptisanæ, decocta & infusa specierum vegetabilium, balnea, frictions, abstinencia quoque & inedia, vel plane ignorantur, vel minimum negliguntur, neque ex merito æstimantur. Sed sic obvios nævos atque defectus Medicinæ, uti hodie fere est, terigisse sufficiat & iterum inculcasse, quæ satis inculcari possunt nunquam. Jam quo pacto lapsus hi vitandi & quam ego ob id hoc in opere servaverim tractationis rationem, ostendam. Sane quum

vita

vita & sanitas res sit adeo pretiosa & inæstimabilis, princeps & præcipua omnino esto cura, ne quippiam admittatur, quod eandem ullo modo labefactare, multo minus destruere, queat. Eo potius summo enitendum est studio, ut morbi & præmatura mors arceatur. In hoc enim præcipuum medentis positum est officium, tum quod magis in ipsius potestate situm, tum quod ex centum, vix unus eam attingit ætatem, ut ex scientia rerum salubrium & insalubrium, præsentem morbum depellere tuto & certo norit. Ut itaque officio suo recte satisfaciatur artifex, per remedia, quæ ipsius manus & instrumenta, nihil plane agere debet ex opinione, quæ secundum Hippocratem de decent. orn. in crimen verti debet eam adhibentibus, sed simplex sectanda veritas, cujus genuinus character, si ex indubiis & inconcussæ veritatis principiis, apta connexionem ita potest deduci & demonstrari, ut animum convincat, nec dubitatio amplius supersit. Ur sit hanc demonstrationem serio jam primus artis conditor, Hippocrates, passim. Sic enim graphice scribit epist. XXVII. ad Athen. oportet non solum dicere, sed etiam demonstrare, quod verum est in Medicina. Idem lib. de art. pag. 9. vult, ut morborum tam manifestorum, quam obscurorum, certæ & infallibiles medelæ sint. Et lib. de loc. in hom. pag. 398. constans, ait, & firma est tota Medicinæ & doctrina optime in ea composita, minime fortuito casu egere videntur. Atque etiam ego existimo, medicam disciplinam ad demonstrationes conficiendas omnium esse aptissimam. Magnus enim est numerus causarum naturalium, non naturalium & præternaturalium, quæ concurrere debent ad proximam causam, a qua functiones læduntur immediate & morbus fit. Quo vero major rerum vel causarum series & ordo, eo pulchriores, pleniores & perfectiores conficiuntur demonstrationes. Jam, uti supra dictum, secundum optimos demonstrandi magistros, definitiones reales sunt illud principium & fundamentum, ex quo conclusiones firmæ argumentatione deducendæ, & in quod veritates singulæ tandem resolvuntur. Quare in adornanda hac morborum perveſtigatione, hanc mihi præfixi methodum, ut primo loco veram morbi definitionem collocarem, per quam ipse morbus

bus ejusque causa cognosci & ab aliis ratione suæ essentia dignosci possit. Dein subjunxi statim generalem morbi historiam, completam cum omnibus necessariis circumstantiis, depromptam partim ex propria, partim aliorum peritissimorum Medicorum experientia, eumque in finem magno cum fructu usus sum ex antiquissimis Hippocratis & Aretæ, neque minus Celsi, Cælii Aureliani & Tralliani scriptis, qui accuratius recentioribus morborum consignerunt historias, e quibus ob id eximiora loca passim inserui. Enarrata historia, in proximam & adæquatam cujusvis morbi causam, quæ symptomatum genitrix, inquisivi, & simplici simul ac facili methodo cum hac connexi causas antecedentes remotas, item naturales & præternaturales, ostendendo apte & intelligenter, qua ratione hæc ad primam in effectum traducendam conspirent. Tum exposui signa e quibus de morbi eventu judicandum perite, ac, ut sedes morbi & mortis causa innotesceret, addidi demum, quæ in cadaveribus defunctorum reperiantur. Sic tradita morbi theoria, accessi statim ad medicationem & curatorias indicationes, quæ perpetam plerumque seorsim tractantur. Curatio enim & medendi methodus opponi debent causis, ideoque etiam proxime cum iis connecti, quo eo melius in oculos incurrant & animo insigatur, Prisca hæc fuit Hippocratis sententia, *quam lib. de stat. pag. 400. sic prodidit: si quis causas corporis affecti probe cognovit, potens est valde ea afferre, quæ corpori commodent, nimirum contraria, morborum natura perspecta. Est enim secundum naturam Medicina, idest, Medicina in naturalem statum debet reducere ægrotum. Sed in medicatione merito tenendum: nec Medicum, nec medicamentum, sed ipsam naturam, per quam nihil aliud intelligo, quam corporis machinam potentis motricibus in solidis & fluidis, nec non ex variis secretoriis & excretoriis artificiosissime constructam, solum sæpe, morrem sanare, causasque ipsius debito tempore & ordine per congrua emunctoria eliminare. Hanc itaque methodum, hunc ordinem naturæ & leges, Medicus ceu peritus ipsius minister cum cura observare & imitari, ac si deficit, in motibus eandem juvare, vel si excedit, ad moderamen & æquilibrium reducere*
debet

debet. Quod, quo pacto recte sit faciendum, leges quasdam, naturæ legibus conformes omnino, tradidi & uberius exposui in *Med. ration. system. tom. III. Sect. II. cap. I. & II. pag. 388.* quæ tamen in ratione fundatæ, quam multiplici experientia sunt comprobatæ. Has qui in medicatione omni observabit curate, peccabit nunquam; qui autem deliquit, certissime contra harum præceptum impexit. Quare omnibus & singulis qui artis exercitio manum admoveere volunt, aut jam in eo versantur, sedulo legenda, perpendenda & probe tenenda commendo etiam atque etiam, quæ in citato *tomo tertio*, maximeque *Sect. 2. cap. 1. 2. 3. & 4. seqq.* attuli. Inde enim amplissimum fructum ad resolvendas morborum historias & danda salutaria consilia percipient, & intelligent, specialia hoc in opere practica præcepta, niri universalibus illis omnia. Habeant præterea disciplinæ meæ alumni sibi commendatos casus, quo cuivis capiti subjungi, cum addita epicrisi. Hæc enim, ubi recte actum, perspicient applicationem præceptorum, ubi secus factum esse, candide sine ullius injuria dixi, aliorum damno sapere & cautiore fieri discent. Videbunt etiam ex historiis deprompta salutaria monita, amplissimi in similibus casibus usus. Omnia autem erunt inciramento, ut diligentes sint in annotandis curate morborum historiis, e quibus, ope theoriæ solidæ, ad usum accommodæ, ipsi eruere poterunt canones atque cautelas ad incrementa & pathologiæ & therapiæ longe utilissimas. Nolo tamen, ut mea tantum sectentur, sed ut ex aliis etiam decerpant, quæ vera & ad usum scripta eademque cum prudentia sibi imitanda proponant. Quem in finem habeo ut commendem *Hippocratem, Arætam, Trallianum & Celsum*, ex veteribus, ex recentioribus *Gallis, Ballonium & felicissimum Practicum Riverium*; ex Italis optimum *Hippocratis* scholasten, *Mercurialem* nec non *Lancisium & Baglivum*; ex Anglis *Willisium, Sydenhamum & Mortonem*, ex Belgis *Sylvium & Boerhaavem*; ex Germanis *Sennertum, Hildanum ac Ettmullerum*, non neglectis eorum laboribus, qui novissime in nostra æque ac aliis Germaniæ Academiis, veris principiis & sufficienti experientia instructi, scripserunt. Hæc tam in genere, quam de
scri-

scribendi ratione & usu hujus libri monuisse sufficiat. Optassem quidem, ut practicum opus universum, uti animo concepi, luci publicæ simul exponere potuissem, sed late nimis patuit campus, quam ut uno semestri, in tanta ægrotorum, & domi, & foris, consilium & opem exquirentium, in tanta negotiorum & causarum, ex magistratu quem gero academico, multitudine, & sub valetudine adversa, qua sub initium anni longius quam per mensem fui detentus, eundem potuerim cernere. Selegi igitur potissimam de febribus doctrinam eandemque in prima hac parte mihi summi explanandam. Dabo tamen operam, ut quam primum fieri poterit, reliquorum adhuc morborum, eodem modo instituta tractatio, & si DEUS viram viresque concesserit, verrente forsan anno, lucem aspiciat. Interim ut hic noster labor in medentium & ægrotantium fructum cedat amplissimum, voveo. Scribeb. Halæ Magdeb. Idibus Maji, anni 1709 cccxxix.

CONSPECTUS PARTIS PRIMÆ SECTIO I.

De febribus intermittentibus tam simplicibus, quam
compositis & anomalis Catarrhalibus item Exanthem-
aticis & Malignis nec non Erysipelacea,

PROLOGOMENA.

De Febrium natura in genere.

Caput I. De febre tertiana.	pag. 4
II. De febre quartana.	27
III. De febre quotidiana.	45
IV. De febribus intermittentibus epidemicis anomalis mali moris.	56
V. De febre semitertiana.	60
VI. De febre catarrhali benigna.	65
VII. De febre variolosa.	74
VIII. De febre morbillosa.	97
IX. De febre purpurata rubra & alba miliari.	107
X. De febribus epidemicis exanthematicis catarrhalibus sive petechizantibus.	120
XI. De febribus petechialibus veris.	137
XII. De febre pestilentiali.	151
XIII. De febre erysipelacea.	161

CON.

S E C T I O N II.

Caput 1.	De febribus inflammatoriis in genere, speciatim de febre acuta sanguinea, Græcis synocha.	pag. 172
II.	De febre ardente, nec non cholericâ.	182
III.	De febre sîto machicâ inflammatoria.	198
IV.	De angina.	208
V.	De febre phrenetica, sive phrenitide.	217
VI.	De febribus pneumonicis, sive pleuritide & peripneumonia.	227
VII.	De febre hepatica, sive hepatitide.	239
VIII.	De febre nephritica.	246
IX.	De inflammatione vesicæ.	255
X.	De inflammatione & febre uterina.	261
XI.	De inflammatione oculorum, cum & sine febre.	278
XII.	De febre intestinorum inflammatoria ex mesenterio.	286
XIII.	De febribus lentis & hecticis.	295
XIV.	De febribus symptomaticis.	313

S E C T I O I. D E F E B R I B U S INTERMITTENTIBUS

Tam Simplicibus quam Anomalis atque Compositis
item Catarrhalibus, Exanthematicis &
Malignis, nec non Erysipelacca.

P R O L E G O M E N A D E FEBRIUM NATURA I N G E N E R E.

*Febris
frequens
& gra-
vis mor-
bus.*

§. I.
S nullus morbus recte meretur ap-
pellari universalis, certe est ipsa
febris. Hæc enim universum nervo-
rum genus vehementer exagitat, om-
niumque in corpore partium functio-
nes graviter pervertit, ut nec solidor-
um, cordis & artieriarum motus,
æquabilis sit atque legitimus, nec san-
guinis reliquorumque humorum pro-
gressus liber & naturalis, nec saluber-
rimæ secretiones & excretiones recte
succedant, neque etiam ipse animus
sibi omnino constet, sed quandoque
febrili impetu turbatus, deliret pla-
ne. Deinceps omnibus omnino homi-
nibus ex æquo incumbit hic mor-
bus, cujuscunque sint ætatis, sexus
Tom. IV.

& temperamenti, quocunque sub cœ-
lo vivant & quocunque etiam victu &
vitæ regimine utantur. Quin epide-
mice haud raro grassatur multosque
simul magna corripit atrocia ac me-
dentibus multum faceffat negotii. Ne-
que tantum per se sanitatem subvertit
& morbus est priuarius, sed sæpe
etiam aliis passionibus, uti cachexiæ,
scorbuto, phthisi, lvi venereæ, hy-
dropi, accedit cœu symptoma, eas-
demque acerbiores reddit & periculo-
siores. Ut adeo, calculo exactius sub-
ducto, decima mortalium pars, mor-
bo vix alio tollatur e medio, quam
febrili.

§. II.
Licet autem febris humano generi
tam

*Sæpe
tam non
salu-
taris.*

2 Sectio I. Prolegomena de februm natura in genere.

tam infestus & perniciosis sit morbus; hanc tamen peculiarem obtinet facultatem, & motu intestino & progressivo quo absolvitur auctiori causam suam destruat ac seipsum sanare possit, immo alius & gravior & longis morbis superveniens, eisdem vincat atque expugnet. Ipse Hippocrates & Celsus febrem habuerunt medicinam & morborum praesidium, quo magni etiam morbi curantur, paralytes, epilepsia, convulsivi motus, affectus spasmodici, sic dicti hypochondriaci, quin consultum duxerunt, suppressa citius febre, novam accendere. Et testantur etiam observationes, quod valetudinarii, post febrem, firmam & longam sanitatem fuerint adepti, quin, quod temperamentum & mores fuerint immutati, qua de re latius videri potest dissertatio nostra de februm salubritate.

§. III.

Febris
descriptio.

Quum igitur febris tantam potentiam, tam ad mortem, quam sanitatem habeat; in proclivi est judicare, ipsius veram & intimam, quoad indolem, generationem atque effectus cognitionem, utilem esse Medico & scitu necessariam. Jam, secundum logicas regulas, vera rei cuiusdam definitio, naturam, differentiam & causas ipsius comprehendens, verum & optimum est demonstrandi principium, ex quo reliqua phaenomena apte deducenda. Hinc omnino etiam de vera, adaequata & reali febris definitione debemus esse solliciti. Sed pudet & tædet dicere tam multas tamque varias Veterum aequae ac recentiorum proflare febris definitiones; & tamen vix ullam, ullius, aut nonnisi exigui esse momenti, ad genuinam ipsius indolem verasque causas exponendas. Mihi itaque ad veritatem accommodare sic definiendam esse febrem videtur: quod sit spasmodici universi systematis nervosi & vasculosi affectio, juncta cum omnium in corpore functionum lesione orta a causa nervosas partes ad intensiorem

contractionem irritante, ita quidem; ut accedente ipsa, fluida vitalia primum ad interiora, cor & majora vasa ab externo ambitu agantur, & postea, aucta cordis & arteriarum systole, celeriter cum aestu per strictiora vasa iterum extrorsum pellantur, donec spasmo laxato excretiones succedant & febris desinat.

§. IV.

Assero igitur, formalem febris rationem, sive, ut ita loquar, fundam^{causa}entalem causam, consistere in spasmodica universi generis nervosi & fibrosi affectione, quæ maxime ex spinali medulla procedit, & successive ab exterioribus ad interiores partes vergit. Docui id pluribus & momentosis rationibus in *dissertatione, de vera motuum febrilium indole ac sede*. Idem vero etiam luculenter arguunt omnia, quæ in febre praesto sunt phaenomena atque phaenomena, dolor scilicet dorsi, praesertim circa lumbos, horror, rigor, frigus, praesertim extremorum, tremor, unguium livor, vasorum in manibus & pedibus detumescencia, cutis contracta & arida oscitatio, pandiculatio, pallidus & lividus faciei color, tremens & palpitans cordis motus, praecordiorum anxietas, spiratio aëra, inquietudo, corporis jactatio, sensus ebullientis circa praecordia sanguinis, pulsus contractus, parvus ac debilis, nausea & inclinatio ad vomitum, alvi & perspirationis suppressio, cum urina tenui & aquosa.

§. V.

Hinc prona jam fuit consequentia, quod omnia, quæ totum nervosarum & vasculosarum partium systema ad spasmos irritare & sollicitare possunt, ad ingenerandam febrem sint aptissima. Horum classem ducunt vehementes animi commotiones, terror, inprimis & ira, materia venenata & subtilis caustica, vel intus genita, vel per contagium suscepta, intercepta perspiratio, sudores critici cohibiti, exanthemata retropulsa, materia pu-^{causa materialis} rulenta.

Señtio I. Prolegomena de februm natura in genero. 3

ruenta ulcerosa, passim in partibus obhærescens, alimenta nimis acria, corrupta & biliosa primis in viis hærentes cruditates, nimis vigilie, dolor vehemens ac nervosarum partium tensio, in inflammationibus, tumoribus & abscessibus, læsiones nervosarum partium ab acuto instrumento, ab acri & corrosivo pharmaco, balnea frigida & vicissim nimis calida, aut adstringentia. Sed pro differente harum causarum indole & vario quo nervosum genus infestant modo, differunt etiam prognatæ inde febres, ut nonnullæ sint benigniores, nonnullæ maligniores, aliæ continuæ, simplices, vel composita, regulares, vel anomala, exanthematica, putrida, hæctica, vellentæ, ut porro quædam facilius, vel difficilius sanationem admittant, quædam cito decurrant, quædam longius extrahantur, quædam etiam hominem perimant. De qua februm origine earumque causis & differentiis, pluribus egi in *dissertatione de generatione februm*.

§. VI.

Febris duplex motu absoluto.

Neque vero omnis celerior cordis & arteriarum systole, expulsi frequentiori cognoscenda, & auctus cum calore intensiori sanguinis circuitus, febris est. Sæpe enim talis a vehementi corporis exercitatione, vel sanguinis per calida & spirituosa commotione, accidit. Sed ille tantum intensior fluidorum circuitus & illa auctior cordis & arteriarum systole, febris dicenda, quæ a causis internis inducitur & sequitur horrorem, rigorem & frigus partium externarum. Duplex enim in febre sociatus motus, unus qui a peripheria ad centrum, sive a partibus externis ad internas, cor & pulmones, vergit; alter qui hunc sequitur contrarius, a centro ad corporis peripheriam. Illi junctus pulsus parvus, contractus, debilis, cum præcordiorum anxietate & spirandi angustia; huic auctior arteriarum motus, pulsus magnus & ætus, ex-

trema etiam corporis partes occupans. Duplicem hunc febrem absolute motum pridem jam notavit primus artis nostræ parens *Hippocrates*, eundemque disertis verbis felse descripsit *I. de flat*, hunc in sensum: in febre per horrorem sanguinem ab extremis corporis partibus, quæ exsangues & propter frigus palpitant, decedere & concurrere ad locos maxime calidos, & ob sanguinis ibi collecti abundantiam suscitari calorem, ad externa demum transeuntem.

§. VII.

Duplex hic motus diversæ plane indolis atque virtutis. Primus ille, a peripheria ad centrum, minus salutaris, sed *morbus* morbosus, quin interdum mortifer. Qui enim moriuntur ex febre, sive continua sit, sive intermittens, acuta, sive chronica, pereunt sub spasmo, frigore, horrore & rigore partium externarum convulsionibus, quia cor, pulmones & cerebrum, sanguine intus congesto nimium obruta, eundem ob debilitatem amplius repellere nequeunt. Alter vero ab interioribus & centro, ad circumferentiam & minima vascula motus, salutaris est & vitalis, immo medicinalis & conservatorius. Sub hoc enim & per hunc, ipsa materia, spasmus febrilem ciens, successu temporis corrigitur, discutitur, ejicitur & ipsa febris solvitur.

Altera solutio.

§. VIII.

Nimirum quum causa motus febrilis sit spasmus universalis, nunquam penitus cessat ille, nisi hic fuerit solutus. Hunc autem solum esse indicatur, si perspiratio sit liberior, mado, vel sudor in cute apparet, pulsus antea durus, impetuolus & celer, mollior sit, moderatus ac tardior, si ruina sedimentum ponit & vires successive redeunt. Hæc junctim apparentia, morbi solutionem nunciant & crisis nomine veniunt, quia ex iis medicus judicium de morbo ferre potest. Hoc etiam sensu exponenda Veterum definitio febris; quod sit lu-

Febris solutio.

Et cum morbo. Quod si scilicet spasmus, succos ad interiora urgens, validior est cordis & arteriarum motu ad externa repellente, morbus vincit & mors incidit. Si autem motus per spasmum retrogrādus superatur a vitali cordis & arteriarum systole extrorsum sanguinem trudente, morbus abigitur & sanitas redit. Quæ quidem naturæ post lucam hanc victoriam, cettis, septenario potissimum numero computatis diebus, accidit, qui ob id vocantur critici, quibusque medico de morbi eventu judicandum.

§. IX.

*Ter-
tia-
m
& ar-
te præ-
sanda.* Ineffabilis igitur divina providentia merito celebranda, quæ corporis nostri machinam animalem, tam sapienter potentis & facultatibus instruxit motricibus, ut ipse morbus, qui nunquam non cum læsione functionum partium & vitæ sanitatisque periculo accidit, ad expugnandam ipsam suam causam sui que curationem sæpissime vergat & vergere possit. Atque adeo, quum ipsa natura sit optima morborum, etiam ipsius febris, medicatrix, perniciosum omnino est molimen, febriles in salutem tendentes motus, imprudenter medicina suspendere, suppressere, aut plane tollere velle. Secundandum potius naturæ saluberrimum opus, quod per auctiorem progressum humorum motum, ad correctionem & resolutionem materiæ morbificæ ipsiusque tandem excretionem dirigitur. Id quod optime perficitur diluentibus, humectantibus, temperantibus, aperientibus, roborantibus & nitrosis, nec non iis, quæ, tempore præsertim intermissionis, congruas excretionem promoveant.

§. X.

*Consu-
sio.* Hæc est nostra sobria & rationalis februm theoria, causis manifestis, intellectui obvis & ex necessitate agentibus, physicomachanicis, nitens. Ex qua omnia, quæ circa febrilium motuum negotium occurrunt, phænomena, symptomata & effectus,

ordine concinno & apta connexionē deduci possunt & explicari. Quod quo pacto sit faciendum, & quæ ratione etiam ex hac theoria methodus medendi congrua elicienda causisque opponenda remedia, uberius patebit ex iis, quæ in speciali quarumvis februm tractatione, jam dicemus.

CAPUT PRIMUM.

De Febre Tertiana.

Theses Pathologicæ.

§. I.

Nulla febris est, quæ tam exacte motus febrilis in genere, qui & vasa, & nervosæ partes infestat, & Hippocrati Græcisque rigoris nomine quali per excellentiam venit, naturam ac genium manifestat & quæ tam frequenter affligit, nec ulli ætati, temperamento vel sexui parcat, quam quæ alternis diebus cum rigore & horrore invadit, subsequente celerrimi, qui ex frequentia cognoscitur pulsu, nec non anxio & ardenti calore, ac tertiana dicitur.

§. II.

Hæc, præsertim si regularis & legitima, his incedit symptomatibus. Caput primum dolet, artus languent, lumborum percipitur dolor circa primam dorsalem vertebra, qui per dorsum longitudinem versus epigastrium ascendit, cum dolorifico tensionis in hypochondriis sensu alvique strictione, accedit partium externarum, præsertim narium & aurium, refrigeratio, pandiculatio, oscitatio & horror, membra sæpius graviter concutiens, pulsu simul parvo, contracto & debili, interdum quoque ægro sentiente. Sequitur dein nausea, cum inani ad vomendum conatu, vel etiam ipsa vomitio materiæ biliosæ & pituitosæ, quandoque viridis, junctæ sæpius tussi molesta cum pituitæ rejectione, ex stomachi cruditatibus acido viscidis oriunda. Tum universum corpus fevor,

*Tertia-
na quæ
dicitur
tert?*

*Infus
decur-
sus &
sym-
ptomata
ta.*

vor, five anxius, ardens & siccus calor occupat, facies antea collapsa & pallida, cutis contracta & rigida vasaque in manibus ac pedibus inanita resurgunt, rubescere ac tumescere incipiunt, arteriarum quoque pulsus major, plenior & citatior micat, inquietudo intensior spiritusque difficilior fit & ægri oculis vix clausis aliena multa loquuntur. Decrescunt postea sensim hæc symptomata, æstus mitescit, cutis laxatur & madescit, urina emittitur flammei coloris, qualis comparet in destillatione spiritus nitri, vel aquæ fortis, sine sedimento tamen, arteriæ simul mollius tangentis manum ferunt & sudore prorumpente paroxysmus discedit, qui tamen pro differentia naturarum & causæ morbificæ quoad durationem varius, ita quidem, ut in quibusdam ad decem vel undecim, in quibusdam ad viginti horas protrahatur. Subsequenti intercalari die; corpus quidem adhuc languet, frigidiusculum est, facileque inhorrescit, pulsus tamen sub febris impetu citatus & vehemens, tardius jam & debilis undulat & urina quoque crassior mingitur ac sedimentum ponit, vel minimum nubeculam, quæ dispositio ad sedimentum, exhibet.

§. III.

Causa formali.

Sic decurrens paroxysmus febrilis, ipsa symptomatum ratione teste, quam optime ad motus nervosarum partium universi fere corporis spasmodico-convulsivos referri meretur, quo etiam fit, ut omnia ea, quæ nervosas partes ad motus anormales irritant, uti quidem faciunt animi affectus, fortiora cathartica, nec non cum cibus vel aere susceptæ materiæ acres, causticæ & venenatæ, item omnia adstringentia, frigida & quæ nervis inimica sunt, quin clysteres acres, quos purgantia validiora ingrediuntur, tum ad generationem, tum recidivam, vel minimum exacerbationem febris, plurimum omnino conferant.

Tom. IV.

§. IV.

Causam horum motuum febrilium in tertiana Veteres quidem bilem intemperatam, ab aliis humoribus separatam & extra venas in imo ventre nidulantem, esse censuerunt. Est vero potius materia quæ illos excitat & fovet excrementitia salino-sulphureæ & activæ indolis, quæ nostro quidem iudicio, sedem potissimum habet prima in regione, partim in biliariis hepatis ductibus, partim in flexura duodeni. Scilicet hoc in cavo humores biliosi, salivales, præsertim pancreaticus, jam tum vitiiati, mutua cum cruditatibus ex prava digestionem confermentatione ipsaq; diuturniori mora & stagnatione, ejusmodi virulentam gignunt materiam, quæ hinc successive per vasa lactea ad sanguinem & cum hoc ad nervos capitis, medullæ spinalis, ventriculi, intestinorum & nerveas aliorum ductuum secretoriorum & excretoriorum tunicas sufficienti quantitate delata, universalem ejusmodi spasmus ciet, sub quo sanguis ad interiora & vasa majora primum urgetur, postea vero aucto systaltico cordis & arteriarum motu, totius massæ sanguinis & humorum progressus intenditur, obstructions in minimis nervosarum partium canaliculis expediuntur, & remittente spasmō relaxatisque excretoriis, febrilis quæ insedit materia per cutis spiracula, perspiratione, aut sudore opportune ejicitur insultusque cessat, donec par rursus hujus excrementitiæ materiæ quantitas ex primis viis ad sanguinem tunicasque nervosas denuo fuerit translata novumque inducat paroxysmum.

§. V.

Expedita autem hujus materiæ ipsiusque tertianæ genesis est in corpore exquisitioris sensus, cholericæ constitutionis, ad spasmos animique motus proclivi, in ætate plus consistente, quam infantili & senili, regnante ætate nimis fervida & flantibus ex austro & euro ventis, præsertim si potio

A 3

frigida

Materia.

Causa antecedens.

Et cum morbo. Quod si scilicet spasmus, succos ad interiora urgens, validior est cordis & arteriarum motu ad externa repellente, morbus vincit & mors incidit. Si autem motus per spasmum retrogradus superatur a vitali cordis & arteriarum systole extrorsum sanguinem trudente, morbus abigitur & sanitas redit. Quæ quidem naturæ post luctam hanc victoria, ceteris, septenario potissimum numero computatis diebus, accidit, qui ob id vocantur critici, quibusque medico de morbi eventu iudicandum.

§. IX.

*Tertiana
& at-
st pra-
sanda.*

Ineffabilis igitur divina providentia merito celebranda, quæ corporis nostri machinam animalem, tam sapienter potentiis & facultatibus instruxit motricibus, ut ipse morbus, qui nunquam non cum læsione functionum partium & vitæ sanitatisque periculo accidit, ad expugnandam ipsam suam causam sui que curationem sæpissime vergat & vergere possit. Atque adeo, quum ipsa natura sit optima morborum, etiam ipsius febris, medicatrix, perniciosum omnino est molimen, febriles in salutem tendentes motus, imprudenter medicina suspendere, suppressere, aut plane tollere velle. Secundandum potius naturæ saluberrimum opus, quod per auctiorem progressum humorum motum, ad correctionem & resolutionem materiæ morbificæ ipsiusque tandem excretionem dirigitur. Id quod optime perficitur diluentibus, humectantibus, temperantibus, aperientibus, roborantibus & nitrosis, nec non iis, quæ, tempore præsertim intermissionis, congruas excretionem promovent.

§. X.

*Consu-
sio.*

Hæc est nostra sobria & rationalis februm theoria, causis manifestis, intellectui obviis & ex necessitate agentibus, physicomechanicis, nitens. Ex qua omnia, quæ circa febrilium motuum negotium occurrunt, phenomena, symptomata & effectus,

ordine concinno & apta connexionem deduci possunt & explicari. Quod quo pacto sit faciendum, & qua ratione etiam ex hac theoria methodus medendi congrua elicienda causis opponenda remedia, uberius patebit ex iis, quæ in speciali quarumvis febrilium tractatione, jam dicemus.

CAPUT PRIMUM.

De Febre Tertiana.

Theses Pathologicæ.

§. I.

Nulla febris est, quæ tam exacta. *Tertia.*
Et motus febrilis in genere, *ne quæ
dita-
tur?*
qui & vasa, & nervosæ partes infestat, & Hippocrati Gracilique rigoris nomine quasi per excellentiam venit, naturam ac genium manifestat & quæ tam frequenter affligit, nec ulli ætati, temperamento vel sexui parci, quam quæ alternis diebus cum rigore & horrore invadit, subsequente celebrari, qui ex frequentia cognoscitur pulsus, nec non anxio & ardenti calore, ac tertiana dicitur.

§. II.

Hæc, præsertim si regularis & legitima, his incedit symptomatibus. *Istius
dicitur
juxta
sym-
ptomata.*
Caput primum dolet, artus languent, lumborum percipitur dolor circa primam dorsalem vertebra, qui per dorsum longitudinem versus epigastrium ascendit, cum dolorifico tensionis in hypochondriis sensu alvique strictura, accedit partium externarum, præsertim narium & aurium, refrigeratio, pandiculatio, oscitatio & horror, membra sæpius graviter concutiens, pulsus simul parvo, contracto & debili, interdum quoque ægro sistente. Sequitur dein nausea, cum inani ad vomendum conatu, vel etiam ipsa vomitio materiæ biliosæ & pituitosæ, quandoque viridis, juncta sæpius tussis molesta cum pituitæ rejectione, ex stomachi cruditatibus acido viscidis oriunda. Tum universum corpus febror,

vor, ſive anxius, ardens & ſiccus calor occupat, facies antea collapſa & pallida, cutis contracta & rigida vaſque in manibus ac pedibus inanita reſurgunt, rubefcere ac tumefcere incipiunt, arteriarum quoque pulſus major, plenior & citatior micat, inquietudo intenſior ſpiritusque difficilius fit & ægri oculis vix clauſis aliena multa loquuntur. Decreſcunt poſtea ſenſim hæc ſymptomata, æſtus miteſcit, cutis laxatur & madefcit, urina emittitur flammei coloris, qualis comparet in deſillatione ſpiritus nitrī, vel aquæ fortis, ſine ſedimento tamen, arteriæ ſimul mollius tangentis manum ſerunt & ſudore prorumpente paroxyſmus diſcedit, qui tamen pro differentia naturarum & cauſæ morbiſcæ quoad durationem varius, ita quidem, ut in quibuſdam ad decem vel undecim, in quibuſdam ad viginti horas protrahatur. Subſequenti intercalari die; corpus quidem adhuc languet, frigiduſculum eſt, facileque inhorreſcit, pulſus tamen ſub febris impetu citatus & vehemens, tardius jam & debilis undulat & urina quoque craſſior mingitur ac ſedimentum ponit, vel minimum nubilum, quæ diſpoſitio ad ſedimentum, exhibet.

§. III.

Cauſa formaliſſ.

Sic decurrens paroxyſmus febrilis, ipſa ſymptomatum ratione teſte, quam optime ad motus nervoſarum partium univerſi fere corporis ſpaſmodico-convulſivos referri meretur, quo etiam fit, ut omnia ea, quæ nervoſas partes ad motus anomaſos irritant, uti quidem faciunt animi affectus, fortiora cathartica, nec non cum cibis vel aere ſuſceptæ materiæ acres, cauſticæ & venenatæ, item omnia adſtringentia, frigida & quæ nervis inimica ſunt, quin clyſteres acres, quos purgantia validiora ingrediuntur, tum ad generationem, tum recidivam, vel minimum exacerbationem febris, plurimum omnino conferant.

Tom. IV.

§. IV.

Cauſam horum motuum febrilium in tertiana Veteres quidem bilem imtemperatam, ab aliis humoribus ſeparatam & extra venas in imo ventre nidulantem, eſſe cenſuerunt: eſt vero potius materia quæ illos excitat & fovet excrementitia ſalino-ſulphuræ & aſtivæ indolis, quæ noſtro quidem iudicio, ſedem poſitiſſimum habet prima in regione, partim in biliariis hepatis ductibus, partim in flexura duodeni. Scilicet hoc in cavo humores biliſi, ſalivales, præſertim pancreaticus, jam tum vitiat, mutua cum cruditatibus ex præva digeſtione conſermentatione iplaque diuturniori mora & ſtagnatione, ejuſmodi virulentam gignunt materiam, quæ hinc ſucceſſive per vaſa lactea ad ſanguinem & cum hoc ad nervoſas capitis, medullæ ſpinalis, ventriculi, inteſtinorum & nerveas aliorum ductuum ſecretoriorum & excretoriorum tunicas ſufficienti quantitate delata, univerſalem ejuſmodi ſpaſmum ciet, ſub quo ſanguis ad interiora & vaſa majora primum urgetur, poſtea vero aucto ſyſtaltico cordis & arteriarum motu, totius mæſſæ ſanguinis & humorum progreſſus intenditur, obſtructiones in minimis nervoſarum partium canaliculis expediuntur, & remittente ſpaſmo relaxatiſque excretoriis, febrilis quæ inſedit materia per cutis ſpiracula, perſpiratione, aut ſudore opportune ejicitur inſultuſque ceſſat, donec par rursus hujus excrementitiæ materiæ quantitas ex primis viis ad ſanguinem tunicaſque nervoſas denuo fuerit translata novumque inducat paroxyſmum.

§. V.

Expedita autem hujus materiæ ipſuſque tertianæ geneſis eſt in corpore exquisitiſſimis ſenſibus, cholericæ conſtitutionis, ad ſpaſmos animique motus proclivi, in ætate plus conſiſtente, quam infantili & ſenili, regnante ætate nimis ſervida & ſtantiſſima ex aſtro & euro ventis, præſertim ſi potio frigida

Materia

Cauſa antecedens

frigida fuerit ingurgitata vel corpus tempore vespertino, aut nocturno, auræ frigidiori & humidiori, aut plane insectorum minimorum copia circa compluvia & stagna refertæ, diutius expositum, multo magis quando venter cruditatibus oppletus, vel cibi gravis materiæ, aut adstringentis facultatis, & maxime omnium cum nausea, assumti.

§. VI.

Ex pro-
nati-
sta,

Neque minus frequenti experientia confirmatum habemus, corpora spongiosiora tempore vernali post largiorem sanguinis missionem, facile in febres tertianas nothas, vel catarrhales incedere, eo facilius, quando, præsertim grassantibus jam febribus, pluvioso & humido cælo committuntur & stomachus cibo minus solubili infarcitur. Novimus quoque a purpura frigore externo repulsa, a scabie linimentorum mercurialium & sulphuratorum ope intempestive siccata, ab improvido acidulorum & aquarum mineralium, neglecto simul regimine & assumtis rudioribus alimentis, potu, nec non a percalido Carolinarum, quæ adstringentis virtutis, thermarum, vel aliorum balnearum, torpore præsertim plethorico, impuro & crudelitatibus referto, usu, febrem tertianam, interdum continuam, interdum duplicem & anomalam, accessisse.

§. VII.

Di-
ditur
in legi-
slum
& no-
tham.

Ex his incupabulis pro gnata tertiana, non semper una eademque facie incedit, sed discrepat ideoque merito a Medicis in varias dispecitur species. Est quippe vel legitima, vel notha. Illa potissimum adoriri solet homines biliozæ constitutionis & sensu exquisitiori pollentes, inprimis sub præcalida aeris æstivi intemperie, acerbioribus etiam paullo stipatur symptomatibus, horrore scilicet, calore, capitis dolore, siti, vomitu & anxietate, urina secedente intensius flammæa, breviori tamen temporis spatio solvitur atque discedit. Hippocrates quidem

exquisitam hanc duodecim horis deservere & septimo paroxysmo finire, passim asserit, sed tam exactæ periodi febres in septentrionalibus nostris humidioribus & frigidioribus regionibus non observantur, & recte hinc perhibet *Mercurialis prælect. Bonon. pag. 190. rarissime tertiana exquisita Hippocratis invenitur, neque ego vix vidi, & jam quadraginta anni sunt, quod praxin exercui*: id quod ipse etiam asseverare possum. In notha autem, sive spuria, mitiora quidem præsto sunt pathemata, calor non tam ardens, vomitus non ita frequens, urina non adeo flammæ coloris, sed diutius extrahitur & vacuo etiam die virium languor, artuum lassitudo cum inappetentia relinquitur. Ad hæc segnioris magis naturæ homines, sequiorem sexum & qui spongiosioris sunt habitus, autumnali maxime tempore, infestat.

§. VIII.

Regularis dein est, vel irregularis, five anomala & confusa. Illa typum servat æqualem, tam ratione temporis invasionis, quam solutionis, longitudinis ac brevitatibus paroxysmi & luetis ceterum incedit symptomatibus. In hac vicissim tempus accessionis inordinatum, mox ante, mox post meridiem; jam circa vespem, quin mediam noctem, ipse paroxysmus, modo brevior, modo longior, urina remissionis, vel intermissionis tempore, nihil dimittit, sudor vel nimis largus, vacuo etiam die adest & passiones complicantur insolite, pro naturarum diversitate diversæ, ut vel alvi fluxus, vel narium hæmorrhagiæ, vel enormes stomachi etiam subversiones, aut graves capitis dolores, mentis alienationes, anxietates cardialgicæ summæ, artuum dolores ventriculæ tormina præsto sint. Et tales irregulares febres quæ typum non servant, sunt plerumque epidemicæ, ex præternaturali & insolita æstatis vel autumnal constitutione provenientes, ut plurimum continuæ, quales

Regu-
laris
& irregu-
laris.

quales etiam elapſo 1727. anno per univerſam fere Germaniam, poſt intenſam atmofphæræ per multos menſes ſiccitatem & caliditatem, popula- res habuerunt circuitus.

§. IX.

*Simpli-
cem &
dupli-
cem*

Nonnunquam porro ſimplex, non- nunquam duplex obſervatur. Sim- plices paroxyſmi alternis diebus recur- runt, duplex autem quotidie accedit, interdum quoque bis, uno die vacuo. Distinguenda tamen duplex a quoti- diana, qua acceſſionis tempora quo- tidie ſervat æqualia, quum in illa pa- roxyſmi recurſus alternis diebus re- ſpondeat.

§. X.

*Conti-
nuam*

Continua quoque occurrir tertiana, his dignoſcenda ſignis: adoritur cum horrore, anxietate, vomitu, aſtu & ingenti languore, nec ſequenti die ſymptomata hæc prorfus intermit- tunt, ſed tantum remittunt, pul- ſumque manet adhuc frequentia, cum æſtu & languente debilitate, pa- roxyſmi autem die, præcedente levi exterrorum refrigeratione, omnia iterum exaſperantur & ingravescunt. Et talis febris, ſi epidemia, durat quandoque per duas vel tres hebdo- mades antequam in legitimam inter- mittentem concedat: ſit autem cre- brius, ut tertiana primum per aliquot dies ſit continua & poſtea in inter- mittentem bono tranſeat omine, ma- lo contra, ex intermittente in con- tinuam.

§. XI.

*Epidem-
iam
& en-
demiã*

Plerumque tam ſimplices & regula- res, quam duplices & anomalæ, ſunt epidemicæ & ex inſolita temporum tempeſtatumque, æſtate inprimis con- ſtitutione proficiſcuntur. Endemia quæ audiunt, familiares & quaſi prop- riæ ſunt certis quibuſdam locis, de- preſſiores ſcilicet ſitus, uliginofis, pi- cinis pladibusque cinctis, culicem & inſectorum proventu infectis, ita prorfus, ut incolæ rarius annum a febre immunes tranſigant & advenæ cre- brius exerceantur ac difficulter ex to- to liberentur.

§. XII.

Omnia hæc febris tertianæ genera *Tertianæ
na mi-
ſior ac-
cedit* mitius primum accedunt, repetentibus autem paroxyſmis vehementia inva- leſcunt, maniſeſto indicio, inordi- natis iſtis, ſolidorum & fluidorum ſub impetu motibus, magis adhuc inqui- nari magiſque intemperatos reddi corporis luccos, qui immixto inter- miſſionis diebus perſpirationis & ex- cretionum ſucceſſu, pejorem adhuc ſucceſſive indolem contrahunt.

§. XIII.

Singuli paroxyſmi, laxata jam cu- *Tercio
nyſmo
quomo-
do ſol-
vatur* tis compage, madore, vel ſudore ſol- vuntur, urinæ die intercalari craſſior mingitur & nubeculam exhibet, vel plane ſedimentum ponit, quod eo copioſius, quod plus corpus ſanguine & luccis abundat. Si vero ſub declina- tione ſudor non prodit, urina etiam tenuis & aquoſa die vacuo ſecedit al- vique ſiccitas impenſior, uti hypo- chondriacis maxime ſolemne, adeſt, valde affectum eſſe ſpasmus a materia rebelli febrili nervofarum partium ſy- ſtema argunt.

§. XIV.

Tertio ut plurimum vel quarto pa- *Febrile
civito
ſpontane-
na* roxyſmo ulculcula circa labia prode- unt & lotium cum ardore quodam redditur, tumque ſymptomata nota- biliter mitelcunt. Optime autem & ſecuriſſime hæc febris a natura vel ſo- la, vel arte adjuncta, ex toto ſolvitur, erumpente biliolo copioſo alvi fluxu & auctiori excretionis cuticularis die a febre immuni ſucceſſu, quod ex ma- gnitudine & vigore pulſus viriumque incremento cognoscitur. Qui tamen epidemicis & anomalis laborant, ſolu- ta licet febre, difficiliter convale- ſcunt & vires recuperant, ideoque dicta exactiori indigent.

§. XV.

Nulla ex febrium genere, calore *Conſen-
ſu cor-
poris &
ſignis
ſordis* & auctiori ſub paroxyſmo motu inter- no, tam celeriter corpus ſucculentum exſiccatur & obefum emaciatur, tantum- que biliolorum recementorum, quæ per vomitum, alvam & urinam ſece- dunt,

A 4

dunt, copiam ingignit, ac tertiana, intensiori ac diuturniori æstu stipata. Et hæc fuit procul dubio ratio, quod Veteres febrem hanc a bile intemperata, exsuperante derivarint, licet hæc redundancia potius effectus quam causa sit.

§. XVI.

Quæst. somnifer. Longiores & contumaciores sunt autumnales & hiemales tertianæ, tum vero maxime, quando viscera male constituta prima regio spasmodis & flatibus referta, alvus strictior, æger vorax multumque, præsertim ante accessiorem, ingerit, nec non ubi conveniens regimen in paroxysmo & post eum, supprimendo sudorem, negligitur, vel etiam medicatio perpetram instituitur, uti plerumque evenit in plebeis & qui manuum ministerio victum parant, confirmante hæc ipso Hippocrate Sect. I. aph. IX. Breviares contra minusque ancipites sunt, si æstate inoidunt, prima regio & viscera ad sanitatem disposita & regimen dieteticum æque ac diaphoreticum tempore vacuo rite observatur.

§. XVII.

Male tractati alios adducti morbos. Licet omnis intermittens non adeo periculosa sit, vix tamen ulla circumspiciendi ratione & tam provida methodo excipienda, quam tertiana & quartana. Quod, si non servatur, in truculentos & immedicabiles morbos adducit ægrotantes, febrem nempe lentam, hæticam, subitum pedum tumorem & hydropem, contracturas & acerbos dolores artuum, malum flatulentum & hypochondriacum varique generis morbos spasmodico convullivos, infantes in lethalem plane epilepsiam, qui omnes morbi facile succedunt post præposterum ac nimium adstringentium, ante sufficientem materiæ excrementitiæ correctionem & evacuationem, usum. Hinc apprimè ad veritatem Trallianus lib. 12. cap. 6. tradit: *tertiana, inquit, facilis quidem curatu, quum autem a Medicis illis, qui non recta ratione & via utuntur, male*

tractatur, non modo difficilis curatur, sed & insanabilis interdum redditur.

§. XVIII.

Ex facili quoque tertiana per Medici & laborantis errorem in aliam febrem speciem transit, simplex scilicet in duplicem, quandoque triplicem, immo in quotidianam & lentam, vel plane continuam, aut cholericam.

§. XIX.

Crebrius demum & facilius quam ullus alius morbus redit tertiana & quartana, inprimis præpostera medicatione suppressa. Simulac enim corpus a febre haud ita pridem liberatum aeri paullo frigidiore & humidiori ventoque asperiori ex septentrione spiranti exponitur, vel stomachus copioso, aut insalubri cibo plus jussu aggravatur, vel quidam animi motus, ita potissimum aut terror, incidunt, vel etiam purgans paullo acrius propinatur, protinus spasmi febriles, dolor in capite, cum refrigeratione partium ipsius externarum, aurium & narium, oscitatio, pericardulatio, dolor circa primam lumbarem vertebra, & languor artuum, hypochondriorum cum anxietate & alvi strictura, tensio, horripilatio & refrigeratio, cum subsequente æstu, accedunt, quamvis sub prima repetentis morbi accessione, non focus ac in principio omnis febris intermittens, mitiora sint hæc & sequentibus paroxysmis exacerbentur.

M E T H O D U S
Pæservatoria.

§. I.

Quum itaque febres tertianæ plerumque epidemice sint & populariter grassentur, earumque causa antecedens febrem ingignens, potissimum in aeris vitio, vel diuturna intemperie, nec non in cohibita excretionem per cutem & cruditatem prima in regione sentina, contineatur, facile patet, tempore quo circumveniunt, intemperatum, impurum & vappidum aerem esse fugiendum, vitando maxime

ſime omnium vespertinam humidiorē auram, neque cibo copioſo aut gravi ſtomachum onerandum, neque potum largiorem, multo minus ſpirituofum, vel acceſcentem ingerendum, neque etiam animi affectibus indulgendum.

§. II.

Per remedia.

Inter remedia quæ a febrim infultu defendunt, æſtate nimis fervida ex uſu ſunt pulveres leniter nitroſi, abſorbentes & diaphoretici, decoſta etiam temperata & diluentia, ex radice cichorii, ſcorzonæ, raſura cornu cervi, hordeo mundo, ad potum ordinariū proficua, nec non acidulæ Selteranæ, vel Wildungenſes, quæ ſimul alvinam excretionem liberam reddunt. Expedit porro quoque mane infuſo theiformi, ex herba ſanguinem depurante, ut ſcordio, veronica, poſt ſomnum excretionem per cutis poros elicere ac promovere. Neque enim facile febris alvo ſoluta & perſpiratione libera accedit, ut potius quandocumque illa præter morem adſtringitur corpusque languens & frigidiſculum eſt, febrem præſtolari, haud fallaci judicandum ſit augurio.

INDICATIONES
Curatoria.

§. I.

Quæ indicantur in genere.

In curatione vero omnis medentis intentio ad cauſarum proximarum remotionem dirigenda. Atque adeo, quum potiſſimum tenuis, acris, mobilis & biliſus humor, nervolorum partium & tunicarum vaſorum ſyſtema univerſum, ad univerſalem ſpasmus & ſtriſturam exſtimulans in cauſa ſit: recte utique colligitur, generales medendi intentiones his contineri momentis: 1) ut ſubtilis illa & cauſtica acrimonia temperetur & emendetur; 2) ut correctæ & præparata materia peccans, quæ a perſpiratione intercepta in corpore & genita fuit & reſiſta, per cutis inprimis ſpiracula leniter diſſiletur & evacuetur; 3)

ut vehementia ſpſmorum, qui præſertim ſub frigore & horrore ſeva concitant ſymptomata, mitigetur; 4) ut cruditates acido-ſciſido-biliſæ, in duodeno potiſſimum ſtabulantes, quæ nidum & hoſpitiū præbent materiæ febrili, tempeſtively invertantur & expurgentur; 5) ut vigor motuum poſt paroxyſmum ſolidus reddatur & excretionum ſuccellus ſervetur, ne, uti quidem poſt omnem vehementem morbi impetum & partium nervoſo-muſculoſarum ſpſmum ſolenne, atonia & motuum languor ſuccreſcat, nec inde ſanguinis & humorum progreſſus unacum ſecretionibus & excretionibus elanguſcant & hac ratione de novo materia febrilis generetur, foveatur & accumuletur; & denique 6) ut, quum hæc febris ex facili redeat, ceſſante jam hac ipſa, novæ materiæ ad inducendam recidivam apta generatio, ſtudio impediatur & præcaveatur ſummo.

§. II.

Ad obtinendum itaque primæ indicationis ſcopum. acrimoniam nempe biliſam, quæ ob intenſiorem æſtum ſucco ſucceſſive collutulat omnes, contemperandam, nihil efficacius nitro, vulgari tantum rite depurato, quippe quod ſulphur volatile, a quo motus inteſtinus cietur, ſigendo, æſtum extinguit & longe præſtantiſſis effectus eſt acidis, quæ calorem quidem reprimunt, ſed humores ſimul inſpiſſant, quum illud eodem fluxiles potius ſervet ac tenues. Egreſſe quoque acrimoniam ſulphuream biliſam obtundunt diluentia & humectantia, potui deſtinanda, cujus generis ſunt ptisanæ ex hordeo, radice ſcorzonæ, raſura cornu cervi, ſucto & corticibus citri, ex aqua pura debito modo decoctis, item decoctum avenaceum, vulgo *Der Daber Grands* ſerum lactis dulce, aquæ Selteranæ, vel etiam cereviſiæ tenues, bene coctæ ac diuretiæ. Et hæc quidem in paroxyſmo potiſſimum ex uſu ſunt.

§. III. Ex

§. III.

Ter po-
ri cu-
an-
di.

Ex præscripto secundæ indicationis id agendum mementi quo humores tenues, excrementitios, biliosos, præparatos nunc & correctos, laxata post paroxysmum porosa & cribrosa cute, blande educat. Perficitur hoc apprimè diaphoreticis lenioribus, cerussa scilicet antimonii, antimonio diaphoretico, cornu cervi usto & philosophice præparato, nec non infuso theiformi, quod scordium, vel carduum benedictum & cortices citri habet, item essentia scordii, vel cardui benedicti, probe quidem saturata, non tamen adeo spirituosa, cum liquore nostro anodyno minerali permixta.

§. IV.

Spasmi-
la paroxysmo
mitiganda.

Tertia indicatio vehementiæ spasmodum ipso in paroxysmo mitigandæ dicata est. In qua quidem explenda præstans utique jam laudatus ulus nitroforum refrigerantium, lenium diaphoreticorum & diluentium blandumque madorem elicientium. Inprimis egregia hoc nomine virtus liquoris nostri anodyni mineralis, vel qui ipsi surrogari potest, spiritus nitri dulcis bene præparati, quippe qui blando suo & naturæ amico anodyno sulphure effrenes fluidi nervi & solidarum nervosarum & musculosarum partium motus compescit, eo felicius, quando is vel cum pulveribus fixis, vel essentiiis diaphoreticis maritatur & cum aquis, quæ pariter sedativæ virtutis, florum scilicet sambuci, tilix, primulæ veris, liliorum convallium, chamomillæ vulgaris, rofarum, acaciæ, ulmarix, item ceraforum nigrorum, propinatur.

§. V.

Sordid-
grima-
regioni-
acida
obstru-
enda.

Quumque prima corporis regio sordibus maxime excrementitiis & biliosis catens mineram & fomitem materiæ febrili præbeat, eo, ut quarta præcipit indicatio, quam maxime anitendum, quo confluentes huc ex universo corpore intemperati & vitiosi succi attemperentur & eliminentur. Hinc ubi acidæ cruditates exuberant,

sola absorbentia, tam terrea alcalina, quam salina, utramque absolvunt paginam, & inter hæc spectatæ potissimum & securæ virtutis lapides & chelæ cancrorum, nec non testæ ovorum, quæ ut teneriora & facile solubilia, merito anteferenda marinis, rudioribus & ægrius liquefcentibus cumque acido in adstrictivam plane facultatem transeuntibus.

§. VI.

Quando biliosa porro præsto est, *Biliosæ viscidæ corruptæ* credo, nitro, uti meminimus, nihil superius; si vero lenti ac tenaces, viscidæ succi intus consistunt, salium neutrorum laudata virtus, tartari quippe vitriolati, salis digestivi Sylvii, ex capite mortuo spiritus salis ammoniaci, ex æquali parte salis tartari & salis ammoniaci, confecti, salis quoque ipsius ammoniaci depurati. Quæ certe, maxime in robustioribus & victui crasso, duro, marino assuetis. Suecis, Batavis, Westphalis, quibus ut plurimum diuturnæ esse solent febres, commendari merentur; opus autem est, ut cum sufficienti aqueo vehiculo diluta exhibeantur. Hæc quippe, si repetita, vel majori dosi præbentur, præter effectum incidentem, alvum quoque movent & sordes efficaciter evehunt, eoque nomine nostro jam tempore haud mediocrem salubritatis laudem adepta salia, ex aquis medicatis parata, Sedlicense scilicet, Egranum, & ad horum imitationem confectum sic dictum Ebshamense sal, quæ ad unciam dimidiam & plus in aquæ mensura liquata, viscidæ & excrementitias primarum viarum sordes detergendo & exturbando, spectati adversus intermittentes & qui ex ventriculo oriuntur morbos sunt ulus. Idem præstat detecta a nobis aqua Sedlicensis amara, ad mensuram dimidiam, diebus intercalariis ter vel quater hausta, ut vel hac sola tertianas sæpe curatas viderim. Quandoque tamen tenerior ventriculi constitutio & spasmodum in ipso cum acidis ponticis succis.

Et eva-
cuanda
per in-
ferio-
res.

succis frequentia, uti solenne in infantibus, senibus & passione hypochondriaca & cardialgica affectis, salium, præsertim copiose datorum, usum interdicit, eaque propter, mannam tantum ad unam vel duas uncias, cum, vel etiam sine rhabarbato, adiecta una vel dimidia terræ foliatæ drachma & aliquot olei de cedro guttis, potius offerre expedit.

§. VII.

*Superius
re.*

Ubi demum ipsum duodenum copioso, bilioso & vitioso humore oppletum, vel plane biliarii ductus lentis & pravis succis sæcti, ut per superiora emeticorum ope evacuatio instituitur, ere est. Hunc in finem tenioribus exhibenda radix ippecuanha nodosa, robustioribus autem hæc tartaro emetico ad granum unum vel duo admixto, ipse quoque tartarus emeticus solus, vel, qui melius adhuc, julepus noster emeticus, ex aqua corticum citri spirituosa, julepo rosarum & tartaro emetico soluto confectus. Quod si vero non tantum superiora, verum etiam inferiora intestina a recrementis liberare, in ingluvie maxime deditis, necessarium, utrumque commode obtineri potest infuso mannato, quod unciam unam vel unam cum dimidia mannæ, terræ foliatæ tartari drachmam & tartari emetici unum vel duo grana, habet.

§. VIII.

*Debiles
partes
robora-
da.*

Correctis sic & evacuatis noxiis per varia excernicula humoribus ad quintæ indicationis normam eo dirigenda medicatio, quo universum solidarum partium, maximeque ventriculi & intestinorum systema, ob diuturnos spasmos & paroxysmos a robore dejectum firmetur iterum. Versatur in hoc rite perficiendo præcipuum curationis intermittentium momentum, ita prorsus, ut usurpatis quantumvis diu alterantibus, aperientibus, amaris & evacuantibus, paroxysmus tamen nihilo secius persistat, accommodis contra roborantibus debito modo usurpatis, remittat ac cesset. Scilicet

reddito nervosis, vasculosis & musculosis partibus robore, non tam pronæ ac promptæ sunt ad concipiendas humorum stagnationes, spasmodum insultantium causas, sed liberior potius sanguinis omnisque generis succorum fit circuitus, pulsus auctior & respiratio cum secretionibus & excretionibus vegetior, ut non modo paroxysmi sistantur, sed & nova febrilis spasmi minera dispellatur, quæ alias, languente vacuo die perspiratione pulsusque tardo, succrescit.

§. IX.

Ex omnibus vero, quæ huic usque innotuerunt specificis antifebrilibus, adstrictiva vi agentibus, corticibus nempe & radicibus adstringentibus, nec non ex marte vel alumine confectis, quin etiam paullo calidioribus, nullum quod magis accommodatum, temperatum, omnibus ætatibus, temperamentis & sexui idoneum ac vel mille auspiciis experimentis comprobatum, quinetota, ut ajunt, substantia medicatum pluribusque indicationibus satisfaciens, quam cortex ille Peruvianus, China Chinæ nomine notus, quippe qui, si convenienti tempore, modo ac regimine usurpatur, ut excretionis naturales non sufflaminet, sed potius promoveat, propter terreum lene adstringens elementum & balsamicam amaritatem, omnibus aliis palmam præripit, & aliquot dosibus tantum vel ad miraculum, febriles compescit paroxysmos. Longe tamen efficacior est in pulvere & substantia, quam in decocto, infuso, essentia, aut extracto, ipsoque sic ceteris paribus tempore vacuo exhibito; pulsus fit vividior, calor cum perspiratione auctior, alvus, præsertim in cholericis, fluidior, manifeste faustæ operationis indicio. Mihi quidem in frequenti usu electuarium, cujus ope innumeros febrientes persanavi, hac ratione concinnatum: Recipe rob sambuci unciam unam, corticis chinæ drachmas quinque, pulveris florum chamomillæ vulgaris drachmas duas,

*Optime
per cor-
ticem
chinæ.*

duas, extracti centuarii minoris, pulveris caryophyllorum ana drachmam semis: sirupi acetositis citri unciam semis. M. f. electuarium. D. Admittere etiam quandoque ad facilitandum perspirationis successum soleo antimonii diaphoretici, theriacis veteris, vel etiam salis ammoniaci drachmam dimidiam, & finito paroxysmo, singulis binis horis, ejusmodi electuarium ad drachmæ dimidiæ pondus exhibere. Iis autem, qui tenerioris naturæ & stomachi, cortex in formam liquidam redactus, propinandus, hunc in modum: Recipe corticis chinæ unciam unam, corticis chascarillæ, cinnamomi acuti, salis tartari singulorum drachmam unam, aquæ florum chamomillæ vulgaris libram unam, vini tantundem; digerantur leni calore, colat. adde sirupi corticum aurantiorum unciam semis. M. D. S. Potio antifebrilis; binis quibulvis horis ad unciam unam sumenda.

§. X.

Ad præcendendas, quod sextæ indicationis scopus, admodum frequentes intermittentes & maxime quidem tertianæ recidivas, certior vix datur ratio, quam qua omnia quæ ad generationem febris faciunt evitantur ac monita superius in præservatione inculcata curate observantur. Et quum exhausto per febrem corpore, appetitus hac discedente impensior esse soleat, ventriculus autem & natura adhuc imbecillior, sæpius certo evenit, ut novus cruditarum primis in viis fiat proventus & febrî vel lentæ, vel superaræ recidivæ ortum præbeat. Hinc consultum omnino ducimus, ut qui mox a febre convalescerent, leviores cœnam & facili digestionis cibos assument, ac præterea ad fulciendum ventriculi robur, ducendas prima ex regione sordes, nec non detergendas, si quæ super sunt, morbi reliquias, efficacibus utantur præsiidiis. Nos quæ hunc in finem commendamus habemus potissimum moderatum, sed eo crebriorem usum pi-

lularum nostrarum balsamicarum confortantium, deglutiendo alternis singulis diebus mane, vel vespere, novem, vel undecim earundem. Totum quippe corpus inde robur nanciscitur, status summa cum euphoria discutiuntur, & alvus clementer movetur, aucta subinde sub pulsu vegetiori ipsa perspiratione. Deinde egregii etiam usus elixirium stomachum roborans, sumendum ante prandium 30. vel 40. guttis, ea. nque in rem elixir nostrum balsamicum, in notis ad Poterium descriptum, elixir stomachale Michaelis, in adjuncto clavi Schræderianæ thesauro pharmaceutico inveniendum, vel nostra methodo præparata essentia stomachica, aut etiam essentia gentianæ rubræ, salî volatili oleo nupta, apprime proficiunt.

Methodus medendi specialis.

§. I.

Quando saburra vitiosorum humorum in stomacho ac duodeno efficacem postulat depletionem, quod ex prægressa ingluvie, pericardiorum anxietate, nausea, ructibus & oris amaritie conjicendum, mox in principio, finito primo vel secundo paroxysmo, die vacuo offerendum emeticum, quale supra commendavimus. Vel, si firmior ventriculus & non modo per superius, sed & inferius os vitiosa sentina exturbanda, talem etiam præscripsimus formulam: Recipe salis Sedlicensis, vel Ebshamenis unciam dimidiam, tartari emetici grana duo, vel tria. M. f. pulvis, dissolvendus in libra una aquæ puræ tepidæ & duabus a finito paroxysmo horis sumendus, facilitando postea evacuationem successu largiori potu jusculi avenacei tenuioris, pinguedine liberalius imbuti. Recuperatis autem post evacuationem quodammodo viribus, sine mora electuarii superius descripti antifebrilis aliquot doses sumendas suasi, quo sæpissime factum est, ut in prima quasi

Præ-
mit-
tia.rum et
electu-
atio.Recidivæ præ-
cavenda

quasi herba jugulata febris cesserit, & subjuncto exquisito in regimine & victu moderamine, nunquam repetierit.

§. II.

*Ter. sa.
lina.*

Contra ea, si quæ fuerunt, quæ excretionem anotericam interdixerunt, multi tamen ferrosi & crudi succi intus destituerunt ac sufficientem evacuationem exegerunt, salibus deterlisvis alvum aperientibus medicationem sum aggressus hunc conficiendo pulverem: Recipe salis Sedlicensis unciam dimidiā, salis ammoniaci, vel digestivi Syllii, lapidum cancrorum ana drachmas duas, nitri purificati drachmam unam. M. F. pulvis, de quo binis quibusvis horis drachma una in uncis aliquot aquæ puræ, vel chamomillæ vulgaris, aut ptisanæ, ingerenda, superbibendo semper vasculum infusi theæ. Quo postquam aliquoties diebus interjectis egregie, blande tamen & per epicrasin, alvus totiusque intestinorum canalis expurgatus, febris tamen nec depulsa, nec quoad vehementiam imminuta, vel corticem chinæ salibus æquali pondere admiscui, vel solum electuarium nostrum interponere jussi, & sic etiam brevi tempore tertianas expugnavi, epidemice etiam grassantes & autumnales.

§. III.

*per cly-
steres
& te-
nissima.*

Quod si vero æger affectioni hypochondriacæ obnoxius, inflati stomachi, alvi obstructionis, exquisitoris sensus, impatiens & ad animi motus proclivis, nec emeticis, nec purgantibus salibus, præsertim liberaliori manu, utendum est, sed commodissimum tum locant operam clysteres, ex temperatis carminativis & emollientibus constati, item pilulæ nostræ balsamicæ, retractiori dosi, ad novem vel undecim, tempore intermissionis deglutitæ, præmittendo aliquot horis, vel postponendo pulveris digestivi, ex cancrorum lapidibus, terra foliata tartari, tartaro vitriolato & nitro depurato, usum.

§. IV.

*Quid fa-
ciendū
in?*

In accessione febris ipsoque paro-

xyismo, & maxime quidem rigore, nihil plane a Medico tentandum. Abstinentum tum etiam a portione, præsertim frigida, licet sitis ipso sub frigore præsto sit. Increcente vero sensim æstu, eoque ad vigorem deducto, potum utique, & quidem sufficientem, præbere decet, non tamen magnis haustibus, sed crebrius interpolatis, studendo simul, ut palato non sit ingratus. Propinanda hinc quæ supra commendavimus decocta & infusa, & quæ maxime accommodata ptisana, seu decoctum hordei, cum scorzonera, adjecto limonum, vel rubi idæi sirupo, nec non spiritu nitri dulci & oleo de cedro. Ad æstum quoque & sitim extinguendam ex usu est pulvis temperans, ex duabus lapidum cancrorum & una nitri parte, repetito cum ptisana exhibitus.

§. V.

Erumpens remittente æstu & soluto paroxyismo mador, vel etiam sudor, tam lecti & hypocausti temperie, quam internis quoque adminiculis blande proritandus, eumque in finem, præter jam memorata, egregii usus insusum theiforme ex herba scorzonæræ, herba scordii & corticibus citri. Postquam vero febris penitus deseruit, corpus ab omni tam interna, quam externa refrigeratione defendendum, & curandum potius, ut jugi servetur perspiratione, quod impletur accommoda exercitatione & crebriori potuum calidorum usu.

Cautele & observationes
Clinicæ.

§. I.

In perita medicamentorum adversus tertianam, simplex sit, sive duplex, aut continua, administratione, ante omnia observandum a Medico, initium paroxyismi ejusque finis, judicando illud ex refrigeratione partium extremarum, pandiculatione, oscitatione, horrore & pulsu in celeriorum & contractum mutato, & solutionem

*Intell
& fals
para-
xyismi
ratio
habem
da.*

tionem ex pulsu molliori, remissione æstus, madore, vel sudore. Erenim nunquam in accessione, vel mox ante ipsam, sanguinem mittere, vomitorium, purgans, corticem chinæ, aut aliud roborans & adstringens exhibere licet; deservente vero impetu, sudor, ubi expedit, commode promovendus, & tempore demum a febre prorsus vacuo, diaphoretica, evacuantia, vel etiam pro renata specifica præbere optimum & accommodatissimum.

§. II.

Quid si ut contumax accessit? Quum tertiana in principio, præsertim in calidioribus, sæpe febrem continuam & ardentem mentiat, nonnisi temperantia, diluentia & modice leniter salina, digestiva, nitrosa conveniunt, omittendo tum emetica, vel aciora calida sudorifera, donec in tertianæ typum concesserit.

§. III.

contumax & le quolidiana transit? Si contumax est, ut autumno, vel in quotidianam transit, antisebrilis illa potio, quam primus *Crollius* & ex hoc *Riverius* commendat, ex aqua scilicet destillata, ut cardui benedicti, sale absynthii & spiritu vitrioli confecta, bis vel ter quotidie data, egregium affert levamen, eo certius, quando pillularum nostrarum balsamicarum ulus interponitur. Monendum tamen, hanc servandam esse enchiresin, ut spiritus vitrioli non immediate cum sale absynthii commisceatur, sed miscela in aqua adornetur. Ego quoque sali absynthii oleum tartari per deliquium surrogare soleo, videndo, ut connubio punctum saturationis exacte tangam. Et talis potio similem, immo superiorem acrius mineralibus, acidulis dilutis, aperientem virtutem possidet.

§. IV.

vel nimis biliosa? Eadem potio in tertiana nimis biliosa, vel in choleris, ex iracundia enata, admodum proficua vitanda vicissim amara, sudorifera, alexipharmaca, aciora, aromatica, multo magis salia volatilia, & usurpanda potius temperatissima salina, nitrosa & præcipitantia.

§. V.

Chinæ cortex optimum certe anti-febrile, ejusque virtutem etiam in grassantibus epidemice febribus præstabilem deprehendi atque securam; semper tamen securior in sensibilibus, calidioris & vegetioris naturæ subiectis, nec non ubi urina sedimentum ponit ac per cutis poros excretio succedit, quam in segnioribus, melancholicis, phlegmaticis, vel mensum suppressione laborantibus, ac ubi excretionum defectus & urina cruda. Hinc recte ipso assumto, motus corporis, quantum fieri potest, imperandus & potus non frigidus, sed calefactus exhibendus.

§. VI.

Quandoque ante correctionem & sufficientem materiæ morbiferæ evacuationem, paroxysmos per specifica & corticem chinæ compescere oportet; ut postea longe meliori effectu mineræ febris & corrigendæ & eliminandæ congruis prædiis aliquamdiu insili possit.

§. VII.

Quando æstus & pathemata gravius urgent viresque exhauriunt, corticem chinæ, nitro nuprum, in forma electuarii, intermissionis tempore, cum bonis agrorum rebus datum fuisse, multis confirmatum habeo exemplis, ita prorsus, ut mox symptomatum mitigatio & virium incrementum successerint. Tenendum tamen, hoc facto, materiæ febrili & temperandæ & expurgandæ, medicationem adhuc esse accommodandam.

§. VIII.

Purgantia aciora, uti, ob spasmodum quod cient incrementum, nunquam in tertiana propinanda; ita eo minus, quando paroxysmi a cortice chinæ, vel aliis remediis cessant, eo quod facile febrem revocant. Sed quando alvus substitit, clysteribus, vel pilulis nostris balsamicis, interposito salium usu, officii admonenda.

§. IX.

Emetica, si indicatio adest, statim in

Chinæ quando sicuta.

interdum statim offerenda.

nitro jungenda.

Tergenda.

Emetice cito danda.

in principio, quo citius, eo melius, offerenda, nec gratis expectandum, donec materia fuerit concocta, sed proxima via exturbanda, priusquam poxam latius diffundat. Quod si enim febris corpus iam aliquamdiu detinuit, ætus ille solennis nimis ventriculum ad inflammationem concipiendam disponit, ab emetico postea facile procurandam. Interim quando paroxysmus, sæpius, licet mitius, recurrit, & febris vel ex neglecto regimine diætetico, vel perperam instituta medicatione, ad aliquot menses extracta, utilissime sæpius dedi vomitorium, Id duntaxat servandum; minorem tum, ac in principio, sufficere dosin, eademque magnam biliosorum humorum colluviem e duodeno exturbari, tam salubri effectu, ut licet febris non penitus cesset, ex facili tamen postea specificis antifebrilibus, & maxime quidem chinæ cortice, subjuncto debito in vita & victu moderamine, abigi possit, ac perlanari.

§. X.

Sanguinis missio in tertiana summa cum cautione instituenda. Nimirum quando febris primum accedens continuæ speciem refert, ingens ætus cum delirio urget, ætas regnat, æger ætate vigens sanguine abundat, biliosus, ad iram pronus & diæte vinosæ assuetus, utiliter utique vena pertunditur. Præmittenda tamen primarum viarum repurgatio & eligendum tempus a febre immune. Sorbillandum etiam paucis ante, vel post sectionem horis, infusum theiforme, inprimis ex floribus chamomillæ vulgaris, singularis plane adversus febres virtutis, partim quo sanguis tenuior redditus eo liberius circumferatur, partim quo motus spastici, quibus tota febrium natura continetur, quodammodo placentur. Contra quando prima regio crudiatum sentina sordescit, corpus non sanguine abundat, nec reliqua præsto sunt phænomena, sanguinem mittere nocivum, eo quod excretionibus salutaribus, maxime ea quæ fit per cutis poros, in-

de sufflaminantur, ipsaque febris, experientia teste, obfirmatur magis, & chronica fit.

§. XI.

Ab opiatis & anodynis, quorum in numero etiam sunt pilulæ Wildegansii & de cynoglossa, in intermittentibus prorsus abstinere consultum, quippe quæ infido effectu paroxysmum quidem mitigant, vel interdum suspendunt, sed vires simul deiciunt totumque febris decursum cum salutari crisi turbant, ut morbi causa majores acquirat vires & paroxysmus longe gravior postmodum accedat.

§. XII.

Aluminosa, martialia & vitriola, cea etiam febrium paroxysmos sistunt, sed si quis forsan in plebeis iis uti velit, opus est, ut post eorum usum sudor decocto, vel infuso theiformi calide sumto eliciatur, vel corpus motu exerceatur; quo alias nocens facultas earundem quodammodo averti potest. Post præposterum enim tam horum, quam aliorum eminentius adstringentium usum, plura subsequuta fuisse incommoda annotavi, maxime in iis, qui excretionibus sanguineis assueti, ita ut hæ inde penitus fuerint suppressæ.

§. XIII.

Cortex chaccarillæ accommodatissimum etiam in intermittentibus est remedium, ob principium quo instructus est balsamicum & sulphureum anodynum terreumque adstringens. Sed quia sanguinem exæstare & calorem accendere solet, in biliosis & ad motuum impetus pronis subiectis minus, & nonnisi in refracta dosi, ex usu est, in segnioribus vero in phlegmaticis & mulieribus magis, & tunc commodissime cum cortice chinæ miscetur.

§. XIV.

Absorbentium spectatus quidem in febribus effectus, nihilominus tam moderate, quam cum delectu, sunt usurpanda. Copiosius quippe ingesta, solventibus in ventriculo succis minus obediunt, sed integra relicta, eundem

*Pena
fistula
quando
condu-
cat.*

*& no-
cat*

*Sedati-
va non
est*

*Adstrin-
gentia
insu-
per.*

*Chac-
carilla
quibus
condon-
est.*

*Abor-
bentia
cum de-
lectu
& mo-
derate
usur-
panda.*

onerant, quin in lentam plane pastam coeundo, anxietates & nauseam cient. Rudiora vero illa, ex marinis maxime deprompta, ægrius non modo liquantur, sed & adstrictivam plane potestatem sortiuntur virtutem.

§. XV.

*Topica in cephalalgia ob-
stant.* Sæpius evenit, ut in paroxysmo, præsertim accedente, a sanguine ad caput, potissimum in plethoricis, congesto, exquisita oriatur cephalalgia, cum sensuum & phantasie turbatione, cui non promiscue topicis occurrendum. Vidi enim epithemata illa domesticæ, ex absinthio, ruta, cumino, bacis juniperi, sale communi & pane trito, ob vaporem, quo caput replent, plus nocuisse, quam profuisse. Multo minus vero cephalica & nervina, ut balsamum nostrum vitæ, quod alias in doloribus capitis egregii usus, porrigenda sunt.

§. XVI.

*Totus calidus circumspice-
dandus.* In paroxysmo potus calidus, ut herbarum thee, fabarum coffee, non confert, quia humores acres, biliosos, plus justo in sanguinem agit & æstum, nec non anxietates, mirifice auget; sed potius concedenda potio temperate calida, aut tepida. Recte enim Hippocrates lib. III. de morb. præcipit: tertianis potus calidus non confert, sed frigidus. Extra paroxysmum autem calidæ ejusmodi potiones commode inveniunt locum, præsertim quando excretio alvina libera est.

§. XVII.

Depulsa febre quid facienda. Quando febris per specifica depulsa, non omittenda penitus sunt sanitatis præsidia, sed vitanda sedulo corporis refrigeratio, in appetitu moderamen servandum & aliquandiu tam pilularum balsamicarum, quam elixirii stomachici usui insistendum, uti jam superius in sexta pluribus monuimus indicatione.

§. XVIII.

*Ordema-
ta si facienda.* Quod si vero contigerit, ut ob ingestum largius frigidum potum vel data præpostere adstringentia, tumores succedant ordematoli, neutiquam in

usum vocanda acriora purgantia, maritima, aut salia volatilia, sed omnis medicatio salibus abstergendis, pilulis balsamicis & temperato lignorum decocto conficienda. Ubi etiam anasarca corpus obidet, emeticum cum extracto panchymagogo Crollii, vel helilebori nigri, oblatum, rorant aquarum copiam evehendo, insigniter juvat.

§. XIX.

Senes plethoricos & venæ sectioni affuetos, a refrigeratione in atrocem colicum dolorem subsequente, tertiana continua epidemice grassante, incidisse, crebrius observavi, quibus sanguinis missio admodum fuit proficua, chinæ cortex autem, mature nimis datus, perniciosus, ita prorsus, ut quotidiana hæcticæ similis funesta inde fuerit enata.

§. XX.

Pueri octavum vel decimum ætatis annum agentibus, febre tertiana correptis, exoptato cum successu dedi potiunculam emeticam, & post hanc clysteres ex antifebrilibus, centauro minori & cortice chinæ, applicare jussi, febre ex toto quiescente, nec unquam repente.

§. XXI.

Femina ex mensium suppressione cachecticæ febrientes, magnæ circumspectione tractandæ, rejectis penitus omnibus validioribus evacuantibus, aque ac roborantibus, emmenagogis quoque; quæ quidem temperata, sed febre nonnisi discedente, locum inveniunt. Clysteres vero ex leniter laxantibus, amaris & carminatis, nec non insula blande alvum subducentia, quæ simul amara, corticem chinæ & limaturam martis habent, opem fecerunt præstabilem.

§. XXII.

Puerperæ intermittentibus affectæ febribus, gravissime inde luunt & sæpe parva parthematia hysterica incurrunt, nisi lochiorum curate habeatur ratio, tanto magis quando hæc cum febre per aborbentia marina, vel præcipitantia

tia marina, vel præcipitania rudioris texturæ, conchas, corallia, cum, vel line acido, nimis cito ſupprimuntur. Tum potius inſigni virtute ſplendent, pilulæ noſtræ balſamicæ tonicæ, quæ morbis ex utri vitio apprimæ medentur.

ENARRATIONES
MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Tertiana in bilioſa perperam ſeſſibus encephalica
Incidit vir quinquaginta annorum, cholericus & in iram admodum proclivis, æſtivo tempore in tertianam, quæ per aliquot hebdomadam decurſum perſiſtit, ægerque variis interea animi pathematibus, angore, cura, ſolicitudine, quin ira affectus, in paroxyſmis ſubinde conatus ad vomendum perſenſit. Vocatus in conſilium Medicus, non alia exhibuit medicamenta, quam ſalia, arcanum quippe duplicatum, ſal ammoniacum, ſal tartari, nitrum & id genus plura, hæc quidem liberali admodum manu & repetitis doſibus. Sed tantum abſuit, ut his, quantumvis diu uſurpatis, febris fracta fuerit vehementia, ut porius ſymptomata magis increverint, angultiæ præcordiorum cardialgiæ intenſiores, facies admodum contracta, pallida & livida, extremorum etiam die vacuo refrigeratio, cum perpetuo ad tuſſim ſiccæ ſtimulo, vomendi conatu, quin ſingultus acceſſerint, & ſimulac quicquam, eſculenta fuerint, ſive potulenta, in ventriculum delatum, illico pejus habuerit æger. Noſtræ hinc commiſſus medicationi, omnia ſalina ſepoſuit, a vino quoque, licet ejus potui antea aſſuetus, abſtinuit & crebrius juſcula hauſit ex pullo galinaceo, cremore hordei & vitello ovo- rum, nec non decoctum florum chamomillæ vulgaris. Exterius ante paroxyſmum epigaſtrii regioni impoſita eſt veſica ſpeciebus emollientibus repleta, & alvo injectus clyſter ex lacte & manna, adjecto ſtimuli loco nitro

Tom. IV.

& ſale. Mitigatis autem hinc ſymptomatibus, electuarium ex cortice chinæ, julepo roſarum, theriaca & nitro, intercalari die aliquorietus modica doſi dedimus, tam ſalubri effectu, ut febris penitus diſcederet nec unquam rediret.

Epicriſis.

Noratu utique dignum eſt, ſalium, præſtantis alias in intermittentibus virtutis, uſum, tam male hoc in ægro ceſſiſſe, & inflammatoriam quaſi in ventriculo adduxiſſe eroſionem, ut hinc omnia illa quæ affixerunt inſolita pathemata pullularint. Ratio tamen peculiaris hujus effectus in proclivi. Scilicet cholericæ conſtitutionis erat corpus, æger ad iram pronus & ſub ipſa febre animi affectibus agitabatur. Jam vero nihil tam prompte & celeriter ventriculum cum tenuibus inteſtinis ſpafmo afficit, diſpoſitionem ad inflammationem ibi ingignit & bilem acrem ipſiuſque effuſionem cauſatur, quam ira, in ſubjecto præſertim plethorico. Dein notum etiam eſt, ſalia, cujuſcunque fuerint generis, nervoſas ventriculi & inteſtinorum tunicas mirum in modum irritare magiſque ad ſpafmos ſolicitare. Atque adeo, his tam exquisitis ſentientibus & ſpafmica jam ſtrictura affectis partibus, non potuerunt non malum augere & ſiniſtrum plane effectum edere hæc ſalina remedia, tanto magis copioſe & iterato oblata. Contra ea optimum certe fuit conſilium, aſſiſtitas has partes mulcere temperantibus, ſpafmos complacare & febriles demum motus, diu jam corpori inhxrentes, ſiltere atque compellere.

OBSERVATIO II.

Vir quidam generoſus, ruri degens, vegetus natura, robuſtus, ſanguine ſuccicus plenus, ſexaginta & ſex annos habens, poſtquam nocturno aeri ſeſe incautius commiſiſſet & ſudorem improvida refrigeratione repuliſſet, tertiana corripiebatur exquisita. Vo-

B

cabar

Febris in plethorico
graviſſima
ſymptomatibus
ſpafmica
ſine ſana-
ta.

tabar accedente tertio paroxysmo ego, ægrumque frigore deprehendebam omni fere sensu privatum, delirantem, tremantibus ob anxietatem summam manibus pedibusque, cum corporis irrequieta jectigatione; facie inflata & bruni coloris, ac pulsu contracto, duro ac celeri. Metuebam hinc gravem capitis morbum & ex adstantibus quærebam: annon vena fuerit secta? sed regerebant: ob impensam naturalem quandam aversionem, nunquam ægrotum ut sanguinem mitteret induci potuisse, neque ipsum, quantumvis plethoricum, unquam spontaneum sanguinis ex narum, vel ani venis expertum esse fluxum. Ter interea tam graviter feblicitans pituitam maxime lentam, instar gelatinæ, saturato bilis colore tinctam, alvo deiciebat, & postquam frigus per tres horas durasset, succedebat æstus sex horarum, remittentibusque sensim pathematibus, erumpebat demum mador, ægro intercalari die bene se habente. Sitis autem sub frigore & horrore erat impensior, quam sub calore, & urina in paroxysmo rufa sine sedimento secedebat, quod tamen intermissionis die deponebat. Quum igitur æger omnem penitus sanguinis missionem cessaueret, ut exsultationem & congestionem sanguinis ad caput omni modo præscinderem, operam dedi, eaque propter loco cerevisiæ, quæ crassior erat & lupulata nimis, ptisanam potui præbendam suavi, & in paroxysmo potionem temperantem, ex aquæ florum acaciæ, sambuci, tiliæ, cardui benedicti ana uncis quatuor, pulveris nostri polychrestii, bezoardici dicti drachmis duabus, temperantis nitrosi drachma, succi citri cochlearibus binis & sacchari uncia dimidia, cujus etiam per intervalla crebrius aliquot pro dosi cepit cochlearia. Declinante impetu, ad madorem eliciendum, infusum ex scordio & corticibus citri sorbillavit, & extra paroxysmum pulverem ex lapidibus cancrorum, terra

foliata tartari & nitro, cum sufficienti quantitate ptisanæ, subinde assumfit. His aliquandiu usurpatis, symptomata post nonum paroxysmum multum mitescere & urina multum crassæ dimittebat materia. Quare quum ægrum duabus mannæ uncis & salis polychrestii drachmæ dimidio, in jure carnis dissolutis, purgasset prius, ad sistendum paroxysmum electuarium antifebrile, consueta methodo & idoneo regimine exhibui. Quo, semel adhuc admodum leni infultu subsequente, febris penitus demum corpus deseruit, usurpatis postea aliquoties alternis diebus pilulis nostris balsamicis, cum pulvere salino aperitivo. Et ita perfecte cum sanitate sine recidiva in gratiam rediit æger, & in hunc usque diem ad septuagesimum septimum annum sanus pervixit.

Epitrisi.

I. Sub gravibus & insolis capitis in hoc ægro pathematibus, ab affecto graviter præter naturam nervorum systemate oriundis, singulari omnino naturæ beneficio evenit, ut minimum bis, vel ter, lentos biliosos succos copiose excerneret, & credibile merito, alvo simul adstricta, ancipitem sublequutorum fuisse capitis morbum.

II. Si febrientes plethorici, nec tamen venesectionem admittunt, optimum consilium, æstum temperantibus leniterque alvum subducen-
tibus uti.

III. In corpore plethorico, denegata sanguinis missione & urina cruda, prodeunte, febris nunquam cito per specifica jugulanda, sed tutius est decem minimum opperiri paroxysmos, qui quasi remedium adversus succorum abundantiam, donec sponte mitescant symptomata & urina cocta mingatur, ac tum demum, præmissis adhuc alvum moventibus, ad febrem transire depulsandam.

OBSERVATIO III.

Quadragenarius quidam, sanguinco-

*Tertiana
na sim-
plex*

pro po
ſſe
medi
catione
in du
plicem
conver
ſa.

neo-melancholicus, a longo jam tem-
pore inordinata uſus dixta, æſtate,
qua jam tum febres graſſabantur, ira
gravius incitatus & corpus auræ ve-
ſpertinæ frigidiore liberius commit-
tens, incidit in artuum laſſitudinem,
cum ſomno inquieto, dolore dorſi,
capitis & hypochondriorum tenſione,
ſuccedente horrore & poſt hunc calo-
re. Tertia die idem redit inſultus, &
licet frigus non adeo eſſet intenſum,
æſtus tamen & reliqua pathemata lon-
ge erant acerbiora, anxietas intenſi-
ſſima & mentis plane quædam aliena-
tio. Secatur a Medico vena, offertur
emeticum, unum tantum vomitum
ciens, & poſt quartum paroxyſmum,
febris cortice chinæ ſiſtitur. Prodit
hinc poſt aliquot dies in publicum æ-
ger & in horto fluvio adiacente bene
cœnatur & potat quidem, ſed recidit
in febrilem longe vehementiorem pa-
roxyſmum, ſtipatum ſumma præcor-
diorum anguſtia & æſtu, nec non vo-
mitione, ita ut non modo potum,
ſed & ipſa medicamenta reiiceret.
Porriguntur hinc elapſis quatuorde-
cim diebus bis pilulæ ex cortice chinæ
& floribus ſalis ammoniaci martia-
tis, tam infelici effectû, ut tertiana
ſimplex in duplicem degeneraret &
vires ægri mirifice attereret. Notaba-
tur præterea circa ventriculi regionem
tumor, ingeſta omnia vomitu redde-
bantur, anxietas erat vix toleranda,
pulfus etiam extra paroxyſmi tempus
celer, urina non ſemper eadem, inter-
dum craſſa cum ſedimento, inter-
dum flava tenuis, nonnunquam plane
ruſcens, & clyſtere injecto, alvus
copioſa mucida, foetida & biliſa di-
mittebat.

Epiſiſis cum curatione.

Eſt hæc febris tertiana duplex, cum
metu inflammationis ventriculi, quam
imminentem maximæ anxietates,
perpetuæ ſtomachi ſubverſiones, alvi
conſtipatio, pulſus continuo celer &
tumor ventriculi haud dubie præſa-
giunt. Nec levis notæ error in inedi-
catione commiſſus fuit, quod non mo-

do emeticum in febre tanto æſtu &
angore ſtipata oblatum, ſed & ante
ſufficientem materiæ febrilis corre-
ctionem & primarum viarum expur-
gationem, paroxyſmus præmature
primum cortice chinæ depulſus, & re-
petens poſtea, pilulis ex floribus ſalis
ammoniaci, eminentius adſtringente
virtute præditis, oppugnatus. Ut igitur
inducta hinc noxa præcinderetur
ipſaque febris perſanaretur, hoc mo-
do medicationem aggreſſus ſum. In
inſuſo theiformi ex ſcordii manipulo,
florum chamomillæ vulgaris, ſum-
mitatum millefolii ana pugillis qua-
tuor, feminis fœniculi uncia dimidia,
exhibui liquorem anodynum cum eli-
xirio ſtomachali. Deinde ad potum
ordinarium commendavi decoctum
raſuræ cornu cervi cum radice ſcorzo-
neræ, cum quo quandoque propina-
tus hic pulvis: Recipe pulveris Mar-
chion. drachma, lapidum cancorum,
nitri depurati ana drachma dimidia,
pulveris caſtorei grana X. M. F. Pul-
vis D. S. *Pulver auf elliche mahl.* Poſtea ſal abyſynthii cum ſucco citri obla-
tum. Exterius vero cataplaſma, quod
habebat florum ſambuci, chamomil-
læ vulgaris, Romanæ, ſalviæ, hor-
mini, anethi ſingulorum pugillos ſex,
herbæ menthæ criſpæ manipulum, nu-
cis moſchatæ, cardamomi, feminis
fœniculi ana unciam ſemis, redactis
omnibus cum fermento panis, ſpiritu
vini & aceto roſaceo in formam cata-
plaſmatis, calide regioni ventriculi
appoſiti. Quo per univerſum corpus
ſudor obortus & anxietas cum vomitu
ceſſavit, ac mitiori quoque ſenſu ſa-
cto febris impetu, tandem eleſtuariorum
ex cortice chinæ & floribus chamomillæ
& ſirupo acetoliſitatis citri, morbus fe-
liciter perſanatus.

OBSERVATIO IV.

Senex generoſus, ſeptuageſimum
& quartum ætatis annum agens, ſanus
alias adhuc & vegetus, intermiſerat
conſuetam vere ſanguinis miſſionem, ſæpe.

Tertia.
na con-
ſtituta
in ſeque-
ſſa.

B 2 & poſt

& post impensam totius corporis refrigerationem, atroci primum abdominis dolore infestabatur, cum extremorum frigore & tremore, ad viginti fere horas persistente. Succedebat postea æstus, cum sensuum perturbatione, pulsu vehementi, delirio viriumque prostratione. Tandem quidem superveniente leni madore, hæc inducias dabant, sed elapsis aliquot horis levis denuo eveniebat partium extremarum refrigeratio, iisdem quam antea symptomatibus stipata, ut non amplius obscurum esset, laborare ægrum febre, tum temporis epidemica, tertiana continua. Accitus hinc Medicus, cui solennis, statim etiam in principio intermittentium, eleæuarii, cujus basis cortex chinæ, usus, & idem hoc suum remedium suadet, sed absumpta licet successive dimidia hujus libra, plus tamen increvere, quam remiseret symptomata, subsequuta enormis virium prostratio, continens capitis dolor, sitis, summa præcordiorum anxietas somnique defectus, pulsu semper magno, pleno, citato, interdum plane intermittente. Nono morbi die advocabar ego, ægrumque offendebar imbecillimum, graviter de sinistro eleæuarii, biduo jam omisso, effectu conquerentem, ideoque sanguinis missionem, quæ in principio, meo & aliorum Medicorum judicio, summopere fuisset necessaria, instituire nolui, & nil nisi analeptica & temperantia, cum leniter diaphoreticis fuali. Aderat quidem quotidie symptomatum ad sex vel septem horas remissio, sed totalis virium prostratio pessima ominabatur, ideoque capitalem fore morbum prædixi, ægro etiam elapsis aliquot diebus, ipso sub paroxysmo obeunte.

Epirisis.

Quamvis specifica antifebrilia, quorum potissimum cortex chinæ, necnon reliqua quæ mera adstrictione agunt, martialia scilicet, cortex fraxini & *Hartmanno* familiaria aluminosa, in moderaudis, vel plane sedan-

dis febrilibus motibus, non contemnenda prudenter usurpata polleant efficacia; nihilominus tamen ego nunquam non gravissimum inde notavi noxam, in corporibus plethoricis, spasticis obnoxius vehementioribus strisuris, hypochondriacis & hystericiis, & ubi nondum humorum acrimonia emendata, nec æstus mitigatus. Tanto vero magis cum cautione danda sunt senibus, quanto major in his ut plurimum humorum spissitudo & crassities, alvi obstipatio, immo haud raro sanguinis redundantia.

OBSERVATIO V.

Annus currebat 1719. quum Char-
lotteburgi, (quod amœnum prope
Berolinum secessui regio dicatum op-
pidum, sed ob paludum & stagnorum
circumjacentium copiam, febrium
quotannis ibi grassantium proven-
tum, infestum,) plures ex alicor-
um ministrorum numero, propter
ciborum ingluviem, vespertinum im-
providè admissum frigus & acrem no-
xiis effluviis refertum, tertianæ im-
plicarentur, consuetis symptomati-
bus stipatæ. Ex his plures qui mea
utebantur medicatione hac ratione ad
sanitatem reduxi. Superato scilicet
tertio paroxysmo, intermittente die
portionem emetico laxantem porrexi,
ex manna & tartaro emetico, in aqua
veronica, vel florum acaciz solutis,
qua ingens vitiosorum humorum col-
luvies per inferiora & superiora extur-
bata. Hoc factò, tribus, vel quatuor,
ante subsequens paroxysmi accessio-
nem, horis, ad lenem provocandum
sudorem, exhibui portionem ex tri-
bus aquæ cardui benedicti uncis & di-
midia uncia aquæ theriacalis, cum
drachima salis tartari & triginta spiri-
tus vitrioli guttis. Tum extra paro-
xysmum cort. chinæ & flores chamo-
millæ vulgaris, vel in forma eleæua-
rii, vel potionis, binis quibusvis ho-
ris, præbui, quibus per aliquot dies
ultrapato, febris discessit, injuncta
post-

*Tertia.
ne cito
& cito
sanatq.*

postmodum, ad arcendam novæ materię febrilis generationem, pariori viçtus ratione, cum elixiri nostri stomachici usu.

Epicrisis.

Multiplici edoctus sum experientia, specifica intermittentium præsidia, horumque princeps, corticem Peruvianum, felici cum successu dari, vel statim in principio febris, perpuratis prius probe primis viis, vel declinante post aliquot paroxysmos jam sua sponte ipsa febre; neque tam facile nocere, ac si natura per decem, vel plures paroxysmos imbecilliori reddita, demum usurpatur. Tum enim magis noxa timenda & majori opus est prudentia, eo quod per crebriores paroxysmos, motu tam intestino, quam tonico auctiori, tota sanguinis & humorum massa in excrementitiis sordes fatiscit, quæ nisi prius sufficienter expurgata fuerint, per adstrictivam specificorum facultatem intus retentæ, peioris notæ recidivas, vel novos alios morbos, ingignunt.

OBSERVATIO VI.

Febris æstiva. Ex præcalida, diuturna, insueta plane aeris tempestativumque constitutione, elapso & qui jam labitur 1727. anno, plures febrium species universam fere Germaniam infestantur & laborantes nimio, fere continuo æstu, virium prostratione, anxietate, capitis dolore & nonnunquam plane delirio, mirifice affligerunt ita quidem, ut frequentissimæ ex illis essent tertianæ continuæ, symptomatibus non penitus intermittentibus, sed tantum remittentibus, donec lapsu temporis, successive vel in quotidianas, vel tertianas legitimas, vel etiam quartanas, transirent. In harum perfanatione ego quidem felici cum successu hac usum methodo. Sub febre, tribus singulis horis, duo circiter cochlearia præbui potionis ex aquæ florum sambuci, tilizæ, ceraforum nigrorum ana uncis duabus, pulveris præcipitantis

Tom. IV.

& bezoardici ana drachma una, succi citri & julepi rosarum ana uncia dimidia. Remissionis tempore oblatum laxans ex mannæ uncia cum dimidia, vel duabus, nitri puri & salis polychrestii ana granis XV. in jure carnis vel aqua destillata solutis. Fœminis autem spasmodicis affectibus obnoxii, clysteres injicere jussi, leniter discutientes & demulcentes. Perpurata his prima regione, ad electuarii usum accessi, hac tamen cum diffidentia, ut ad temperandum æstum nitrum adjicerem. Fracta hinc postero mox die febris atrocita, ut per aliquot adhuc dies hujus remedii usus infisterent & alvum clysteribus apertam servarent, febre autem penitus evanescente, exactum in vita & victu tenerent moderamen & subinde pilulas nostras balsamicas confortantes degluterent, inunxi. Et sic brevi tempore, divino auxilio, ægri convalescerunt, quum alii, iisdem febribus laborantes, adhibitis variis remediis, venæsectione, emeticis, salibus, amaris & essentii alexipharmacis, diu fuerint afflicti, viribus adeo consumptis, ut longo tempore omnique arte eandem vix potuerint recuperare.

Epicrisis.

Febres quæ accedentes gravibus stipantur symptomatibus, intenso æstu, siti, virium & appetitus dejectione, nisi sint acutæ, sed notabiles servant remissiones, melius in principio specifica febris præsidia ipsumque chinæ corticem ferunt, ac illæ ex tertianis & quartanis, quæ lenius invadunt & lentius procedunt. In illis quippe expedit utique effrenes solidorum & fluidorum motus, roborantibus & antispasmodicis moderari, vel plane sedare; in his vero languescente jam naturæ motu & ad removendam in viscerum insarctu & glandularum obstructione repositam morbi causam non sufficiente, idem perficere oppido nocivum. Ego certe multis confirmatum habeo exemplis, longe melius antifebrilia propinari in tertianis legiti-

B 3 timis,

timis, cholericæ & juvenilia corpora graviorum symptomatum insultu instantibus, quam ubi segniora & phlegmaticæ constitutionis nothis implicantur. Nec infrequens in illis fuit observatum, post Americani corticis usum, alvum fluxisse, sudorem largius manasse, pulsus intermissionis tempore cum virum incremento increbuisse. quin ipsum salivalem latitem stillasse.

OBSERVATIO VII.

Ex tertiana epidemica. Prehendebatur verno tempore tertiana epidemica, vir quidam quadragenarius, laxioris habitus, qui militiæ deditus, tam propter effusum per crebriora vulnera sanguinem, quam abusum vinorum Italicorum, corpus infirmum atque causarium reddiderat. Advocabatur Medicus, febremque ardentem & malignam, propter intensum ardorem & sitim, fore iudicans, porrigebat alexipharmacum, ex spiritu cornu cervi & tinctura bezoardica. Sed increfcebat inde ardor cum siti & accedebat delirium plane, ut æger nudum etiam corpus in paroxysmo frigido subiiceret aeri, gelidamque largiter ingurgitaret aquam. Concedebat tamen febris in tertianæ intermittentis typum æstusque remittebat, debilitas autem insignis, magna ad sudorem proclivitas & mira paroxysmorum anomalia succedebat. Discedebat tandem penitus febris tertiana, sed sudor cum tussi affligebat perpetua & quotidie febrilis quædam, licet sine horrore & adeo notabili calore, præsto erat commotio, ac præterea infra cordis scrobiculum, in media cartilagine ensiformi, tumor quidam prædurus eminebat. Conflictabatur cum hisce pathematibus per binos fere menses æger, ac interea a multis Medicis exquirebat consilia, quorum quisque de affectu & medicatione peculiarem promebat sententiam, uno febrem esse hæcticam, altero tertianam duplicem, tertio hy-

dropem, quarto glandularum omenti tumorem, affirmante. Errabant autem omnes. Increfcebat enim subinde tumor & exquisitus pungitivus cum ardore dolor jungebatur, & apostema potius intra musculos, non cavum abdominis, latitare coniciebam. Reiectis igitur discutientibus externis emplastris, solum diachylon simplex fuit admotum & super hoc positum cataplasma emolliens. Sic elapso tri-duo, attolli & mollescere cepit tumor purisque subitus undulatio locum incisionis monstravit, qua quinto die facta, pus foetissimum, ad tres minimum mensuras, paucis cruore intermixto, effluxit sensim. Inde minor illico factus calor, somnus quietus redditus, & abcessu iniectis balsamicis sensim ad consolidationem perducto, pristinam demum æger recepit sanitatem.

Epicrisis.

Sanguineum corpus apostemati capi-
piendo quam maxime fibræ opportu-
num, ob succos in laxa fibrarum tex-
tura ex facili subsistentes. In hoc qui-
dem, potus ille frigidus, sub paro-
xyfmo copiose ingestus, cum impro-
vida abdominis refrigeratione sub
servido calore, sanguinem & succos
in musculis abdominis consistere fece-
runt. Horum exitasi enatum aposte-
ma, factus tumor & materia conten-
ta computruit, quæ sanguini præter-
labenti remixta, continuum lentum
calorem cum languore induxit, &
aperto apostemate, tam foetidum ex-
spiravit odorem.

OBSERVATIO VIII.

Æstate qua varii generis febres cir-
cumibant, vir quadragenarius, post
gravem iram, præcordiorum summas
anxietates, cum vomendi conatu, in-
currebat. Excipiebat hæc posteris die-
bus icteritius color, in oculi albo quam
maxime conspicuus, nec non serina
tussis, noctu potissimum affligens som-
numque interturbans. Nihilominus,
positu-

*Tertiana
naam
laxior
& tussi
curata.*

poſtulate ſic quo ſungebatur mune-
re, iter ſuſcipiebat, ſub quo vero ob
auram frigidiuſculam & delicta quæ
committebat diætetica, febrem nan-
ciſcebatur tertianam. Stipabatur hæc
ſolitis pathematibus, major tamen in
paroxyſmo erat anxietas & inquietu-
do, urina ſaturate tinſta, ſine ſedi-
mento, æſtus productior, per viginti
ſere horas perſiſtens, & tuſſis quoque,
noctû præſertim & ſub frigore, vehe-
mentior. Conſulebatur Medicus,
qui propinabat emeticum, ex tribus
tartari emetici granis, quo ſexies pi-
uitoſus tantum bile leviter remixtus
humor ejeſtus. Hoc factò dabatur ele-
ctuarium ex radicibus alexipharmacis,
pimpinella, gentiana, angelica, ad-
dita theriaca veteri & ſirupo acetofi-
tatis citri. Hinc vero mirum exaspera-
tur febris ſereque reddebatur conti-
nua, ſomnus cum appetentia interci-
debat & continuus ſine frigore perſi-
ſtebat æſtus, ſub quo Medicus ad ſitim
extinguendam Martisburgenſem ſua-
debat, cereviſiam. Advocabar ego &
cauſam febris cum ſymptomatibus cu-
ratus expendens, rejeſtis, quæ a Me-
dico præſcripta fuerant cunctis, con-
trariam plane medendi ingrediebar
viam. Pro potu quippe ſuadebam de-
coctum avenaceum, idque etiam cum
ſeminibus quatuor frigidis & papave-
ris albi in emulſionis formam redige-
re, & adiecta convenienti nitri por-
tione, pro lubitu liberaliter ingerere
præcipiebam. Pulverem dein abſor-
bentem nitroſum, ex antimonio dia-
phoretico, lapidibus cancrorum, ni-
tro & tartaro vitriolato, bis vel ter
quotidie, in & extra paroxyſmum ſu-
mendum, commendabam. Bis etiam
quotidie liquor noſter anodynus mine-
ralis ad guttas 20. in ſuperiori decocto
offerebatur. Reddiſis per hæc mitio-
ribus cunctis, elapſis quinque diebus,
electuarium antifebrile ex rob. ſambu-
ci uncis duabus, corticis chinæ dra-
chmis ſex, ſirupi acetofiſtatis citri
uncis duabus, pulveris ſorum cha-
momillæ drachmis duabus, antimonii

minoris, nitri, ſingulorum drachma,
quovis bihorio ad drachmas duas, per
quatridduum exhibitum. Quo ex toto
ceſſavit febris, cum omni æſtu ac ſiti,
ſerina tuſſis conqueſcit, urina, ſecus
ac per totum morbi decurſum, ex bru-
no rubicundo colore flavescens ſedi-
mentum dimiſit, appetitus cum viri-
bus rediit & flavus in facie & corporis
ſuperficie color ſuccellive diſparuit.
Demum vero, ne ex ciborum inglu-
vie recidiva gigneretur, crebriorem
pilularum ballamicarum & ſalis digeſ-
tivi ex arcano duplicato, ſale digeſti-
vo & ſale tartari uſum, cum abſtinen-
tia, ſerio injunxi, & ſic æger, vitata
ſimul omni refrigeratione corporis,
animique commotione, quæ facile
recidivam creare poſſunt, maxime ſi
negligitur primarum viarum evacua-
tio, quæ demum ſeptimo a febre die
molienda, ad perfectam rediit ſani-
tatem.

Epiſiſis.

I. Hoc in ægro omnia primum in
motu ſpaſtico exceſſivo fuerant conſti-
tuta, acris etiam ſubtilis materia po-
tius in vitio fuit, quam craſſioris &
rudioris humoris moles, teſtantibus
id origine febris ab ira, ſymptomati-
bus, ut tuſſi ſerina, & icteritia, ex
ſpaſmo ductuum biliariorum. Perpe-
ram igitur a Medico datum emeticum
& electuarium caleſciens, quibus
motus ſpaſtici cum inteſtino auſti &
pathemata exacerbat. Ex uſu potius
uiſſent motus complacantia & acrimo-
niam diluentia ac temperantia,
cum iis quæ per cutis poros ſubtiles
ſordes eliminant. Quod demum cum
ſuccellu decocto diluente & hume-
tante, pulveribus abſorbentibus ni-
troſis & temperante diaphoretico ele-
ctuario, a nobis conſectum.

II. Magna omnino eſt cognatio in-
ter ſubitanæ ex ſpaſmo icteritiam,
tuſſim ſerinam convulſivam & inter
motum febrilem intermittentem, qui
noſtra ſententia in ſpaſtica quadam uni-
verſali vaſorum & nervolarum par-
tium ſyſtematis ſtriſtura conſiſtit.

Hinc etiam factum, ut iisdem remediis, terna hæc mala & symptomata omnia simul & semel funditus fuerint sublata.

OBSERVATIO IX.

Tertia Miles quidam robustus, postquam
nausea in cena ad satietatem usque ingessisset
et in & noctu aere nebuloso excubias
continua egisset, præcedente horrore, nausea
per se & conatu ad vomitum corripitur, subsequente
no remedia æstu & anxietate. Redeunt hæc pathemata tertio die acerbiora, ideoque ad Chirurgum properat, qui die vacuo primum dat emeticum, septem ante paroxysmum horis, quo strenue pituitam cum bile evomit. Febrili die, tribus ante paroxysmum horis, idem morbi artifex piperis albi grana 15. stercoris muris grana 10. & lapidum cancrorum drachmam dimidiam in aliquot cochlearibus spiritus vini porrigit, & jubet, ut desuper biberetur cerevisia probe calefacta. Miles lecto inclusus sudat inde fortiter, paroxysmus fugatur, & repetito aliquoties hoc remedio, cura feliciter absolvitur. Accidit vero haud ita multo post, ut juvenis cholericus, in iram pronus & liberaliter vini potui indulgens, tertianæ implicaretur. In consilium vocatur idem Chirurgus & idem remedium exhibet, sed tam sinistro effectu, ut continua inde fere fieret febris, æstu augetur, æger deliraret & de exquisito ardoris, quasi carbonis igniti, sensu, in scrobiculo cordis conquereretur. Parata igitur emulsio ex aqua florum sambuci, tilia, papaveris rhæados, seminibus quatuor frigidis & papaveris albi, quæ tam sola, quam cum pulveribus absorbentibus & diaphoreticis, nitrosis, sumta, ac demum adjunctus usus elestuarii jam descripti, quem excepit liberalis alvi fluxus, tam salubri eventu, ut febris discederet, symptomata quiescerent & æger sanitatem reciperet.

Epicrisis.

Luculentum hoc exemplum, non omnia omnibus prodesse. Nam si tertiana in corpus robustum, minus agile ac sensibile incidit, idque ob saburram in ventriculo & transpirationem impeditam; emetica quidem, & postea calidiora ante paroxysmum, eximie sunt utilis. Sed ubi corpus activum & motus magis, quam qualitas & quantitas humorum, peccat, contraria plane medendi methodus & sedantia adhibenda medicamenta. Et in ejusmodi quidem cholericæ indolis ad iram pronis subiectis, singularis plane est ex chinchina paratorum effectus, eo quod summa cum euphoria crebras & biliosas alvi dejectiones proritare solent.

OBSERVATIO X.

Sexagenarius robustus & plenus, sanguineo phlegmaticus, calculi renalis doloribus ab aliquot annis subinde obnoxius, flatibus præterea & ructibus divexatus, nancisebatur anno abhinc tertianam tum epidemiam. Post tertium paroxysmum, molestissimum pertaxus a Medico ut febrem abigeret poscit. Paret hic, & electuario; ex rob juniperi, cortice china & sirupo acetositis citri, post sex dies, febrem ex voto, uti videbatur, profligat. Sed sequitur postea inflatio ventriculi, cum ructibus & borborygmis ventris, præsertim post pastum & alimenta gravis materiæ. His iactatus æger meo ex consilio usus est mane pilulis balsamicis & vespere pulvere salino aperitivo, ex arcano duplicato, sale Sedlicensi & cancrorum lapidibus, per sex dies, & postea ante prandium essentia carminativa Wedelii, cum æquali parte spiritus nitri dulcis remista, felici cum successu. Quam vero elapsis vix quatuordecim diebus medicamenta reiceret, eadem a flatibus & ructibus expertus est incommoda, eaque propter ad priora medicamina confugit, succedente ex voto effectu.

Epi-

Epicrisis.

Quando tertiana corpus impurum, succis repletum & chronicis passionibus jam affectumprehendit, in medicinam cedit, motu intestino & progressivo auctiori obstructions referando, viscidos humores attenuando & fordes subtiles diffilando. Quando vero cito nimis specificis compescitur, noxia materia remanens & deterior reddita, in disposito jam corpore, flautulentiam creat malumque exacerbat. Et licet opposita his pathematibus præsidia leniter educendo vitiosam materiam ac tonum ventriculi & intestinorum roborando, egregie profuerint; expertus tamen scribo: non facile ejusmodi pathemata cessare, nisi aquæ minerales, præsertim Carolinæ thermæ, in auxilium vocentur, ac vere, vel æstate, debito cum regimine usurpentur.

OBSERVATIO XI.

Tertia. Superiori vere, quo tertianæ erant ^{na in se-}admodum frequentes, vocabar ad septuagenarium vegetum. adhuc & strictioris corporis habitus, qui eodem decumbebat morbo, & adhibitis licet pulveribus digestivis salinis, elixiriis amaris, pilulis etiam polychrestis, decimumquartum jam paroxysmum erat passus. Percontatus de omnibus, vires quidem prostratas, stomachum mire languentem & fastidientem & urinam sine sedimento esse, compario, habitum tamen corporis expendens & pulsum in paroxysmo plenum adhuc & sortem offendens, electuarium offerre non dubito. Summum illud bithorio quovis ad drachmas duas, bibendo postea aliquot cochlearia vini, auspicato cum effectu, ita, ut subsequens illico paroxysmus mitior longe esset, nec nausea, nec capitis dolore, neque anxietate, ut antea, stiparetur, secundus vero penitus emaneret, urina crassa mingeretur, vires redirent & æger optime convalesceret. Ne autem recidiva accideret, ut eo-

dem electuario, parcius tamen, ad huc uteretur, elapsis septem diebus, bis pilulas balsamicas cum sale aperitivo deglutiret, ingluviem ciborum & seria negotia vitaret, temperate calidum potum assumeret & corpus ab omni refrigeratione sollicitè defenderet, serio præcepi.

Epicrisis.

Chinæ cortex non tam nocens ut vulgo creditur, sed ipsis etiam senibus cum fructu datur. Neque etiam sine exceptione illa practica regula: quod nunquam sit offerendus, antequam urina compareat cocta. Ego enim multiplici compertum habeo experientia, nunquam ipsum nocuisse, si primæ viæ prius probe expurgatæ, si corpus non impuris succis scatet, viscera sanguinea integra, & nullus inflammationis internæ metus. Multo magis innocens hujus corticis & salutaris effectus, in ægro activæ indolis, fibrosi & amplioribus vasis instructi habitus. Longe præfentiorum etiam expertus sum ipsius efficaciam in corpore quodammodo jam per febrem debilitato fibrarumque tono remissiori, ac si vires adhuc vegetæ & motuum vigor, nisi forsitan expectationem interdicant circumstantiæ.

OBSERVATIO XII.

Rari sunt in thermis Carolinis diu ^{terrt}febricitantes. Simulac enim febris impetit, intercalari die largiter ingerunt aquas thermales, quæ primas ^{na a ef-}vias efficaciter deplent, sudorem etiam ^{to cucu,}& urinam liberaliter eliciunt. Si post quintum paroxysmum febris non discedit, corticem Peruvianum die vacuo adhibent, vel in electuarii forma, vel decocto, hunc in modum: ^{ry in Co,}recipe corticis chinæ unciam, radicis gentianæ rubræ unciam semis, herbæ cardui benedicti manipulum, centaurii minoris tantundem, vini Gallici mensuram; coque leni calore, cola & adde sirupi menthæ unciam, M. ^{rolulus}de quo tribus quibuscvis horis extra par-

paroxysmum duas uncias bibunt, forbiliando mane in lecto infusum theiforme & sudorem eliciendo, Sic feliciter ut plurimum ex toto febrem percurant. Mihi ansam hoc dedit, ut eadem methodo subinde uterer, & surrogata Carolinis Sedlicensi aqua, purgationem ventris molirer, & post eam decoctum illud præberem: auspicato pariter successu in tertiana & quartana, præsertim æstiva ac vernali.

Epicrisis.

Compendiosa & facilis est hæc intermittentes curandi methodus, solennis non modo in Carolinis, sed & iis locis, ubi acidulæ purgantes saliant. Nec male medentes eidem viæ insistant & primas vias crudis & biliosis sordibus obfessas salibus deplent. Salia enim reliqua ex regno vegetabili purgantia securitate & prompta efficacia longe superant. Tanto vero magis proficua sunt, quando in sufficienti quantitate humidi soluta assumuntur. Hinc si copia non est aquæ ejusmodi medicatæ, ego ad imitationem ipsius aquam paro laxantem, adiiciens uni aquæ mensuræ olei tartari per deliquium unciam dimidiam & in lagena angusti orificii instillans eo usque spiritum vitrioli, donec nulla amplius eveniat ebullitio. Vel dissolvo in mensura aquæ unciam senis salis polychrestii, ex sulphure & nitro calcinatis confecto. Usurpato aliquoties liquore hoc salino, descendendo tandem perquam secure ad specifica roborantia, quæ inter primas tenent, cortex chinæ, cascarillæ, tamarisci & omnia amara & ex matre rite parata.

OBSERVATIO XIII.

tertiana in puero per ebullientiam successu. Puer facie florens, indole vividus, complexione sanguineus, a biennio aliquoties hæmorrhoidarius, cum abdomine tumido, ceterum valens, post æquinoctium autumnale, tertianam, quo ex diætetico errore nascitur, incurrit, eademque ob paroxysmi vehementiam, stomachum penitus lan-

guentem somnumque turbatum, graviter decubuit, urina simul clara & sine sedimento comparente. Excepit hanc Medicus aperientibus, crudos succos corrigentibus tenuissimisque febrifugis. Sed quum decem paroxysmos passus esset æger, parentes percarum natum vitæ discrimen subire metuentes, inconsulto Medico ab Empirico quodam potius quam Medico opem quaesiverunt, qui electuarium, cujus basis tormentillæ radix, prompte porrexit, ac ut tribus singulis horis, intercalari die, dosi castaneæ magnitudine deplutiretur, præcepit. Mitior inde facta febris, sed continuato aliquandiu adhuc pharmaco, paroxysmi tempore, tremor ac frigus totum concussit corpus, cum collisione dentium & labiorum, sequuta mox convulsio epileptica universalis, per viginti horas, frustra datis omnibus antepilepticis, persistens, ægro sub ipsa extincto.

Epicrisis.

Ego quidem permultis confirmatum habeo exemplis, hæmorrhoides in infantibus ac pueris jam prodeuntes, accedentibus pubertatis, vel juvenutis annis, raro alium quam sinistrum ac ut plurimum funestum sortiri eventum. Ipsum hoc enim araxiam motus circulatorii in visceribus abdominis prodit, ex qua facile labem & vitium contrahere possunt. Neque ea propter dubium est, quin hoc in puero, infimi ventris viscera, hepar, lien, vel pancreas, fuerint fœcta & obstructa. Motus autem febriles præsidio potius fuissent, inprimis quum intermittentes per annum sæpe infantes detineant, modo medicatio rite instituat, nec tamen adeo sint detrimento, ut potius corpus firmet & longævum efficiant. Perperam igitur adstringentibus salutare hi motus sedati & causa febris altius visceribus impaeta, spasmi quoque tam ex hereditate a matre hysterica, quam ex ipsa febre jam præsentis, & ex alvi strictura ac limpida urina cognoscendi

fatis,

fatis, ita adaucti, ut in convulsivos plane degenerarint funestos. Memoratu etiam dignum videtur, quod hic puer multos annos insolita voracitate laboravit.

Has practico-clinicas de tertiana observationes adduxisse sufficiat, plures passim reliquis meis scriptis inferui, & quidem uberius enarratas ac evolutas, *Medicina consultoria*, ex qua hanc in rem conferri poterunt ea, quæ *Tom. II. Dec. I. cas. IV. pag. 32. segg.* de gravibus & variis symptomatibus ex male curata intermittente, *Dec. II. cas. VI. pag. 86. segg.* de febre lenta ex male curata tertiana; *Dec. IV. cas. V. pag. 180. segg.* de spasmo hypochondriaco ex male curata tertiana; *Tom. III. Dec. II. cas. XI. pag. 106. segg.* de febre tertiana male curata, sæpius recidiva inque erysipelas cum molestis symptomatibus transeunte; *Tom. IV. Dec. III. cas. IV. pag. 167.* de febre biliola intermittente; *Tom. V. Dec. IV. cas. I. pag. 243.* de multis atrocibus malis post febrem suppressam, & puerperium feminam infestantibus, nec non *Tom. VI. Dec. I. cas. VI. pag. 35.* de tertiana duplici cum purpura in gravida, attuli.

C A P. II.

D E

FEBRE QUARTANA.

§. I.

Quarta-
na
quid?

Tertianam, & gravitate, & contumacia, ex intermittentibus longe adhuc superat ea, quæ quarto quovis die, intercalaribus integris binis, corripit, eamque ob causam vocatur quartana.

§. II.

Ter-
ti-
na
quid?

Scilicet, post meridiem ut plurimum, hora quarta, aut quinta, quandoque etiam citius, quandoque serius, cum notabili corporis languore, pandiculatione capitisque, dorsi, lumborum ac tibiærum contusivo do-

lore, accedit. Pedes hinc cum manibus refrigescunt, corpus univèrsim pallescit, facies & unguës livescunt, supervenit horror & rigor, huic febrî familiaris, lingua & labia tremunt, spiritus difficulter trahitur, præcordia anguntur, corpus inquietudine jactatur & pulsus arteriarum contractus ac durus, quandoque etiam inæqualis plane percipiuntur. Durant hæc omnia per duas plerumque, aut tres horas, ac interea alvus in plurimis stringitur, in nonnullis ad desidendum & meiendum stimulus, in quibusdam, potissimum senibus, conatus ad vomendum, vomitus & alvi feces. Multis etiam, in primis ætate gravioribus, caput mirum torbatur & mens sibi non constat, ut aliena multa loquantur. Succedit lento postea gressu calor, non adeo urens, sed ariditate quam maxime molestus, evanescit rigor, arteriarum ictus ad æqualitatem redeunt, celerioresque ac majores micant, capitis tamen obtusus dolor perstat, cum vertiginosa affectione, & cutis demum pauca saltem humiditate perfunditur, donec elapsis quatuor vel sex horis, & æstus, & pathemata hæc, discedant. Cessante sic febris impetu, duobus qui vacui sequuntur dies, æger quidem semper fere lectum relinquit, restitit tamen sensus quidam doloris in artubus ac pedibus, ipsa ossa quasi tendens atque profundo pondere obtrens, osteocopus græco nomine dictus, caput quoque in quamplurimis grave est & animi fastidium renet, urina quæ in paroxysmo tenuis reddita & aquosa, nunc crassa & cum sedimento secedente.

§. III.

Hæc quæ sub paroxysmi impetu subinde obveniunt pathemata, uberior utique testantur, gravissime nervosarum partium systema in universo corpore pati & spasticis constrictionibus agitari. Eamque ob causam immediata & proxima hujus febris causa constituenda omnino in univèrsali & vehc-

Quarta-
na
causa
proxima.

vehementi spastica nervosarum partium stricture, quæ ex spinali medulla potissimum procedens, non modo tunicas vasorum, sed & totum nervorum ac fibrarum systema, præter naturam afficit, ut motus solidorum & fluidorum inde graviter turbentur.

§. IV.

Materia.

Materialem vero causam, quæ nervosas partes in tam exorbitantes motus abripit, Veteres quidem humorem melancholicum extra vasa putrescentem esse voluerunt. Sed sicuti in omni febre, sic etiam in quartana, subest materia æstiva indolis & caustica acrimonia imbuta, internas sensu exquisito pollentes partes ad spasticas crispaturas sollicitans. Quia tamen ex pancreate ei nupta est materia, quæ ad acido-viscidam indolem accedit, diuturniores dat inducias, nec tam cito colligitur, nec ad membranas spinalis medullæ ex prima regione tam cito appellitur. Quando vero sufficienti quantitate est collecta in primarum viarum latibulo, massam sanguinis successive subiit, & certo interposito tempore, ad spinæ dorsii membranas delata, febriles eodem modo suscitatur motus, ac præcedenti capite de tertiana enumeravimus.

§. V.

Antecedenti.

Jam si porro hujus materiæ febrilis natalis rimamur, hæc utique primario arcescendæ ex tardo admodum sanguinis per viscera abdominis depuratoria & secretoria, hepar præsertim, lienem & pancreas, progressu, horumque tandem succedente infarctu & obstructione. Hoc enim facto, humores fermentales, gastrici, lymphatici, salivales, a temperata, subtili, spirituosâ indole desciscunt ac fixam & acidam induunt, ut ad intimam ciborum dissolutionem & chyli extractionem minus sint idonei, sed cruditatum acidarum & viscidarum ingens fiat proventus. Quibus ipsa mora pejorem indolem contrahentibus & ab accidentibus aliis externis causis acrimonia induentibus, ipsa demum excluditur febris.

§. VI.

Videlicet languidiorem sanguinis per abdomen vasa cursum in causa esse, ex eo patet, quod huic febri quam maxime opportuna sint corpora consentientis & provecioris ætatis, melancholici temperamenti, & quæ vita sedentaria nimis, intermissa sanguinis missione, victu duro & insalubri, nimioque acidorum & spirituosorum usu, vel etiam solennium criticarum sanguinis evacuationum suppressione, nec non animi affectuum intemperantia, succorum incurrununt & abundantiam, & spissitudinem ac impuritatem. Cauticam vero simul etiam subesse materiæ indolem nemo negabit, qui novit, quartanam post exclusas sub æstate fervente acres sordes plerumque autumnio prodire, per scabiem quandoque & purpuram solvi, isdemque repulsis impetere, variolis erumpentibus discedere, ex tertiana gigni, in tertianam quoque transire, & eodem modo ac tertianam in locis paludosis, aere acrimie recrementorum copia referto, frequentem admodum esse ac epidemiam.

§. VII.

Sic quidem generata febris quartana varium subinde exhibet genium. Quandoque scilicet simplex est, quandoque duplex. Simplex, ea, ut jam delineavimus, incedit facie. Duplex vero tum dicitur, quando intra quatrimum bini succedentes accedunt paroxysmi, ita quidem, ut uterque peculiarem suum servet typum & singulare accessions tempus, alternatim semper præcedenti insulsi respondens, tertio duntaxat die a febre penitus vacuo. Id quod sæpius evenit, quando simplex quartana perversa medicatione excipitur, aut in vitæ, vel victus regimine, committitur error.

§. VIII.

Legitima dein observatur esse, vel notha. Illa exactius, quam ullum aliud febrium genus recursus terminum servat, tempore scilicet pomeridiano.

Impedire humorem per viscera proferri.

Et acrimonia.

Quartana simplex est vel duplex.

Legitima vel notha.

ridiano. In hac contra certum non est reditus tempus, plerumque tamen ante meridiem, æstus quoque impensior ipsoque frigore gravior, urget.

§. IX.

Conti-
nua

Nonnunquam porro quarto quidem quovis die, præviis ut plurimum pandiculationibus & horripilatione, repetit, statum tamen terminum non adeo exquisitè servat, nec deservescente impetu penitus intermittit, sed diebus in simplici intercalaribus, mitius tantum, quam febrili, affligit, calor naturali intensior adhuc adest, pulsus magis auctus, appetitus languet, vires prostratæ sunt, os siccum, caput temulentum, somnus inquietus & urina rubicunda, crassior, cum sedimento roseo mingitur, eamque ob causam a Medicis quartana appellatur continua.

§. X.

Epidemia

Ut plurimum populares habet circuitus & epidemia est, tum maxime, quando æstas præcessit præter consuetudinem calida & sicca, eaque propter acria & multa biliosa recrementa in corpore genita. Id quod anno 1616. *Sennertus de febb. lib. II. cap. 20.* nec non anno 1652. *Barolinus cent. I. hist. anat. 95.* contigisse, memorant, & nosmetipsi de annis 1684. 1719. 26. & 28. multiplici experientia edocti testamur. Et quia ob æstum nimium potus frigidus sæpe acescens ingeritur, & noctu frigus accedit, perspiratio sordium acrium impeditur & humores cum sanguine ipsi evadunt.

§. XI.

Epidemia

Nonnullas regiones & tractus endemiae lue infestat. Nimirum in Westphalia, Pomerania locisque quæ ad boream vergunt, & incolae alunt, victu duriori, crassiori & crudiori utentes, nullus fere elabitur autumnus, quo non multi quartana prehendantur ac diu admodum eadem detineantur. Idem evenit in locis paludosis, stagnorum & lacuum pravis exhalationibus infestis, in quibus vere tertianæ, autumno quartanæ, lar-

go proventu pullulare & crebro recrudescere solent.

§. XII.

Varium etiam quartanæ exhibere solent genium, pro diversitate corporum, quæ corripunt. Nimirum si incidunt in corpus, quod ob vitam sedentariam victumque crassum & durum, copiosum & crassum sanguinem in venis alit, vel hypochondria male constituta habet, aut diuturnior animi moeror præcessit, graves & contumaces esse fuescunt, nec periculo vacant, eaque propter in ægrotante exequitum victus ac vivendi moderamen, in medente autem magnum in exhibendis remediis poscunt judicium. Ubi cacochymica dispositio & purpuræ forsân materia simul subest, pathematibus longe acerbioribus incedunt, major virum est prostratio, vigilia, mentis emotio, præcordiorum anxietas ac purpura demum erumpit, quæ levi ex causa retrocedente, febriles passionem incrementum gravius affligunt.

§. XIII.

In subiecto, viribus per senium, valetudinem, pravam vitæ rationem, aut animi pathemata exhausto, facile in continuum transit, quæ ex languore virum post paroxysmum, pulsus frequenti, lento calore & appetentia prostrata, cognoscitur, ægrumque in haud leve discrimen adducit. Quando post intensiorem æstatis fervorem, corpus juvenile & agile invadit, paroxysmus longius perdurat, æstus urens magis in liberalem solvitur sudorem, sitis quoque & stomachi languor impensius urgent. Infantes & pueri, quia ægre medicamenta sumunt, nec diæteticis præceptis obtemperant, noctu, removendo stragula, corpus refrigerant & præterea habitum corporis laxum, ad sufflaminandum perspirationis successum, nec non ventriculum ad colligendam crudiatum saburram aptum, obtinent, diutius hac cum febre consueant, crebriores in recidivas incidunt, aut aliis

Farlab
in ple-
thori-
cis &
hypo-
cho-
ndria-
tis.

causæ
chym-
icæ.

Infir-
mitas
nibus.

juven-
tis.

Infan-
tibus.

aliis postea morbis patent.

§. XIV.

Septima
sunt
est.

Interim quartana hæc febris placida admodum est atque secunda, nec facile ingulare solet. Sin secus evenit, corpus aut senile fuit & viribus jam exhaustum, aut tenerum nimis epilepticis insulibus obnoxium, aut ipsa febris, intercurrentibus animi pathematibus, tam suscitata, quam exacerbata fuit, aut etiam, vel medentis, vel ægrotantis accidit delirium, quo in quotidianam, aut longum alium funestum morbum fuit transmutata.

§. XV.

Secundum
tamen.

Gravitate tamen & contumacia ferociorem hunc decursum compensat. Diu enim trahi, ac sæpius, ceu verum medicorum scandalum, omnia eludere solet remedia. Evenit hoc maxime in ea, quæ autumnum oboritur, & per hiemem persistens, raro admodum prius discedit, quam solstitii vernalis tempore, quo poris adaperitis succisque ob aeris serenitatem tenuioribus factis, sponte sese evanescit. Rebellis etiam maxime est, quando in visceribus, præsertim hepate, liene & pancreate, vitium altius radices egit, vel tota humorum massa spurca & impura, vel etiam systema nervorum admodum debile ac ad anomalos ejusmodi motus, & concipiendos, & fovendos, dispositum. Tanto magis, quando æger voracitate materiam febris colligit semper & augeat.

§. XVI.

Facile
coram
quorum
illa.

ex dia-
ta vi-
sio.

Contra ea si vernali, vel æstivo tempore incidit quartana, facilis & explicata ipsius curatio, quia aeris temperies & tenuitas multum medicationi velificatur. Quæ etiam ex inordinata diæta & cruditatibus in prima regione collectis, integris autem visceribus, aut valde prohibita transpiratione succrescit, ex facili, vel unico sæpe vomitorio, vel diaphoretico, ante accessionem dato, discutitur. Et illa pariter, quæ juvenile & viribus pollens corpus detinet, præ-

sertim si bilis plus, quam humor tenax, acidus peccat, ut potissimum sit in epidemicis ætate grassantibus, nisi ægri vel medentis culpa ingravescat, ex facili medicationem admittit.

§. XVII.

Neque etiam quartana anomala, quæ typum non servat, incerto tempore redit, aut ex simplicibus in duplicem concedit, adeo est pertimescenda, uti quidem vulgo censent. Ipsum hoc enim indicio est, succos vitiosos non tam lentos & visceribus alte impactos, sed ad emotionem adhuc promptos esse, naturam quoque vegetam in amolenda quæ morbum facit materia. Ne dicam, paroxysmos rite decurrentes, multum facere ad dissolvendos viscidos & discutiendos subsistentes humores, adeoque quo crebrius recurrunt, eo citius causa febris eliditur, & natura ministrante, curatio paucis congruis perficitur.

§. XVIII.

Licet quartana sollemniter nullam criticam lervet excretionem, sit tamen quandoque, ut erumpentibus pustulis, maculis, ulcusculis & scabie per universum corpus diffusa, nec non prodeunte hæmorrhoidum fluxu, feliciter solvatur. Vidi quoque in infantibus eam cum aspucato successu delisse in variolas. Et de gravidis conceptum habeo, quod quartanam non prius evaserint, quam superato partu, infante vero eadem affecto.

§. XIX.

Quin præsidio quandoque est hæc febris & adversus alios, præsertim chronicos morbos, remedio. Auctus enim ille sub impetu solidorum & fluidorum motus lentos succos circumagendo attenuat, latibus suis elidit & ad veteres obstructions, quæ in minimis vasculis, glandulis & nervosis partibus altius consunt, expediendas & excutiendas multum confert. Hinc præci jam medicinarum principes, Hippocrates, Asclepiades, Galenus & Celsus, se quartana remedio uti, affirmarunt. Et certe ad expugnanda hypo-

hypochondriaca pathemata spectata ipsius est virtus, quam etiam in epilepsia & convulsivis motibus mire deprecatur Hippocrates lib. VI. epid. Ab asthma quoque convulsivo, item calculo, podagra, si feliciter decurrit & prudenter a Medico dirigitur, quartanam liberasse historię loquuntur. Dumque corpus ab inhzrentibus viscerum vitis liberat, post discessum suum illud mirifice firmat, ut non tam facile morbis pateat, aut pristinis attentetur denuo, uti experientia suffragante ex Platone jam habet Galienus not. Ast. lib. 17. cap. 12. Et nos plures novimus, qui post quartanam longevitate nacti fuere. Quo magis admiranda DEI providentia, quę ipis etiam morbis plane incomparabilem & medicinale virtutem tribuit.

§. XX.

Sed diuturnus. Sed ubi longius quam par est extrahitur morbus, succi concipiunt dyserasiam, & si humores tenues ac biliosi sunt, purpura excluditur, vel partibus spirituosus, roscidis, nutritiis diffusis, lentescunt reliqui, corrumpuntur & longos morbos invehunt. Si etiam perversa medicatione excipitur, in graves & capitales degenerat passiones, cujus generis sunt maxime hydrops, anasarca & ascites, cachexia scorbutica, tumores cedematosi, febris lenta & hectica, continua, asthma siccum, icterus, tussis serena, in senibus affectus comatosi & hemiplexia, in junioribus affectio hypochondriaca & in infantibus sævi convulsivi motus, spinam dorsii, antrosum & retrorsum miseranda facie distorquentes. Et in his quidem omnibus conspicuum post mortemprehenditur viscerum vitium, hepatis nempe, lienis, pancreatis, nec non glandularum mesaraicarum, obstructio, infarctus & corruptio.

§. XXI.

Quibusdam febribus. Qui vero quartana febre intereunt, sub frigoris rigore & mente turbata decedunt. Tum enim, qualia duo exempla vidi, in adultioribus adeo

increscit spasmorum atrocitas, ut nullus plane subsequatur æstus, sed symptomata veneni prorsus æmula adsint demumque interimant. Et in infantibus, spastica strictura in convulsivos plane motus degenerant, funestos.

§. XXII.

Qui demum evadunt, habent utique, ut in vitę victusque ratione exactum servant postea per aliquod tempus moderamen. Retractaria enim admodum est hæc febris, pristinamque sedem, data levi occasione, ex facili repetit. Sane qui superata ipsa gulę indulgent corpulę extenuatum, largo, tanto magis insalubri cibo, sarcire nituntur, promptissime recidivam, ex congesta denuo cruditate saburra, incurrunt. Idem experiuntur, qui saluberrimam illam per cutis spiracula excretionem pensii habent & corpus acri frigidiori & humidiori incautus committunt, vel frigidum potum ingerunt. Neque minus ex facili iteratoprehendit eos, qui affectuum imtemperantia jactantur, ac inprimis impensiori tristitia diutius indulgent. Et, quod tamen rarius est, repulsa prapostere, quę ad habitum corporis cum salute acta fuerat, & per scabiem, pustulas, ulcera & purpuram expulsa, materia, illico impetit denuo, qui sedatus fuerat inde febris imperus.

Methodus medendi generalis cum indicationibus curatorijs.

§. I.

Quo pacto intermittens febris sit arcenda, superiori capite sub methodo præservatoria tam suse exposui, ut supervacaneum ducam illud hoc loco iterum tradere. Indicationes autem curatorię, causis quartanę oppositę, huc redeunt. I. Ut eruditates vicidę, acidę, biliosę ex primis viis, cum chylo & lymphā successive ad ad sanguinem abeuntes ac in nervosorum partium systemate febriles motus suscitantes, & corrigantur, & per con-

Facile recidit.

Indicationes quatuor.

congrua emunctoria evacuentur. II. Ut sanguinis per abdominis viscera, præsertim ad quæ vena portæ excurrit, progressus liber præstetur, congestio verò, infarctus & obstructio expediatur, vel minimum major impediatur. III. Ut spasticæ vehementior in genere nervoso constrictio, seu acerbiorum symptomatum causa, leniatur. Et IV. ut dejectum viscerum, stomachi, nervosarumque partium robur restituatur, sicque tum ulterior accessio, tum recidiva, præscindatur.

§. II.

Prima Primæ igitur indicationi exsequenda serviunt ea remedia omnia, quæ acidum obtundendi, lentos succos incidendi, acres contemperandi, & primam maxime regionem expurgandi facultate pollent. Splendent autem hac virtute alcalina pharmaca, uti sunt salia plantarum per incinerationem parata, sal potissimum absinthii & cardui benedicti. Commendanda etiam salia neutra, maxime sal ammoniacum depuratum, terra foliata tartari, sal digestivum *Sylvii*. Quibus ad biliosam acrimoniam infringendam, addenda absorbentia teneiora, cancerorum lapides, conchæ, vel cornu cervi sine igne paratum. Et si præterea educendi scopus, salia fontium medicatorum, Egranum, Ebshamenfe, Sedlicense, aucta dosi, aut ipsa etiam aqua Sedlicensis, per ulrum crassiores, tartarea vero, per ulvarias vias subtiliores salino sulphureas sordes, efficaciter evehunt. Habet etiam purgantem facultatem in quartanariis magnesîa alba, quæ acidum primum viarum imbibendo, transit in sal amarum, sali cathartico Ebshamenfi simile.

§. III.

Secunda Ad obtinendum secundæ indicationis scopum, egregie faciunt amara, quæ balsamico suo fixiori sulphure bilis balsamum restitunt, acidus simul ponticosque humores obtundunt & lenem quandam spiritualecentiam suc-

cis conciliant. Talia sunt extracta amara, fumariz, absinthii, cardui benedicti, gentianæ rubræ, trifolii fibrini, centaurei minoris, essentia, vel extractum rhabarbari, nec non pilulæ balsamicæ, secundum exemplar *Becheri* confectæ, ex aloë bene depurata, extractis amaris & gummatibus resinosis balsamicis temperatis, quæ præter facultatem alvum laxantem, etiam attenuantem lentos & spissos succos obtinent, præsertim si earum usus interponatur supra laudatis salibus. Pertinet huc quoque conveniens cum debito regime thermarum & acidularum usus. Sin vero inveterata nimis obstructio viscerum, præsertim pancreatis, quod in quartana rebellis non insonat, lenioribus expugnari nequit, in usum vocanda penetrantiora magisque activa mineralis prosapiæ pharmaca, mercurius quippe dulcis, vel nostra methodo diaphoreticus solaris, nec non antiquarium *Riverii*, quod ex mercurio, antimonio & auro, desuper abstracta aliquoties aqua regia & postea spiritu vini accenso, paratur. Ex antimonia libus, regulus antimonii medicinalis, panacea Glauberiana & Conerdingiana, item sulphur nostrum antimonii correctum, sine præcipitatione cum acido confectum.

§. IV.

Spasticas generis nervosi stricturas remittunt I. linimenta antispasmodica & nervina, spinali medullæ cum frictione calida admota, ex unguita humana, oleo spicæ, lavendulæ, rutæ, salviz, balsamo Peruviano; II. clysteres ex herbis nervinis, carminativis & antispasmodicis, addita sufficienti quantitate oleorum demulcentium, parati; III. balnea aquæ dulcis, Veteribus inprimis ante paroxysmi accessionem usitata; IV. epithimata & linimenta ex spirituosis & aromaticis parata, sub horrore & rigore regioni epigastricæ apposita.

§. V.

Ultimæ demum indicationi apprimè latif-

et mineralibus.

Tertia linimenta.

Clysteribus & balneis.

epithimata & linimenta.

*mari-
*distr-
*fili.

satisfaciunt omnia amara, quæ simul balsamica quadam adstrictiva virtute pollent. Nobiles hac virtute sunt chinæ & chaccarillæ cortices, nec non cortex capparum, item tamarisci, cinnamomi, rasura fantali rubri & essentiz ex amaris plantis extractæ, quæ cum liquore martiali acuatæ, omnibus fere palmam præcipiunt. Instar omnium vero erit electuarium nostrum antifebrile, cujus descriptionem superiori jam capite suppeditavimus.

§. VI.

*phar-
*pili di-
*fuerit
*tibus.

Peculiaris etiam virtutis adversus quartanam habentur emplastra carpis manuum applicata, quæ inter famigeratissimum est a Strobelbergero dictum. Concinnari autem possunt ex iis, quæ tam aromatico balsamico, quam irritante principio, motum & stimulum fibris addunt, ut materiam altius partibus nervosis impactam hærentem excutiant, & promptius die vacuo sanguis circumagatur.

§. VII.

*Testifi-
*mum
*præsta-
*bile vi-
*osum
*infu-
*sum.

Præter ea vero quæ hæcenus adduxi quartanæ præsidia, non possum, quin bina subiungam adhuc remedia, quæ miram efficaciam mihi olim in Westphalia præstiterunt, propter quam etiam eadem jam *dissertationi de felici quartana curatione*, inserui. Primum est infusum vinosum, omnibus curatoriis indicationibus satisfaciens, de quo matutino tempore quotidie liberalis haustus fumendus. Recipe fibrarum hellebori nigri, polypodii quercii, foliorum fennæ sine stipitibus singulorum unciam, herbæ ablynthii, centaurei minoris, cardui benedicti, trifolii fibrini, ana manipulum dimidium, rasuræ ligni colubini, corticis chinæ, aurantiorum recentium ana drachmas tres, limaturæ martis unciam semis, tartari tartarisati tantundem. Conc. cont. irrorentur drachmis duabus spiritus salis ammoniaci urinosi, misceantur & duabus vini mensuris infundantur.

Tom. IV.

§. VIII.

Alterum hic est pulvis: Recipe corticis chinæ drachmas tres, reguli antimonii medicinalis drachmas duas, mercurii dulcis, (qui non terendus cum pulvere propter salia, sed cuspi-de tantum cultelli miscendus) croci martis tenuissimi, arcani duplicati, singulorum drachmam, olei menthæ guttas quatuor. M. f. pulvis, cujus drachma dimidia, aut una, cum rob sambuci & julepo rosarum in electuarii formam redacta, mane & vespert poterit assumi. Et certe egregii usus est hic pulvis in quartana, quæ altas in viscerum penetralibus egit radices, requirit tamen corpus paullo robustius, cum exacto in dieta & vitæ ratione regimine. Licet etiam molestem quandoque lenem moverit salivationem; ex voto tamen cessit febrisque rebellis fuit expugnata. Ceterum plura de speciali huic febri medendi methodo, infra observatione X. nec non capite IV. de febribus epidemicis, afferemus.

Observationes & Causela

Clinica.

§. I.

Quartana, ex morbis fere contumacissimus, ægri patientiam & Medici expectationem poscit: inprimis ea quæ corpori melancholicæ constitutionis, senibus, hypochondriacis & ubi languidior sanguinis per venas metastacicas progressus, viscera infarcta & autumnus adultus, accidit. Non itaque impetuose in his aggredienda, aut violentis pharmacis urgenda curatio. Si fecus sit, plus detrimenti, quam emolumenti sperandum.

§. II.

In principio quidem morbi, natura si robusta, validiora resolvendi & colliquandi atque evacuandi virtute potentia locum inveniunt. Ubi vero morbus inveteravit, corpus tenerum & exquisitè sentiens, multaque acria & biliosa recrementa præsto sunt, mi-

Et pul-
vis re-
solvens
ac roba-
rans.

Quar-
tana
contu-
max
mor-
bus.

Leni-
tibus
tamen
excipi-
tur.

C rum

rum inde exacerbatur febris & haud raro ex simplicibus in duplicem, aut quotidianam plane transit. Temperata potius, plus diætetica, quam pharmaceutica, cum iis quæ lenimento sunt generi nervoso, infestis spasmis jam affecto, in usum vocanda.

§. III.

Et quæ-
doque
fægu-
tur.

Neque enim adeo refractaria est quartana omnis, ut non sæpius lenissimis cedat. Ego certe plures novi, qui solo usu elixirii temperati balsamici, quod cum aqueo lixivio ex amaris extractis & rhabarbaro, adjecto vino Hungarico, paratum, eandem feliciter evaserunt. Alii solo oleo tartari per deliquium, frequentius cum potu assumto & hausto ante paroxysmum vino veteri Rhenano, cum, vel sine amaris, subjuncto postea vehementiori corporis motu, ab eadem sunt liberati. Nonnulli balnearum aquæ dulcis usu quotidiano, instituta simul ante accessionem corporis ad sudorem ulque exercitatione, curati sunt.

§. IV.

Faciliter
febri
fægu-
tur.

Semper tamen longe facilius atque felicius quartanæ curatio succedit, si cœlum eidem velificatur, & aer purior, subtilior & rarefactus est, uti tempore verno, æstivo sereno. Tum quippe veteres viscerum obstructions promptius expediuntur lentorque succorum liquatur, & perspiratione aquabili atque constanti, acres per apertos cutis poros lordes dissantur. Quin novi quosdam, qui non prius convalescerunt, quam mutato cœlo & in locum salubriorem secessu, vel alio vitæ victusque genere instituto.

§. V.

Potius
muta-
tionem
pessit.

Potissimum in quartana febre, sicut omnibus longis morbis, ut potius mutetur ex usu est, & decoctum ex radice saraparillæ, eichorei, herba cardui benedicti, passulis minoribus & semine fœniculi, tam loco cerevisiæ frigidum quam loco infusi theæ calidum bibatur, declinante paroxysmo. Conducibiles quoque sunt pro potu temperatæ acidulæ, uti Selteranæ,

quippe quæ cum dimidia, aut tertia vini parte potæ, in diluendis crassibus & evahendis per urinarios ductus impuris succis, effectum præstant saluberrimum.

§. VI.

Studiose etiam providendum, ut *Nec non per cutis poros acres subtiles fordes perpetuo eliminentur. Perficiendum hoc tam ante, quam post paroxysmum, & obtinendum, non per potentia sudorifera, sed ea, quæ solidorum tonum intendendo, progressum sanguinis accelerant sicque sudorem eliciunt. Singularis hunc in finem virtutis est validior corporis motus, per equitationem, saltationem, aut ambulationem, aliquot ante paroxysmum horis institutus, quo ego quartanam multoties discussam esse novi. Priscum enim jam Celsi lib. 3. cap. 15. hoc est præceptum: quo die quis febrem expectat, ante surgere & exercere dareque operam oportet, ut in ipsam exercitationem tempus febris incurrat. Sic enim sepe illa discutitur. Mira etiam hac in re virtus mixturæ innumeri experimentis comprobata hujus: recipe aquæ cardui benedicti uncias quatuor, theriacalis unciam semis, lalis cardui benedicti drachmam, antimonii diaphoretici drachmam semis, spiritus vitrioli guttas viginti ad triginta, sirupi cardui benedicti drachmas duas. M. de qua, modo prius probe prospectum fuerit primis viis repurgandis, tribus, vel quatuor horis ante paroxysmum, dimidia, & deservescente hoc, reliqua dimidia portio sumenda.*

§. VII.

Declinante quoque febre, quum *et post deservescente æstu sponte corpus madescit, cavendum, ne sudor externa refrigeratione, vel potu frigido intercipiatur. Si secus sit, febris non modo diuturnior redditur, sed & facile succedunt contracturæ, nec non tumores pedum œdematosi. Consultum potius, temperato externo calore & diluente*

diluyente calido potu , iplum placide promovere .

§. VIII.

Cum di- Sanguinis per venam ſectam miſſio, *ſectio-* auferendis quartanæ cauſis directe quid- *ne ad-* em non reſpondet ; nihilo tamen ſe- *miſſio* cius , ubi ſuſpicio eſt , febrem ab im- *venæ* pedito ſanguinis per abdominis viſce- *ſectio-* ra progreſſu ſuſtentari , uti in iis qui *nem.* pathematibus hypochondriaci-hyſtericis obnoxii , fluxum hæmorrhoidalem antea aperti , aut molimina ad hunc perſentiſcunt , utiliter utique vena in pede pertunditur , adeo ut unica venæſectione quartanam contumacem penitus diſcuſſam eſſe , obſerverim . Quum etiam gravidæ tantum non omnes ſint plethoricæ , venæſectionem , ſi quartana corripitur , utiliter non modo ſerunt , ſed & poſcunt , ne intentio per ſpalmos febriles ſanguinis motu , uterus ad præmaturam excluſionem ſollicitetur . Conſideranda igitur morbi tempora , ipſa corpora , vires & fluidorum ac ſolidorum diſpoſitio , ne perperam inſtituta ſanguinis ſubtractione , ſanatio difficilior fiat & ſpalmi febriles acceſſionis tempore increſcant , uti pluribus in diſſertatione , *obſervationes clinica circa curationem quartanæ* , inſcripta , monui . Notabile autem eſt , quod ſanguis e quartanariorum vena emiſſus conſpicuum exhibeat vitium ac flavefcente lenta pituita in ſuperficie obductus compareat , cujuſmodi cruſtam albam pituitoſam in venis etiam quartana defunctorum ſe inveniriſſe teſtatur *Schenckius* .

§. IX.

§. IX. Vomitorium uſus in quartana pariter cum diſtinctione admittendus . Quando enim crudorum ac viſcidorum ſuccorum colluvies primis , ex nimia ingluvie , eſt in viis ac ad vomendum proclivitas ; expedit omnino , ut breviffima via per emeticum exturbetur , antequam ſanguinem ſubeat & ſyſtema nervoſum afficiat . Conſultius tamen eſt , ut nonniſi adhibeantur , quam ſi viſcera ſalva , ven-

tricus non adeo tener , genus nervoſum non nimis ſentiens & debile , ac pulmones nulla labe infecti . Præferenda etiam tutiora & appropriata . Ex illis palmam fert radix ipecuanhæ , quæ propter vomitum moventem , aromaticam & baſſamicam habet facultatem . Et inter hæc antimonialibus anteponenda veneræ , vitriolum maxime cyprium , vel album , eo quod tam bilioſos & glanduloſos ductus ſimul conſtringendo , ulteriori affluxui materiæ febrilis aditum præcludunt , quam etiam fibras adducendo , & ſtimulando , ut firmius impacta nervoſis partibus materia excutiat , faciunt . Utraque vero ſociata , in temperamento n quaſi rediguntur , ut medicina emergat , tum ad ſtomachum deplendum , tum febrem expugnandam , apprime utilis .

§. X.

Chinæ cortex , cum ratione uſurpatus , ſpectatæ adverſus quartanam eſt utilitatis . Tenendum tamen , non prius ad ipſius uſum eſſe descendendum , quam perpurgatis probe primis viis , demta plethora viſceribuſque integris atque apertis . Tutior etiam eſt in quartana bilioſa æſtiva , quam quæ autumno vergente graſſatur & viſcerum vitio ſuccique tenacibus fovetur . Tum conducibilis ipſum in decocto ex vino porrigere , adiectis amaris , aperientibus & diaphoreticis , uti ſunt ſummitates centaurei minoris , herba cardui benedicti , radix gentianæ rubræ , pimpinellæ & ſal tartari . Expedit quoque interdum in hac febre virtutem ipſius adiecto martis croco & chaccarillæ cortice intendere . Interim ſi debito tempore , debita doſi & quantitate exhibebitur & cum diaphoreticis & reſolventibus rite permicebitur , nocebit nunquam . De quo pluribus evolvendam commendo diſſertationem , *de recto corticis china uſu in febrilibus* .

§. XI.

Ad minuendos prætereæ , vel ſiſtendos plane paroxyſmos , in quartana ,

præsertim autumnali & rebeli, nec non quæ segiores naturas infestat & sopore stipatur, admodum efficacia reperi epithemata, ex acrioribus, stimulantibus leniterque vesicantibus composita & manuum carpis applicata. Plebei quidem alio hunc in finem utuntur, sed ingratus nimis est inde fœtor, ideoque optime ejusmodi episcarpia concinnantur ex terebinthina, fuligine, sale ammoniaco, araneis confusis, pipere atque theriaca.

§. XII.

Minerales aquæ, acidulæ præsertim ac thermæ, meo quidem judicio, tam ad præservantem, quam curationem intermittentium faciunt. Sed ante paroxysmum & in ipso plane ab iis abstinendum, & videndum, ut ante accessionem febris, aqua per emunctoria congrua jam sit evecta, ne motus febriles inde exacerbentur. Loco potus tamen temperata, uti superius meminimus, semper possunt potari.

§. XIII.

Si alvus in hac febre pertinacius clausa atque constricta, expedit eandem potius clysteribus, quam internis pharmacis sollicitare. Optima horum enematum ingredientia sunt, quæ præter vim emollientem, paregoricam & spasmos sedantem obtinent, ut summities millesolii, flores chamomillæ vulgaris, sambuci, tilix, semen cumini, brodium carnis vitulinæ, vitellus ovi, cum pauxillo salis gemmæ. Opportune etiam quandoque iisdem specifica quædam antifebrilia, amara, nervina & roborantia commiscantur. Inter Gallos enim ab aliquot jam annis mos increbuit, intermittentes curandi per decoctum chinæ chinæ, crebrius per anum injectum. Idem tamen etiam cum aliis succedit antifebrilibus, ut carduo benedicto, centauro minori, radice gentianæ, nec non herba majoranæ, roris marini, abrotani & salvix. Et certe apprimè hæc methodus ex usu est in infantibus & qui ventriculum

minus firmum & facile nauseantem obtinent, hac tantum servata cautione, ut alvus prius emolliente & salino solvatur clystere, quam nervinus & roborans iniiciatur.

§. XIV.

Capitis dolores sævi, qui hisce febris in provectioris præsertim ætatis personis, junguntur, ægre levantur. Potissimum lenimen sperandum ab iis, quæ alvum liberiores reddunt, nec non a pediluvii, quæ sanguinis impetum a capite ad inferiora trahunt. Inter externa vero acetum rosaceum, item rutaceum, cum sale & nitro mixtum, pani inditum & applicatum, optimum assert solatium.

§. XV.

Quo demum pacto, ne quartana, uti frequenter fieri assolet, recurat, sit præcavendum, egregium sane Celsi est consilium, lib. 3. cap. 16. sic habens: si febris quievit, diu meminisse ejus diem convenit, eoque vitare frigus, calorem, crudelitatem, lassitudinem. Facile enim revertitur, nisi a sano aliquandiu timetur. Hinc, paroxysmi inprimis die, vitare oportet ventos boreales, aerem compressum frigidum humidum, qualis esse solet in humilioribus, paludosis & subterraneis locis, & perspirationis successus custodiendus. Victus etiam exquisita habenda est ratio, ne nimium ingeratur, tanto minus ex alimentis difficultis solutionis. Animus quoque in tranquillitate servandus, & providendum, ne ira & terrore commoveatur, quo febrem quartanam fanis. etiam compluries inductam novimus.

§. XVI.

Tum stomacho subveniendum & elixiriis stomachicis, ex amaris & aromaticis confectis, digestio secundanda, crebro quidem ac diu, sed parcius iisdem utendo, ne debile jam corpus præter naturam exaltent. Inprimis curandum, ut per alvi secessum, de novo succrescentes crudi succi, blande subducantur, eamque ob causam crebrius utendum pilulis balsamicis, vel

Quibus
seman-
das san-
ples
dolor.

Reclit.
Qua ar-
cenda
en dia-
teticis.

Alvus
clysteri-
bus. ap-
rienda.

Et phan-
macten-
tibus.

noſtris cinnabarinis, item de ammo-
niaco *Querquetani*, quibus, ſi per chin-
chinam febris ſuppreſſa, ſalis digeſti-
vi uſus jungendus. Et his præſidiũ non
modo peſſimæ recidivæ, ſed & aliæ
ſæpius deteriores paſſiones, lentæ præ-
ſertim febres, opportune præſcindun-
tur.

ENARRATIONES
MORBORUM.

OBSERVATIO I.

*Quarta-
na in
gravi-
da cu-
rata.* Generoſa ſœmina ſanguinea, ma-
tenta, quinto menſe gravis, Se-
ptembri, poſteaquam in nocturno,
frigido, nebuloso aere iter feciſſet,
incidit in quartanam, cui præter ſue-
ta ſymptomata, vehemens cephalal-
gia, ſummæ præcordiorum anxietas,
vomenli conatus & inquietudo,
juncta. Medicus amaram eſſentiam
cum alexipharmacis, in & extra paro-
xyſmum, quotidie ad guttas mini-
mum ſexaginta. porrexit, eo cum
eſſectu, ut bini ſequentes paroxyſmi
longe gravius impetèrent & ſuperius
dictis pathematibus intenſiſſimus æ-
ſtus, ventris tormina ac doſſi dolores
accederent, & abortus plane eſſet me-
tus. Meum hinc rogatum conſilium
& queſitum: an venæſectioni, quam
reformidarat primus Medicus, locus?
Ego vero expenſis circumſtantiis, ean-
dem oppido neceſſariam judicavi. Ad-
miniſtrata igitur fuit ſequenti poſt fe-
brem die & ſanguis impetuoſe exſiliit.
Tum mixturæ calefacienti nimis ſub-
ſtituti pulveres temperantes nitroſi,
cum emulſione analeptica. Inde ſe-
quens paroxyſmus mitior factus, &
uſurpatis per aliquot adhuc dies iſſe-
dem, demum electuario noſtro, par-
ce, ſed iterato exhibitio, penitus aba-
cta fuit febris, ſalvis & matre, & ſœtu.

Epicriſis.

Sicuti tempeſtiva ſanguinis miſſio
gravidis, quæ ordinario plethoricæ,
ad præcavendum abortum pernecella-
ria; ita multo magis ex uſu eſt, quan-

Tom. IV.

do motu febrili calido, vel medica-
mento exaſtuante, ſanguis in vehe-
mentem orgaſmum, ſive motum in-
teſtinum expanſivum, conſicitur. Fe-
liciter igitur in hac febriciente non po-
tuit non ſuccedere febris curatio, po-
ſteaquam ſanguis ſubtractus, calida
reſecta & ſurrogata quæ æſtum ſan-
guinis reſtingunt. Corticem autem
chinæ gravidis etiam non nocere, ſed
circumſpecte datum inſigniter prodeſ-
ſe, tum hoc, tum aliis multis in com-
perito eſt exemplis.

OBSERVATIO II.

Quinquagenarius obefus, vini ac
cereviſiæ potator, hinc cachecticus,
autumno quartana corripiebatur epi-
demica eademque per menſem detine-
batur, pedibus ſimul tumidis, alvo
adſtriſta, cum ſopore ac torpore in
paroxyſmo. Fruſtra datis multis, chin-
næ cortex tandem in uſum vocatus in
decocto. Quo per hebdomadem uſur-
pato, febris ſiluit, ſed tumor dextri
pedis cum dolore obortus, & enatum,
initio ſuperficiarium, poſtea profun-
dius ulcus, ſupra malleolum. Diſcuſ-
ſus tamen ligaturis & externis con-
ſtringentibus aquoſis tumor, ulcus
quoque conſolidatum. Brevi autem
poſt rediit quartana & adhibitis incaſ-
ſum omnibus, per ſemestre ſpatium
perſiſtit, ægro interim diæta incurio
& lac in paroxyſmo copioſe ingurgi-
tante. Intumuit hinc venter, urina
parce ſtillavit, ſpiritus anguſtus fa-
ctus, ſerotum quoque cum pedibus tu-
meſactum, ſuperiora autem tabida,
ſequutus hydrops aſcites, quo æger
extinctus.

Epicriſis.

Perperam tumor pedis vi reſpreſſus
& ulcus ſiccatum, quum quartanæ
haud raro his terminentur, iſſdem-
que repulſis, & ſiant primum, & re-
petant. E re potius fuiſſet, cachec-
xiam & viſcerum labem oppugna-
re, & internis magis, quam exter-
nis morbo occurrere. Sic omnino

G 3 reci-

recidiva declinari & æger servari potuisset.

lata omnia & æger ad sanitatem traductus.

OBSERVATIO III.

Quarta. Juvenis literatus, comportionibus in seram noctem subinde indulgens, autumno pluvioso sub itinere incurrit tertianam primam. Cujus æstum, quum pomis citriis in taleolos discissis & julapiis copiosis restingeret, successit quartana, cum exquisito confusivo artuum dolore, capitique ac pedum quasi rigore, alvo simul clausa & urina cum ardore stillante. Diu hæc febris & medicos & medicamenta elusit. Tandem datus hic pulvis: recipe coralliorum, salis absinthii, mercurii dulcis ana drachmam, olei caryophyllorum guttas sex, laudani opiat grana quatuor. Sumtus is quotidie, bis, eodemque intra triduum consumto, salivatio oborta, post quam febris discessit. Sed periculi non expers erat salivæ fluxus, quum per quatuordecim integros dies, quotidie sæpe ad mensuras duas, succederet, æger neque somnum capere, nec solidi quicquam assumere posset, manus & pedes frigerent, faucium & gingivarum caro mirum tumeret, foetidissimus exspiraretur halitus, corpusque debile & marcidum redderetur. Hinc pedes immixti ter quotidie pediluvio, ex vino, aqua & herbis aromaticis. Alvus subducta clystere ex floribus chamomillæ, herba melissæ, origani, salviæ, oleo chamomillæ cocto, cum sale communi. Interius laxante ex manna, cassia, rhabbarbo & foliis sennæ. Potui datum decoctum ex farsaparilla, china radice, ligno juniperino & maltiche, cum regimine sudorifero. Fauces elotæ decocto salviæ, menthæ crispæ, florum rosarum rubrarum, balaustiorum sambuci & radice plantaginis, ex vino, adiecta postea essentia mastiches & myrrha. Et circa somni tempus oblatus pulvis bezoardicus cum theriaca coarctati & oleo ligni sassafras. His intra mensem sub-

Epietis.

I. Abusus acidorum & pomorum citriorum tertianam in quartanam commutavit utique. Fixiorem enim & lentam reddidit febris materiam, simulque primas vias acidorum & ponticorum succorum copia opplevit. Et hinc etiam ratio subsequenti in commodum petenda.

II. Ex vero scribit *Willisius de febb.* quartanarios promptos esse ad salivationem, ex levi etiam mercurialium dosi, & quartanam etiam sæpe salivatione solvi. Utrumque confirmatur hoc casu. Ratio vero cur tam facilis sit in quartana, ac uti ego observavi in tertiana etiam, salivatio, hæc mihi videtur, quod, qui eadem decumbunt primam regionem, salis, acidis partim, partim biliosis acribus succis, gerunt obfessam, a quorum faldedine mercurialiumvis mire intenditur. Neque tamen reticendum, enormis in nostro ægro salivationis causam potissimum fuisse, quod mercurius dulcis cum coralliis in calcem ustis & sale absinthii intensius tritus fuerit atque commixtus. Inter omnis enim generis salia, fixa potissimum acalina, cum mercurialibus pessime miscentur, & validiori tritu, drasticam, humores salivales & lymphaticos fortiter commoventem facultatem, acquirunt. Memini etiam paratum a medico in contumaci quartana decoctum, ex cortica chinæ, sale tartari, terra foliata tartari, mercurio dulci & aqua communi, vix coercibilem concitasse salivationem. Idem contigisse novi in quartana ab oblato mercurio dulci cum specifico *Mynsichi*. Hinc auctor sum, ut, qui tuto uti velit mercurialibus, eadem nunquam trititando exactius misceat cum salibus, vel salia prorsus omittat.

OBSER.

OBSERVATIO IV.

*Quarta-
na bil-
na ter-
tis or-
dina-
ta or-
dinata.* Robuſtus & plethoricus vir, vitæ ſedentariæ cum craſſiori victu addi-
ctus, animi affectibus indulgens & ab
anno hæmorrhoidarius. Octobri men-
ſe, ſine præcedente externa cauſa, in-
horreſcere cœpit, laſſitudine corporis
& contuſivo artuum dolore aſſiſti, pi-
tuitam viridem copioſam evomere,
cum inſigni præcordiorum angore,
ſubſequentus calor univerſi corporis,
cum cephalalgia, cuti arida & urina
naturali. Quarto die hæc recurrebant,
ideoque Medicus quartanam eſſe judi-
cavit & elixirum amarum cum ſpiri-
tu ſalis ammoniaci, nec non inſuſum
herbæ theæ, ante paroxyſmum, largi-
ter ingerere juſſit. Sed ingraveſcente
inde morbo, ad ſpecifica magis de-
ſcendit, & chinam chinæ, tam in-
termiſſionis, quam paroxyſmi tem-
pore, liberali manu porrexit. Licet
etiam pectus inde longe gravius oppri-
meretur & vires corruerent, eodem
tamen inſtitit, eo cum effectu, ut al-
vus pertinacius obſtiperetur, vomitus
in paroxyſmo cum mirifica anxietate
irumpere hocque non ſuccedente, ly-
pothymia plane ingrueret ac febris in-
continuum videretur mutata. Aſcitis
igitur alius medicus, qui venæ ſectio-
nem inſtituens, paroxyſmum effecit
illico mitiorem. Intercalaribus poſtea
diebus inſuſum leniter evacuans, ex
ſolis ſenæ, radice cichorei, herba ta-
raxaci, paſſulis, tartaro tartariſato, &
ſtrupo roſarum ſolutivo, ex vino, per
quatuor vacuos a febre dies ſumendum
ſuaſit. Præcepit etiam ut clyſtere
emolliente alvina regio expurgaretur
ac ipſo in paroxyſmo dorſi ſpina & pe-
des linimento nervino inungerentur.
His deſeruit magis adhuc febris, dol-
or oſteocopus ſuolatus, urina reddita
largior & ſudor liberalius prodire cœ-
pit. Tranſactis autem ſic quatuor ſep-
timanis, pulverem ſupra deſcriptum
ex martis limatura, cortice chinæ,
mercurio dulci &c. duodecim doſibus

obtulit, expirante ſenſim febre &
ægro, conſumto hoc pulvere, ad per-
fectam ſanitatem redeunte.

Epiſiſis.

Docet hæc hiſtoria, pernicioſum
eſſe ſpecificorum uſum ante correctio-
nem & evacuationem humorum no-
centium, præſtabilem viciffim leniter
evacuantium, nec non pulveris ex
aperientibus metallicis cum chinchina,
facultatem. Et certe tutiſſimus
cortex hic eſt, ſi cum laxantibus &
diaphoreticis propinatur. Neque enim
alia ipſius ratio ac opii, cujus ſopori-
fera virtus adjectis purgantibus, ſudo-
riſeris, vel etiam diureticis & anale-
pticis, ita cicuratur, ut in innoxium
quaſi temperamentum redigatur. Hinc
ſerio auctor ſum, ut febrifugum
hoc, præſertim in corporibus viſce-
rum obſtructione & inſarctu laboran-
tibus, nunquam ſolum, ſed aperien-
tibus præmiſſis, vel iis nuptum, ex-
hibeatur.

OBSERVATIO V.

Quam anno 1719. ob ſiccum & cali- *Quarta-
na bil-
na ter-
tis or-
dina-
ta or-
dinata.*
dum per integros ſere quinque meſes
regnantem aerem, heic graſſarentur
febres varii generis, quartana etiam
correpta fuit juvencula ſanguinea mol-
lioris & laxioris carnis. Poſt quartum
paroxyſmum Chirurgus per ſectam in
brachio venam largiter ſanguinea,
ſubtraxit & die poſt pilulas dedit vali-
de purgantes, quibus intra nycthem-
eron viſceſes deiecit. Perſiſtit hic
alvi fluxus per aliquot dies cum tormi-
nibus, licet non tam numerofiſ ſedi-
bus, ac demum ſanguis plane cum
muco ſeceſſit. Febris autem inde mi-
rior facta & poſtea plane diſcuſſa.
Cruentura etiam alvi proſtrivum, po-
tibus demulcentibus, ex floribus cha-
momillæ, ſambuci cum lacte, item
pulvere antidylenterico *Klapperbein*,
ex bolo Armena & cortice chac-
carillæ compoſito, ſeliciter ſublata.

Epiſiſis.

Frequentes hoc anno erant & dy-
C 4. ſenterix,

lenteriae, & varii generis febres, ex una eademque causa, impuris nempe, excrementitiis, acerbis, biliosis sordibus in corpore genitis perspiratione suppressa retentis atque in primis viis & duodeno potissimum collectis, quae postea transmissae ad sanguinem vel per habitum corporis motu febrili, critice quasi expulsae fuerunt. Secta igitur in febrienti hac vena, perspiratio fuit imminuta, per drasticum purgans autem impetus humorum ad intestina proripatus, fastaque ibi majori acris biliosa materiae excretionem, febribus spasmodicis, ab hac suscitari solitus, cessavit. Nam sub eadem epidemica febrium affectione observavimus, dysenteriam praepostere cohibitam, febres curatu admodum difficiles induxisse.

OBSERVATIO VI.

Quarta
na fe-
bris re-
cidiva
curata.

Sub principio autumnii, quo frequens erat quartana, invasit etiam solitis pathematibus plebejum juvenem, post copiose ingestum potum corporisque refrigerationem statim abira. Superato quinto paroxysmo, tria tartari emetici & quindecim tartari vitriolati grana, sex ante accessionem horis data, quibus cum magna praecordiorum anxietate pituitosum liquamen cum bile evomuit. Ex eo in quotidianam quae typum non servabat conversa est febris. Oblati igitur pulveres absorbentes, salini, nitrosi & cinnabari. Inde febris brevior & mitior, alvus fluxa & sudor declinante impetu largus. Elapsis aliquot hebdomadibus, debito tempore ac dosi usurpatum electuarium febrifugum & febris successively abasta. Sed quum liberatus obvia quavis ingereret, corpus a frigore non defenderet, rediit febris, quae tamen post aliquot paroxysmos, balsamo vitae ad 30. guttas, in duabus aquae menthae uncis, tam ante, quam post paroxysmum, sumto, iterum discussa. Breves autem & haec erant induciae. Reconva-

lescens quippe appetitui liberalius indulgit, nec a frigore sibi cavet, ideoque in eundem recidit morbum. De di hinc consilium, ut grana 15. piperis albi leniter contusi, cum aliquot cochlearibus spiritus vini, quatuor ante paroxysmum horis ingereret & in lecto sudaret. Quo demum quater usurpato, factum, ut febris penitus discederet.

Epicrisis.

I. Febres, praesertim quartanae, in nullis frequentius recidunt, quam in plebejis. Hi enim neque dieteticis legibus obtemperare, neque ex praescripto Medici vivere suecunt. Unde plerumque tam ob cohibitam perspirationem, quam ingestos multos & graves cibos, promitte iterum liones colligitur febrilis. Ne igitur in morbum erumpat, vel emericis superius, vel salinis deterisivis & balsamicis laxantibus inferius, educendus, vel etiam medicamento digerente stomachico praescindendus, cujus generis maxime est piper, in plebejis summo opere proficuum.

II. Sudor ante paroxysmum convenienti remedio atque regimine proflatus, neutiquam nocet, sed ad febrem vincendam ejusque insulsum arcendum, quam maxime salutaris, secus ac communis Medicorum fert sententia. Ego certe multis confirmatum habeo exemplis, sudore ante paroxysmum per accommodata medicamenta provocato, modo prima regio a fermento febrili prius exquillite depleta fuerit, cutis inhorrescentiam & ipsam, sine quo nullus subsequi potest aestus, fuisse prohibitum ipsamque febrem fugatam. Decumanus etiam error est, febrilem materiam demum paroxysmo finito expelli sudore. Tantum enim abest, ut febrem sudoribus post paroxysmum, vel intercalari die largis, cum salute terminatam viderim facile unquam, ut potius, ipsi hi largi sudores debilitatem partium & atoniam cutis indicarint, corpus ad novum paroxysmum disponentem.

OBSER.

OBSERVATIO VII.

*Quarta-
na in
quasi-
diurnam
sepe re-
degit
mutata.*

Puer decennis, facie lividus & pallescens, abdomine turgidus, appetens tamen ciborum, ex refrigeratione sub aura vespertina contraxerat quartanam. Opponebantur amara in esentiam redacta. Sed aucta inde appetentia corporisque nocturna denudatione accedente, in quotidianam post decem paroxysmos transiit febris. Hinc data alternis diebus pulula nostra in vehiculo liquata, & cerevisia potanda ientura indita bina cochlearia liquoris ex salis tartari, nitri, salis ammoniaci, arcani duplicati ana drachmis duabus, in aqua fontana libra liquefactis & decem extracti croci granis adiectis. His intra trium hebdomadam decursum febris discussa, abdomen detumuit, atque ex facie livescens color deterfus. Sed post quatuor hebdomadas rediit febris quotidie, quae quidem isdem brevi profligata, post duos autem menses denuo repetiit, isdemque iterum fuit abacta. Quia autem animadverti, causam tam crebrae recidivae esse neglectum post febrem remedium usum & diartam insalubrem, serio dulcibus, acidis, lacticiis, caseo, fructibus horrae interdixi, ac praecepi, ut ternis minimum diebus aliquandiu pilulis & liquore superius dicto infilliretur. Sic demum febris expugnata & puer ex voto convaluit.

Epierisis.

Aegre ex quartana levantur pueri, crebras experiuntur, etiam post longum tempus, recidivas, vel alios longos ex ventriculi imbecillitate morbos, vel etiam catarrhales defluxiones lentaeque febriculas incurrunt. Interest igitur, ut tempestive statim in principio imminencia mala praescindantur. Ego quidem ut plurimum vacuantibus medicationem cum successu exorsus sum. Ad alvum purgandam frequens mihi fuit pulvis Cornachinus, ex cremoris tartari drachma, an-

timonii diaphoretici granis 12. & digrydii sulphurati grani sex, cui interdum nitri paucillum addidi. Hunc in tres doses divisum, ter, sex horis ante accensionem porrexi. Si vero nausea & conatus vomendi adfuit simul, dimidium tantum tartari emetici granum uni dosi admiscui. Sic expurgata furdum colluvie, insulum roborans, die vacuo omni biborio ad cochlear unum, deas paratum, recipe corticis chinæ unciam levis, chazarillae terrae soliatæ tartari, salis tartari ana drachmam, insunde uncis octo aquae cardui benedicti, colaturae adde julepi rosarum unciam semis. M. Si his febris non discessit, indicio fuit infarctus viscerum, aut obstructionis glandularum in abdomine. Ad hanc submovendam usurpavi liquorem salinum supra descriptum, parca, sed repetita, dosi, simulque pro poru praebui decoctum diluens atque aperiens. Preparatis autem hac ratione prius viis & visceribus reteratis, non dubitavi, praestitum mitiore & breviori jam facto paroxysmo, febrilem compescere spasmus. In quo quidem conficiendo, tam in perili, quam juvenili aetate, tutissimam inveni methodum *Helvetii*, per clysterem ex decocto corticis chinæ, bis, vel ter, intercalaribus diebus iniectum, praemisso tamen, ad educendas priusordes, clystere emolliente. Sic percursata fuit febris demum, neque unquam rediit, si modo convalescentes sibi caverunt a refrigeratione, inlaetibus & alvum constipantibus.

OBSERVATIO VIII.

Senex generosus octogenarius, per omnem vitam rarius morbis affectus, vespere, post improvisum terrorem superingestum cibum, horrore & frigore corripiebatur, quod sequebatur, calor, ut noctem duceret in omnem. Redibant hæc quarto die graviora, capitis dolore, artuum languore & praecordiorum anxietate stipata. In-

*Quarta
na in
sepe
mutata.*

terim vacnis diebus sic satis bene habebat ager, somnum & cibum capiebat. Post septimum paroxysmum consuebat Chirurgus, qui bis ante paroxysmum porrigebat emeticum, intermedio tempore pulveris acris salinis, cum zingibere & radice ari, febrem oppugnabat & potius suadebat decoctum lignorum temperatum. Invalescant hinc paroxysmi, inquietudo, sensuum topor ac mentis plane emotio accedebant, die vacuo etiam persisterat capitis dolor, virium & artuum languor, cum calore præternaturali, & appetentia ciborum plane intercedebat. Vocabar nunc ego ad ægrum per binos jam menses febre decubentem, nil vero ob plenariam & alimentorum & medicamentorum nauseam efficere poteram. Interim quia alvus adstricta & inflatio ventriculi cardialgica angebat, suadebam ut clyster iniceretur emolliens, cum carminativis & stimulo salino, quo levamen & somnus procuratus. Cuius etiam emplastrum ad imitationem Strobelbergeriani imponi jubebam, quo mitior fiebat accessio. Interne nil nisi elixir temperatum balsamicum dabam, inprimis quum a salinis deterfivis majores semper præcordiorum anxietates oboriri viderem. Sed deficiente, ob nauseam ciborum, alimoniam, febrisque, quæ in continuam quasi concedebat, diuturnitatem, vires demum penitus exhaustæ & mors sequuta, ita quidem, ut bini penultimi paroxysmi, intenso ac diuturno horrore rigore, anxietate, anhelosa spiratione, mentis emotione corporisque jactatione, per quatuor vel quinque horas, cum pulsu admodum contracto, & debili, insisterent, succedente postea calore & pulsu in celeriore mutatione, ultimus autem eadem quidem impeteret vehementia, sed nullus plane sequeretur æstus, & æger in ipso rigore atque frigore interiret.

Epicrisis.

Quartana febris, Hippocratis &

Celsi effato, per se quidem secura est & neminem facile jugulat, immo, si rite decurrit, ad longævitatē ducit. Sed visceribus inflammatis, aut labe affectis, recte monentur *Galenus in lib. 3. apud. enecat* quamplurimos, siue ob aquam intercutem, siue omnimodam cibi abstinentiam. In pessimis enim est plenaria ejusmodi ciborum aversatio, & ego quidem putrescens tum quoddam viscus esse observavi. Dumque nihil alimenti assumitur, corpori viribusque subrahitur pabulum, ut illud emacietur & hæc elanguescant penitus. Tanto magis id accidit senibus & febre jam diu attritis. De mensibus longæ ejusmodi febres, ex animi affectu ortæ, admodum sunt infestæ, & licet vires primari non adeo languide, cautissime tamen tractandæ, quum commissos in diartæ, aut medicatione, vel leves errores, decrepiti graviter, haud raro capite plane, luant. Qui vero intermittentibus decedunt, sub vehementia febriliū spasmodorum, qui fluida ad caput & interna vitalia organa urgent, ibique succos penitus consilire faciunt, pereunt, id quod non modo in quartanis, sed & quotidianis, si continuæ factæ, animadvertitur.

OBSERVATIO IX.

Juvenis, literarum perquam sub Quarta
vira sedentaria studiosus, Septembri
mense, ære pluvioso vespertino, iter
simplici
primæ,
postea
duplex,
diminuitur
triplex
cum mi
mo e
pedum
curato;
suscepit, in diversorio bene prandebat, vinumque austerum, non adeo bonæ notæ largiter bibebat. Vesperti domum rediens, paroxysmo afflictebatur febrili, cum artuum languore, qui quarto die gravior & cum majori præcordiorum anxietate redibat. Sumebat hinc ex consilio medici pulverem digestivum salinum, & in paroxysmo, temperantem nitrosum. Alvo inde sexies sine torminibus soluta, febris deservescerebat & levior reddebatur. Quum vero quinto post die, vespere tempestate, frigido-humida medicum relata.

relatorus ſuccellum ipſe adiret, domum reverſus, ex improvifo novum febrilem experiebatuſiſultum, priorilongeaſceriorem. Redibat idem poſtero die, tertius erat vaqus, quartus paroxyſmum primit, quintus ſecundireſpondentem, inferebat, ut ſic quartana eſſet duplex. Alvus præterea erat ſtricta, ventriculus cardinalgia premebatur, pedes tumeabant ad genua uſque, totiuſque corporis & faciei aſpectus erat turgidus. Exhibebatur ipſi liquor ſalinus, alcalinus nitroſus, in & extra paroxyſmum, & die intercalari pilulæ baſſamicæ. Quibus alvus bis ſoluta & in ſimplicem rurlus mutata febris. Inſiſtebatur iſdem eadem ratione remediis, & ſubſequebatur copioſus alvi fluxus, cum exquisitis circa umbilicum torminibus, & tam acria noctu æque ac interdium ſecedebant, ut anus ſere eroderetur. Durabat hæc diarrhœa per aliquot dies febrilique miſionem inſultum faciebat, ſed tumor pedum cum gravitate & ſanguore lumborum increſcebant potius. Poſt uſum mixturæ ex tinctura antimonii tartariſata, eſſentia chaccarillæ & ſpiritu cornu cervi ſuccinato, adhuc quidem febris miſceſcebat, ſed languor corporis, cum inappetentia, lurido aſpectu & pedum tumore, metum incutebant haud levem. Datum igitur extra paroxyſmum electuarium ex rob ſambuci & juniperi, cortice chinæ & caſcarillæ, extracto centaurei minoris, ceruſſa antimonii, ſale cardui benediſti, cum ſpiritu ſalis ammoniaci, quo æger illico ſenſit virium incrementum, ſtomachus melius appetit, obtuſus & gravativus artuum dolor diſceſſit, febris, poſt unum adhuc miſiſſimum paroxyſmum, penitus ceſſavit, tumor quoque pedum ſenſim ſubſedit & elapſo a primo inſultu menſe, integra reddita fuit ſanitas. Adquam conſervandam, præter exquisitam vitæ ac dietæ rationem, pilularum baſſamicarum & elixirii ſtomachici uſus commendatus, & ſex jam elapſis ſeptimanis, nihil pla-

ne viſum eſt incommodi.

Epicriſis.

Plura ex hac obſervatione in uſum decerpenda. Eluceſcunt inde procataſtæ cauſæ, quibus conſpirantibus, intermittens febris excludi poſſit, aeris nempe conditio, ſub qua tertianæ & quartanæ jam erant frequentes, imbecillix ex ſtudiorum intemperantia & vita ſedentaria ventriculus, perſpiratio ab aere vespertino, frigido humido intercepta & ſtomachus cibi ac potus minus ſalubris copia reſertus. Alvo dein, & naturæ, & medicamentorum ope, ſoluta, paroxyſmus fractus, conſeſſione autem in auram vespertinam frigido-humidam rediit mox, eo quod recementa halituoſa ac ſulphuræ indolis, per poros elabi ſolita, retroacta & ad primas vias cum imbecillis partes delata, febrilem rurlus conſtituerunt fomitem. Quod autem ſimplex quartana in duplicem conſeſſit, id mea quidem ſententia, factum a nimis copioſa ſentina ſuccorum vitioſorum, in ventriculo, propter ipſius imbecillitatem conſuetum. A quibus tamen natura ſuo robore, arte adjuſta, per crebriores ſedes ſe exoneravit, junctis ſimul ventris torminibus. Porro notabile & hoc, quod ſuccedente copioſo alvi ſecceſſu, tumor tamen enatus fuerit, imo increverit, luculento indicio, copioſas aſſuiſſe cruditates, magnamque viſcerum ac partium externarum atoniam. Hinc ſumto electuario inſigniter roborante, redditoque per illud ventriculo & primis viis robore, vires ſenſibiliter cum appetitu reſtitutæ, febris fugata, tumor ſucceſſive ſubſedit & ſanitas perfecte revocata. Ut adeo pateat, tumorem pedum, ſub ipſa febre oborientem, non ſic eſſe pertimeſcendum, ac eum, qui poſt febrem, præſertim male curatam, ſuccedit. Specifiſcorum etiam antiſebrilium & roborantium, quæ inter primas utique tenet chinæ & chaccarillæ cortex, uſum, felicius longe ſuccedere, ſi corporis partes ipſeque ventriculus atonia

nia potius, quam strictura affectæ, & humorum potius copia, quam virulentia indolis exiguae molis materia, in vitio est.

OBSERVATIO X.

*An-
tis-
pud-
ne,
curan-
dis,
nos.*

Plures hæstus species, de felici, æquæ ac infelici quartanæ curatione, enarravi practicos casus. Quibus addenda adhuc illa observatio, quam in *Medicina consultatoria* tomo 4. Dec. 5. cap. 7. pag. 321. de quartana in gravis felicitè curata, adduxi. Jam non abs re erit, brevibus adiciere, quæ ego in sananda hac febre ut plurimum usus sum methodo. Nimirum primum fuit, ut ad contemperandos acidos falsos, & liquandos viscidos succos, nec non obstructions referendas, ter vacuo die, & una vel altera ante paroxysmum hora, cum hauustu cerevisiæ tenuis, præberem cochlear liquoris salini, ex sale tartari, ammoniaco, nitro, tartaro vitriolato, sive arcano duplicato & cortice cascarillæ singulorum uncia semis, soluta in libris duabus aquæ cardui benedicti, sive chamomillæ vulgaris, adiecta demum drachma dimidia extracti croci. Superato tertio paroxysmo, elixirio usus sum antifebrili, ex radice pimpinellæ albe, contrayervæ, vinetoxici, ligno colubrino, cortice chaccarillæ ana uncia semis, extracto cardui benedicti, scordii, salis tartari ana drachmis duabus, extractis cum spiritus theriacalis & liquoris anodynii mineralis ana uncia, spiritus vini tartarifati octo, aquæ florum sambuci quatuor uncis. Dando illud post paroxysmum ter quotidie, ad quinquaginta, vel sexaginta guttas, cum potu calido, ad sudorem placide eliciendum. Discessit hinc sæpe febris. Quando vero perstitit, insulsum laxans superius descriptum, diebus intercalariis mane exhibui, & vesperi modo dictum liquorem salinum. Post aliquot autem dies electuarium febrem fugans, ex rob sambuci, juniperi ana

uncia, corticis chinæ, chaccarillæ ana uncia semis, extracti centuarii minoris, salis ammoniaci, antimonii diaphoretici ana drachma, julepi rosarum uncia una cum dimidia exhibui tempore a paroxysmo vacuo, bihorio quovis, magnitudine nucis moschatæ. Si etiam interea alvus officii oblita, clystere domestico eam ducere jussi, vel elixirium, ex malis pilularum balsamicarum uncia semis, soluta in uncis quatuor aquæ fumarie, cum uncia olei tartari per deliquium, ad centum guttas porrexi. Discussa sic febre, ad recidivam declinandam, osiduo semel deglutitæ pilulæ balsamicæ, vel a robustioribus efficaciores, ex gummi ammoniaci, extracti hellobori nigri, croci, mercurii dulcis, ciannabaris ana drachma, trochiscorum albandal drachma dimidia, triginta granorum pondere sumtæ. Usurparum præterea quotidie elixir stomachale & injectum eadè in vita viæque moderamen. Nunquam fere sic rediit febris. Si vero forsitan factum, vestè opus fuit. Ideoque aggressus eam sum emetico, ex radice hypecuanhæ, vitriolo cyprico & croco, ac subjungendo statim electuarii usum, penitus expugnavi. Quæ etiam ratione, me multoties quartanam epidemicam & ex ingluvie ortam, in plebeiis potissimum, prima in herba jugulasse, testor.

Episcris.

Methodo hac frequentius summo cum fructu quidem usus sum, nihilominus illud adiciendum in gratiam eorum, qui praxin cum judicio & sufficiente ratione exercere nituntur, putavi, ut non talem methodum in ullo morbo universalem medendi dari autement, quæ perpetua sit & in omnibus casibus & circumstantiis promiscue applicari possit. Illud enim satis serio inculcare soleo meis auditoribus, nec remedia adversus morbum, certæ semper efficaciz, nec unam eandemque medendi dari methodum, sed individua & specialissimam, ex sollicita

licita hiftoriæ morbi & maxime corporis ægrotantis & morbiſicæ cauſæ exploratione, prævia ſufficienti meditatione & deliberatione, inveniendam eſſe, quæ in eo conſiſtit, ut non modo remedia, quibus utendum ſit, cognoscantur, ſed & quo ordine, qua doſi, quo tempore & quamdiu cum iis continuandum, exquiſita ratione & experientia, qua optime vires & remediorum virtutes perſpiciendæ & addiſcendæ, judicetur.

CAPUT III.

De Febre Quotidiana

Theſes Pathologicæ.

§. I.

ET quartana, & tertiana, ex intermittentibus rarior eſt quotidiana, quæ ſcilicet ſingulis diebus accedit & ſolvitur, ſubſequentē poſtea aliquot horarum intermiſſione.

§. II.

Accreſſio hujus febris primo mane, hora circiter quarta, aut quinta, evenit, cum frigore & horrore, ſine rigore tamen. Sub hoc cardinali præſito eſt nauſea & ventris inflatio, in nonnullis capitis dolor, in aliis animi defectio, in plurimis vomitus, vel alvi ſecceſſus, vel etiam utrumque. Excipit poſtea calor magis lentus, quam mordax, cum ſiti minus intenſa. Pulſus, inordinatus antea & debilis, increbeſcit, non adeo durus tamen eſt, ſed mollior. Neque urina flammea, ſed potius cruda ex citrino turbida. Multis etiam inſuperabilis fere in ſomnum proclivitas. Paucus demum prodit ſudor. Et elapſis decem, vel ultra horis, diſcedit paroxyſmus, corpus hebes & grave relinquens, ſtata poſtero die hora revertitur.

§. III.

Sic quidem incedit & decurrit febris exquiſita quotidiana intermittens. Quæ vero typum hunc non ſervat,

ſed vel meridie, vel circa velperam, vel etiam vago invadit tempore, notha appellatur, erraticæ, aut anomala.

§. IV.

Irregularis hæc quotidiana, haud raro obſervatur epidemica. Tum nempe, quando irregularis ac inordinata diuturna temporum anni ſuit conſtitutio. Ego quidem, poſt continuum intenſum ætate anni 1727. & 28. calorem, obortas vidi, pro diverſa corporum conſtitutione, tam diarrhœas & dysenterias, quam varii generis intermittentes febres, & inter has potiſſimum quotidianas.

§. V.

Intermittens autem eſt, de qua agimus quotidiana, ideoque non permittenda cum quotidiana continua. Quæ quidem pariter prima luce cum frigore accedit, ſed calor & languor, cum pulſu celeri ac debili, inappetentia & interdum colliquativus ſudor, per totum reliquum tempus durant. Et ſi longior, ut plurimum ſuneſta, ægris, fractis penitus viribus, ſub ipſo frigore percuntibus.

§. VI.

Neque etiam confundenda cum catarrhali. Hæc quippe benigna, vespere cum leniori refrigeratione accedit, mane deſerveſcit & catarrhoſis deſluxionibus ſatis eſt conſpicua. Et maligna ex repentina inſigni virium proſtratione, & agrypnia facile innotefcit, neque penitus intermittit, ſed tantum remittit.

§. VII.

Differt quoque ab aliis intermittentibus. Quando enim ex tertiana ſimplici fit duplex, ſingulis etiam diebus impetit paroxyſmus, ſed inſultus tempora alternatim ſibi reſpondent, aliæ ſunt cauſæ, alia medicatio.

§. VIII.

Si ex quartana inſultus quotidianus, triplex dicitur quartana, & paroxyſmus non quotidie eadem hora venit, ſed quarto quovis die, quoad accreſſionis terminum, conſpirat, diverſa etiam,

ob diversas causas, ineunda medendi ratio.

§. IX.

Estimatio. A lenta demum febre distinguitur, quod illa post pastum & circa noctem sine horrore obrepat, cum calore in volis manuum plantisque pedum, noctu etiam magis affligat sudore stipata, mane vero tepescat, nec tamen penitus intermittat.

§. X.

Ejus causa. Jam sicuti omnis febris proxime nervosi generis est affectio; ita formalem pariter quotidianæ rationem spastica nervosorum partium & systematis vasorum agitatione absolvi, indubium plane. Hic autem præternaturalis febrilis motus, per materiam, a naturali & blanda humorum vitalium indole plane alienam, ad sanguinem delatam, nec tamen cum ipso miscibilem, inducitur.

§. XI.

Ex vitiis viscerum. Nimirum primæ sic dictæ viæ, ventriculus, duodenum & potior jejuni valvulosi porrio, sunt illud latibulum, in quo vitiosa materia fermenti instar hospitatur. Inde per vasa lactea ad sanguinem & succos transmittitur, & cum his ad sentientes internas partes delata, easdem exagitat & ad extraordinarium motum extimulat. Ex certe in quotidiana etiam febre, primam maxime regionem, varii generis vitiosorum, corruptorum, viscidorum, acido-biliosorum succorum saburra, scatere, plura sunt quæ uberius evincunt. Etenim junguntur ipsi ordinario fere ructus, nausea, cum conatu vomendi, inappetentia, cardiacalga inflatio, præcordiorum angustia & pectoris oppressio, interdum tensivus, pungitivus ac morficans dolor, ad dorsum excurrent. Fœdus dein ut plurimum & ingratus sapor in ore percipitur, quandoque amaricans, aliquando subdulcis nauseosus, nonnunquam nidorosus plane. Ipsa demum febris naturæ beneficio per crebriores dejectiones alvi sponte haud raro solvitur, in artificiosa autem me-

dicatione, per superius & inferius os evacuantia, cum stomachicis, utramque faciunt paginam.

§. XII.

Quia tamen longior ut plurimum hæc est febris & ad plures sæpe menses trahitur, iusta utique suspicio est, labem in imi ventris penentralibus subesse firmitus radicatam. Organa quippe secretoria, glandulæ & glandulosæ intestinorum tunicæ, remissa nimis sunt atque laxata, ideoque loco subtilis lymphatici salivæ succi, copiosum serosum impurum plorant. Reliqua quoque sanguinis depurationi dicata viscera, hepar, lien & pancreas, ob dejectum robur & languidiorem per ipsa sanguinis progressum, succum lymphaticum & biliosum minus purum in digestionis officinam mittunt. Hinc alimentorum solutio & chyli elaboratio turbatur, multæque serosæ & corruptæ cruditates prima in regione & gignuntur, & cumulantur, quæ ipsa mora deterioris indolis factæ, & ad sanguinem delatæ, febrilem uti diximus faciunt motum.

§. XIII.

Quod autem crebrius, quam in aliis intermittentibus, febris insultus in quotidiana impetat, ob eminentiorem primarum viarum imbecillitatem fieri arbitror. Hæc enim quam maxime cruditarum proventui favet, & facit, ut promte eadem istuc confluant, cito ibi colligantur, breviori etiam tempore sanguinis massam subeant & ad nervosas spinalis medullæ membranas deferantur.

§. XIV.

Hinc igitur porro est, quod omnia quæ viscerum flacciditati inducendæ & crudorum ac impurorum succorum proventui favent, ad hanc febrem sternant viam. Insidiatur potissimum hominibus segnioribus, otiosis, inordinata & cruda diætâ utentibus, crapulæ ex cerevisia, nec non merori ac curis nimium indulgentibus, item qui debilem ob prægressos morbos, vel sanguinem effusum, nacti ventriculum

Sedes in primis vitiis.

Causa quotidiana insultus.

*Conseque-
ntes
& sub-
iecta.*

lum. Frequentius etiam infestat hi-
berno, autumnali nubilo cœlo, senes
magis & pueros, feminas plus quam
viros, pituitosos, phlegmaticos &
sanguineos, præ biliosis & melanco-
licis. Ex aliis quoque intermittenti-
bus prompta ipsius genesis. Tum scilicet,
quando æger incongrua vorat, quando
vel crebrius animo movetur, quando
purgantibus & emeticis validioribus
stomachi robur atteritur, anodyna,
calida & spirituosa usurpantur, aut
pensi habita primarum viarum repur-
gatione, adstringentia & specifica
præposere adhibentur.

§. XV.

*Exqui-
sita lon-
ga, ve-
ge non.* Ceterum quotidiana exquisita, ex
viscerum atonia oriunda, longius ut-
plurimum trahitur, multumque nego-
tium Medico facessit. Quæ vero vaga,
populares habet circuitus & succorum
tantum vitio debetur, facilius sana-
tionem recipit.

§. XVI.

*Conti-
nus pro-
pugna
magis
anceps.* Minus dein periculosa est, quæ ple-
nariam paroxysmi habet intermissio-
nem. Sed quæ ad continuæ indolem
inclinat, & soluta febre, languor ta-
men virium, cum pulsuum debilitate
& frequentia persistit, corpusque su-
dore diffluit, ita, si ad aliquot men-
ses producit, vires enervat, ut æger
haud raro succumbat.

§. XVII.

*Ex in-
termis-
sionibus
pericu-
losa.* Quæ etiam ex intermittentibus,
præsertim quartana, succrescit, re-
bellis & periculi plena est, præscio jam
Celsi libr. 3. c. 15. testimonio: *quar-
tana, inquentis, neminem jugulat,
sed si ex ea facta quotidiana, in malis
æger est.* Magnum enim viscerum vi-
tium subesse indicat & continuæ ple-
rumque est propinqua.

§. XVIII.

*St ex-
cretio-
nes ad-
fect, &
bonum.* Quando incipiente accessione biliosis
& pituitosi vomitus, vel secessus, eve-
niunt, bonum, nisi forsitan ex febris
diuturnitate vires jam nimium fuerint
exhaustæ. Sudor quoque declinante
paroxysmo placide erumpens & urina
post febrem copiosior cum sedimento

secedens, vehementiam insultus mi-
nuunt febrisque felicem solutionem
nunciant.

§. XIX.

Contra ea, ubi excretio nulla, se-
bris etiam per longum nimis tempus
detinet, viscera demum tabem con-
trahunt & cachexiæ, febres lentæ &
hecticæ, tabes, in dispositis etiam
phthifis, succedunt.

§. XX.

Idem perquam facile evenit, *En per-
versa
medi-
catione
alibi
morbis.* quando adstringentia & specifica febrisfuga
præposere adhibentur. Et si calidio-
ribus sudoriferis & essentia alexiphar-
macis spirituosius acria ex prima regio-
ne recrementa in sanguinem aguntur,
expeditus in continuam, cum sudore
perpetuo & virium jactura, est transi-
tus.

§. XXI.

Qui autem hac febre demum dece-
dunt, in his frigus longe intensius ac
magis diuturnum, cum rigore, vi-
rium prostratione mentisque turbatio-
ne. Hoc plerumque bis adhuc excipit
calor, sub tertio autem insultu, pul-
suum istus debiles manent & inæqua-
les, ipsamque frigus inrigorem transit
emortualem.

INDICATIONES
Curatoria.

Cum Methodo medendi Generali.

§. I.

*Indica-
tiones
curato-
rie
tres.* Quum itaque causæ quotidianæ
intermittentis, cruditarum se-
roso viscidarum prima in regio-
ne saburra, viscerum & glandularum
flacciditate & impedito sanguinis per-
itum ventrem progressu continean-
tur; omnis omnino medicatio me-
rito eo dirigenda: ut I. impuri illi &
pravi succi & primis viis, præparati
prius, per congrua emunctoria pro-
scribantur; II. viscera a tono dejecta
roborentur & sic cruditarum ulterior
proventus arceatur; & III. liber san-
guinis per viscera abdominis & inte-
stinorum

stionum canalem, tanquam digestionis & chyli elaborationis officinam, circulatio restituitur.

§. I.

*Profrus
falsa
mista.* Primum ut ex voto perficiatur, laudata est virtus incidentium & abstergentium, & quidem salium neutrius generis, inter quæ primas tenent sal ammoniacum depuratum, digestivum *Sylvii*, ex capite mortuo spiritus salis ammoniaci urinosi, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, sal Ebshamenſe, Sedlicenſe, nitrum antimoniatum. Deinde commendanda etiam quæ sale acri aromatico pollent, uti radix ari, calami aromatici, pimpinellæ albæ, costi veri, zedoariæ, canella alba, zingiber, piper album. Quæ in pulverem redacta, salibus dictis mixta, & adiecta una vel altera guttula olei carminativi, egregiam suggerunt medicinam antifebrilem.

§. II.

*Titula
balsa-
mica
cum sa-
libus.* Ad primæ æque ac secundæ indicationis scopum obtinendum, exturbandas nempe leniter per alvumordes, roborandum simul tonum ventriculi & intestinorum eorumque turbatum motum æstiuendum, salubritatis laudem merito ferunt, pilulæ balsamicæ Beccherianæ, Stahlianæ & nostræ, massa etiam pilularum alpephanginarum, de succino *Cratonis*, item *Solenandri*, præsertim si una cum ipsis salibus offerantur.

§. IV.

*Amara
& robor-
antia.* Potissimum vero ad reddendum visceribus abdominis robur ac impediendum impurorum succorum in digestionis officinam affluxum, ex usu sunt elixiria amara cum martialibus mixta, uti quidem est meum temperatum balsamicum, sine spiritu vini paratum, cum liquore alkalino. Vel essentia chaccarillæ cum essentia gentianæ mixta. Vel etiam elixiria stomachica, uti nostrum, vel *Michaelis*, additis aliquot guttis tincturæ martialis, ex floribus salis ammoniaci martialibus, cum spiritu corticum aurantium rectificato factæ.

§. V.

Et his quidem etiam promovetur *Ther-
ma in-
primis
& acti-
dula.* egregie sanguinis per abdominis vasa ipsamque digestionis officinam progressus. Interim si refractaria admodum febris, repetit & ab inordinata dicta sustentatur, omnia salubritate antecellunt medicatæ aquæ, thermæ potissimum atque acidulæ, uti Carolinæ & Egranæ tepesfactæ, quæ debito cum regimine, intermixtis amaris, balsamicis & anticachecticis, usurpatæ, viscidas sordes diluunt, per alvum & urinam cum serosis evehunt, infarctus expediunt liberumque sanguini reddunt comitatum.

§. VI.

*Methodus
aut me-
dendi.* Specialis autem medendi cum hisce præditiis methodus, pro temperamentorum, ætatum, anni temporum ratione, corporum constitutione, dispositione primarum viarum, sexu morbiq; causa, instituenda, & singulis his, tam dosi remedium, quam sumendi ratio accommodanda. In genere tamen tenendum: horis a paroxysmo vacuis pulveres salinos cum incidentibus esse exhibendos, tertio vel quarto die ventrem solvendum pilulis, ita tamen, ut operatio earum accedente paroxysmo jam sit absoluta, declinante paroxysmo erupturum sudorem quiete & calido potu esse promovendum, ac demum subjungenda roborantia, amara, martialia & antifebrilia. De quo tamen plura in cautelis & morborum enarrationibus.

Observationes & cautela clinica.

§. I.

Quotidianæ intermittentes circumspecte sunt tractandæ, ne in alios longos & ancipites morbos tranſeant. Inprimis aspernantur adstringentia & sopientia, præcipitantia terrea larga, item omnia purgantia drastica & sudorifera, nec non validiora emetica.

§. II.

Multum tam ad quotidianæ curationem, quam recursum ipsis arcendum

*Medi-
catio
caute
institu-
enda.*

*Visus
& criti-
ratio
habenda.*

ſum facit, vitare animi commotiones, mœrorem inprimis ac diuturnam ſolitudinem; cum inſalubri cibo, ac vini potu, nec non refrigerationem, præſertim abdominis:

§. III.

Albina
enteria
promouenda. Quum natura ipſa hanc febrem critico alvi fluxu ſæpe ſolvere ſoleat; ipſius ductui inſiſtendum ipſaque juvanda ab artifice. Unde ægri non ad regimen ſudoriferum, aut pharmacis ad ſudorem cogendi, ſed potius eo annitendum, ut materia viſcoſa ipſaque primæ viæ ad alvi fluxum ſalutarem præparentur ac diſponantur. Quod quidem egregie perficitur, quando aliquot ante paroxyſmum horis, lene laxans, pulvis cornachinus, vel pilulæ baſſamicæ, cum ſale præbentur.

§. IV.

Vomitus
ſecundandus. Quia porro vomitus huius morbo jungitur, cum bonis ægrorum rebus ſuccedens: e re eſt, ut idem debito tempore & convenienti medicina ſecundetur. Hinc expedit interdum omnino ſtomachi ſubverſionem per emetica ante paroxyſmum data provocare. Ego quidem memini, me aliquoties in febre exquiſite quotidiana, quæ hora quinta matutina invadere ſolebat, porrexiſſe circa noctis tempus, prius quam cruditates ex digeſtionis officina ad ſanguinem delatæ, lene vomitorium, ex radicis ipecacuanhæ granis ʒ ʒ. cum dimidia parte pulveris cornachini. Proritat inde felici cum ſucceſſu fuit vomitus, nonnunquam alvi fluxus, & febris minimū mitior facta, aliis poſtea facile expugnanda.

§. V.

Etiam
in diuturna. Si etiam quotidiana febris diu perſiſtit per menſem, vel longius, ac in lentam ſerme degenerare videtur, commode offerri poteſt granum unum tartari emetici ſoluti. Quo biliolum ſtagnantem, ſuccum, cum levamine, incredibili fere copia, fuiſſe exturbatum, novi.

§. VI.

Externa
ventriculi. Quando dolor ventriculi preſſorius, vel inſtatio & ciborum faſtidium jungitur.

Tom. IV.

gitur, regioni epigaſtrica ſacculi ex herba menthæ, abſynthii, roſmarini, floribus ſpicæ, chamomillæ Romanæ, caryophyllis & nuce moſchata, vel ſicci, vel ex vino cocti, applicandi. Qui, ubi finita etiam febre imponuntur, perſpirationem & ſudorem efficaçiter eliciendo, egregie proſunt.

§ VII.

Et epia
gaſtrica
imponenda. Frigus, quum nimis acre partes externas exagitat, tum ſacculi modo dicti, tum etiam ſpiritus vini purus, cum oleo menthæ in duplicato linteo ſtomachali regioni apponuntur cum fructu.

§. VIII.

Febr.
ſaga
cum di
ſtione
penſa. Cum febrifugis caute in hac febre mercandum. In quotidiana tamen epidemica & erratica, præter ſuperius dicta, ſpecifica etiam antiſeſterilia, ipſum quoque eleſtuarium, cujus baſis chinæ & chaccarillæ cortex, tuto adhibentur. Provocata inde, obſervatorum etiam fide, alvi ſæpe laxitas & copioſæ ſummæ cum euphoria ſedes. Chaccarillæ autem cortex in hac febre merito præſerendus chinchinæ, quia magis roborans & adſtringens eſt.

§. IX.

Nec non
venæſectio. Sanguinis miſſionem raro admittit quotidiana. ſam enim præſto eſt inprimis ventriculi imbecillitas & plerumque cachectici quippiam complicatur. Quod ſi autem emimens plerhora, præſertim a menſium, vel hæmorrhoidum ſuppreſſione, urina præterea tinctæ & æger vini potui aſſuetus, in principio ſtatim vena ſecunda, ne febris inde ingravelſcat, ac uti obſervata Medicorum teſtantur, lentæ, hæcticæ apoſtematicæ febres, ſubſequuntur.

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

Quotidiana
rebellis
Caroli
nus ex
pugna
ta. Illuſtriſſima perſona, triginta annorum, inordinatum diu ſectata fuerat vitæ genus. multa incongrua edulia ingeſſerat, fructus horreos, aſtucia,

D

cinia,

reina, acetaria, variaque conchyliorum genera, Vina etiam potentia & aquas sic dictas vitæ liberaliter potarat, prandium ad vespeream, & cenam ad mediam usque noctem produxerat, & præterea corpus frigido aeri autumno crebrius exposuerat. Incidebat hinc, prægresso frigore in febrem, quæ mane quotidie accedebat, cum præcordiorum anxietate, cardialgia, capitis dolore, artuum lassitudine & vomitu pituitoso affligebat, ad tertiam vel quartam pomeridianam durabat, somnum turbabat, & post aliquot insultus, largo insipabatur sudore. Appetitus tamen non adeo erat dejectus, sed æger in cena subinde cibos sumebat, imprimis intrita cum vino. Insistebat hæc febris per quatuor & quod excedit hebdomades, corpusque admodum hebes & languidum reddebat, licet interim variis remediis, purgantibus cum emeticis, salinis pulveribus, etiam cum floribus salis ammoniaci martialibus oppugnaretur, donec insulo corticis chinæ cum comis absinthii, ex vino, abigeretur. Sed quum appetitui redeunt indulgeret æger multaque minus salubria assumeret, rediit, elapsa vix hebdomade, febris, majori cum symptomatum vehementia. Opponebantur eadem & evacuantia & antisebrilia, febrisque discedebat, brevi autem post eandem ob causam repetebat, idque minimum sexies factum, ut semelstre interea afflueret spatium, quo corpus ob nocturnos sudores tabidum factum ac vires mirum exhaustæ. Alii igitur accersiti Medici, qui de thermis Carolinis, sub exactiori dieta & regimine usurpandis, consilium dederunt. Allata etiam in lagenis vitreis magnis impensis thermalis aqua, & tepetacta ante paroxysmum, mane æque ac vespere, pota. Sed quum intermedium tempus brevius esset, quam ut aqua ante accessionem corpore posset evehi, gravior primum inde fiebat paroxysmus. Ideo febriles motus specificis prius compositi fuerunt & postea per binos menses

Carolinæ singulis diebus matutino tempore usurpatæ, interpolitis simul medicamentis amaris stomachicis & pilulis balsamicis. Quibus demum effectum, ut febris contumax expugnaretur, nec unquam rediret.

Epicrisi.

Voracitas & mordinata dieta rebellem facit intermittentem omnem, tanto magis quotidianam, quæ, ex imbecillitate stomachi & cruditatum copia oriunda, novum inde semper nanciscitur fomitem. Dein quum longa febris sedem potissimum habeat in visceribus imi ventris, a crasso sanguine fartis, quæ tracta diutius febre, magis magisque robore exiunt, in illudrissimo etiam hoc agro viscera debilia fuisse atque oppleta, certum, unde crebriorum recidivarum origo. Nihil igitur salubrius fuit decem thermarum usu, quæ partim salino aperitivo, partim terreo martiali principio roborante instructæ, crudos succos efficaciter evehunt, infarctus expediunt & sic lentam febrem, nec non cachexiam, quam optime præcindunt. Sunt tamen thermæ æque aciculæ cum cautione in intermittentibus in usum vocandæ, & providendum, ne paroxysmus in earum operationem incidat, emunctoria claudat, & aquis retentis, anxietates cum gravibus symptomatibus inferat. Hinc tutius, iidem, composita febre, ad recidivam accendam uti, & tum, adjunctis medicamentis stomachicis & balsamicis, opem ferunt certe laudatissimam.

OBSERVATIO II.

Generosa erat femina, triginta circiter annorum, sanguinea, vegeta & tenera, quæ quarto mense gravida abortum cum enormi hæmorrhagia & post hunc mensium suppressionem experta, pallida hinc facta fuerat atque cachectica, cum alvo adstricta & appetitu dejecto. Hæc postquam ostreas in cena comedisset & vespere sole occi-

*Quotidiana
recidiva
quasi
cachectica
curata*

occiduo in horto deambulasset, nocte inſequente febre corripiebatur, cum anxietate, naufea & ingente artuum languore. Remittente febre dabatur ipſi quidem elixirium ſtomachale, ſed noctu eodem tempore iterum redibat febris gravior paullo. Porrigebatur ob ſuſpicionem cruditatum vomitorium, ex tartari vitriolati graniſ XII. & radicis hypecuanhæ graniſ 2ſ. quo craſſam viridis coloris pituitam evomebat. Nihilominus ſtato repetebat tempore febris, majori adhuc compreſſorio in epigaſtrio ſenſu vomendique conatu, quæ ſilente etiam febre perſiſtebant. Aperiebatur quidem veſperi alvus ſtriſta clyſtere emolliente; febris tamen & ventriculi ſpaſmus per aliquot dies inſiſtebant & facies icterica plane comparebat. Exhibebatur ipſi mixtura ex aqua cardui benediſti unciiſ tribus, theriacaliſ, cinnamomi ana uncia ſemis, ſaliſ cardui benediſti, antimonii diaphoretici ana ſcrupulis duobus, ſpirituſ vitrioli guttiſ 20. ſirupi papaveris rhœadœ drachmiſ duabus, cujuſ dimidiam partem veſperi ſex ante paroxyſmum horiſ, ſumſit, impoſito ſimul ventriculo ſacculo, ex ſpeciebus ſtomachicis & carminativis in vino coctiſ, quo ſudor ante inſaſionem larguſ & febris mitior. Inſtante ſequenti paroxyſmo, alteram reliquam mixturæ ſumſit partem, qui emanſit prorfuſ & ſpaſmus quoque cardialgicuſ laxatuſ. Quum vero ægra convaleſcens appetituſ indulgeret, fruſtibusque horariſ ac marinis piſcibus veſceretur, quinto poſt die iterum in febrem incidit, majori fere anxietate, vomendi conatu animique quadam deſectione ſtipatam & veſperi accedentem. Solvebatur hinc alvuſ, mixtura & externa adhibebantur, ſed incaſſum ſere. Perſiſtebat enim potiuſ fervor & languor cum magna debilitate, etiam ſuperato paroxyſmo, ut metuſ eſſet continuuſ. Injiciebatur rurſuſ clyſter & vomitorium ſupra dictum porrigebatur, ſequente & vomitu, & alvi ſecceſſu. Miſceſcebant inde

ſymptomata cum febre, & pulvere ex corticiſ chaccarillæ, tartari vitriolati & ſaliſ ammoniaci anatica portione conſecto & per ſeptem dieſ, quatuor quibuſvis horiſ, ad drachmam dimidiam uſurpato, diſcuſſa demum omnia. Ventriculo & corpori robur redditum, menſium quoque fluxuſ in ordinem redactuſ.

Epiſiſ.

Caveant ſibi omneſ, qui ex ſanguiniſ immodica profuſione languent, a prava dicta & corporiſ refrigeratione. Tum enim, ob imminutum corporiſ ipſiuſque ventriculi robur, perſpirationem quoque imminutam, prompta februm, geneſiſ. Deinceps in quotidiana, cujuſ cauſa ingeſ cruditatuſ in ſtomacho & primis viiſ ſaburra, magiſ quam ulla alia intermitteſ, conducibile eſt, ventriculuſ, præmiſſo blando enemate, leni emetico deplere. Tum ſpaſticuſ ventriculi ſtriſtuſ nihil promptiuſ laxat, quam placidum elicere ſudorem, quam in rem ſpirituoſa regioniſ epigaſtriæ calide applicata egregie conſerunt. Tandem expurgata prima regione, chaccarillæ cortex cum ſaliſbuſ, non modo ad febrem fugandam, ſed & digeſtionis ſucceſſum ſulciendū, utiliter adhibetur.

OBSERVATIO III.

Senex, ſexagenario-major, macilentuſ, ſanguineuſ melancholicuſ, continuuſ laboribuſ per multoſ annuſ ſub vita ſedentaria diſtentuſ, ſuperiori anno, quo ſolenneſ erant intermitteſ, corripiebatur tertiana, poſteaquam peregre profeſcuſ, liberali convivio exceptuſ & noctu ſub cælo valde humiduſ & pluvioſo frigido roduſ factuſ eſſet. Placide hæc admodum decurrebat, & adhibitiſ priuſ pulveribuſ ſalino digeſtiſ, poſt quintum paroxyſmum electuario expedite diſcutiebatur. Nolebat tamen priſtinuſ vigor & appetituſ redire, ſed a ſumto cibo preſſoriuſ ſemper in epigaſtrio ur-

Quotidiana ex tertiana electuario ſanata.

gebat dolor, nec somnus adeo erat quietus. Dabatur quidem, ad digestionem fecundandam, quotidie bis, ac drachmam semis, pulvis ex radice ari, pimpinella alba, gentiana rubra, semine cymini & macis. Sed præter opinionem quotidiana post aliquot dies accedebat febris vesperi. Promtum statim habebat Medicus electuarium ex rob jupiperi, cortice chaccarrillæ & sirupo acetositis citri, idque omni bihorio deglutire jubebat. Sumto hoc, repetebatur quidem paroxysmus, sed sub illo & post eum copiosæ prodibant dejectiones, vel decem numero, ut æger firmiter crederet, validum se accepisse purgans. Continuabatur igitur parciore dosi electuarii usus, tam salubri effectu, ut febris discederet & æger penitus convalesceret.

Epicrisis.

Enata procul dubio hæc ex tertiana quotidiana fuit, quod sub illa, prima non sufficienter expurgata regio. Unde reliquæ materiæ febrilis, accepto per malam digestionem incremento, induxerunt quotidianam. Plane peculiaris etiam heic fuit corticis chaccarrillæ effectus, canale intestinorum efficaciter vacuans, febrisque fomitem simul & semel tollens. Is tamen non ubique perpetuus, sed peculiari primarum viarum dispositioni tribuendus. Alias inter omnes constat, corticem hunc potius ad compescendas nimias dejectiones valere. Ut adeo pateat: unum remedium, pro diversa naturæ & corporis habitudine, alium atque alium, & diversum, contrarium plane, exferere posse effectum.

OBSERVATIO IV.

Quotidiana anemiale post hypercatharsin.

Nobilis quædam tenerior & sanguineicorporis femina quinquagenaria, regnante Sirio & instante mensium fluxu, gravi exagitata fuit ira, cum extremorum tremore. Porrexit Medicus paullo post purgantes pilulas, quibus tanta hypercatharsis fuscitata, ut intra 24. horas plus quam quinquagies,

gesies, & postero adhuc die, vigesies sere, deiceret. Fractum inde mirifice corporis robur, artus languerunt, ingruit animi, præsertim erecto corpore defectio, perit appetitus, somnus turbatus & pane omnis intercidit. Exactis inter hæc aliquot diebus, vesperi accessit anxietas summa, cum levi duntaxat horrore & frigore, inquietudo & syncoptica affectio, ut jam animam agere videretur. Subsequenti pulsus ictus celeres, æstus corporis, oris siccitas, & mador corporis, per duodecim horas halans, symptomatum attulit levamen. Habuit postea tantisper melius. Febrilis tamen commotio modo vesperi, modo noctu, jam gravior, jam levior, rediit quotidie, tussis sicca, & ante, & post illam affligente. Ægre tulit sere omnia stomachus, analeptica, salina, balsamicas pilulas, elixiria stomachica, alimenta ipsa, & quævis suspensa manu datis, sequuta anxietas, æstus, pressio, strictura & ardor ventriculi, nec non tormina ventris. Sic decubuit per mensem, ac interea nihil melius ferre potuit, quam emulsionem ex amygdalis dulcibus, semine papaveris albi, aqua florum acaciæ, liliorum convallium, tilix & ceraforum nigrorum, quibus tantillum pulveris bezoardici nitrosi subinde inditum. Potui datum præterea decoctum avenaceum, nonnunquam in levem emulsionem cum amygdalis redactum. Et ad alvum obstructam solvendam, genna leniens injectum. Elapso autem mense, quodammodo commodius excepit ventriculus medicamenta. Hinc sumsit quandoque decem tantum pilulas ex nostris, quibus alvus cum euphoria laxata. Exhibitum quoque elixirium nostrum balsamicum, parca pariter dosi. Remanserunt nihilominus febriles commotiones, licet mitiores & sine angore. Ad has igitur componendas oblatas ter quotidie hic pulvis: recipe lapidum cancrorum, apitomonii diaphoretici, arcani duplicati, corticis chaccarrillæ ana. drachmam.

nam. M. f. Pulvis, dividatur in decem partes aequales. Et ad alvum subducendum u urpatum elixirium purgans, ex massa pilularum balsamicarum in tenui lixivio soluta. His demum intra quadraginta dies sensim febris sublata, vires cum appetitu & sanitate integra redierunt.

Epicrisis.

Perniciosum utique fuit molimen, post iram & ingruentem mensium fluxu, purgans dare, quia tum jam in motu natura & spasticæ in nervosis partibus stricture adsunt. Neque dubium est, quin sub proripitate inde vehementiori purgatione & affluxu succorum impurorum ab ambitu ad interiora, & erosio, & levis inflammatio intestinis fuerit inducenda, quibus effectum, ut, nec medicamenta, nec alimenta, sine incommodo, anxietate & æstu suscipere potuerit. Febrilis etiam irregularis insultus, quotidie bis interdum accedens, cum tussi, fuscisæus omnino fuit a levi intestinorum inflammatione, sub qua semper stimulus spasmodicus & vitiata occultatur digellio. Hæc igitur partium & morbi causæ dispositio, nec correctoriam, nec evacuantem, nec roborantem aliam admisit medicinam, quam lenientia & demulcentia. Febri autem, quotidianæ typum servanti, accommodatius fuit nihil, quam chaccarillæ cortex, eximie roborans, mixtus cum aperientibus salinis, absorbentibus leniterque diaphoreticis. Cujus generis pulveres in quotidiana febre, etiam lenta & quæ ex vitio primarum viarum maleque digestorum succorum colluvie oritur, virtutis sunt certe laudatissimæ.

OBSEKVATIO V.

Quotidiana Quadragenaria circiter femina, sanguine-cholericæ laxiorisque corporis constitutionis, quæ in iram prona, inordinata diæta cum fructibus horæis usæ & infusum thæe large nimis ingurgitans, stomachi sibi contraxerat lan-

Tom. IV.

guorem, paulo post mensium experiebatur suppressionem. Hos quum proprio artificio pellentibus urgeret, febre incurrerat quotidianam, ordinariis symptomatibus comitatam, Medici tamen ope, exactis tribus mensibus, ab eadem liberabatur. Non autem ita multo post, emanentibus semper mensibus & alvo stricta, in eundem recidit morbum, quem complures in auxilium vocati Medici, nec pharmacis, nec aquis medicatis, Egranis æque ac Lauchstadiensibus, neque etiam lactis asinini usu, depellere potuerunt. Persistit potius idem jam a triennio immedicabilis, & quotidie prima luce accedit febricula, quam comitatur sudor colliquativus pæne, ad decimam usque antemeridianam manans, & pomeridie sequitur languor cum dolore lumborum. Præterea extra paroxysmum corpus totum tactu frigidum, vix vespere ex cibis quicquam assumere valet & tum etiam ad incongruam magis fertur appetitus. Pallida quoque facies totiusque corporis habitus tumidus quasi & inflatus. Obambulat tamen & domesticæ obit negotia.

Judicium cum consilio.

Quotidianam veram exquisitam, non secus ac quartanam ex longis esse morbis, & ad unum, immo plures annos, trahi nonnunquam, hæc docet historia. Causa vero diuturnitatis inordinata omnino vivendi ratio ægræ, quæ animi affectibus indulget, palato accepta ingerit cuncta & extra paroxysmum in liberum qualemcumque regnantem aerem concedit. Neque enim omnis diuturna intermitens gravem in visceribus supponit labem. Sed per ipsum febrilem motum nova semper gignitur vitiosa materia, quæ quando intermissionis tempore perspiratione non excluditur & insalubri victu augetur potius, novum semper induci paroxysmum non mirum. Jam quidem morbus in habitum

D 3 qua-

§. III.

Sic febres, quæ superioribus annis nostris locis; immo universæ fere Germaniæ, fuerunt: infestæ, anomalæ valde: existerunt. In quibusdam semel uno die, in aliis bis, accessio facta. In nonnullis primis diebus compaſuerunt, continuæ, & tertio vel quarto die in intermittentes concesserunt; in aliis vicissim primis temporibus intermissionem habuerunt, postea vero, pessimo omine, factæ sunt continuæ. Aliqui enormes experti sunt per superiora, vel inferiora pituitosas & biliosas dejectiones, quidam remittente, vel in:ermittente paroxysmo, continuo sudarunt, cum ingenti languore. Nonnulli etiam se ipsa in febre, & calore, & algere simul, conqueſti sunt. Juniores in paroxysmo interdum valde delirarunt & simulacra auferunt oculos insomniis agitati maleque coherencia sunt loquuti. Senibus cum somnolentia accidit febris. Omnes vero de anxio, & compressorio dolore circa ventriculi regionem, de dolore lumborum, pedum contusivo, capitis etiam, sunt conqueſti, & intermissionis tempore, de dolore ex nucha per totum spinæ tractum: ad scapulas porrecto. Prodeuntibus demum in facie pustulis, aut in ambitu exanthematibus purpureis, symptomata complacabantur. Et si purpura jungebatur scorbutica, diutius durabat febris; si vero superveniebat alba, funestum erat ut plurimum.

§. IV.

Observatum fuit, & id maxime Magdeburgi & in Ducatu Brunsvicensi, complures in una domo, non secus ac in variolis, vel morbillis fieri solet, successive eodem morbo fuisse affectos, & præsertim post sanguinis missionem, sortem purgationem, semina maxime instante menſium fluxu, multi si animi affectu immoderato commoti fuerunt, timore potissimum & tristitia.

§. V.

Licet vero, pro diversa natura æ-

grotantium, ratione ætatis, temperamenti, naturæ magis, vel minus robustæ, mitiora, vel sæviora fuerint symptomata, & nonnulli intra quatuordecim dies, alii intra menſem demum convalescerunt, perpauci tamen mortui, nisi ingenti errore Medici, aut ægrotantis admissio.

Præſervatio & Curatio.

§. I.

Frequentes quam maxime fuerunt hæ malignitatis suspectæ febres in locis paludosis, humidis & æquarum stagnis irriguis, uti nostris in confinibus sunt pagi Ostrau & Dieskau. Frequentius etiam infestarunt, eos qui post ætatem intensius servidam, improba victus ratione usi, vesperi, aut noctu, aere humido frigido, corpus refrigerarunt & præterea imbecilliores fuerunt naturæ. Optimum hinc ad declinandum epidemiam hujus febris incursum fuit consilium: vitare loca humilia, uda, multo minus in iis dormire, aeris injuriis sese non exponere, refrigerium omne, etiam per frigidum potum, fugere, ventriculum nec crudis, nec conspiciantibus cibis onerare, animum tranquillum servare, omniaque cum cura tenere, quæ acrimoniæ contemperandæ, sordibusque tam per poros, quam alvum leniter educendis, serviunt ac laudabiles succos ingenerant. Neque tamen forti utendum purgatione, quæ ab ambitu corporis succos trahendo, perspirationem minuit adeoque noxia est, tanto magis quando diarrhœca forsan & dysenteria jam circumeunt.

§. II.

Quum vero harum febrium maligni causa, partim in insigni dyscrasia & intemperie sanguinis & humorum, a naturali & blanda temperie deficiente, salino-sulphurea, partim etiam in humore vitioso & virulentæ activæ indolis, in prima regione potissimum hospitante, & universum nervosarum & musculosarum partium.

D 4 sy.

Sympt.
mala
pident
torem.
& bi-
horla.

Quota-
do in-
fuerat.

Indol.
stans
medici.
di nos.

Quomo-
do ter-
minata.

systema commovente, consistat; eo utique prudenti consilio Medicus eam dirigere debet, ut I. magis alterantibus & perveris sanguinis & humorum qualitatem emendantibus, quam fortioribus evacuantibus utatur: II. ut placide & blandis evacuantibus, tam per cutem, quam alvum, præparatam materiam debito tempore excludat, ac III. ut congruis analepticis imbecillitati succurat, atque demum symptomata mitiget.

§. III.

Trasf. vom. diaph. vesica. fusa & analeptica.
In principio itaque, antequam Medicus dignoscere poterat genium morbi, pulveres diaphoretici, cum leviter nitrosi exhibiti fuerunt, in aquis diapnoicis & analepticis hunc in modum: recipe aqua galegæ, cardui benedicti, acaciæ, cerasorum nigrorum ana uncias tres, cinnamomi s. v. unciam, spiritus nitri dulcis, vel liquoris anodynæ mineralis guttas 20. sirupi acetositis citri, vel papaveris iherosolymitani q. s. Hæc tam intra, quam extra paroxysmum oblata & potui datum decoctum avenaceum, cum succo & corticibus citri, vel etiam cum amygdalis in emulsionem redactum.

§. IV.

Blanda laxantia.
Ad alvum solvendam profuerunt oppido clysteres tantum domestici, ex decocto avenaceo, nostris *Daber. Probe* floribus chamomillæ vulgaris, oleo amygdalarum dulcium & sale communi parati. Interius vero ad laxandam alvum, portiones ex uncis duabus vel ana manna, cum drachma una cremoris tartari, in aqua florum acaciæ solutis & additis duabus guttulis olei de cedro, perquam utiles fuerunt. Quibusdam etiam infusum rhabbari cum passulis magis conducibile deprehensum.

§. V.

Quand. diaph. sudorem moven. gila.
Ubi natura torpida ad movendum infultu declinante sudorem, essentia scordii probe saturata, non tamen adeo spirituosæ, cum anatica portione liquoris anodynæ & aliquot guttis spiritus bezoardici *Buffi* data, injungen-

do simul, ut in moderato calore & lecto corpus servaretur.

§. VI.

Quibus remediis successive fracta fuit vehementia febris, sive potius virulenta ejus causæ indoles. Hoc factum, si sine gravioribus symptomatibus intermiserat febris, ad eam fugandam, alia, quærere erant accommodata & appropriata, cum debito regimine & iusta methodo, in usum vocata præstidia.

§. VII.

Fuerunt tamen, ubi mox in principio consultus Medicus, qui expurgato per lenem vomitorium stomacho, & usurpato postea electuario ex cortice chinæ, calcarilla, antimonio diaphoretico & nitro cum julepo rosarum & sirupo acetositis citri, facili & explicita curatione, evaserunt. Subjunctis postea, quæ ad sanitatem firmandam videbantur necessaria.

Cautela & Observationes Clinicae.

§. I.

In omnibus epidemice grassantibus febribus, imprimis si insueta habeant symptomata & metus ejusdem malignitatis sit, semper tutius medendi via, præsertim in principio, per bezoardica fixiora & analeptica temperata, abstinendo a sanguinis missione, emeticis, regimine etiam nimis calido, tam quoad lectum, quam quoad conclave, immo potum.

§. II.

In omnibus ejusmodi morbis præstat abstinere a cibis & potum tenuissimum assumere; verbi gratia, decoctum ex radice scorzonæ & cornu cervi ulso paratum, adjecto sirupo acetositis citri.

§. III.

Si vomitus & inquietudines cum extremorum frigore urgent, consultius est eas blanda diaphoretica, quam adstringentibus sedare, & utique commodam hac in re præstat operam, liquor

quor noster anodynus mineralis, vel cum refracta dosi liquoris bezoardici *Buffi*, vel aliquot guttulis olei destillati macis veri, aut tantillo extracti croci nuptus. Tum etiam, ad spasmus stomachi potissimum laxandum, utile decoctum avenaceum, cum oleo amygdalarum dulcium & croco, liberaliter potare, vel emulsione, ex aquis antispasmodicis cum seminibus quatuor frigidis & papaveris albi, uti.

§. IV.

*Diar-
rhoea
qua po-
test.* In principio si alvi fluxus sociatur, pulvis rhabarbari cum pulvere nitroso absorbente, vel etiam dosis pilularum balsamicarum, cum ejusmodi pulvere nitroso absorbente, aliquoties data, summae sunt efficaciae. Sique nimis ille urget, pulveri aliquot grana corticis chaccarillae possunt admisceri.

§. V.

*Febris
quoad
stomachum.* In intermittentibus epidemice gastrantibus curandis id in genere notare licet: fortes purgationes, per superiora aequae ac inferiora, parum proficere, ut potius noceant & gravior post eas impetat paroxysmus. Lenes autem evacuationes nunquam non proficiunt. Quo alvus enim adstrictior est, eo plus incrementum cardialgiae flatulentiae & inquietudines. Monendum tamen, quod in paroxysmo difficulter, vel plane non, clysteres locum inveniunt, eo quod tanta plerumque flatuum in intestinis resistentia, ut nihil admittatur.

§. VI.

*Caliditas
aromatica.* Observatum etiam est, acriora & aromatica, essentias sudoriferas, alexipharmacas & calidiora omnia, ex simplicibus intermittentibus, duplices, vel continuas etiam lethales plae, effecisse, praesertim in corporibus scorbuticis & ubi materia exanthematica purpuracea inlustrata fermenti in humorum & sanguinis sinu delituit.

§. VII.

*Nec non
vires
fistulae.* Sanguinis missio neque praeservationi, neque curationi harum febrium accommodata. Suffragatur enim saluberrimam cuticularem excretionem,

sorditiem succorum hinc auger, vires magis exhaurit & in continuas inde transiisse intermittens prius hac febris, fuit animadvertum.

§. VIII.

Si purpura complicatur hisce febribus, cum copioso & foetido sudore, summo cavendum est studio a praecelido regime & expellentibus. Equabilis potius calor temperies servanda & temperata etiam medicamenta optima. Ne nimis incalascit & dissolvatur sanguis, nec materia expellenda intus maneat, aut retrocedat propulsus. Hinc enim febris tantisper quiescens resuscitatur, vel minimum mitior, insigniter exacerbatur. Idem observavimus, si materia erysipelacea, cum magno pruritu juncta, quod interdum senibus accidit, ad habitum corporis praesertim pedes propulsa, ad interiora recessit.

§. IX.

Mitigata symptomatum atrocitas, in epidemica hac febre sique ex ea antea continua facta typica intermittens, superatis aliquot hujus paroxysmis, die intermissionis lenes laxante, vel emetico prima corporis regio expurganda & postea in usum vocandus hic pulvis: recipe corticis chaccarillae, chinae, nitri purificati, antimonii diaphoretici, lapidum cancerorum, ana drachnam unam, de quo drachma dimidia, ter, vel quater quotidie, vel in aqua diaphoretica, uti cardui benedicti, galegae, fonchi, scorzonerae, vel etiam in electuario cum sirupo redacta, extra paroxysmum usurpanda. Quo non modo materia febrilis virulenta primis in vis optimo corrigitur, sed & roborando systalticam canalium virtutem, placide per diaphoresin educitur.

§. X.

Ceterum epidemicae haec febres non una omnibus annis incedunt facie, sed varium pro diversitate praegressae tempestatum constitutionis exhibent genus. Hinc Medicus ad medicationem attento semper accedat cum iudicio.

*Quid
facile
dum
par
ra
oc-
cedent*

*Erin
fa-
bre in
inter-
mittens
tem
per*

*Partes
quod
anno
atten-
dendae
gestum*

tiana, sedem ac causam habet in intestinis, maximeque duodeno. In cuius flexuoso cavo, ex glandulis hepatis & pancreate, lymphatici & biliosi, ob mesenterii vitium pariter vitiosi humores, nec non ex stomacho crudi succi, confluentes, mineram conficiunt morbosam, quæ sanguini immixta & ad nervosas spinæ membranas delata, motum inducit præternaturalem febrilem.

§. VII.

Inter ea vero, quæ febrî huic ingnenda apta, connumeranda omnia, quæ succos spissos & impuros reddunt primamque potissimum regionem atque mesenterii vasa sordibus opplent. Eveniunt hinc quam maxime iis, qui salubris vitæ rationis incuriosi, cibos dulces, acidos & fermentescibiles, farinaceos cum butyro, saccharo & ovis frigos, ingerunt, vitam otiosam colunt & nimis sedentariam, parcius justo bibere solent, vel vicia dulcia nimis amant & animi affectibus, præsertim tristitiæ, indulgent. Ex facili etiam eas incurrant, qui brevi ex morbo convalescerunt, alvum habent strictam, qui crebrius utuntur purgantibus drasticis, quibus etiam hæmorrhoides, vel menses suppressi. Autumno, qui ferax febrium perniciosarum, propter varietatem & inæqualitatem perspirationi saluberrimæ valde inimicæ, præterea frequentior quam aliis anni temporibus. Et haud raro accidit iis, qui corpori æstuanti frigidum ingerant potum, aut sudantes in locum frigidum humidam concedunt.

§. VIII.

In quibusdam quoque regionibus frequens magis esse observatur. De Italia testantur hoc cum Galeno, Spiegelius atque Baglivus. Et certe regnans ibi interdiu æstus acris recrementa gignit multa, frigidior noctu aura horum exclusionem impedit & frigidus, quem amant & vel injecta glacie incolæ parant, potus, facit, ut subsistant in mesenterio, ubi minor

resistentia & languidior progressus, succi, statim concipiant inflammationem & sic febris continua, intermittens vero a succis corruptis ex mesenterio ad intestina delapsis, gignatur. Idem evenit in Hungaria, ubi eadem cœli conditio & præterea usus vinorum dulcium spirituosorum liberalior, hanc febrem frequentissime accendit.

§. IX.

Quia igitur semitertiana hæc febris, præter communem intermittentium prima in regione causam, fundamentum habet inflammationem & indolem continuam ut nec symptomatum adsit magna remissio, nec ad vires reparandas spatium, admodum anceps, & intermittente simplici longe est periculosior.

§. X.

Præcipitis etiam hanc ob causam est decursus, & plerumque nono, aut decimotertio die finem attingit, vel in salutem, vel transitu in alium morbum tacto, vel etiam in mortem.

§. XI.

Ubi longius extrahitur, aut in suppurationem inflammatio, & morbus in hecticam potissimum, vel lentam febrem concedit, aut si firmior in mesenterio obstructio, in hydropem, aut, rarius tamen, oppleta nimium sordibus prima regione, in intermittente simplici quandoque, quandoque duplicem.

§. XII.

Quando vero non modo declinante paroxysmo, sudor erumpit, sed & septimo critico die, aut post eum, alvus turbatur & fluxus oboritur vel biliosus ac pituitosus, vel etiam cruentus plane, bonum & morbi solutionem nunciat. Vel si etiam dolores in ventre acerbiores, certis plerumque horis ingravescentes, accidunt, iisdem dilucitur morbus, aut subsequente postea diarrhæa saniosa & purulenta, aut sanguine copioso nigro secedente, solvitur.

§. XIII.

Contra ea, quando nihil horum

Semitertiana periculosa.

Brevi decurrit.

Exiguus in alios morbos transit.

Quomodo de febre.

Mala signa.

Quibusdam regionibus frequens.

evenit, sed potius ardor circa præcordia, tensio & dolor in tota ventriculi regione, vomitus, singultus, inquietudo, jactatio & tremor manuum, animadvertuntur, malum præbent omen & inflammationem latius ad ipsum quoque ventriculum serpsisse produnt.

§. XIV.

Sphacelus meatus. Qui semitertiana decedunt, subacuta, cellione gravioris paroxysmi, tertianæ typum servantis, succumbunt, inflammatione late diffusa & in putredinem conversa. Quam etiam mortis causam Spiegelius se semper invenisse testatur, lib. de semitertiana. cap. 14. disertis verbis scribens: quotiescumque mecum recepto, quæ in dissectionibus mortuorum a semitertiana observari, toties nil aliud potui agnoscere, quam putredines semper in vasis constitisse. Erant enim in dissectionibus cadaveribus inflammationes, ex sanguine bilioso & pituitoso factæ, circa jecoris cavam partem, in ventriculo, intestinis, tam crassis, quam tenuibus, mesenterio, omento, liene, & sæpius in una partium commemoratarum, aut pluribus, aliquando etiam in omnibus quæ celeris mortis cause erant, superveniente gangrena, vel sphacelo alicui loco, etiamsi quandoque exigua esset, partium prædictarum.

CURATIO.

§. I.

Indicationes curative biliosæ. Duplici potissimum fundamento semitertianis medendi methodus nitur, I. ut inflammatoria in mesenterii & intestinalibus tunicis hærens stasis, vitæ periculum intentans, prompte vel discutiatur, vel ne latius serpat impediatur, II. ut materia febris, quæ intermitte, corrigatur & placide evacuetur, servando simul mortuum criticorum rationem.

§. II.

Inflammatio quibus discutienda. Ad primum obtinendum egregie proficiunt pulveres diaphoretici, leniter nitrosi, parca, sed crebriori

manu dati. Formula esse poterit hæc: recipe cerussæ antimonii, matris perlarum, lapidum cancrorum ana drachmam, solutionis bclulorum cancri, nitri depurati ana drachmam semis. M. f. pulvis, de quo tribus quibuscvis horis quindecim grana propinari possunt cum decocto ex radicis scorzonæ uncis duabus, rasuræ cornu cervi uncia, passularum minorum tantundem, radices cichorei uncia semis, in quatuor aquæ mensuris per horæ dimidium coctis. Idem præstant mixturæ resolventes & diaphoreticæ, ex aquis diaphoreticis & analepticis, biliorum convallium, galegæ, card. ben. scorzonæ, ceratorum nigrorum, cum aceto destillato, lapid. cancrorum, antimonio diaphoretico, mixtura simplici & syrupo cardui benedicti, ternis singulis horis, ad unum vel alterum cochlear exhibitæ.

§. III.

His contemperantur etiam & diluuntur primæ regionis sordes intermittentem facientes, ad quas dein expurgandas omnium optima, soluta manna cum cremore tartari, nec non rhabarbarum, cum passulis & salis polychrestii portione. Quippe quæ sine sanguinis commotione, sine stimulo nervosorum partium, sine virium dejectione, intestinorum canallem evacuant & ad mesenterii quoque infarctum expediendum multum conferunt. Conducunt tamen etiam pilulæ, balsamicæ, ex amaris extractis, gummatibus resinosis balsamicis & aloë rite depurata, cum pulvere præcipitante nitroso, moderate, sed frequentius usurpatæ. Si etiam subtiliores sordes per cutis poros aucta perspiratione evehendæ, essentia scordii, cum æquali liquoris anodynî mineralis parte, nupta, tutissima pariter & efficacissima.

Observationes & Cautela

Clinicæ.

§. I.

Omnis medicatio ita instituenda,

*Alvum
sador
quomo-
do man-
uenda*

*Medica-
tio caute
institu-
enda.*

ne unquam motui critico ſalutari obſit, ſed eundem potius deficientem juvet & excedentem moderetur.

§. II.

*Targi-
ſia non
ſeas.* Hinc purgantia propinare, tanto magis in principio, admodum pernicioſum. Exagitur enim inde materia nondum præparata, inflammatio augetur & morbus ad funeſtum citum eventum diſponitur.

§. III.

*Eti-
ſia
ſalutis
deterſi-
na.* Ipſa ſalina deterſiva, per ſe data, in hac febre locum non inveniunt, præſertim in majori doſi, excepto nitro antimoniato, cui recte multum detulit *Bapſivus*, cum ſale polychreſto. Habent enim vim aperitivam, diureticam leniterque laxantem & commodiſſime ad grana 15. in ſufficiente quantitate decocti inter- dum dantur.

§. IV.

*Alone
clyſteri-
bus pri-
mum a-
perien-
da.* Si tamen febris hæc invadit alvo clauſa, vel etiam ſub ipſa hæc ſtringit diutius, clyſtere tantum, ex pa- regoricis & emollientibus, ſemini- bulque carminativis cum ſapone Vene- to, ducenda. Quo a copia excre- mentorum liberentur primæ viæ. Hoc enim ſi negligitur, per ſuperiora na- tura viam affectat & vomitum movere, præſertim ubi bile acerbioſi in hepa- te ductus turgent.

§. V.

*Declin-
ante
ſebre la-
nãibus.* Declinante autem jam febre, natu- ra ductui, quæ sæpe eandem alvi flu- xu ſolvit, inſiſtendum, & ſuperius di- ſta laxantia & pilulæ balſamicæ com- modiſſime uſurpantur.

§. VI.

*Emeti-
ſia ſente-
nda.* In emeticis propinandis maxime cautus ſit Medicus, ne vomitum & ſin- gulum proriter, vel ſtomachum ad inflammationem diſponat. Si vero materia per ſuperius os exturbanda ipſaque natura eo tendat, potus aquæ tepidæ cum ſale, aut leniſſimo ſtimulo antimoniato, ſatiſfacie.

§. VII.

*Pri-
ſia
ſente-
nda.* Sanguinis miſſio non facile locum habet in hac febre, niſi eminens ple-

thora, urgens æſtus, in corpore agili adhuc & criticarum hæmorrhagiarum ſuppreſſione affecto. Tum utrique per- neceſſaria ad lethalem inflammatio- nem inteſtinarum præcavendam. Sed in principio ſtatim adminiſtranda, & quociens ſubtrahitur ſanguis, eo ex- peditius ſuccedit ſanatio.

§. VIII.

*Vitanda
ſalida
ſalida.* Vitanda dein omnia calida, effen- tiæ alexipharmacæ & tincturæ bezo- ardicæ, ipſum quoque regimen æſtu- ſum & potus copioſus calidus. Æſtus enim inde magis accenditur, criticus minere morbi per inteſtina effluxus turbatur & vires inter largos ſudores diſſipantur.

§. IX.

*Adſtrin-
gentia
ſalida
ſalida.* Pulveres quoque adſtringentes, ni- mium fixi, terrei, teſtacei omittan- tur his in febribus, nec non cortex chinæ. Obſervavit enim jam *Bapſi- vus præſ. pag. 51.* iſdem vel inflam- mationes lethales, vel lentas & hæſti- cas febres fuiſſe inductas.

§. X.

*Tormen-
tibus
ſalida
ſalida.* Si etiam dolor in abdomine exqui- ſitus urgeat, vel crebriores quoque dejectiones adſint, abſtinendum ta- men a ſedantibus. Exterius tantum ſuccurrendum linimentis ſpirituofis roborantibus, abdomini illitis, & interius diaphoreticis tumultus com- ponendus.

§. XI.

*Tormen-
tibus
ſalida
ſalida.* Potui ordinario egregie ſervit decoctum ſub curatione commendatum, nec non decoctum avenæ ſic parand- um: recipe avenæ mundæ lotæ li- bram, radicis cichorii, ſarſaparillæ, ſcorzonæ ana unciam, ſorum pa- paveris rhœodæ pugillos ſex, nitri antimoniati unciam ſemis, adde ſo- liorum ſcabioſæ manipulum dimi- dium, nitri puri drachmas duas, eque in quinque menſuris aquæ com- munis ad conſumptionem tertiæ partis, dulcificetur ſirrupi cardui benedicti, vel papaveris erratici, vel etiam ace- toſitatis citri.

§. XII.

§. XII.

Chamo-
milla et
millefo-
lium
presunt
Admodum præterea proficuum hac febre deprehendi decoctum florum chamomillæ & summitatum millefolii, vel etiam confecta ex ipsis extracta. Spasmos enim, inprimis hystericos, sæpe complicatos, tuto leniunt simulque propter amaritatem, singularem tonicam antifebrilem possident virtutem.

§. XIII.

Recid-
iva quo-
modo
regna.
Quum vero vix ulla febris æque facile redeat ac semitertiana, post eam in diartæ vitæ regimine cum cura vitanda utique omnia, quæ superius in causarum procataelicarum numerum retulimus. Temperata tenenda omnia, alvi beneficium clementioribus servandum, cruditarum proventus stomachicis præscindendus &, quod maximum, perspirationis successus omni modo custodiendus. Recidivæ enim, uti omnium febrium, sic etiam hemitritæ, longe deterioris, magisque refractariæ sunt indolis, ac primus morbus.

§. XIV.

Sic est
in conti-
nui in-
tempe-
rentibus
Hæc sunt generalia naturæ ductui & rationi innixa medendi præcepta, quibus observatis, curatio recte adornanda & ex voto etiam perficienda. Individuale autem & specialissimam methodum, medici suggerat iudicium, quo pro diversitate circumstantiarum, ex morbi historia agnoscendarum, ordinem, dosin, tempus, & usum remedium, perite disponat ac dirigat. Quumque eadem omnino sint, quæ in medicatione intermittentium continuarum, quotidianæ, tertianæ & quartanæ, præcipi solent ac possunt, eadem in his etiam tenenda serio inculco & de iis peculiarem tractationem instituere supervacaneum duco.

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

Semitertiana
curata.

Virgo nobilis viginti annorum, te-

nerior, vitæ sedentariæ & deliciis in victu impensius addicta, acetaria, fructus horææ, dulcia & lacticia crebrius assumens, autumno incipiente, quum jam per aliquot hebdomades albo laborasset fluore, corpusque motu exæstuatum frigidiori nocturno aeri exposuisset, primum experta est languorem universi corporis, dorsi & capitis dolorem. Mane post successit horror cum anxietate magna, nausea, vomendique & desidendi stimulo, quem excepit æstus, pulsu celeri, exiguo & cuti arida stipatus. Mitescebat tamen cute demum madefcente, sed vespere iterum, post levem frigoris sensum, ingravescebat. Die post meliuscule habebat & urina secedebat cruda, tenuis, febriculam autem nihiloficius adesse, calor quem perlentibat internus & os siccum aridum probebant. Post meridiem etiam increfcebat febris & altero die mane cum horrore novus accedebat insultus, eodem modo, ut primus, incedens atque decurrens. Alternatim hæc ad diem usque septimum persistebant, quo in abdomine oboriebantur murmura, inflatio ventris & hypochondriorum tensio, & sequebantur plus quam decem dejectiones mucidæ & morficantes. Fluebat sic alvus ultra decimum quartum diem, ægra, inprimis noctu, mirum languiebat, exteriora magis frigeant & algebant, interiora vero calebant accedebatque tussis ægrum violenter excercens, cum somni & appetitus defectu. Medicus, quod a principio fecerat, insistebat abormentium, refrigerantium nitroforum usu perpetuo, nolebant autem pathemata cedere, sed potius cum ventriculi inflatione cardialgica augebantur. Postulato igitur meo consilio, dedi mixturam hanc diaphoreticam: recipe aquæ liliiorum convallium, scorzonæ, cerasorum nigrorum ana. unciam unam semis, theriacalis cum vino unciam, lapidum. cancrorum, antimonii diapho-

phoretici, diascordii Fracastorii ana drachmam semis, mixtura simplicis guttas 30. sirupi cardui benedicti, quantum satiet. M. Qua bihorio quovis ad tria cochlearia data, dejectiones pauciores factæ & cutis calido madore perfusa. Infusum etiam theiforme ex veronica, scabiosa, floribus chamomillæ vulgaris & semine anisi potum, & loco ordinarii potus, decoctum cornu cervi & hordei citratum. Cum quo subinde assumtus pulvis, ex solo antimonio diaphoretico & lapidibus cancrorum, addita solutione oculorum cancri & pauxillo nitri. His intra binas hebdomades symptomata, tussis, alvi crebrior dejectio, virium labor, assidua vigilia & internus æstus, sublata. Quum vero metus esset febris lentæ, ob gliscentem diutius internum calorem, præsertim post partum, ad præsciendandam hanc datæ pilulæ nostræ balsamicæ, cum pulvere salino aperiente & elixirium nostrum stomachale, felici pariter cum successu.

Epicrisis.

Febris hæc exacte servavit semitertianæ typum & septimo etiam die salutarem habuit excretionem per alvum. Interim tamen semper etiam in hac febre ratio habenda cuticularis excretionis. Perperam igitur a primo Medico crebriori refrigerantium & nitroforum usu perspiratio fuit impedita motusque humorum ad intestina conversus, ex quo omnia pathemata. Mixtura autem leniter sudorifera ad superficiem corporis egit succos hincque egregie profecit.

OBSERVATIO II.

Semiter. Generosa femina quadragenaria, tenera, mobilis valde atque sensibilis, purpuræ præterea autumno ab aliquot annis obnoxia, post corporis refrigerationem & animi commotionem, superiori anno, vesperti horripilatione, capitis & dorsi dolore corripiebatur, succedente æstu sedecim fere hora-

rum. Vix inde septem aut octo elapsæ erant horæ, quum gravis impeteret horror cum præcordiorum anxietate, vomendi conatu & virium prostratione, qui paroxysmus cum subsequente æstu ad viginti fere horas producebatur. Superato hoc, melius quidem habebat, dormiebat etiam, sed exactis vix sex horis, denovo extremorum eveniebat refrigeratio, cum anxio æstus magnæque debilitate, vehementia tamen symptomatum non tam gravi, nec vomendi conatu. Vocabar in consilium, semitertianam agnoscebam, sed ob notam mihi ægræ dispositionem purpuræ, hanc simul subesse statim conjiciebam, imprimis quum insignis præsto esset pectoris angustia & oppressio. Inieci igitur primo clyster, & post hunc ad expellendam purpuræ materiam, hænt ante paroxysmum & remittente eo, ad aliquot cochlearia porrexi mixturam: recipe aquæ cardui benedicti, galegæ, scorzonæ, florum Tambuci ana uncias duas, acetii destillati unciam, lapidum cancrorum, antimonii diaphoretici ana scrupulos duos, cinnabaris scrupulum unum, spiritus nitri dulcis, mixtura simplicis ana guttas 30. sirupi cardui benedicti drachmas duas. M. Hinc quidem symptomatum atrociam mitigata, febris tamen pristinam adhuc, & vesperti, & alterno die, servabat incurSIONem, & accedebat præterea abdominis dolor cum alvi adstrictione summaque anxietate. Indicio hoc mihi fuit viscidas & biliosas multas fordes primis hospitari in viis, eoque inductus, tuasi, ut remittente paroxysmo, decem ex pilulis nostris balsamicis, cum dosi pulveris absorbentis nitrosi fumeret & præterea elixirio nostro viscerali in decocto pro potu crebrius utoreretur. Sequuta inde placida alvi solutio, & continuatis iisdem remediis per aliquot dies, foetidissimæ fecesserunt feces pariterque copiosæ. Hoc facto, mixtura superius dicta iterum usurpata, nec non pulveres bezoardi-

ci,

ci, cum pauillo pulveris corticis chacarrilla. Sic demum molestus in universo corpore obortus pruritus, purpura effloruit, urina sedimentum posuit, ac intra tredecim dies febris discessit & postea vires etiam recuperatae.

Epicrisis.

In omnibus fere morbis epidemicis complicata subelle solet ejsusmodi materia exanthematica, qua ad habitum corporis, sub macularum, vel aliarum efflorescentiarum forma prodita, febris que praesto est insigniter mitigatur; non fallaci testimonio, eandem ante ab acri subili humore ortam fuisse. In hac vero historia commemorabile, quod materia scorbutica salino-acris in corpore delitescens, non flatim a mixtura sudorifera ad cutis extremam fuerit expulsa, sed tum demum, quum natura arte adiuta a sordium larcina primam liberallet regionem.

OBSERVATIO III.

Quum anno 1727. autumnò initiante, circumiret dysenteria, concessit in villam suam vir quinquagenarius, robustus, plethoricus, cibis duris ac falsis cum vini potu affluens. Eo delatus, plurimos ex villicis maligno hoc fluxu decumbere percepit. Hinc terrore percussus est haud levi. Bene tamen franfit & bibit, in horto etiam post prandium deambulavit, leviter tantum vestitus, licet ær regnaret frigidiusculus. Vespri horrere cœpit ac frigere, torminibusque ventris affligi cum æstu, qui per totam fere noctem persistit. Mane post misit qui Medicum vocarent, interea vero novum expertus est rigoris accessum cum nausea, anxietate & ventris tensione, subeunte calore. Medicus epidemicam luem subesse ratus, ad præscindendum ipsius fomitem, purgans dedit pharmacum. Quo vel quinquagesies deiecit cum acerbis torminibus æger, alvumque in latrina,

torrenti domum alluenti superstru-
deponens, ad ventrem frigus incau-
tius admittit. Accensa hinc magis fe-
bris, alternis semper diebus gravior,
alvus perpetuo fluxit cruenta, demum
cadaveroli foetoris, somnus perit,
ager de ardore interno conqueri, corpus
jactare & delirare cepit, donec
sexto morbi die convulsus periret.

Epicrasis.

Est hæc febris dysenterica inflammatoria, semitertiæ tymph habens, inducta a terrore, cruditatibus primarum viarum, refrigeratione & purgante, nec mirum, conspirantibus tam multis causis, brevi in funestum morbum fuisse adductum hominem sanum atque robustum. Hic vero quam maxime proficua fuisset sanguinis missio, quam in dysenterico morbo nihil rectius commendat Sydenhamus, *Braxillus*, *Amatus Lusitanus*, cum aliis. Et hæc sola, adjunctis medicamentis diarrheticis, leniter nitrosis, inflammationem discuti, spæcillum arceri & firmum alias virum servari potuisset, ego quidem arbitror.

OBSERVATIO IV.

Quadragenarius vir, tenerioris & ^{Simili-}
bilioſæ conſtitutionis, multum dele- ^{terian-}
tatus dulcibus, & in prandio, loco ^{na iſte-}
vini, ſubinde ſumens aquam ſic di- ^{to di-}
ctam vitæ, jamque ante annum icte- ^{ſenſa.}
ricus, incidit autumnio in ſemiti-
nam cum magna debilitate, occipitis
dolore, ſiti, calore, ciborum naſea
& crebrioribus ventris torminibus.
Septimo die ſolvebatur alvus & per
aliquot dies largiter fluebat, febrisque
miſceſcebat. Nihilominus Medicus ad
ſiſtendum fluxum exhibebat pulve-
rem, cum terra catechu, quo conſti-
tit. Sed factus æger ictericus, flave-
ſcente per totum corpus colore diſſo-
luto alvus obſipita, excrementa alba,
urina nigra & oleagiноſa. Interim
ſub ictericia hac priora ſymptomata
ceſſarunt omnia: reſedit appetitus
cum viribus. Icterus etiam diſcuſſus

pulvere rhabbari cum ſpeciebus diarrheumæ & liquore aperitivo, ex ſale tartari, terra foliata tartari & arcano duplicato, compoſito. Sicque æger penitus convaleſcit.

Epiſiſt.

Orta procul dubio hæc febris a copioſis ſordibus bilioſis ſtagnantibus & poſtea ad inteſtina delatis, quarum affluxu cum pulvere adſtringente ad interiora repreſſo, iſteritia ſupervenit. Adſtruitur hinc veritas eſſati *Hippocratis & Celſi*: iſteritiam febri ſuccedentem, eam ſæpe tollere.

CAPUT IV.

De Febre Catarrhali benigna.

Theſes Pathologicæ.

§. I.

Febri catarrhali ſubſiſtente
EX febribus lymphaticis & ſeroſis eſt excutienda nunc catarrhalis, in qua motu ſolidorum & fluidorum adaucto, ſerum, ob perſpirationem interceptam, ſuperfluum & impurum, per glanduloſa, faucium præſertim, narium & bronchiorum organa, critice quaſi & ſalutariter ejicitur.

§. II.

Exor. bi. ſer. bi.
Incipit hæc, veſperi ut plurimum, cum cutis inhorreſcentia, extremorum, inprimis pedum & plantarum refrigeratione, alvi ſiccitate, ſtimulo ad meſendum, ſed parco miſtu, capitis debilitate, languore univerſi corporis & appetitu adaucto, quiſi ſpurio, nec non ſiti, difficili deglutitione, ſtimulo in larynge, narium & faucium calore, ſequitur ſternutatio, pectoris gravitas, & calor circa noctem cum pulſu celeri auctiori, tuſſis violenta, cum coryza, ardore faucium, ſomno inquieto, mane ſudor, gravitas & torpor totius corporis appetitumque proſtratio.

§. III.

Cauſa iſtius morbi eſt ſedens.
Immediata horum pathematum cauſa eſt ſerum, ſeu lymphæ, acris

Tom. IV.

cauſtica, in tunicis glanduloſis ſubſiſtens eaſdemque inflammans, cum dolore, tumore & rubore. Contingit hoc in tota narium, palati & faucium regione, tota etiam arteria aſpera, cum ramis bronchialibus, quin immo ipſo œſophago, ventriculo & inteſtinis. Has enim ſimul affectas eſſe partes, raucedo, tuſſis, ſcreatus materiz viſcidæ, ſternutatio, pectoris grævedo, item naufæa, quandoque in vomitum erumpens, ardor in præcordiis, tormina ventris, & ſublequens ſalutaris alvi fluxus, teſtantur.

§. IV.

Hanc autem feri ſubſiſtentiam inducit poſſiſſimum interceptus perſpirationis ſucceſſus. Hinc enim eſt, quod vere & autumno, æquinoctiis tempore, frequentiffimus hujus febriſ incurſus. Tum quippe maxima tempeſtatum viciffitudo, ex calido in frigidum, ſiccum in humidum & vice verſa, tam varie corporis corticem afficit, ut ſuccedens ibi evacuatio graviter turbetur.

§. V.

Eandem ob cauſam catarrhi frequentiffime accidunt iis, qui ſubito aerem mutant, ex calido loco in frigidum, vel ex frigido in humidum concedunt; qui corpus autumnali, vel nocturno frigido humido aeri incautus committunt: qui veſtitum hibernum vere cito nimis deponunt, vel autumno ſerius reſumunt; qui etiam æquinoctioſi ſanguinis miſſionem paſſi, vel alias circitæ largam hæmorrhagiam experti improvide in aerem liberum frigiduſculum ſe conferunt.

§. VI.

Neque alia ſubeſt ratio, quod corpora ſpongioſa, laxa, phlegmatica & ſanguinea, infantes, pueri ac temere, longe frequentius febri catarrhali pateant, quam adulti, viri, ſtrictioris magiſq; bilioſæ conſtitutionis. Quod etiam magis eadem afficiantur, qui vigiliis indulgent, crapulam ſectantur, vinoque aut vini ſpiritu corpus exaſtuantes, humidiori & frigidiiori aeri poſtea illud exponunt.

E

§. VII.

§. VII.

*Post res-
pales
in eae
afflicta-
fcentia.*

In iis quoque, qui post crustam la-
team & tineam capitis, nec non sca-
biem præposere siccitatem, post incu-
tiosius, aut mala medicatione exce-
ptam coryzam & tussim, febrem in-
currunt catarrhalem, nulla utique al-
ia potest suggeri causa, quam repul-
sum ex ambitu corporis ad interiora
serum acre & rodens, inflammationi
inducendæ aptum.

§. VIII.

*Ex aere
vitis e-
pplenti-
ca.*

Non tamen dubitandum, quin quan-
doque in aere hospitetur subtilis cau-
stica ejusmodi materia, quæ inspira-
tione hausta, locis quæ pertransit glandu-
losis, sese insinuat, eademque dolo-
re, tumore & rubore afficit & fe-
brem accendit catarrhalem. Præputa
certa ejusmodi aeris materię genesis
vere incunte, quo liquefcente nive &
regelata glacie, solum aqua inundatur
efflocta, quæ passim stagnans & putre-
scens, noxia in aerem mittit eluvia
multa. Quo etiam fit, ut febres hæc
tum ut plurimum sint epidemicæ &
plures uno tempore invadant.

§. IX.

*Quando-
que con-
tagiosa.*

Quod autem catarrhi & catarrhales
febres contagiosæ etiam sint & alios
propinquos atque dispositos contagio
inficiant, eam utique fit ob causam,
quod lymphæ potissimum vitio debentur;
eodem modo ac notum est, omnes
qui contagio propagantur morbi,
lymphæ corruptionem, vappescen-
tiam, vel putredinem, habere cau-
sam.

§. X.

*Differt
a quævis
dicitur
alibi.*

Sic incedit & generatur catarrha-
lis febris benigna, & hæc qui novit,
dicitur ex facili eandem distinguere poterit
ab aliis quotidie accedentibus febrium
paroxysmis, lenta, hæctica, quoti-
diana, tertiana duplici & quartana
triplici.

§. XI.

*A vine-
reis &
scorbu-
ticis san-
guinis af-
fectibus*

Facili etiam negotio discrimen per-
spiciet inter illas glandulosarum in-
flamationes & naribus tunicarum affectio-
nes, quæ ex lue venerea & scorbuto,

& quæ ex catarrho eveniunt. In illis
enim sola erosio & ulceratio, a mate-
ria caustica lymphatico-serosa, sine
febre; in hac vero, præter arrosio-
nem, inflammatorii quid subest, ex
subtiliori sanguinis parte flasin concipiente, cum febre.

§. XII.

Obvia quoque erit differentia, in-
ter catarrhalem, & eam febrem, quæ
rheumatismo accedit. Quum in illa
tunica glandulosæ interna afficiantur
& excretio sublequatur; in hac autem
externæ musculorum tunica patian-
tur & morbus evacuatione critica non
solvatur.

§. XIII.

Paullo difficilior autem benigna di-
scernitur a maligna, in primis ab ini-
tio, ob plurima, quæ ambæ commu-
nia habent symptomata. In eo tamen
differentia, quod hæc, secus ac illa,
ingentem & lubitum inferat virium
prostrationem, cum vigilia perpetua,
quam nientis turbatio sequitur, quod
contagiosa magis sit & plerumque eti-
am petechias & maculas habeat jun-
ctas, uti pluribus infra dicitur.

§. XIV.

Ceterum, quo major sanguinis &
seri impuri copia, eo graviora adfunt
pathemata eoque diutius trahitur mor-
bus, uti potissimum obvium est in
scorbuticis, nec non ubi purpuræ ma-
teria intus delitescit.

§. XV.

In hypochondriacis, præter diutur-
nitatem, ob labefactum ventriculi
& intestinorum tonum & proclivita-
tem ad spasticas stricturas & flatulen-
tias, gravia varia jungi solent pathemata,
anxietates præcordiorum in-
primis, spirandi angustia & inquietudo,
cum inflativo & pressorio in hypo-
gastrico dolore.

§. XVI.

Qui sanguine abundant, intempe-
ranter vivunt, vina non adeo bonæ
notæ largius potant & acidis falsis ci-
bis delectantur, majorem circa vespere
ram experiuntur ardorem & tussim
sic.

*Arbua.
matif-
mo.*

*A cat-
arrhali
maligna.*

*Longior
& gra-
vior in
scorbu-
ticis.*

*In hy-
pochond-
riacis.*

*In ple-
thoribus
item et
inter-
peran-
tibus.*

ſiccā ferinā, cum ſomno inquieto.
§. XVII.

Neque minus feminæ, quæ terro-
re, vel alia ex cauſſa menſium ſup-
preſſione laborant, magnas in hac fe-
bre experiuntur præcordiorum anxie-
tates, intercurrentibus liſpithymiis,
uniuerſi corporis notabilem debilita-
tem & alternantem frigoris & caloris
in cute ſenſum, quæ noctu potiſſimum
ingraueſcunt.

§. XVIII.

Per ſe tamen hæc febris benigna o-
mnino eſt, & omni periculo, ſi dexte-
re in medicatione excipitur, vacat,
& intra ſeptem, aut quatuordecim
dies, ut plurimum diſcedit, omni laſ-
ſitudine ſublata. Quin aliæ etiam ca-
pitis paſſiones, cephalalgia inprimis
& hemicrania, ſuccedente catarrho
& naribus bene fluentibus, optime
ſolvuntur.

§. XIX.

Solvitur ſæpe in principio ſtatim au-
ſta perſpiratione per ſudorem. In al-
iis poſt aliquot demum dies, vel co-
pioſo ſecreatu materiæ viſcidæ, vel li-
berali ſeri mucoſie naribus ſtillicidio.
In quibuſdam etiam per crebras alvi
dejectiones & in nonnullis, quando
urina tenuis antea & parca, larga
nunc manat & pondere gravis, ut mi-
nimum duplo majorem materiæ ſoli-
dæ quantitatem contineat, ac in na-
turali ſtatu.

Præſervatio & Curatio.

§. I.

Quod igitur ad arcendum catarrho-
rum inſultum attinet, vitanda incu-
ſco omnia, quibus induci eoſdem ſu-
pra dixi, & ſuadeo, ut vere & autu-
mno, tempeſtively ſanguis mittatur,
modicus cibus ſumatur, perſpiratione
cuſtodiat & corpus ſubinde motu
exerceatur. In iis autem, qui laxio-
ris humidioris naturæ ac ætate juve-
nes ſunt, & ob id, norante jam
Hippocrate Seſt. VI. aph. 2. frequen-
ter exercentur catarrhalibus delu-

xionibus & rhevmaticis affectibus,
ego multoties cum fruſtu uſus ſum hac
methodo, qua præcepi, ut per qua-
draginta dies decoctum ex radice chin-
næ, ſarſaparillæ, cortice ligni ſaſſa-
ſtriæ, cum paſſulis & pauco cinnamo-
mo, biberent, ac interea ex cibis ni-
hil ſumerent præter carnem aſſatam,
cum amygdalis toſtis & pane bis co-
cto, ſimul etiam aliquoties ad alvum
ſubducendam uterentur piſſana man-
nata, demum finita hac cura, elixir
ſtomachale, ad XXX. guttas, cum
aqua & vino, quotidie ante prandium
uſurparent.

§. II.

Medicatio dein catarrhalium fe-
brium, triplicem hunc ſibi præfixum
habet ſcopum: I. ut acrimonia illa ſa-
lina acris lymphæ obtundatur ac tem-
peretur. II. ut perſpiratione turbata,
quæ primaria congelitionis ſeroſæ ad
interiora cauſa, promoveatur ac in
ordinem iterum redigatur; III. ut in
fine excretio mucī viſcidī craſſi pro-
moveatur, ejuſdemque ulterior gene-
ratio impediatur.

§. III.

Acridinem contemperant, præter
pulveres ſic dictos bezoardicos abſor-
bentes, humectantia omnia & oleo-
ſa, inſtar omnium oleum amygdala-
rum dulcium, dein ſperma ceti, bu-
tyrum rubrum, lac, cremor lactis,
emuſſiones ex amygdalis, vel pineis,
cum ſemine papaveris albi, decoctum
avenaceum, raparum, hordei, ju-
ſcula caponum, gallinarum, cum vi-
tello ovi. Ex dulcibus liquiritia, ejus
inſuſum, eſſentia & ſuccus Hiſpanicus,
ſicus quoque & paſſulæ. Si ſubtilis ni-
mis & rodens eſt acrimonia, leniora
anodyna locum habent, inter quæ
aliis palmam præripiunt papaveracea,
crocus, item pilulæ Vvildeganſi, dia-
codium Montani, pilulæ de ſtyrace,
quarum compoſitio & uſus antiquiſſi-
mus pariter ac probatus, uti patet ex
Tralliani lib. V. pag. 247.

§. IV.

Ad excretionem, præſertim omnium
E 2 fa-

saluberrimam cuticularem, faciunt infusa calida theiformia, ex herba veronica, hyssopi, radice liquiritiae, floribus sambuci, papaveris rhoeados & semine foeniculi. Proficui etiam sunt pulveres diaphoretici fixiores, imprimis cum aquis diapnoicis & antispasmodicis sumti. Nihil quoque ad purgationem feri per cuticulam utilis ipsa exercitatione & morione corporis, quae ab Hippocrate lib. de insomn. §. 4. item de victu acut. §. 67. mirifice ad sudorem eliciendum, manè post frictionem, commendatur.

§. V.

*Mucus quibus educenda domum, ex faucium glanduloso peristomate, serviunt, pectoralia, siccus & passulus, cum spiritu vini accensæ & in sirupum quali redactæ, balsamum pectorale Meibomii, item elixir pectorale, ex gummi ammoniaco, myrrha, radice liquiritiae, enula, croco, benzoe & oleo anisi, cujus resolvens virtus addita tinctura tartari, vel spiritu salis ammoniaci vinoso, adhuc potest intendi. Ad fundendam autem stagnantem in narium civitatibus pituitam, nihil praestantius sale volatili salis ammoniaci sicco, cum aliquot guttulis, olei majoranae puri, non sortidis, nec adulterati, essentificato, crebrius illud naribus admo-
vendo.*

§. VI.

De applicatione horum remedium id in genere tenendum: quod matutino tempore expedit perspirationem promovere potu infusorum ex herbis calidorum, nec non jusculorum & usu pulverum temperantium bezoardicorum. Circa noctem vero anodyna & demulcentia dare. Specialis autem medendi methodus, partim in symptomatum mitigatione, partim etiam in oblatione medicamentorum, ratione doseos & ordinis, consistit, & ad individua corporum dispositionem est accomodanda, de qua potiora in subiungendis nunc monitis praecis.

Observationes & Cautele Clinicae.

§. I.

Sicuti omnis febrilis æstus, ita etiam catarrhalis, lenissime & placide tractandus est, æger quoque in moderato calore lecti & hypocausti semper servandus. Exulent igitur omnia commoventia calidiora & validiora, una cum regimine æstuoso, eo quod materiam acrem magis exagitant, calorem adaugent & æstusam partibus diathesi conciliant. Vitentur vero vicissim omnia refrigerantia, acida & quæcunque perspirationem turbant. Opiata etiam & theriacalia caute in usum vocentur, tanto magis sic caput debile & grave, si ætas senilis & alvus adstricta.

§. II.

Cibus sit paucus, potus tepidus & salubris, optimus decoctum hordei exorticati cum rasura cornu cervi, passulis & radice liquiritiae, item decoctum avenaceum. Vinum autem, nec non vini spiritus, propter acidum stimulant & spiritum qui calorem accendit, nullius in hac febre utilitatis. In declinatione tamen morbi, si excretiones jam adsunt, vinum bonæ notæ conduxisse, paulo largius etiam sumtum, observatum est, eo quod circulum sanguinis promovet & equalem servat perspirationem.

§. III.

Si æstus est impensor, uti in plethoricis atque cholericis, fervor etiam internarum partium percipitur, nitri aliquot grana pulveribus bezoardicis cum fructu admiscuntur & emulsionem liberalius usurpantur.

§. IV.

Quando alvus dura nimis & stricta, sub morbo, præter juscula avenacea, mannata & prunata & passulata, nihil convenientius clystere emolliente. Egregium tamen quoque usum præstant pilula aloephanginae, vel Begerianæ, ad X., vel XII. grana. cum.

Febre catarrhali leniter tractanda & caute.

Cibus. potus. exorticati cum rasura cornu cervi, passulis & radice liquiritiae, item decoctum avenaceum.

Nitrum. quando profici.

Aloes. quibus ducenda sub febre.

cum granis 4. pilularum de styrace, ante lecti introitum sumtæ, eo quod & alvum aperiunt, & violentam siccam tussim moderantur.

6. V.

*Item de
clināte
febre.*

Si etiam declinante febre tussis hu-
mida nimis, copiosa & pertinax, ad
humorem pituitosum derivandum &
per alvum evacuandum, egregie pro-
ficat decoctum mannæ largiori dosi,
ad uncias duas vel tres, ex aqua vero-
nicæ. Tum quoque profunt pilulæ bal-
samicæ *Becccheri*, nec non *Rufi*, ex
aloe, myrrha & croco, æquali por-
tione commixtis, paratæ.

§. VI.

*De prin-
cipio
periculosa
na no-
cent.*

In principio vero febris catarrha-
lis alvum stimulantia non conferunt,
præsertim paullo acriora, quia hu-
mores seroflos acres ad intestina in-
vitant, terminæ & alvi fluxus, non
sine periculo febris lentæ, concitant.
Quin a mercurio dulci cum refina ja-
lapæ sic dato, in virgine phlethorica
inflammationem venticuli inductam
fuisse, novi.

§. VII.

Ubi tussis ferina & vehemens, componenda est oleo amygdalarum dulcium recentium, cum sirupo capillari Monspeliensi commixto, item hoc electuario: recipe olei amygdalarum dulcium drachmas tres, spermatis ceti drachmam, facchari cantii albi, sirupi violarum ana unciam, croci scrupulum, olei anisi, macis, ligni sassafras, ana guttas sex. M. De quo subinde aliquid desglutendum.

§. VIII.

Gold a. Quando in feminis mēsum sup-
gendum preffione affectis superius dicta pathe-
ma mē. matone ingruunt, alvus congruis cly-
stib. steribus ducenda & diaphoretica pro-
pp. pinanda, quæ sanguinis motum ad su-
fi. perficiem corporis urgent, tumque pulveribus bezoardicis cum fructu ad-
jici potest, croci granum unum, vel aliquot grana florum sulphuris, abstinendum vero ab omnibus expectorantibus & dulcibus.

§. IX.

Quæ hypochondriacis accidunt insolita ex ventriculi potissimum inflatione symptomata, clysteribus emollientibus & carminativis, nec non essentiis carminativis, cum pectoralibus nuptis, quam optime discutuntur.

§. X.

Quando superata febre pulmonum
restitat laxitas, ut iusto largior sit
screatus, pulveribus bezoardicis ad-
denda aliquot corticis chaccarillæ gra-
na, vel balsamum nostrum sic dictum
vitæ, circa noctem ad aliquot guttas
sumendum.

§. XI.

Sanguinis missio, debito tempore
& regimine instituta, in plethoricis
quam optime frequentem catarrho-
rum insulsum arceat. Sed præsen-
tem catarrhali febre, penitus ab ea
abstinendum. Tum enim, experien-
tia teste, diuturnitatem catarrhi ad-
ducit.

6. XII.

In tuffi violenta & nimis diu duran-
te, pectoralia dulcia, & incaffantia,
in nimia quantitate oblata, ad cachex-
iam, immo ad phthificum affectum,
disponunt, appetitum & digestionis
vim infringendo & pulmonum tonum
valde labefactando.

§. XIII.

Quamvis juxta Hippocratem lib. 6. *Recidivæ*
epid. Sect. II. his, qui ex capite, gra- *vo quibus*
 vedine & rauce dine laborant, ubi *secedo.*
 febre correpti fuerint, minus recidive
 fiant, si videlicet morbus cum defla-
 tione recte fuerit solutus; nihilomi-
 nus tamen ne via sternatur ad alium
 morbum, pariter ex Hippocratis l. c.
 consilio, suadeo, ut convalescentes
 viqus & ventriculi rationem habeant,
 & præterea ad perspirationem servan-
 dam, potum infusi theiformis mane
 adhuc aliquandiu continent, ut pi-
 ribus supra in præservatione dictam.

ENARRATIONES
MORBORUM.

OBSERVATIO I.

Febre catarrhali in bipedibus obnoxiis pro magna
 Vir macilentus, natura ſenſibilior, a multis annis hypochondriaciſ pathematibus obnoxius, præter conſuetudinem in convivio ſtomachum non modo variis eduliis, ſed & liberali vini potu onerarat. Aliquot horis poſt noctu, ſub aere vernali humido frigidiſculo, iter fecit, ac domum reverſus, correptus eſt horrore. languore totius corporis magnæque capitis gravitate. Sequuta ingens præcordiorum anxietas, tuſſis moleſta, & præternaturalis æſtus, cum alvo tenſa & adſtriſta. Suavi uxoris bibit decoctum chocoſoladæ, quæ excepit intenſior anxietas, inquietudo, ſuffocatoria quaſi ſpirandi anguſtia, nec non inſatiſ dolor lateris dexteri in regione hypogaſtrii. Vocatus hinc Medicus, qui febrim non modo malignam, ſed & peripneumoniaci quid ſubeſſe judicavit, & tincturam bezoardicam cum ſpiritu cornu cervi, nec non mixturam ex aqua cardui benediſci, diſcordio Fracaſtorii, lapidibus cancroſum, antimonio diaphoretico & ſiropo papaveris rhæodæ, exhibuit. Sed fruſtra & perperam. Quarto enim die, quum ob alvum nimis ſtriſtam, clyſter inſiceretur, evanuerunt quæ meum gravis morbi incuſſerant ſymptomata omnia, & tuſſi tantum, gravativus capitis dolor, ræcedo & æſtus veſperi increſcens, remanſerunt. Ab alio igitur Medico commendatum inſuſum ex veronica, liquiritia & ſœniculo, circa noctem doſis pulveris bezoardici cum grano uno extracti croci & papaveris rhæodæ, alterno die veſperi doſis pilularum noſtrarum peſtoraliſ, interdum aliquot grana nitri & ſuccini cum emulſione, & ad expectorationem electuarium ex oleo amygdalarum, ſpermate ceti, croco & oleo aniſi. His procuratus ſcreatus

& lenis ſudor & reliqua adhuc ſymptomata ſere omnia diſceſſerunt. Venter autem manſit imbecillis, & cibo ſumto, gravativum & preſſorium fecit dolorem. Tuſſis etiam noſtu fuit acris cum materie copioſa ejectione, quæ interdum etiam vomitum proritavit. Sed quum corpus equitatione exerceret ager, pilulis noſtris baſſamicis & inter cibos ſale volatili oleoſo uterentur, & loco tenuis aſcentis cereviſiæ, hiberet ſaturatiorem & amaricantem, ſucceſſive priſtinæ valetudini ex toto fuit redditus.

Epiciſſa.

Fuit hæc febris nonniſi catarrhaliſ benigna, tum etiam popularis. Sed quia incidbat in hypochondriacum corpus, comparere inſolita pathemata. Stomachus etiam eruditatibus jam plenus non potuit non aggre ſerre decoctum ſuccoladæ in copia ſumptum, quo tunica villoſa & oſculus ductuum in ipſa obſtruſtis, inſlatio inducta, cui anguſtia ſpirandi, præcordiorum anxietas, dolor ſiniſtri lateris tenſivus & inquietudo tribuenda. Medicus autem male conſuluit ſanæ, quod præceptis nimis in iudicando fuit & hæc ſibi imponere paſſus eſt. Et quod demum diutius hæc febris perſiſtit, id utique omnibus evenire ſolet hypochondriaciſ, in quibus ventriculi robori imminuto convenientibus ſuccurrendum eſt præterea præſidiis.

OBSERVATIO II.

Quum anno 1709. poſt acerrimum hiemale diuturnum frigus, Martio menſe leniori ex aſtro ſpirante vento, nives & gelu ſoiverentur, Aprilis & Majo initiantie, Berolini, quo tum degebam, & alibi, quam plurimos corripiebat febris cum horripilatione & æſtu, ſummo languore, tuſſi ſerina, nonnullis quaſi ſuffocatoria, ingenti ſiti & ciborum naulea. Circa noctem invaleſcebant hæc omnia & ſomnus inde mirum turbatur. In quibusdam

Febre catarrhali epidemica.

ſam extrema mox calebant, mox horrebant. Quidam diu decumbebant, præſertim ii, ubi ob pravam humorum diatheſin, purpuræ ſcorbuticæ materia intus deliſcebat, quæ etiam per vicies crebrius maculis rubris & aſperis in extrema cute comparebat, ex levi vero cauſa iterum evaneſcebat. In nonnullis quarto ſtatim die exanthemate rubra morſicantia, urentia, cum magno pruritu, quaſi ab urticis inducta, quæ dicunt *die Neſſelſucht*, erumpebant & tuſſis æque ac caloris mitigationem inferebant. Alii, præſertim feminæ phlegmaticæ ſanguineæ proveſtoris ætatis, exquisitos ſimul rheumaticos dolores patiebantur. Qui vix convaleſcentes, in publicum prodibant cito nimis, incurrebant ingentem capitis torporem, gravativum dolorem, vertiginem, gravedinem, *den Otorechnuſen*, languorem corporis cum ſpirandi anguſtia & difficili negotio iterum ad ſanitatem redibant. Ubi etiam vetus jam erat in pulmonibus vitium ex hæreditate, febre hac diſcedente, tuſſis purulenta cum ſanguine ſuccedebat ſæpe & vera phthiſis. Qui porro ab imperitis Chirurgis & Pharmacopœis purgantes accipiebant pilulas, doloribus acerbis ventris affligebantur mirumque debilitabantur, animi defectiones patiebantur cum frigido extremorum ſudore, & gravius, & longius, decumbentes. Qui vero & proba victus & regiminis ratione, & dextra medicatione morbo occurrebant, pulveribus inprimis bezoardicis ſedulo uterentur, cum uno, vel dimidio grano extracti croci, brevi convaleſcebant iterum.

Epiciſis.

Epidemicæ hæc raro ſunt catarrhales febres, tum maxime, quando ex tempeſtatum conſtitutione inſolita ejuſdemque ſubita viciffitudine, ob mutationem ventorum, inprimis quando rigidum boream, mox lenior excipit aura zephyri, ſubnaſcuntur. Pejor etiam tum ſunt indolis & ægrius perſanantur, qui dyſcraſia ſan-

guinis & humorum, ab aeris intemperie introducta, ſovenitur. Valde diſſimilia quoque, pro diſpoſitione habitus corporis, viſcerum, ætatis, temperamentorum, nec non victus ratione, inferant ſymptomata, magis, vel minus benigna. In curatione quæ omnia, quæ criticum naturæ impetum, ſeri ſuperflui per glanduloſa emunctoria, excretioni dicatum, turbant, morbum graviter exaſperant & ſanationem impediunt, uti poſſimum faciunt purgantia cum corporis refrigeratione. Contra ea optimum utique conſilium: corpus in perpetua perſpiratione ſervare & uſurpare ea, quæ acridinem mulcent, leniunt atque contemperant, ex medicamentis æque ac alimentis, & quod maximum eſt, ab omni cereviſia & vino abſtinere & decoctum temperans bibere, ſine quo refractarii catarrhi difficulter, vel plane non, cedunt.

OBSERVATIO III.

Macilentus, nervoſus & animo mobilis vir, quadraginta annos habens, quæm Baccho & Veneri ſtrenue ſubinde litaret, lauto videndi genere uteretur, nec unquam tamen ſanguinis miſſionem admitteret, a longo jam tempore, vere & autumno, crebrius affligebatur catarrhalibus deſluxionibus, quæ cum horrore, æſtu, extremorum frigore, capitis doſisque dolore, laſſitudine totius corporis & inquietudine ipſum invadebant, & accedentibus artuum, coxendicis & nuchæ doloribus, ſæpius per aliquot hebdomades detinebant. A me igitur ſalubre conſilium ad arcendum tam frequentem catarrhorum incurſum rogans, obtinuit hoc: ut I. aliquot ante æquinoctium hebdomadibus, venæſectionem cum debito regimine inſtitueret; II. ut bis in anno lac cum minerali leniori aqua, Selterana inprimis, ad menſem portaret, loco cereviſiæ biberet piſanam; III. ut bis hebdomade, pulverem bezoardi-

Pro
gust
catarr
vborum
locum
ſus ſubi
latum

E 4 cum

cum absorbentem, paulo sante quam cubitum iret, assumeret & mane post in lecto insulum veronice, cum liquiritia & semine scniculi, sorbillaret, expectando postea lenem sudorem. Quæ omnia, quum per aliquot annos fecisset, liber fere degit a molestis catarrhosis deflexionibus, & animadvertit, eosdem illico infelsasse, simulac sanguinis missionem tempestivam neglexisset.

Epiçrifs.

Per immoderatum vini ac venæ usum, adeo utique infirmantur corpora, ut postea levi ex causa ægrotent, & porissimum incidente subita cœli mutatione, vere & autumnò admodum solenni, catarrhos, gravedinem, coryzam & tussim incurrant, cum febricula. Idem quoque macilentis & plethoricis, post corporis refrigerationem contingere, docet experientia. Venæ sectio autem omnium optime ab his molestiis defendit; si enim sanguine nimis plena sunt vasa, ob difficile circuitum, non rite depuratur. Hinc serum fit & copiosum, & impurum. Et impedita postea per cutis poros diffusione, ad interiora, maximeque glandulosa loca, falsus agitur humor, catarrhum cum febricula serosa faciens. Ego certe multiplici confirmatum habeo experientia, catarrhis crebrius obnoxios, ab eorum insulso matura sanguinis missione fuisse liberatos. Observavi quoque eos, qui venæsectionem, certo tempore suetam, intermiserunt, affectos fuisse catarrhali febre.

OBSERVATIO IV.

Catarrhali febris cum coctura.
3 Janu.
80.

Dux quidam militaris quinquagenario major, sanguine & succis plenus, ex Italia ad nostras oras accedens, ob insignem aeris, victus & vinorum mutationem, frequentissime affectus fuit acerbis colicis in abdomine doloribus. Bibit hinc, meo ex consilio, præmissa venæsectione & purgatione alvi, per insulum manna-

tum, aquam Sedlicensem, per aliquot hebdomades, quo factum, ut per totum autumnum ac hiemem liber a tormentis ageret. Iterandam igitur hanc curam, medio vere, suasi. Sed antequam id faceret, vino se largius implevit & corpus deambulatione per aliquot horas sub frigido cœlo admodum frige fecit. Inde incidit in febrem, cum coryza, capitis dolore, horrore extremorum, præcordiorum anxietate, æstu, inquietudine, tussi valida, & febre fere continua. Post tres tamen dies remisit febris impetus, sed horror cum subsequente æstu versus noctem accessit adhuc, & quod commemorabile, declinante semper paroxysmo, venter flatibus distendebatur & cruciatus in ipso facti, calore vero oboriente mitigati. Interdum etiam in paroxysmo deliravit paulum & facies fuit rubicunda. Mane autem febris semper remisit. Consultus ego quarto morbi die, expensis curate cunctis, ex pulsu pleno ac magno judicavi, venam esse secam Jam. Factum id remittente paroxysmo in pede feliciter. Alvus dein aliquoties clystere carminativo & emolliente subducta, & postea curatio, pulveribus diaphoreticis, temperantibus, leniter nitrosis, cum emulsione ex decocto cornu cervi, amygdalis & semine papaveris albi, sub moderate calido regimine, intra tres hebdomades ex voto confecta, alvo tamen interea bis decocto mannato soluta.

Epiçrifs.

Venæ sectio in catarrhosis affectibus non quidem directe indicatur; interim tamen, si corpus est plethoricum, si sanguis a calidis & præsertim immoderati vini usu incaluit & febris catarrhali subito invadens continua videtur, non nocet, sed prodest, elapsis etiam jam aliquot diebus. De hoc in casu commemorabile, quod abdominis dolores, jam per annum silentes, accedente hac febre, fuerint resuscitati, & quidem tempore remissionis, discussi vero per febris

calorem. Quod quidem nullam aliam ob cauſam factum fuiſſe arbitror, quam quod ſaluſ & acris humor ad inteſtina delatus eademque moleſte affecit, ſub æſtu vero ad habitum corporis propulſus. Multoties quoque me docuit experientia, pathemata hypocondriaca, colica & ſpaſmodica, in iis qui diu iſdem affecti, catarrhis, tuſſi, coryza & catarrhali febre fuiſſe revocata. Et hypochondriacos, eo tempore, quo alii catarrhis vere & autumnino laborant, vehementes tum, quaſi paroxyſmos mali ſui, experiri.

OBSERVATIO V.

*Febre
catarrhali
ex uſu
auri
fulminantis
ſau-
ſa,*

Ver erat, quum virgo nubilis, tenerior, ſenſibilis texturæ & ſpongioſi habitus, horripilatione, cum calore præternaturali, languore univerſi corporis, nec non præcordiorum anxietate corripereſceret. Intumeſcebant circa tertium diem colli glandule, faucesque levi afficiebantur inflammatione, aderat etiam ſimul tuſſis cum gravedine & rauedine. Vocabatur Medicus, qui auri fulminantis, minus puri, grana ſex, cum dimidio ſcrupuli antimonii diaphoretici propinabat. Sumto hoc pulvere ſæviſſima inſequiebantur pathemata, animi deliquium, ſumma anxietas & inquietudo, extremorum refrigeratio & conatus ad vomendum. Opponebantur quidem bezoardica, & fixa, & volatilia, ſed incaſſum. Sequebantur quatuor dejectiones viridiſſimæ & vomitus ejuſdem indolis materia reiiciebatur. Anxietates vero inde nihil minuebantur, ſed perſiſtebant perpetuæ cum animi deſectione, ardor etiam & conſtrictorius dolor in præcordiis fixus urgebat & quovis aſſumto exacerbabatur, ſudor ſuccedebat frigidus, facies Hippocratica & ſeptimo die mors ipſa.

Epicroſis.

Miranda ſane, febris huius minus periculofæ primum viſæ, ſubita cata-

ſtrophe, demum ſuneſta. Oſta hinc ingens controverſia: utrum per ſe fuerit maligna? an vero ſimplex catarrhalis uſu pharmaci facta fuerit lethalis? Id minimum verum: medicamina metallica non bene præparata & corroſivo ſale adhuc imbuta, quale eſt aurum fulminans non rite edulcoratum, veneni proſus induere naturam & ſuneſtum edere effectum in perſonis tenerioribus, & ubi jam ad lenem inflammationem, nervoſæ partes, e quibus etiam ventriculus, jam ſunt diſpoſitæ. Aurum enim, obgravitatem ſuam firmiter ventriculi tunicis inherendo, eam cui inſidet, partem vehementer exſtimulat eandemque ſpaſtice conſtringit, haud ſecus ac venena, quæ pariter ſtomacho ſpaſmum inducunt, qui poſtea per nervorum genus diſfunditur, totamque œconomiam motuum pervertit. Id quod tanto magis fit in corpore exquisitiuſ ſentiente, ubi jam adeſt febris, quæ nihil niſi univerſalis fibrarum ſpaſtica eſt contractio. Dein id pariter certum, materiam cauſticam lymphaticam foris ſecernendam, forti ejuſmodi ſtimulo retrahi ad ipſum ventriculum & ſolum ad inducendam ipſi inflammationem eſſe ſufficientem. Ne dicam, primam corporis regionem ſuccis corroſivis acidis bilioliſ fuiſſe obſeſſam, teſte ipſo colore eorum quæ ceſſerunt. Hos autem ſolos corroſivitate ſua propria, multo magis corroſivo adhuc pharmaco adjuutos, inflammationem parere poſſe, nemo negabit. Cautiſſime igitur mercandum cum medicamentis quodammodo corroſivis ex mineralium ſanctiliis, ubi ſtomachus ad inflammationem diſpoſitus & ſaburra erodente acido-bilioſorum humorum ſcatet. Tum enim medicamentum ab aliis ſine damno ſumtum, veneni naturam induere poteſt utique.

OBSERVATIO VI.

Literatus & vitæ ſedentariæ addictus vir, quadragenarius circiter & corpore

*Enterobliſtum
aphrodiſia
narium
ſoluth*

74 *Sectio I. Cap. VI. De febre catarrhali benigna.*

corpore habitior, a multis jam annis vere & autumnio capitis deluxionibus, coryzae, gravedini, tussi cum incalcitcentia quadam febrili fuerat obnoxius. Is initiantie Octobre, quum poma cydonia cocta crebro & largiter edisset, & alvum inde obrinuisset solito strictiorem, postea etiam per aliquot horas liberiori frigido aeri sese exposuisset, sequenti mox die, circa vespertam, horripilatione corripitur, intercurrente aflu. Mane sensum tracliorum admodum dolorificum percipit in humeris & nucha, nec non acutum in anteriori capitis parte, maximeque fronte, dolore, naribus quidem calentibus, sed aridis & siccis. Datis medicamentis diaphoreticis, leniter nitrosis, cinnabarinis, miscebant symptomata pedetentim cum aestu, dolor autem in fronte persistebat supra oculos, omnemque sere admebat somnum. Datum hinc consilium, ut crebrius naribus admoventur sal volatile Anglicanum siccum, quod ex sale ammoniaco & sale tartari paratur, oleo cephalico, uti est lavendulae & majoranae puro, essentificatum, non omissis infusis theiformibus, ex herbis cephalicis & diaphoresin leniter moventibus. Inde mitiora facta tormenta & praeter opinionem e naribus fluxit liquor flavescens viscidus ad aliquot drachmas, idque aliquoties de die, quo facto, biduum omnis evanuit dolor & aeger perfecte convaluit.

Epicrisis.

Haec origo catarrhalis rheumaticae febris cum gravi capitis dolore deducenda ab alvo obstructa & perspiratione prohibita, in corpore, ubi caput debile & ad deluxiones catarrhales jam tum fuit proclive. Locus autem doloris in fronte supra oculos fuit in sinibus ossis frontis, qui vestiti intus tunica nervosa & pituitaria. Huc si cum impetu ruit sanguis, a nimio ipsius affluxu & stagnatione oritur dolor, serumque acre transudat, hocque effluente, dolor discedit. Ut ad-

eo verum sit priscum Hippocratis effatum *sest. 6. aph. 10. cui capite graviter dolenti, pus, aqua, vel sanguis e naribus profluit, is a dolore liberatur.*

CAPUT VII.

De Febre Variolosa.

Theses Pathologicae.

OBSERVATIO I.

Variolosa febris est acuta, exanthematica, contagiosa, in qua motu quodam critico, materia valde tenuis, caustica, corrupta, inflammans & exulcerans, ad summam cutem propellitur, cum gravibus saepe symptomatibus stipata.

§. II.

Febrem hanc imminentem indicant lassitudo corporis, virium languor, somnus inquietus, ciborum fastidium, cum conatu vomendi, capitis dolor, pavor in somno, alvus clausa, stimulus ad tussim & horripilationem intercurrentes. Haec per plures saepe dies jam praesto sunt & postea succedit aestus per totum corpus, cum pulsuum celeritate, siti, augetur capitis, lumborum & spinæ dorsi dolor. Infantes potissimum, saepe ex improvviso, epilepsia & rigor ac tremor artuum invadit. Etate junioribus delirium familiare. Corpus est inquietum & jaclatur. Intra tertium & quartum diem conspiciuntur in facie & collo vesligia macularum rubrarum, quae pedetentim numero plures efflorescunt, post faciem & collum, pectus, brachia, ac demum etiam abdomen, dorsum cum femoribus pedibusque occupantes. Durat haec eruptio ad duos usque dies successively, ac interea decrevit febris cum symptomatibus, ut pulsus cum calore sexto die sere sit naturalis. Elapso autem quinto incipit fieri suppuratio, eodem modo ut eruptio gradatim a superioribus ad inferiora transiens, quæ ubi in vigore constituta maximeque

Partula quid?

Morbis infestis.

que in facie manibusque ſuccedit, ob ingentem ardorem, & dolorem cutifque tenſionem ſere intolerabilem, accenditur nova ſymptomatica ſecundaria febris, cum ſiti, vigilia & præcordiorum anxietate. Quæ ſymptomata, ubi corpus impurum, puſtulæ confluentes & virulenti genii, delirio & convulſionibus accedentibus, nono, vel undecimo die necant. Si vero pauciores & benigniores, pathemata remittunt & ſic exſiccatio, donec undecimo & ultra decident & æger ad ſanitatē redeat.

§. III.

Corripiuntur hac febre tantum non omnes homines, cujuſcunque ſexus, ætatis, temperamenti, quæ rationis ſint; ideoque in proclivi utique judicare, cauſam ipſius eſſe univerſalem omnibusque communem. Unde vero origo hujus omnibus adeo infeſta materia repetenda & ubi ipſius ſedes, non æque expeditum. Veteres quidem naturales ipſius a ſanguinis menſtrui, ſub ingravidatione recenti, immunditie, fœtui communicatæ, duxerunt. Et vero utique ſimilium primordia hujus virulenti humoris, non ex acre, victu, aut aliis externis cauſis, ſed ex utero eſſe materno. Id enim experientia frequenti conſtat, infantes a matre minus ſana & impuris ſuccis ſcatente progeniti, variolis moris mali & quandoque exitiis corripiti, matre licet ſubgeſtatione vegeta, ob ſuccos prave in ſœtum tranſeuntes. Viciffim etiam in comperto, gravidæ, ſi proba victus ratione, & affectuum moderatione, cacochymia, & plethoræ convenienti ſanguinis miſſione, ſaluberrimæ quoque per alvum & cutem excretioni proſpiciant, infantes in lucem edere, qui variolis correpti, non adeo periculose decumbunt, ſed paucas iplas & benignioris indolis, nanciſcuntur.

§. IV.

Sed neutiquam hujus maligni humoris ſedes in ipſa ſanguinis & humorum maſſa videtur ponenda. Etenim,

quamvis per alios morbos exanthematicos, morbillos, purpuram, ſcabiem, apoſtemata, tinea capitis, febres quoque, tota ſuccorum maſſa exagitata fuerit, diſſoluta omnique ipſi involuta extricata, variolarum tamen materia manet & nihilocius corpus odoritur. Hinc ad veritatem utique proxime accedere videtur, ex ſucco quidem chyloſo lymphatico impuro & corrupto matris, oriri primum ſubtilem hunc & virulentum humorem, ſed viſcoſitate quadam involutum, firmiſque tubulis quibuſdam impactum, deliſcere tamdiu, donec in motum fermentativum ſui multiplicativum ab aliis cauſis deducatur, ſuccis influatur & critica quali deſumatione e corpore exturbetur. Nec officiit, quod poſt longam interdum tempus in noxam erumpat. Dui enim malignus quidam humor, in tubuloſa partium, immo ipſius cutis ſubſtantia, tanquam in latibulo ſine noxa hæreſet, & poſtea demum in motum excitatus, univerſum ſyſtema nervoſarum & fibroſarum partium peſſime afficere totamque motuum æconomiam pervertere poteſt. Teſtatur hoc cancer in glandularum ſubſtantia per longum tempus occulratus, teſtatur venenum canis rabidi, item miſama venereum, quod per lac nutricis infantii communicatum, poſt aliquot demum ſæpe annos reviviſcit, vel in adultis per gonorrhœam virulentam ſuppreſſam ad interiora pulſum, poſt longos hæd raro annos prodiit & virulentiam ſuam exerit.

§. V.

Latibulum autem virulento huic ^{naſci} ſedi, qui variolas facit ſuccos, præbent mea quidem ſententia, medullæ ſpinalis tubuli quidam obſtruſti. Probabiles minimum quæ id evincunt hæ ſunt rationes. Spinalis quippe medulla cum capite omnium primo in utero formatur, & majus præ aliis partibus cito augmentum acquirit. Hoc aliter fieri nequit, quam per liquidum, quod per ejus minimos canaliculos ſeruit.

Quod

Sedes
cauſa
in bo-
morili-
bus.

Quod si stagnans obstruit quosdam, ex diuturna mora, ut omnis humor oclusus, valde alienam & perniciosam indolem contrahit. Talis humor compedibus postea liberatus & sui juris factus, non aliam saepe ac veneni naturam & vim pròdit, humores fermentando, eorum texturam & crasim immutando, solidas vero partes vehementer stimulo; arrodendo & vellicando. Quod vero ex imis medullæ, maximeque illius portionis, quæ in inferiori regione spinæ, materia quæ variolas efficit, prodeat, hæc confirmare videtur ratio, quod nullus fere morbus tam subito totum systema nervorum & nervosarum partium adoriatur, quam hic ipse. Testatur id febris acuta celeriter invadens, spasmi nempe totius vasculosi & nervosi systematis, quem ego utique a membranis spinalis medullæ deduco. Testatur idem dolor capitis, dorsi & lumborum, individuus fere comes. Testantur epilepsiæ, convulsiones, tremores artuum, deliria, quæ mox statim in principio, secus ac in ulla alia febre, adsunt. Testantur præcordiorum anxietates, item nausea, vomitus, cardialgia, quæ a spasms substantiæ nervosæ ventriculi & orificiorum ipsius proveniunt. Testatur alvus stricta & clausa, quæ semper fere primis diebus est. Testatur demum inquietudo non vigilis, quæ nonnisi molesta generis nervosi affectio & commotio est.

§. VI.

Materia indoles rursus & pertinet ad artis usum & therapiam, quæ magis in eo versatur, ut naturam, genium, facultatem & potentiam operandi virulentæ istius materiæ probe indagemus. Indoles igitur hujus videtur mihi duplex, una acris & inflammans, unde dolor, ardor, rubor, tumor, erosio & exulceratio, altera caustica & putrefaciens, quæ motu subtiliori intestino, crasim

& unionem partium mixtum constituentium destruit atque corrumpit, & hæc proprie ad ipsam malignitatem, magis spectat, atque quam maxime sese prodit in variolis malignis.

§. VII.

Optime vero variolæ distinguuntur in benignas, malignas, & quæ sunt inter has mediæ naturæ. Benignæ his cognoscuntur indicibus: si non adeo copiosæ sunt numero, si debito tempore & ordine prorumpunt, suppurantur & exsiccantur; si non nimis profundæ; si bono pure refertæ, sufficienter elevatæ & circulum habent rubicundum; si facta eruptione in superioribus partibus, febris & symptomata notabiliter remittunt & omnia tranquille & placide fiunt. Hæc omnia vacant periculo, immo sponte & solius sape naturæ beneficio curantur. Tales autem plerumque sunt, quæ temperato vere oriuntur, in corporibus non adeo impuris, nec sero & sanguine repletis, in pueris etiam. Nam acris & caustica materiæ qualitas non modo mediante succo rosco in corpore corrigitur & ad expulsiorem in cute, præparatur, sed & affluxu ejusmodi succi, in ipso suppuratorio actu plane mitis & blanda efficitur.

§. VIII.

Vicissim maligna & causticum in variolis subesse virus, inde concludendum: si vel nimis cito, vel nimis tarde prodeunt; si manent depressæ & suppurationem rennuunt si plurimæ livescunt & quædam nigri coloris, vel limbum nigrum habent; si pulsus celer, etiam post eruptionem sufficientem, cum inquietudine persistit; si erecti animo facile linquntur; si pustulæ sunt sanguinolentæ, vel diarrhœa cruenta, aut mistus oruentus supervenit. Lethifera hæc sunt indicia, & ex viginti vix unus evadit, qui ejusmodi symptomatibus afficitur. In corporibus demortuis hac specie variolarum sanguis fluidus est totus, nec in serum, nec in coagulum secedit, quod aliquoties observavi, manifestum indicio,

Materia indoles rursus & pertinet ad artis usum & therapiam, quæ magis in eo versatur, ut naturam, genium, facultatem & potentiam operandi virulentæ istius materiæ probe indagemus.

indicio, putrefactione intima ejus crasin plane esse colliatam & vinculum seri & sanguinis destructum, & hæc est causa ipsius mictionis, nec non defectionis cruentæ, & quod variolæ sanguinem fundunt. Ejusdem variolæ sunt indolis, quando petechiæ sese miscent, vel etiam pustulæ parvæ miliares asperæ, quæ de intima corruptione sanguinis & lymphæ testantur. In quibusdam porro tardius maligna & putrefactiva variolosi humoris indoles sese ostendit, dum post exsiccationem febris manet lenta & in externis partibus, præsertim articulis, in brachiis, manibus, pedibus, tumores oriuntur & ex iis fiunt scæda, exedentia, fistulosa & ossibus cariem inducentia ulcera, quæ difficillime sanationem recipiunt, & procedente tempore lentam inferum mortem. Interim tamen in genere tenendum, quod malignitas hæc gradu, jam majori, jam minori, differat.

§. IX.

Ubi notat. Virulentæ ejusmodi variolæ sunt plerumque epidemicæ & nascuntur a statu anni temporum plane irregulari, anomalo, diuturno, præsertim sub cælo diutius nebuloso, pluvioso humido, ventis destituto, longe magis post diluviones & inundationes aquarum, quando diutius eadem supra terram stagnant & aer ob id, & insectorum, exhalationum putridarum copia refertus est, tumque ut plurimum simul grassantur, ipsique etiam variolis complicantur petechiales & aliæ deleteriæ indolis non expertes febres. Deinceps uti variolæ in corpora impura & cacoclymica incidunt & ubi primæ viæ magna impurorum succorum colluvie scatent, plus incrementi capit malignitas. Observamus porro miasma sive contagium uno tempore majorem virulentiam habere, quam altero. Accidit hoc non semper ob manifestam quandam sensibus obviam causam, sed dubio procul ex perniciosis varii generis exhalationibus & effluviis, quæ ex animantibus & vegetabilibus surgentes, cum aeris particulis salino-sulphureis sese miscent, ut ipsa unione specificam quandam deleteriam virtutem nanciscantur, non secus ac videmus in chymicis, quod sola commixtione rerum, quæ per se non sunt venenatæ, venenum enascatur.

§. X.

Tertium genus est variolarum, quas nos mediæ naturæ dicimus, quia non sunt nec adeo malignæ, nec adeo benignæ, sed medio modo se habent, ideoque prudentem Medicum & idoneam medicinam possunt. Tales sunt, quæ non sparsum, sed confertim, imprimis in facie & manibus, comparent, & confluentes sunt; item quæ interiora, nares, fauces, interdum etiam œsophagum occupant, ut ægri non bene deglutire possint. Anceps etiam facit judicium, quando in suppuratione acris denuo oritur febris, cum æstu, calore & ardore manuum; si caput nimium intumescit & largus salivæ fluxus est, si urinae porro tenues, copiosæ minguntur & corpus largis sudoribus distluit. Neque minus ubi novæ semper exsiccatis jam subnascuntur papulæ minores & suppuratio atque exsiccationis nimis protrahitur; ubi cutis tensor & pustulæ profundis sedent, ætas juvenilis, vel virilis, tempus autumnale & hiemale, ætas etiam nimis fervida & sicca præcessit, & præterea non adeo proba victus ratio a decumbente observatur. Et hæc sæpius omnino, nisi sollicitè præcaveatur, alios relinquunt morbos. Epidemicæ etiam ut plurimum grassantur, quæ benigniores magis sint sporadicæ.

§. XI.

In suspectis quoque signis est, quando statim inter initia & ante eruptionem, acuti & pertinaces dolores in spina, brachiis, pedibus, lumbis, nec non coxendice affligunt; si cito nimis, primo illico, vel secundo die, variolarum vestigia in cute comparent.

rent, tanto magis quum exanthemata aspera, acicularum capita æquantia, interpersa; si stationem non servant, mox disparent, mox redeunt; si facies non intumescit die tertio vel quarto, vel mox detumescit iterum; si in juvenibus ante eruptionem grave delirium, nec non difficilis deglutitio; si in suppuratione sopor, & post hunc alienatio mentis & incongruus sermo; si etiam nimium salivæ stillicidium.

§ XII.

Alvi autem fluxus, licet copiosus, non adeo perimendus. Eundem enim per totius morbi decursum sine ullo periculo successisse vidi, tantum abest, ut eruptionem impediverit. Atque hanc in rem commemoratu dignum, quod scribit *Amatus Lusitanus Cent. III. pag. 234. pervenire hac ætate ad manus nostras plus minus CL. pueri, variolis & morbillis affecti, e quibus omnes evacuati evaserunt, alii vero, quibus potentum ex culpa evacuationis facta non fuit, vitam cum morte commutarunt, numero tres; alii vero, quatuor in ulcera difficillima & male morigerata pervenerunt, quæ cum aphthis communionem habent & facile in gangranam abeunt. Iis similis superstes puer, qui ulcus cancriforme & malignum, cubitum dextri brachii occupans, multis foraminibus perforatum habet. Scilicet sicuti in febribus malignis petechialibus, alvi profluvium morbi facit solutionem; sic etiam in mali generis variolis idem evenire experientia docet, quæ etiam *Ballonius in epid. & ephemerid.* sententia.*

§ XIII.

Qui variolis moriuntur, criticis ut plurimum diebus, nono, undecimo, vel decimo quarto decedunt, & quidem maxime convulsionibus, quas exquisitissimus ardor, dolor ac tensio in brachiis, manibus & facie, præsertim si profundius sedent pustulæ, excitat. Quidam cararrho extinguuntur suffocativo. In nonnullis, inprimis si malignitas subest, quando in situ ere-

cto, vel extra lectum sunt, animi obrepat deliquium, maculæ cum pustulis disparent, & convulsione superveniente, intra aliquot horarum spatium mors excipit. Vidi etiam variolis jam exsiccatis, juvenes quosdam subito insultu apoplectico esse extinctos, posteaquam in ipso morbo capitis gravitate, vigilia & per intervalla mentis emotione laborassent. Novi quoque infantes unius aut duorum annorum, quum absoluta exsiccatione in vado prorsus esse viderentur, macula erysipelacea livido nigricante maligna, quæ totam fere suram, vel pedis regionem occupavit, ex improviso fuisse affectos & subito mortuos, manifesto sphacelationis & magnæ corruptionis in sanguine indicio.

§ XIV.

De iis autem, qui variolarum morbum superant, multiplici confirmationem habeo experientia, quod pueri qui ante illum valetudine minus firma usi, variis oculorum & aurium defluxionibus, tinea capitis, doloribus artuum, imbecillitate, pedum, rhachitide & tabe, nec non adultiores mensium retentione laborarunt, postea integram sanitatem, corporis robur & nutritionem lætorem acceperint. Vicissim vero novetiam alios, qui antea sani & valentes, in variolis vero perversa medicatione excepti, vel commissis in dicta erroribus, valetudinarii postea facti, phthisin, febrem lentam, tabem & asthma incurrisse, visus vitia, ophthalmias, epiphoras, maculas & albugines contraxisse, aut ulceribus sordidis in facie & artuum juncturis fuisse affectos.

§ XV.

Ceterum ultimo adhuc loco probe tenendum, quod materia variolarum semper sit indolis fermentativæ & sui multiplicativæ. Unde ne vix ullus alius morbus, excepta forsan pestilentia, adeo contagiosus, ac variolarum. Quo etiam fundamento nritur, cum fructu ab Anglis potissimum instituta variolarum infectio, quæ purulento ex

*Tot
vario-
las alii
sani*

*alii qui
terendi
sunt.*

*Parti-
la com-
tagio-
sa.*

*Quando
& quo
modo
more &
qualiter.*

varioloſo decumbente humore in ſau-
ciatam ſani variolas nondum experti
hominis cutem immiſſo, ꝓctinus
idem hic morbus, cum febre omnibuſ-
que quibus ſtipatur ſymptomatibus,
luſcitatur atque inducitur,

CURATIO.

§. I.

*Indica-
tiones
curatio-
nis na-
tales
ſeſſio-
nis.* Natura, per quam partium ſolida-
rum & fluidarum corporis ad motus
vitales & excretorios diſpoſitionem,
intelligimus, tam exactum in hoc
morbo, ſi moratus, quam in nullo
alio ſervat ordinem & tempus, &
haud raro ſponte, citra artiſicialam
medicationem, eundem percurat,
quando videlicet crasiſ ſanguiniſ &
humorum viſcerumque conditio, ita
comparata; ut correſtioni materiæ
cauſticæ & expulſioni ejuſdem non ob-
ſtent. Hiſ naturæ viis merito inſiſten-
dum Medico, nec aliud agendum,
quam ut eidem in opere correctorio,
expulſorio & ſuppuratorio congruiſ
auxiliis ſubveniat. Igitur ita inſti-
tuenda medicatio, ut I. materiæ acris,
vitioſa, cauſtica contemperetur & ex
veterum loquendi more coquatur, ſi-
mulque effrenes in vaſorum & nervo-
ſarum partium ſyſtemate primis die-
bus motus ad moderamen traducantur;
II. ut eruptio ſecundetur & lan-
guentes circa eruptioniſ tempus mo-
tus erigantur, quo omniſ ad corporiſ
habitum pellatur materia, accedens
autem in ſuppuratione ſecundaria fe-
bris moderata ſervetur, & graviora
arceantur pathemata; III. ac demum
declinationiſ & exſiccationiſ tempore
ſanguiniſ & humorum maſſa ſub mor-
bo dyſcraliſ & impuritate affecta, re-
purgetur, ſicque oriundi ex reliquiſ
morbis tempeſtively præſcindantur.

§. II.

*Quid
facien-
dum an-
te eru-
ptionem.* Acreſcinem materiæ mulcent ſimul-
que nimiam ſanguiniſ exuſtationem,
ipſam excretionem impediētem,
blande componunt pulveres tempe-
rantes, leniter diaphoretici, cujuſ

generiſ hic eſt: recipe cornu cervi phi-
loſophice præparati, uſti, antimoni
diaphoretici, lapidum cancrorum,
matris perlarum ana drachmam, cin-
nabaribus rite paratæ drachmam ſemis,
nitri puri ſcrupulum. M. ſ. pulvis, de
quo ꝓ diverſitate ætatiſ dandum &
doſiſ ſumma eſt dimidia drachma.
Propinatur commodiſſime in vehicu-
lo ex aqua ſcorzonæræ, nucleorum ce-
raſorum, ſtorum ſambuci, acaciæ,
herbæ cardui benediſti & ſcabiolæ.
Dein eundem in ſinem utiliſ decoctæ
humectantiæ & temperantiæ, avenæ
cum tenuæ, cum amygdaliſ in emul-
ſionem redactum, ſerum lactiſ dulce,
noſtra methodo paratum, aqua hor-
dei cum ſicubus decoctæ. Item emul-
ſio ex decocto ſcorzonæræ & cornu
cervi, amygdaliſ feminibuſque qua-
tuor frigidis cum ſaccharo. Cui ad
motuum vehementiam moderandam,
commode adiciitur ſirupus papaveriſ
albi.

§. III.

Quando natura ſegniſ in expulſio-
ne ſub eruptioniſ tempore, danda
hæc emulſio: recipe ſeminiſ napi, *In tra-
pione.*
cardui Mariæ, aquilegiæ ana drach-
mam, aquæ ſtorum ſambuci, gale-
gæ, cardui benediſti ana unciam ſ. l.
2. emulſio, adde antimoni diaphore-
tici drachmam ſemis, ſacchari perla-
ti quantum ſatiſ eſt. M. Efficaciter
etiā expellit liquor bezoardicus ad
mentem Buſſii paratuſ, cum tripla
portione liquoriſ noſtri anodynii mine-
raliſ nuptuſ. Item elixirium alexi-
pharmacum, ſine ſpirituolo menſtruo
ſic conſectum; recipe radiciſ dictam-
ni, angelicæ, vincetoxici, contra-
yervæ ana unciam ſemis, herbæ ſcor-
dii, cardui benediſti ana manipulum,
ſiat extractio in aqua ſcordii libra me-
dica & liquoriſ anodynii mineraliſ un-
ciſ tribuſ, additiſ priuſ ſaliſ tartari,
croci & myrrhæ ana drachmiſ dua-
buſ; de quo viginti minimum & ad
ſummum quinquaginta guttæ, præ-
bendæ.

§. IV.

§. IV.

*Ex sup-
puratio-
ne.*

Eadem profunt quando suppuratio lenta nimis & pustulę elevari renuunt. Tum quoque utilis hæc mixtura: recipe myrrhæ electæ drachmam dimidium, croci, falis tartari ana scrupulum, aquæ scorzonæræ uncias duas, coquatur, coletur & usui fervetur. De hac dimidium, vel unum cochlear in emulsione, ex aquis analepticis & diapnoicis cum feminibus quatuor frigidis, præsertim circa noctem, porrigendum.

§. V.

*Ex ex-
siccatio-
ne.*

Sub exsiccatione demum propinanda sunt remedia, quæ putredini resistunt, item quæ sordes relictas, vel sub morbo genitas, per congrua emunctoria evehunt. Utilis tum pulvis ex lapidibus cancerorum, antimonio diaphoretico, pauillo myrrhæ, succini & croco. Proficuum quoque infusum theiforme ex herba cordii, summmitibus millefolii & semine feniculi, cui si pectus simul affectum, veronica cum liquiritia addenda. Potissimum hoc tempore interponenda blanda laxantia, balsamicæ simul indolis, uti sunt instar omnium pilulæ Becherianæ, vel ad earundem exemplar paratæ.

*Cautela & Observationes
Clinicæ.*

§. I.

*Quibus
Fem-
tus &
aplesia
compe-
tenda.*

Evenit haud raro, ut in principio, præsertim infantibus, accendant crebræ & anxæ vomitiones. Ad has compescendas & spasmus ventriculi laxandum, egregie proficit liquor noster anodynus mineralis, vel cum aliquot guttis spiritus bezoardici Bussiani remixtus. Idem hic noster liquor eximii usus si convulsio epileptica, in laesantibus maxime & difficulter dentientibus periculi non expers, urget nimis. Conducit etiam pulvis Marchionis, cum cinnabari & pulvere lumbricorum terrestrium. Et alvusa in principio epilepticum malum aufercit.

§. II.

Quando æstus acrior, nitri dosis in pulveribus augenda & tuto etiam præbenda tinctura rosarum, quatuor florum cordialium, cum phlegmate vitrioli parata, cui multum *Waldschmidius* atque *Dolans* tribuerunt. Nec male, quum in corporibus juvenilibus sanguineis, maximeque ubi variolæ mali moris ad putredinem pronæ grassantur, ratione & experientia teste apprime proficit; licet non omnem malignitatem extinguat, neque universale adversus copiosas variolas sit præservativum.

§. III.

Frequens juvenili inprimis ætati *Sellæ* symptoma est salivæ fluxus, qui suppuratationis tempore ut plurimum effusior accedens, non modo hanc, sed & somnum, non sine periculo, impedit. Moderandus igitur, tam per alvi apertionem mediante clystere emolliente, quam diaphoreticum bezoardicum medicamentum, cui aliquot grana florum sulphuris addenda, & bibendum desuper infusum theiforme ex betonica, veronica & floribus chamomillæ officinalis, quo aucta sic perspiratione, a salivæ fontibus divertantur humores.

§. IV.

Obsident pustulæ variolarum semper fere interiora faucium laringem & pharyngem, ibique ardorem, dolorem & difficilem deglutionem, quandoque etiam aphtas, excitare solent. Molesto huic accidenti succurrendum gargarismate demulcente, ex decocto hordei & rob diamoron, adjecto pauillo lapidis prunellæ, quo sæpius os eluendum. Utile quoque decoctum avenaceum, cum butyro infusio, si rupo violarum vel gravatorum, & nitri tantillo. Et ad nulcendum ardorem, pustulæ & aphtæ subinde tangendæ & illinendæ mucilagine feminis cydoniorum, cum aqua rosarum facta.

§. V.

Oculos quoque nonnunquam oc-
cupant

deſen-
dendi.

cupant puſtulæ & ſuppurantes vitium eiſdem inducunt. Hinc ſub eruptione ſtatim ab iis deſendendi, quod optime fit linteo duplicato, cui ſpiritus roſarum in quo camphora cum croco macerata, inſillatus, quod tamen ante applicationem in loco calido tantiper ſiccandum, quo potior ſpiritus portio avolet. Mihi frequens, aquam roſarum & ſtorum ſambuci, adjectis aliquot liquoris noſtri anodynæ mineralis guttis & momento camphoræ, adhibere eademque palpebras inungere. Quod ſi vero a puſtulis pellicula reliſta, cito eadem poſt declinationem abſumenda hoc liquore: recipe aquæ roſarum unciam, reginæ Hungariæ drachmas duas, vitrioli cyprini grana quatuor, ſacchari ſaturni grana duodecim. M. quo frequentius cum ſubtili penna tangenda eſt exureſcentia. Idem hic liquor, omiſſo tamen vitriolo, egregiæ virtutis, in oculorum acri, calida & ardente deſluxione, cum rubore, quæ variolis crebro ſuccedit.

§. VI.

ſena
ſeſſio
quando
proſiſ.

Pulſum vehementia & robur, faciei rubor, capitis lumborumque gravitas ac dolor, venarum turgelſcentia, ætas juvenilis, ingenii activitas, diætæ vinofa, ſanguinis miſſio ſueta & evacuatio critica ſuppreſſa, ſanguinis ſubtractionem in variolis, primo, vel ſecundo ſtatim die, indicant. Sic evaneſcunt mox pectoris anxietates & oppreſſiones, maculæ conſertim in cute eſtoreſcunt, nec adeo graviapoſt eruptionem metuenda pathemata. Sæpius enim obſervavi, nimiam ſanguinis redundantiam ſufficientem materiæ varioloſæ ad corticem corporis propulſionem impedire, & eſſicere, ut diſcretæ tantum prodeant puſtulæ, intus autem reliſta materia, circa declinationem varia ſymptomata ſpaſmodica, convulſiva, deliria, catarrhos ſuffocativos, quin apoplexiam, inducat. Contra ea, ubi pulſum durities, humilitas & exilitas, vafa minus turgent, vires languent,

Tem. IV.

temperamentum phlegmaticum, ætas infantilis & puerilis, corpus obefum, vomitus in principio adeſt, tuſſis & alvi fluxus, laborans etiam alias ſub ſanguinis miſſione facile animo linquitur, vena non pertundenda, ne nimia ſanguinis copia ſubtracta, materia intus detineatur & eruptio ad plures dies, non ſine periculo, protrahatur.

§. VII.

Haud levis inter Medicos eſt controverſia: utrum emetica in principio variolarum proſint, nec ne? Nos ita cenſemus: Quum variolæ circumeunt, ad præſervationem expedit utique dare ea, quæ ſordes copioſas & crudos ſucces non modo ex primis viis, ſed & biliſos & vitiſos humores ex hepate eliminant, quibus retentis, juſtus metus eſt, ne graviorem reddant morbum. Primo etiam in vaſionis die locum adhuc habere poſſunt, quando turgere primam regionem vitioſorum ſuccorum colluvie adſunt indicia, ex egri poſſimum voracitate incongruorum liquidorum & ſolidorum, nauſea, oris amaritie & ruſtibus, deſumenda. Tum omnino lene emeticum, tartarus emeticus, ſolutus prius, ad unum vel duo grana in adoleſcentibus in aqua menthæ, vel cinnamomi, additis aliquot mixturæ ſimplicis guttulis, cum fruſtu datur, evaneſcentibus poſtea quæ eruptionem impediunt anxietatibus, ut puſtulæ intra tertium & quartum diem promte erumpant. Si alvum ſimul expurgandi intentio, tartarus emeticus cum inſulo mannae dandus, in infantibus ad quartam vel dimidiam partem, aut pondus unius grani. Promiſcue autem tale remedium alternis diebus porrigere, empiricum eſt conſilium.

§. VIII.

De purgatione per alvum hæc monenda. Ante morbi inſultum omnino ſunt utilia laxantia, non vero fortiora purgantia, neque etiam mercurius dulcis, præſertim in infantibus & pueris tenerioribus. Optimum decoctum

F

tama-

Emeti-
ca in
prin-
cipio pro-
ſina.

Alvus
ante er-
ruptionem
tota ſub-
duſta.

Et no-
tata.

tamarindorum cum rhabbarbo, vel manna. Et si suspicio, crassa intestina scybalis, duris esse facta, præmittendum clystma emolliens & stimulans. Sub totius etiam morbi decursu nunquam permittendum, ut alvina secessio nimis diu, ad octo vel decem dies restitret. Si fecus sit, inde potissimum in infantibus, vel suffocativi accidunt catarrhi, vel purpura varicellæ, aut erumpentes comitatur, aut suppuratis iisdem, non sine insigni virium iactura & symptomatum vehementia, excipit. Neque hanc ob causam eveniens & per totum sæpe morbi decursum durans cum bonis ægrotum rebus alvi fluxus est compescendus. Eruptionis autem tempore, etiam si, uti ordinario fieri suevit, alvus sit siccior, ab omnibus eam moventibus abstinendum, ipsis etiam enematis, quæ tum retineri, retenta angustias parere maximas & demum post aliquot dies reddi, novi.

§. IX.

*In suppuratio-
ne an
et quæ
beni-
ficenda.* An suppuratiois tempore in febre secundaria proficua sint alvum ducentia? inter Medicos Anglos fuit discipatum. *Freindius* peculiari scripto adstruxit variis observationibus utilitatem, ita tamen, ut nonnisi decoctum mannæ admittat. Nos etiam hanc methodum non improbamus, si adsint, quæ purgationem indicant, alvus nempe per totum morbi decursum sicca fuit & constricta, copiosa in suppuratioe salivatio & pectus copia humorum obsessum, ut anxia inde & difficilis sit respiratio. Sed ego semper laxantibus præferre soleo clysteres, emollientes alvinas duras feces & educentes. Qui, si non sufficiunt, laxantia mannata præsertim in infantibus, quibus prima regio & præcordia crassius viscidis humoribus obfessa, commodam omnino locant operam. Quin novi, me infantibus lætentibus, unius anni, vel ante eruptionem, vel in suppuratioe, quum ob difficultatem & angustiam spirandi, suffocationis metus esset,

cum præsentaneo levamine porrexisse lenem emeticum, ex sexta, vel quarta parte grani tartari emetici, soluti in aqua veronica, addito paucillo sirupi violarum. Ceterum, quam utilia *in declinatione non minus* mannata in principio & incremento variolarum, tam perniciose esse aliquoties observavi, post declinationem, morbo soluto. Ingentes tum enim creant flatulentias, pectus lentis, viscidis succis obruunt anxietateque efficiunt, quandoque etiam ut ulcerationes sequantur in ipsa cute, faciunt.

§. X.

*Vitæ de-
clinatione
non minus* Ante pustularum eruptionem, & sub ipsa etiam, improbanda porro merito omnia calidiora expellentia, tam quæ vulgo dantur semina nasturtii & aquilegæ cum stercoreis, succus nimirum stercoris ovilli & equini, quam etiam tincturæ bezoardicæ, alexipharmacæ, nec non spiritus cornu cervi, cum æstuoso, quoad lectum & conclave, regimine. Inde enim sanguinis & humorum massam mirum exagitat, æstus, anxietas, convulsiones, spasmi, quin delirium, si adeo, exacerbantur. Inde materię variolæ major inducitur acrimonia atque subtilitas, ut ex benignis facile fiant malignæ. Et tantum abest, ut his æquabilis & constants eruptio procuretur, ut potius cito nimis minus præparata foras agatur materia, stationem non servatura, sed cum majori damno mox iterum ad interiora reversura. Quin potius tantum calidos, infusa theiformia & decoctum in fabarum coffee, liberalius usurpata, experientia edocti, reicimus. Nimirum enim sanguinis massam dissolvunt & materiam roridam nutrientem cum viribus inter largos sudores dissipant. Temperatum igitur sit regimen, remedia temperata, Semper tamen distinguendæ naturæ, quæ si segiores, expulsionem juvantia, partitis sed vicibus data, profunt utique, & circa sextum etiam & septimum diem, eruptionem regimine tantisper calidiori secundare licet.

§. XI.

§. XI.

Arde pultu- si fl- de add. Pariter in variolis oppido nocivum decumbere in loco humiliori, ubi plures eodem morbo detenti. Nam ibi aer, qui pabulum vitæ, impuris ac foetidis exhalationibus est refertus, quæ respiratione attractæ, organa subeunt vitalia & internam humorum corruptionem adaugent. Hæc etiam subest, cum regimine calido, ratio, quod ex plebeis plurimi, variolis, licet bonæ alias sint indolis, occumbant. Hinc præstat, ut sæpius cum fructu suasi, aerem gravem, contesto prius probe ægro, ex apertis fenestris emittere, purioremque immittere. Nec minus ad corrigendum inquinatum aerem, expedit collo appendere camphoræ frustulum, vel si caput odorem ferre nequit, in remotiori conclavis loco illud reponere.

§. XII.

Lin- te- mi- na ante mutan- da. An corpore sudore persuso linteamina, indusia & lectum mutare liceat? non levis ad curationem momenti est questio. Ego, ut largissimos sudores in variolis nunquam sine periculo esse, si diu perseverant, observavi: ita longe majus imminere discrimen, expertus scribo, ex mutatione linteorum, quæ humidum & frigidiusculum aerem adhuc foveat. Cavendum itaque ne facile æger in alium lectum transportetur, nisi prius diu in hypocausto calefacto steterit. Neque linteamina & indusia mutanda, nisi prius calore sint probe siccata, vel ab alio gestata. Si hoc negligitur, in exquisitis sentientibus ejusmodi corporibus, qualia sunt, quæ effusius sudant, cutis quam facile frigescit, maculæ pultulæ disparent & cum vitæ discrimine recedunt.

§. XIII.

Accedi- res qui- bus ex- pellen- da. Quandocunque pultulæ, vel obdeficiens naturæ robur, vel ob terrorem, refrigerationem, aut situm extra lectum diuturniorem erectum, subito concidunt, æger in vitæ discrimine vertatur certo, & nisi prudente Medicus illico analeptico & expellente re-

medio succurrat, mors in propinquo. Ego cum fructu tum dedi liquorem cornu cervi succinatam, cum liquore anodyno minerali, in aqua cinnamomi sine vino & cardui benedicti, forbillare jussi poculum infusi thee, idque aliquoties iterare & præcordiis pedibusque calida applicareamenta.

§. XIV.

Mictus sanguinis, alvus cruenta, hæmorrhagia narium & sanguinolentum ex pultulis serum manans, magnam sanguinis & humorum acrimoniam & colliquationem indicant, ac pessimum, plerumque lethale, præbent omen. Hæc ubi præsto sunt, acidula, refrigerantia & acrimoniam demulcentia, uti lac ebutyratum & serum lactis, plus opis præstant, quam cetera omnia exquisitissimi artificii remedia.

§. XV.

Periculosum symptomata est, si gravida variolas nanciscuntur & circa eruptionis tempus, vel etiam in suppuratione, abortus accidit. Sanguis enim cum impetu utero effestur. Majus adhuc periculum ipsiusque mortis iustus metus, si foetus non cito exturbatur. Vehementius enim sanguinis fit profluvium, sub quo animi accedit deliquium, expulsionem materiæ adversum. Si etiam sanguis parcius emanat, ejus motus ad caput convertitur, subsequente inflammatione & delirio. Neque periculo vacat, quando menses primis diebus, vel in suppuratione erumpunt copiosiores, id quod eam plerumque ob causam accidit, quod sanguinis missio neglecta.

§. XVI.

Observavimus, si æstas nimis sicca & diu arida, variolas maxime esse inflammatorias & alvi fluxu quam facile stipari; qui tamen nullo modo sistendus, sed tantum demulcentibus & terreis diaphoreticis excipiendus. Vitanda tum quoque omnia calida expellentia, cum regimine æthiopo, vitanda vero etiam refrigerantia & corporis res-

refrigeratio. Neque alvi profluvium nocet, quando petechiæ, pariter ob valde irregularem temporum anni constitutionem complicantur, ut potius remedio sit & malignos humores optime expurget, ideoque providum ac peritum desideret Medicum.

§. XVII.

Constitui
rei quomodo
eveniat.

Quum variolis benignis, non facile quispiam, nisi ex Medici, aut proprio delicto, pereat, sed confluentibus, præsertim si mali moris fuerint, excentum autem vix unus sit, qui variolas non experiatur: ego certe ut funestæ hæ arceantur, non certius novi consilium, ac eo tempore, quo malæ indolis variolæ grassantur, exquisitam victus & vitæ rationem servare, succos corporis convenientibus evacuantibus & decoctis pro potu temperantibus & mundificantibus a sordibus liberare & ad futurum forsan morbi insulturn præparare. Eundem in finem commendabile novum illud inventum infisionis, seu inoculationis variolarum, quod ex oriente in Europam translatum, numerosis admodum exemplis ab Anglis potissimum Medicis cum successu celebratum, ea tamen lege, ut pus variolosum ex papulis maturis & benignis promatur corpusculæ ante operationem probe prius præparetur.

§. XVIII.

Effusionem
torulorum
in facie.

De vesicatoriorum peculiari in hoc morbo efficacia, quam nostro hoc ævo, Angli inprimis Medici, mirifice collaudant, pro certo ego quidem affirmare possum nihil. Rarus enim eadem adhibui; nisi ubi pueri, vel adulescentes, in ingentem foporem ac torporem inciderant, aut finito morbo, vitium oculi contraxerant, rubore ac defluxione affecti.

§. XIX.

Forma
& alia
tribus
quibus
avertenda

Quum variolæ præsertim confluentes & profundiores faciem rugis, foveis & cicatricibus mirum deformare soleant; puellæ inprimis pulchritudini studentes enixe ut hoc avertatur rogant. Multi quidem ut faciem a va-

riolis defendant, primis statim diebus ex invento *Sylvestri* luadent, ut pedes frequenter pediluvio immittantur & sic materia ex superioribus ad inferiores partes trahatur. Sed ego, ne quid dissimulem, nunquam periculum feci, nec ea propter certum quid de experimento hoc affirmare possum. Interim non penitus rejiciendum censeo, sed frequentibus & circumspectis id commendo observationibus. Longe minus iis assensum præbere possum, qui papulas in facie pinguibus & oleosis, inungere jubent. His enim pori oblinuntur, diffatio impeditur, profundiores redduntur abscessus & vestigia cicatricum longe magis conspicua. Optimum potius consilium, quando præter superius dicta interna sanguinem depurantia, exterius, antequam penitus arescant papulæ, linimentum applicatur ex humana axungia, spermate ceti, cera alba, pauxillo balsami de Copaiva & camphoræ. Favet etiam nitori ac ruborem tollit aqua florum fabarum, rosarum, radicis sigilli Salomonis, tribus partibus remixta cum una parte aquæ sic dictæ sclopætarie.

§. XX.

Accidit haud raro, ut exsiccatis jam, quæ primum effluerant pustulis, ultimis diebus novæ & minores compareant aliæ. Hæ neutiquam negligendæ & refrigeratione aut improba victus ratione excipiendæ. Si enim recedunt, præter spem fieri possunt funestæ. Hinc curandum, ut sub moderata & æquali perspiratione hæ pariter & maturefcant, & arescant.

§. XXI.

Superatis tandem variolis, providendum est, ne alii peioris indolis, supra jam nominati morbi, succrescant. Hunc in finem inprimis necessarium, ut prima regio a sordibus, tam in morbo, quam post eum ob languidam digestionem contractis, nec semel, sed aliquoties repurgetur, & quidem per laxantia balsamica, acori & corruptioni resistentia, inter quæ emiaent rhabbarbarina, pilulæ *Avicennæ*,

Novæ
pustulæ
fuerint
non
negligenda.

Morbi
ex reli-
quitis
quibus
præ-
sentan-
dus.

etiam, Ruſi & quæ in curatione commendavimus Beccherianæ, quæ commodiſſime prius in aqua deſtillata, uti menthæ, ſolutæ, propinantur. Dein convaleſcentes non nimis cito in publicum prodeant, ſed aliquandiu adhuc vitent aerem liberum, tanto magis humidum & frigidum. Servent potius conſtantem perſpirationis ſucceſſum, eundemque ſecundent, tam per pota mane inſuſa theiformia ex herba veronicæ, ſcordii, ſemine ſceniculi & aniſi, quam etiam pulveres leniter diaphoreticos, per aliquod poſtea tempus alternis diebus veſperi uſurpatos. Fugiant frigidum potum cum gravis materiæ & inſalubribus alimentis cunctis, & ad perfectam ſanguinis depurationem, abſtineant a cereviſia & bibant aliquandiu decoctum temperatum ex radice ſcorzonæ, cichorei, ſarſaparillæ & ſemine ſceniculi. Neque omittant inter cibos uti iis, quæ ſurgentem ſtomachi digeſtionem, ad novos bonos ſuccos ingeneſcendos neceſſariâ. ſulciunt ac firmant.

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

*Variolæ epidemica anni
MDCXCIIIX.*

*Conſi-
deratio
adris
proce-
dens.*

Inſolita plane per aliquot ex poſtremis ſuperioris ſæculi annos fuerat tempeſtatum conſtitutio. Æſtas inprimis, propter crebriores boreales ventos, humida ac frigidiſor, autumnus ſere naturam geſſerat, ut raro etiam fructus & uvæ recte potuerint matureſcere. Autumnus effuſis pluviis & ſubinde nivibus, cum pruinis ac nebulis incedens, tempus ſordidum, aerem denſum, cælum obſcurum & modice frigidiſum attulerat. Et hiems regnarat mirum mutabilis, ſqualida, ſine conſtanti & acriori gelu. Acceſſerat præterea vere anni 1698. maxima in tractu noſtro ex torrentibus inundatio, & obſtagnantes paſſim alveis elapſas

Tom. IV.

aquas, aerem inſigniter vitariat. Ut ſic perfectæ eſſet ubique ad epidemicum morbum diſpoſitio.

Iruebat igitur hoc anno menſe Septembri maxima cum vehementia variolarum morbus, & infantes, pueros, adultos, utriuſque ſexus, gravidæ item, puerperas atque nutrices, iniquiſſimos ac hoſpites, adoriebatur, ut non facile immunis maneret unus, qui non prius morbo hoc deſunctus, & varioloſorum numerus fere ad bis milleſimum, in noſtra hac urbe aſcenderet. Nonnullis ſine, plurimis ex contagio accidit. Ex illis fuerunt potiſſimum improbo victui, intemperantiæ & comotationibus dediti, iracundia commoti, terrore ex aſpectu egrotantium maxime aut mortuorum percuſſi, timentes & horrentes morbum, nec non qui circumventibus jam variolis præſertim in domo quæ ipſos tenebat, purgantibus illarum incurſum arcere ſuſceperunt. Contagium vero penetrans maxime & efficax fuit, quod ex ſanie jam ſuppurantium puſtularum venit, idque non tantum in eadem domo commorantes infeſcit, ſed in alias ædes, quin remotiora etiam loca tranſlatum, pernicioſam ſuam vim in diſpoſitis corporibus exſeruit, infeſtum potiſſimum perſonis conſtitutionis ſanguineæ, phlegmaticæ, pituitoſæ, ſpongioſi & mollioris corporis habitus.

Sic autem inceſſit & ſic decurrit epidemica hæc variolarum lues. Antequam in conſpectum prodiret exanthema, omnes fere conquieſci ſunt de dolore doſſi, capitis, latitudinis corporis, calore præternaturali, intercurrente horripilatione, cum pulſu frequenti, appetitus proſtratione & ſomno inquieto. In nonnullis infantibus, rarius in adultis, inceptit enormibus vomitationibus, quæ per aliquot interdum perſiſterunt dies. Qui non vomuerunt, continuè tamen perſenſerunt conatum vomendi, naſeam & anxietates præcordiorum, modo gravioreſ, modo mitiores. In adultis quibusdam

F 3 & in-

*Variolæ
polaræ
ex Or
tagio.*

*Sym-
ptomata
in
tred-
ta
viri-
pionæ
bent-
gnaſi.*

& infantibus alvus fluxa, eruptionis tempore iterum consistens; in aliis primum adstricta, & tertio, vel quarto die demum aliquoties sine damno fluens. Frequens etiam multis mingendi stimulus, paucioribus urina, sine damno tamen, per aliquot dies suppressa. Tenelli & lactantes inter continuos ejulatus, pavoribus in somno, alvi adstrictione, vel profluvio, corporis calore & circa finem tertii diei levioribus, quandoque epilepticis insultibus fuerant affecti. Serosis solennis fuit somnolentia, pruritus corporis, ardens & pruriginosus palpebrarum dolor, illacrymatio & sternutatio. Multis compunctiorius in dorso & pectore sensus. Pueris circa tertium diem nares saepe sanguinem stillarunt. Ex his etiam primis diebus magnam ascaridum copiam excreverunt nonnulli sine, nonnulli cum periculo. Adulti mirum fuerunt impatientes, subinde aliena multa loquuti delirarunt plane; quod tamen sufficienti narium stilliticio mitigatum insufficienti vero adauctum.

*Mal-
gnitas.* Hæc pathemata præcesserunt ut plurimum benignas, ubi vero peioris indolis suberant, alia adhuc fuerunt præsto. In infantibus clamores intensissimi, nulla requies, tremores, extremorum mox frigus, mox intensus calor, cum infueto languore, in pessimis fuerunt. In adultis dolor artuum immanis, nec non lumborum, nephriticum & ischiadicum mentiens, gravis præcordiorum angor, delirium cum diarrhoea, punctiorius exquisitus in pectore, vel hypochondrio sensus, tremores, horrores, membrorum incurvatio & contractura. Virium autem a primo statim insultu notabilis prostratio, vertigo, vigilia assidua, sub erecto situ liptothymia, pulsus debilis & frequens, effusus sudor, copiosa urina, salivatio & insolita muci e naribus ejectio, malignam plane prodiderunt indolem, licet interdum nec dolor, nec calor notabilis, nec anxietas, nec sitis adessent.

*Signa
bona.* Intra tertium & quartum diem in

benignis contigit eruptio. Nox antecedens plerumque gravis exstitit & inquieta, anxietatibus, tremoribus, phantasiis, hæmorrhagiis, quin nonnunquam epilepticis commotionibus, quidam etiam bis vel ter dejecerunt. Tum comparuerunt primum maculae rubrae, magnitudine differentes, quandoque exiles & successive incrementes, quandoque latae, in distinctas postea pustulas coeunes. Factum id primum in superioribus, postea manibus pedibusque copiosissime, tum cruribus pectore ac dorso parcius & in abdomine parcissime. Cum iis in facie effloruerunt simul in faucium & laryngis internis, labiis & lingua, tumque obortus dolor, ardor, pruritus ac tensio harum partium. In ipsis quidem oculorum tunicis vidimus nullas, sed in superciliis & palpebrarum interna æque ac externa facie collectim consistentes. Unde acerbis oculorum dolor, pruritus & ardor, & sexto die accedente faciei intumescencia, eorum occulto ad suppuracionem usque durans. Interim promte satis successit eruptio, & ubi pauciores quinto, ubi copiosiores, sexto die, peritus fuit absoluta, symptomata vehementiam posuerunt, pulsus antea concitatissimus, nunc tranquillus, æqualis & fere naturalis, somnus placidus, mens sibi constans & pectus ab angore liberum redditum.

Malum autem fuit, quando protinus secundo, vel in principio tertii diei, variolarum apparuerunt in facie vestigia, vel his interjectæ pustulae varos referentes, vel etiam exanthema miliare, rubrum aut album; & vicissim quando septimo demum vel octavo die, novæ eruperunt ob materiam copiam & naturæ imbecillitatem variolæ. Malæ etiam fuerunt, quæ non rubicundæ, sed livide, pallidæ, aut fusca, sessiles item, duræ & aridæ, cum fovea in medio. Pessimæ, quæ facta eruptione, symptomatum non attulerunt levamen. Seri præterea copiosa effusio, sive per sudorem,

*& ma-
la erup-
tionum.*

adrem, sive urinam, in adultis per alvum, sive salivationem, cum morbo incipiens & sub eruptionis æque ac suppurationis tempore durans, ut plurimum observata fuisse. Mictum tamen cruentum, frequens alias malignarum symptoma, non annotavimus, sanguinem autem ex sinistro oculo, mirum statim tumefcente, in puero quinto die mortuo, manasse, novimus. Quibus prævia horripilatione, sub erecto corporis situ, vel ob animi commotionem, disparuerunt variolæ, ingens accidit anxietas corporisque debilitas & haud leve vitæ periculum. Qui mortui, quinto, sexto, vel septimo die obierunt, vel delirio cum convulsione, vel sopore cum convulsione, aut tetano, posteaquam prævio notabili horrore, evanuisent cuncta ferme exanthemata.

Suppuratio
varioli
fuit in
dentibus.

Sexto die in benignæ indolis inchoavit suppuratio, ac uti eruptio, gradatim a superioribus ad inferiora processit, nono die ut plurimum, in copiosioribus undecimo, quin decimo demum septimo die, desinens. Elevatæ tum sunt sensim pustulæ, molles, albæ, rotundæ globosæ comparuerunt, limbum rubicundum & pus bonum ex albo flavescens contraxerunt, cutis interjecta tensa, facies & manus, rarius pedes, intumuerunt, & vultus quidem adeo, ut palpebræ clauderentur. Successit ardor, rubor, dolor & tensio in facie potissimum & manibus, accensa denuo febris cum pulsus celebritate, inquietudine & præcordiorum anxietate, in quibusdam, licet innoxie, extremorum tremore. Fuerunt symptomata hæc jam mitiora, jam vehementiora, pro majori, vel minori, popularum in partibus præsertim extremis copia. Leniora etiam eadem observata, in infantibus, feminis, sanguineis sanguineo-phlegmaticis, sero abundantibus & laxiori cutis habitu præditis. Graviora vicissim in adultis, cute stricta, tensa ac dura & ubi pustulæ profundiores. Nonnunquam in adultis complicata frequens

salivæ ejectio, in infantibus diarrhoea, ut quotidie ter vel quater deicerent, interdum cinerei coloris, interdum purulenta plane, sine damno tamen. In vigore suppurationis, in iis maxime, quibus alvus per aliquot dies clausa, prodierunt aphræ, cum ardore & dolore inflammatorio & viscosorum humorum in os confluxu, externis ut plurimum tepèstive discussæ.

Contra ea mali ominis fuit, quando pustulæ non elevatæ, nec sanie repletæ, sed depressæ manserunt, vacuæ, instar coccis pisi, item lividæ, cinereæ & viridescentes aut in medio favæola nigricante conspicuæ. Quod postremum quidem non semper lethale indicium fuisse notavimus, aliis benignis symptomatibus concurrentibus, minimum tamen alieni coloris papulæ profundius subiectam cutem eraserunt. Periculosum dein animadvertimus, si in facie, vel manibus, tumor exiguus, aut plane nullus, aut etiam subito iterum disparsens. Quando saliva non bene fluxit, sed viscosa fuit & circa decimum, vel undecimum diem pectus cum suffocationis metu oppressit. Neque minus in ancipiti versati, quibus saliva a primo morbi insultu eo usque copiose effluxit, quibus, licet rarius id factum, diarrhoea accidit, cruentus vomitus, aut alvi secessus. Maximum periculum imminuit a graviore inflammatione, acerbiori dolore sicco, tensione, pulsucito, intensa inquiete & anxietate stipata. Tanto certius, quando frigore & horrore interpolata, ægri de interno ardore & siti & externo frigore conquesti. Inflammatio hæc ut plurimum mortis fuit causa. Febrem enim accendit maxime astuosam, delirium fecit, vigiliam perpetuam, inquietudinem maximam & corporis in lecto jactationem, quæ demum excipit horror notabilis, pustulas albas reddens ac demum convulsio lethifera. Factum id maxime in adultis, die nono, undecimo, aut decimo quarto. Infantes autem plerumque

Et magis
signo
indolentis.

F 4. perie-

perierunt suffocatione, procul dubio, quod fauces interius copiosis pustulis obfessæ & variolosi humoris acrimonia ipsos nervos pneumonicos tunicales nerveas in spasmodicam exitialem adduxit contractionem.

Stagnantia in suppurantibus.

Ex singularibus observatis fuit, quod sanguis ex papulis suppuratis stillare visus in binis infantibus, uno trium, altero octo annorum, illo evadente, hoc decimo sexto die mortuo, posteaquam die quinto cutis utriusque manus & die nono crurum, colorem ex atro brunum contraxisset, in luculentum sanguinis subsistentis in sphacelum promittit indicium. Duo etiam alii servati, qui non debita perfuncti suppuratione, sed ingentem copiam furunculorum ardentium loco hujus in universo corpore nati, simul passim efflorescentibus maculis latis, rubicundis, ardentibus.

Exstinctio in phanomena.

Qui suppurationem superarunt, in his, si clementes pustulæ, nono, si copiosiores, undecimo, si copiosissimæ, decimo quarto die, detumuerunt iterum partes, ardor imminutus, pulsus sedatio, somnus quietus, pustulæ sanie turgida tactæ, maturaverunt, & vel sponte dehiscences, vel perforatæ, pus fuderunt coctum. Id eadem ratione ac interruptione & suppuratione, factum primum in facie, postea in manibus ac tandem in pedibus. In dorso autem & pectore molliores semper manserunt, nec tanta copia pusis repleta sunt, nec crustas crassas conceperunt, forsan, quod ob poros magis ibi apertos & calorem, materia non tam glutinosa & arida fieri poterit. Maturæ pustulæ dein sunt corrugatæ, fossulam in medio natæ, exaruerunt demum & deciderunt, non sine ardore & pruritu relicto. Quod, quo citius confectum, eo minus subjecta cutis exesa est & foveis deformata, quo tardius, compactis in unum crustis, extus aridis, subrus saniem putridam habentibus, eo magis novi & cicatrices deformantes superfuerunt. Contigit id maxime in his, quæ tem-

pore suppurationis & exsiccationis cineræ & viridescentes apparuerunt, nec non ex ægrotis his, qui scalptu intempetivo minus maturas lacerarunt earumque debitam exsiccationem sic impediverunt.

Absoluta exsiccatione, orti in quibusdam furunculi & abscessus minuti omnem corporis ambitum cum dolore, ardore & febrili calore obsidentes. Aliis accidit temporaria manuum pedumque imbecillitas, vel contractura, balneis & linimentis spirituosus promte in plurimis quidam abacta, in nonnullis tamen cacoehymicis & maturam operam negligentibus, transiens in ulcera circa articulos epiphyfes ægerime sanabilia, quæ incongruis remediis in pessimas & tabificas fistulas degenerarunt. In serolis & catarrhis successerunt tumores glandularum, iaprimis colli, insignes, duri & renitentes, emplastris tamen emollientibus & discutientibus feliciter cedentes. Infantibus præsertim & adolescentibus, post variolas frequens fuit malum epiphora, sive continuæ lacrymarum stillicidium, cum dolore, rubore & luminis intolerantia. Cui, nisi cito occursum, turbidi redditæ oculi & tenues in cornea enatæ tunica, visum quodammodo imminuentes. Qui nimis cibos, gravis materię, assumerunt, vel carnes avidius comederunt, aut præmature lecto surgentes, corporis experti sunt refrigerium, incurrerunt de novo anxietates, vomitus, immo diarrhœas, magna quidem cum debilitate, sed sine periculo.

Jam in debellanda epidemica hæc lue ita sum versatus. Incursum quidem ipsius arcere ab his, qui nondum experti, per remedia fuit irritum, optimum fuga tantum contagii. Id tamen observatum, vitæ temperantiam, victum laudabilem, naturæ cuiuscumque accommodatum, abstinentiam a liquoribus spirituosus & calidis inebriantibus & animum tranquillum, tantum effecisse, ut pauca, benigna

Et postquam phanomena.

Postquam autem arida sunt, potuerunt, sed minus reddita.

nignæ & periculi ut plurimum exper-
tes variolæ in cutem exiverint. Tan-
to certius, quando frequens uſus pul-
veris abſorbentis, præcipitantis, ni-
troſi, adjunctus. Li quoque, qui pri-
mam regionem aliquoties a ſordibus
repurgarunt, minus copioſas minori
periculo ſunt naſti. Sed clementibus,
rhabbarinis, tamarindinatis, man-
natis & tartareis, non vero aloeticis,
colocynthiacis, acribus & reſinoſis,
id fuit perſciendum, optime ante
morbum, priuſquam ſanguis a miaſ-
mate infectus, licet id ſine damno
etiam factum noverim, quum præſto
jam eſſent ſymptomatum nonnulla.
Vomituri autem uti, interdixerunt
ut plurimum circumſtantie, licet alio
tempore eadem alexipharmacis nupta
apprime proficua deprehenderim. Ne-
que univerſalis fuit illa variolarum co-
piam arcendi methodus, quam poſt
Sydenhamum, *Waldheimium* aliique
celebres in Italia Medici dilaudarunt,
per crebriorem ſpiruum mineralium
acidorum beje præparatorum, ante
infectionem, vel etiam primis morbi
diebus, uſum, ſub temperato tan-
tum regimine. Non enim potuit hoc
remedium, omni etiam diligentia ad-
hibitu, extinguerè malignitatem
in nonnullorum ſanguine, nec vario-
las numerofas declinare. Quin obſer-
vavi, complures ex illuſtribus, ali-
quot antivarioloſi liquoris abſumſiſſe
ante & poſt invasionem uncias, nihi-
lo tamen ſecus copioſis conſperſos
 fuiſſe puſtulis vehementiſſimis ſym-
ptomatibus ſignatis. In quibus id præ-
terea lingulare fuit, quod papulæ ſic-
ceſcentes magnam exteruerint corro-
ſivitatē, profundius ſerpendo & de-
paſcendo ſubjectam carnem, inſigni
cum dolore, ardore & inquietudine.

*Gold ſa-
ben
aut e-
ruptio-
nem.*

Qui igitur morbo affecti, his aqua-
bile caloris temperamentum com-
mendavi, & ſuaſi, ut quamdiu vires
ferrent, lectum vitarent, aut mini-
mum culcitris ex corio, minus calen-
tibus, uterentur. Ab omnibus etiam
calidis, expellentibus, ſic dictis ale-

xipharmacis & bezoardicis, vola-
tilibus, ipſa bezoardica tinctura, ab-
ſtinui, præſertim in juvenili & flori-
da ætate, in ſanguineis atque pletho-
ricis. Laudatiſſimus inventus ſpiritus
nitri probe dulcificatus, (cujus loco
jam inventum a me liquorem anody-
num mineralē, majori adhuc cum
fructu, uſurpare ſoleo) cum anatica
portione ſirupi papaveris erratici mix-
tus, additis aliquot mixturæ ſimplicis
guttis. Frequens etiam fuit uſus pul-
veris temperantis, ex matre perla-
rum, antimonio diaphoretico, cor-
nu cervi ſine igne parato, cum tantilo
nitri puri. Et vehiculum præbuit
aqua ſcordii, ſcabiæ, ſorum tiliz,
ſambuci, papaveris rhezados & cera-
ſorum nigrorum. Eadem quoque u-
ſurpata ubi malignitatem prodiderunt
ſymptomata, & præterea pulveri pro
una doſi adjectum vel dimidium gra-
num theriacæ coeleſtis, vel momen-
tum camphoræ, cujus præſtabilem
virtutem cum nitro in malignis vario-
lis deprehendi ſemper.

*Sub æ-
ruptio-
nem.*

Ingruente eruptione, præſcripta
ut plurimum emulſio, ex aquis ſorum
ſambuci, acaciæ, ſcœniculi, ſcabiæ,
ſcordii; ceraſorum nigrorum,
ſeminibus napi, aquilegiæ, cardui
marie, cum matre perlarum & jula-
pio roſaceo. Tum etiam corpus cura-
tius a frigoris accēſſu defendere juſſi,
& calorem, præſertim die quinto &
circa noctem, tantisper intendere,
ita tamen, ut ſubjecti ſemper habere-
tur ratio, nec non diverſæ ætatis, tem-
periei, copix vel motus ſanguinis.
Docuit enim experientia, deciente
calore externo ſufficiente, eruptio-
nem, in infantibus potiſſimum &
phlegmaticis, minus expeditè ſucceſ-
ſiſſe, puſtulas jam protruſas iterum
collabi lenteque refugere capſille, re-
licta quadam præcordiorum anxietate.
Hinc quando in cutem jam ple-
nius iſſent variolæ, ad expellendum
reliquum, eſſentia ſcordii probe ſatu-
rata, vel liquore bezoardico Buſſia-
no, cum liquore anodyno minerali

re-

remixto, cum sectu sum usus, tanto magis in malignis.

*Suppu-
ratione.*

Exulcerationis tempore, si ob natura segnitiam pustulae manserunt depressæ & elevationem renuerunt, præstans fuit facultas myrrhæ, aliquot granis, cum pauxillo croci & pulvere bezoardico oblata. Sed nonnisi in principio. In statu enim suppurationis inflammatoria febris a myrrhatibus increvit. Neque unquam usurpata hæc, ubi suppuratio sponte recte successit. Urgente in exulcerationis vigore æstu & ardore, emulsione instilli, substituto in locum seminis napi, semine papaveris albi, & in loco julepi rosarum, sirupo papaveris.

*Consi-
deratione.*

Absoluta suppuratione, sicciscentibus jam in facie & manibus pustulis & febre deservescente, proficuum observavi pulverem ex lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico, myrrha electa & croco, qui exsiccationem & consolidationem, balsamica & temperante sua virtute egregie promovit. Per totum præterea morbi decursum, loco cerevisiæ, decoctum ex cornu cervi raspatum, radice scorzonæ, hordeo mundo, semine foeniculi & scibus, tepefactum (*verschlagen*) bibere jussi, cum emolumento; sed infusa calida herbarum, veronicæ, scabiosæ, herbæ theæ, eruptionis & suppurationis tempore, liberaliter pota, minus proficua deprehendi.

*Symptomatum
medicatio,
hæmor-
rhagica.*

Ex symptomatibus narium hæmorrhagia caute fuit excipienda. Si enim principio statim repressa, sanguis cum impetu ad caput latus, phrenitidem, vertiginem, deliria aliæque horrenda symptomata intulit. Si nimium excretum, deficit vis ad expellendam extrorsum variolarum materiam. Optimum igitur sub profluvio pedes a refrigeratione defendere, interius usurpare diazordium *Fracastorii* tum nitro, & externo, si effusior excretio, naribus attrahere & collo atque temporibus tepide apponere, acetum rosaceum cum camphora.

Ad delirium in eruptionis puncto nimis atrox, nec emissus jam in cutem variolis cessans, componendum, ne in phrenesin mutetur, expertæ virtutis fuit, spiritus vini camphoratus, cum oleo ligni Rhodii, tam naribus haustus, quam tepide iterato fronti & temporibus admotus. Adversus præcordiorum anxietates, tremores, inquietudines, pavores in somno, convulsiones, horrores & variolarum retrocessionem, probati usus hoc: recipe essentia castorei paululum inspissatæ drachmam unam, camphoræ granatrua, extracti croci granum unum. Quo præsentissimum ægris levamen allatum.

Diarrhœas sistere periculosum fuit; si tamen nimis & virium defectus urget, pulvere bezoardico cum chaccarilla cortice, id præstitum. Nec prætereunda nitri in compescendis his alvi fluxibus facultas, experientia, contra vulgarem sententiam, multoties confirmata.

Faucium, laryngis & œsophagi ardorem ac dolorem ab insidentibus pustulis, lenire & ab ulteriori insellu defendere jussi decocto florum sambuci, liquiritiæ & ficuum, nec non solo late calido, cum scibus & croco decocto. Si anginosa subsuit inflammatio, juvit aqua florum sambuci, cum rob diamoron, nitro & croco. Aphthæ & labia dolentia inuncta mucilage seminis cydoniorum. Eadem mucilago cum aqua florum sambuci & rosarum extracta, adjecto croci & camphoræ momento, mirifice profuit in pruritu, ardore & rubore oculorum, nec non ad eos, si clausi, aperiendos. Nares obturate litu olei amygdalarum dulcium, vel lini, adaptæ.

Crustæ papularum duræ, emollitæ & cutis subtus ab acri humore exesa consolidata linimento ex tinctura tartari, essentia myrrhæ, oleo amygdalarum dulcium & camphora. Ad delendas, decisis crustis, cicatricis, condicibile fuit unguentum ex axungia humana, spermate ceti, saccharo satur-

*Delirii
& allu-
tium.*

*Diarr-
hœa.*

*Fauci-
um,
& oculorum
partibus.*

*Casta-
milion-
rum.*

turni, magiſterio biſmuthi & oleo tartari per deliquium. Reſiſtantia deum ulcera unguento de ceruſſa camphorato utiliter tractata.

Obſervata de
P. S. opiat
& pa-
paveri.
eſſe.

Ceterum ſanguinis miſſio, neque ad præſervationem, neque ad curationem, utilis obſervata. Ab opiat & ſoporiferis interius abſtinui, aliorum medicatione edoctus, inde in variolis copioſis majores obortas anxietates, & ante exquiſitum ſuppurationis tempus, periculoſum ſoporem cum tremore & membrorum ſuccuſſione fuiſſe ſuſcitatum. Papaveracea autem leniſſima, ſemen papaveris albi in emulſione, aqua papaveris rhœados ejuſdemque ſirupus, utique fuerunt ſaluberrima.

Conſiſſio.

Atque hæc eſt illa methodus & hæc ſunt remedia, quibus ego uſus ſum in magno ægroantium, centum minimum & quinquaginta numero, & quibus aliquot illuſtriſſima multique generoſa ſtirpe geniti, hac in Academia tum commorantes. Felix etiam fuit per DEI gratiam ſuccellus, maxima pars evaſit & vigeliſima vix mortua, & ex his maxime qui malignis affecti. Servavi poſtea eandem ſemper mendendi rationem, & triginta qui inde elapſi ſunt annorum experientia confirmatum habeo, vix ulla alia in variolarum morbo proficua eſſe atque accommodata.

OBSERVATIO II.

Paſſi-
mata
taſtati
ex alve
obſer-
ſe in
vartali

Generoſus adoleſcens, exquiſiti ſenſus, activæ indolis & macilentus, ſuperiori anno variolis affectus eſt, que ſine vehementia ſymptomatum, placide ſatis & ordine in conſpectum venerunt. Quum vero circa ſextum diem ad ſuppurationem accedereat, præter opinionem miris afflictuſ eſt præcordiorum anxietatibus, conqueſtus ſimul de dolore abdominis, inquietus fuit, ſomnum capere non potuit & deſidendi ſtimulus ipſum dimidia quavis hora e lecto ſurgere coegit, ſed ſine ſuccellu. Licet autem hæc ultra diem & no-

ctem urgerent, ætus tamen nec intenſior, nec pulſus celerior factus. Ego accerſitus in conſilium, inſinavi, num ſub morbo jam deſecereſſet reſponſum tuli: nec in morbo, nec, quantum quidem recordari poſſet, tri-duo ante ipſum id eſſe factum. Illico igitur injicere juſſi clyſterem emollientem, oleoſum, cum modico ſalis, ſtatum vero & excrementorum reniſſus non totum, ſed tertiam vix partem admixit; ad ſellam tamen expertus eſt inſtinctum, ibique perſenſit in hærens oriſicio ani ſtercus durum & grandi mole, licet egerendi irritus eſſet conatus. Hinc iterato enema in-fundere juſſi, & interius dare non du-bitavi pſitanam mannaſam, cum cre-more tartari & oleo amygdalarum dulcium. Soluta inde alvus & per aliquot ſedes incredibilis fere ſcybalorum induratum copia egeſta, æger etiam a prioribus ſymptomatibus liberatus, ſomnum recepit, variolæ rite ſuppurationem ſubierunt & cura reliqua ex voto ſuccellit.

Epiſiſt.

Quale ſit alvi beneficium, in omni morbo querendum. Si enim quis in morbum, maximeque in variolas & morbillos, in quibus ordinario primis diebus alvus adſtricta, incidit, & in-teſtina jam tum ſtercorum copia ſarcta, magna non poſſunt non inſequi pathemata, quorum cauſam medicus vix perſpicere valet. Hinc in quocun-que morbo ab initio ſtatim proſpiciendum, ut alvus ab excrementis ſit depleta, ſive id commodiſſime fiat per enema, ſive per laxans internum.

OBSERVATIO III.

A matre hyſterica, inordinate vi-vente, ſub graviditate autem optime ſemper valente, procreati erant tres infantes. Haſ anno clb. cccix. corripuit variolarum morbus publice graſſans. Is licet non adeo mali eſſet in aliis moris, in his tamen inſolita habuit pathemata. In uno quippe,

Variolæ
maſt
moris
ex vi-
ſito ma-
terni
ſuccell.

pue-

puero quinquenni, eruptio, licet febris cum consuetis symptomatibus adesset, per octiduum duravit & suppuratione etiam longius quam fieri suevit, protracta fuit. In altero, puero quatuor annorum, secundo statim die prodierunt, interspersis maculis asperioribus quasi purpuraceis, æstus & pulsus per totum morbum fuit idem praternaturalis, pustulæ manserunt festiles, pus non conceperunt & plurimæ punctulo nigro fuerunt conspicuæ. Et in forore, puella septenni, variolæ confestim occuparunt fauces & guttur, ut vix solidi vel fluidi quippiam deglutire, quin spiritum trahere posset. Nihilominus usu convenientium & tutissimorum remedium, temporis beneficio, discessit hic morbus. Sed quum appetitu redeunte, plus ingerent, quam debile corpus ferre posset, nec rigidam & ventosam auram vitarent, factum est, ut in tribus his infantibus passim orirentur dolores & tumores in articulis, junctura præsertim cubiti, in digitis manuum, plantis pedum, ipso etiam in collo, cum febre lenta. Medicus & Chirurgus omnem quidem contulerunt operam, nihilo tamen secius nata inde ulcera serina, carnem exedentia & ossa cum nigrore corruptentia, accessit tabes & virium maxima prostratio, ut etiam pueri bini sub initio tertii mensis fati cederent. Puella autem, non adeo malignis ulceribus affecta, servata. Ego quippe in consilium vocatus, pro potu suavi emulsionem ex decocto hordei, feminibus cucurbitæ & melonum cum saccharo. Sumitus cum hac pulvis noster bezoardicus, crebriori, sed parciore dosi, adjectis quandoque aliquot granis reguli antimonii medicinalis, quandoque nitri. Ad alvum laxandam datus sirupus rosarum solutivus cum extracto rhabarbari & mercurio dulci, omniaque hæc per aliquot hebdomades continuata interius. Exterius vero ulceribus putridis injectum balsamum nostrum vulnerarium, cujus

principale ingrediens balsamus sulphuris antimoniatum, cum oleo terebinthinæ paratus, idque potissimum, remixtum cum essentia myrrhæ, fucini & ballamo Peruviano, miram præstitit opem in ulcere quatuor foraminibus in olecrano hiante. Tumores quoque indolentibus ac duris, quibus pedes passim obsessi, impositum emplastrum *Vigoni* de ranis, sueta mercurii portione & admixtis floribus sulphuris. Quibus demum intra aliquot menses ex mortis faucibus erepta puella.

Epicrisis.

I. Femine valetudinariæ, si uterum gerentes minus ægrotant, infantes edere solent infirmos & potissimum in variolis & morbillis graviter decumbentes, & credibile, confluisse in embryonem impuros matris succos.

II. Variolarum morbus in se satis mitis est, si benignos in corpore offendit succos earumque materia non adeo est virulenta; contra ea, quando in corpus incidit impurum & fermentum a prima nativitate contractum malignum, pessimi generis emergunt variolæ, licet tum in aliis admodum sint benignæ.

III. Ubi exanthemata variolosa malignæ ex symptomatibus cognoscendæ sunt indolis, nunquam his fidendum, etiamsi jam arverint & lapsæ sint pustulæ. Ita enim sanguinis & humorum massam inquinare solent, ut accedente improba viâ ratione, perspiratione intercepta & neglecta repetita primæ regionis & ipsius sanguinis repurgatione, postea inscquantur gravissimi & lethales morbi, apostemata, abscessus in internis partibus, in mesenterio maxime & pulmonibus, cum febre lenta & hæctica, in externis vero pessima & sæda ulcera cancrofa, exedentia.

IV. Quæ autem tum variolas excipere solent mala, non aliter oppugnanda, ac morbi, qui extremæ humorum corruptioni debentur. Unde me-

memini, a peritis Medicis & Chirurgis ejusmodi maligna ulcera inunctione leviori cum hydrargyro, item mercurio dulci cum laxante dato, nec non decoctis temperatis, cum antimonio crudo, fuisse perfanata, modo febris ablit.

OBSERVATIO IV.

Scabies, Juvenis literarum studiosus, victus
form- & vivendi rationis incuriosus, scabie
vulv humida & pustulosa per aliquot men-
morbilli ses laboravit, liberatus decoctis & li-
& va- nimento, quod pro basi habebat flos-
riola in sulphuris. Non ita multo post cor-
no fac- reptus est morbillis, tum epidemicis,
essiva. quos pariter evasit. Sed post binas hebdomades effloruerunt sensim in universo corpore furunculi copiosi, quorum nonnulli insigni inflammatione stipati, in profundos agre sanabiles abscessus abierunt, donec decoctis mundificantibus, laxantibus appropriatis, maxime mercurialibus, & lenioribus diaphoreticis, sanarentur tandem. Elapso inde circiter mense, denuo in variolarum incidit morbum, gravibus symptomatibus incedentem. Erant enim maxima ex parte confluentes, septimo vix die, licet febris adesset, comparuerunt, agre quoque subierunt suppurationem, depressæ potius manserunt, nec post eruptionem pulsuum frequentia ex toto remisit. Egregium tamen levamen æger obtinuit solutione myrrhæ & croci in dilutiore liquore salis tartari, a cujus usu ad sensum successit suppuratione & variolæ cum symptomatibus ad legitimum decursum traductæ. Continuatus igitur longius hujus remedii usus, siccatis etiam jam & deciditibus pustulis, & notabile fuit, sub ipsa suppuratione alvum quotidie sponte vel septies fluxisse, æstumque febrilem, qui tum alias auctior, fuisse mitigatum. Quo etiam factum, ut juvenis hic integram penitus recuperaret sanitatem.

Epicrisis.

I. Variolarum & morbillorum materia, sive, ut ita loqui liceat, fermentum, neutiquam in massa sanguinis & humorum delitescit, neque etiam a sola impuritate, sive cacochymia humorum venit. Alias enim repurgatis in hoc juvene per scabiem & furunculos sanguine & succis, non amplius potuisset habere locum. Hinc potius credibile, materiale horum exanthematum causam infixam esse firmius tubulis partis cujusdam stabilis, ibique, haud secus ac canceri & canis rabidi virus, tam diu occuli, donec a contagio, vel specifico quodam liquido, vel aere, in actum deducatur & sui juris fiat.

II. Alvi fluxus, non uti vulgaris est sententia, in hoc morbo adeo est pertimescendus, nec suppurationem semper impedit, nec materiam ad interiora vocat, sed in variolis etiam mali moris, sæpe, expurgando excrementitios succos, in salutem cedit, haud secus ac febres malignas diarrhæa haud raro solvi novimus.

III. Solutio myrrhæ, cum croco, in liquore alcalino minus spirituofo, egregia omnino ad sanguinis depurationem, sulphur blandum & balsamicum vappidis humoribus reddendum & ad præsciendos multos, qui variolas excipere solent, graves affectus.

OBSERVATIO V.

Binæ puellæ gemellæ quatuor annorum, quarum una habitior, grandior, animo segnis & torpida, altera macilentior, statura minori, animo autem magis sentiens & vegeta, uno tempore eundem variolarum morbum incurrerunt, sed in alterutra diverso modo & eventu succedentem. In utraque erant confluentes, sed in obesiori illa tardo admodum, die septimo, prodierunt, pus contrahere noluerunt, in facie & manibus fuerunt sanguinolentæ & apertæ serum plorarunt sanguineum, ægram interim

*Variola
in ge-
mellis
diversæ*

sim miræ disereuiarent anxietates, cum febre & siti continua somnique defectu, donec undecimo die exspiraret. Altera vero omnia habuit mitiora, tertio die venerunt papulæ, nono aruerunt, deciderunt & ipsa mox convaluit.

Epicrisis.

Infantes hi eodem succo matris nutriti, eodem victu & regimine usi, eodem morbo impliciti, eodem contagio infecti, eadem methodo iisdemque medicamentis tractati sunt, plane dissimili tamen successu & eventu. Patescit igitur, sanitatem corporis, animi viriisque integritatem, morborum originem, decursum & finem, non tam a causis externis, cibo, potu, aere, regimine, quam medicamentis, dependere, quam potius a peculiari & specifica partium solidarum structura, proportionem & dispositionem, & hanc ob id omnino magis a Medico esse considerandam, quam solam conditionem fluidorum horumque naturam.

OBSERVATIO VI.

*Favole
factum
die fa-
nalis.*

Iuvenis succulentus & sanguineus, generosus, cuius familiæ variolarum morbus maxime fatalis, degerat ruri & autumnali tempore venationi, & mane, & inferam usque noctem, plus iusto sub cælo pluvioso ac nebuloso indulserat, & postea huc delatus, crapula ex vino & esu ostrearum corpus debilitat & stomacho vim fecerat. Altero die post incidit in variolarum popularem eo tempore morbum. Invasit quippe eundem primum horror & vehemens anxius æstus, insequente nocte admodum inquieta. Die post impatiens fuit, conquectus de exquisito spinæ & capitis dolore, delira & absorta multa protulit & alvus fuit adstricta. Iniectus hinc ad avocandos a capite humores clyster, quo alvus respondit. Data quoque æstui refraxantia, acidula, nitrosa, pulveres præcipitantes & absorbentes. Inde

mitigatum delirium & intra tertium & quartum diem eruperunt in facie maculæ exiles, aciculæ capitis magnitudine, simulque pustulæ asperæ miliaris albæ & rubræ. Quinto die manus & pectus occuparunt pustulæ, tam numerosæ, ut vix spatium inter ipsas esset relictum. Hoc facto, remiserunt quidem symptomata cum æstu, pustulæ autem ægre maturuerunt, facies iusto minus intumuit, pulsus semper mansit frequens, & septimo die tam exquisitus ardor & dolore tensus in manibus abortus, ut plane esset intolerabilis, lectum & locum mutare voluit æger frigidaque ad manuum incendium reslingendum contrariare, somnus aderat nullus, spiratio vero anxiosa & difficilis & pectus obfessum humorum copia, suffocationem minitante. Applicata enemata, exhibitæ emulsiones cum pulveribus bezoardicis ac temperantibus, sed omnia incassum, eodem potius die accidit extremorum refrigeratio, subsequente convulsione & brevi post ipsa morte.

Epicrisis.

Haud adeo infrequens est, variolas certis familiis magis esse infestas atque funestas, cuius tamen causa minus cognita. Id vero in comperto, multum ad pessimam variolarum naturam conferre corporis refrigerationem, ingluviem incongruorum & ebrietatem. Quæ si præcesserunt & paullo post morbus impetit, expedit omnino, antequam tota œconomia motum turbetur, colluviem ex primis viis idoneo laxante vel emetico exturbare. Primæ enim regionis sordes mirifice impediunt materiam variolose salutarem exitum, immo vim morbi augent. Et si tum natura alvi movet fluxum, egregie pro sanitate est. Ut plurimum vero variolosi moriuntur convulsione, quæ suscitatur ab intolerabili æstu ac dolore in suppuratione pustularum, inprimis si cuti profundius insident, corpus juvenile est ac tenerioris texturæ.

OBSERVATIO VII.

*Vario-
la in la-
tente
cum ef-
fuſione
ſanata.*

Subito corripiebatur infans lactans unius anni motibus epilepticis, qui ſingulis horæ quadrantibus impetentes, per 24. horas inſiſtebant. Prorumpſerunt inde dentes canini & auleos viſui & tactui ſiſtebant, die poſt comparebant etiam variolæ, non ut ordinarie ſolet, ſed primum in manibus & pectore, & poſtea in facie. Numerici magis quam tenello dabantur medicamenta. Huic quidem præter pulverem Marchionis, cum ſpecifico cephalico *Michaelis*, ſere nihil, & illi pulvis bezoardicus noſter cum præcipitante remixtus, elixir pectorale crocatum & liquor ex myrrha, croco & ſalis tartari ſolutione. Quibus & dentitio & variolæ ſucceſſerunt feliciter.

Epicriſis.

Non mirum eruptionem, & dentitum, inprimis caninorum, & variolarum, tam atroces præceſſiſſe inſultus epilepticos. Quod autem variolæ ſerius in facie eſſoruerint, id procul dubio tribuendum ſpaſticis tractionibus & ſtricturis ex dentitione in hac regione vigentibus, poris inde nimium coarctatis, materiam impuram non admittentibus. In ſtansantibus tenellis variolis affectis, medicamenta magis nutriti ſunt præbenda talia, quæ acrimoniam imbibendo, ſuccum chyloſum & nutritium dulcem ac roſcidum reddunt, quo materia cauſtica, quam optime cicuratur ac temperatur.

OBSERVATIO VIII.

*Vario-
la in ſe-
ſſione
cum ef-
fuſione
ſanata.*

Adoleſcens generoſus incidit in variolas, non quidem conſuentes, nec nimis copioſas, nec intenſa febre, nec aliis gravibus ſymptomatibus ſtipatas; pulſus tamen abſoluta etiam ferme eruptione debilis & frequens manſit, ſomnolentia adſuit ſere continua, æger ſemper & a ſomno magis languit, puſtulae elevatæ quidem, ſed pelluci-

do humore plenæ, in medio complanatæ & nonnullæ punctulo nigro inſignitæ. Nonno die, æger e lecto, ab adſtantibus ſternendo, levatus, ſelle in conclavi calido & ſtragulis teſtus impoſitus eſt, ſed per quadrantem vix horæ erectus ſedens, rogavit, ut in lectum ipſum cito tranſſerret propter obrepentem animi defectionem. Factum id. Conciderunt tamen ſubito papulæ, pedes trigefacti, pectus oppreſſum, ſpiritus intercluſus & ſubſequuti motus convulſivi, quibus poſt aliquot horas æger extinctus.

Epicriſis.

Maligntatis characteres habuerunt hæ variolæ a principio ſtatim, puſſum, ſomnolentiam cum virium lapſu, puſtulas pellucidas in medio depreſſas & nigricantes. Sub ejuſmodi morbi facie & virium languore, ſemper admodum pernicioſum, ægrum paullo diutius in erecto ſitu ſervare. Languidior enim cordis pulſus non ſufficit ad trahendum perpendiculari via verſus caput ſanguinem, unde animi fit deliquium, ſub quo motus ſanguinis elanguet, ad interiora convertitur, cor obruitur, extrema frigent, cutis contrahitur, materia viruleſca ad interiora & nervoſas partes repellitur, in capite ſanguis ſtagnat & convulſionem demum facit lethalem.

OBSERVATIO IX.

Generoſa virgo, quatuordecim annorum, graſſantibus variolis de ingenti capitis & lumborum dolore conquerebatur, cum æſtu præternaturali, ſiti & corporis laſtitudine, cutis mox horrebat, mox calebat. Medicus vocatus, variolarum morbum ſubefſe conſiciens, mixturam ex ſpiritu natri dulcis & tincturæ bezoardicæ ana drachma & ſcupulis duobus ſirupi paveris rhæodæ, ſingulis horis, ad quadraginta guttas porrigebat, ſed ægra poſt huius uſum alimenta omnia vomitu rejiciebat, & inquietudo cum anxietate & virium proſtratione ad-

*Emul-
ſum la-
vans la-
cris
et va-
riolæ
ad ſan-
tiam.*

mo.

modum urgebat. Dabatur igitur hæc mixtura: recipe aquæ florum sambuci, acaciæ, cornu cervi citratæ ana unciam unam fernis, theriacalis drachmam semis, lapidis bezoardici orientalis scrupulum, spiritus salis ammoniaci, guttas X. croci grana tria. Qua binis vicibus assumpta, ægra stragulis obtegebatur & in hypocausto calido ad sudorem cogeatur. Sedabatur vomitus & intra secundum & tertium diem cum æstu intensissimo prodibant maculæ. Sed quum ob calorem ardentem strata removerentur, mox corripiebatur horrore & maculæ illico disperebant, insequente summa inquietudine, anxietate & vomendi stimulo. Eveniebat hæc vicissitudo aliquoties quotidie, ut bis vel ter aucto calore comparerent, & diminuto disparent iterum. Medicus certior factus præcelsisse malam diartem & ingluviem fructuum horarum dulcium, lacticiniorum, casei & acetariorum, ventriculum & primum intestinum multa obfessum esse saburra ratus est, ideoque, quum præterea alvus per quatuor dies fuisset strictior, hanc in usum vocavit potionem: recipe manna electæ drachmas sex, tartari emetici granum, aquæ cardui benedicti uncias duas, mixturæ simplicis guttas decem. M.D. Assumpta hac, plus quam decem sequuti vomitus, pituitæ viscidæ & sub viridis, nec non aliquot secessus. Postea data essentia theriacalis, cum aqua liliorum convallium, paulisper spirituosæ, qua vomitus & alvi fluxus sedatus, anxietates omnes remiserunt, & diffuso per universum corpus calore æquabili, copiosissimæ cum impetu quasi in facie, manibus, pectore & pedibus eruperunt variolæ, stationem servantes & suppurationem quam optime subeunt, sine sevis symptomatibus. In primis plantæ pedum variolis fuerunt refertæ, sub cute ibi crassiori delitescentibus & sub exulceratione graves fuscitantes dolores, qui tamen spiritu vini camphorato cum oleo amygdala-

rum dulcium deliniti, secedente in exsiccatione cute totius plantæ.

Epicrisis.

Nil certe pejus est, ac si variolarum morbus invadit corpus in quo ventriculus & primæ viæ cruditatum colluvie obfessæ. Inde enim augentur anxietates, spasmi invalescunt, & ad extremam cutem diffusi, horripilationem ibi faciunt ejusque constrictionem. Inanis hinc labor est, tum expulsiorem internis & calore externo urgere, quin noxius ante debitum eruptionis tempus, eo quod vi pulsæ variolæ admodum sunt instabiles & cum pathematum exacerbatione iterum recedunt. Utile potius ventriculorum convenienti laxante & emetico a saburra deplere, quod etiam ipsa natura per nauseam & vomendi desiderium innuit. Patet igitur, emetica, ante eruptionem data, non tam facile nocere, sed potius, levata ab onere natura, eandem promovere. Sed imperitus non facile imitetur heic facta cum fructu. Semper enim distinguendum est inter vomitum & conatum vomendi, qui ab illuvie vitiosorum humorum prima in regione, & inter illum, qui ab acrimonia subtili caustica nervosis tumcis inhærente oboritur. In illo utilissima vomitoria, in hoc nocentissima. Ceterum pluribus tam de sanguinis missione, quam evacuantium usu evolvendam commendo Medicinam consultat. Tom. V. Dec. V. cas. IIX. pag. 359. seqq.

OBSERVATIO X.

Puer quadriennis, grassantibus in parentum domo variolis, iisdem, quam quibus invadere solent, afficitur pathematibus. Mater hinc ipsum includit hypocausto & lecto calido pedibus, que lagenam aqua fervente plenam admovet. Medicus senex consultus omnia habet rata, & præterea ob pavores & ad promovendam eruptionem spiritum cornu cervi cum essentia caustorei porrigit. Sed secundo die insul-

Non ex cal. re reg. mlati & merdicam. to. in Pa. rielle.

vos accedunt epileptici, cum anxia & quali ſuffocatoria reſpiratione, ſomno terroribus pleno maxime inquietudine. Me igitur advocant, qui adveniens ſeneſtras provide aperire & ſtragula nimia remove ſubeo, & loco ſpiritus cornu cervi, ſpiritum nitri dulcem, cum ſirupo papaveris rheados, item pulverem Marchionis, cum nitro & cinnabari exhibeo. Inde poſt paucum tempus ſymptomatum vehementia mitigata penitusque remiſit, maculae placide & copioſe prodierunt, totiusque morbi curatio ex voto ſucceſſit.

Epicriſis.

Peſſimus, vulgi inprimis, moſ eſt, varioloſos calidiſſimo regimine excipere & peſſimum conſilium expellere & ſanguinem exagitantia offerre. Pereunt enim hac ratione plures, vel minimum in gravia adducuntur pathemata. Memorabilis de eodem hoc cornucervi ſpiritu eſt caſus in *Amanni Medicina critica*, de tribus liberis, a paullo liberatori ejuſdem doſi, enectis. Hinc laude merito dignus *Sydenham*, qui primus fere hunc errorem detexit, contrariam plane ſuaſit methodum, temperantia nempe, motum ſanguinis nimium ſedantia, anodyna & acidula temperata, cum moderato regimine.

OBSERVATIO XI.

*Cancer-
ja torren-
ptio in
labio
peſt. u.
violetae
detrahit*

Diu admodum tertiana laborat puella quindecim annorum, qua deum diſcedente, variolae publice circumeuntes ſucceſſerunt, ut illa in haſ tantum non mutata videretur. Prodiabant interim feliciter & ſanabantur. Sed exſiccatis iſſidem, remanebat macula rubicunda acerbè dolens in labio inferiori, quae aucto paulatim rubore, cum acti ardore in tumorem plane elevabatur. Impoſito a balneatore cataplaſmate ex albugine ovi & bolo Armena, nigra cum vicina carne comparebat, ſine omni ſenſu. Sphacelum igitur adeſſe ratus, applicabat deco-

Tom. IV.

ctum ſic dictum nigrum, ex herbis amaricantibus, ſoliſ quercus, cum aceto & vitriolo, ſed malum longe magis invaleſcebat & brevi adeo putrida increſcebat corruptio, ut labia cum gingivis penitus abſumerentur; ipliusque dentes nigrore inficerentur. Admovebantur quidem alia putredini effaciter reſiſtentia, una cum internis alexipharmacis, ſed fruſtra plane, ægra ob id, conſumptis poſt aliquot hebdomades viribus, miſerrime pereunte.

Epicriſis.

Cauſa horrendæ cataſtrophes vix alia, quam quod variolæ inciderunt in corpus, in quo per diuturnam febrem & calorem vires conſumuntur, & benigni ac temperati ſucci dyſcrasiam vicidam, impuram excrementitiâ contraxerunt. Quum enim ipſæ variolæ jam ejus ſint indolis, ut roſcidos corporis ſuccos conſumant & putres ulcerationes ob id ſæpe relinquant; mirum non eſt, cancroſam corruptionem in tam imbecilli & impuro corpore fuiſſe ſubortam. Diſcant autem hinc Medicinam facientes, variolas in ſordidis & infirmis corporibus circumſpecte eſſe tractandas, & ſuperatis iſſidem, eo quam maxime, evitandum, quo dyſcrasiam humorum per laxantia, diaphoretica, decocta & inſuſa, tollatur penitus.

CAPUT VIII.

De febre Morbilloſa.

Theſes Pathologicae.

§. I.

Morbilloſa febris eſt catarrhalis exanthematica, ut plurimum epidemica, qua morbo vitali cordis & arteriarum aucto, materia acris, cauſtica, inflammans, ex interioribus, nervoſis maxime partibus, ſub forma macularum rubrarum ad cutem pellitur.

§. II.

In ſcholiſ & ſcriptis Medicorum plerumque quidem morbilli ſimul, cum variolis pertractantur. Nec negandum,

*Morbil-
loſa fe-
bris de
ſcriptio*

*Ejus
diſpoſi-
tio
ſi &
diſpo-
ſitio
a va-
riolis.*

dum, multum utrisque esse affinitatis. Utraque enim febris exanthematica, contagiosa & epidemica, omnibus hominibus perpetiunda; utraque certis temporibus, magis, vel minus benigna & sequitur, quam maxime atmospheræ statum, corporis dispositionem ac temperamentum. Sed mihi placuit morbillorum morbum seorsim perquirere, quum insignis tam quoad causam, & genium, quam diagnosin & prognosin, utrisque intercedat differentia. In morbillis quippe materia non tam pernicialis non tam caustica, nec exulcerans ut in variolis, febris etiam totius; morbus ob id longe mitior, nec tam multos jugulat. Ante eruptionem morbillorum adlunt quidem pariter inquietudines, pavores in somno, cordis palitationes, facta efflorescentia cessantes, sed materia magis infesta est pulmonibus, ideoque id singulare habent, quod indivulsus comes sit, tussis violenta, serina, qua infantes sepe per quatuordecim & longius ante dies excruciantur. Præcedit etiam ut plurimum serosi humoris per nares & oculos, cum sternutatione & palpebrarum intumescencia secessio. Et hæmorrhagia quoque tam narium, quam in feminis per uterum, cruentus quin vomitus, morbillis longe magis solennes, quam variolis. Præterea non modo mitius, sed & citius decurrit morbillorum morbus & sæpe primo die, ut plurimum tamen post tertium diem, prodeunt maculæ, pro varia corporum succorumque dispositione diversæ, in aliis latiores & ampliores, in aliis minores, in quibusdam instar morfus pulicum, modo rubicundi & purpurei, modo pallidioris & magis plumbei aspectus. Maculæ hæ non elevantur in pustulas, ut variolæ, sed lenticulari aliquali eminentia planam cutis superficiem excedunt, facies & cutis in extremis minus intumescit, & brevi tempore, quinto interdum, vel sexto die, ruborem sensim exuunt, & sub auctiori perspiratione iterum evanescent. Quumque nulla eveniat sup-

puratio, neque dolor & ardor perlentitur, sed insignis declinante morbo pruritus in genis, labiis & toto corpore, ægros ad scalpium excitans. Neque etiam scæda relinquunt vestigia, neque ulcera in articulis & partibus externis, sed super sunt communiter squamulæ furfuraceæ, successive decedentes.

§. III.

Hæc qui novit, morbillos ex facili ab aliis cutaneis efflorescentiis discernere poterit. Petechias enim amplitudine & elevatione tantisper notabilius superant, longe mitioribus etiam symptomatibus stipantur & malignitatis ut plurimum sunt expertes. In purpura alba, secus ac in morbillis, ex maculis pustulæ exiguæ pellucidæ surgunt, in rubra eminentiæ miliares sunt, duræ & asperæ. Rubeolæ & rossalia ad erysipelaceam magis indolem accedunt, febrem habent irregularem & præterea in illis exanthematicæ maculæ minoris amplitudinis, ac morbilli, in his vero majoris, ut in statu universum corpus quasi erysipelate affectum, videatur. Et scorbuticæ maculæ latiores sunt ac morbillorum, coloris obscure rubicundi, ut plurimum sine febre.

§. IV.

Unde vero hujus omnibus communis morbi origo, haud secus ac de variolarum causa admodum est obscurum. Si tamen probabilis ratione concludendum, veri omnino simile est, materiam morbillorum esse excrementis primi succi nutritii in utero, vel materni lactis extra uterum, glandulis quibusdam forsan firmius impaëtis & ex longiori mora corrosiva plane indole imbutis. Sed bona fide hæc ignorare potest Medicus, etiam rationalis, dummodo pernicipalem indolem ex effectibus & quo pacto his obviandum, sciat.

§. V.

Interim morbilli per se minus periculi habent, & sæpius, potissimum in plebeis sine Medicope, debito tantum

Ampli-
tudine
et ele-
vatione
notabili-
us.

Ejus-
origo
obscura.

Quia
mali-
tiam
non
habet.

CURATIO.

tum regimine, iterum difcedunt. Interdum tamen, ob præcedentem an-
malam, infalubrem, diuturnam tem-
porum constitutionem, malignam
habent, epidemici inprimis, indo-
lem. Vel accidentales etiam poffunt
accedere caufæ, ægros in difcrimen ad-
ducentes. Malignitatem autem pro-
dit virium impensa proſtratio, extre-
morum frigus, inquietudo ſumma,
vomitus, deglutitio difficilis, mentis-
que alienatio. Malum dein, quando
aliæ maculæ, virulentæ non expe-
res, uti petechiæ, purpura, vel etiam
puſtulæ ſcorbuticæ, complicantur,
vel in fine cum vitæ difcrimine ſu-
perveniunt. Tuffis porro continua,
cum alvi profluvi- & inquietudine
magna, infaufum præſagire ſolent
eventum. Neque boni ominis ſunt
ſudores largi, præſertim in provec-
tionibus, qui ob malam dietam & ſpi-
rituoforum potum, calidum alunt &
impurum ſanguinem; ex facili enim
admiſſo levi frigore, maculæ, fune-
ſto plerumque eventu, recedunt.
Finito etiam morbo, ſi tuſſicula cum
raucedine perſiſtit, niſi cito idoneis
ſuccurratur remediis, in phthiſin &
hecticam fit tranſitus.

§. VI.

^{Quomodo} Qui autem morbillis occumbunt,
^{de no-} maxime ex infantibus, nono plerum-
^{oxy.} que die ſuffocantur, evidenti indio-
cio, nervoſa & glanduloſa pulmo-
num bronchia, ob copioſam inflam-
mantem materiam, ſpafmis & ſta-
gnatione humorum, fuiſſe affecta &
ex nimio ſeri affluxu demum ſuffoca-
tionem inductam. In quibuſdam ſu-
perato morbo remanet alvi fluxus
ad aliquot hebdomades durans, ta-
bem cum morte demum inducens.
In nonnullis etiam, præſertim ple-
beis, febris ſuccreſcit lenta, cum a-
trophia & abdominis tumore, fune-
ſta, ubi poſt mortem ut plurimum
glandulæ meſaraicæ magnæ & pul-
mones latentibus vomicis obſeſſi, de-
prehenduntur.

Medicatio morbillorum, iſdem ^{Medi-}
quam variolarum perficienda, acris ^{catio-}
moniam nimirum temperantibus, di-
luentibus & demulcentibus, cum iis,
quæ ſub moderato leſti & hypocoſti
calore, materiam hoſtilem acrem ad
corporis extima agunt. Proſunt igitur
pulveres abſorbentes & diaphore-
tici fixiores, leniter cinnabarini, item
emulſiones & decocta. Quæ, quum
præcedenti capite jam ſint uberius de-
ſcripta, ſpecialia autem in cautelis
dicenda, plura de iis heic afferre ſu-
pervacaneum.

Cautela & Observationes
Clinicæ.

§. I.

Si ſuſpicio eſt in infantibus primam ^{Sub hui-}
corporis regionem copioſis & crudis ^{them}
ſuccis redundare, expedit in primo ^{quæ ſu-}
inſultu leni emetico, uti ex dimidio ^{clendens}
tartari emetici grano cum ſirupo de
cichoreo cum rhabbaro, eandem
deplere. Quando etiam lumbricis la-
borant, & metus eſt, incurſuri epi-
demice jam graſſantis morbi, e re eſt,
ut inteſtinorum canalis prius a vermi-
noſa progenie liberetur, quod com-
modiſſime perficitur pilulis Ruſi, cum
mercurio dulci & ſemine ſantonici.
Quod ſi negligitur, difficulter morbus
ſuperatur. In provec-^{tionis} autem æta-
tis perſonis, ſi ſanguis redundat, ut
primis ſtatim diebus ſubtrahatur, ne-
ceſſe eſt. Declinantur ſic non modo
hæmorrhagiæ ominoſæ, ſed vidi eti-
am, hoc faſto, remiſiſſe illico anxie-
tates cum inquietudine & prodiſſe per
univerſum corporis ambitum exan-
themata.

§. II.

Sicuti impenſus caleſcencia, cum ^{Calida}
nimio externo calore, materiam de- ^{& ſil-}
teriorum ac ſubtiliorem reddendo, æ- ^{glida}
ſum cum anxietate augendo & vires ^{nocenti.}
diſſipando, nocent, ita viciffim ni-
troſa & nimium refrigerantia, in etate

G. 2. ma-

maxime infantili , oppido damnoſa . Retardant enim eruptionem ; & retenta materia , ad ſphacelum fit diſpoſitio .

§. III.

Hysteri. Quando morbilli accidunt feminis , quæ ſpaſmis hypochondriaco-hyſtericis obnoxie , vel menſium inſtat fluxus , haud raro animi deliquit , ſpirandi anguſtia , cum gutturis conſtrictione & ingenti præcordiorum anxietate , jungi ſolent , quibus materia in cutem exitus præcluditur . Igitur tum ne utiquam pellentibus calidioribus eruptio urgenda , ſed potius adhibenda ea , quæ ſpaſmos leniunt , euemata ex paregoricis & carminativis parata interdum venaſectio , nec non pauxillum caſtorei & nitri pulveribus bezoardicis admixtum ; brevi poſt in conſpectum veniunt maculæ .

§. IV.

Tuffi. Moleſtiſſimum in morbillis ſymptoma eſt tuſſis ferina , ad quam complacanda nihil utilius oleo amygdalarum dulcium , recenter ex non rancidis expreſſo , cum ſirupo capillari remixto & in decocto avenaceo ad dimidium cochlear crebrius porreſto . Conducit etiam pulveribus abſorbentibus & diaphoreticis admicere dinidium granum extraſticti , & uti inſuſo theiformi , ex herba veronicæ , radice liquiritiæ , ſcoribus papaveris rheados & ſemine ſceniculi .

§. V.

Diarrhoea. Diarrhœa ſi concurret , provide eadem tractanda , nec facile compescenda . Solvit enim ſæpe morbum & multam copioſam ſordes e corpore per ipſam ſecedunt . Ex tuſſiſſimis tum ad eluendam ex inteſtinis acrimoniam , clyſteres ex puris demulcentibus parati . Si vero ſinito morbo pertinacius inſiſtit diarrhœa , commode pulveribus bezoardicis admicenda aliquot chaccarillæ corticis grana , vel etiam tantillum theriacæ caſtleſis .

§. VI.

*Quibus meda-
da ba-
morbi
ſua .* Quam ſanguinis profuſiones nimie mali ſint omnis & plerumque malignitatis indices , eadem cum bonis æ-

grorum rebus moderari non minimæ res eſt prudentiæ . Exulcent omnia poſitive adſtringentia , item eminentius opiata & anodyna . Ego quidem ſæpius cum fructu uſus ſum hac mixtura : recipe aquæ ſlorum acaciæ , ſambuci , tiliæ ana uncias duas , theriacalis drachmas tres , antimoni diaphoretici , diſcordii Fracaſtorii ana drachmam ſemis , ſpiritus vitrioli guttas 20. ſirupi papaveris rheados drachmas duas . M. Liquor quoque noſter amodynus mineralis , cum pulvere præcipitanti nitrato ſumtus , exoptatam ſapius præſtitit opem . Per amuleta vero fluxum hoc compescere velle , noxiom potius , quam ſalutare deprehendi . Inſita enim propria virtute nihil operantur , ſed tantum impenſiori animi impreſſione , quæ tamen in periculoliſ ejusmodi aſſectibus omni ſtudio evitanda .

§. VII.

Ubi malignioris ſunt indolis , apprimè ex uſu eſt pulvis noſter bezoardicus , cujus baſis bezoardicum minerale , qui non modo ſudorem & eruptionem blande elicit , ſed ſimul etiam humores corruptos imbibendo , ſedem movet , cum euphoria . Præſtabilem etiam ſæpe deprehendi virtutem ſulphuris antimonialis , noſtra peculiari methodo præparati & addimidium , vel quartam grani partem oblari .

§. VIII.

Si ſudore corpus nimium diffluit , ut lintheamina ex toto madefcant , provide eadem ſunt mutanda , prius probe exſiccanda & leniter calefacienda , ne ab eorum frigore materia exanthematica cum periculo certiffimo recedat . Idem in mutatione lecti tenendum . Maximopere etiam cavendum eſt , ne quis ſubito ex calido in frigidum concedat . Mortem enim inde intra aliquot horarum ſpatium vidi .

§. IX.

Quum plures , qui ſinita febre & diſcuſſis jam maculis præmature liberiori aeri ſeſe committunt & ſalubrem victus vitæque rationem ſpernunt , ob retentas ſic & adauctas impuras

*Malig-
nitate.*

*Ne ſe-
deribna.*

*Teſt
morbu
ſacten-
da .*

DIOT-

morbi reliquias, in peiores morbos incident, asthma, vel suffocativum catarrhum, phthisin & tabem, quin obervavi in contracturam; serio monendi sunt convalescentes, ut per aliquot adhuc hebdomades perspirationem follicite custodiant & cum in finem utantur infusis theiformibus, leniter diaphoreticis & sanguinem mundificantibus, interposito nonnunquam, ad fordes per alvum evendendas, balsamicarum pilularum usu. Victum vero habeant tenuem & aliquandiu a cerevisiæ potu abstineant bibantque decoctum temperans & diluens, ex rad. scorzonæ, salsaparillæ, cichorei, liquiritiæ, hordeo mundo, cortice ligni sassafras, vel semine fœniculi. Quod sicuti in omnibus fere morbis, sic etiam in febribus exanthematicis, utile est & maxime salutare.

ENARRATIONES
MORBORUM.

OBSERVATIO I.

*Test mor-
billosa
purpu-
ra
no.* Conquerebatur generosa puella, duodecim annorum, de lassitudine, inappetentia, languore virium & doloribus lancinantibus in cruribus & brachiis, præterea lividum & plumbeum faciei offerebat aspectum. Octiduo post corripiebatur horripilatione, subsequente æstu & gravi dolore capitis lumbrorumque. Tercio die post in conspectum veniebant maculæ morbillorum, tum epidemiorum, tuisis simul affligebat molestissima & propter capitis oculorumque dolorem continuum, nec somnum capere, neque lucis ferre poterat aspectum. Quinto die sensim iterum evanesciebant maculæ ex totius fere corporis ambitu, sed dolor capitis & oculorum remanebat, & præterea alvus a primo morbi insultu erat siccor, ut nonnisi clystere sollicitata responderet. Quum sic jam declinare videretur morbus, præter spem de novo accidebat summa præcordio-

Tom. IV.

rum anxietas, cum æstu totius corporis, siti, virium prostratione & difficili respiratione, prodibat postea purpura rubra, intermixta alba, sive miliari, & dolor in oculis & capite supra frontem pertinaciter insitebat. Pugnabatur quidem contra hæc tam gravia mala iis, quæ acredinem humorum cum spasmis mulcere & eruptionem placide promovere poterant. Convalescebat etiam, sensim remittente capitis dolore, puella. Sed superato morbo visio erat imminuta, & sensum incrementum sumens, intra mensem in veram guttam serenam transit, ita, ut nihil plane visu dignoscere posset; licet oculi integri, & pupilla tantum duplo naturali amplior, comparerent. Multa & probata adversus hoc oculorum vitium adhibebantur remedia, sed frustra. Erumpentibus autem decimo quarto anno primum mensibus, splendorem aliqualem receperunt oculi rursus. Hinc in consilium vocatus, suasi, ut temperatis balsamicis mensium negotium secundaretur, vesicatorium mitius aliquandiu gestaretur, oculi crebrius quotidie pinguedine viperina recenti inungerentur & cum cibo nonnunquam aliquot guttæ balsami nostri vitæ assumerentur. Quibus non quidem in totum, sed tamen in tantum restitutus visus, ut sub certo oculi situ objecta, & quidem tantum dimidiata facie, conspiceret posset, cæterum optime valeret, ingressa haud ita pridem matrimonium.

Epietisis.

Semper suspectum in variolis & morbillis, quando ægri diu ante eruptionem male habent & de doloribus artuum, vel certam partem pertinacius instantibus conqueruntur. Hæc successit morbillis evanescentibus purpura, tam rubra, quam alba. Aut igitur duplex specificæ indolis materia impura intus delituit, quæ non simul critico motu, sed definito & successivo fuit expulsa. Aut purpuræ materia forsan per ipsum febrilem in morbillis

G 3 cau-

sanguinis motum de novo fuit prognata. Dein nunquam etiam non suspectum, si gravis capitis & oculorum dolor, alias facta eruptione cessans, per totum morbum durat. Grave enim ut plurimum capitis vitium relinquere solet. In hac guttam serenam. Quæ quidem insanabile semper fere vitium, in infantibus tamen & tenerioris ætatis puellis, accedente menstrua purgatione, & immutata per hanc totius corporis, quoad solida & fluida, natura, discutitur iterum, præsertim si natura sanationem moliens arte juvetur.

OBSERVATIO II.

Morbilli retrocedentes alvi fluxus non fortis. Juvenis cholericæ & siccæ constitutionis, qui per aliquot annos in Academia plus Veneri & Baccho, quam Musis litarat, commovebatur aliquando vehementi ira, die post afficiebatur æstu insigni cum languore artuum & dorsi dolore, noctem transigebat in somnem & tussi exercebatur valida, quæ serena plane fiebat & comites habebat anxietates & cardialgias. Datis ardorem nimium temperantibus, post tertium diem compariebant maculæ numerosissimæ intra 24. horarum spatium universum corporis ambitum occupantes. Mirum autem inquietus erat æger & impatiens, corpus jactitabat, tantum temperatum etiam lecti calorem respuebat, & admissa subinde aura frigidiore, ut maculæ omnes brevi iterum evanescerent faciebat. Oboriebantur hinc anxietates cum magna inquietudine & siti inexhausta, ut intra diem & noctem quatuor minimum pitiana & emulsionis amygdalatæ epotaret mensuras. Porrigebatur quidem ad revocandam extus materiam lene diaphoreticum, sed propter ægri impatientiam & jactitationem nihil proficiebat, sitis potius reddebatur intensior, ut vix posset extingui, & æger vel septem mensuras liquidorum absumeret. Inde incidebat in alvi fluxum &

vel decies intra diem deieciebat, urina etiam effluebat, ægro tamen de interno ardore, siti & anxietate conquerente largissimeque potum ingurgitante. Fluebat sic alvus per quinque dies, calidus potus cum medicamentis spernebatur, neque maculæ amplius comparebant. Nihilominus symptomata sensim mitiora fiebant, æger melius habebat & præter spem intra 14. dies convalescebat.

Epirosis.

Singularis plane hic est casus largi alvi fluxus, quo morbillorum morbus, & quidem retrocedentium, solutus. Jam quidem nullum est dubium, quin materia morbillorum sit causticæ & inflammatoriæ indolis, quæ exitu præcluso intus retenta, vel expulsa retrocessit, firmiusque nervosis partibus impacta est, graves, immo exitiales, efficere possit affectiones. In nostro ægro infedit utique ori, faucibus, ventriculi & intestinorum tunicis, ac sitim & ardorem cum leniori inflammatione ibi concitavit. Liquidorum vero & quidem accommodatorum copioso potu, caustica materia, tam intra tunicas hærens, quam in succis hospitans, mitigata atque correctæ fuit, & proritatur alvi fluxus, quo impuri ex universo corpore succi eo confluerunt & evacuati sunt. Ego quippe crebrius observavi, in variolis & morbillis, ob impuros & redundantes corporis succos, malum genium exhibentibus, sponte abortum alvi profluvium, non modo sine periculo, sed & admodum salutare fuisse. Neque etiam facile in periculi plenius morbis desperare debet Medicus, licet ægri magnam potus copiam appetant, modo per alvum, urinam & sudorem iterum enittatur. Plures enim sine, quam cum liquidorum appetentia, occumbunt.

OBSERVATIO III.

Infans decennis, feliciter, ut videbatur, supererat morbillos, sed tamen

Tota morbilli alvi fluxus non fortis.

ea resistat alvi laxitas, ut quævis assumpta citissime per inferiora transirent, aderantque præterea tormina ventris cum dolore pedum, qui tactu semper erant frigidi. Ad compescendum hunc fluxum, Medicus minus peritus porrexit pulverem ex radice tormentillæ, terra de catechu & unicornu foissili, cum paucillo laudani opiati. Inde enim alvus quidem constitit, sed acerbissimus dolor occupavit tibiam sinistram in malleolo, quem mox tumor excepit durus & renitens, qui tandem suppuratus & apertus sanguinem cum copioso ichore fudit. Successit postea serpens ulcus, totum ferme pedem depascens, accessit febris cum tussi & difficili respiratione, quumque ob nimium pectoris infarctum infans non libere spirare posset, suffocativo demum catarrho fuit extinctus.

Epicrisis.

Sæpius notavi, in infantibus alvum per totum variolarum & morbillorum morbum, & etiã post eum, sine periculo fluxisse. Neque alia utilia deprehendi, quam diaphoretica fixa, ut cornu cervi philosophice præparatum, ustum, antimonium diaphoreticum, lapides cancerorum, succinum præparatum, quibus paucillum corticis chaccarillæ admixtum. In usum quoque vocavi juscula ex carnibus cum ossibus contusis, item cornu cervi parata, adjecta semper olei a nygdalarum dulcium recentissimi portione quadam. Neque minus clysteres emollientes, ex decocto raparum exsiccatarum una cum butyro insulso, admodum fuerunt proficui, qui omnium optime acredinem humorum, coli membranæ potissimum in ejusmodi diarrhœis insidentem, contemperant ac mulcent. Contra ea periculosum omnino, alvi hunc fluxum adstringentibus sistere. Sic enim materia acris caustica, intus remanens & fuccis reddita, ad alia sæpius loca relegatur, ubi postea atrocia ciet mala.

OBSERVATIO IV.

Lactans infans unius anni incidit in *Enest-* calorem præternaturalem, cum pavore in somno & vomitu. Die secundo eruperunt morbilli numerosi, sed asperi & cutem quasi stringentes. Die quarto accessit summa respirandi difficultas & pectoris angustia, cum anxietate, inquietudine, vigilia & pavoribus. Dedi sextam partem grani tartari emetici, cum drachmis duabus aquæ florum tilie & quatuor guttis essentia castorei. Hinc quinques deiecit intans viridissimam instar glutinis materiam, eoque factò vigor accessit toti corpori, respiratio facta liberior & morbilli rubore persusi magis. Oblata postea ad calorem temperandum gelatina cornu cervi in tenui decocto hordei, & feliciter evasit tenellus.

Epicrisis.

Colluvies vitiosorum humorum in ventriculo, morbillorum processum turbare & gravia symptomata iis adiacere potest utique. Omnia enim quæ circa quartum diem, quo alias morbus remissior, hoc in infante præstò tuerunt pathemata, non ex morbillis, sed cruditatibus acido-viscido-biliois prima in regione stagnantibus atque corruptis, ortum traxerunt. Hinc exterminatis iis per lenissimum emeticum, symptomata non modo protinus conquieverunt, sed & ipsa natura gravione levata, eo felicius ipsi potuit succurrere morbo. Quin patet, nec quarto & critico die, ejusmodi in calidius lentiora & prudenter exhibitæ evacuantia nocere, inter quæ emetica, in infantibus præsertim lactantibus, merito primas tenent.

OBSERVATIO V.

Puer undecim annorum, rubicundus facie, ingenio alacris, sanguine *Morbillo* plenus & constitutionis calide, correptus est immani aestu, dorii capitisque dolore, datis tamen temperantibus *licet*.

nitroſis pulveribus, altero die habuit meliſcule. Tertio autem rediit urens æſtus & quarto die ſequutum narium ſtillicidium. Hoc quinto remiſit, ſexto vero effuſus reverſum. A ſeptimo ad decimum mitiora erant ſymptomata, & ſanguinis fluxus ſiluit, erumpentibus paſſim morbillorum maculis. Sed breves induxiæ. Undecimo quippe die, ruſus copioſa e naribus facta hæmorrhagia & maculæ evanuerunt. Duodecimo largius adhuc fluxit Sanguis, ita ut vires mirum corruerent & æſtus internus invaleſceret. Decimo tertio die mitiora pathemata iterum, die autem poſt cum hæmorrhagia recruduerunt, donec conſumtis proſus viribus, decimo quinto die æger efflaſſet animam.

Epiſiſis.

In variolis & morbillis deterioris ſemper notæ ſymptoma eſt, effuſior ſanguinis, per quæcunque loca, fluxus. Indicat enim vehementes ſpaſticas internarum partium, præſertim viſcerum abdominis, ſtriſturas, quibus inæqualis redditur ſanguinis progreſſus & ex uno loco in alterum cum imperi urgetur. Per nimiam etiam profuſionem virium inducitur jaſtura, & minimorum ad extima excurrentium canalium, per quæ in cute eruptio fieri debet, exinanitiæ & ſubſidentia. Unde materia cauſtica retenta, novos ciet ſpaſmos novaſque hæmorrhagias ac demum ſuneſti eventus fit cauſa. Magnæ itaque prædentiæ eſt, hæmorrhagias in morbis quorum materia per cutem exercenda, moderari perite, ne deficiat expulſionis facultas. Ego quidem tum commendare ſoleo, ut omne frigus & ſtigidus potus vitetur, & partes extremæ, manus & pedes, quæ ordinariæ frigidiæ exiſtunt & contremiſcunt, calore bene foveantur & vel leſto probe obtegantur, vel etiam aquæ calidæ vino mixtæ immergantur, quo revulſio ſanguinis a capite fiat, ſimulque ſpaſtica fibrarum contractio laxetur. Dein eo quam maxime attentandum, quo cauſtica materia foras mittatur eum-

que in ſinem danda diaphoretica cum temperantibus, cujus generis hæc mixtura: recipe aquæ cardui benediſti, ſlorum ſambuci ana uncias duas, theſiacalis unciam ſemis, diaſcordii Fra-caſtorii, antimonii diaphoretici ana drachmam dimidiam mixturæ ſimplicis guttas 20. ſirupi acetofſitatis citri drachmas duas. M. D. de qua bina, binis quibusvis horis, cochlearia ſumenda, ſuperbibendo ſemper calidum hauſtum. Et ſi præterea æſtus junctus nimius, interponendus eſt pulvis bezoardicus nitroſus.

OBSERVATIO VI.

Vir generoſus, macilentus & fibroſus corporis ſtructuræ, triginta ſex annos habens, aulico mimſterio fungens, av aliquot jam annis, vini potui liberaliter indulſerat & ſæpe inter potatores egerat tantum non heroem. Incidit iſ in morbillorum, aulicis tum familiarem & ab ipſo nondum ſuperatum morbum, ſub quo ipſum præter immoderatum æſtum & inquietudinem, violenta tuſſis & ſummæ anxietates præcordiorum, noctu æque ac interdiu affliſſerunt, corpore a principio ſtatim ſudore diſfluente. Medicus aulæ ordinarius in conſilium vocatus, quatuor quibusvis horis, triginta guttas eſſentiæ alexipharmacæ admodum calidæ porrexit, & ad ſitim extinguendam liberalem potum cereviſſæ valde ſpirituofæ conceſſit. Interim expulſis maculis anxietates remiſerunt & ſpiritus liberior meavit. Quum autem indolum ſudore totum madefcens & frigidum mutaturus, a miſtriſtro imperito recens niuſque calefactum acciperet, illico omnes omnino, quibus corpus conſertim obſeſſum, maculæ diſparuerunt. Inde tanta ſequuta inquietudo, anxietates cum virium jaſtura; ut omnibus morti videretur proximus. Ego tum temporis præſens acceſſitus exhibui illico pulverem meum bezoardicum cinnabarinum cum aqua.

*Morbil-
li ſym-
ptoma
eſt.*

aqua analeptica, nec non liquorem anodynum mineralem cum tinctura antimonii temperata & aliquot guttulis spiritus Buisiani, quibus paullo post & sudor & maculae redierunt, æger melius habuit & pulsus antea inæqualis, celer & debilis, plenior ac æqualis redditus. Sed septimo die, quum sudor effusus adhuc maneret & eger in alium lectum ob madorem se conferret, rursus cuncta evanuerunt exanthemata, extrema frigida facta, accessit anxietas maxima & spiratio difficillima, pullus etiam contractus & parvus redditus, & brevi post, præcedente rigore & convulsione artuum, est extinctus.

Epiëris.

Morbili, non secus ac alii morbi exanthematici, sequuntur maxime constitutionem solidarum & fluidarum partium corporis ægrotantis, adeo, ut quo temperatior hæc, eo peioris indolis sit ille. Potissimum, de vini potui deditis, crebriori consummatum habeo experientia, quod raro ex febribus exanthematicis evadant, eo quod febrilis illa intestina partium sanguinis commotio, in plenariam tandem dissolutionem abit, cujus index largissimus sudor cum insigni virium lapsu. Medicus igitur, calida essentia, quæ estum magis accendit, nocuit potius, quam profuit. Si quoque dissolutioris talis humorum vitalium est status, levis etiam in rebus externis error, uti refrigeratio, lintheaminum mutatio, situs erectus, immedicabilem possunt inducere noxam. Et quo languidiores sunt in exanthematicis vires, eo plus semper metuenda retrocessio materię exanthematicę, quæ vitæ nihil est insensius.

OBSERVATIO VII.

*Morbili.
li ex re.
frige-
rantia
ultrafo-
ram a-
busa le-
thalis.*

Puelli tres, unus sex, alter quinque & tertius trium annorum, filii viri per illustris Serenissimo Duci in Saxonia inferiori a consiliis, corripiebantur successive morbillis. Comenda-

tione generosæ feminz in consilium vocabatur novellus Medicinę Doctor, qui intempestivo nitri amore a præceptoribus imbutus, largæ & repetitæ dosi, præter pulveres refrigerantes nitrosos, exhibebat nihil. Inde retardabatur macularum eruptio, spiratio fiebat angusta & difficilis, tussis continua sine fœreatu, accedebat asthma intensum & intra septem dies, tres pueri occumbebant, cum ingenti parentum luctu.

Epiëris.

Non ex unius, sed plurimæ fide dignorum relatione, de tragico hoc casu certior sum factus, & crebrior ac liberalis, refrigerantium nitroforum usus utique taxandus. Nam licet nitrum purum merito principem teneat locum inter ea præsidia, quæ æstum extinguunt & spasticas commotiones componunt, & ego etiam jam ante quadraginta annos eodem frequentius usus, quin forsan primum, testantibus id variis scriptis, tum dissertationibus, tum *notis ad Posteriorum*, salubrem nitri facultatem perspexerim & exposuerim; nihilo tamen secius usus ipsius, haud secus ac aliorum magnæ virtutis remedium, peritum ac prudentum exigit Medicum, & ex ejus abusu, ab iis, qui Medicinam rationalem nec callent, nec exercent, damna inducta novi, & plura, & gravia. Certe in morbis exanthematicis, ubi non nimis urget æstus, in febribus catarrhalibus, item malignis, in quibus humorum potius corruptio, quam exæstuatio metuenda, in corporibus maxime humidioribus & infantilibus, omni modo a liberali nitri usu abstinendum. Ob nimiam enim refrigerationem remanet intus foras excurrentia insensæ indolis materia, atque ut putredinosa dissolutioria humorum corruptio magis augeatur, facit. Et quum materia morbillorum maxime insensæ hujus sit indolis, ut firmiter insideat nervis pneumonicis & tunicis pulmonum nervosis, nullum omnino est dubium, quin in his poëllis non emota,

emota, ibi impaſta hæſerit & ſuffocatorias humorum ſtaſes ſuſcitarit. Ceterum hoc loco monendum duxi, me in infantibus, quando morbilli prodire noluerunt ipſorumque materia aliis inſidens pulmonum bronchiis ſuffocativum intentavit catarrhum, inſigni cum fructu uſum eſſe veſicatorio, quo ſopiti canalium ad expulſionem neceſſarii motus, quam optime reſuſcitantur.

OBSERVATIO VIII.

Morbili. Comes illuſtriſſimus, viginti annorum, cholerico-ſanguineus, nondum venæſectionem paſſus & pathematibus ſpaſtico-hypochondriacis, cum ſtomachi inflatione & crebriori poſt cibum vomitu, obnoxius, graſſantibus epidemicæ morbillis languere cepit & conqueri de anxietate præcordiorum, dolore capitis, dorſi ac pedum, tuſſi ſicca, interno æſtu, intercurrente horripilatione, cute arida & ſicca. Tercio die comparuerunt in fronte ſtigmata rubicunda nonnulla, pathemata tamen noluerunt remittere, nec plures etiam poſtero die eſſeſcere maculæ, pulſu interim pleno cum celeritate vibrante. Vena in pede percuſa, ſanguis cum impetu exiliit floridus, variegatam poſt refrigerationem contrahens cuticulam, & inde illico anxietates & vehementes capitis dolores remiſerunt. Quin licet primum ſtigmata in fronte diſparere viderentur & pulſus admodum celer cum duritie micaret, æger etiam noctem inſomnem fere ob æſtum & compunſorium in cute ſenſum duceret; mane tamen in conſpectum venerunt in facie & pectore maculæ morbillorum, pallidiores initio, ſucceſſive autem magis rubentes & reliquas quoque corporis partes conſertim occupantes. Diſceſſit hoc factò capitis, dorſi & pedum dolor, cum pectoris anguſtia, tuſſi & interno calore, ac æger melius habuit, conquieſcit tantum de moleſto pruritu arden-

te & tenſione cutis. Potiſſimum vero ipſum excruciauit oculorum ardens dolor cum rubore adnatæ & illacrymatione, ita ut lucem ferre non poſſet & noctu palpebræ conglutinantur. Nono die abortus ſudor largus, decimo etiam manans & acidum ſœtidum odorem ſpirans. Undecimo intra nycthymeron ſexies deiecit ſine torminibus ſponte & maculæ ruborem ſenſim exuerunt, decimo tertio die penitus diſcuſæ, ſubſequentē cutis deſquamatione & ſanitate.

Epicriſis.

Quum in iis, qui ſpaſticis hypochondriacis detinentur pathematibus, nunquam non major ſuccorum impuritas & acrimonia eſſe ſoleat, huic etiam illuſtriſſimo ægro ejuſdem conſtitutionis ea fere unice exhibita ſunt, quæ demulcent ac temperant, pulvres nempe temperantes & diaphoretici, leniter nitroſi, emulſiones, exoptato cum ſucceſſu. Venæſectionem autem, quam pulſus admodum plenus & vaſa turgida eſſent, eruptio quoque retardaretur, neceſſariam duxi, crebriori experientia edoctus, ſanguine nimium redundante, diſſicillime, eodemque ſubtracſto, promtiſſime, ſuccedere materiæ exanthematicæ expulſionem. Inſolitus vero ille oculorum ardor, rubor & fluxus ſerofus, tribuendus utique eorum debilitati in pueritia jam ex crebrioribus & diuturnis acribus deſluxionibus contractæ. In quibuſvis enim fere morbis ſolenne eſt, ut partes ex prægreſſo morbo debilitatæ, præ reliquis graviter afficiantur, ob decubitum humorum promtiſſe ibi contingentem.

CAPUT

CAPUT IX.

De febre purpurata. Rubra & alba miliaria.

Theses Pathologicae.

§. I.

*Turpura de-
scriptio.*

Febri purpurata est catarrhali formula, exanthematica, qua motu systematis tam vasculosi, quam nervosi intensiori, materia lymphatica corrupta, specificæ indolis, ex interioribus, maxime nervosis partibus, ad summam cutem, seu conveniens emunctorium, sub forma pustularum minimarum miliarium, asperarum, rubrarum vel albarum, salutariter protrahitur.

§. II.

Materia exanthematica diffinitio.

Jam omnis quidem materia exanthematica in eo convenit, quod acrimonia sua nervos male afficiat ac in æstuosum intensiorem motum universum genus vasorum & sensibilibus partium exstinguat, eoque tandem exterminetur. At tamen sicuti acrimonia caustica in vegetabilium & mineralium venenis peculiarem obtrinet indolem, & ob id peculiaris cuivis speciei propria suscitatur pathemata, ita etiam singularem & specificam cuivis exanthematicæ materiæ esse naturam, non tam a priori, quam potius a posteriori, effectibus & phænomenis obvis, innoteſcit. Scilicet in petechiis, variolis, morbillis, febre urtica, scarlatina, roſſaliis, rubeolis, maculis scorbuticis, scabie, herpette, phlyctænis, epinyctidibus, gutta rosacea, impetigine & sudaminibus, subest semper acris quædam materia, quæ modo cum, modo sine febre, per cutis emunctorium proſcribitur, sed unumquodque ex his exanthemata peculiaribus incedit symptomatibus, de quibus singulis suo loco ſeorſim.

§. III.

Quibus turpura

Nunc quomodo ab aliis exanthe-

maticis morbis purpureus differat, exponendum duntaxat. Hi autem ipsius sunt characteres: Efflorescant pustulæ minimæ semen milii amplitudine æquantes, numerosissimæ, cum corrugatione, aspritudine & ariditate cutis & spargunt foetorem peculiarem plane. Nullum aliud exanthema tam instabile, crebro ac celeriter retrocedens, iterumque comparens, ac purpureum. Nullum etiam, tam crebro intercurrente mox pruritu & punctura stipatum. Alia exanthemata omnibus æque regionibus incumbunt, & nobiliorem æque ac ſeniorum sexum infestant, purpura autem in certis tantum locis familiaris & quasi endemia, ac præterea feminas magis quam viros, maximeque puerperas, corripit. Alia magis epidemica sunt, contagiosa & sequuntur constitutionem aeris, sed purpura magis ex vitio viscerum & succorum, quam aeris oboritur, nec epidemica est, nec contagiosa adeo,

§. IV.

Ipsa dein purpura inter se differt & definita a Medicis, in rubram & albam dispeſcitur. Utraque magis, vel minus acuta, benigna, vel maligna. Rubra ob pustulas rubicundas ita dicitur, ac ut plurimum minus periculosa, febris expers & chronica est, ut non modo diutius corpori inhærescat, sed & sæpius statim anni temporibus redeat, de qua inferius sigillatim. Interdum tamen etiam febre stipatur & acutæ indolis esse observatur. Alba vero magis acuta est, nec facile sine febre occurrit, ideoque plus alit periculi. Hæc etiam non tam facile redit ac rubra, puerperæque magis & feminæ juniores, teneriores serofas corripit, quam rubra, quæ adultioribus potius, succis & sanguine fartis ipsique viris familiarior est.

§. V.

Nonnunquam porro purpura idiopathica est, nonnunquam symptomatologica, & aliis, maxime continuis febribus, ad exitum vergentibus, supervenit.

Idiopathica, vel symptomatologica acuta in febre

venit. Admodum enim familiare eſt, quod purpura rubra, vel alba, vel utraque ſimul, variolis, morbillis, ſynochis putridis, ardentibus quoque & petechizantibus aliſque epidemiciſ, in declinatione accedat, novam febrem accendat, & agrum, fractis a priori morbo viribus, jugulet. Id quod potiſſimum evenire ſolet in iis, qui intemperantius vixerunt, largiori & quotidiano potui indulſerunt, venis nimio exercitio vires conſumſerunt & peregrinam ſuccis induxerunt diatheſin, nec non iis, in quibus ſub morbi decurſu alvus diutius clauſa, aut inconſulta medicacione refrigerantia & julapia nimis liberaliter ſunt uſurpata. QuamJoque etiam in acutis his febribus, maximeque variolis & morbillis, primis ſtatim diebus, cum cutis aſpredine apparet purpureæ quippiam, rariſſime pariter cum felici morbi eventu. Neque minus catarrhalibus, cum tuffi & ſpirandi anguſtia, ſubinde in infantibus ſeſe aſſociat purpura, vomitu, vel etiam alvi fluxu ſtipata. Quam, ſi inclinat morbus, pedum & quandoque abdominis intumefcentia, cum, vel ſine aridura ſuperiorum partium, excipit, conec tandem ſudoribus, vel ſpontaneis, vel arte proleſtis, ex toto cedat.

§. VI.

Idiopathica autem purpura his potiſſimum incedit ſymptomatibus. Præcedit levis horripilatio, quam ſubſequitur corporis exaſtuatio, cum ingenti languore viriumque interdum ad lipothymiam uſque dejectione. Præcordia ſtringuntur, peſtus angitur, adſunt alia ſuſpiria, inquietudines, vigilæ, vel ſomnus minimus laborioſus & interturbatus. Feſtus & compunctorius in dorſo ſenſus percipitur, alternante frigoris, horroris & caloris intra cutem affectione, in vola manum maxime ſenſibili. In puerperis lochiorum fluxus retinetur & lac e mammis reſorbetur ac ſtillare ceſſat. His ſuccedit cutis aſperitas & inſtar aſerinx corrugatio, exſurgentibus

innumeris puſtulis, ſive albis, ſive rubris, ſive utriſque ſibi in vicem ap- poſitis, mili ſemen figura & exiguitate referentibus, quæ primùm col- lum, deinde peſtus & dorſum at poſtea brachia & manus occupant. His in ſumma cute eſtroleſcentibus, gravi- ora antea pathemata mitigantur, pulſus durior prius, contractior & ce- lerior, mollius, liberius & remiſſius undulat, animo vir deſectus redit, a- rida cutis madefcit & alvus ante hæc compreſſa tam firmiter, ut nec ſtati- bus tranſitus pateret, laxatur, & non ſolum hos, ſed & nonnunquam ſter- cora, ſponte protudit. Poſtea veficu- læ ſenſim ſenſimque explicantur icho- re foetido plenæ, urina magis ſatura- ta prodit & ſudor ſingularis huic exan- themati proprii ſectoris erumpit, ſan- guinis per lochia fluxus repetit, & in- tra ſeptem vel plurimum adhuc die- rum decurſum, cum inſigni extremo- rum pruritu, puſtulæ diſparent, are- ſcunt, & ſquamularum inſtar deci- dunt, & æger ſenſim vires recipiens, ad priſtinam redit ſanitatẽ.

§. VII.

Materia porro, quæ exanthemati- cum hunc morbum proxime facit, ex pravo & corrupto in corpore eſt ſuc- co; iratamen, ut, quum duplex ſit purpura genus, duplex hic etiam ſit aſſerendus. Jam uti in macrocoſmo, ſic etiam in microcoſmo, duplex da- tur liquorum corruptio, una acido vappida, paullo fixioris indolis, al- tera ſulphurea foetida, indolis magis alcalinæ atque volatilis. Illa cadit in ſuccos qui ſalino & ſulphureo elemen- to minus inſtruſti ſunt, potiſſimum- que in pellucidum, inſipidum illum gelatinolum lymphaticum humorem; hæc autem in ſanguinem & ſuccos, qui copioſa ſulphurea & ſalina ſubſtantia ſcatent, inter quos quam maxime connumerandus ille, qui ſanguini admixtus, ſpiſſior tantisper varique coloris atque ſaporis, ſerum dictus. Hunc igitur corruptum purpuræ ru- bræ,

*Turpa-
ra ma-
teries
corru-
pta in
corpore
ſanguis.*

*Idiopa-
thica
Turpa-
ra bi-
ſtorta.*

bræ, illum vero albæ & miliaris causam esse, censemus.

§. VIII.

In alba lymphæ acidi copiosi. Lympham enim alba in purpura acore esse insectam, evincunt plura. Nimirum solennis & tantum non essentialis huic exanthemati est nimia feri fecesio, per sudores effusos, urinas copiosas tenues, salivationes quandoq; quandoq; dejectiones aquosæ. Acidi autem is effectus, ut sanguini insinuatum, partes ejus crassiores in coagulum mittat, serosis fecesum facientibus. Deinde omnis generis acida & refrigerantia, ipsum quin nitrum, largius sumpta nocentissima: quæ vicissim acidum obtundunt & sanguini ac lymphæ blandam spirituascentiam conciliant, saluberrima. Feminis porro quæ horæis fructibus, acetariis, dulcibus, farinaceis, acescentibus, sub otiosa & sedentaria vita delectantur, frequens quam maxime in puerperio febris miliaris. Ne dicam, multos illos sanguinis grumos, quos in vasis majoribus & thalamis cordis invenerunt, qui purpura alba defunctos dissecuerunt, luculenter arguere, præsto fuisse acidum coagulans.

§. IX.

In rubra serum acre salino-sulphureum, testatur pruritus & ardor cutis, in hac longe impensor, ac in alba. Idem ex eo patescit, quod rubrum hoc exanthema, maxime eos invadere soleat, qui sanguinis impuri copiam alunt, scorbuticis, senibus, feminis, quæ menstrui, & viris, qui hæmorrhoidum defectu laborant, diætæ salsa, vinosæ, cerevisiis crassioribus & tabaci fumo delectantur, prætereaque laxiori corporis habitu præditi, vitam agunt motus expertem. Quod porro sordes acres serosæ, per cutis poros eliminandæ, ab aëre frigidiore, a potu nimis perfrigerato, corpori sudanti ingesto, aut repentino terrore, ad interiora repressæ, frequentissime talem morbum inducant exanthematicum. Quod etiam medicamenta, quæ

salium spicula involvunt, item temperantia, rubram purpuram egregie protelent; calcificientia autem & volatilia, nec non æstuosum regimen, eodem modo ac in scabie alisque cutis descædationibus, ex prava, acri & falsa humorum diathesi oriundi, doloris, ardoris & pruritus faciant augmentum.

§. X.

Omnia igitur, quæ succorum & abundantiam & impuritatem ingignunt, ad generationem purpurati mali concurrunt remotius. Evenit autem hoc in iis, qui lauto & pollucibili victu, nonnisi leves cibos, farinacea, plantentas, dukia, fermentescibilia & horreos fructus admittente, item qui potu parco, crasso & aqua quoque impura & squalida utuntur; qui in aere degunt insalubri, minus puro, sed vappido, multisque fordidis & putridis halitibus referto atque corrupto; quo purpuram subinde generari, maligniorem fieri, epidemiam quandoque, nonnullis etiam locis magis familiarem, certisque anni temporibus, Martio inprimis atq; Aprili frequentiore, experientia docet. Frequens porro purpuræ genesis in iis, qui alvum gerunt strictiorem, qui perspirationem incuriosius habent; quibus criticæ suppressæ, aut consuetæ sanguinis evacuationes omisissæ, quibus vicissim largius sanguis effluxit, vel subtrahitur, cum virium defectu, qui animo crebrius jactantur, moriori inprimis ac diuturnæ sollicitudini indulgent, qui vigiliis & impensioribus meditationibus robur atterunt, qui demum vitam ducunt otiosam motusque expertem. Neque minus præ aliis huic morbo patent, qui laxiorem corporis habitum & temperatum sic dictum sanguineum, vel phlegmaticum obtinent, ætate magis infantibus, quam adultis, senibus quam floridis, sexu, magis feminis, quam viris. Ex feminis, non tam plebeis & minus delicatis, quam potius teneris ac nobilioribus, fluore albo an-

Causa protuberantia subcutanea.

In rubra serum acre salino-sulphureum, testatur pruritus & ardor cutis, in hac longe impensor, ac in alba. Idem ex eo patescit, quod rubrum hoc exanthema, maxime eos invadere soleat, qui sanguinis impuri copiam alunt, scorbuticis, senibus, feminis, quæ menstrui, & viris, qui hæmorrhoidum defectu laborant, diætæ salsa, vinosæ, cerevisiis crassioribus & tabaci fumo delectantur, prætereaque laxiori corporis habitu præditi, vitam agunt motus expertem. Quod porro sordes acres serosæ, per cutis poros eliminandæ, ab aëre frigidiore, a potu nimis perfrigerato, corpori sudanti ingesto, aut repentino terrore, ad interiora repressæ, frequentissime talem morbum inducant exanthematicum. Quod etiam medicamenta, quæ

ne affectis & omnium maxime puerperis.

§. X.

His autem quod adeo infesta sit purpura, & quidem alba, plerumque maligna, ob peculiare quoddam sit causus. Videlicet feminarum plurimæ redundantius in corpore alunt lymphaticos & aquosos humores, adeoque acidæ potius patent humorum vappescentiæ, quam salino-sulphureæ corruptioni, & ob id purpuram potissimum nanciscuntur album. In gravidarum dein utero, sanguinis tam progressus, quam regressus, ob nimium eo appulsus & vasorum distensionem, valde languidus est ac tardus. Hinc subsistente ibi diutius sanguine, lymphaticus humor in vasa ipsi vehendo dicata, magna copia secedit. In quorum diverticulis quasi incarcerationis hærens, longiori mora vappescit, corrumpitur & acorem contrahit, avolantibus quæ mixtionem conservant spirituosis & subtilioribus particulis. Quandocunque igitur enixo foetu, uterus concidit iterum, neque squalidus lymphaticus humor cum sanguine sæculento lochiali sufficienter expurgatur, accedente ordinario tertio puerperii die, motu febrili, Germanis *das Misch-Sieber*, in vasa majora is reprimatur ipsique cordi infunditur, ex quo maligni instar fermenti per corpus diffunditur totamque sanguinis & lymphæ massam inquinans, vires deiecit, vigorem animi pessumdat, anxietates, pectoris compressiones, suspiria, cordis tremores cum spiritus difficultate facit, sudores colligatos mucidos, corruptum acorem redolentes, nonnunquam plane frigidos, suscitatur, somnum arcet, donec vel brevi post, die tertio aut quarto a puerperio, interdum septimo, quandoque etiam decimo quarto demum die, in conspectum prodeat album hoc exanthema.

§. XII.

Orig.
Ipsius
recens
nada.

Sed quum enumeratæ hæc purpuræ causæ, præsto fuerint jam pri-

dem omnes; disquirendum merito, cur ante aliquot demum lustra prodierit & subinde latius serpat. Jam vero ex iis, quæ succis vitalibus materiam, temperiem & intemperiem largiuntur, nihil novimus immutatum, præter frequentissimum factum potum calidorum, herbe thee inprimis & fabarum coffee, usum. Experientia etiam docuit, non plebejos & inopes, qui visu simplici & potu sueto utuntur, sed honoratiores, opulentos, qui laute vivunt & potum calidum in deliciis habent, purpura potissimum infestari, & in locis ubi mos invaluit liberalius ejusmodi potum forbillandi, purpuram etiam plus regnare & propagari, albi non sic. In hunc igitur culpam esse rejiciendam admodum credibile. Non jam dicam, fabas coffee exoticas, peregrini quippiam nostri mixtionis sanguinis minus congruum custodire, sub adulterione aliquid sulphuris empyreumatici nervolis partibus minus amice suscipere, ac præterea saccharum cum decocto hoc assumptum copiosius fermentescere & cruditates mucosas, acidas, augere. Id potius minimum pro certo habendum potum fordes intestinorum & salia scorbutica acia per urinam evehenda in sanguinem agere & una cum hoc ad cutis emunctorium pellere, ubi non ut sudoris materia promptè diffilari possunt, sed obhærescunt maculaeque sive pustulas protrudunt; inprimis quum post ejusmodi calidum potum perspiratio non secundatur, sed concessione in frigidam auram sufflaminatur. Ut adeo nequitum mirandum sit, quod sub inconstueto alias, jam vero communi abusu frequentissime & statim post cibum assumpti potus calidi, ipsa naturalis mixtio & crasis partium sanguinem constituentium multum immutetur & nova plane ac alia ingignatur, quæ in utero cum sanguine materno in foetum transfusa, ipsius purpurati morbi semina & ad illum dispositio jam latius propagentur; uti quidem pluribus docui differ.

differtatione de purpura genuina origine, indole & curatione.

§. XIII.

*Turpa-
va quã-
do peri-
culosa.*

Ceterum purpuram albam periculosiorem esse rubra jam diximus. Prognosis vero de successu & eventu hujus morbi ex dispositione corporis laborantis potissimum desumenda. Aegrius quippe sanescit magisque anceps est omnis purpura, quæ cadit in corpus impurum succis fartum. Hinc viri quibus hæmorrhoides & feminæ quibus menses resistunt, parcius fluunt, aut plane ob ætatis rationem emanent, nec non quibus lochia suppressa, gravius semper & diutius hoc morbo decumbunt. Hinc gravidæ, quæ alvi adstrictioris & sub sedentario vitæ genere, neque medio gestationis tempore, neque ultimis mensibus sanguinem redundantem mittunt, in puerperio majorem purpuræ experiuntur vehementiam. Dein majus etiam semper discrimen in imbecillitate, siue natura, siue ex morbo, siue alia ex causa affectis, omnium vero maxime in iis, qui per crebriores animi commotiones, diuturnam inprimis mœsilitiam, genus nervorum reddiderunt debile & ad spasticos anomalos motus concipiendos proclive. Neque minus plus metuenda, quæ sub aeris constitutione insalubri, febres malignas, petechiales passim ingignente, impetit.

§. XIV.

*Signa
suspecta.*

Inter suspecta vero in purpura signa connumeranda hæc. Quando exanthematibus sufficienter expulsi, pulsus per naturam durus & auctus manet, somnus nullus, inquietudo magna & spiritus difficilis. Quando statim sub initium & per totum morbi decursum sudores effluvis manant, urinæ pallidæ copiosæ redduntur, vel continuus ad mingendum stimulus; vel etiam urina crassa antea & tincta, subito limpida, tenuis & pallida prodit, nec non quando alvus cum torminibus fluxa nimis, inprimis in puerperis. Mali præfagii est, si pustula

Mala

purpuracæ modo comparent, modo evanescunt & symptomata vehementia semper instant eadem. Pejus adhuc, si materia relapsa interioribus firmius inhaereat omni quæ expulsi obstitit, hincque pectoris cum suspensis oppressio intenditur, fauces stringuntur, virium prostratio increfcit & præcordiorum anxietas cum inquietudine augetur. Funesta demum indicia, quum hærente intus deleteria materia, interiora ardent & extrema frigent ac rigent simulque copioso frigido sudore perfunduntur; aut vicissim quando extrema æstuant & in abdomine frigoris sensus percipitur notabilis, Hæc enim ubi præsto sunt, æger ut plurimum lipothymia occumbit lethali, ob inflammationem & sphacelationem, quæ ventriculum, intestina, cerebrum, vel in puerperis ipsam uterum affecit.

*et sua
natura*

P R E S E R V A T I O E T
C U R A T I O.

§. I.

Nullus quidem morbus tam ægre penitus extirpatur ac purpura, quæ plerumque relinquit fermentum ipsam denuo inducens. Sed hoc inprimis proprium chronicæ illi purpuræ, quæ quo pacto sit arcenda, inferius dicitur. Jam de febre miliari. Quæ quum potissimum feminis, & quidem puerperis, sit solennis, qua ratione hæc ab ipsius incursum defendenda, tradendum. Sub graviditate igitur exacta victus ratio servanda, corpus motu moderate exercendum, venter a refrigeratione defendendus, sanguinis copia venæsectione, ter, vel quater, in superioribus instituta, minuenda & alvina excretio subinde secunda per mannata, rhabarbarina & tartarea. Instante dein partu, non per præmaturum nifum vires convellende, nec pellentibus humores exagitandi, post partum vero necessarium, quo impurus sanguis expurgetur utero & succi a cacochymia tracta

*Methodus
in puerperis
di puerperis.*

tracta liberentur. Sedato hinc secundo die impetu, omnis generis excreciones modeste promovendæ & alternis diebus pilulæ balsamicæ roborantes, vel solæ, vel si citatior adhuc pulsus, cum pulvere temperante nitroso, deglutendæ. Tum quoque conducit cum iustis tenuioribus dare ea, quæ spasmos leniunt, sanguinem grumulosum dissolvunt simulque perspirationem servant, sperma scilicet ceti, oleum amygdalarum dulcium, infusum theiforme ex floribus sambuci, chamomillæ & summitatibus millesolii, pulveres diaphoreticos, nec non mixturam ex aquis analepticis & diaphnoicis, cum aceto destillato, lapidibus oncorum & sirupo acetositarum citri.

§. II.

Curatio
nisi in
dilatatio
nem.

Ipse vero purpuræ curatio ad tria hæc redit momenta: I. ut vitiosa quæ subest acris, nervosis partibus infesta materia corrigatur ac temperetur; II. ut spasticæ fibrarum, nervearum inde productæ stricturæ laxentur; & III. præparata materia placide per cutis emunctorium evacuetur, nec retrocedat. Ego quidem has medendi indicationes perfecti huius ex multis probatissimis auxiliis. Ad acredinem diluendam & nervosas male affectas partes mulcendas, apprimè utilia decocta humectantia, ex rasura cornu cervi, radice scorzonæ cum hordeo & liquiritia, gelatina cornu cervi, nec non serum lactis, nostra methodo paratum dulce. Idem faciunt & præterea expulsionem juvant emulsiones, ex aquis diaphnoicis & antispasmodicis, cum semine napi, cardui Marie & papaveris albi. Inprimis etiam duplici hoc nomine conducunt pulveres temperati bezoardici, cujus generis est *Ludovici* atque *Sennersi*, nec non noster. Quibus ad æstum temperandum & spasmos componendos subinde succum citri insillare, pulverem præcipitantem nitrosum, vel tantillum croci, aut castorei, pro circumstantiarum ratione admiscere, vel

etiam horum usum interdum liquoris anodynæ mineralis dosi interpolare, sicut in vehiculo appropriato ex aquis destillatis propinare soleo. Et si purpuræ eruptio iusto impeditur, vel retrocessio metuenda, aut jam facta, instat omnium est idem anodynus liquor, remixtus cum tertia parte spiritus bezoardici, ad mentem *Buffi* parati & a me in *observationibus physico-chymicis Lib. 2. obs. 28. pag. 238.* descripti.

CAUTELE ET OBSERVATIONES CLINICÆ.

§. I.

Purpura, morbus omnium delicatissimus, nihil plane fert excessivum, in regimine æque ac medicatione. In regimine quidem æger semper in moderato & æquali calore, tam lecti, quam hypocausti, detineatur, eo quod nimis æstuosum vires frangit ac pruritum ardoremque cum anxietatibus auget, frigidius exanthematum eruptionem impedit, subsequente languore & angore; & inæquale expulsionem retardat, vel minimum instabilem facit purpuram. Vitetur etiam litragulorum & indusiorum quantum fieri potest mutatio, ac potius jam trita, sicca & sumigata injiciantur.

§. II.

Quam graviter dein calida & alexipharmaca medicamenta noceant, docuit sane uberius experientia, quæ constat, eadem cum æstuoso regimine, in causa esse, quod ingruent primum novo hoc morbo, omnes fere perierint, quum jam sub temperata methodo plurimi evadant. Quin liberalior & tantum infusorum & decoctorum calidorum potus, sudorem nimium movendo & serum plus iusto exhauriendo, officit. Ubi vero metus est retrocessionis, vel hæc jam facta, tum potus calidus præsentis efficacæ & moderata quoque expellentia inveniunt locum utique.

Penfo
in regl.
min.

Calida
& alexi-
pharm.
mora
noctis.

§. III.

§. III.

Inter re-
frigis-
centia.

Vicissim refrigerantia & intestinum motum nimis sedantia intus continent materiam, & anxietates ob id ac languores cum periculo intendunt. Ipsum vinum circumspecte usurpandum. In alba enim purpura & ubi malignitatis indicia, refrigerationes externæ cum æstu subinde intercurrente, præsto sunt, ab eo plane abstinendum. In rubra vero purpura, sive alba cum rubra conjuncta, ubi interius adest æstus, cum siti & pulsuum magnitudine, medicamenta diaphoretica leniter nitrata omnino accommodata.

§. IV.

Nec non
cerevisia
potum.

Cerevisiæ etiam potum nullus minus fert morbus quam purpura, eo quod multas impuras, crassas, & heterogeneas partes in sanguinem & lympham invehit. Hinc ego quidem semper purpura laborantibus auctor sum, ut ab omni cerevisiarum genere abstineant & bibant decoctum ex radice scorzonæ, sarsaparillæ & cichorii, cum rasura cornu cervi, hordeo mundo & paxillulo seminis fœniculi, vel anisi stellati.

§. V.

Alvus
aperi-
da cau-
da.

Alvus in purpura nec nimis laxa, nec nimis stricta esse debet. Si enim diutius retinetur, morbus inde nanciscitur pabulum & longius extrahitur; si vero purgantibus, quin laxantibus omni virulentia destitutis, impetitive ducitur, materia per poros eliminanda revocatur & præcordiorum angustias, tormina & ardores in ventre, nauseam & stomachi subversionem inducit. Hinc in purpuratam idiopathica, quam quæ aliis exanthematicis accedit, tanto magis maligna, alvum nec paullo ante, nec paullo post eruptionem irritare licet, sed quando vis morbi deseruit & purpura scicere incipit. Neque tum vix aliud expedit remedium, quam clyster emolliens, injiciendus sub symptomatum remissione, quæ plerumque

Tom. IV.

matutino tempore major, quam vespertino, & nocturno.

§. VI.

Sanguinis missio maxima cum prudentia instituenda. Nam in purpura alba & maligna, quam summa virium prostratio, cum largis sudoribus & debilitate ac frequentia pulsus, arguit, admittenda est plane non. Contra ea insigniter prodest, quin necessaria est in puerperis, quando lochiis retentis, symptomata purpuræ comitantia ejus incursum nunciant; cito tamen administranda. Sic enim sæpius observavi, summas præcordiorum anxietates, animi delectiones, laboriosam & anxiam spirationem feliciter fuisse sublata, & mox summo cum levamine in universo corpore purpuram proripuisse; id quod pluribus docui & adtruxi in dissertatione de *venæsectionis prudenti administratione* pag. 18. seqq.

§. VII.

Quum porro vires plerumque hoc in morbo admodum sint prostratæ & ad lipothymias propensio, summo omnino cavendum est studio, ne ager ex lecto surgat, aut diutius erectus sedeat, quia facile sic obrepit animi defectio, & motu humorum ad interiora converso, exanthemata cum discrimine disparent. Subinde potius vires refocillandæ per mixturas analepticas, ex aqua mellissæ citratæ, vel Turcicæ, liliorum convallium, cerasorum nigrorum, florum acaciæ, rubi idæi, cum spiritu nitri dulci, matre perclarum & sirupo acetositis citri. Quibus pro circumstantiarum ratione lenia diaphoretica, uti cornu cervi philosophice præparatum & antimonium diaphoreticum; velet: am si sudores colliquativi effulsius manant, succus citri & species de hyacintho, cum fructu adjici possunt.

§. VIII.

Vesicatoriorum utilitatem in purpura jam dilaudavit *Hamilton de febre miliarum* eademque scapulis appone.

H

re

se suadet. Recte omnino. Subtrahunt enim humorem ferolum impurum & fibras de lassatas nerveas ad contractionem extimulant, ut materiam morbosam promte excutiant. Hinc sub tarda eruptione & motu humorum ad interiora ipsumque caput converso, sæpius cum fructu præcepti, ut suris apponeretur vesicatorium, cuiusmodi concinnare soleo ex emplastro de melilotò, pulvere cantharidum cum pauillo balsami Peruviani.

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

*Febris
purpu-
rata in
purpu-
rasans.*

Feminam novi viginti aliquot annorum, vegetam & alacrem, sanguineo-cholicam, quæ virgo levi ex causa hysterica experta fuerat pathemata, sub axillis quoque & pedibus largiter sudarat, bene ceterum appetens & corpus domestica negotia obeundo probe exercens. Hæc utero gerens ex hilariter præter morem fiebat tristis, sudores sueti succedebant, a medio gestationis tempore perpetuo largus lactis in mammis erat proventus & quinto mense circa hypochondria exquisitus oboriebatur dolor ardens, quasi ex prunis candentibus. Post partum admodum laboriosum ingenti horrore febri corripiebatur per totum corpus, quem excipiebat capitis dolor & inquietudo. Quinto die lochia sistebantur & accedebant præcordiorum anxietates, cum horripilatione febrili, intercurrente æstu, ardore in ventre & tandem delirio. Datis diaphoreticis sub temperate calido regimine, in cordis scrobiculo collo & dorso, nec non brachiis, purpura & rubra & alba efflorescebat quidem; sed quum gravi commoveretur iracundia, cutis iterum fiebat arida & sicca, delirium in furorem plane transibat, lac post partum etiam copiosissimum, retinebatur, in ventre oboriebantur borborygmi, spiritus intercludebatur ac demum decedebat.

Epicrisis.

I. Adduxi utique hunc morbum sanguinis & feri impuri abundantia, ob vitæ genus ex mobili in sedentarium mutatum, sudores suetos suppressos & venæsectionem sub graviditate plane omissam, contracta. Nunquam etiam boni ominis in gravidis, si de ardore & æstu in interioribus abdominis conqueruntur. Signum enim præbet, hisce in partibus congestionis atque infarctus, qui successive ipsum sanguinem magis corrumpit, a quo natura post partum febrili motu se liberare intendit.

II. Nihil certe in morbis acutis deterius gravi animi affectu, inprimis iracundia vehementi. Si enim in sanis corporibus magna horum affectuum nocendi facultas, quidni in ægrotis? Heic quidem inde sanguinis & humorum motus ad caput conversus, phrenitidem cum morte attulit.

OBSERVATIO II.

Tenera, sensibilis & ad iram proclivis femina, triginta annorum, sterile per decem annos duxerat matrimonium, sana tamen & vegeta. Quum vero maritus inopinata morte extingueretur tempore menstrui, fluxus substituit hic, & misera tota luctui sese dedit, inquieta fuit, nec dormivit, nec appetuit. Paulo post horripilationem cum æstu per sensit, nec non tremulam manuum & colli agitationem cum cynico spasmus oris, anxietatibus subinde affecta & lypothymia. Datis antispasmodicis & antihystericis, conquieverunt tantisper hæc symptomata, subinde tamen, licet mitius, repentina, donec die tandem tertio, cum horripilationis & tractionis in cute sensu, in collo, dorso & universo corpore purpura rubra cum alba prodiret, alvo per aliquot dies ante & sub eruptione clausa. Interim spastica priora symptomata remiserunt, somnus vero non rediit, prætereaque perpetuus ad urinam fuit stimulus, quæ tamen parce stillavit. Sed quum inopinato percelleretur ter-

*Post partum
antispasmodicis,
Cathartico,
sanata.*

torc

rore, diſparuerunt illico exanthemata omnia, ſequuta ingens præcordiorum anxietas, redierunt pathemata hystericæ paſſio convulſiva ac mentem plane turbare viſa ſunt. Hinc ſanguis e vena miſſus floridus & datus poſtea liquor anodynus mineralis cum ſpiritu bezoardico, ternis ſingulis horis ex inſuſo theiformi. Inde tertio die poſt comparuit iterum purpura, ſtationem tamen non ſervavit, ſed poſt corporis refrigerationem & injectum clyſterem denuo maxima ex parte ceſſiſt hoc facto mentis conſulio, ut ſine cauſa ſubinde vel in cachinnos, vel in lacrymas ægra ſolveretur. Corpore autem melius habuit, cibos ſumſit, ſomno non penitus caruit, & ſenſim eo peruenit, ut domeſtica iterum obire potuerit negotia. Elapſo inter hæc ſemeſtri ſpatio, meo ex conſilio uſa eſt Carolus thermis, quibus purpura per omnem corporis ambitum expulſa, qua poſt ſeptimum diem ſquammarum inſtar ſecedente, mens reſtituta, corpus & vires ex voto per DEI gratiam confirmatæ.

Epicriſis.

Purpuram in ſanguineo corpore ex ſanguine menſtruo repente ſuppreſſo generari poſſe, ex hac hiſtoria patet utique. Excrementitia autem purpuræ materia, intus retenta, nervolis quam maxime infeſta eſt partibus, eaſdemque ſpaſmis & convulſivis plane motibus afficit. Quin diutius deliteſcens in interioribus, ipſam mentem turbare poteſt, hanc procul dubio ob cauſam, quia nervolis cerebri membranis firmius inſidet eaſdemque exagitat. Carolinarum igitur præſtans maxime eſt virtus ad depurandos corporis ſuccos, recrementitiæ materiam ſolidis & fluidis partibus intime inſinuatam ſeparandam & per cutis poros expellendam.

OBSERVATIO III.

Purpura alba idiopathica ſanata.

Sanguineus ac robuſtus juvenis corripiebatur horrore, frigore, æſtu poſtea & ingenti præcordiorum anxietate.

Secabatur ſecundo ſtatim die vena, quarto & quinto totum corpus occupabat purpura alba conſertim. Eger in conclavi calido detentus, de moleſta gravitate & tractatione in ſiniſtro latere conquerebatur, ad mingendum quidem ſtimulabatur, ſed paucam reddebat cum ſtranguria urinam, alvo ſimul per ſex dies clauſa. Dabatur ipſi loco potus decoctum ex avena, radice ſcorzonæræ, cum ſemine papaveris albi & cornu cervi uſto, ac præterea quater quotidie doſis huius pulveris: Recipe cornu cervi ſine igne parati, oculorum cancri, antimoni diaphoretici ana drachmas duas, cinnabaris antimoni drachmam cum dimidia. M. Inde melius habuit, urinam etiam facilius miſit & exanthemata uberius proderunt in univerſo corpore. Nono die veſpernares ſanguinem ſtillarunt & alvus ſponte ſoluta. Nihilominus per totum morbum ſomno ſere caruit, hinc data hæc potio: recipe aquæ ſorum ſambuci, acaciæ ana uncias duas, antimoni diaphoretici, oculorum cancri, ana drachmam dimidiam, ſirupi papaveris albi drachmas duas, mixturæ ſimplicis drachmam. M. Qua, continuato ſimul pulverum bezoardicorum uſu, undecimo die ex toto convaluit.

Epicriſis.

Purpura alba admodum quidem periculola, ſi aliis acutis & exanthematicis morbis accedit, ſi vero idiopathica cum febre recte prodiit & ordinatum ſervat typum, non adeo eſt pertimeſcenda, modo recte temperato regimine & temperatis diaphoreticis excipiat. Hæc quidem ſanguinis copiamultum fecit ad generationem morbi, ideoque venæ ſectio mature adminiſtrata commodam locavit operam, quæ in cacochymicis & ſymptomatica purpura, plus uſplurimum damni, quam emolumenti aſert.

OBSERVATIO IV.

Tertio poſt partum laborioſum die, ſerena ſucculenta ſanguineo-choleri-

H 2 ca,

*Purpura
post
alvi
lana-
stium
scit-
ter fa-
lata.*

ca, viginti & aliquot annorum, con-
questu est de capitis, dorsi & totius
corticis corporis dolore, *als vten
ihz die Hautsehr wech thzte*, nec non
de spastico stupefactivo in manibus
sensu & scintillis igneis oculis obser-
vantibus. Acceperunt dein anxietas
præcordiorum, agrypnia, ardor
febrilis, virium prostratio, sitis,
oculorum rubor & squalor. Datis le-
nioribus diaphoreticis cum regimine
temperate calido, die quarto erupit
purpura, quinto & sexto die omnem
corporis ambitum occupans, inter-
persa in pectore, manibus & abdo-
mine rubræ alba. A sexto die alvus
fuit adstricta & lochiorum fluxus sub-
sistit ad nonum usque. Hinc ad alvum
solvendam & lochia revocanda data
dosis pilularum Becherianarum, quæ
lenem fecit laxationem, & data altera
dosi, lochiorum fluxus rediit cum
magno foetore, sequuti sudores largis-
simi, acidi & fortentes ad diem usque
undecimum, urina quoque secessit
graveolens. His excretionibus solutus
morbus, vires successive redierunt
cum somno & ægra sanitatem recepit.

Epicrisis.

Omissa sub graviditate sanguinis
missio in sanguineo hoc corpore feri &
sanguinis impuri genuit copiam, ex
qua purpura. Quia vero a lochiorum
itemque alvi suppressione succorum
impuritas aucta, optimo utique con-
silio, pilulæ Becherianæ oblatae,
quippe quæ primo statim die in puer-
perio datæ materiam & causam febris
ac purpuræ tempelive præscindere so-
lent. Ut adeo pateat, temperata
laxantia in purpura non penitus esse
reformidanda.

OBSERVATIO V.

*Post
erysip-
elam pur-
puram
en pri-
mam
ultram
fordit*

Femina tres supra triginta annos
nata filiolum edidit sanum ac vege-
tum & ipsa quoque per tres hebdoma-
des optime habuit. Post iracundiam
vero & terrorem dextram mammam,
sub alvo a triduo adstricta, occupavit

erysipelas, quod tamen pulvere ex fa-
rina fabarum, cerussa & floribus cha-
momillæ confecto discussum. Tertia
die ingens accessit horror ac frigus,
subsequente acri æstu per totam no-
ctem durante, alvus dura fuit ac ten-
sa, somnus parvus & nullus. Dura-
runt hæc per tres dies, quarto autem
erupit purpura, quæ postquam per tri-
dum molesto ardore & dolore pun-
gitivo summam cutem divexasset, de-
cidit, æstus cum pulsus celeritate vi-
riumque defectione remisit & ægra
tandem & morbum & puerperium fel-
iciter superavit. Nihil autem aliud
usurpatum, quam leniora & fixiora
diaphoretica cum humectantibus, cly-
steres emollientes ex decocto cremo-
ris avenæ cum chamomilla vulgari,
addito oleo amygdalarum dulcium &
sale communi, & remittente morbo
ac febre, subjunctus usus pilularum
nostrarum balsamicarum.

Epicrisis.

Puerperæ hæc etiam ob causam
tam frequenter in exanthematicas,
erysipelaceas & purpuratas febres in-
cidunt, quia primas vias a sordibus
graviditatis tempore contractis non
convenienti pharmaco expurgarunt.
Quando enim prima regio corrupta ac
impura materia repleta, vel levis
animi affectus, ut ira, terror, vel
improvida corporis refrigeratio, illam
commovendo & sanguini invehendo,
febrem suscitavit exanthematicam. In
nostra erysipelas primum productum,
eodemque repulso, de novo febris ac-
censa, subsequente exant hematæ pur-
pureo.

OBSERVATIO VI.

Femina triginta aliquot annorum, puer-
peræ jam plurimum liberorum ma-
ter, semper iere in puerperio labora-
bat purpura, feliciter tamen ean-
dem superarat. Quum vero septi-
ma vice expectatione citius partus
ei, omnia ultima venæsectione, obti-
gisset,

giſſet die quinto poſt experta eſt horrorem cum ſubſequentē æſtu, lochia parcius juſto fluentia ſublitterunt plane, anxietates ipſam infeſtarunt, ſomnus deſiit, caput doluit & univerſum corpus languit. Data quidem temperata diaphoretica cum temperantibus & die quarto poſt ſparſim eſſloruit, inprimis in cordis ſcrobiculo, purpureum exanthema Symptomata autem diſcedere noluerunt, ſed potius ſpaſmi in artubus & abdomine acceſſerunt, purpura diſparuit iterum, anxietates fuerunt ſummæ, ægra corpus jaſcitavit, delirare cœpit & animo ſubinde linqui, ut omnia jam conclamata eſſe viderentur. Hinc vena incifa in brachio & quatuor circiter ſanguinis unciz ſubtractæ. Quo factō, protinus præcordiorum angor remiſit, animi defectio ceſſavit, ægra ad ſe rediit, corpus totum calore & madore perſuſum ac paullo poſt erupit copioſiſſima purpura, quæ debito regimine & congrua medicatione ex voto perſanata.

Epiciſis.

Fundatum quidem in experientia eſt, non tentandam eſſe ſanguinis miſſionem, ubi purpuræ eruptio inſtat, aut modo facta; dantur tamen caſus, ubi ſummopere neceſſarium, ut hoc etiam tempore ſanguis mittatur. Nonnunquam enim, lochiis reſtitantibus, aut parcius juſto fluentibus, ſanguis redundans, ob ſpaſmos in abdomine, cum impetu urgetur & congeritur ad cor ac cerebrum, ibique atrocia & lethifera ſuſcitāt ſymptomata, quæ perperam vulgo retroceſſioni materiæ exanthematicæ tribuuntur. Hinc ſi per venæ ſectionem ſanguis ſuperfluus ſubtrahitur, ceſſant illico pathemata & liberiore ac æquabili facto circuitu, eruptio expeditè ſuccedit ſummo cum levamine.

OBSERVATIO VII.

Indicium & curſus Purpurata febris, novus & incognitus Veteribus morbus, poſt quam
Tem. IV.

circa annum Æ.C. 1552. Lipſiæ primum cœpit, ſucceſſive adeo vires præſeſſerunt & longe lateque proceſſit, ut in plurimis, Germaniæ minimum locis, jam notus ſit atque ſolennis. Quo vero penetravit, haud exiguum primum edidit ſtragem multumque negotii faceſſivit Medicis, priuſquam ipſa edocerentur experientia, cujus eſſet indolis, quæ ferret, quæ non, in medicatione æque ac regimine. Hinc ſæpius tam in, quam extra Germaniam, Medici meum exquiſiverunt judicium atque conſilium, qualis ſit incognitus hic morbus & quo pacto eidem feliciter occurrendum. Quum igitur adhuc latius quotidie ſerpāt, non inſtruſuofum erit, heic inferere ea, quæ quum anno 1723. Francofurti ad Mœnum primum compareret, ad meam Medicis perſcripta, una cum iis, quæ reſpondi. Ita autem habebat miſſa mihi relatio hiſtorica: *Infeſtavit ab aliquo tempore puerperas noſtra hac in urbe novus quidam morbus, hunc poſſimum in modum incedens atque decurrens. Partum enixis, ſecundo vel tertio puerperii die corripuntur horrore cum ſubſequentē calore, conqueruntur de ſumma peſtoris oppreſſione & crebrioribus ſuſpiriis, lochiis ut plurimum reſtitantibus. Interſectis aliquot diebus, erumpunt puſtulae militares, inprimis circa cordis regionem conſpicua, excipiunt deliria & nervorum ſubſultus, & plurimæ ex agris occumbunt, aliæ circa quintum, plures nono morbi die. Licet autem morbo huic omnibus viribus ſi occuſum, efficaciſſimis alexipharmacis, imperata quiete, regimine calido, veſicatoriorum applicatione & cucurbitulis ſiccis; irrita tamen fuerunt omnia & tritum obtinuit adagium: interdum docta plus valet arte malum. Hinc quaeritur: qualis ſit hic morbus, & qua methodo quibuſque medicamentis ſit expugnandus?*

JUDICIUM CUM CONSILIO.

Per scriptam morbi ignoti historiam curate & perlegi & expendi. Est autem is febris maligna miliaris, quæ nostris in oris, imprimis Mifnæ tractu, a plurimis annis admodum frequens & puerperis sæpius funesta fuit. Ante sexaginta circiter annos nostris pariter incognitus fuit hic morbus, primum Lipsiæ observatus, ideoque *ætiæ* febris purpuratæ Lipsiensis nomen obtinuit. Jam longius processit ac vires sumxit, ut non modo puerperæ, sed & viri, inprimis tamen semina, eodem crebrius decumbant, modo acute & brevius, modo longius, per tres, quin sex quandoque menses. Hinc in chronicam acutam purpuram dispefcitur. Illa quidem admodum molesta, sed non periculosa, nec febre stipata; hæc autem semper febrem habet comitem, nec periculo caret. Periculum tamen in hac eo majus est, quo magis corpus quod corripit ex prægressa tempestatum diuturna insalubri constitutione, pravo victu & vivendi genere, nec non aliis causis vel debile est, vel impuris succis repletum. Et chronica illa etiam vehementius & diutius insistit, pro corporis in quod cadit dispositione. Dein purpura, vel rubra est, vel alba. Illa non tam malignæ & dæleteræ indolis quam hæc, quæ, si, ut sæpius evenit, aliis acutis exanthematicis febris in fine accedit, mortem ut plurimum infert.

Causa hujus tam fontici morbi maxima ex parte corruptæ, vappescenti & corrosivæ lymphæ tribuenda videtur. Quando enim lymphæ in diverticulis & tubulis glandulosis stagnat & diutius subsistit, corrumpitur & acrem corrosivam indolem induit. Quæ postmodum succis & sanguini insinuatæ & cum hoc ad partes nervosas delata, truculenta illa in purpura obvia pathemata inducit, anxietates præcordiorum, cardialgias, angores, in-

quietudines, dolores, & tractiones in artubus languores, respirationem difficilem, oppressiones pectoris, horrores, lipothymias, pruritus aliaque. Omnia tamen hæc remittunt symptomata, si beneficium naturæ materia acris ad corporis superficiem propellitur. Singulare autem habet hoc exanthema illud, quod admodum sit variabile, mox compareat mox evanescat, & hinc symptomata jam leniora, jam graviora inferat.

Chronicam purpuram observavi sæpius in feminis, quæ antea fluorem album expertæ, hunc subito siccarunt, disparente iterum, & hoc repente, purpura. Dein notavi, feminas, quibus post quinquagesimum annum menses emanferunt, purpuram crebrius incurrisse, purpuram crebrius incurrisse. Frequens quoque idem hic morbus omnibus, qui vitam colunt sedentariam, animi affectibus, ira præsertim ac terrore iactantur, lacticiis, dulcibus & placentis delectantur, nec legitimum experiuntur alvi beneficium. In acutis febris, variolis & morbillis si alvus justo diutius adstricta, vel diarrhæa contingens subito sistitur, purpura subsequi solet, ob retentas acres, saltes, sulphureas sordes. Maxime omnium vero frequens & anceps est hic morbus in puerperis, eo quod sub graviditate, ob retentos menses, sanguis nimius fit & impurus, tanto certius, si accedit inordinatum vitæ genus, vita sedentaria, animi angor & somnus nimius. Imperare solet purpura vel cum, vel paullo post febrem lacteam, quæ subsistentem passim corruptam lympham e latibus excutit & in sanguinem agit. Quod autem purpura jam frequentior sit quam antea, id perverso potissimum abusu potum calidorum, inprimis decocti Coffee, tribuendum. Quamvis enim potus hic, si alvum simul laxat, non facile nocet; certum tamen, quod, si liberalius sub alvo clausa insurgitur, multas recrementitias ex intestinis in san-

sanguinem pellat fordes, & sudori movendo aptus sit, cujus tamen successus post eundem incuriosius habetur, ut succi hinc non possint non fordesce.

Ad arcendum porro hunc morbum nonnulla ante, nonnulla post partum sunt tenenda. Sub graviditate sanguis quantum fieri potest ab impuritate vindicandus. Hunc in finem in sanguineis, quæ bene comedunt & minus corpus exercent, bis vel ter, quarto, sexto & in medio noni mensis, vena pertundenda. Alvus semper in officio retinenda, cujus si obliviscitur, admonenda alimentis, vel pilularum balsamicarum, Becherianarum, Stahlianarum, aut nostrarum usu, nec non potione ex manna cum rhabarbato & cremore tartari. Perpirationis quoque saluberrimæ successus secundandus per corporis motum, diluentia, juscula, potum tenuem, vitando dulcia, acida, fructus horreos & omnia quæ spissum & viscidum sanguinem ingignunt. Ventriculus, præsertim in cœna, non nimia ciborum copia onerandus, somnus longior arcendus & animus in tranquillitate servandus. Ex medicamentis profunt quæ ebullitionem sanguinis componunt leniterque cuticularem excretionem promovent, diaphoretica nempe fixa cum temperantibus & nitro. Post partum e re est, ut sedata sanguinis exæstuatione & pulsus vehementia, secundo post die, dosi pilularum supra dictarum assumatur, quæ non modo intestina, sed & uterum expurgant simulque lochialem fluxum promovent, eaque propter altero iterum die eandem deglutire expedit, imprimis si lochiorum fluxus tardus nimis, vel insufficiens. Tertio demum die, si febris lactea ingruit, necessarium est, quo bis quotidie dimidia drachma pulveris mei-bezoardicti, cum præcipitante remixti, sumatur.

Quando autem purpura adest, in curatione rite adornanda, ante omnia in lochia inquirendum, an recte

& sufficienter secesserint? Quod si hoc non factum, post pedilavium, vena in pede secanda. Tum vitandum omnis calor, tam in regimine, quam medicatione; vitanda vero etiam refrigeratio. & refrigerantia remedia, ipsoque nitro caute utendum, ac nonnisi ubi sanguis æstuat & pulsus celer. Alvus quoque nec nimis sit adstricta, nec intempestive, vel acrioribus irriteretur. Inter medicamenta nulla magis proficua deprehendi, quam pulverem meum bezoardicum, præcipitantem & liquorem anodynum mineralem, una cum pulvere castorino cinnabarino. Si pectus cum angore opprimatur, soleo liquorem anodynum, tribus partibus, cum una parte spiritus bezoardici Bussii & dimidia parte essentiae castorei miscere, & alternatim propinare hunc pulverem: recipe pulveris Marchionis drachmam, cinnabaris nativæ præparatæ scrupulum, pulveris castorei grana X. M. f. pulvis, dividatur in doses IV. Loco potus ordinarii præbere suadeo decoctum ex rasuræ cornu cervi, radicis scorzonæræ, sarsaparillæ, ana uncis binis, decoctis in quatuor aquæ mensuris. Infusum theæ autem liberalius bibere non conducibile, sed sufficit aliquot tantum patellas interdum sorbillare. Quod si demum alvus nimis sicca, enemate domestico, ex floribus chamomillæ, sale communi & nitro cum decocto avenaceo, subducenda.

Atque hæc sunt medicamenta & hæc est methodus, quibus ego per DEI gratiam multos purpura decumbentes feliciter sanavi. Quæ rogatus candidè sic exponere volui, debui Hæc die 10. Decembr. Anni 1723.

CAPUT X.

De Febribus Epidemicis Exanthematicis catarrhalibus sive Petechizantibus.

Thefes Pathologicæ.

§. I.

Defectus
pilo
morbi.

Febres hæ sunt lenes continuæ, cum virium prostratione, vigilia, inappetentia & quandoque cum eruptione macularum in lumina cute junctæ, ortæ a feri excrementitii copia & intestina dissolutione, non sine contagio & vitæ periculo.

§. II.

Infensus
& de-
spensus.

Ab initio statim immutatur faciei aspectus in morbidum, & ægrotantibus vel quatuor antequam lecto assignantur diebus, conqueri solent, de spontanea lassitudine, gravativo corporis & artuum dolore, quasi ossa contusa essent & fracta, de virium languore, inappetentia, levi animi defectione, nausea cardialgica *Ubel-seyn*, capitis dolore & somno inquieto, alvo simul adstricta. Accedit postea vesperi horripilatio & frigus, sequitur æstus, increscunt symptomata, major virium fit jactura, ut vix imbeciles & teneri erecti manere queant, capitis dolor cum vertigine & inquietudine ingravescit, in quibusdam dorsum, vel etiam latera exquisite dolent, præcordia anguntur, interna ardent, fauces arent, pulsus contractus, celer ac debilis est, urina pallida sine sedimento, & spiritus difficillime trahitur. Tum prodeunt in nonnullis quarto, vel circa septimum diem, in dorso potissimum, pectore & brachiis, cum, vel sine levamine, maculæ, in aliis copiosiores, in aliis pauciores, coloris varii, vel, ut in pleuricis, purpurei, vel lividi fusi, vel pallidioris rosei, modo latiores, modo minores, in plurimis instar morfus pulicum, a quibus tamen dignoscuntur, dum compressæ non relin-

quant vestigium in medio rubicundum. Ob quam macularum diversitatem, febres hæ varia sortiuntur nomina, ut vel purpuratæ, vel punctulares, vel petechiales spuræ, audiant. Sub hoc morbi statu, sive vigore, acerbiora sunt omnia, inquietudo maxima, corporis jactatio ejusque decubitus infertus, mens turbata, sermo delirus, somnus nullus, sudor frigidiusculus, angustia spirandi intensior & pulsus contractus, inæqualis, celer & frequens.

§. III.

His si accedunt tendinum subsultus, singultus, faucium ab aphtis inflammatio, convulsionones, aut syncope, cum extremorum refrigeratione & sudore largissimo, certa sunt mortis indicia. Quando autem circa dies criticos, vel in ipsis, septimo, undecimo, vel decimo quarto, liberalius prodit tepidus sudor, per aliquot sæpe dies, licet cum virium languore manens, vel etiam alvus per aliquot dies fluit, salutis est indicium, tanto certius, quando postea pulsus mutatur, antea contractus, increbescit, durus mollescit, celeritatem tantisper ponit magisque æqualis fit, quando animus fit erectior, situs & decubitus corporis quietior, auditus difficilis, urina turbida & sedimentum ponens, quod quidem circa dies criticos certum fere fausti eventus indicium. Hoc quippe facto, successive postea somnus, appetentia & vires redeunt, quod tamen non facile ante diem accidit decimum quartum.

§. IV.

Veteribus hæ febres quotidianæ continuæ serosæ, vel etiam recentioribus catarrhales malignæ vocari solent, quia leniter procedunt ab initio & coryza, gravedo pectoris, infarctus, tussis sæpe primis diebus junguntur & vesperi per noctem exacerbationes sunt. Formalis autem earum ratio consistit maxime in partium sanguinis, vel potius feri, dissolutione, me-

mediante motu febrili, cujus beneficio impuræ, corruptæ, heterogeneæ partes, si robur adhuc inest naturæ, nec adeo corrupta solidorum & fluidorum dispositio, evolvuntur, earumque subtilior serosa pars per largum sudorem, crassior & mucida per nares, fauces & bronchia, biliosa mucida per alvi feces, & putrida salinofulphurea, sub forma macularum, per tubulosam & fibrosam cutis substantiam, postea salutariter propellitur. Exanthematicam enim materiam non causam, sed potius effectum neque etiam perpetuum hujus febris esse, ex eo patet, quod morbus non sola efflorescentia exanthematum feliciter & perfecte solvi soleat, sed plures, eadem copiose licet facta, pessime habeant, alii sine ea evadant & decedant quoque, nunquam vero firma salutis spes sit, nisi solennis evacuatio, vel per alvum, vel sudorem, diebus convenientibus criticis fiat. Quod autem dissolutio humorum fiat, intolerabilis & extraordinarius plane fœtor sordium, quæ per alvum, sudorem & urinam copiosissime secedunt, planum facit testatumque.

§. V.

Materialis
causa.

Materialis igitur harum febrium causa, utique ingens & insolita plane humorum excrementitiorum salinofulphureorum & mucidorum corruptibilium impuritas, quæ unionem & mixtionem sanguinis ingressa, eundem in intestinum dissolutorium motum deducit. Sed unde hæc primum habet ortum, disquirendum merito. Nam licet semper, etiam secundum naturam, vitalibus succis in sit impurum, per varii generis emunctoria excernendum jugiter: illa tamen impuritas, quæ hunc facit morbum, longe magis a succorum indole aliena est, quam ordinaria, & præterea ita comparata, ut sese intime uniat cum lymphæ & sanguine, eorumque crasin & mixtionem ingrediatur. Interim si cuti omnis morbosa impuritas, sive cacochymia, ab ingestis intemperatis

& incongruis excretionibusque, præsertim per alvum & cutim, suppressis, originem ducit; ita etiam hæc corruptiva impuritas, febrium catarrhalium mali moris & exanthematicarum causa, pariter ab ingestis, maxime potu, incongruis simulque excretionibus, præsertim cuticulari, suppressus, oboritur.

§. VI.

Epidemias autem plerumque esse has febres, experientia docet ac a præternaturali extraordinaria temporum anni tempestatumque constitutione oboriri tali qua multa in corpore gignuntur secreta, eorumque per cutis poros secessione impedita, accumulantur. Quin aeris constitutionem sequuntur hæc febres epidemicæ, ac inde magis, vel minus deterioris sunt generis, inprimis per multiplicem constat observationem, diu perseverantem aeris australis humidus, calidus, nebulosus & ventis destituti, præsertim vere & autumnus, statum, accedentibus postea frigidioribus septentrionalibus ventis; febres mali moris putridas, exanthematicas afferre. Neque minus constat, quod si æstas diutius siccior, autumnus, spirante vento boreali, prodeant assatim febres epidemicæ, acutæ, intermittentes, exanthematicæ, petechiales, purpuracæ & dysentericæ, uti quidem annis 1703, 1704, 1711, 1712, 1713, 1714, 1715, 1716, 1717, 1718, factum fuisse novimus. Denique id etiam per experientiam certum, quod tempestatum subita ac vehementes vere & æstate, ex frigido in calidum, siccum in humidum & vice versa, vicissitudines, quam maxime generent febres mali moris, quemadmodum evenit elapso infaluberrimo anno, quo ea propter ubique fere plures mortuos, quam natos fuisse, comperimus. Et certe, nihil ad ingeperandos perniciosos morbos aptius, quam si tempestatem serventem, excipit valde frigida, eo quod nimis calor motu intestino accendit sanguinem multaque excrementa salinofulphu-

phurea excludit, frigus autem poros cutis stringendo, intus detinet eadem, gravissimum postea damnum certo inductura. Hinc etiam est, quod in locis, ubi interdiu æstus, noctu frigus regnat, Austria inprimis atque Pannonia, ob varium hunc & insalubrem aeris statum, familiares sunt atque endemice exanthematicæ & petechiales malignæ febres. Inde quoque in præclivi iudicare, cur in Italia, maximeque Romæ, adeo periculosum sit, post diurnum calorem, corpus vespertino frigido humido aeri exponere.

§. VII.

Ex corporis
an
inflam

Neque tamen omnes tales febres petechizantes sunt epidemicæ, id est, ex communi vitio aeris veniunt, sed quandoque etiam sine hoc oriuntur, in corporibus præsertim impuris, incongruis & pravis alimentis saginatis, & nimia & crebriori refrigeratione affectis. Inde enim fit, quod febres hæc hieme potissimum grassentur, & eos quam maxime corripiant, qui pravo victu ac regimine usi, ac præterea corpus intensius refrigerarunt. Vidimus id ipsa hachiem, qua ex cibibus nostris multi, intemperantiæ in baccho ac venere indulgentes & traha diutius sub cælo rigido vestiti, inciderunt in has febres & voluptatis dederunt poenas. Neque etiam ea propter effluvia ex iis, qui his exanthematicis febribus graviter decumbunt, aut mortui sunt, omnes inficiunt promiscue, sed eos tantum, qui dispositionem ad huiusmodi morbum, summam nempe succorum impuritatem gerunt, ceteris, qui ab hac immunes, a contagio etiam liberi.

§. VIII.

Unde
sympto
ma
ma
ma
ma
ma

Ceterum quia sanguinis impuritas non in omnibus unius ejusdemque indolis; hinc varii generis subinde his in febribus prodeunt exanthemata varique accidunt symptomata, magis vel minus periculosa. Etenim si deleteria prorsus subest impuritas, ad putredinam dissolutionem humorum ten-

dens, graviora sunt omnia & petechiæ magis emergunt veræ atque lethales, sulci, vel nigri coloris, de quibus infra. Quando vero non adeo corruptivæ indolis, sed mitioris salino-sulphureæ, symptomata non tam atrocia, sed ordinate magis morbus decurrit maculæque magis sunt purpureæ & rosei coloris, ac febris ob id purpurea, vel petechialis spuria, sive petechizans, audit. Ubi serum saluum acre, recenter a perspiratione prohibita subnatum, sese adjungit, coryza, sternutatio, tussis serena, cum defluxione salis ad fauces & epiglottidem, complicantur, eamque ob causam febres catarrhalis malignæ nomine insignitur. Quandoque etiam ob copiam partium salino-sulphurearum acrium sub ipso motu febrili dissolutorio evolutarum, maculis petechialibus sese associat easque antecedit, vel sequitur purpuraceum exanthema miliare, idque tam rubrum, ex pruritu, ardore, cutis aspritudine & foetore specifico acido cognoscendum, quam, quod pejus adhuc, album, cujus pustulæ miliares nonnunquam in vesiculas ampliores, sero acerrimo turgidas, explicantur. Id quod vero, si declinante morbo, undecimo, vel decimo quarto die, vel serius adhuc, cum magna anxietate, inquietudine, spirandi angustia, animi deliquio & extremorum frigore, accedit, æger ut plurimum, ob vires jam nimium fractas, succumbit.

§. IX.

Extr.

Qui naturæ & corporis robustioris, plebei & vitæ rusticæ addicti, solæpe convenienti externo regimine, sine singulari artificio, patienter expectando tempus, melius & felicius evadunt, quam qui naturæ sunt imbecillioris, animi meticulosi, vel mærore, curis aut intemperantia potus & ingluvie, desidia quoque, aut nimia mentis fatigatione, corpus reddiderunt morbidum & imbecille. Mali porro omnis effusæ excretiones ab initio statim & extra diem criticos, per-

ſudorem , alvum & urinam quoque . Qui autem occumbunt , inflammationem meningum , ſive phrenitide , vel faucium & oſophagi , ex aphthis , vel iplius ſtomachi , pereunt . Sanguis qui his in febris extrahitur , conſpicuum monſtrat vitium & vel valde fluidus & ſerelus , rubicundus , vel etiam nimis craſſus & nigricans , comparet .

CURATIO.

§. I.

*Curatio
nititur
naturæ
robore .* Felix harum februm exanthematicarum eventus atque curatio , non tam in arte Medici , quantumvis periti atque ſagacis poſita , ſed potius a corporis naturæ bonitate ac vigore & convenienti regimine pendet . Hinc ſi enormis ſuccorum impuritas , vires imbecilles , corpus laxum , ſpongioſum & minus perſpirabile , nec ſelectiſſima remedia , nec optima medendi methodus , quicquam proficiunt . Contra ea quando non tota ſanguinis & humorum maſſa adeo inquinata eſt , quando vigor adhuc motuum vitæ , animus etiam erectus , corpus nervoſum , gracile & pori aperti , ſecundum vel levi artificio , vel ſponte plane , ſuccedunt omnia . In his enim diſſolutioris , exanthematicis , acutis & periculofis febris quam maxime valet practicus ille Hippocratis veterumque canon : naturam eſſe optimam morborum medicatricem , per ſe doctam , quæ congrua ſervet & incongrua rejiciat .

§. II.

*Indicationes
curatio-
nis .* Igitur id tantum in medicatione tenendum Medico prudenti , ne motus & excretiones , quæ etiam ſine artificio in ſalutem vergunt , turbet & pervertat , ſed placide agat , ab omnibus tam fortiter commoventibus & evacuantibus , quam ſedantibus & ſiſtentibus , abſtineat , & naturæ opus perite juvet . Proinde hos unice in fines medendi methodus dirigenda : I) ut plenaria diſſolutio ſanguinis & humorum moderate compeſcatur & im-

pediatur ; II) ut acrimonia ſalinoſulphurea humorum diluatur ac temperetur , ſuocique ſimul ſerventur fluxiles ; III.) ut excretiones per alvum , cutim , urinam quoque & ſputum , modeſte promoveantur ; ac IV.) ut vires fractæ foveantur ac reſtaurentur .

§. III.

Ad impediendam putridam humorum reſolutionem , ſpectatæ virtutis temperata acidula , quippe quæ putredinoſum miasma , ad naturam alcalini ſulphurei accedens , cicurant eidemque efficaciter reſiſtunt . Hac virtute ſplendent ex vegetabilibus acetum vini ſimplex & deſtillatum , ſuccus citri , limonum , aurantiorum , berberum , granatorum , ribii & conſecti ex iſdem ſirupi , nec non ſuccus acetofæ & acetofellæ cum deſtillatis ex iſtis aquis . Ex mineralibus clyſtus antimonii ſulphuratus , ſpiritus vitrioli vulgaris & ſic dictus philoſophicus , ſpiritus ſalis , nitri & maxime omnium ſic dicti dulcificati , quos inter ceu ſpecificum eminet ſpiritus ſalis dulcis probe elaboratus , ex oleo vitrioli , cum ſale communi & ſpiritu vini , per cucurbitam deſtillatus .

§. IV.

Dein tam ad diſſolutionem contraptivam interceptiendam , quam acrimoniam acidam obtundendam , conducunt blanda diaphoretica & terrea fixiora alcalina , bolus nimirum Armena , terra ſigillata , unicornu foſſile , lapides & chelæ cancrorum , mater perlarum , cornu cervi philoſophice præparatum , nec non ex compoſitis , pulvis bezoardicus Sennerti , Ludovici , noſter , Anglicanus , lapis bezoardicus & lapis de Goa . Quæ porro humectant & acrimoniam diluunt , ſunt maxime pro potu uſurpanda , decoctum ſcilicet hordei , cum ſcorzonera & raſura cornu cervi , nec non ſucco vel ſirupo acetofiſtaris citri , aqua ipſa pura , vel Wildungeniſis , cum ſaccharo , cornu cervi uſto & ſucco citri , piſana decocta cum ceraſis ſiccis contuſis , item juſcula : enuia gallinarum

*Uſus
paula
acidula*

*Tempe-
rante*

*Mem-
oranda*

rum, cum succo limonum, vel aurantiorum, decoctum avenaceum tenue, vulgo *Dabergrube*, nec non cerevisiæ leves distillatæ.

§. V.

Stenna-
danda
cuticu-
lari.

Et alio-
na ex-
creta:

Inter ea quæ excretiones secundant, & quidem per cutem, præter jam dicta bezoardica terrea, aqua scabiosæ, galegæ, cardui benedicti, scordii, florum sambuci; item mixtura simplex, acetum foliis rutæ, cardui benedicti, scordii & galegæ infusum, nec non essentia bezoardica, ex radice vincetoxici, angelicæ, pimpinellæ, dictamnii, valerianæ, cortice cascarillæ, herba cardui benedicti & scordii, cum moderate spirituoso menstruo, vel melius adhuc, spiritu falis dulci, nostra methodo confecta. Alvinam vero excretionem juvant utilissime clysteres emollientes domestici, ex decocto avenaceo, oleo amygdalarum dulcium, floribus chamomillæ vulgaris, sambuci, sirupo violarum, sale communi, nitro. Eundem etiam in finem utile decoctum mannatum, circumspicte & tempore debito datum, ex mannæ uncis duabus, cremoris tartari drachma, in aqua scorzonæræ decoctis, addito sirupo violarum & oleo de cedro. Ex iis demum, quæ vires custodiunt atque reficiunt, præter medicum vini cum aliis diluentibus usum, laudem merentur aquæ rosarum, liliorum convallium, florum tiliz, rubi idæi, fragorum, mellissæ citratæ, cinnamomi cydoniata, gelatina etiam cornu cervi, cum succo limonum, pomorum Chinenisium & saccharo.

§. VI.

Rem-
edia in
primis
proba-
ta.

Potissimum vero polychresta & experta a nobis per multos annos virtutis tria hæc commendamus medicamenta: Recipe antimonii diaphoretici, cornu cervi sine igne parati, lapidum cancerorum, matris perlarum ana drachmam, nitri depurati drachmam dimidiam, M. f. p. Hic pulvis a scrupulo uno, ad drachmam dimidiam, pro dosi sumendus, quandoque solus,

quandoque cum drachma succi citri, ex decocto, vel ptisana, quandoque etiam in hac mixtura: recipe aquæ cardui benedicti, florum sambuci, liliorum convallium, cerasorum nigrorum ana uncias duas, rosarum, cinnamomi sine vino, ana unciam dimidiam, spiritus nitri dulcis guttas 30. sirupi acetositis citri unciam semis. Alterum utilissimum remedium mixtura hæc: recipe aquæ galegæ, cardui benedicti, cerasorum nigrorum, florum acaciæ, ana uncias duas, acetum distillati unciam, lapidum cancerorum, antimonii diaphoretici ana drachmam cum dimidia, cinnabaris scrupulum, mixturæ simplicis, spiritus nitri, vel falis, dulcis, ana guttas 30. sirupi acetositis citri drachmas lex. M. D. S. Mixtur dabon mobil umgerunt. *test alle imen Otund ein Löffel boll zu gehen*. Tertium est hæc mixtura bezoardica: recipe tinturæ bezoardicæ, superius descriptæ nostræ, vel *Michaelis*, sirupi papaveris rhæados, liquoris nostri anodynii, ana drachmas duas. M. de qua quadraginta, vel quinquaginta guttæ pro dosi sumendæ.

Cautela & Observationes Clinicæ, cum Methodo medendi Speciali.

§. I.

Maximum periculosus hisce febribus rite medendi momentum, regimine continetur congruo. In hoc primum est, ut æger semper in æquali & temperato calore detinea-

Regi-
men sit
tempe-
ratum
& æ-
quale.

tur per totum morbi decursum. Sub nimio enim æstu dissolutioris in sanguine motus magis intenditur, alvus siccat, anxietates augentur, impuri & salii acres humores accuntur, vires exhauriuntur, sudor fit justo copiosior & cito nimis majorique copia, sine emolumento, ad cutem propelluntur exanthemata. Frigore autem improvide admisso, præsertim ad pedes, perspiratio facile cohibetur, ma-

culla

colæ & exanthemata retroaguntur, tormina in ventre & diarrhoeæ cum singultu inducuntur & criticæ evacuationes turbantur. Et ab inæquali regimine ac subita aeris calidi in frigidum, vel contra mutatione, eadem fere, quam ex frigido accidunt incommoda. Interim quia aer impurus continuo haustus inspiratione, viribus insensibilissimus, cavendum, ne æger in humiliori conclavi vapido aere pleno decumbat, sed aer potius morbidis exhalationibus fœtus, provide emittendus & purus admittendus.

§. II.

Descriptio
ratio
causæ.

Dein summo providendum est studio, ut corpus in æquali semper maneat perspiratione & quo cutaneum cribrum, in his morbis admodum sensibile, cujus tamen beneficio optime peccantis secretio fit atque excretio, in æquali semper servetur tono. Hinc fugiende omni modo mutationes linteaminum, indusiorum & stragulorum, nec non transitus ex uno lecto in alterum. Ego quidem hanc ob causam interdicerè soleo, ut ægri crebro surgant, quin tempore critico & quo exanthemata prorepunt, præsertim si debiles admodum decumbentes, præcipio, ne lectus sternatur, nec, si linteamina nimis madida, nova incipiantur, sed trita antea & exsiccata probe. Est quoque admodum salutare corpus involvere tunicæ talari manicatæ quam vocant *einen adelafras* pedesque tibialibus induere sicque in lecto decumbere, quo omnis auræ frigidioris accessus arceatur.

§. III.

Situs
vires
visus.

Tum vitandus erectus corporis & capitis, tam in, quam extra lectum situs, tanto magis, ubi pulsus debilis & summa virium prostratio, nec non ubi morbus in vigore. Inde enim ob debilem cordis pulsus non sufficiens sanguinis copia perpendiculari via ad caput pelli potest, lipothymia facile obrepat, imminuitur, vel sistitur cordis & sanguinis motus, omnes

motus ad interiora vertuntur, fibrosa & tubulosa cutis substantia contrahitur, materia exanthematica, pejoris nunc quam antea indolis, retropellitur, & ad nervosas partes delata, convulsionem, deliria, vel etiam sphacelationes funestas paullo post suscitatur. Id quod plurimus exemplis habeo confirmatum & uberius meo ex consilio excussum est in dissertatione de situ erecto in morbis periculosis notio.

§. IV.

Porro animus tranquillus & erectus servandus omneseque occasiones præscindendæ, quæ ad metum pusillanimitatem, iram, vel terrorem eggrum permovere aptæ. Mens potius solatio & salutis spe erigenda, quam mortis periculi denunciatione deicienda. Ego certe novi febribus ejusmodi decumbentes, qui forsitan non fuissent mortui, nisi Theologis & Medicis intempestiva mortis prædictione & inculcatione, horror & metus ipsis fuisset incuscul ingens, omnibus postea illico in pejor mutatis.

§. V.

Præterea neque in principio, neque in declinatione, multo minus in statu morbi, laborantes onerare decet alimentis, quæ ex carnibus, ovis & pinguibus parata, uti sunt illa iusculæ sic dicta confortantia, *die Krafft Bruben*. Non enim non in manifestum damnum cedere possunt, quia præsertim jam virium defectu & humorum impuritate, vires magis aggravant, cruditates generant, materiamque & somitem morbi augent. Memori potius mente tenendus verissimus ille practicus Hippocratis canon: *corpora impura quo plus intraveris, eo magis laeseris*. Mihi quam plurima nota sunt exempla eorum, quibus remittente morbi & symptomatum atrociam, præpostera liberalitate cibi alibiles oggelli, cum præsentaneo damno, subsequente mox anxietate præcordiorum, inquietudine, virium debilitate, quin ipsa morte.

§. VI.

§. VI.

Phar-
maca
valida
necesse.

In medicamentorum autem usu, ceu perpetuum axioma tenendum, nunquam validiora commoventia & volatilia, emetica, purgantia, diuretica, nec non sudorifera nimis spiritusosa & expellentia, esse propinanda. Nihil enim vi & impetuose hoc in morbo agendum, in quo naturæ quam maxime viget opus, cui omne nimum inimicissimum, temperata vero & moderata amicissima.

§. VII.

Medica-
menta
opportu-
na.
danda.

Deinceps quom hæc febres habeant certos suos typos, suas perodos, certis temporibus exacerbationes & remissiones; multum omnino refert, ut Medicus hæc tempora & medendi opportunitatem observet. Quod si non facit, plus damni, quam emolumenti affert. Res enim in medendo maximi momenti, ut quis sciat, quæ tempore exacerbationis, ante, & post hanc, sub declinatione & remissione, danda. Paucis igitur in genere notari velim, quod sub æstu & symptomatum intensione, humectantia, diluentia, pulveres absorbentes nitrosi, superius descripti, nec non acidula, cum valde moderato externo regimine propinare expediat. Finito vero paroxysmo, quando cutis laxa, mollior & ad excretiones disposita, analeptica, excitantia, vel, si opus bezoardica, perspirationem moventia, nec non insulum theiforme ex veronica, scordio & liquiritia, exhibere decet. Et quum alvi fluxu sæpius solvi soleat morbus, is utique nunquam sistendus præsertim circa tempora critica, nec adstringentibus, nec sedativis, nec opiat, sed si natura ad hanc excretionem inclinans, nec tamen rite succedit, secundanda potius eadem tutissime per laxans mannatum, supra descriptum & tamarindinata.

§. VIII.

Corporis
tempera-
ta ac
commo-
danda.

Quia etiam corpora ægrotantium non sunt unius ejusdemque indolis ac temperamenti, sed in quibusdam motus vegetiores & intensiores, humores

quoque calidiores & agiliores; in aliis vicilim motus languidiores & tardiores, ac humores lentiores magisque viscosi; curate utique hæc a prudenti Medico discernenda cum humorum quantitate, & motus ubiq; ad temperamentum convenientem proportionem & æquilibrium reducendi. Hinc ubi nimius æstus internus & externus, oris siccas cum siti & inde vigilie, nimie pertimescenda; ibi nitrosa & potus diluentes, crebrius, sed moderate, offerre expedit. Contra ea, quando in temperamento segni, phlegmatico, meticuloso, mitis admodum calor, sitis nulla, pulsus debilis & languidus, cum virium prostratione, lammolentia mentisque torpore, a refrigerantibus abstinendum & analeptici potius ac bezoardici essentis, crebrius iterum, sed parcius datis, pugnandum. Quam impuritas sulphurea & acetosa in humoribus peccat & exanthemata magis ad rubræ purpuræ naturam accedunt, pulveres bezoardici fixiores, item diluentia, demulcentia, emulsiones & liquor noster anodynus mineralis omnibus fere palmam præripiunt. Et in vappescencia sive corruptione lymphæ acetosa, accedente ea propter alba purpura, præter fixa diaphoretica, liquor bezoardicus Buffi, cum liquore anodyno, proficiscus.

§. IX.

Quamvis autem in periculosis hisce febribus, non adeo scrupulosa symptomatum ratio sit habenda, sed potius affectus primarii, cujus hæc effectus & producta; quandoque tamen necessarium est, ut imminencia eadem arceantur, vel periculum quod præsentia minantur, avertatur. Ex his sunt cephalalgie atque deliria, ad quæ declinanda optimum utique est domesticum remedium, pullos columbarum, vel gallinarum recenter discissos, capiti rasio applicare, vel epithema ex pane, cum sale, nitro, camphora, oleo ligni Rhodii & nucleis ceralorum vel persicorum, fronti atque temporibus circumponere. In animi deliquiis, vom-

Sympto-
matibus
modera-
dam.

vomitu, singultu, syncope, cardialgia & summis angustiiis, emplastrum ex theriaca, oleo nucistæ expresso, camphora, balsamo Peruviano, croco, oleo de cedro & paxillo spiritus vini, præcordiorum regioni applicandum. In faucium ardore & siccitate, gelatina cornu cervi, cum succo limonum & saccharo cantho, sirupus diamoroni, nec non oriscollutio cum decocto ficuum, sirupo diamoroni & nitro, opem ferunt egregiam. Urgente sopore, fricentur suræ & plantæ cum aceto rutaceo, vel vesicatorium nostrum temperatum, magnitudine dimidii thaleri, suris apponatur. Et si purpura retrocedens anxietates facit & inquietudines, liquor bezoardicus *Buffii*, vel liquor cornu cervi succinatæ, cum spiritu nitri dulci, vel liquore anodyno minerali, ex usu. In tussi oleum amygdalarum dulcium & croci extractum.

§. X.

Excretiones morbosæ.

Inter excretiones quæ metum incutiant, est sanguinis per nares stillicidium. Prodit hoc sanguinis ad caput jam infirmum congestionem, ex spasmus inferiorum. Hinc si proportionatus & moderatus est fluxus, cum sanguinis in corpore abundantia, non adeo nocet, sed potius graves capitis affectus avertit, id quod tamen rarius evenit. Quando vero paucæ tantum sanguinis guttæ stillant, nullum inde levamen, sed potius prælagium delirii & inflammationis faucium. Et ubi effusus manat, vires prosteruantur, excretionescutanæ ad interiora restringuntur & exanthemata quæ adlunt non sine discrimine disparent. Ad advertendum igitur sanguinis ad caput confluxum, pedes semper in moderato calore servandi, omneque frigus arcendum. Hunc etiam in finem conducibile vesicatorium, nostra ex inventione temperatum, nec nimis dolens, suris apponere alvumque servare apertam, vel per temperate nitrosa, moderate & crebro data, vel clystere, vel in-

fuso mannato. Et eadem quoque juvant, si hæmorrhagiæ nimis. Ubi vero parcius justo nares stillant, sanguis tamen, testibus oculis rubicundis, tonxis & arteriis temporalibus valide pulsantibus, ad caput impetuosius confluit, præter jam dicta revellentia, derivantia & cucurbitulas nuchæ admotas, stillicidium proritare expedit, vel per intrusum naribus stramineum culmum, vel scarificatorio instrumento. Ubi nimius alvi fluxus, pulveribus bezoardicis aliquot tantum grana corticis chacarillæ admiscenda, externis tamen potius, quam internis excretio moderanda & abdomen balsamo stomachali ex oleo nucistæ expresso, menthæ & balsamo de Peru inungendum. In sudore effusiori stragulorum calor quam maxime evitandus, & abstinendum a potu insulorum theiformium, ac usurpandæ species de hyacintho cum nitro. Et si vomitus & singultus urgent, præter commendatum externum linimentum, liquore anodyno cum liquore bezoardico, nihil efficacies.

§. XI.

Venæsectio in exanthematicis hisce febribus cum summa circumspectione administranda. Magis enim ad præservationem facit, quam ad curationem. Hinc in gravidis & feminis, quæ nimis sanguinis per uterum profluvius obnoxie, quum tempus vernus & hiems præcessit nimis rigida, non sine fructu sanguis mittitur, id quod etiam tenendum de iis, qui purpuræ scorbuticæ patent, & morbi hujus insultum metuunt. Vicissim, ubi jam virium enormis lapsus, morbus ex cacochymia ortus, jam præsens est, catarrholicæ affectiones complicantur, febresque ob aerem vappidum nebulosum malignæ & putridæ grassantur, plane a sanguinis missione abstinendum. De primam regionem vacuantibus monendum: quod si morbus invadat corpus, cujus ventriculus, copia alimentorum, præsertim incongruorum, recenter factus,

P. S. q. merita & viscera toria cum di. si lactio hic an. purp. da.

Stus, tartarus emeticus, in infuso mannato ad unum, vel duo grana datus, eximie sit proficiuus. Nam licet ejusmodi pharmacum vacuans malignitati non directe resistat, quia tamen materiam & fomitem morbi subtrahit, multum omnino facit ad curationem ipsam. Sed si quid movendum, heic maxime, sapienti Hippocratis effato, movendum in principio. Vescicatoriis multum in his febribus tribuunt plures. Ego vero ita censeo: habent locum si metus retrocessionis exanthematum, si natura corporis tarda in excretionem, sopor & torpor adeat. Tum novi, a vescicatoriis brachiis, vel suris appolitis, mox totum corpus purpura rubra vel alba fuisse conspersum. Sed nostrum temperaturam hic etiam commendamus vescicatorium.

Enarrationes Morborum.

OBSERVATIO I.

Febris Maligna Petechizans anno
1696. Halz
Epidemica.

Constitutione
aeris
præter-
naturæ
calidioris.

Varium admodum, maxima tamen ex parte nubilum & pluviosum cælum autumnus anni superiori sæculi xciix. regnarat, hieme quoque præter morem tepida & humida, autumnus fere similis fuerat, & ver subsequens anni 99. pariter iusto calidiorum & humidiorum habuerat aeris statum, ventis semper fere ex austro spirantibus. Hæc autem præternaturalis diuturna & insalubris temporum anni constitutio pessime mortalium affectit corpora. Inde quippe fibræ motrices nimium laxatæ, succorum spiritusascencia depressa, vitalis humorum progressus multum retardetur, sed & excretiones, potissimumque omnium saluberrima perspiratio, turbatæ, omnibus succis impuritas ad corruptionem prona inducta corporibusque magna ad morbos dispositio

ingenita. Exceperunt igitur varii morbi, partim putridi & maligni, partim a seri redundantia & in locis glandulosis flasi pendentes. Inter eos, qui populares habuerunt circuitus fuerunt variolæ & febres malignæ petechizantes. Nimirum circa æquinoctium autumnale anni 98. cepit variolarum morbus, & per sex fere menses tanta institit vehementia, ut vix ullus, qui ipsum nondum expertus, maneret immunis, uti quidem superius capite 7. pag. 162. seqq. enumeravimus. Circa æquinoctium autem vernale anni 99. gravior adhuc prodiiit lues, adultis præcipue infecta, stragem edidit haud levem, febres nempe maligna, petechiis variisque exanthematibus comitata, cuius genium, ingressum atque decursum, ex propria attenta observatione jam fusius paulo delineabimus.

Scilicet invasit hic morbus ratione ^{Quæ} ætatis, maxime juvenes & viros, ^{infecti mor-} tenellis, pueriligrati & senibus ^{bus & quibus} perierit: ratione sexus majorem edidit ^{capite 9. l.} stragem in maribus, quam feminis. Dein infestavit potissimum personas constitutionis sanguineæ, item sanguineo-phlegmaticæ, nec non sanguine abundantes, obesos, habitu corporis laxioris, spongiosioris & venis plurimis, angustis tamen & exilibus distincti. Graciliores autem, cholericos & illos, quibus fibræ magis strictæ & venæ amplæ, non tam frequenter eodem affecti. Intensissimus, immo lethalis fuit is, qui ex nimia intemperantia, præsertim vini generosi abusu, nimia voracitate & crebrioribus animi commotionibus, sanguinis impuritatem & cacochymiam sibi contraxerunt, vel ex morbis progressis, aut aliis causis corpus obtinuerunt jam imbecille. Sine contagio ipsum hunc morbum fuisse subnatum & intus progneratum, frequens docuit experientia. Contagii autem vis non in omnes promiscue se extulit, sed maxime in vicinis atque dispositis, ita ut plures iidem in

in vicinos atque dispositos, ita ut plures iidem in ædibus simul ægrotarint. Rarissimi fuerunt ex peregre accedentibus qui lue infecti.

Symptomata ostentia. Omnes autem, quotquot corripuit hic morbus, hisce affecit pathematicis, ex quibus, ceu pathognomonicis signis, cognoscendus ruit. Insignis & subita statim inter initia & per totum decursum morbi durans, adfuit virium jactura atque prostratio, & tanta lassitudo & gravitas detinuit membra, ut ægri præ debilitate nec corpus movere, nec recta statura incedere potuerint, sed illico vertigo, vel leve animi deliquium, non sine insigni vitæ discrimine, accesserit. Pullus dein arteriarum deprehensus debilis, parvus, frequens tamen, interdum majori, interdum minori celeritate, & inæqualitate micans. Calor porro ut plurimum visus remissior & minor, sitis quoque non adeo magna & urina sanorum similis, sed vigilia, aut in aliis somnolentia, persistit continua.

Quædam temperamenta diversa. Pro temperamentorum tamen atatumque diversitate, nec non rerum externarum accessione, discreparunt symptomata. In sanguineis confusus & inconstans fuit decursus, dorso autem dolor major, anxietas præcordiorum gravior, cephalalgia acutior, cum faciei & oculorum rubore, vigilia & delirio, maculæ etiam rubræ affatim in iis fuerunt conspicuæ. Qui sanguinem mobiliorem & biliosum aluerunt, sub strictiori corporis habitu, majorem experti sunt ardorem externum, vigiliam cum æstu, corporis jactatione & inquietudine; accessit etiam in his loquacitas, faucium inflammatio, delirium, oculis simul protuberantibus, ferocibus atque splendentibus. Qui laxiore & obeso corporis gesserunt habitum, cum sanguine copioso, sero viscido scatente, non adeo mordaci calore, nec siti, nec inquietudine affecti sunt, sed somnolenti, debilissimi & morose taciturni jacuerunt. Somnus vero ut plurimum

fuit turbulentus, variisque absonis insomniis interturbatus, a quo male habuerunt & exasperati leviter ut plurimum delirarunt. In melancholicis similia observata symptomata.

Quoad excretiones etiam diversa annotata phænomena. In nonnullis per totum morbum diarrhœa moderata neque insalutari spumosa & variæ coloris secesserunt. Plurimis accidit id circa dies criticos, septimum, nonum, undecimum, vel decimum quartum, cum copioso sudore, ac critica quam maxime salutaris fuit excretio. Quin, non tantum hoc tempore, sed & alio, quo similes continuæ putridæ febres grassatæ, notavi, semper magis e re ægrorum fuisse, quando alvus lubrica & fluxa, quam si obstructa. Tum enim majores anxietates, cephalalgia, inflammatorii faucium affectus, vel purpura alba, cum vitæ discrimine successerunt.

Sudorum ratio non fuit ubique eadem. Continui quippe & per totum morbum manantes, morbi malignitatem, naturæ imbecillitatem infelicemque significarunt eventum. Lenis autem sudor & mador continuus boni ominis præbuit signum. Quando etiam ægri nono, vel undecimo die copiosius sudare cœperunt, præcedente, vel etiam erumpente simul alvi fluxu; symptomata multum remiserunt, animi rediit vigor atque constantia, nec non pullum æquales ictus, cum optata pæ sanitatis. Nec quisquam fere morbum hunc evadit periculosissimum, quam diarrhœa, vel sudore, vel utroque simul. Interdum tamen effusus & longius manavit sudor, ad hebdomadem fere, ac vires exhauriens hæctici morbi motum incussit.

Narium hemorrhagia largior ex voto non cessit, præsertim crebrius repetens; vidimus tamen, & in principio copiosam, cum diarrhœa simul erumpentem, sine vitæ periculo. Mensium quoque fluxus liberalis ad-

Nec ad excretiones & gutta diar. rhœas.

Sudoris

Hæmorrhagias

modum tertio, vel quarto morbi die prodit, innoxius tamen. Sanguinis vero per ani venas stillicidium, quantum quidem novi, visum est in nemine.

Urina

Urinæ ut plurimum fuerunt sanorum similes, interdum tenues & turbide ac pallide, sine sedimento, quod circa decimum quartum, immo vigesimum diem, cum aliis faustis prælagii signis, comparuit. A nonnullis tamen urinæ statim post emissionem turbide reddite, non sine fetore. In quibusdam tertio statim morbi die effusa secessit, succedente gravativo simul capitis dolore, torpore mentisque stupore ac turbatione, quæ accedente die septimo copioso sudore, feliciter evanuerunt & ægri servati. Quidam vicissim, maximeque ii, qui diarrhœam, vel vomitum frequentem experti, per aliquot dies parcissime reddiderunt urinam, limpidam instar aquæ.

Vomit

Vomitum cum singultu per totum fere morbi cursum observavimus lethalem. Conatus autem ad vomendum fuit frequentior, præsertim post assumta medicamenta, vel quando ægri ante morbi insultum gravi terrore percussi, aut in principio emeticeum assumerent validius. In nonnullis peculiare hoc funesti ominis symptoma visum, quod liquidum assumtum & in stomachum delatum, accedente leviori corporis commotione, vel erectione tantum, iterum in os cum murmure ac borborygmo ascenderit, ac limpidus humor, duo fere cochlearia complens, eructatus. Vidi inprimis hoc cum singultu per aliquot dies in viro honorato, in quo insituta post mortem sectione, hepar in concava parte plane puridum, nigrum, instar picis, nec non in diaphragmate, duodeno, & parte pylori, sphacelosa comparuit corruptio.

Et exanthemata.

Exanthematibus quidam plane caruerunt, quidam confertim obfessi. Hæc in nonnullis antequam læto affigerentur, quum adhuc nonnisi de lan-

guore conquererentur, inter initia statim comparuerunt, minus fausto eventu. In aliis circa diem septimum, vel nonum in conspectum prodierunt, bono cum omine. Occuparunt autem ut plurimum collum, dorsum, femora, parcius abdomen pedes & manus, rarius etiam faciem, in uno tamen circa frontem, tempora & mentum rubicundæ admodum conspicuæ fuerunt maculæ petechiales. Meliores fuerunt parvæ & rubræ, peiores magne, lividæ, & ad viridem, vel violaceum colorem accedentes. Præterea in iis, quibus alvus tensa erat & dura cutisque sicca & arida, nono inprimis, vel decimo morbi die, quum petechiæ disparere inceperunt, maximis cum anxietatibus, extremorum refrigeratione summaque virium & animi deflectione, successit exanthema pessimi moris miliare, purpura nempe alba, multosque tam antequam prodiret atrocissimis symptomatibus, quam etiam postquam prodisset, ob vires penitus jam fractas, interfecit.

Rarius morbum evaserunt, continua mortis formidine detenti, nec non qui medicamenta respuerunt, qui obesi fuerunt & copiosum ac impurum aluerunt in venis sanguineis. Funesti ominis fuerunt sudores frigidi, cum pulsu frequenti, debilissimo, & intermittente, respiratione intensa, & accisa, deliriis, convulsivis motibus, seu tendinum in manuum carpi contractione. Delirium nunciatur oculi feroces, cum rubedine & illacrymatione, sitis defectus, inquietudo & jactatio corporis, pullus celer & faciei inflatio. Pessima quoque macularum retrocessio, quæ vel admissio improvide frigore, vel terrore incusso, vel corpore diutius erecto, inducta. Hac enim facta, mortis summa debilitas, corporis refrigeratio, respiratio anhelosa & anxietas præcordiorum gravissima, cum vitæ discrimine. In bonis vicissim fuerunt, quietus corporis decubitus, mentis constantia, sitis, somnolentia, macularum die septimo demum, vel nono processus legi-

Signa mala.

bona.

pituitus, alvus liquida, surditas circa
diem criticum eveniens & aliquamdiu
perdurans, idque maxime in iis, qui
habitu fuerunt graciles, tenues, cum fi-
bris liti & ioribus.

Seftim. Qui mortui, die ut plurimum undecimo, nonnulli tamen etiam feptimo, diem obierunt. Qui autem fanitatem recuperarunt, die undecimo, vel etiam decimo quarto, quin decimo demum octavo, virium reftaurationem & fymptomatum remiffionem funt experti. Sex tamen plerumq; hebdomadam fpacio, antequam perfecte fanarentur, opus habuerunt, ac medio quippe tempore febris foluta eft, & reliquum, tam ad tollenda fupervenientia accidentia, quam ad vires recolligendas impendunt.

In regimine commendata usura aeris ferens, limpidi, puri, temperate calidi; hypocaustum nimis calefacta, vel excessivus calor a stragulis, semper fere, vires exhauriendo & excretorios actus turbando, nocuerunt. Cibi, praecipue solidi, admissi nulli, sed in declinatione & post illam, tantum liquidi & facili solutionis assumpti. Usus vero ciborum liberalis etiam nutritionum & jusculorum sic dictorum confortantium, particulis oleosis alibilibus scetorum, praestissimum attulit damnum, imprimis circa dies criticos, in statu morbi, aut praesentibus evacuationibus criticis, & inde mox major virium jactura cum excretionum turbatione inducta. Quin novi, largiorem ciborum solidorum declinante morbo usum, gravem peperisse recidivam. Nihil autem fere magis nocivum fuit, quam situs erectus. De quo quidem sunt practicum libri; ego vero non tantum in hoc, sed & aliis malignis & acutis exanthematicis morbis notavi multities, quod si aegrotantes diutius corpus in erecta servarint statura, sive surgentes, live in lecto sedentes, vehementia morbi mirifice increverit, quin ipsa mors exceperit. Inde enim illico summa affecti debilitate & animi quasi deliquo, anxietate praecordiorum.

extremorum frigore & maculae in cute
conspicuae evanescunt, cum vitae peri-
culo. Neq; hoc, uti vulgo creditur, ob
admissum frigus accidit, sed is etiam,
qui in calore detenti, & omnis frigoris
accessu probe sunt defensi, ob langu-
idiorem sanguinis ex corde perpendicu-
lari via ad caput pulsum.

Sanguinis missio ad arcendum mor- *Di P.S.*
bi incursum, proficua observata, in
corporibus plethoricis & quibus san-
guinis evacuationes tam spontaneæ,
I. 2. quam.

quam artificiales consuetæ. Contra ea, quando jam debilitas & virium prostratio insignis adfuit, minus feliciter cessit venæ sectio. Non enim putredinem tollere apta fuit, sed corpora inde magis potius debilitata, ut morbo superando facta imparia.

De vomitoria lenia in iis, quibus prima corporis regio vitioforum humorum copia obfusa, præservationis ergo ante insultum morbi, opem tulerunt exoptatam. Novietiam ipso in morbi principio eadem præfuisse, verum circa morbi progressum ac statum, continuum vomendi desiderium, nauseam, ardorem circa regionem cordis & anxietatem cardiacam fulcitarunt, vel potius hisce malis præbuerunt causam. Vescicatoria ab aliis nobis eximie laudata, in statu morbi, ubi delirium vel sopor, & convulsiones agrum affligerunt, cervici admota. Opiata omniaque soporifera rejecimus, propter pulsum debilem & motus vitales jam languentes, quippe quæ vires magis debilitando & excretiones retardando, majorem efficiunt malignitatem & ad mortem aditum parant placidum, quidem, sed certum.

Materia vero eorum, quæ a nobis usurpata & salubria deprehensa, fuit hæc: ex aquis, florum sambuci, acaciæ, tilix, ulmarix, rosarum, herbæ scordii, scabiosæ, cardui benedicti; ex sirupis: acetositis citri, granatorum, cum julepo rosarum; ex pulveribus: mater perlarum, antimonium diaphoreticum, lapides cancrorum, fucci, terra sigillata, cornu cervi ustum, philosophice præparatum, nitrum purum, ex alexipharmacis: camphora, essentia & extractum scordii, vince-toxiæ, mixtura simplex, spiritus & tinctura bezoardica; ex acidis: spiritus vitrioli philosophicus & nitri dulcis; ex humectantibus: decoctum scorzonæ, rasuræ cornu cervi, item gelatina cornu cervi; ex analeptici: aqua florum aurantiorum, oleum citri recens cum saccharo, confectio alkermes, de

hyacintho, balsamus noster vitæ externæ; ex antispasmodicis: essentia castorei, cinnabaris, spiritus cornu cervi succinatus.

Ex his varii generis formulæ pro circumstantiarum ratione concinnatæ & methodus iisdem utendi ita instructa: in principio morbi pulvis bezoardicus, cum nitro & pauxillo camphoræ remixtus, iterato aliquoties exhibitus; per morbi dein progressum & statum, mixturæ ex aquis temperatis, diaphoreticis, analepticis, antispasmodicis & pulveribus cardiacis bezoardicis cum succo citri aliquamdiu datæ. Postui inditum nitrum, vel spiritus vitrioli philosophicus, aut clyssus antimonii sulphuratus, qui alvum fluidam servat. Et frequens potus decocti cornu cervi citrati, item radices scorzonæ, calidus & frigidus, admodum proficius notatus. Circa diem criticum leniora alexipharmaca & quæ sudorem promovere poterant adjecta, quando natura ad sudorem movendum se armavit & non suffecit. Hinc vel mixtura, vel tinctura bezoardica, vel essentia scordii, mixturis indita.

Hæc optima & securissima fuit medendi methodus & plus quam centies probata. Symptomatibus autem hæc obviavit ratione. In nimio vomitu, anxietate præcordiorum, enormibus diarrhoeis & ventris torminibus, externe theriaca cum oleo nucis molchatæ expresse, camphora, oleo caryophyllorum & balsamo Peruviano mixta, regioni stomachali apposita. In diarrhoea etiam nimia vires exauriente usurpatur pulvis bezoardicus nitrosus, cum momento camphoræ & theriacæ coelestis. In phrenitide & acuto capitis dolore cum fructu externa: admovimus spiritum vini camphoratum & salis ammoniaci, cum oleo rutæ, lavendule. Si alvus nimis adstricta, vel tormina in ventre affligerunt, expertissimi fuerunt clysteres lenientes, vel pure oleosi. Ad erigendas vires, spirituosæ, confortantia, aromatica.

ex-

externe pulsibus & scrabiculo cordis apposita vel naribus suscepta, opem tulerunt egregiam. Ad tallendam sitim egregiam fuit electuarius, ex saccharo Canariensi & spiritu nitri dulci.

Preser-
uatio,

Qui deum ab epidemica hac lue si-
bi metuerunt, si prudenti Medicorum
consilio detenti purgationibus lenioribus,
pilulis nempe ex extractis bals-
amicis amaricantibus, rhabarbarinis
& aloeticis, Plethoricis sanguinis sub-
tractio rite adjuvistrata. Ad sangui-
nem vero fluxilem servandum, & dys-
crasiam cum malignitate arcendam,
commendari meruit infusum veronice
& scorpii, omnibus individuis accom-
modum. Accedere præterea debuit
decens vivendi ratio, cibus & potus
esse moderatus, temperatus nec varius;
abstinendum ab affectionibus animi,
vires omni modo custodiendæ, corpus
omni modo a refrigeratione defen-
dendum, & ipse aer humidus vapidus
corrigendus accensione lignorum &
gummatum resinolorum.

OBSERVATIO II.

Consi-
deratio
est &
morbo-
rum e-
pidemi-
æ anni
1728;

Ego quidem per omnem vitam non
facile memini, ullum annum adeo,
quoad tempestatum aerisque constitu-
tionem, ab ordinario statu declinasse
& quasi præternaturalem fuisse, quam
elapsus 1728. Etenim Martio jam
mense cælum regnavit præter morem
calidum & subsequenter mensibus
calor cum siccitate adauctus sicque ad
medium usque Septemb. duravit. Inter-
venerunt tamen subinde dies & noctes
frigidae admodum & rigidae, quibus
adeo in contrarium mutatus subito aeris
habitus, ut præcipitante etiam A-
prili noctu in glaciem a gelu aque den-
tarentur. Autumno postea tempestas
ingruit ac pessilicis humida, & frigi-
dissima torquenda. Sub finem demum,
Decembri & Januario sequenti, suc-
cessit præter consuetudinem algidissi-
ma hiems, ita ut gelu 6. 7. 10. 12.
& 13. Januarii die, intensissimum
1. Jan. IV.

illud post hominum memoriam anni
1709. si non superaret, certo tamen
equaret. Frigidissimam autem hanc
tempestatem subito iterum excepit
lenissima australis die 14. aura, quæ
copiosissimam nivem cum glacie mox
liquavit, interspersis subinde pluviis.
Mira etiam sub hac cœli vicissitudine
observata argenti vivi in barometro;
ratione descensus & ascensus, crebra
& quotidiana fere mutatio, qualem
me per 30. annos vix unquam vi-
disse recorder, adeo etiam, ut vel
una nocte, a vigesimo septimo gradu,
ad duodecimum, quin octavum dela-
beretur; luculento indicio, non mo-
do valde subitam ratione caloris &
frigoris in thermometro, sed etiam
gravitatis aeris, mutationem ac va-
rietatem factam fuisse. Hæc autem
insolita & peculiaris aeris annique-
temporum constitutio, non potuit
non ingentem etiam mutationem ani-
mantium & maxime humanis corpo-
ribus inferre, functiones tam vitales,
quam naturales, potissimumque se-
cretorios & excretorios actus, tur-
bare atque prævertere, & materiam
& dispositionem ad divertit & infuseti
etiam generis morbos ingignere.
Hinc igitur factum est, ut non modo
in universa Germania, sed & Belgio,
Anglia & alibi, tam uberi proventu
enati morbi, quam vix alio tempore
visum unquam. Decurrente quippe
vere, æstate & autumnno, febres var-
iæ intermittentes, tertianæ simplices,
duplices & continuæ, quartanæ
simplices & duplices, crebrius recidi-
vantes, valde anomale & irregula-
res, in quibusdam malignitatis spe-
ciem referentes, contagio infestæ,
 sæpe purpureo exanthemate stipatæ,
prodierunt affatim. Variolæ quoque
& morbilli non siluerunt, & quidam
præterea diarrhœa & dysenteria affe-
cti. Octobre vero & Novembre ap-
petente desierunt intermittentes ir-
regulares & successerunt catharrales,
pro diversitate & impuritate corpo-
rum, plus minus benignæ vel malignæ.

ac per Decembrem etiam ac. Januarii infestarunt, factæ simul contagiosæ, cum exanthematibus, petechiis spuris ac purpura. In plurimis cum horripilatione, virium prostratione, confusio artuum dolore, temulentia capitis, iuncta raucedine, gravedine & pectoris infarctu, inceperunt, & quotidie circa noctem, quæ ut plurimum in somnis fuit, major facta in quietudo cum æstu. In spurcis admodum corporibus, quarto, vel etiam septimo die comparuerunt exanthemata, petechiæ maxime spuræ & purpura alba, vel rubra, vel utraq; simul, modo cum, modo sine levramine. Optime potius morbus solutus vel sudore largo, vel alvi fluxu, vel copioso fereatu. In benignioribus catarrhalibus cum violenta & convulsiva tussi, faucium tumore, quandoq; exulceratione pectoris copioso infarctu, parotidum, quin erysipelaceo faciei tumore, ego diluentibus, sanguinis estum & acrimoniam temperantibus cura fructu, sum usus. Evacuacionem alvinam per infusum, usitatum mannatum movi, quod sine ulla molestia sex, vel septem sedes proritavit, humorumque a pectore, faucibus & capite impetum efficaciter derivavit. Et postea pulveribus diaphoreticis cum pauxillo extracti croci, nec non infusis theiformibus, cura ex voto absoluta. In his autem febribus, quæ genii minus benigni visæ, eadem, quam supra expositum, ratione, medicacionem institui.

*Supra
febris
pete-
chialis
spuræ
purpura
alba.*

Ex his quibus exanthemata iuncta, memorabilis, potissimum petechialis mitior, cum purpura alba, cujus histioriam, inprimis ex observatione numerosissima praxi occupati Medici, sigillatim percensere, opere erit pretium. Cæpit scilicet hæc in plurimis cum horripilatione & subsequente estumitumque per duos aut tres primos dies afflixit, ita ut ægri non penitus lecto affigerentur, sed tantum de doloribus tensivis in dorso & artubus, capitis temulentia, virium appetitusque

prostratione conquererentur. Nonnulli conatum vomendi, quidam etiam vomitus experti, plerique tamen primos hosce dies somnolenti, dormitantes magis, quam vigilantes, transegerunt. Accedente autem quarto die, motus febriles graviores accesserunt & viæ sequenti mane tantisper remisit æstus, simulque ipso hoc die in quamplurimis sanguinis per nares erupit stillicidium, ac paulo post subleni madore prodierunt etiam petechiæ. Fuerunt præterea in plerisque quibus alvi circa hoc tempus obtigit lenes profluvium, ad septimum usque diem, quin quandoque undecimum durans, quod morbi vehementiam imminuit magis, quam adauxit. Absoluta macularum eruptione, in junioribus potissimum, minus meticulosi & de vita solliciti, febris postea, sub levi mentis turbatione, placide & tranquille decurrit & circa decimum quartum diem ad faustum exitum pertingit, tantum quod in quibusdam tussis & furdaster status per octo, vel plures dies durans, remansit. Quod si autem post exanthematum efflorescentiam febris imperus, cum deliriis increvit potius, undecimo, vel decimo quarto die certo expectanda fuit purpura alba. Quæ priusquam comparuit, ægri summa præcordiorum anxietate, infomnia & stricturis circa collum sunt affecti, ut conquererentur fauces strangulari, se ciste esse inclusos, teneri in alieno conclavi & inter peregrinos versari, rogantes, vincula ut laxentur ipsique suis & quieti redderentur &c. Quod si tamen sub hoc angore & pathematum vehementia purpura in conspectum venit & deliria cum reliquis symptomatibus postea cessarunt, & hi feliciter evaserunt. Sed quibus circa 9. diem tendinum subfultus, motus tremuli, respiratio anhelosa, involuntaria urinæ & alvi excretio acciderunt, licet etiam demum purpura prorere peret, decimo, undecimo, vel decimo tertio die sub convulsivis motibus obierunt. Medendi hæc febri-

bribus methodus fuit hæc. Adultis & qui venæsectioni affueti, simulac con-
queri cœperunt, sanguis ad sex, vel
octo uncias subtrahitur in pede omni-
bulque quies, moderatus calor & ab-
stinencia in iuncta. Conclavia semper
in æquali tempore servata, nulli, quam
poscenti, cibus datus, potus vero ex
cerevisia tenui tepidus & parvus hau-
sibus pro lubitu unicuique concessus. In
medicatione, rejectis expellentibus
& alexipharmacis, ternis singulis hor-
ris, exhibitus pulvis temperans, ex
absorbentibus, tam simplicibus, quam
acido saturatis, cum antimonio dia-
phoretico & nitro, vel loco hujus po-
tio temperata ex aquis destillatis, cum
temperantibus & sirupo acetositate citri.
Comparantibus autem exanthema-
tibus, ad impediendam eorum re-
trocessionem, pulveribus temperan-
tibus, interpositus subinde parvis do-
sibus, usus essentiarum bezoardicarum, infu-
sum theiforme potui datum & regi-
men diaphoreticum in iunctum. Alvus
quidem in paucissimis adstricta, sed
ubi fuit clystere emolliente soluta. Ad-
versus cephalalgias usurpatus spiritus
vini camphoratus, vel etiam epithe-
ma illud domesticum ex mica panis,
baccis juniperi, sale & cumino. Re-
liquorum symptomatum, ut inappetentia,
somnia defectus & lassitudinis,
minus rationem habuimus & præter
analeptica temperata, datum præterea
nihil. Ceterum feliciter per Dei
gratiam, in omnibus fere qui consiliis
medicis in diæta & regimine rite ob-
temperaverunt, curatio successit; ii vero,
qui hæc pens habuerunt, maxima
quidem etiam ex parte evaserunt, sed
in morbos postea inciderunt corruptos,
lentescentes.

Idem hic morbus, iisdem fere sym-
ptomatibus, eodem tempore inestavit
milites nostros prædiciarios. Scilicet
sama percubuerat, potentissimum
Porusæ Regem huc venturum, mi-
lites lecturum. Hinc præfecti medita-
iones instituerunt campestris, suos-
que per aliquot dies ante disululum in

campum eduxerunt, ut armis luderent.
Erat autem October jam adultus, cœ-
lum frigidiusculum, nebulosum ac sub-
inde pluviosum, milites tamen minus
adversus aeris injurias ob vestitum le-
viorem muniti. Male inde ipsorum
corpora affecta & dispositio ingenua
morboſa, in primis quum non deciderent,
qui liberali vini adusti potu corpus ca-
lescere perperam satagerent. Ex eo
igitur languere cœperunt multi & plu-
res ægrotare, alii catarrhis, alii rheu-
matismis, alii diarrhœis, alii intermit-
tentibus febribus, maximeque quartanis
refractoriis, affici, donec exeunte No-
vembre longe plures adoriretur febris
continua maligna exanthematica, &
successive vel centum inficiens ad fi-
nem usque Decembris insisteret. Quo-
quot hæc corripuit, omnes primum de
insolito corporis artuumque languore
conquesti sunt, cum capitis gravitate,
appetitus defectu & nausea. Sequutus
dein horror corporis, quem excepit calor
& pulsuum celeres, debiles tamen
ictus. Postea nonnullos primum mitius
afflixit pectoris intarctus, cum tussi &
coryza; alios vicissim mox ita prostravit
morbi vehementia, ut lecto affige-
rentur, & simulac vel caput tantum e-
rigerent, lipothymis afficerentur. In-
crebuerunt tum, in primis accedente
quarta die pathemata, somnus defuit,
nausea urſit, caput & dorsum doluit,
pectus oppressum fuit, in nonnullis
nares sanguinem stillarunt, aliis vomitus,
aliis conatus ad hunc acciderunt; fue-
runt maxime inquieti, delirarunt, cor-
pus jectigarunt, de summo simul angore
conquesti. Ex actis inter hæc aliquot
diebus, circa quintum, ut plurimum ta-
men septimum diem, prodierunt macu-
lae petechiales, optimæ rosei & purpurei,
pessimæ lividi & fulci coloris. Exanthe-
ma quoque miliare, maculis hisce quandoque tuit interpersum
rubrum, vel album, morbumque
multum exacerbavit. Longe pejor
tamen fuit, si post nonum, aut un-
decimum diem hoc accessit, viribus
jam nimium attritis; quin die de-
um

num vigesimo primo uno id contigisse novimus, lethali eventu. In quibdam critico septimo die sudor manavit; in plurimis vero circa quintum vel septimum diem alvus fluere coepit, ad nonum, vel undecimum ulque diem. Et hæc quidem excretiones criticæ agris in salutem eveniunt. Quod si vero sudor statim ab initio fuit effusior, exanthematibus præsentibus nulla remissio, nullum criticis diebus in urina sedimentum, alvus adstrictior, cutis arida, sitis nulla, malum præbuerunt omen, in valente haud ita multo post delirio, inquietudine, accedentibus cum singultu convulsionibus ac tandem morte. In medicatione harum febrium regimen injunctum moderatum, potus tepidus sufficiens, ex decocto potissimum hordei, cibus interdixtus, rejecta calida & alexipharmaca, vomitoria & purgantia, omissa quoque venæsectio, quæ in binis primum infelicer cesserat. Dati tantum pulveres temperantes nitrosi ac diaphoretici, modo cum, modo sine succo citri, item potiones ex aquis analepticas ac diapnoicis cum antimonio diaphoretico, matre periarum, cinnabari & aceto. Alvus obstructa emollientibus clysteribus referata, nimis fluxa calore & pulverum diaphoreticorum usu ad moderamen traducta, & de reliquo eadem fere ratione ac supra dictum symptomatibus ceteris obviam itum. Feliciter etiam cessit curatio, ita ut ex omnibus vix ultra decem mortui, & hi quidem vel nono statim die, vel undecimo accedente purpura. Ceteri fere omnes superato decimo quarto die sensim vires cum somno & appetitu receperunt ac successive cum sanitate in gratiam redierunt. In quibusdam tamen per aliquod adhuc tempus restitit præter languorem tussicula, in aliis etiam passim in carnosis externis partibus effloruerunt furunculi admodum molesti, congruis præsidiiis demum etiam sanati.

Id igitur ex epidemicæ hujus febris historia notatu dignum: quod a sola paulo intensiori perfrigeratione corporis atque transpiratione prohibita, pro dispositione corporum, quatenus plus vel minus impuros in venis inque prima regione alunt succos, varii generis morbose affectiones, plus vel minus mali moris; intermitteutes nempe, item catarrhales, rheumaticæ, petechiales & purpuratæ signi possint. Dein & illud observationem meretur, quod contagiosa cuidam hæc febris fuerit, non tamen omnes, sed tantummodo milites infecerit, qui simulem perfrigerationem eo tempore passi, immunibus a contagio & iis, qui in eadem domo habitaverunt, & qui visitaverunt ægros. Quod quidem luculento est testimonio, contagium, ut effectui detur, supponere & requirere corpora, quæ succos ad recipiendum miasma & ejus activitatis obsecundandum dispositos alunt. Tum non prætereundum est, quod milites valde procere statum vehementius egrotaverint & difficilius evaserint, quam alii minus proceri. Quia enim in procere statum corporibus, ob longum ac difficilem sanguinis per venas perpendiculari via regressum ad cor, circuitus tardior est & languidior ac in parvæ staturæ excretionum autem & maxime perspirationis negotium circulum sanguinis tardiozem, vel celeriozem sequitur, facile patet, sub languidiori sanguinis & humorum circuitu, corpora magis facilius reddi impura & autocratiam quoque naturæ in vincendis morbis, quæ consistit maxime in circulatione sanguinis vegetiori & promptis excretionibus, valde languidam esse & insufficientem. Tandem memorabile omnino quod venæsectio etiam in principio administrata noxâ potius quam opem attulerit, quæ alias non tam facile in robustis hominibus, ut militibus, nocet. At quum a transpiratione prohibita & retentione excrementorum, quæ per cutim distillantur, primos malum traxit natales, ali-

Confer
Hæc

quod

quot jam ſeptimanis languor & ciborum ante inſaſionem febris inappetentia adſunt, facile conſtat, ſanguinis miſſione imbecillitatem adauſam, perſpirationem vero magis imminutam fuiſſe, quod utrumque non potuit non cum damno accidere.

C A P U T X I.

De Febribus Petechialibus Veris.

Theſes. Pathologicæ.

§. I.

*Diſcr-
prio
myſti.*

Febres petechiales veræ, ſunt valde malignæ, contagioſæ, capiti & viribus quam maxime inſeſtæ, cum varii coloris maculis junc-tæ & ortæ a ſuccorum vitalium corruptione ac ſubſequenti putrida diſſolutione, eaque propter lethales.

§. II.

*Nomi-
nis ra-
tio.*

Merito hæc febres exanthematicæ vocantur malignæ, ſeu venenatæ. Etenim plerumque a tenuiſſimo, activæ, virulentæ indolis vapore, ſive miasmate, a corpore decumbentis halante, ortum ducunt & propagantur. Dein difficulter ſanationem recipiunt & brevi ſæpe plures jugulant. Tum vires, a quibus motus vitam ſuſtinentes pendent, & celeriter & graviter, peſſundant ac deſtrunt. Demum, non ſecus ac maligni homines, mixtem primæ facie exhibent indolem medicolque cum aditantibus, ac ſi catarrhales tantum eſſent, ſæpe decipiunt, poſtea vero pernicioſam effectum tanto majori exerunt vehementia.

§. III.

*Judicia
ſym-
ptomati-
ca.*

His tamen indiſciis deleteria indoles morbi cognoscenda. Ab initio itatim ægri conqueri ſolent de virium ſumma proſtratione atque debilitate, ut erecti vix conſiſtere, vel pedibus incedere queant, ſed mox animo deficiant, quum in aliis continuis & acutis morbis demum in ſtatu & vigore

ejusmodi imbecillitas obſervetur. Caput ab initio valde dolet, ſervet, cum torpore, animus illico deſcitur, anxius & ſolicitus eſt ac ſalutis ſpem abjicit, peſſima quævis ominatur. Affidua urget vigilia, nec ullus reſiciens adeſt ſomnus, appetentia plane perit, faciei vigor intercidit, pulſus languidus, parvus & inæqualis micat, decubitus in lecto inſolitus eſt atque incompoſitus, membris quaſi convolutis & corpore huc & illuc jeſtigato, peſtoris eſt oppreſſio, quandoque cum tuſſi ſicca, muſculorum fibræ undulatorio quaſi & tremulo motu convelluntur tendineſque contrahuntur atque ſubſultant. Plures nec de ſiri, nec aſtu, nec dolore, nec anxietate queruntur, & aſſeverant potius, nihil mali ſe perſentire, præter languorem & ſomni deſectum. Urina primum mingitur utplurimum tenuis ſanorum ſimiliſſima. Quarto, quinto, vel etiam ſeptimo die in conſpectum prodeunt maculæ, in dorſo poſtiſſimum & lumbis, plus minus copioſæ, varii ſubinde coloris, plerumque tamen ſine levamine, ideoque ſymptomaticæ magis, quam criticæ.

§. IV.

Exanthemata veteres generali denominatione has dicunt maculas. Latino ab Italis idiomate pedicularium petechiarum & petechialium nomine efferuntur, a voce pedechio, pulex, quia pulicum morſus figura æmulantur; a Gallis obcolorem purpuratæ, ab Hispanis taberdillo, a colore ex flavo rubro, a Germanis lenticulares, propter lentis quam reſerunt figuram & colorem, aut puncticulares, vernacula die Reh. Fuchſ. die hünige ge Hruſt - Krumeleheie. Ab aliis autem exanthematibus præter figuram in eo diſcrepant, quod non modo ſine omni ardore, ſine pruritu, cutis elevatione, aſperitate, & exulceratione prodeant, ſed & utplurimum ſine levamine, quia materia eorum non eſt ſalina cauſtica, ſed potius putrida & corrupta.

§ V.

§. V.

Prognosis. Tantum hinc abest, ut maculæ hæc salutis spem faciant, ut potius quo copiosiores compareant, eo majorem corruptionis gradum, quin lividi, plumbei & ex atro viridescens coloris, sphacelosa plane corruptionem arguant. Qui etiam evadunt, non cutanea excretionē, sed vel sudoribus largis, foetidum acorem spirantibus, vel alvi fluxibus criticis, convalescunt. Sed non nisi naturæ benignitate ac robore id accidit, in his, ubi non adeo imminet succorum corruptio, sed temperata adhuc & quasi quodammodo alexipharmata indoles. Plurimi potius occumbunt, vel sphacelosa corruptione in ventriculo, intestinis & aliis visceribus, vel phrenitide, frequentius anginosa faucium & œsophagi inflammatione, cadaveribus mox post mortem intolerandum plane foetorem spirantibus. Quem funestum eventum signa præfagiunt hæc: si sitis vel nulla, vel plane inextinguibilis, si lingua arida, discissa, nigricans, fauces inflammata & squalore obfusa, cum deglutatione difficilis, si post exanthematum eruptionem respiratio anhelosa & pectoris angustia persistit & invalescit, vel post sudorem & alvi fluxum delirium cum aliis pathematibus ingravescit, nec urina turbida sit, demum oculi obscurantur, mens plane delira sit, ægri floccos carpunt, tendines subsulant, excrementa involuntarie elabuntur, sudor frigidus manat & convulsiones accidunt, spiritum cum vita præcludentes.

§. VI.

Formatio. Formalis permiciosarum harum febrium ratio consistit in putrida dissolutione, sive colliquatione sanguinis & succorum vitalium, potissimumque in fluidi lymphatici elastici tenuissimi, quod in sanguine contentum, in cerebro ac spinali medulla separatum, per nervos in universum corpus distributum, sensum & motum participat præstat cunctis, iniquatione &

vitiosa plane diathesi. Etenim venenatum illud vaporem, quo etiam sana corpora inficiuntur, ejus naturæ esse atque potentia, ut non modo sanguini aliisque humoribus putredinosa successive inducat fermentationem, sed & immediate ad interiora cerebri nervearumque partium pervadat fluidumque ibi corruptat subtilissimum, ex eo planum fit, quod suscepto ipso, illico vires tam naturales, quam vitales & animales languescere incipiant omnes, in perfecte sanis corporibus, salva adhuc sanguinis & humorum crasi, & a corruptione immuni.

§. VII.

Hoc virulentum multiplicativæ indolis miasma, corpus maxime subit per nates, fauces & bronchia. Nam nullibi tam apertim inique testis discurrunt nervi ex prima & secunda conjugatione, ac in narium cavo. Hoc igitur dum pertransit cum aere vestus deleterius vapor, non mirum est, eundem immediate, proxime & intime pertingere ad nervos ipsumque cerebrum & infectos ea propter mox temulentia, capitis torpore, virium languore, nec non vertigine affici. Maxime omnium vero commisceat sese salivæ latici contagiosum miasma & cum hoc descendit ad ventriculum, qui etiam, ceu pars nervosa, primam fere sedem præbet contagiosis hæc febribus. Hinc in ventriculo & præcordiis primum se prodere solent prava symptomata, nausea scilicet cum vomendi conatu, alvi frequens cum torminibus dejectio, vel etiam fortis adstrictio, ciborum fastidium, anxietas præcordiorum, cardialgia, *das Ubelsteyn* & frequens copiosa lymphæ ex stomacho eructatio. Hinc testantur observationes anatomico-practicae, in his febribus defunctis ventriculum maxima omnium sphacelosa corruptione affici. Dum vero miasma hoc & salivæ in ore & liquori gastrici gastrico & pancreatico in stomacho miscetur, mul-

*In veris
pus de-
letum.*

*Ex miasma
formatio
pro-*

multam ejus vis propagativa intenditur. Etenim inter omnes conſtat, ſalivales hoſ ſuccos, intimæ alimentorum digeſtioni ſervientes, valde ſubtilis, ſpirituosæ, aereo elafiicæ fermentefcibilis naturæ eſſe, eaque propter dulcia quibus commiſcentur illico fermentativo motu percire. Quare quia hi ſucci in motu inteſtino fermentativa jam conſtituti, longe utique facilius obſecundant delato illuc ſubtiliſſimo putredinoſo miasmæ, ut hoc ſeſe propaget & augeat, non ſecus ac exigua pars fermenti panifici ingentem farinæ maſſam fermentat.

§. VIII.

Hinc facile jam eluceſcit ratio, quare ad contagium pernicioſi hujus morbi accendendum, nihil præſtabilius jam pridem a peritiſſimis Medicis annotatum, quam ut inſectidrum, præſertim quum ad extrema & putredinis acumen ventum, halitum facie averſa vitemus; ſalivam crebrius expuendo rejiciamus, ac ore contineamus ea, quæ ſalivam eliciunt, radicem angelicæ, zedoaviz, imperatoriz, pimpinellæ, aut maſticemus, vel ſumigemus tabacum. Neque minus inde pateſcit cauſa, cur miasmæ hoc deleterium longe facilius ſuſcipiatur longæque citius perneciale vix exſerat, in ventriculo copioſis cruditatibus, & pituiſoſis ac ſalivalibus, ſordibus obſeſſo, & cur viciliſſim leniora emetica, alexipharmacis nupta, in recenter infectis, certæ & ſecuriſſimæ ad præſcindendum prima in herba morbum efficaciz.

§. IX.

Primam autem harum contagio inſeſſatum febrium originem, recte omnino cum Hippocrate ex communi aeris vitio deducendam eſſe reor. Nimirum diuturnus humidus, pluvioſus, nebulofus, nec non auſtrinus calido humidus aeris ſtatus, ob eminentem vaporum aqueorum copiam, vim ætheris vividam, elafiicam, expaſſivam, quæ ſolidorum & fluidorum ad vitam neceſſariorum in corpore

motum, ſuſtinet, obtundit ac deprimit. Inde ſalutiſeræ excretiones; maximeque perſpiratione clanguſcunt ac turbantur, inutiles, ſuperflue & corruptæ partes retinentur, quibus in ſanguine & ſuccis accumulatis, non poteſt non ſumma ad corruptionem & diſſolutionem prona ingigni diſpoſitio. Accedit quod ſub aliena ejusmodi tempeſtatum conſtitutione, ipſa vegetabilia & frumenta alienam naturam corpori inimicam contrahant. Nam notum eſt, humido & pluvioſo cœlo diu regnante, in ſecale potiſſimum uberem eſſe proventum lolii eſculenti, vernacula. acc. Nutter-Korns, quod noxiæ & tantum non venenatæ eſt indolis. Neque prognatum hoc tempore ſecale, tantam copiam ſpiritus vini per fermentationem præbet, neque tam ſalubrem & reſcientem panem largitur, ac illud, quod temporibus anni ſiccis & calidis producit. Ut adeo non mirum ſit, inſalubria & corrupta hinc conſecta alimenta ingeſta, ſimul ipſa corpora diſponere ad putredinem.

§. X.

Dein aeri inſalubritas & ad inguendos purridos morbos aptitudo inducitur ex crebra ac diuturna aquarum inundatione. Hac enim facta, humor ſtagnans, accedente inprimis ſolari calore, putreſcere incipit multaque putrida in atmophæram mittit effluvia. Inſectorum quoque varii generis copia circa aquarum ſtagnæ ſuccreſcit, a quibus cauſticæ, ſaline, deleteriæ materiæ ſubtiles multæ in aerem elewantur. Quæ quidem omnia quam ſint ſanitati intenſa, hiſtoriarum utique docent monumenta, quibus uberius conſtat, poſt aquarum diluviones magnas, contagiolas & tantum non peſtilentis naturæ febres fuiſſe ſubortas, de quo ploribus evolventa diſſertatio de temporibus anni inſalubribus, item tom. 2. Medicin. ration. ſyſtem. pag. 278. Ejusdem inſectæ naturæ eſt aer exhalationibus putridis ex cadaveribus inhumatis putreſcentibus,

Orig. ex aer. inſalubrit. par. ſe.

ſe. a. p. 278. efflu. a. ſe.

bus, vel excrementis animantium ſurgentibus, reſertus, tanto magis incarceraſtus & acceſſo purioris deſtitutus.

§. XI.

*Et cor-
poris
diſpo-
ſitione.*

Neque tamen aer tantum impurus & inſalubris ad generationem horum morborum facit, verum etiam ipſius corporis ad putredinem intus concipiendum habitus ac diſpoſitio. Per ipſam certe experientiam uberius conſtat, phlegmatico-ſanguineos, habitus corporis laxioris & ſpongioſioris, animo-meticuloſos & anxios, quorum vires luxuria, ingluvie alimentorum valde incongruorum, ebrietate, venere, fame, diuturna mœſtitia, vigiliis, laboribus, hæmorrhagiis, tractu atque exhaustæ, facilius & crebrius gravi hoc modo prehendi, & difficulter quoque evadere, nullam aliam ob cauſam, quam quod ipſorum corpora impura atque debilia ad putredinem ac corruptionem admodum proclivia. Neque minus de feminis cachecticis, menſium ſuppreſſione laborantibus, item de lue venerea, vel minimum hujus reliquius affecti novi, quod ex facili corripian- tur, ſed ægerrime emergant.

§. XII.

*Hinc in
caſtris
& lo-
cis pu-
bliciſ
famili-
aribus.*

Quæ quum ita ſint, in proclivi ſane eſt judicare, quare contagioſæ hæc febres in militum caſtris quam maxime circumeant & ob id caſtrenſes appellari ſoleant. In caſtris enim omnes quas enumeraviſmus hujus morbi cauſæ ſere conveniunt. Ibi quippe milites aeris humido-calidi & poſtea humido-frigidi experiuntur injurias, ſub dio dormiunt in locis ulgiſoſis, humidis ſæpe atque paluſtribus, excrementa animantium & hominum paſſim non deſunt, nec tamen vento ob circumductum vallum aditus ad diſſipandos foetidos halitus patet, cibis veſcuntur incongruis, nonnunquam plane corruptis, ſemicoctis, aquas quoque ſtagnantes & putres bibunt, tamen & vigiliis corporis robur atterunt. Hinc quando ex laborioſo & difficili hoc vi-

ta genere in Hibernia concedunt, corporaque quieti dant ac ciborum copia onerant, corruptio interna ſenſim contracta adeo demum increſcit, ut apertius in capitale hunc morbum erumpat iſque ob id frequentior in Hiberniis, quam caſtris obſervetur. Eandem ſere ob rationem malignis contagioſis ejuſmodi morbis, pauperes, in tenebris & cœno verſantes aere fruſtes in anguſtis tuguriolis vappido minusque puro, frequentius afficiuntur, quam opulenti, quibus arctius vivendi genus & ſanitatis regulas quoad aerem & victum obſervandi copia. Idem eventus in noſocomiis, orphanotropheis, & ergaſtulis publicis, ubi plures ſimul converſantur, & vitam colunt inopem, corpus ad concipiendum contagium diſponentem,

Præſervatio & curatio cum obſervationibus clinicis.

§. I.

Curatio quidem harum exitialium *Præſer:* febrium, tam ratione indicationum, *ratio* quam regiminis, remedium, *quoad* mendique rationis, nec non obſervationum practicarum, convenit utique, *modum* cum iis, quæ capite antecedenti de febribus petechizantibus ſuſe ſatis tradidimus, ut ſupervacaneum eadem heic etiam exponere foret. Sed longe magis a perito Medico petendum conſilium ad arcendum ejuſmodi morbum, quippe quod multo tutius multoque certioris effectus ipſa curatione. Præcipuum vero præſervationis momentum in eo quam maxime conſiſtit, ut inſalubri ad ingignendos mali moris morbos apto anni tempore, ſollicite evitetur aer vaporibus & exhalationibus noxiis foetus & viſida, elatiſta expaſſione deſtitutus. Quum dein ſub ejuſmodi aeris conſtitutione corpora jam tum admodum debilia & ad morbos contrahendos diſpoſita ſint, expedit omino, temperare ſibi

ab.

ab omnibus, quæ viribus adverſa languidioreſque faciunt excretiones, animi ſcilicet vehementibus commotionibus, mœrore, terrore, cura, impenſioribus meditationibus, vigiliis protractionibus & nimia venere, item corporis refrigeratione, præſertim noctu, cum leviori tempeſtate frigiduſcula veſtitu. Porro præſcindendus curate cruditatium prima in regione proventus, abſtinendum ab ingluvie tanto magis inſalubrium, a crapula, continua tabaci fumigatione & effuſiori potus coffeæ uſu, qui ſicuti ventriculo, ita longe minus nervoſis partibus & mixturæ ſuccorum vitalium amicus eſt. Ut denum aer purus & ſalubris hauriatur Rudendum, & fugienda ob id loca humiliora, in quibus aer facile fit vappidus, nec non ædificia quæ ventorum perſtatu minus patent, ac præterea nimia humiditas accenſo igne & ſuſſumigiis ex maſtiche, ſuccino, bæccis juniperi, corrigenda.

§. I I.

*Finem
optimæ
preſer-
vati-
onis.*

Inter præſidia porro, quæ ad declinandos hos morbos valent, ego quidem præſtabilius novi nullum, convenienti & moderato vini optimæ notæ, & quidem Rhenani, uſu. Hoc quippe mane, vel etiam inter cibos quotidie potum modice, vires mirifice reſcit & ſuſtinet, ſanguinis progreſſum cum excretionibus promovet, ciborum digeſtionem juvat, ac optime putredini ac corruptioni reſiſt, præſertim quando moderatior etiam corporis motus & alius diluens potus ſimul conjungatur. Ego ſane longiori experientia edoctus, id pro certo affirmare poſſum, graſſantibus populariter morbis ab ætris conſtitutione humida, eos, qui exquiliſtam victus rationem tenuerunt & quotidie moderate bono vino uſi, incommodi ſenſiſſe nihil. Ipſa etiam in peſtilentia ex præſtantiffimis præſervativis vinum eſſe teſtatur, qui ex inſtituto de eadem ſcripſerunt. Quin in petechiis quoque, vinum poſtremis die-

bus facta criſi debito modo potum, vires deſectas erigendo & cuticularem excretionem ſecundando, omnia fere alia auxilia ſuperare aſſevero.

§. III.

Ipſa autem in curatione ex omnibus remediis ſtatim in principio optimam opem conferunt acida, maximeque ſuccus citri, peſilana potanda ad extinguendum calorem & arcendam putredinem inditus, item acetum vini, ſive ſimplex, ſive deſtillatum, mixturis ex aquis & pulveribus fixioribus diaphoreticis nuptum. Præter hæc conducunt, quæ vires ſervando ſalivalem etiam laticem colligant & peſtus ab inſarctu liberant. Id enim ego & celeberrimus olim Eſurtenſis Profeſſor, Cramerus, quem Præceptorem colui inſignem, obſervaviſſimus, non facile quempiam his in morbis decedere, cui ſaliva & ſputum liberius fertur. Quam ob rem idem hic in arte exercitatiſſimus vir frequentiffimo in uſu habuit mixturas alexipharmacas, quas ingrediebatur; cum aceto deſtillato, vel aceto ſcordii, cinnabaris, interdum bezoardicis mineralæ & oxymel ſquillitico. Contra ea peſſimus omnino Præſtorum mos eſt, in principio ſtatim volatilia, bezoardica & ſudoriſera cum regimine calido & inſuſo theiformi ſervente exhibere. Sic enim inteſtiniſ ille putredinoſus motus invaleſcit cum orgaſmo, majorque virium ſubſequitur proſtratio.

§. IV.

In morbo declinante nulla magis ſalutaris excretio, quam quæ ſit convenienti tempore per alvum. Ego certe praxi quadraginta ſex annorum uberius conſtitutum habeo, rarius ſolo ſudore & hæmorrhagia, ſed frequentius per diarrhœam leſtremo, nono, aut undecimo die eruptentem, ſolutos fuiſſe hos morbos, & viciffim nihil pernicioſius fuiſſe diarrhœa gravi ſtatim inter initia, vel alvi fluxu critico cohibito. Neque minus compertum habeo, ſi catharrales mali-

gnæ,

gnæ, & exanthematicæ alvi fluxu soluta fuerunt, ægros immunes fuisse a purpuræ albe incurfu, quæ haud raro pullu jam æquali factu, declinate undecimo die morbo, non sine magno periculo supervenit. Perspexerunt etiam jam pridem salubritatem alvini fluxus, artem cum attentione exercentes. Ipse Hippocrates lib. epid. memorat, laborantes hujusmodi acutis febribus, alvi excretionem fuisse sanatos. In quadam pestilenti constitutione diarrhæam admodum salutarem fuisse Galenus de atr. bil. cap. IV. testatur. Inprimis Gerhاردus Columba de pestil. febr. multus est in laudando egregio effectu fluxus alvini, pag. 231. sic habens: omnes quibus alvus copiose eiecit, licet cum signis cruditatis fuerit, tandem liberati. Procedente enim alvi fluore, indies coctionis signa superveniebant, morbus evadebat clementior, & tandem alvi fluore perseverante fideliter & integre ægri judicabantur. Ut mittamus quæ passim hanc in rem memorie prodita, a Valleriola observ. lib. IV. de febb. Sect. nckio observat. lib. VI. de febb. Riverio observat. Cent. I. obs. XLVII. & LVII. item Cent. II. observat. XXXIV. & LXXXVII. Harsilio observ. X. Joanne Radio Cent. II. obs. LXXXV. Secreta de febre castrensi maligna cap. IV. pag. 331. cap. pag. 175. Boneto in thes. pract. de febb. putr. pag. 71. item de causa cap. II.

§. V.

Hiæ
promu-
vendes.

Hæc igitur naturæ via, cui insistendum ab artifice, eademque, si deficit, juranda. Mihi omnino firmum, & multiplici observatione confirmatum, quicquid in putridis, malignis, & pestilentialibus febribus: curandis expectandum ab arte, id maxime in eo contineri, ut Medicus convenienti tempore ea usurpet remedia, quæ ad alvum solvendam sine damno faciant. Sed hoc circa hos maxime dies faciendum, qui audiunt critici, a septimo ad decimum quartum usque, non primis, quibus ob. materiam nondum

coctam & excretioni aptam, parum opis conferunt. Sicuti vero ad alvum vacuandam per totum harum febrium decursum nil pestilentius illis pharmacis, quæ acrimonia quadam caustica agunt, nec exceptis lennæ etiam solis: ita nil certe hanc in rem magis proficuum iis, quæ nihil alieni & quod vires irangant in mixtione habent, sed blande, & placide alvum subducunt. Eminent hæc inter benedicta illa manna cum cremore tartari, hisce etiam febribus ob aciditatem non adverso, nupta & sufficienti dosi data. Conducibilis quoque sirupus rosarum salutivus, mixtus cum salino stimulo, ex cremore tartari, sale polycrysto, vel nitro antimoniato & convenienti dosi ac tempore cum sufficienti diluto vehiculo, uti sero lactis nostra methodo dulci, vel aquis etiam temperatis mineralibus, ut Wildongensibus & Antonianis, oblatu. Non minus spectata virtus tamarindorum pulpæ, vel decocti ex his cum manna, aut rhabarbaro. Quam egregium enim effectum præstent hoc in casu laxantia testis eximius est Moranus de malign. febr. parox. plus quam viginti exemplis confirmans, se ad alvum laxandum summo cum fructu usum fuisse tamarindorum pulpæ, item infuso ex rhabarbaro, foliis senenæ, cremore tartari, manna & aqua acetosellæ concinnato.

§. VI.

De venæsectionis autem utilitate his in febribus disceptant adhuc medentes. Et certe tanta utique malignarum differentia, ut experientissimi etiam Medici in iisdem experundo demum discere cogantur. Id tamen verum: quum eadem plethoricos & plethorico-cachochymicos infestant, commodum omnino in his & præterea sanguinis missioni assuetis, dicta lauta & vinosa utentibus & vitæ sedentariæ indulgentibus, invenit locum ad præsertionem: Experientia enim sum edoctus, post venæsectionem, vel plane non corripit, vel

P. S.
præferi
venæsecti-
magis.

lenius

lenius ægrotare, & facilius convaleſcere, languinis ſubtractionem paſſos, quam non expertos.

§. VII.

Reſol. Id vero omnibus curate tenendum: quod tam ſub, quam declinante hoc morbo, ſtomachus valde languescens non alimentorum, multo minus inſalubrium, præſertim carniſum mole ſit onerandus. Eſt hoc familiariffimum, vulgo hominum plebejorum inprimis, præjudicium, ut credant vires cibis eſſe reſciendas. Sed ipſum hoc eſt una ex præcipuis cauſa, quod ægri in portu ſeſe jam conſtituto cenſentes, ſæpius naufragium faciant, recidivante priori, cum majori vitæ periculo, vel ſuperveniente alio novo morbo.

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

Hiſtoria Febris Petechialis Anno MDCLXXXIII. in Principatu Mindenſi graſſantis.

Quum anno MDCLXXXIII. copia Brandenburgicæ ab expeditione contra Turcas ex Hungaria redeuntes, in Principatum Mindenſem hieſumatum reducerentur, attulerunt ſimul morbum caſtrenſem, febrem nempe malignam petechialem & ſucceſſive multos pagos & vicos, in quibus ſuſmerant hiberna, lue inſecerunt eadem. Ego juvenis adhuc Medicus provincialis à Sereniſſimo Electore Brandenburgenſi Friderico Wilhelmo conſtitutus ibi, ſeci quod muneris poſtulaſſet ratio, decumbentes paſſim viſitavi, in morbi hujus maligni ſtatum inquiſivi & operam contuli omnem, ut pro meatu ſcientia pernicioſam hunc morbum congruis præſidiis oppugnarem & ne latius progrediretur, præcaverem. Excurri igitur & potiſſimum in præfectura Schlusſelburg, plus quam centum hac febre laborantes offendi, in quibus præter ſummam

virium proſtrationem & conſuetæ alia malignarum ſymptomata, peculiare fuit, quod plurimi ſtatim in principio atroci & diuturna cephalgia, in ſincipite inprimis, cum vertigine, oculorum rubore, obſſione ac poſtea delirio, afficerentur; conſequentes ſimul de magno tinnitu & ſulſuro aurium. Quidam de raucedine, peſtoris inſarctu, faucium ardore & ſalſo catharro conquerebantur. Quibus mox corpus petechiis lividis & ſiaveſcentibus obſeſſum, moriebantur omnes, cum iis qui incongruo, vel nimis calido, vel nimis frigido, regimine excepti & a balneatore alexipharmacis, expellentibus & theriacalibus uſi fuerunt. In quibuſdam tanta erat corruptionis vehementia, ut ægri ſurgentes & in pavimento frigido ambulantes aliquandiu, ſuneſtum in plantis pedum nanciſcerentur ſphacelum, ut in duobus vidi. Qui autem paucas & rubras habuerunt maculas, nec non ex plebejis, qui nec medico, nec medicamentis uſi, ac minus meticuloſi, ſolo regimine temperato, & potu ſeri lactis, vel decimo quarto die, remittente ſymptomatum vehementia, vel per largos & frigidos valde debilitantes ſudores, vel per diarrhœam ſunt judicati. In bonis ſuit itacens ſurdalter circa declinationem accedens & aliquandiu perſiſtens. Qui evaſerunt, vix intra aliquot menſes ad perfectam ſanitatē redierunt. In plurimis reſtitit tumor pedum, vel etiam abdominis, cum lenta febre & appetitus dejectione. Quidam diu ſtupidi & obſiſſi manſerunt. Nec deſuerunt, qui, præſertim ſi caput frigidiori auræ nimis cito expoſuerunt, poſt morbum gravitate capitis & difficultate auditus affecti ſunt, quin nonnulli ſacti ſunt & manſerunt per totam vitam ſurdi. In pago Raden diſto, eodem morbo infecto, commemorabatur deſtillator quidam Chymicus, qui gloriabatur, ſummo ſe cum fructu uti ſpiritu nitri, inſtillatis in menſuram aquæ puræ, vel cereviſiæ Mindenſis levis, quin-

quinguenta ad manifeſtam uſque acitatem guttis, dato poſtea liberaliter tepido potu hoc medicato. Nec contemnenda virtutis deprehendi hoc experimentum, quo in aliquibus fluxus alvi cruentus quandoque fuſcitatus, non ſine levamine cephalalgie aliorumque ſymptomatum, tantum quod qui eodem ſervati, paulo diutius imbecillitate ventriculi & inteſtinorum laborarunt, cachectici quaſi facti, demum tamen etiam congruis remediis ad ſanitatem traducti. Ego vero ad præſcindendum ulteriorem contagii progreſſum, iis, qui nobilioris fortunæ & conditionis erant, præter moderationem & temperantiam, in viſtu, regimine & animi affectibus, & vitanda refrigeratione, ſuaſi moderatum vini boni uſum. Qui ſanguine craſſo & gravi abundarunt, uti Weſtphali ob viſtum durum & craſſum fere omnes, his ſanguinem ſubtrahere juſſi, & mane alternis diebus aſſumere doſin tincturæ bezoardicæ, vel pulveris bezoardici, expectando poſtea ſub temperato calido regimine cuticularem excretionem auctiorem. Quæ etiam tam in locis infectis, quam alibi verſantibus, egregie proſuerunt. Ceterum ſanos ab ægrotis, quantum fieri potuit ſeparari juſſi: pro medicina pulverem ex cornu cervi uſto & lapidibus cancroꝝ leniter nitroſum, cum pauxillo camphoræ cum rooſ ſambuci, aqua & aceto vini ſingulis fere aſumendum ordinavi: qui in primo morbi inſultu ſæpius uſurpatus alio ſtatim a morbo liberavit.

Epiſiſis.

Nulla fere regio tam ſerax morborum acutorum & præſertim febrium catarrhaliuꝝ mali moris atque petechialium, quam Aſtria & Pannonia. Unde etiam peculiare & grave hujus morbi genus Hungaria *xxx. itxi* febris, audit. Evenit autem hoc plures ob rationes. Æſtus interdiu his in regionibus eſt intenſior; etiam autumno, & vina ob id generoſa admodum

& dulcia facit, noſtu vero ſuccedit algidior aura, & ob exceſſivam hanc ſubitam cœli mutationem excretio ſalutiſera, potiſſimumque quæ per cutis poros ſuccedit, mirifice turbatur ac intercipitur. Dein viſtus ibi ſolemnis admodum plenus, ex eſu carniuꝝ & vini generoſi potu, aquæ autem non adeo ſalubres; quibus ſanguinis facile corruptibilis copia ingeneratur. Hinc non mirum eſt, quod frequentes ibi corrupti & putridi maligni morbi, imprimis in militibus & qui viſtus illius inſueti, ſimul inordinate vivunt, ſemicoctis & male præparatis cibis ventriculum onerant, noſtu excubias agunt ſub frigida aura & in locis humidioribus & frigidioribus degunt ac dormiunt. Neque etiam mirum, diſpoſitionem ad hos morbos cum militibus huc venientibus alio transportari; ſub quiete & ingluvie in hibernis, corruptos ſuccos augeri, cruditates prima in regione accumulari ac tandem in apertum pernicioſum morbum, hieme præſertim, erumpere.

Id autem peculiare habet hic morbus, imprimis in iis qui ſanguine abundant, ut caput petat, hinc ſtatim in principio venæ ſectio ſuadenda, ſi vero ex ſtomacho vitioſorum humorum ex ingluvie & toto corpore huc confluentium colluvie obleſſo, eveniat, optimum utique conſilium ſtatim in principio, clementi, efficaci tamen emetico, ſtomachum, vel inteſtinorum ſimul canalem expurgare. Quem in ſinem ego quidem commendare ſoleo decoctum mannatum, cum dimidia vel una drachma radicis hypocyanhæ, aut inſuſum mannæ ex vino cum duobus tartari emetici granis. Sic datis poſt hanc evacuationem bezoardicis & leniter diaphoreticis, cura ſuccedit longe felicior.

Ex ſingularibus etiam in hac lue fuerunt ſudores copioſi, frigidi, per aliquot dies & noctes manantes, vaporem æorem ſpirantes, non tamen ſuaveſti. *Hippocrates enim Seſſ. IV.*

aph.

aph. 37. malos eos pronunciat & mortis prodromos. Nos quoque largimur, quod sudor frigidus qui internæ viscæ-
ris cuiusdam inflammationis, vel sphacelationis comes & tantum par-
calaris est, internis calentibus & ex-
ternis frigentibus, plerumque sit fu-
nestus. Sed longe aliam ejus frigidi
fudoris esse rationem, qui a defectu
caloris & virium prostratione oritur,
docet experientia. Luculentum hanc
in rem est testimonium *Rayeri in*
ſchol. obſerv. Spinaleri obſ. XCV. sic
habens: *viciſſim ſæpius & ego in mor-
bi declinatione poſt XIV. dies viribus
bene conſtitutis & rite ſe habentibus,
reliquisque bonis ſignis apparentibus,
in calido corpore frigidos obſervavi fu-
dores, poſt febres acutas & malignas
bene judicatas, cum allevatione ma-
gna erupſiſſe & ultra XXIV. horas du-
raſſe.* Quanquam autem hujus gene-
ris fudores non ad mortem tendant,
magnam tamen diſſipationem caloris
& virium indicant. Hinc ſi unquam,
certe tunc ſuccurrendum analepticis,
diæreticis æque ac pharmaceuticis, cor-
pus crebrius linteis calidis detergen-
dum & friandum, quo per externa
internus calor excitetur, nec æger in
limine recuperandæ ſanitatis conſtitu-
tus deſiciat.

Viciſſim in peſſimis ſignis fuerunt
fudores ab initio & per totum mor-
bum effuſi manantes, cum urina per-
petuo tenui & copioſa. Hæ enim ſym-
ptomatiæ ſunt excretiones, mani-
feſtumque præbent indicium colloqua-
tionis & diſſolutionis elementorum
ſanguinis mixtionem conſtituentiam.
Et ſecedente tam copioſe ſero, craſ-
ſior evadit cruor & ad cerebrum dela-
tus, in vaſis meningum capillaribus
facile ſtagnat & inflammationem indu-
cit.

Quod præterea ſpiritus nitri crebro
& liberaliter in aqueo vehiculo datus,
quibuſdam eximie proſuerit, partim
acido tribuendum, quod putredini re-
ſiſtit optime, partim ſtimulo quem
intulit inteſtiniſ, quibus vellicatis

Tom. IV.

ſanguinis & humorum impetus a ca-
pite ad inferiora vocatus & alvi fluxus
cum euphoria proripitatus. Sed longe
tutior clyſſus antimoniî ſulphuratus,
cum diluente tenui potu ſufficienti co-
pia exhibitus, quem ego præſtantissi-
mum auxilium deprehendi, & com-
mendo.

Ceterum invadentibus exitialibus
hiſce morbis, id poſſiſſimum perito
agendum eſt Medico, ut propaga-
tionem & progreſſum contagii tempeſti-
ve antevertat. Etenim longe facilius
eſt, corpora ab inſultu harum febrium
deſendere, quam infeſta & oppreſſa
perſanare. Ac niſi peculiare benefi-
cium naturæ in curatione concurrat,
omnia fruſtra molitur Medicus, quan-
tumvis doctus atque peritus.

OBSERVATIO II.

Juvenis robuſtus, ſed ob vitam ſe-
dentariam ſanguine non adeo puro
plenus, animum laxandi cauſa Janua-
rio exeunte ruri exſpatiatus, ſocieta-
tem cereviſiam gravem & ſpirituoſam
potantium offendiſt. Aſſidet cum iis,
& veſperi domum iterum concedens,
corpus admodum perfrigerat. Die poſt
de moleſto dentium conquirerit dolo-
re, cum corporis laſſitudine viriumque
languore plane inſolito. Altero die
accedit tuſſis, cum ſcreatu, coryza,
ælu, non tamen adeo gravi. Auſta
vero præterea debilitas, appetentia
periit cum ſomno, intercuſarunt ſub-
inde hõrripilationes & extremorum
refrigerationes, caput torpidum fuit,
licet æger non læctum peteret, ſed offi-
cio ſuo fungeretur. Accedente quarto
die morbus ægrum affixit læſto, hinc
conſultus Medicus, qui ſerum ex læ-
tẽ cocto ſucco citri coagulato bibere
juſſit. Factum id, ſed ſubſequutus
alvi fluxus vigieſis & ultra ægrum in-
tra diem & noctem ad ſellam urgens.
Inde vires magis collapsæ, partium
tremor cum delirio, alvo quamvis
fluente accēſſit, ſub quo quinto die
comparuerunt maculæ petechiales,

K atro-

*Febria
petechia-
lis feb-
dian-
thica
ſana-
ſa.*

atrociam morbi tamen non levantes, sed sexta stercorea & urinaria sine sensu reddidit, respiratio facta anhelosa & nocte septimum diem antecedente mors excepit.

Epietis.

Hanc etiam febrem fuisse ex malignis illis catarrhalibus & petechialibus, quæ per aliquot menses nostra hac in urbe circumvenerunt, testatur dentium dolor rheumaticus, coryza, & raucedo cum tussi. Malignitatem autem junctam ingens statim virium lapsus, appetitus plane prostratus & somni defectus, cum pulsu celeri, debili atque frequenti, nec non capitis dolor ac torpor facient testatum, licet ægroti, adstantes ipsique minus periti Medici, hæc haud raro minus ex æquo attendere soleant. Serum igitur lactis in principio ad alvum laxandam & sistendam sanguinis ebullitionem, non quidem sine fructu commendandum. Sed ubi catarrhales affectus jam per aliquot dies adfuerunt, minus proficua sunt ea remedia, quæ alvum turbant & serum impurum ad interiora ac inferiora vocant. Licet etiam alvi laxitas, in catarrhalibus malignis criticis diebus sponte proveniens, admodum sit salutaris, primis tamen diebus alvum stimulantia nocent. Intus enim retinent materiam malignam, ac ut inflammatio ventriculi & meningum tandem sphacelosa inducatur, faciunt. Tum potius semper perspiratio servanda libera & serum corruptum dissipandum per blanda diaphoretica & regimen moderatum. Neque minus in plethorico ejusmodi corpore ante invasionem admodum proficua fuisse, venæsectio, sub juncta postea moderatori & longiori diaphoresi.

OBSERVATIO III.

*Petechialis
febris
fratris
obnoxia*

Virgo triginta aliquot annorum, mensium anomalis ab aliquot annis obnoxia, anno abhinc affecta fuerat

erysipellate capitis, quod in fistulas mali moris, glandulas colli, genus faucisque perforantes, desivit. Sanata tamen adhibita omni diligentia a Medico & Chirurgo, sed ab eo tempore languidior mansit & macilenta. Januario hujus anni inouente subito ipsam infestavit ingens capitis dolor, cum torpore, somnolentia, virium languore, valida quoque tussi sicca. Increvit hæc debilitas indies, nihil plane appetiit, nec dormivit, simul conqueſcit de præcordiorum & spirandi angustia, pulsu frequenti, sed debili micante. Sexto die passim in pectore comparuerunt punctula, septimo accessit delirium, sequuntur convulsiones epileptice ac mors, postquam maculae magis venerunt in conspectum. Frater demortuus insperato hoc discessu mirum contristatus, paulo post pariter conquiri coepit de dolore capitis & artuum, sine catarrhosis defluxionibus, vires conciderunt, appetitus periit, somnusque defuit, quarto die petechiae visæ ac pathemata mitigata, septimo cum caloris incrementa sub inquietudine & anxietate accessit purpura & petechiales maculae disparuerunt. Successive tamen convalescit, terreorum bezoardicorum & absorbentium cum succo citri & aquis diapnoicis & analepticis usu ac potu plantanz.

Epietis.

In virgine hac orta febris sine contagii suspitione. Sed docet omnino experientia, corpora valetudinaria, imbecilliora & ubi impuritas ex mensibus retentis, gonorrhœa, vel lue venerea in sanguine & succis lymphaticis reſtat, facile corripit grassantibus ex communi aeris insalubris vitio morbis & promptè quoque suscipere contagium, quod nihil metuentibus a Medicis, Chirurgis & assistentibus contagiosis morbis decumbentibus, affertur. Quod autem ab initio statim exquisitus & continuus capitis adfuit dolor, cui deinde delirium cum convulsionibus epilepticis junctum, id procul dubio ob debilitatem capitis ex

perpeſſo eryſipelate exulcerato ſa-
ctum. Dein frequentioris etiam ex-
perientiz eſt, contagioſis morbis de-
functorum conſanguineos, ſola ſepe
animi perturbatione ac mœſtitia diu-
turna, in eundem incidere morbum.
In his vero a ſanguinis miſſione, niſi
corpus ſit eminentius plethoricum,
merito abſtinendum, item a valide
commoventibus & evacuantibus, ac
vires potius erigendæ, perſpiratio ſe-
cundanda & ſuccorum vitalium integ-
ritas conſervanda. Petechias com-
parente purpura rubra diſparuiſſe, in
exanthematicis hujus anni febribus
ſepe viſum, & quidem ſine damno,
ſed ubi declinante petechiali morbo
ſupervenit purpura alba, id. ut pluri-
mum fuit lethale.

OBSERVATIO IV.

De
petechia
in
ſore
& fra-
ctis di-
verſis.

Acres cum commilitone rixas ha-
buerat adoleſcens viginti annorum,
ſimulque terrore fuerat percuſſus. No-
cte inſequenti ſomno caruit, ac debi-
litate, laſſitudine appetitusque
proſtrationem per dies aliquot perſen-
ſit. Quinto poſt die horrore, præcor-
diorum anxietate & æſtu præternatu-
rali affectus eſt, cum pulſu celeri ac
debili. Medicus in conſilium vocatus,
ſtatim exhibuit vomitorium, ſangu-
inem ſubtraxit & ſubjunxit tincturam
bezoardicam, nec non pulverem be-
zoardicum cum & ſine nitro. Sexto
die comparuerunt maculæ rubæ &
nares aliquoties ſanguinem ſtillarunt,
ſomnus fuit paucus, vel nullus, uri-
na ſanorum ſimilis, vires tamen non
penitus viſæ proſtratz, ſed æger ſur-
exit ſubinde & deſuit quoque deli-
rium. Bene igitur omnia cenſura ſpes
fuit & morbus leniſſime bezoardicis
temperatis tractatus. At quum ſepti-
mo die e lecto ſurgeret æger & per ho-
ræ quadrantem erectus ſederet in con-
clavi licet moderate calido & ſufficienter
tectus, ſubito in lipothymiam inci-
dit cum horrore cutis, pleræque pe-
techiæ cyanuerunt & quæ manſerunt

nigræ comparuerunt, acceſſit ingens
præcordiorum anxietas cum ſurore, ita
ut gladium in adſtantes ſtringere &
ex ſeneſtra ſe præcipitem dare vellet.
Uſurpatus quidem pulvis bezoardicus
cum nitro & camphora, conquevit
etiam tantisper delirium, ſed debili-
tas increvit, horripilatio perſiſtit,
acceſſerunt convulſiones & ſub ſinem
diei ſeptimi mors inopina.

Epiſiſtis.

Nunquam periculo carent pete-
chiæ, licet omnia videantur pacata &
Medicus conſerat cuncta. Quodvis
enim acciſſus in pejus omnia mutare
valet. Heic ſitus erectus tam pernicio-
ſam mutationem, delirium & mor-
tem adduxit. Qui quantopere in mor-
bis acutis & exanthematicis ſit no-
xius, jam pluribus monuimus ac ut
evitetur iterum monemus iterumque.

OBSERVATIO V.

Generoſa femina quadragenaria, *Pete-
chialis febris
quæ
pore ſa-
nata eſt.*
corporis obſeſi, laxi & ſpongioſi, ge-
nio indulgens variſque eduliſ dulci-
bus, acidis, lacte, vino quotidie de-
lectata, tempore quo malignæ exan-
thematicæ febres circumbant, iſdem
ſere, quam quibus hæ incedebant af-
fecta fuit pathematibus. Adſuit quip-
pe corporis laſſitudo cum inquietudi-
ne, cutis horripilatione, capitis dor-
ſique dolore, accedente poſtera die
præcordiorum anxietate, viriumque
proſtratione. Datum illico lene eme-
ticum, quod miram vitioſorum humo-
rum colluviem evexit, & anxietatum
& cephalalgiz levamen attulit. Ter-
tio die vena in manu perſuſa & ſan-
guis largiter eductus, qui frigeſactus
cruſtam glutinoſam in ſuperficie con-
traxit. Sed poſt venæſectionem pejus
habuit, ſopor præſto fuit continuus,
facies tumida & fauces ſqualidæ factæ,
urina vero tenuis naturali ſimilis ſeceſ-
ſit. Quinto die ſpiritus factus difficilis
& poſt noctem admodum inquietam
prodierunt maculæ rubæ in collo,
dorſo ac manibus, quæ quidem anxie-

K. 2. tates.

tates levarunt, soporem autem non sustulerunt. Interim ob alvum clausam clysteres injecti, qui ingentem foetidorum stercoreum copiam evocant. Septimo etiam die largo corpus sudore persusum. Nihil tamen minus sine sensu ac motu jacuit agra, appetens vinum, quod ipsi suspensa manu concessum. Quum vero inde melius haberet ac virium animi corporisque sentiret incrementum, post trihorium quatuor iterum vini Rhenani unciae potui datae, iisdemque potis, mirifice se viribus restitit asseveravit. Sequutus postea sudor largior, infuso theae adjuvus, sopor mentisque stupor discessit, corpus quoque cum animo vires recepit & agra ad sanitatem demum traducta, alternis semper, vel ternis diebus, alvo laxantibus subducta.

Epicrisis.

Quo major parvorum succorum prima in regione colluvies, eo graviora etiam in febribus popularibus mali moris adsunt symptomata. Urinae quoque plerumque minguntur tenues, praecordia anguntur & caput exquisite dolet. Ad hanc igitur circumstantiam artificii cum cura attendendum semper. Tum enim optimum consilium, illico leni emetico sordes expurgare. Merito etiam sanguinis missioni praemittitur purgatio. Venesectione haec quidem minus feliciter cessisse visa est, sanguine ad caput allecto & soporem faciente. Quare etiam Practicorum plurimi venam in superioribus pertundere dissuadent, ac ut potius in pede id fiat praecipiant, eo quod inde non facie congestio sanguinis ad caput proxitetur. Crusta autem illa glutinosa sanguini emissio innata non mali fuit ominis. Nam *Baglivus lib. I. opp. pag. 149.* disertis verbis scribit ac testatur: *observamus in xenodochio omnes fere ab acutis evasisse, quorum sanguini venasectione extractio crassa alba atque chylosa super-*

crefcebat: contra mortuos, quorum sanguis valde rubicundus. Et certe sanguis consentientia crassior non tam facile dissolutorio motui intestino obsecundat, quam tenuis partibus salino-sulphureis scatens. Demum notandum & hoc, quod vinum temperatius, in malignis, & petechialibus etiam febribus, non noceat, facta petechiarum eruptione & poris adaperitis, sed quod potius vires rescillando, secretorios, & excretorios actus partium effectarum egregie juvet. Cavandum vero ab eo, si inflammationis adsunt indicia in ventriculo & primis viis, si phrenitidis, si cutis arida, & sicca.

OBSERVATIO VI.

Biennio abhinc febris maligna contagiosa, non quidem epidemice, sed tantum sporadice circumibat potissimumque complures ex domesticis orphanotrophei Halensis infestabat. Eundem hunc morbum nanciscabatur filius Inspectoris hujus orphanotrophei, Theologi, tam eruditione, quam pietate, & moderatione celebris, ipse pedagogii Regii alumnus. Pater impensius hunc suum natum deamans, contristari non modo cepit & de salute tam capitali morbo correpti angere, sed & crebrius decumbentem visitavit, quin lecti & hypocausti socium fecit, ac cum universa familia eodem in conclavi cibos cepit. Hinc autem factum est, ut omnes successive a contagio inficerentur. Pater quidem statim tertio post die summum virium languorem, capitis artuumque dolorem, somnum inquietum, anxietatem & ardorem circa praecordia, cum plenaria ciborum inappetentia expertus est. Accessit tonsillarum tumor, ardor & aestus faucium, quinto die delirium, postea sudores colliquativi, nono placida mors. Decumbente hoc adhuc, uxorem idem morbus prostravit iisdemque affectu pathematibus, eodem, altero post obitum.

*Febris
maligna
contagiosa
regia
halensis
biennio
ab hinc
progre-*

tum mariti die, funeſto eventu. Excepit virgo his conſanguinitate juncta, quæ quinto die pariter expiravit. Ita ut intra quadriduum tres hæ perſonæ obirent. Medici qui curationi præerant, catarrhalem morbum eſſe cenſuerant & ob id venæſectionem omiſerant. Sed quum morbus ad reliquos etiam domeſticos præcederet & rumor paſſim increbeſceret, eundem tantum non eſſe peſtilentem, alius Medicus in conſilium vocatus, qui ob capitis dolores, venæſectionem inſtituendam eſſe in principio ſuaſit. Hinc omnibus quotquot poſtea corripuit, ſimulac conqueri cœperunt, vena in pede pertuſa & conveniens ſanguinis quantitas educta, tam felici effectu, ut non tantum morbus minor incederet, maculæ petechiales cum purpura, ſecus quam in primis comparerent, verum etiam ex ſeptem nec unus occumberet, ac ipſe contagioſus morbus ſic deſineret.

Epiceriſ.

Perquam utique notatu dignum, ſervatos eſſe qui ſanguinis miſſionem admiſerunt, qui omiſerunt ſub gravi & diuturno delirio periſſe, ad quem tamen eventum ſumma animi triſtitia multum forte contulit. De venæſectione quidem, an in ejuſmodi acutis, malignis contagioſis & exanthematicis febribus proſit vel noceat? Medici adhuc in utramque partem diſceptant. Ego vero cenſeo, abſolute nil poſſe deſiniri, ſed conſiderandas eſſe a Medico circumſpecto ac perito circumſtantias omnes, quoad indolem, cauſam, ſymptomata & tempus morbi, quoad ſubjectum, corpus ægrotans ſolidorumque & fluidorum in eo diſpoſitionem. Ego quidem multiplice edoctus ſum obſervatione, verum eſſe generalem hunc præcticum canonem: ſi corpus eſt admodum plethoricum, amplis vaſis inſtructum, ſanguinis miſſio inſuetum, ſi morbus ſanum antea corripuit, nec a comuni ad putredinem inclinante aeris vitio obortus, ſi vehementer ſtatim

Tom. IV.

caput petit ac delirium metuendum; tum utique ante invaſionem tam ad præſervationem, quam etiam mox in principio, nunquam nocere poſt moderata ſanguinis miſſio in pede; quin ſub his circumſtantiis in morbo Hungarico ipſaque peſtilentia venæſectio eſt utiliſſima. Subtracſta enim nimia ſanguinis, & humorum copia, cordis & ſyſtematis vaſorum ſyſtole longe liberior redditur atque vegetior, una cum motu humorum ad exteriora, quo per univerſale illud emunctorium cutis nocens materia expellitur atque diſſilatur. Neque minus a ſanguinis in partibus inferioribus miſſione inſignis ipſius a capite fit derivatio. Nam res certa eſt experientia, ſub acerbo capitis dolore, illico cordis, & arteriarum pulſum immutari, irregularem fieri & inæqualem, & pendentes inde functiones vitium capere; & viciliſſim ſi caput cum cerebro & nervis a ſanguinis ſtagnatione liberatur, pulſum mox in melius mutari una cum motu humorum progreſſivo vitali. Quod ſi vero adductæ hæ circumſtantiæ deſunt, corpusque minus ſanguine redundat, noxia omnino & pernicialis ſanguinis miſſio intempeſtiva. Quumque paucis ex Medicis prudentia polleant diſcretiva, non mirandum, generoſo hoc remedio plus ſæpe damni, quam emolumenti aſſerri.

OBSERVATIO VII.

Quum anno MDCLXXXIX. hiemali tempore graſſaretur febris maligna, quandoque exanthematibus ſtipata, multoſque, præſertim perverſa medicatione exceptos trucidaret, tota domus Conſilarii cujuſdam aulici eodem infecta eſt, & ipſe cum uxore graviter decubuit, noſtra tamen opera, benedicente DEO, regimine maxime temperato, & lenioribus diaphoreticis, convalevit. Poſtea fratrem ipſius ſimilis invaſit morbus, iſſdem cum ſymptomatibus, virium proſtratione imprimis, capitis & artuum do-

K 3 lore,

*Febris
maligna
exanthematibus
stipata
jugula-
ta eme-
tica.*

more, cum inquietudine. Ego ſtatim in principio vocatus, ſene exhibui emeticum ex aquæ ſlorum ſambuci, cardui benediſti, ana uncia, tartari emetici grani duobus, mixturæ ſimplicis guttis 20. quo aſſumpto ter vomit viſcidus cum bile humores & poſt vomitum valide ſudavit. Promotus hic ſudor circa noctem pulvere ex cornu cervi uſi, antimoni diaphoretici, lapidem tancrorum, ana drachma una, cinnabaris, nitri puri ana drachma dimidia, camphoræ grani duobus, qui in ſex doſes diviſus & ter quotidie aſſumtus. Potui præterea data piſana ex cornu cervi, ſcorzonera, cum ſucco citri. Quibus morbus prima in herba feliciter jugulatus & æger poſt aliquot dies ſanus prodiit ac vegetus. Quumque brevi poſt ſamuli bini eodem modo conqueri inciperent, eadem methodo facili & explicita curatione ipſos ex antipiti devavi.

Epiſiſtes.

Attentionem utique hæc meretur obſervatio, cujus generis plures notavi, malignum ſcilicet periculolum morbum, præſertim ſi a contagio ac didit corporibus alias bene valentibus, nec adeo impuris, vel imbecillis, mox in principio congruis remediis opprimi poſſe ac jugulari. Scilicet quum miſma contagioſum primo omnium ſeſe cum ſalivali latice miſceat, Tub hoc fermentefcibili ſucco acrem malignam virtutem propaget atque multiplicet, hincque in naribus, faucibus ac oſophago catarrhoſi quid ſimulet, & ſalivale fermentum deſtruyendo, appetitum obtundat, quin etiam acredine ſua naſeam & cardialgiam faciat; ſane nihil magis indicatur arque e re eſt, quam utiſtud proxima via per efficac convenientis pharmacum ocuus, antequam ſatius procedat ex primis viis, vomitu & ſalivatione everratur, poſtea vero miniſterio accommodi diaphoretici reliquæ miſmatis viulenti per poros cutis evaporent. Sed cavendum omnino ab alexipharmacis, inter quæ

minime connumeranda camphora, præſertim cum nitro remixta. Nam hæc neutiquam, ut vulgaris fert opinio, ſanguinem commovet, ſed vel unica olei cinnamomi, aut caryophyllorum guttula, plus exaſtuat, quam camphoræ drachma dimidia. Non tamen prætermittendus potus diluens ſufficiens temperatus ex piſana, ad componendum ſanguinis orgaſmum. Ego novi, Præcticum quandam non infelicem in more habuiſſe, in principio catarrhalium & malignarum petechialium, ſimulac languor & ardor corpus infeſtavit, ſerum ex lacte coſto cum ſucco citri factum, largiter, ſed per vices poti dare, tam felici effectu, ut poſt aliquot dies ardor, dolor, languor & gravedo diſparuit.

OBSERVATIO VIII.

Plures adhuc ſuppetunt obſervationes, ſed ne nimii ſumus in hiſtoriis, brevitatſ cauſa quædam duntaxat ſalutaria ex obſervationibus deprompta monita afferemus. Scilicet frequentiori experientia compertum habeo, uti in quacunque exanthematica & contagioſa febre, ſic etiam in petechizante & petechiali, non ita multo poſt contagio tactos fuiſſe, præſertim ex domeſticis, qui ad arcendum morbum laxans, vel purgans aſſumſere. Licet autem alvi ſubduſtio in benignioris indolis exanthematicis minus noceat, ſi tamen pejoris naturæ, uti petechiales, præſtat utrique ab omnibus alvum ſtimulantibus abſtinere. Etenim ad cicurandam veneni contagio concepti indolem ipſumque iterum exturbandum, tum ad præſervationem in metuentibus, tum ad curationem in affectis, nihil aptius & efficacius, quam perſpirationem liberam ſervare & integram, qua, præſertim in imbecillioribus, per alvum vacuantia imminuta, venenum hoc magis detinetur intus. Hinc *Ceſus* jam inter præcepta ad peſſilentiz incurſum

Turgo. ſto ad præſer. caſio. nem ml. nus pro. ſina.

eurfum arcendum etiam habet hoc: quod alvus non fit movenda, aut ſi jam per ſe mota eſt, comprimenda.

En re-
gimine
ex dia-
ta per-
ſeſſa
recidi-
ta.

II. Crebriori edoctus ſum: experientia, declinante ac finito morbo, periculoſiores, immo lethales excitari recidivas, quando ægri: corpus plus juſto auræ frigidiori exponunt, in pavimento nudis pedibus incedunt & ventriculū adhuc languentem nimia ciborum, tanto magis carniū, inſalubrium aut ſemicoctorum copia, ſimul ac ſemel onerant. Quare minus etiam ſanitati ſuorum conſulunt i. medentur, qui nimis cito appetentiam uſu elixiriorum ſtomachicorum, quæ ſpiritus mineralis acidus ingreditur, excitare contendunt. Et novi utiquæ tum a copioſiori cibo, ſi non recidivæ, tamen ſtatim quandam cachecticum, cum tumore pedum & abdominis acceſſiſſe & tardiſſime penitus convaleſciſſe ægroſ.

Contra-
gimim.
dum de-
ſiſſe
re po-
teſt.

III. Neque minus experientia conſtat, diu omnino latitare poſſe ſuſceptum in corpore contagium, interdum per aliquot ſeptimanas, antequam in actum ducatur & pernicioſam vim exferat. Atque hinc fit, ut qui eadem cum ægris domo contenti, ſæpe ſucceſſive unus poſt alterum aliquot hebdomadam ſpatio morbo afficiantur, licet jam antea aliquamdiu de laſſitudine ſpontanea & functionum vitalium & animalium languore fuerint conqueſti. His igitur cito ſuccurrendum, congruis dieteticis & pharmaceuticis, præſertim iis, quæ circulum ſanguinis & perſpirationem placide juvant, quæ putredini reſiſtunt & crâſin ſanguinis cuſtodiunt, de quibus ſupra mentio facta, quo ocyus venenum iterum e corpore proſcribatur.

En cum
quæſti
mensis
affert.

IV. Sæpius quoque obſervavi, quod tempore inſalubri, quo ob aerem gravem febres mali, & benigni moris catarrhales & petechiales populares habuerunt circuitus, ex benigna facta ſit præter ſpem maligna, a contagio, quod Medici a vere malignis & petechialibus decumbentibus, cum veſti-

mento aut capillitis attulerunt. Ut adeo non ſine ratione a Principum aulis & perſona arceantur Medici, qui curationem malignorum & contagioſorum morborum tractant, & ſæpius inter ægros verſantur.

C A P U T XII.

De Febre Peſtilentiali.

Theſes Pathologicae.

§. I.

Febriſ peſtilentialis eſt acutiſſima, a miſmate venenato, ex locis orientalibus adveſto orta, ac niſi vigore motuum vitalium venenum per bubones & carbunculos cito propellatur, lethalis.

§. II.

Differt in eo hæc peſtilentialis ab aliis contagioſis, malignis & exanthematicis febribus, quod omnium ſit acutiſſima, ac interdum primo ſtatim, vel ſecundo die jugulet. Dein noſtris in regionibus nec epidemia, nec ſpordica ex prava victus vel vivendi ratione, aut inſalubri aeris conſtitutione prognata, ſed ſub aere ſaluberrimo, a ſolo contagio ex calidiſſimis jam infectis orientalibus plagis adveſto, ortum ducit. Tum hoc habet peculiare, quod non ut aliæ malignæ febres & putridæ, per largos ſudores, alvi fluxus, aut alias excretiones, ſed tantum quod veneno ad partes externas glanduloſas critice & ſalutariter protruſo, peſtumores in abſceſſus deſinentes, ſolvatur. Porro ſecus ac in aliis contagioſis & petechialibus quoque febribus, tanta conſtantia & tenuitas miſmatis peſtilentialis eſt, ut promte adhæreat rebus poroſis, & ad multa millaria, integra manente pernicali ſua vi, tranſferri poſſit. Demum ſingulare in hoc miſmate infectivo, quod prava & multiplicativa ipſius indoles intenſo frigore non modo cicuretur, ſed & plane extinguitur, quo fit, ut tempeſtate frigida & in regionibus præfrigidis, rarius, vel plane.

non, subcalido autem cœlo & vehementissime & frequentissime grassetur.

§. III.

latris.

Quemadmodum vero in omnibus contagiis & malignis febribus miasma venenatum cum aere haustum salivali fermentescibili latici sese infundat, ac in his quas pertransit partes perniciem suam vim exerit primum: ita idem etiam quam maxime evenit in pestilentiali contagio. Hoc enim mox caput, cerebrum, nervos & purissimum illud lymphaticum nervorum fluidum petens, capitis torporem, gravitatem, somnolentiam & acerbum dolorem, sensuum stuporem, rerum omnium oblivionem, inquietudinem, vigilias ac virium prostrationem inducit. Per fauces ad ventriculum vestum, ciborum fastidium, nauseam, præcordiorum anxietatem, cardiacam synocpticam, vomendi conatum, nec non vomitum facit. Dein ad membranas medullæ spinalis tunicasque arteriarum nerves delatum, horrorem, pulsum languidum, parvum, contractum, frequentem, quin lipothymiam producit. Quæ quidem omnia statim inter initia sunt ordinaria pestis indicia atque symptomata, tanto vehementiora & celerioris operationis, quo plus venenum pestilentialiale aliorum contagioforum & malignorum morborum miasma virulentia superat.

§. IV.

*Et de-
cursum
morbi.*

Quæ dein sub ipso morbo præfata sunt pathemata gravia & multa, nulli plenius & accuratius enarrata, ac in prima de hoc morbo descriptione, quam vetustissimus Historicus *Thucydides*, lib. II. de bello Peloponensi de peste Attica dedit. Retinebimus igitur hac morbi historiam, quam posteaquam dixisset ex Æthiopia in Ægyptum & inde Athenas pervenisse, sic inquit: ego vero quod factum est narabo; & quibus animadversis, si quando rursus incidat, possit aliquis provisum quippiam non ignorare, hæc monstrabo, qui tum ipse morbo laboravi, tum alios laborantes vidi. Itaque annus ille, ut in con-

fesso est, inter omnes maxime aliorum morborum immunis fuit; quod si quis alio prius morbo laborasset, in hunc omnes decumbebant. Alios vero ex nulla occasione, sed continuo, quum sani essent, primum capitis calorem invadebant vehementes; & oculorum rubores, & inflammationes atque interna partes, & fauces, & lingua sanguinolenta statim erant, spiritus difficilis & satiens exibat. Deinde ex his sternutatio & rauceo succedebant, ac non multo post labor in pectus descendeat cum tussi vehementi. Quod si quando ad cor inlasis, tum id subvertit, tum purgationes bilis, quæcumque a Medicis recensentur, subierunt, atque hæc magna cum defatigatione. Plerisque singultus inanis, convulsionem afferentem vehementem, quæ non nullis sub hac cessabat, aliis vero multo post. Porro corpus extrinsecus tangenti non admodum erat calidum, neque pallidum, sed subrubrum, lividum, parvis pustulis & ulceribus scatens. Interna vero partes usque adeo flagrabant, ut ne tenuissimum quidem stragulum, aut lintheum impositum, neque aliud quippiam, præter nuditatem, ferrent. Ac juvenalissimum plane erat in aquam frigidam solum ipsos conjicere; quod multi fecerunt ex his, in quibus cura non adhibita, qui in putcos se dederunt in exhausta sui vexati; & perinde erat plus ac minus bibere. Atque impotentia quædam, qua iis quiescere non licebat, & vigilis perpetuo comitabantur. Corpus, quamdiu morbus vigeat, non contabescerebat, sed præter spem labori obessebat. Quam ob rem vel interitum plurimum novem & septem diebus ex interno istu, cum aliquid roboris adhuc haberent; vel si effugissent, morbo in ventrem irruente, & exulceratione in eodem facta, & diarrhæa simul immodica subeunte; plerique mox præ imbecillitate perierunt. Et enim initio sursum facto malum, quod in capite primum confederat, universum corpus pervadebat. Quod si quis maximum hæc superasset, huic extremarum partium noxa superveniebat. Malum enim

ad

ad pudenda & ad summas manus & pedes decumbebat; & complures his amissis evaserunt, nonnulli & amissis oculis. Nonnullos etiam, quum primum exsurgere, cepit oblitio rerum aque omnium, ac cum seipsum, tum amicos ignorabant. Morbus igitur, concludit paucis interjectis, (ut alia multa pratermittamus insolita, quæ cuique seorsum evenerunt, aliis alia) talem in universum habuit ideam. Alius præterea nullus infestavit eo tempore exiit, qui consueti habentur, si quis autem accidisset, in hunc desinebat. Ac perierunt nonnulli quidem ob negligentiam, alii vero diligenter etiam curati. Neque ullum, fere dixerim, compertum est remedium, cuius usu homines adjuutos esse constaret. Nam quod uni opem tulerat, id ipsum officiebat alteri. Jam vero nullum corpus visum est adversus morbum sufficere, quod ad robur & debilitatem atinet, sed sublata sunt omnia, quavis etiam vivendi ratione ad curationem uterentur. Res parvo miserrima fuit in universo morbo tum animi dejectio, cum quis se egrotare intelligeret; nam mente protinus ad desperationem conversa, multo se ipsos magis consternebant, neque relucitabantur; tum vero quoniam alter ab altero, dum curationis officio jungerentur, instar ovium occidebant, atque hoc maximam eladis partem attulit.

§. V.

Subj.
ta.

Neque tamen in peste unius ejusdemque indolis semper sunt symptomata, sed multum utique secundum temperamenta & constitutiones corporum variant. Quam diversitatem probe cognoscere & scrutari oportet Medicum. Id vero omnes qui de pestilentiali morbo scripserunt unanimi suffragio confirmant, corpora quæ spongiosioris, rari & prorolioris, nec non obesi sunt habitus, temperamento sanguineos & phlegmatico-sanguineos, leviæ feminas, ætate juniores ac infantes, animo timidos & abjectos, vitæ genere pauperes, infalubrem dietâ

colentes, crapulis deditos & comestationibus in seram noctem indulgentes, longe celerius corripitur & gravius decumbere hoc modo, quam qui animo fortes ac intrepidi, corpore macilentis, nervosi & amplioribus vasibus dotati, viri, senes, fluxu hæmorrhoidali obnoxii, item qui fonticulis & ulcera gestant aperta. Neque minus per observationes compertum, nihil ad suscipiendum & deleteriam miasmatis virtutem intendendam aptius esse metu, timore mortis animique coniteratione, adeo ut etiam quodam solo terrore peste affectos & extinctos esse consitet. Nam hi animi affectus sunt inter omnes præcipui, qui vitalem cordis arteriarum motum cum sanguinis circulo minuunt, destruunt & vires tam vitales, quam naturales & animales dejiciunt, quum tamen motuum beneficio venenum conceptum sit exterminandum.

§. IV.

Cujus autem porro indolis ac specificæ naturæ sit venenum, quod pestem excitat, a priori accurate determinare admodum difficile, qui sensibus minus obvium. Quantum tamen ratione assequi & a posteriori judicare licet, duplicis esse videtur, partim sulphuræ putridæ multiplicativæ, instar fermenti, partim subtilis valde acris & causticæ, plus tamen alcalinæ, quam acidæ, naturæ. Putrida enim valde & peregrina sulphuræ indoles ex eo patet, quod omnes maligni ejusmodi morbi præcipue suam originem ab exhalationibus putridis, quæ ex cadaveribus inhumatis, aquis stagnantibus putrescentibus & aliis foetidis excrementis sordibus, trahant, & quod ipsum hoc miasma illico contaminet nervorum fluidorum, motum solidorum systolicum sistat & corruptionem sphacelosiæ succis inducat. Cauticam autem subtilem acrimoniam inesse miasmatis ex eo concludendum, tum quod contagiosorum morborum ingressum ut plurimum antecedit copia infectorum sale caustico.

Alcopreditorum & ex putredine genitorum, tum etiam, quod nerveas fibrillas vellicando & rodendo, dolorem, ardorem, tumorem & inflammationem causetur, conspicuum satis in bubonibus atque anthracibus.

§. VII.

*Solutur orbis
fies per
numeros* Pestilentialia: hoc intus susceptum venenum, illico, ut supra diximus, omnes omnino in corpore functiones turbat atque pervertit, ac nisi cito ab internis ad externas partes propellatur, certissime necem infert. Neque tamen hoc ut in alius malignis sit per largos sudores, neque per alvi, aut urine fluxum, neque per hæmorrhoidum, aut mensium profluvium, neque etiam per narium stillicidium, spontaneum æque ac arte proritatum, ut potius, tale, præsertim, effusiores excretiones minentur exitum. Sed salutaris & critica, qua perfecte solvitur pestilentialis morbus, excretio absolvitur per tumores in externo corporis ambitu prodeuntes; ita quidem, ut non secus ac in erysipellate, intra tertium & quartum diem eadem contingat, & quo citius ac melius, ea magis morbi inde mitescat atrocitas. Formale enim venenum his tumoribus contineri atque excerni, vel ex eo patescit, quod si Chirurgus lancetta, qua aperti, venam sani hominis incidat, is illico etiam corripitur peste.

§. VIII.

Antea Duplicis autem generis sunt pestilentialia hi tumores, primum a Greci vocatur communi omnium tumorum nomine bubo. Occupant hi bubones maxime glandulosa loca, frequentius inguinales & axillares, quandoque etiam parotides & mammarias glandulas. item maxillares inferiores sub mento, nec non asperæ arteriæ appositæ, ac sese manifestant tumore glandularum duro, dolente, tensivo, cum ardore, ac si boni moris sunt, intumescunt, molliores sunt & suppurantur. Alterum genus, primo longe deterius, græco nomine audit

anthrax propria significatione carbonem ignitum designans, unde Latinarum diminutivum carbunculus. *Celsus quidem lib. 5. cap. 28. sic describit anthracem: rubor est superque eum non nimium pustula eminentes maxime nigra, interdum sublivida, aut pallida. In his sanies esse videtur, infra color niger est. Ipsum corpus aridum & durius quam naturaliter oportet. Circa quod quasi crusta est, eaque inflammatione cingitur, neque in eo loco levare cutis potest, sed interiori carni affixa est. Et Mindererus, qui ipse pesti interfuit & de ea egregie scripsit, ita de carbunculis habet: quando anthrax magnitudine grani sinapis, aut cannabis confedit, contrahit circum limbum & circulum, aut ardentem halonem, amplitudine orbis mensalis, prout carnem & locum attingit. Caro quam scitigit a sana separatur ac vii eschara, seu caro putrida, excidit, ut hinc carum ac si lupi excidissent. Ab his carbunculis nulla corporis pars immunis est, obsident tamen quam maxime membranas musculorum & substantiam cutis nervosam ac fibrosam, in dorso potissimum, brachiis ac femoribus. In loco quem afficiunt ægri primo pruritus sentiunt exquilium, si scalpunt, pustula emergunt, coloris vel rubri, vel lividi, vel albo purpurei, vel nigri. Pustula compressæ sunt & pure plenæ videntur, ac sub una, vel pluribus ex iis, crusta cinerea, vel nigra concrevit, qua ablata, caro corrupta & spongiosa apparet, cum dolore intollerabili & ardore carnis circum jacentis, ac tandem insequitur totalis partis sphacelatio, sive mortificatio.*

§. IX.

Quibus autem lethalis est pestilentialis morbus, ex his nonnulli primo statim, vel secundo die syncope pereunt, procul dubio ex Panico, quo percussus terrore. Sed plurimi, quando venenum vel non expellitur, vel expulsum subito relabitur, & nervosis tunicis nobiliorum partium pleuræ, celo.

*Spha
celatio.*

œsophagi ventriculi & intestinorum, nec non meningibus inhærens, inducit sphacelum, qui ocyus ad omnia viscera ipsumque sanguinem serpit, quo fit, ut cadavera illico mire fœteant intumescant & citissime putrescant. Quandoque etiam, quando nimia tumorum pestilentialium copia prodit, ob inflammationem, dolorem & ardorem intolerabilem, ex febre symptomata, non secus ac in variolis fieri solet, occumbunt.

Præservatio & Curatio.

§. I.

Optima præservatio fugæ & temporis ratio. Quum in comperto sit, nostris in regionibus pestilentiam non gigni, sed ex remotis locis advenire, non securius utique & certius datur consilium præservatorium quam fuga contragii. Vetus enim jam Celsi est præceptum, ut adhuc integer, qui tamen securus esse non possit, naviget & peregrinetur, quod etiam in peste Italica anni 1575. eximie profuisse, testis est Natalis Comes hist. lib. XX. VII. Et Sanctorius Med. stat. Señ. I. aph. 138. libere profitetur: qui aliud remedium pro vitanda peste insitunt, quam fugam, vel sunt homines ignorantes, vel volunt ardescere. Eandem etiam ob causam optime salutis civium consulunt principes, qui tempore pestis advectionem & accessionem contagii modis arcent in omnibus, si vero domus fuerit infecta, fanos illico segregare & omnem mortuorum lupulicem comburere jubent, ne cum ea ad alios transferatur & morbus. Omnibus vero grassante pestilentia temperantissime vivendum, vitandus omnis excelsus in rerum non naturalium usu, maximeque animi affectibus, & abstinendum a cunctis, quæ vires ullo modo deicere, perspirationis succellum turbare & cruditates prima in regione gignere possunt. In primis animus firmandus, & terror, metus ac pusillanimitas discutienda; quum certum sit, timorem ac terro-

rem plures in peste necare ac ipsum miasma.

§. II.

Qui autem inter infectos versari necessum habent, his videndum, ne miasma succos vitales subeat, nec salivales intra primas vias stagnantes humores in sui societatem, quod facile sit, pertrahat. Hunc in finem commendanda frequens expuitio & oris, cum aceto vini; vel vino collurio, vel horum in nares attractio. Major efficacia ad huc, si scordio, ruta, vel corticibus citri fuerint imbuta. Acidum enim genuina miasmatis putridæ & sulphuræ indolis videtur esse antidotus, quippe quod teste Chymia mechanica sulphur, & salia volatilia figit atque enervat. Quare longe tutius est acida degustare, vel in ore continere, quam radices alexipharmacas zedoariæ, angelicæ, ostriti &c. masticare. Expediit hinc quoque tum vel vinum Rhenanum, vel aceti bezoardici aliquot cochlearia, cum aqua aut vino diluti, assumere. Locuples certe hanc in rem testis est Forestus: ego, inquiens, cum grassante peste, nusquam trepide, plenus civium studio me ad agros conferrem, illis auxiliis ac potissimum mali citri putamine succulento, dentibus attrito, munire suevi. Turcæ, memorant Cole lib. de morb. acut. pag. 88. regnante pestilentia, frequentius utuntur succo limonium, quem liberaliter omni iusculo instillant.

§. III.

Inter externa adversus contagionem præsidia plures commendant foniculos; inducti forsan primum observatione, qua constat, eos, qui ulcera chronica & scorbutica in artubus gestarunt, a peste & aliis contagiolis morbis fuisse immunes. Multus in primis laudanda hac foniculorum virtute est Hildanus Observ. chirurg. cent. 4. obs. 23. sic habens: Neminem autem, quod notandum corum, qui foniculos in cruribus & brachiis habuerunt, præter unum aut alterum sum-

me cacoehymicum, peste obiisse memini, & proinde presentaneum praeservativum tempore pestis esse, cum in aliis multis, tum etiam in metetipso expertus sum. Et idem mihi quoque a Medicis qui pesti Erfurtensi interfuerant, relatum olim esse, memini. Ratio tam egregii effectus prophylactici videtur hæc, quod materia suscepti miasmatis, quæ firmiter adhærere solet serosiori sanguinis parti, naturæ vigorem ad partem cui fonticulus insidet, tanquam debiliorem, cum hac ceu vehiculo ablegetur & per hoc emissarium externatur, unde tum sæpe circa fonticulum insolitus dolor ac tumor observatur. Forfan etiam confidentia quam gestantes de hoc, tanquam certissimo foveat præsidio, metum excutit & resuscitando animi vires juvat, eodem modo ac de amuletorum adversus pestem virtute censendum.

§. IV.

Indicationes
& curatio.

In curatione porro omnia a Medico perito hos in fines dirigenda: I. ut ope naturæ expulsiorem suscepti veneni per congruas vias maximeque tumores illos criticos promoveat horumque habeat rationem curare; II. ut virus, quæ cum vita pari passu ambulat, fuscitet & urgentibus symptomatibus occurrat. Sed quum quo pacto & quibus hæc rite sint perficienda, ego ex propria tradere nequeam experientia, aliorum utar, & methodum, quam in curanda peste summo cum fructu adhibuit doctissimus pariter & exercitatissimus Medicus, Joannes Langius, heic inferam, cui postea judicium meum & monita rationi & experientia congrua subjungam. Ita autem gravis hic auctor suam pestem curandi rationem lib. I. epist. 18. describit: Jam tu probe nosti, me multos, de quibus etiam conclamatum erat, in hac pestifera tue hac methodo curasse. Primum, si alvus, aliquot dies ante morbi initium, parum, vel nihil excreverat, tum glande imposita, aut levi enemate cam. exone-

ravi. Postea alexipharmacum sudoriferum exhibui, quod pro ratione ætatis ac virum, sudorem duas, vel tres, aut plures horas, promoveret. Cordi epithema applicui. A sudore hora sexta, vel septima, refectis tamen aliquo juscule viribus, venam opportunam secui, ac mox ab alexipharmacis aliis singulis diebus, mane & vespere, potagia alterantia, qua sua qualitate & substantia veneno resisterent, exhibui, & eor quoque confortare qualia sunt, quæ ex succo citri, limonum, aurantiorum, acetose & jugula, cum momento aceti & saccharo decocta conficiuntur. In morbi declinatione, si appetitus edendi languebat ad reliquias morbi exstirpandas, medicamentum ex rhubarbaro, agarico, cassia, aut rore Syriaco, sive manna & tamarindis Indorum exhibui. Postremo Chirurgis, ne ulceris aut carbunculi consolidationem precipitent; coquis vero ut præscripto tempore commoda esculenta & potulenta agro suppeditarent, edixi. Qua curationis ratione ingens agrotum numerus, Deo optimo auspice, convalescit. Bubonibus, pergit paucis interjectis, vero & carbunculis, si circa emuntoria, juxta aures parotis, sub axillis abscessus, in inguinum adnatis bubo, virtute expulante eruperis, aut interim carbunculus in brachiis aut cruribus efflueris, tum festinanter, veluti in vulneribus virulentis, medicamenta quæ venenum extrahunt ac lorum applicato, vel cucurbitulas, aut emplastrum ex sermone, theriaci, sarina, sinapi & cepa sub cineribus cocta conficito; additis opoponacis & galbani gummis, acerrimo aceto solutis, imposito, & abscessum ante maturationem scarifica, aut aperi, vel cauterio adurito. Si vero patiens ignem veretur, cauterium potentiale ex cantharidibus & sermone confectum, aut contusam ex oleo flammule radicem applicato, quæ sua virtute calorifica & ardente non modo noxios humores attrahunt, sed & non raro factas ex his collectiones aperiant.

§. V.

§. V.

*Salubre
& vi-
gore*

Est utique hæc pestem curandi methodus rationi consentanea: Nam in omni morborum curatione sedulo tenendum hoc monitum, ut si alvus sub initium per aliquot dies, parum, vel nihil excreverit, leni enemate ducatur, quo ab excrementis liberentur intestina, ne inde tam symptomata exacerbentur, quam remedium virtus obtundatur. Dein probandum merito auctoris institutum quo commo- do alexipharmaco sudorem per aliquot horas movit, ut halituosum illud venenum cito exhalaret & per cutem diffilaretur. Neque etiam de nihilo putandum, quod cordi applicuerit epithema. Quamvis enim non proxime tangat & afficiat cor, sed potius dextrum orificium ventriculi ejusque tunicas nervosas & musculosas; multum tamen interest, ut ventriculus, seu pars maxime nervosa, & exquisiti sensus & quæ cum nervosis universi corporis partibus consensum alit intimum, ac ubi venenum primo omnium perniciosam suam vim exerit, probe defendatur, quod fit per topica, quæ antispasmodica simulque roborante balsamica virtute pollent; quem in finem ego commendare soleo, quæ extheriaca, oleo nucisæ expresso, camphora, croco, castoreo ac balsamo Peruviano concinnantur. Porro post usum alexipharmacorum venam secare jussit, quod omnino proficuum. Initium enim curationis a sanguinis missione facere periculosum, eo quod primo vel secundo post eam die, motus sanguinis ad peripheriam, adeoque etiam perspiratio, semper quodammodo imminuitur, ut venenum intus maneat. Ne dicam, metum & terrorem in peste correptis, protinus motum sanguinis ad corporis ambitum revocare, ut hinc venæsectio, quæ idem efficit, non possit non nocere. Sed admitti utique hæc potest si consuetudo, sanguinis abundantia & visus laetus atque vinosus urget, post usum medicamenti sudoriferi, eo quod

demta sanguinis copia, propulsio materiæ virulentæ ad glandulas facilitatur & promovetur, tanto certius, quando postea lenioribus sanguinis ad exteriora fluxus subinde adjuvatur. Recte etiam laudantur acida, uti succus citri, limonum, acetum &c. quod tota substantia veneno resistat, quippe quæ putredinem humorum & dissolutionem sanguinis valide obtundunt & ob id merito omnibus alexipharmacis & antiloinicis anteponuntur.

§. VI.

Fractio præterea morbi vigore, sub declinatione alvum expurgat lenioribus. Quod quidem sicuti in principio pestis aliorumque contagiosorum morborum, ob effectum motum humorum ad externa retardantem, admodum nocivum; ita vicissim quam maxime conducibile, in declinatione. Sic enim educuntur sordes sub morbo genitæ perniciosæ, quibus retentis appetitus prosterntur, lentæ, immo purpuracæ febres de novo inducuntur, vires languent, calor fit lentus, novusque ac capitalis haud raro repullulascit morbus. Ad virus tum extrahendum in tumoribus pestilentialibus suadet cucurbitulas, scarificationem & vesicatorium; ac in eo pariter consentientes habet loimiatros. Inprimis elegans *Riverii* est observatio *Cent. 2. obs. 20.* quæ ceu expertæ virtutis præsidium laudatur, ut, statim ac quis peste correptus, cantharides cum fermento & aceto pone aures ac in aliis suctis emunctoriis applicentur, ac in lecto postea quieti decumbere jubebantur ægri, eoque facto, post 24. horas effluere humorem atrum serosum & pestilentem morbum post aliquot dies plane discedere. Neque minus probe etiam monet *Langius*, ne præmature ac cito ulcera consolidentur. Evocata potius ad partes externas materia & suppuratione facta, tumor aperiendus, ulcus suctis digestivis mundandum, sed diu apertum servandum admota turunda, quo virus omne

*Ne ob
dilatante
morbo*

ne

ne per illud sufficienter expurgetur
& tandem ad cicatricem perducen-
dum.

*Cautela. & observationes.
practica.*

§. I.

Papae. Perquam attentione dignum est *Sau-*
remedia *floris in Med. stat. aph. 139.* effatum :
optima. nobilium fere nemo cum remediis, ple-
bei vero sine iis plures, sanantur. Nam
experientia uberius docet, piebejos,
modo non omnibus subsidiis destituan-
tur sed temperato regimine & ad sa-
tietatem levi potu utantur, citius &
rectius tam in pestilentialibus, quam
aliis contagiosis malignis febribus
convalescere, quam opulentos, qui
Medicorum, & medicamentorum co-
pia obruuntur plane. In illis quippe
valens & robusta est natura, cui si ne-
gotium committitur curationis, longe
felicius utique succedit, quam si arti-
ficiofa medicatione, nonnunquam pla-
ne perversa, impeditur ac turbatur.
In nobilibus autem, quum per se ob
inordinatam vitæ viçusque rationem
jam tum debilior natura, longe magis
utique medicamentorum multorum,
variorum, quin sæpe minus congruo-
rum usu, in opere suo turbatur &
morbus ad infelicem eventum promo-
vetur.

§. II.

Atenti- Inprimis nihil perniciosus est, quam
phor- radices, sic dictas alexipharmacas, oleo
maca volatili calido turgidas, carolinæ, ange-
sole po- licæ, petasitidis, zedoariæ, serpentariæ
ont. Virginianæ, imperatoriæ, vincetoxici,
pimpinellæ, ostrutii & ex his præpara-
tas essentias, elixiria, theriacam quo-
que & mithridatium, seu genuinum
antidotum, liberaliter offerre. Multo
vero magis detestandi adhuc illi, tan-
topere laudati spiritus volatiles, uri-
nosi & oleosi, ut cornu cervi, vipe-
rarum, fuliginis, item, salia volatilia,
nec non ballamum sulphuris. Tantum
enim a best, ut iisdem noxium, expel-
latur, ut potius, intus, detineatur &

partibus nervosis altius insigatur.
Perpetua quippe hæc lex est, secretio-
nes, quæ antecedunt excretionem re-
crementorum in corpore, melius sub
liberiori & moderatiori ad emuncto-
ria impulsu succedere, quam ubi hu-
mores impetuosæ ac celeriter commo-
ventur. Augent potius calidiora phar-
maca anxietates præcordiorum, calo-
rem intendunt, dissolutionem humo-
rum promovent & miasmata quoq; ma-
lignum facile, & cum impetu ex ven-
triculo in sanguinem ac nervosas par-
tes agunt, ut sic multiplici ratione
sint detrimentosa. Et hæc omnino
ita esse, loquuntur passim Medicorum
qui pestilentia interfuerunt scripta,
e quibus nominasse sufficit *Hildanum*,
Chald. de Heradia, nec non *Thone-*
rum, qui pluribus observationibus
confirmat, alexipharmacis calidiori-
bus usos, peste ablutos esse omnes.

§. III.

Neque tamen penitus radicum &
herbarum sic dictarum alexipharma-
carum usus in peste dammandus. Tum
enim non nocent, quando miscentur
cum iis, quæ vim earum commoven-
tem nimis & calefacientem cicurant
& quasi ad temperamentum redu-
cunt, uti sunt maxime acida, cum
nitro. Sed relatum mihi est, in pe-
ste illa, quæ anno 1682. nostram hanc
urbem intestavit eximie profuisse mix-
turam ex aquæ cardui benedicti & a-
ceti vini quatuor cochlearibus, lapi-
dum cancrorum & theriacæ drachma,
concinнатam & iterato datam. In pe-
ste quoque, quæ anno 1576. totam
fere Lombardiam pervagata, multi
passim & præcipue Mediolani, conva-
luisse dicuntur, succo ex ruta capra-
ria, cum aceto, aqua cardui benedi-
cti & modico theriacæ hausto, cor-
pore postea ad sudorem contexto. Ipse
Thonerus observ. pag. 21. testis est;
nil profuisse in peste, præter acetum
theriacale, inter initia ad eliciendos
sudores exhibitum, eodemque hoc
remedio anno MDCXLIII. grassante
inter milites febre maligna, inte-
gram.

*Sed a-
cidis
supra
profuit.*

gram gregariorum cohortem fuisse servatam, convalescentibus omnibus, quibus tempestive hoc acetum oblatum; exceptis paucis, qui serius a Chirurgo acceperant. In peste quoque Romana tam egregia præstitisse acetum cum ruta, radice pimpinellæ, betonica, alio & baccis juniperi, addito camphoræ momento insusum, ut quotquot illo uli fuerunt, quamvis inter infectos degerint, pestem evaserint, fidem facit Kircherus de peste pag. 375. Quin propter acetum, seu præcipuum ingrediens, aqua prophylactica Sylvi, in maliguis morbis, & ipsa peste, magni semper estimata. Et Gesnerus ob id lib. 3. epist. 27. auctor est, ut omnia alexipharmaca ex vino, cui acetum admixtum, præbeantur. Conveniunt autem hæc alexipharmaca acidis nupta primo maxime die, ubi resolutione ac sudore opus est. Nisi enim, ex vero asserit Mindererus, intra viginti quatuor horas ab invasione alexiteria exhibeantur, omnia medica prælidia fore irrita.

§. IV.

Optima in peste acida & bezoardica sunt. Inter ea vero quæ præstantissime in pestilentiali morbo efficacie, communium omnium qui de peste scripserunt suffragio, sunt maxime acida & terrea. Fracastorius lib. 3. pag. 246. de morb. contag. tam ad præventionem, quam curationem commendat hoc: recipe succi acetosellæ uncias duas, citri drachmam, specierum cordialium scrupulos duos, acetii unciam. Mindererus de peste cap. 15. disertis scribit verbis: nulla est putredo, nulla injectio, nulla humorum depravatio, quæ per acida non superetur. Sane, ut liberrime loquar, si mihi vitriolicorum remedium usus, vel interdiceretur, ego ad curationem pestis nunquam, vel certe inermis, accederem. Idem testatur Fonsæca de ver. rat. curand. pest. Joannes Crato, inquit, Augerius de Monte Sancto, Martinus Rulandus & alii in febribus pestilentialibus spiritum vitrioli summopere prodesse testan-

tur. Et ego id testari ingenue possum, me non modo cum sirupis, sed & cum conservarum mixtum, felici cum successu cum exhibuisse. Ex terreis vero & bezoardicis fixioribus singulari virtute pollent antimonium diaphoreticum, bezoardicum minerale lapides cancrorum, cornu cervi usum, & philosophice præparatum, succinum, terra sigillata, bolus Armena & cinnabaris. Ex quibus varie concinnari, eademque vel sola, vel acidis nupta, in usum vocari possunt. De quibus tamen omnibus pluribus legendi Antonius Schneberg in catal. med. simpl. adv. pest. opera Henrici a Bra. edit. Unzerus lib. 2. amid. pestil. nec non Mindererus de peste cap. 15.

§. V.

Deinde inter remedia in pestilentia conducibilia præcipuum fere locum tenent analeptica. Vires enim in atroci hoc morbo, tam propter gravem animi metum & consternationem, quam ob ingentem malignitatem, summopere sunt prostrata. Hinc Medico quam maxime enteritum, ut removeat ex rebus moralibus & non naturalibus omnia, quæ easdem offendere possunt & in medicatione fugiat anodyna & valde vaporosa, graveolentia. Ad reficiendas autem vires præstabilis aqua confortans, nostra methodo sic paranda: recipe mellis Turcici manipulos quatuor, rosarum cum sale contusarum, florum liliorum convallium ana manipulum, corticum citri recentium unciam unam semis, cinnamomi acutior unciam, macis unciam dimidiam, affunde vini Rhenani mensuram, aquæ communis mensuras tres & leni igne abstrahæ duas cum dimidia mensuras. Potest hæc aqua vel cum tantundem aquæ cardui benedicti remixta, vehiculum præbere sumendis reliquis medicamentis omnibus, vel sola dari, cum sirupo acetosellatis citri, & spiritu salis acidulato.

§. VI.

Neque minus apprimè in pestilentia pro-

Nec vñ
asile-
pitu.

Item e-
nastica.

proficua sunt emetica . Nam prima & præcipua in medicatione indicatio est , ut venenum susceptum ocyus citius e corpore pellatur . Jam vero miasma contagiosum primum omnium salivali sese immiscet latici , cum hoc ad ventriculum descendit & inde ad sanguinem transfertur . Hinc optimum utique consilium , ut venenum brevissima , qua subit via , iterum exturbetur simulatque cruditates primæ regionis , quæ deleteriam ejus virtutem mirifice intendunt , per stomachi os everrantur . Sed opus est , ut cito id fiat , simulac quis se infectum & languorem cum cardialgia sentit . Sic subjuncto congruo sudorifero , prima quasi in herba jugulari posse morbum multiplici constat experientia , eodem modo ac *cap. 10. & 11.* in aliis malignis morbis id succedere pluribus docuimus . Curiosa non minus quam notabilis hanc in rem observatio *Riverii* , de quodam , qui simulac ex symptomatibus , dolore capitis & nausea , se peste laborare conjecit , illico pennam oleo illitam in fauces immisit , qua e ducta per vomitum materia , primum serosa , dein flava , tandem porracea , in lectum se contulit , jusculem sumisit , sudavit , & illico convaleuit .

§. VII.

De venæsectionis utilitate non æque inter omnes convenit , sed sunt qui laudant , sunt qui damnant . Optime præcipit *Celsus lib. 3. cap. 4. desudat* , inquit , propriam animadversionem in febribus pestilentialibus casus . In hac minime utile est , sive aut medicamentis uti , aut alvum ducere . Si vero vires sinunt , sanguinem mittere optimum , præcipue si cum dolore febris est . Neque minus fidem facit *Riverius in opp. tit. pest.* se in pestilentiali parotide , quæ plures necavit , venæsectione , moderata tamen , ad uncias aliquot , & repetita , plures servasse . Nos quid de ea censeamus , supra jam in episcris ad *Langii* methodum exposuimus . Omnia autem huc redeunt : nunquam in principio post

invasionem statim , ubi terrore & metu æger jacetur , habet locum , sed secundo vel tertio die , si urget plethora & vires sinunt , admittenda moderata .

§. VIII.

Sic etiam de nitri usu ambigunt medentes . Qui rejiciunt , putant illud nimium refrigerare & expulsiioni veneni ob id resistere , pestis etiam venenum jam tum esse stupefactivum , putredinosum ac diarrhœas inde metuendas fere lethales . Qui probant , illud non secus ac in aliis exanthematicis inflammatoriis & malignis febribus , diaphoreticis nuptum , egregie prodesse contendunt . Sed his facile dirimenda . Spectanda sunt individua eorumque natura & temperamenta & expendenda morbi symptomata . Si corpus est plethoricum , temperamentum cholericum , vel sanguineo-cholericum , æstus acris , febris intensa cum siti & dolore capitis ; nitrosa , refracta dosi cum bezoardicis pulveribus data , commodum locum habeat omnino . At ubi torpor & somnolentia , pulsus debilis , extrema frigida & timor præcessit ingens , abstinendum a nitrosis esse docet ratio . Semper tamen tutius est , sinistram fociatur camphoræ , quo con nubio camphoræ vaporosa & nitri refrigerans indoles optime cicuratur & medicina emergit , non modo alexipharmaca , sed & inflammationi efficaciter resistens . Memini ego , me olim quum Londini versarer , a peritissimo Chirurgo sene , qui pesti Viennensi interluerat , audivisse , se summo cum fructu usum esse electuario , quod vocabat nigro , composito ex rob sambuci & mellis ana libra dimidia , pulveris pyrii uncia & camphoræ drachma , ad unam vel duas drachmas dato . Et *Giselerus* quoque se in peste Brunsvicensi summo cum fructu abhibuisse pulverem pyrium affirmat .

§. IX.

Perite præterea tractandi critici illi tumores pestilentem morbum solventes . Bubones quidem , si cito pro-

de offi
trasi

Bubonæ
& an-
tib-acid
tracta-
tio.

ram-

rumpunt & cito maturant, boni, si autem statim redeunt, metuenda aut mors ipsa, aut minimum gravia symptomata, ex inguinalibus paralysis & gangrena ipsius lateris, ex mento relapsis deglutitio solidorum & liquidorum intercepta, cum angina ut plurimum lethali. Periculoliores etiam qui pone aures, pessimi quibus carbunculus insidet & lethales circulo livido septi. Carbunculi deteriores semper quidem bubonibus, sed quo majores, quo nigriores & quo propiores cordi, eo magis periculosi. In utrisque ex internis optima sudorifera & quæ succos ad ambitum corporis agunt. Exteriores in bubonibus, si tardius prodeunt, attrahentia imponere jubent, cucurbitulas, quin vesicatoria. Si protuberant, suppuratio promovenda cataplasmate ex ficibus, radice liliorum alborum, cepis sub cineribus tostis, cum farina lini, melle & croco. Vel imponenda suppurantia simulatque discutientia, emplastrum diachylon tam simplex, quam cum gummatibus, de mucilaginis, nec non de meliloto. Ubi suppurarunt, aperiendi & balsamo *Arcei* nonnunquam unguento basiliconis remixto, mundandi & consolidandi, ita tamen, ut non nimis cito coeant, sed aliquandiu materię saniosę concedatur effluxus. Anthracibus, quia humor jam corruptioni obnoxius, non ad movenda suppurantia, sed curandum, ut crusta decidat, quem in finem Loimiatri confinia digestivo inungere & acre emplastrum superponere jubent. Crusta delapsa unguento *Ægyptiaco*, vel fusco *Vuarzi* cum melle rosato tractandi. Quod si autem corruptio sphacelosa adest & latius serpere videtur, prohibendum hoc scarificatione sufficienti & applicatione liquoris, qui potenter inflammationi ac putredini resistit, expertę sæpius a me virtutis, parandi, ex uncis quatuor spiritus vini rectificati drachmis duabus camphorę, drachma croci & tantundem nitri artificialis, quod ex spiritu salis ammoniaci urino-

Tom. IV.

so & spiritu nitri confit, ac a vini spiritu perfecte solvitur.

§. X.

Demum quoad regimen in genere *Regim* adhuc tenendum, quod, sicuti in omnibus acutis exanthematicis morbis, nimius lecti & conclavis calor omni studio, ceu summopere noxius vitandus, ita multo magis ipsa in pestilentia. Vicissim vero arcendum etiam frigus, ne tumorum eruptio & diffusio subtilioris venosę materię per cutis poros ullo modo interceptiatur. Temperata potius sint omnia, ut jam in antecedentibus passim monuimus iterumque monemus.

CAPUT XIII.

De Febre Erysipelacea.

Theses Pathologicę.

§. I.

AD exanthematicas febres merito *Definitio morbi.* etiam refertur erysipelacea, in qua sub intensiori sanguinis & humorum motu, serum acre, sulphureę, causticę naturę, ad partes extremas, cum tumore, rubore, ardore & dolore propellitur.

§. II.

Certe non tam levis, innocens & *Multis communis ad pestem.* simplex est erysipelacea febris ac vulgo putatur, sed gravis sæpe, periculosa & non raro lethalis; quia multum affinitatis alit cum morbo omnium atrocissimo, ipsa febre pestilentiali. Nam sicuti hæc subito cum intenso horrore, æstu, virium prostratione, vehementi dorſi capitisque dolore, vomitu quoque & delirio accedit; ita & sæpiissime erysipelas statim in principio iisdem symptomatibus stipatum adoritur. Sicut deinceps in pestilenti morbo inter tertium & quartum diem materia maligna ad corporis ambitum propellitur, remittente postea paululum symptomatum atrocita; ita similiter successum servat erysipelacea febris. Quemadmodum porro pestilentialis

L

ve-

venenata materia maxime glandulas, & quidem inguinales, invadit ibique dolorem primum ac tensionem efficit; sic etiam gravi erysipelate affecti, primo tumorem, ruborem ac dolorem sentiunt in inguinum adenibus, unde postea materia ferventissima & adurentis quasi naturæ descendit ad pedes. Uti quoque materia pestilentialis sedem sæpius figit in glandulis mammariis, axillaribus & parotidibus; ita eadem observantur in erysipelate, quod ubi capiti imminet, patiuntur primum parotides, si mammis, axillares. Pestifera præterea materia in glandulis abscessus format ac partibus extremis facile gangrenam & sphacelum inducit; sacrum autem ignem axillares præsertim & mammarias glandulas sic sæpe adurere, ut pus contrahant & artus foeda corruptione afficere, omnes qui medicinam faciunt uberior norunt. Demum sicuti in peste nil periculosius, quam si materia expulsa ab externis ad interiora relabatur; sic eadem noxa idemque periculum a retrocessione erysipelatis metuendum.

§. III.

Differt a peste inflammatione & phlegmone. In eo tamen erysipelacea a pestilentiali febre differt, quod non ex contagio, sive causa externa, sed intertatio, sive causa interna, nec contagiosa sit & alios sola exhalatione inficiatur, nec tam virulenta sit & cum mortis periculo juncta. Inflammatio autem erysipelacea ab aliis his distinguitur, quod tumor in illa depressior, dolor non tam tensivus, color quoque roseus & floridus, qui in his magis fuscus. Neque minus a phlegmone discernendum erysipelas. Nam in hoc inflammatio magis superficialis, in latum diffusa & pressa colorem exuit, materia quoque pauca & tenuis, in illo autem profundior inflammatio, subjectam non modo cutem, sed & pinguedinem & musculos tangens, tactu ob duritiem colorem non deponens, ac fit a stagnante impuro sanguine, propterea facilis in gangrenam est transitus.

§. IV.

EA vero cum vel notum. Ipsum autem erysipelas a Practicis vulgo distinguitur in verum, quod & scorbuticum vocant. Simplex facilius obsecundat commodis remediis internis & externis ac tantum in superficie cutis hæret; notum autem magis est chronicum, ob succorum impuritatem altius radices agit, difficile curatu & facile abit in ulcera mali moris. Subdividunt igitur hoc iterum in illud, quod cum, & quod sine exulceratione est, in exulcerato plus utique periculi metuendum, & acri, & medicis, & per longum sæpe tempus detinet ægre consolidandum. Porro erysipelacea febris quandoque idiopathica, sive morbus primarius, quandoque symptomatice & morbus secundarius. In anasarca quippe, ascite, item diuturno ictero, flavo & nigro, accedit haud raro symptomatice erysipelas & cito agrum jugulat. Sæpe etiam complicatur vulneribus partium nervosarum, præsertim cranii ejusque membranarum, item fracturis ossium, ac tum quoque in ancipiti versatur æger.

§. V.

Differt ratione cor poris. Deinceps non in omnibus unitus semper ejusdemque indolis est erysipelas, ac vehementiæ. Etenim in quibusdam, juvenibus maxime, materia, nec adeo virulenta, nec adeo multa, levius facit atque benignius, quod neque glandulas occupat, neque febrem intensam movet, sed secundo mox die prodit, cum rubore, tumore ac dolore in pedibus, & sub perspiratione debita, vel leni remedio domesticis, promptè discutitur. Contra ea in cacochymicis, senibus & impuris corporibus, ubi materia, & copiosior, & deterior, systema nervorum & vasorum gravius exagitur, febris est acrior, dolores & inquietudines acerbiores, ac nisi exquisita medicatione excipiat, diu affligit & acrius cedit. Differt quoque erysipelas ratione partium quibus incumbit & variis distinctis stipatur symptomatibus. In pedibus nitorem in-

Et pariter in.

inducit tibiis, quin, si gravius, cum dolore ad crura usque propagatur & levi tactu exacerbat. Faciem si occupat, intumescit hæc successe, ru- fescit, interpersis copiosis aqueis vesiculis, oculi a tumore clauduntur, spiritus difficulter trahitur, nares & fauces aridæ valde sunt & siccæ & torpor plerumque ac sopor conjunctus est, quin ob propinquitatem cerebri metuendum, ne in phrenitidem, vel lethargum degeneret lethalem. Mammæ ubi erysipelas tangit, intumescunt, indurescunt, sæpe lapidis instar, cum exquisito dolore & facile sequitur suppuratio. Sub axillis ibique positis glandulis, acerbissimo stipatur dolore & plerumque in abscessum desinit. Umbilicalem regionem in infantibus frequentius infestat ac inde per abdomen spargitur, cum gravibus pathematibus, funesto ut plurimum eventu.

§. VI.

Ex. Ex peculiariibus erysipelatis generibus est illud nostro tempore paucis cognitum & a Veteribus quoque parum notatum, quod *Plinius* vocat *zoster*, nostri zonam. Gravioribus hoc prodit symptomatibus & supra umbilicum medium corpus ambit instar cinguli, ex præcordiali regione per dorsi tractum, latitudine, ut plurimum aliquot digitorum transversorum, cum intensissimo ardore, insidentibus pustulis acribus, instar ignis urentibus. Sed perniciosum est ac interdum necat. Omnium vero, ut ita dicam, malignissimum est, quod post magnum virium languorem in corporibus senilibus, eminentius cacochymicis, nonnumquam etiam in febribus malignis & pestilentialibus, sub papilla & in cordis regione, vel etiam manibus aliisque exquisitioris sensus partibus, prodit, lividum mox fit, demum atrum, morte cito subsequente, quod *Platerus* inprimis *opp. tom. 2. pag. 23.* sub nomine maculæ lætæ describit.

§. VII.

Ad causas hujus febris quod attinet,

materialis neutiquam simplicis, bilio-
se, vel salis, sed potius causticæ, acris
& putrefacientis indolis esse videtur. Causa
mater-
ialis;
Vehemens enim ipsius in partes ner-
vosas operatio, totius corporis econo-
miam functionum illico graviter tur-
bans & vigiliam, delirium, inquietudi-
nem, anxietatem, corporis jectigatio-
nem, vomitum & sensum turbatio-
nem inducens. Longe gravior adhuc,
quando expulsa materia recroedit,
quippe quæ tum haud fecus ac vene-
nem, cito deliria, inflammationem in-
ternam, asthma convulsivum & spasti-
cas stricturas ciet sæpe lethales. Ne di-
cam gangrænam & sphacelum, quæ
erysipelas inprimis male tractatum fa-
cile excipiunt, virulentiam materiæ
luculenter satis prode ac indicare.
Unde vero hæc materia trahat ortum,
non adeo quidem in expedito; ego ta-
men crediderim, ex bile variis ex cau-
sis vitata & corrupta reddita, in duo-
deni flexura stagnante diutius, ibi cum
succo pancreatico confermentata quasi
& caustica acri facta, eandem constari,
inde successe ad sanguinem & cere-
bri spinalisque medullæ membranas
ferri, universum nervosarum & vascu-
losarum partium systema male affice-
re, febrem efficere, donec demum ad ex-
ternum corporis ambitum pellatur.

§. VIII.

Ad concipiendam hanc erysipelatis Subje-
cta.
materiam, dispositi præ reliquis tem-
peramento sanguinei & sanguineo-
cholerici, plethorici, juvenes viri, nec
non feminae gravidæ, in quibus tamen
benignioris esse solet natura. Sed in
scorbuticis, senibus & cacochymicis,
item feminis, suppressione, vel emasio-
ne, aut retentione mensium laboranti-
bus, deteriore obtinet genium. Cre-
brius etiam & facili ex causa eidem ob-
noxii, qui a parentibus eodem affectis
prognati, & qui semel passi, sæpius po-
stea ipsius experiuntur insultum, præ-
sertim si senes & scorbutici. Ego qui-
dem anniversaria, æquinoctialia, quin
singulis mensibus redeuntia erysipela-
ta notavi. Sed de his, in senibus maxi-

me & cacochymicis, verum etiam deprehendi Hippocr. in aphor. effatum: quod qui sæpe erysipelate corripuntur, tandem eo moriantur.

§. IX.

Causa proxima
causæ Quæ autem hanc intus delitescentem erysipelatis materialem causam evolvere & in actum deducere possunt, ex rebus non naturalibus sunt multa. Inter hæc primum ac precipuum locum sibi vindicant animi affectus vehementes, ira præsertim ac terror, & consignavit inter alia Fallopius exemplum feminæ, quæ, quotiescunq; irata, erysipelas nasi incurrit, potu aquæ hordei facile discutiendum. Excludit dein erysipelas aer bimis calidus & intensior solis ardor, nec non vicissim subita & vehemens corporis, vel pedum refrigeratio. Idem facit cibus calidus, potus exæstivans, crebra ebrietas, nec non balneum fervidius. Inprimis vero ad exclusionem hujus mali faciunt evacuationes sanguinis tam artificiales, per scarificationes & venæsectiones omittæ, quam spontaneæ per nares, oterum & sedis venas, interceptæ. Speciatim capitis erysipelas frequentius accidit his, qui diu noctuque in aere humido & pluvioso degunt, item senibus. In mammis solenne est puerperis, præsertim lactantibus, post gravem terrorem, tumque illico sistitur, lactis effluxus, mammae duræ fiunt & a lacte coagulato tumescunt.

§. X.

Eventus
quædam Interim erysipelas, si cito & sine adeo vehementi commotione erumpit, nec corpus sordidum, nec locus nobilior, aut cum nervosis partibus communicans, non tantopere periculofum, sed sub auctiori perspiratione, adhibitis congruis remediis, post unum aut alterum diem, tumor sensim subsidet, ardor ac dolor evanescit, color roseus mutatur in flavum, cuticula finditur, in squammas fatiscens secedit & morbus ex voto solvitur. Quin salubritatis plane notam quandoque fert; ac novi, alios morbos, præsertim asthma convulsivum, nec non colicam convulsiv-

vam, erysipelate superveniente, fuisse feliciter sublatis.

§. XI.

Males i
Sed ubi erysipelas magnum, profundum, succi corporis eminentius impuri, pars exquisitioris sensus, periculo, uti supra passim dictum, non vacat. Aut enim rubor livorem & nigredinem induit ac brevi in sphacelum transit funestum, aut inflammatio discuti renuit, suppuratur, ac ulcera mali moris, fistulas & gangrænam inducit. Minimum in sanguineo-phlegmaticis & cacochymicis post erysipelas remanet ingens tumor pedis, aut tibia magnitudine tripla naturalem statum excedat, isque tumor difficulter admodum abigitur. Qui autem hoc morbo moriuntur, febre pereunt, quæ ut plurimum juncta est cum difficillima respiratione, interdum cum delirio, aliquando cum sopore & intra septimum plerumque diem catastrophæ accidit lethalis.

§. XII.

Male etiam cedit, quod perversa medicatione excipitur. Nam priscum & verum Hippocratis aph. 25. Secl. VI. est dictum, quod si retropellatur, sit perniciosum, quin funestum; id quod sæpius incidit. Novi ego post vomitorium & validum purgans recessisse erysipelas, insequutam ventriculi inflammationem & mortem. A venæsectione etiam ad interiora revocatum esse & vagum postea cum longe majori incommodo factum fuisse, vidi. Observavi quoque; repulso ab ipsa camphora cum minio & bolo eruris erysipelate, excepisse febrem intensam, stomachi dolorem intolerandum, respirationem mire laboriosam, vomitum biliosum, viriū languorē appetitusq; prostrationem, nec prius conquievisse hæc pathemata, quam datis antispasmodicis leniterq; diaphoreticis & revocato ad pristinam sedem per vesicatoriū erysipelate. De capitis erysipelate repellentibus, frigidis, adstringentibus, vel etiam nimis spirituosus, nec non camphoratis linimentis tractato; compertum habeo

Ex per-
ver-
sa
medi-
catione.

habeo, quod induxerit veritiginem, affectus soporolosus, anginam phreniticam, linguæ paralyfin, quæ mala semioribus & scorbuticis haud raro fuerunt funesta. Neque minus frigida, saturnina, oleosa, linimenta spirituoſa, largiter camphorata, exterius admota, malum erysipelatis eventum procurant ac ut in ulcera mali moris, gangranam & sphacelum degeneret faciunt, uti pluribus *Hildanus Cent. I. obſer. 82. Moinichen obſ. 2. pag. 245. item Timæus a GuldenKlee lib 6. caſ. 33.* teſtantur.

Curatio.

§. I.

Indicationes

Recta eryſipelati medendi methodus tribus his abſolvitur indicationibus: I. ut motus iſte febrilis naturæ nullo modo impediatur, ſed potius ſi deſicit, promoveatur, ſi excedit, ad temperamentum reducatur; II. ut materia ſubtilis cauſtica, nervoſis partibus inſidens, temperetur atque ad ſe & excretionem præparetur; III. ut ſtaſis lymphæ putridæ & cauſticæ inflammatoria in partibus externis diſcutiatur & ad perfectam expulſionem traducatur.

§. II.

Trifidæ primæ

Inter ea præſidia, quæ motum febrilem naturæ quodammodo languentem excitant & promovent, ex claſſicis remediis laudem omnino meretur mixtura ſimplex, quando cum ſpiritu nitri dulci, aut melius adhuc liquore noſtro anodyno minerali, miſceatur, vel eſſentia ſcordii, aut pimpinellæ albæ, non adeo ſpirituoſa & concentrata, cum tantundem liquoris anodynii noſtri confunditur & ad viginti, vel triginta guttas porrigitur. Juvat quoque expulſionem inſuſum theiforme ex herba cordii, floribus ſambuci & ſemine ſcœniculi compoſitum, nec non ex temperatioribus pulvis bezoardicus noſter, aut Ludovicianus, Morus, ſpasmusque excedentes moderatur emulſio, ex aqua ſto-

Tom. IV.

rum ſambuci, tiliz, acaciæ cum ſeminibus quatuor frigidis majoribus, nec non ſemine napi, præſertim ſi loco vehiculi uſurpetur, cum pulvis noſter bezoardicus, vel ſolus, vel cum aliquot nitri & cinnabaris granis, aſſumatur. Idem facit ſimulatque expulſionem ſuſtinet mixtura ex una ſpiritus bezoardici Buſſii & tribus liquoris noſtri anodynii partibus. Ubi vero motus legitimi, nec nimii, nec deficientes præſto, utiliſſimum omnino domeſticum illud remedium, ex rob ſambuci uncia, cornu cervi uſti drachma, ex aqua ſorum ſambuci ſumtum, cui ego in calidioribus cum fructu adjicere ſoleo decem, vel duodecim nitri puri grana.

§. III.

Ad demulcendam humorum acrimoniam materiamque recte præparandam, præter jam dicta, ſpectant ſunt virtutis decocta loco potus ordinarii ſumta, ex raſura cornu cervi, radice ſcorzonæ, althææ, liquiritiæ & chinæ cum ſemine ſcœniculi, item decoctum avenaceum. Diſcuſſio ſtaſeos inflammatoriz, per externa perficienda. Sed nihil ſere ex his ſine periculo adhiberi poteſt ac debet, quam pulvis ex floribus ſambuci & radice liquiritiæ, rejeſtis omnibus unctuoſis, ſpirituoiſis, terreis, adſtringentibus, ſarturiinis, ſub temperato calore lecti & hypocausti, ſubinde inſperſus.

Cautela, & Observationes Præſicæ.

§. I.

Perpetua in practico eſt regula: in acutis & exanthematicis febribus, corpus ſemper in blanda & continua diaphoreſi eſſe ſervandum, quo ſanguinis æqualis ad ſuperficiem corporis fiat & maneat motus, ac cum hoc excrementitia materia jugiter adveſta diſſetur. Hinc merito etiam idem in eryſipelate tenendum, cum quoad totum corpus, tum maxime quoad partem affectam, quo & dolores mitigantur,

Secunda
& tertia
Indicationes.

Regimen
ſit
temperatum
diapno-
ſicum.

L 3

tur,

tur, & discussio egregie promovetur.

§. I.

In topi-
cis idio-
syncrasia
sive spe-
ciali

In externorum usu cautione opus est maxima, ne noceant & vel repellant, vel in ulcus convertant erysipelas. Quinquam cuiusque fere corporis peculiaris sit idiosyncrasia, sive specifica quædam & individualis sensibilitas, quæ quam maxime in cute, seu parte nervosa, viget; hanc etiam ob causam in vitis cutis eo majori cum circumspicione topica admovenda, quia non omnia fert omnis. Observavi enim sæpius in mammarum erysipellate, admodum innoxio, & in aliis vel centies probato emplastro, brevi tempore auctam potius fuisse cum dolore inflammationem, quæ remoto emplastro illico remisit. Hinc tutissimum nihil applicare, nisi forsan species pægoricas, ex floribus chamomillæ, sambuci, meliloti, radice liquiritiæ, farina fabarum, in forma sacculi, vel pulveris.

§. III.

In sup-
puratio-
ne ag-
da.

Quo si adhibitis licet efficacibus internis, & externis discutientibus, erysipelaceus tumor tamen manet, rubor livescere incipit, dolor profundius hæret & ad peritium pertingere videtur, ad ulcerationem redit erysipelas. Tum igitur transeundum ad ea, quæ suppurationem promovent, ita tamen, ut simul corruptioni putredinosæ occurratur. Hunc in finem utilissimum emplastrum diachylon simplex, rite confectum, adjecta sufficienti quantitate camphoræ & croci, vel etiam emplastrum Barbettæ saturninum saponatum, superpositis epithematibus balsamicis, quæ corruptionem arcent. Quando his pus contractum & profundius hæret, aperiendus tumor lancetta & pus succellive, non sine & semel, evocandum. Ne autem in glandulosis maxime locis abscessus in fistulosa & mali moris ulcera transeat, post maturæ secessionem, injiciendus liquor balsamicus, ex tinctura florum hyperici, essentia balsami Peruviani, myrrha electa & aliquot guttulis spiritus terrebintinæ.

§. IV.

Quando erysipelas nimis profundum & magnum, sphacelum, ex colore in bruno rubicundum vergente & symptomatum post expulsionem perduratione, cognoscendum, minatur, præter intera inflammationi & putredini resistentia, nitrum maxime cum momento camphoræ, externe spirituosæ & roborantia, coruscanda ex aqua calcis vivæ, spiritu vini camporato, aceto vini cum lithargyrio, admixta quoque essentia scordii & myrrhæ, crebrius calide cum linteis duplicatis applicanda.

§. V.

Sanguinis missio in erysipellate quandoque noxia, quandoque utilis. Ne igitur delinquat artifex, tenendum: si invadit erysipelacea febris plethorica, potibus spirituosis assuetos, primis statim diebus vena in brachio pertundenda. Sic enim liberior fit sanguinis progressus & expulsiō materiæ ad cutem promovetur. Tanto vero magis utile id est, si caput petit erysipelas, tumque gravia hoc auxilio præcünduntur symptomata. Consultum quoque est interdum loco venæ sectionis, cucurbitulis cum scarificatione inervice uti. Semper tamen post sanguinis subtractionem curandum, ut expeditus & æqualis manet perspirationis successus.

§. VI.

In erysipellate scorbutico, quod diu detinet, in usum vocanda sanguinem depurantia & leniter laxantia, cum diaphoreticis, ita quidem, ut per aliquot dies alvina regio expurgetur, dein per aliquot tempus subjungantur diuretica ac diaphoretica, idque alternatim aliquoties repetatur, simulque pro potu ordinario decoctum temperans ex lignis & radicibus mucilaginosi, cum amaris, præsertim cum radice cichorei taraxaci & passulis, bibatur.

§. VII.

Quod sæpe recurrit erysipelas, non sine periculo est. Hinc eo annitendum

Spha-
celum
immi-
nentem
evacu-
andum.

Sanguis
missio
fuit
con-
dicio-
nata.

Scorbu-
ticis in-
teritis
sunt
dum.

Recidi-
vans
quibus
est dū

dum Medico, ut corpus ab hoc malo vindicaret. Ad quod obtinendum ego quidem nihil efficacius deprehendi, quam debitum sub congruo regimine & victu, preparato prius, sive sanguinis missionem, corpore, institutum aquarum mineralium usum, eoque nomine præ reliquis laudem merentur acidulæ Egræ, thermæ Emfenses, nec non Carolinæ mitiores. His autem deficientibus, venæsectio, vere & autumno præsertim, purgationes per epicasin & ea quæ sanguini repurgando serviunt, cum exacto in vita victuque moderamine, operam locavit commodissimam.

Enarrationes Morborum.

OBSERVATIO I.

Erysipelas ex morbo.

Vir triginta annorum, pallidus facie & vitæ sedentariæ addictus, gravi terrore ex oborto improvise incendio fuerat percussus ac per integrum postea diem sub cælo humido & pluvioso degerat. Die post ingens horror per horæ spatium totum conculsit corpus, sequutus calor intensus, cum dolore tensivo ac pungente in inguine, lassitudine, impotentia dextrum pedem movendi, conatu vomendi & somno inquieto. Tercio post invasionem die rubicundus & ardens tumor dextrum pedem occupavit. Adhibita hinc varia paregorica externa parabilia & domestica, interne vero nihil præter copiosum & frigidum sub calore potum, datum. Cessavit tandem tumor & dolor pedis, sed collectus alius ingens in malleolo tumor, cum ardore, tensione, rubore & pullatione. Applicata iterum externe varia emplastra & linimenta spirituosæ, at incassum. Hinc in suppurationem tendit. Ad quam promovendam, admotum cataplasma emolliens. Successit etiam suppuratio, sed stipata febre & atroci circa partem affectam dolore. Aërtus demum abscessus & rite balsamicis mandatus fuit & tractatus, ut omnia bene cedere

viderentur. At quum ex improvise ira corripere, die post denuo ipsum incessit horror, intensus per totum corpus ardor, ac obortus in genu sinistro infra flexuram tumor, nulla arte discutiendus. Adfuit simul febris, vigilia perpetua & inappetentia, æger ob tumoris molem ac dolorem nec pedem extendere, nec eo in latere decumbere poterat. Tandem successit suppuratio, sed generatus in femore abscessus, qui ingentem putis copiam ex cavo quod sibi in musculis suprapositis fecerat, fudit, ægro interim penitus contabescente. Nihilominus ramen injectionibus, variis emplastris, externe & interne congruis sanguinem depurantibus adhibitis, æger sanitatis restitutus.

Epicrisis.

Cachecticus corporibus frequens malum est erysipelas, neque in his tam facile discutitur ac in sanguineis & cholericis. Ob profundiorum enim & firmiorem tubulorum obstructionem serique viscositatem, vel in abscessum, vel si incautius constringentibus, frigidis & quæ tonum partium destruant tractatur, in sphacelum degenerat. Terror autem vehemens ad interiora, eorum nempe & pulmones, pellit sanguinem, eodemque inde postea iterum repulso, febris suscitatur, viscidis humores cum impetu minimis tubulis impacti hærent & inflammationem faciunt, idque facile in pedibus, per quos sanguinis circulus jam tum difficillimus. In hoc quidem erysipelas gravioribus stipatum fuit symptomatibus, sed partes quas occupavit valde nervosas ac tendinosas, quatum irritatio & molesta affectio, ut semper cum exquisitiori doloris sensu juncta, ita febrem, anxietatem, inquietudinem aliaque peperit utique. In his igitur partibus summa semper in usu topicorum cautio opus est, nec nimis calida, nec acriora, nec spirituosæ aut emplastra admovenda; sed potius demulcentia cum diaphoreticis re nervinis, quo impediatur

suppuratio ex qua ulcera difficulter sanabilia emergunt.

OBSERVATIO II.

*Erysipela-
tis fa-
nulum
in sen.*

Vir sexaginta & octo annorum, carnosus & habitior, fluxui hæmorrhoidali ante obnoxius, jam a biennio carens, ciborum tamen appetens, tempestate humida & calida secerat iter & ira commotus largum spiritus vini haustum ingurgitarat. Vesper domum redux correptus est horrore cum vomitu, quem excepit intensissimus calor, caput occupans, somnum turbans mentisque alienationem inducens. Die post insignem in inguine tumorem & ardorem sensit, ac tertio die dolor, rubor & ardor totum femur cum tibia occupavit. Inde remiserunt quidem priora symptomata, pulsus tamen mandit celer & æger insuperabili sopore oppressus jacuit. Medicus accitus interius porrexit tincturam volatilem bezoardicam, naribus admovit spiritum salis ammoniaci & loco affecto applicuit cataplasma ex aqua florum sambuci, aceto, lithargyrio, myrrha & bolo. Sed sopor descendi renuit, quin adauctus potius, ut plane non excitari posset æger. Sexto quoque die color pedis rubens in brunum & nigrum conversus intumuit, venter a prima statim invasione oclusus, injectos quinque clystres sine operatione reddidit, die octavo accessit difficilis respiratio & post hanc lethum.

Epicrisis.

In senibus & plethoricis erysipelacea febris multum alit periculi. In nostro delirium secundo statim die indicavit congestionem sanguinis & quidem impuri ad caput, quæ postea etiam gravis soporis extitit causa, Medicus vero perperam egit, quod nec primo statim die venam secare, nec alvum subducere iussit, sed potius interne & externe volatilia sanguinem magis exsultantia adhibuit. Male etiam parti affectæ imposuit adstrin-

gentia, quibus discussio & exhalatio non modo impedita, sed etiam stasis obfirmata & sanguis expressus ad caput vergit, præsertim quum intestinorum tunicæ etiam essent strictæ & alvus oberata, postea tamen decubuit quoque sanguis ad pectus, & ob difficilem per pulmones cursum, anhelosum spiritum & mortem demum induxit.

OBSERVATIO III.

Feminam novi triginta annorum, proceram, teneram ac biliosam, quæ per aliquot annos alvum segniorem & crebriorem iram fuerat experta. Hanc initiante autumno, sub aquilonis tempestateprehendit erysipelas in manu sinistra, cum digitorum tumore ac rubore. Applicata topica varia & inter alia albumen ovi cum alumine conquassatum. Depulsus etiam malum, sed brevi post rediit idem, non vero pristinis cedere voluit remediis. Tumor quidem cum rubore discussus, dolor autem lancinatorius, cum formationis sensu in digitis eorumque articulis diu perstitit, qui sub victu minus laudabili crebrioriq; animi commotione increvit quotidie. Ruptus tandem tussior ploravit materiam ichorolam acrem, cûtem passim erodentem & ulcus enatum dolens & pruriens, noctu præsertim. Licet etiam varia externa & interna sanguinem depurantia adhiberentur, succrevit tamen alius dolorificus glandulosus in junctura brachii tumor, qui ad digitorum apices radiumque usque vibrabat, sive lineam rubicundam, cum intensissimo cruciatu. Sumsisit postea malum magis vires, digiti intumuerunt, aperti tandem, excrevit caro copiose spongiosa & ichor fetidus rodens exstillavit, appetitu & viribus simul prostratis formosq; deficiente. Admoverant chirurgi imperiti, affectæ parti valde acrida, calida, decoctum ex vino cum spiritu vini camphorato, balsamo sulphuris & oleo tartari fetido; simulque interius deco-

*Erysipela-
tis fa-
nulum
in sen.*

decoſta lignorum & pilulas purgantes mercuriales liberali manu dederant ſed fruſtra. Applicarant poſtea lini-
mentum ex vino myrrha, thure, ce-
ruſſa, herba chelidonii, floribusque ſambuci, cui aliquid mercurii præci-
pitati admixtum, quo acris deſluxio
intra binas hebdomades ſubſiit. Tu-
mor quoque in junctura litu cum ſpi-
ritu vini camphorato, cui balliamum
ſulphuris admixtum, diſcuſſus. Sed
non ita multo poſt ſemina inſignem
virium incurrit languorem, plena-
riam appetitus defectionem, facile
animo deſecit & obid ſupina in lecto
jacuit, crebrius præterea doloribus in
manu, dorſo ac pedibus, nec non ven-
tris torminibus afflicta, pulſus quo-
que juſto fuit languidior, cutisque
mox frigore, mox volatilo æſtu per-
fuſa. Ego in conſilium vocatus, pul-
verem ex lapidum cancrorum, anti-
monii diaphoretici ana drachma, nitri
depurati, arcani duplicati ana drach-
ma dimidia, cinnabaris nativæ granis
xv. in octo doſes diviſum, bis quoti-
die dedi. Pro potu ordinario ſuaſi de-
coctum ex radicibus temperantibus,
& juſſi, ut manè in theiformi inſuſo
ſumeret quinquaginta guttas mixturæ
ex liquoris noſtri baſamici uncia di-
midia, eſſentiæ croci, liquoris noſtri
anodynæ ana drachma. Conſilium
quoque dedi ut ſubinde pilulis noſtris
uteretur, & affecto brachio inuri per-
mitteret fonticulum. Quibus per tres
hebdomades uſurpatis, exſpirarunt
ſenſim atrocia pathemata, appetitus
reſcit, ſomnus factus quietior, dolor
remiſit & vires cum ſanitate reſtitutę.

Epiſiſis.

Gravia & inſolita pathemata ex
impuritate ſcorbutica, ſive ſeri acris
bilioli redundantia, ſi in partes extre-
mas tendinoſas & nerveas critico quaſi
motu amandatur, pullulare uberius
certe hæc docet hiſtoria. Periculofum
etiam in ejuſmodi calibus topicorum
uſui inſiſtere, quorum non alia vis,
quam ut tonuſ partis affectę variis
modis deſtruant, materiam a ſangui-

ne ſeparatam, vel ad interiora pel-
lant, vel ejus diſcuſſionem impedi-
ant & ſtatum firmiorem faciant; ut ſym-
ptomata non poſſint non aut magis
increſcere, aut diutius aſſurgere. Lon-
ge tutior & faciliſ hęc malis me-
dendi ratio eſt, ſi internis diſcracia
humorum emendantur, materiæ acris
aſſluxus divertitur, eademque per alia
emunctoria, cutem, urinam, aut
alvum, excluditur.

OBSERVATIO IV.

Femina generoſa, triginta aliquot
annorum, ſanguinea, ſpongioſa, & eryſi-
carnoſa, poſtquam valens antea &
menſtruam purgationem etiam recte
experta, venationi interfuſiſſet ante
& poſt ſolis occaſum, ſub cœlo nu-
bilo, autumnali, pluvioſo & corpus
ob id non leviter perfrigeraiſſet, brevi
poſt ſubito correpta eſt ingenti horro-
re, quem excepit æſtus mordax cum
inquietudine & tertio die eryſipelas
in crure. Brevi hoc depuſtum, ne au-
tem rediret, Medicus ortum ejus ex
ſanguinis plenitudine arceſſens, ſuaſit
ut pedis vena emitteretur ſanguis lar-
giter. Sed quum ægra Octobre pere-
grinationem inſtitueret, rediit idem
malum, & longius quam prius perſiſ-
tit. Medicus igitur vulgari jam hy-
potheſi, omnium morborum cauſam
plethoram eſſe, addiſtus, eadem hec
etiam ſubſeſſe opinatus eſt, eaque pro-
pter ruruſ venam ſecari juſſit, largi-
terque extraxit ſanguinem; nihilo
tamen ſecius poſt binas hebdomades
denuo inſeſtavit eryſipelas eundem
locum. Licet etiam poſtea pulveres
abſorbentes cum nitro, ſcarificatio-
nes & intuſum laxans in uſum voca-
ret, aliud tamen effecit, nihil, quam
ut binis quibuſvis menſibus eryſipelas
recrudeſceret, pedis autem affecti tu-
mor & imbecillitas perſiſteret ſemper.
Demum ego in conſilium vocatus,
commendavi Carolinurum internum
& externum ulum, cum exacto in vi-
ta victuque moderamine & abſtinen-

*Eryſi-
pelas
creber
in cura
ſua non
V. S.
ſeu Can-
rollato
deput-
ſus.*

tia

via ab acidis, dulcibus, fructibusque
borræis, quibus mire antea ægra dele-
clata: inunxi quoque frequentem
usum elixirii nostri balsamici, ex ama-
ris extractis, corticibus citri & sale
tartari cum vino Hispanico confecti,
languinis autem missionem interdixi.
Inde erysipelas primum depulsum;
sublequuti vero dolores rheumatici,
per aliquot hebdomades affligentes,
qui tamen repetito insequenti anno
Carolinarum usu, etiam prorsus ab-
acti & ægra perfectam recuperavit
sanitatem.

Epietis.

Perperam omnino heic a Medico ad
recidivam arcendam commendata
sanguinis missio eaque repetita. In
nostra enim natale erysipelatis ex per-
spiratione suppressa, eaque propter
hac magis adhuc sanguinis missione
imminuta, non potuit non impuro-
rum succorum copia crescere, quæ per
erysipelas singulari maturæ vigore ex-
pulla. Recidivæ autem frequentiores,
quæ de sanguinis impuritate testen-
tur, hæc vero de viscerum maxime-
que hepatis vitio; ego certe acidula-
rum, vel thermarum, ad sanguinem
purificandum & viscera expedienda,
& elixiorum balsamicorum, quæ vi-
sceribus & succis spiritusascensiam red-
dunt, usu, præstantius novi nihili.
Quam in rem pluribus *Medicina con-*
sultatoria Tom. V. Dec. V. cap. IX. p.
370. & passim alibi.

OBSERVATIO V.

*Erysi-
pela
scorbu-
ti cum
supere-
redu-
cant.* Novi in Westphalia virum sexage-
narium, generosum, macilentum,
sanguineo-melancholicum, qui dele-
clatus carnis & piscibus salitis ac in-
fumatis, ab aliquot jam annis, ter vel
quater quotannis, in pede sinistro,
circa malleolum, passus fuerat erysi-
pelas, quandoque exulceratum. Hic
meum petiit adversus hoc malum au-
xilium. Suasi igitur, ut inter malleo-
lum & genu inureretur fonticulus, qui
materiam a malleolo, exquisitioris

sensu parte ad tibiam trahit, immuni
ab erysipelate & fonticuli & malleoli
regione. Tum consilium dedi, ut lo-
co potus ordinarii acidulas Antonia-
nas cum tertia vini parte biberet, a
victu duriori abstineret & mane iuscu-
la cum radice cichorei, apii & coorzo-
neræ sorbillaret, & pedem debilem
& tumidum fascia spiritu vini cam-
phorato madida ligaret arctius. His
aliquandiu usurpatis, liber postea diu
mansit ab erysipelatis incurso.

Epietis.

Westphalis ob victum durum &
crassum semper sanguis spissus lente-
scens, qui e vena missus, candem ac
apud nos pleuritricorum, exhibet fac-
ciem, cum cuticula glutinosa. Hinc
etiam ipsis admodum familiares in-
flammationes maximeque erysipelas
scorbuticum. Adversus quod vero
optime sese muniant temporectiva san-
guinis missione, potu ipsis frequentis-
simo feri lactis & vere usu infusi la-
xantis & resolventis ex vino. Peper
autem, quia lentior in ipsis sanguinis
ascensus, perspiratio quoque languid-
ior, ob id maxime & oedematosis &
erysipelaceis tumoribus sunt obnoxii.

OBSERVATIO VI.

Professor celeberrimus, quinquaginta aliquot annorum, purpura scor-
butica crebrius afflictus, post corporis
intensam refrigerationem, corripie-
batur subito languore virium, inquietu-
dine, somni appetitusque defectu,
horripilatione, actu, cui juncta quæ-
dam mentis turbatio. Durabant hæc
per tres fere dies, quibus elapsis, nocte
antecedenti sensit intolerandum plane
ardorem in præcordiali regione, ad
dorsum usque excurrentem, mane au-
tem inspecta loco dolente, insolitum
comparuit exanthema, rubicunda
nempe area, ex præcordiis ad dorsum
cinguli instar extensa, cui infidebant
consertim pustulæ partim albæ, partim
rubræ nigrescentes. Inde quidem
symptomata remiserunt, excepto ex-
qui-

*Zoon
en pur-
pura
scorbu-
tica.*

quiſito ardente dolore, qui tantus erat, ut nec ſonnum capere, nec locum aſſectum contingere poſſet. Medici quorum conſilio utebatur, quid hoc rei, neſciebant, & purpuræ peculiare genus aut ſcorbuticum quoddam exanthema eſſe volebant, ego vero illico cognovi pejoris eryſipelatis ſpeciem, & interne diaphoretica temperata & externe in fine oleum ovorum adhibui, quibus aliquandiu uſurpatis, intra quatuordecim dies, dolor conquievit, puſtulæ aruerunt, cuticula aſpera facta, fiſa & deſquamata.

Epicriſis.

Eſt hic affectus ex rarioribus, paucis viſus, plurimis incognitus. Solus ſere ex veteribus eſt *Plinius*, qui ejuſdem ſub nomine *zoster* meminit. Quam periculofus autem ſit, binis exemplis confirmat *Joannes Langius* *epiſt. pag. 110.* uno Marchioris Georgii in Onellſpachio, qui eodem ex ulcere cruris a Chirurgo intempeſtively conſolidato interit, altero Comit

Palatini Orthenrici, qui a tumbis ad genua uſque hoc exanthemate circumdatus, febre ſimul ad delirium uſque aſtuans, incifa tamen utriuſque pedis vena adhibitiſque quæ febre remiſſe guerent, a morte adhuc vindicatus. Idem etiam cum hoc eſſe videtur affectus, quem *Tulpius lib. III. cap. XLIV. obſerv. medicinal.* ſub nomine exedentis præcordiorum herpetis deſcribit, in viro pleni habitus & calidi jecinoris, qui vehementer circa præcordia doluit, cum acri pruritu, inſigni dolore & frequentibus puſtularum conglomeratarum circulis, primum rubris, mox albicantibus, & comparente in qualibet earum cruſta nigra, qua convenienti litu ſeparata, quælibet degeneravit in humidum ulcuſculum, cum acri dolore, ſudore effuſo & interdum tam impetuoſo virulentæ materiæ raptu ad interiora, ut animus non ſecus aliquoties deſiceret, ac ipſum occupaffet contagioſa aliqua peſtilentia.

SECTIO II. DE FEBRIBUS ACUTIS INFLAMMATORIIS

I T E M

LENTIS - PUTRIDIS HECTICIS.

N E C N O N

SYMPTOMATICIS.

CAPUT PRIMUM.

*De Febribus Inflammatoriis in genere Speciatim.**De Febre acuta Sanguinea,
Gravis Synocha.*

Theses Pathologicae.

§. 1.

*Inflam-
matoria
febris
nuda.*

UT ut irritatio generis nervosi spastica per omnes solidas nervae corporis partes, proximam causam constituat omnis motus febrilis, qui horrore & velociore contractione cordis & arteriarum absolvitur; pro diversa tamen indole & actione materiae genus nervosum præter naturam afficientis, diversa emergit febris species, distinctis phaenomenis, effectibus & symptomatibus sese prodens, ita quidem, ut si stimulus sit ab humore acri, putrido, seu corrupto, quem Veteres vocant ichorem, exanthematice plus minus malignæ excludantur, ubi vero sanguis, vel alius humor præter naturæ consuetudinem alicubi congestus nervosaf-

que membranas tendit impensius cum dolore ac premit, inflammatoriae acutæ, sine exanthematibus, suboriantur.

§. II.

Jam quidem omnis continua febris *differt* inflammatorii quid, sive a qualitate *quoad* prava acricaustica, sive a quantitate *loci*, nimia molesta, humoris cujusdam, alit: attamen proprie inflammatoria febris dicitur illa, cujus causa est emittens vasculorum, secundum naturam non sanguinem, sed tenue liquidum vehentium, a sanguine oppletio atque distensio. Hoc autem evenit vel in pluribus partibus simul, vel in una tantum. Hinc febres inflammatoriæ vel universales, vel particulares. Ex illis sunt, quando omnes fere sensu & motu intractæ corporis partes, maximeque nervoso-membranaceæ, leviori inflammatione affectæ, quod accidit in synochis. Hæc vero sunt, quando uni tantum certæ parti insident, a qua etiam in scholis Medicorum va-

riantur.

riam sortiuntur denominationem, adeo, ut si meninges tangat inflammatio, febris audiat phrenetica; si fauces, anginodes; si pleuram, pleuritica; si pulmones, peripneumonica; si ventriculum, stomachica; si duodenum & biliosos ductus, ardens & biliosa; si ileon, iliaca; si renes, nephritica; si mesenterium, mesenterica; si vesicam, vesicalis; si uretum, uterina; si intestinum rectum, hæmorrhoidaria. Deinceps inter febres inflammatorias aliæ sunt idiopathice primarium morbum efficientes, aliæ symptomaticæ, sive secundariæ, quæ sequuntur alium morbum, sed pessimo plerumque & lethali eventu, uti maxime de febris continuis constat, qui ut plurimum inflammatione in sphacelum abeunte necant. Jam de singulis seorsim.

§. III.

Synocha *dis-* *criptio.* Synocha igitur, sive sanguinea febris, est acuta, continua, suscitata a sanguine in partibus maxime nervo-membranosis nimium congesto, qui, nisi opportune naturæ & artis beneficio discutatur, inflammationem inducit letalem.

§. IV.

Subiecta *& dis-* *seruitio.* Corripit hæc frequentius plethoricos & lucculentos, temperamento sanguineo & sanguineo-cholericos, ætate juvenes ac viros, sanguinis evacuationibus assuetos, idque quovis anni tempore, potissimum tamen vere & æstate. Indicia autem ipsius & signa, quibus ab aliis acutis & inflammatoriis febribus discernitur, hæc redeunt. Invasit hæc cum vix notabili horripilatione & leni admodum frigoris sensu, in aliis autem gravis est horror & longius extrahitur frigus. Aliæ mitius primum accedunt sensimque increbescunt, donec ad statum & vigorem perveniant, sed hæc cum gravissimis statim adoritur pathematibus. In aliis certis temporibus notabilis observatur synochis rara, vel nulla, ut potius eadem quam sub accessione vehementia usque ad

criticum tempus insistant, eaque propter haud incongrue a quibusdam non continuæ, sed continentes, vocentur. In malignis ab initio pulsus parvus, debilis & contractus, in hac magnus & plenus. In synocha hinc in principio absolute necessaria sanguinis missio, quam aliæ continuæ sæpe non ferunt.

§. V.

Causam hujus febris proximam præbet diffusio sanguinis in partibus ac visceribus internis congestio atque stagnatio. Quam in corporibus, *causa* *& ia-* *depre-* *dentis* *symptoma.* lido sanguine, ex potuum spirituorum largo usu, corporis exaltatione, animique exandelcentia, plenis, ex facili inducit potus ingurgitatus frigidior, corporis extremorumque refrigeratio & perspiratio quacunque ex causa prohibita. Sic enim tubulis & poris in externa superficie restrictis, sanguis cum impetu plus justo urgetur ad interiora, ibique congestus, moleste afficit nervosarum & fibrosarum partium systema, ex quo symptomatum origo omnium. Nimirum si ad caput vergit impetus ibique colligitur sanguis, facies turgescit, oculi rubent & lacrymas plorant, caput dolet, arteriæ pulsant temporales, vertigo adest, sopor, torpor, vel plane mentis alienatio. Quando cordis ventriculi & vasa pulmonalia a sanguine impetuosis irruente nimium distenduntur, essenziale illud omnium febrium symptoma, respiratio difficilis & crebra, pectoris angustia & anxietas cordisque palpitatio accidit, juncta simul sæpe virium corporis animique defectione. In œsophago levior inflammatio & spastica glandularum fauciumque strictura facit sitim, ariditatem & linguæ nigritiem, præsertim si in corpus biliolum, calidum, post iram incidit, tumque vulgo vocatur febris ardens, *das hitzige Fieber*. In ventriculo inflammatoria congestio gignit nauseam, vomendi conatum, quandoque singultum; in intestinorum volumine, inflationes malum graviter exacerbantes, alvi adstrictionem,

nem, vel excrementorum foetidorum ejectionem, in meseraica arteria & venarum portarum vasis, dolorem fixum circa primam lumborum vertebra, in membranis spinalis medullae, decubitus insuetum, membrorum iactationem, torporem & languorem artuum, quandoque etiam convulsiones.

§. VI.

*Simplex
vel pu-
trida
est.*

Neque tamen haec symptomata adfuerunt in omnibus omnia, neque vehementia ubique insistant eadem. Hinc in simplicem a Medicis distinguitur synocha, & putridam, seu malignam. Illa saepe a sola sanguinis boni extralocum & vias suetas congestione suscitatur, mitior, hinc brevi discutitur, nec adeo periculosa. Ubi vero cadit in corpora impuris succis plena, viribus a morbo praecedenti, diuturno animi angore, nimia venere & inordinata victus ratione exhausta, graviora longa praesto sunt pathemata, cum virium prostratione, morbus ipse diutius, ad decimum quartum, vel vigesimum proforsim trahitur, & quandoque exanthemata, maculae fuscae vel nigrae, excluduntur, non sine praesenti periculo. Datur praeterea synocha epidemica; sed quae plerumque cum febre catarrhali jungitur & autumnum maxime ac hieme infestat. Haec in principio non aliis, quam synocha suetis symptomatibus adoritur, maxime homines sanguine & humoribus plenos, postea vero, si bene tractatur, post diem quartum prodit se manifestis signis catarrhalis; per longum adhuc durans tempus & quae per noctem usque ad diluculum calore praeternaturali, nec non catarrhosis a capite defluxionibus, coryza, tussis sicca & humida infestat, donec tandem discedat.

§. VII.

*Eventus
bonus.*

Solvitur morbus, si causa non adeo vehemens, solius saepe bene valentis naturae beneficio, sua sponte, die quarto, septimo, vel undecimo, ordinarie largo sudore, vel secus ac in aliis acutis, optime per liberale na-

rium stillicidium, vel etiam, rarius tamen, ac non nisi ubi maligni quippiam complicatum, per alvi fluxum. Quando etiam haec febris in principio statim, primo, secundo & tertio die, recte tractatur, sanguinis missione & subiectis refrigerantibus, blandisque diaphoreticis, quarto saepe die exoptata fit solutio. Si vero omittitur, vel detractatur venaesectio, febrem ad decimum quartum, quin decimum septimum diem protractam vidi, persistentibus gravioribus symptomatibus ipsoque delirio, tandem veronaturae beneficio, vel per sudorem, vel per alvum fuisse solutam. Sed quibus lethalis est, ii pereunt plerumque inflammatione meningum, vel etiam aliarum partium, ut ventriculi & intestinorum sphacelosa, quam uberius testatam facit cadaverum inspectio, in quibus praeterea ob sanguinem copiosum cito in foetidam putrilaginem abeuntem, illico adest insolitus tumor & foetor intolerandus.

Malus.

Curatio.

§. I.

In medicatione febris synocha perito artifice agenda haec: I. ut partes vitales a nimium congesto sanguine liberentur, sicque vel levior in eis inflammatio dispellatur, vel gravior impediatur: II. ut sanguinis exaestuatio simul atque systematis nervorum spastica affectio componatur: III. ut illud quod stagnat & corruptum est, discutatur & liber sanguinis circuitus, maxime ad corporis superficiem, restituatur.

*Indica-
tiones
curatio-
nis.*

§. II.

Quo igitur vasa interiora in visceribus, corde maxime pulmonibus, a nimium congesto & stagnante sanguine liberentur, vena tempestive pertundenda & sanguis emittendus sufficienti quantitate. Quod quo pacto sit faciendum, dicetur in cautelis. Deinceps ut impetuosis ille sanguinis succorumque orgasmus, valorum, quam facit,

*Sanguis
mitten-
dus &
orgas-
mus re-
peran-
dus.*

facit, distensione nervosas partes irritans ad contractionem, sedetur, ex usu sunt aqua, diluentia, acida, item nitrosa. Et certe si in ullo morbo, sane synocha, quam maxime conducit frigida potus aliaque refrigerantia, ex aceto succisque fructuum, acidulorum, citri, limonum, ribium. Commendarunt hæc communi suffragio veteres, cui accedunt recentiores omnes. Ego quidem expertæ virtutis hanc habeo portionem: recipe aquæ fontanæ mensuram, aquæ rosarum, sacchari albi ana unciam, succi citri tantundem, vel loco hujus spiritus vitrioli guttas 20. *Riverius in prax. cap. de Synoch. pag. 37.* laudat pulverem ex sacchari uncis quatuor, salis prunellæ uncia, eundemque in sufficienti quantitate aquæ assumere, cui, si sitis impensus urget, spiritum vitrioli inspillare, suadet. Nobilis etiam demulcente & refrigerante virtute gelatina liquidior cornu cervi, cum saccharo, succo citri & aqua rosarum confecta. Potissimum tamen profunt loco potus ordinarii usurpanda, serum lactis ex lacte cocto cum succo citri coctum, vel nostra methodo dulces, & cum succo citri, aut spiritu vitrioli acidulatam, item ptisanæ ex hordeo, rasura cornu cervi, scorzonera cum succo & corticibus citri nec non cerevisiæ leviores, imbutæ tinctura violarum, rosarum, papaveris, rhœados, parata cum aqua acetosellæ, spiritu vitrioli acuata, vel instar omnium clysti antimonii sulphurato, de cujus præstabili virtute ita sentit *Baglivus opp. lib. I. pag. 50.* non possum non, inquit, laudare eximas vires clysti antimonii, cujus subacida virtute febres multæ ex aeris mutatione productæ aliæque ardentiores, tanquam in ovo suffocantur. Hæc acida quoque magnopere conducunt in synocha sic dicta putride, seu maligna, quia omnium efficacissime putredini resistunt, quæ non ab acido, sed alcalico volatili lovetur, quod acida destruant.

§. III.

Quæ liberiores sanguinis ad superficiem corporis motum procurant, sunt utique blanda diaphoretica, pulveres scilicet, vel bezoardici temperati, vel absorbentes, nonnunquam soli, nonnunquam cum nitro, aut succo citri, assumendi. Idem faciunt infusa theiformia, ex herba veronica, scordii, aut cardui benedicti, cum semine fœniculi, quæ inprimis quando quarto die morbus critico sudore solvitur, pullusque quietior cum somno redit, ad secundandam hanc salutarem excretionem, proficiunt.

Observationes & Cautela Clinica.

§. I.

In nulla febre, & veterum & recentiorum omnium consensu, tam necessaria est sanguinis missio, quam in synocha, & quidem sufficiens atque matura. Recte enim monet *Trallianus lib. XII. pag. 688.* continentis solerti tractari debere diligentia, præsertim quod sanguinis missionem spectat. Maximum enim incommodum esse, cum in omnibus morbis, tum in his dilationem. Nam febres pergit, vehementiores redduntur & vires imbecilliores, ut non amplius magna præsidia ad curationem admitti possint. Hi vero indigent maxime sanguinis missione, qui urinas habent rubras & turbatas, oculos rubros, totum corpus grave, venas laxiores & eorum toridos apertiores, calidioribus magna parte cibis, potibus, vinoliberiores & ventusto canibusque pinguibus usi. Sed non imitandi Veteres, præsertim Galenus, & qui presse hunc sectatur Zacus Lusitanus, qui sanguinem ad animi ulque deliquium mittere suadent. Mensuram potius sanguinis extrahendi Medicus prudens ex ratione virium, ætatis, sexus & temperamenti, nec non pulsuum magnitudine venarumque amplitudinem, judicare debet, ac ubi corpus firmum

Diapho. resti se. purganda. da.

Prodeß sanguinis missio.

fuc.

succisque plenum, præstat iterare altero die venæsectionem, quam simul & semel nimium evocare, quo successively demta copia, perspiratio servetur, & diffusio sordium liberior reddatur. Neque pueri & adolefcentes pleni sanguine hoc remedii genus detrectare debent. Qui autem penitus averfantur, his hirudines collo & medianæ ipsi aliquando cum fructu admove re jussi. Quando etiam sanguis cum impetu ad caput fertur & arteriæ intus fortiter pulsant, facies simul tumida est cum oculis & rubicunda ac nares aliquot tantum guttas stillant, provocandum stillicidium, vel veteri Ægyptiorum more scarificatione narium, vel valida intrusione culmi straminei, quo delirium arceatur. Sed qui tali in casu venas sublinguales incidere jubent, minus securum consilium interponunt; eo quod inde aliquoties incompscibilem hæmorrhagiam obortam vidi.

§. II.

Refrigerantia utilissima.

Deinceps ex præstantissimis in synocha remediis sunt acida, refrigerantia & nitrosa. Et certe in hisce auxiliis, prudenter ac circumspecte, ratione temporis ac mensuræ, pro diversa conditione corporis ægrotantis, usurpatis, præcipuum curationis momentum in synocha æque ac ardente consistit. De quo tamen infra plura dicemus. Id autem singularis plane medico-practicæ observationis est, quod hæc, quin sola aqua temperat frigida, sufficienti quantitate pota, sudorem moveant & somnum procurent.

§. III.

Laxantia conducunt.

Præstat porro in hac febre, simplex sive sit, sive putrida, alvum servare apertam. Sub febre quidem, non tam internis, quam porius externis, glande, aut clystere molli, ex sero lactis, melle, oleo amygdalarum dulcium, pauxillo nitri & salis id perficiendum, quo leniatur fibrarum intestinalium trictura & status evocentur, qui intestini coli partem distendendo, anxie-

tates faciunt & perspirationis successum pervertunt. Declinante autem morbo & apparentibus coctionis signis in urina, ad exturbandas materiæ febrilis reliquias, apprime interna ex usu sunt, inter quæ ego in primis utile deprehendi laxans ex manna, cremore tartari, vel etiam cassia & rhabbarbo. Sed absint valida omnia purgantia, multo magis emetica. His enim, tactis jam levi inflammatione visceribus, ex facili inflammatio inducitur funesta. Quin observavi, febre hac sanguinea laborantes, neque ferre posse pilulas alias benignas, quas aloë, vel extractum elebori ingreditur, uti sunt Becherianæ, aloephaginæ, marocostinæ & id genus plures.

§. IV.

Ex iis quæ vitanda, sunt maxime omnia calida & spirituosa, vinum, potus etiam nimis calidi, ut infusum theæ nec non regimen æstuosum, ratione lecti & conclavis, quæ omnia sanguinem magis exæstuant, acerbiora symptomata febremque diuturniorem reddunt. Neque etiam synocha putrida, sive maligna ferre potest essentias alexipharmacas, aut tincturam bezoardicam. Cavendum quoque a multitudine & varietate remediorum quæ nunquam utilis, sed semper damnosa est, tanto magis, ubi partes nervosæ sensus exquisitoris, leviter inflammatae. Inprimis autem fugiendi sedulo omnes animi affectus, ira præsertim ac terror, quibus inflammatoria jam in intestinis præsens congestio, ingravescit; & inflammatio perfecta, quin sphacelatio, experientia teste inducitur.

§. V.

Ceterum de morbi decursu atque eventu hæc adhuc monenda. Vidi ego in hac febre sæpius in juvenili ætate ac temperamento sanguineo perpetuam somnolentiam, quæ tamen sine periculo fuit, admoto plantis pedum aceto, cum sale ammoniaco & bacis juniperi, discussa. Delirium etiam frequenter vidi diuturnum

num, post neglectam in principio venæsectionem, sed quando decimo quarto die sedimentum posuit urina, discessit demum & hoc sine damno. Neque enim unquam firma salutis spes, nisi coctio in urina compareat. Sed quando ex præpostera medicatione, sanguinis missione neglecta, datis calidioribus & alvo diutius occlusa, febri huic sanguineæ, ille acutorum frequens nostro tempore socius, purpura, præsertim alba, accessit, pessimo id accidit omine. Neque minus pessimum & plerumque mortiferum est indicium, quando alvus diu cohibita, sponte miram quantitatem, fæcum biliosarum & corruptarum, simul & semel, junctis torminibus, profundit. Hoc enim sphaceli intestinorum signum esse, ex defunctorum cadaveribus habeo compertum.

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

*Synocha
resistens
vires
aballis*

Adolescens annos habens octodecim, constitutione tener ac sanguineus, vultu floridus, laute vivens, delectatus maxime dulcibus, farinaceis, decocto chocolade cum lacte & in prandio vinum Hungaricum liberaliter bibens, verno tempore, post intensam, ex ambulatione per acclivia & declivia in feram noctem, corporis exaëuationem, postera die corripiebatur horripilatione, ingenti æstu, inquietudine, corporisque totius sanguore. Datum ipsi de venæsectione consilium, sed noluit admittere. Hinc dati tantum pulveres ex matris perlarum, lapidum cancrorum, ana drachma, nitri puri drachma dimidia, cum succo citri ex aqua frigida sumendi. Loco porus exhibitæ prisa ex hordeo, scorzonera, & sirupo acetositis citri, alvus quoque clystere emolliente soluta. Quibus factum, ut quarto liberalis prodiret sudor, pulsus quoad vehementiam & celeritatem sedatior niicaret, urina

Tom. IV.

sedimentum poneret & somnus rediret. Morbus igitur ex voto solutus visus. Quum vero æger viribus nimium credens, dulcibus & lacticiis indulgeret, potens etiam Hungaricum vinum biberet, post septimum diem eandem rursus incurrit febrem. Sed gravioribus longe stipata erat symptomatibus, insomnia maxime atque delirio. Secta quidem die post vena, sed sine emolumento. Adebant simul tormina ventris & pauca biliosa fecerunt. Clyster quoque infusus animi sere deliquium adduxit. Quarto die accessit forte ex amicis non nemo, qui ægro imprudenter dixit: apparere ex omnibus moriturum, præparet igitur se ad discessum. His adulescens vitæ amantissimus, mirum exterritus, virium illico animi & corporis ingentem expertus est lapsum, & frustra usurpatis omnibus, quæ in priori morbo fuerant utilissima, septimo die vitam posuit.

Epicrisis.

Nihil ad ingenerandam exuberantem sanguinis copiam valentius dulcibus, bellariis, cum saccharo & ovis frixis, vinoque Hungarico dulci spirituosio. Atque adeo his etiam nihil aptius ad inducendas febres, quæ sanguinis plenitudini debent natales. Ego certe plures novi juvenes literarum studiosos, qui delectati his dapibus & potibus spirituosius, accedente corporis refrigeratione, hanc incurrerunt febrem. Omnes autem recidivæ febrium quarum fundamentum inflammatio, admodum periculosa, quin plerumque capitales. Quia enim corpus a priori morbo viribus exhaustum, maximeque partes quæ passæ tono adhuc privatæ, ex facili iterum concipiunt inflammationem, quæ primis non amplius obsecundant remediis. Accedit quod ipsi ægrotantes recidivam ut plurimum parvi faciant, & ob id Medicum serius in auxilium vocent, pharmacorum perassati sint, quorum operatio languente natura vigore minus præterea est efficax. Quare declinan-

M dæ

dæ summo studio recidivæ, temperanter vivendum, corpus non nimis cibis, multo minus spirituosorum potu aggravandum, nec motu aut animi affectibus exasnuandum, ne sanguis urgeatur in vasa ipsius transire non dicata, ibique subsistat. Vitanda quoque refrigeratio & potius exquisitum servandum regimen. Quam facile enim hæc febris repetat cum vitæ periculo, confirmatum habeo, casu, qui novissime evenit. Inciderat scilicet in synocham artifex ingeniosus ferrarius, eademque graviter decubuerat, post quatuordecim tamen dies præter expectationem ad se redire videbatur, dormiebat & appetebat. Sed quum uxor, quo maritus cito vires reciperet & ad labores redire posset, ipsi apponeret carnem suillam asiatam cum placentis, ipsūque ut ederet tantum non cogeret, illico excepit anxietas præcordiorum summa, difficilis spiratio & inquietudo cum plenario virium lapsu, ac post viginti quatuor horas interit. Et certe vix dici potest quantum noceant cibi copiosi, viribus a morbo adhuc imbecillis. Quia enim ciborum moles in ventriculo languente digerinequit, resolvitur in status, qui expandendo ventriculum & tendendo diaphragmatis velum, miras anxietates cum spiritu difficili faciunt. Hinc porro sanguis urgetur ad dextrum cordis ventriculum, ibi congestus systolem sufficientem ac in pulmones pulsū sufflaminat, unde tam ipse cordis ventriculus, quam ob allatum per cavam semper sanguinem auriculæ dextra, plus iusto extenduntur, systole penitus intercipitur & letalis obrepit syncope. Etenim subitæ mortis, sive syncopis lethalis causam esse coagulatum & congrumatum in dextra cordis ejusque auriculæ camera, ob deficientis robur ad contractionem, sanguinem, testantur utique uberius anatomico practicæ desuntionem sectiones.

OBSERVATIO II.

Virgo honoratissima viginti aliquot annorum, sanguinea, facie florida, laute vivens & liberalius paullo Rhe-nanum vinum bibens, solita semper erat ante æquinoctium vernale & autumnale sanguinis missionem admittere. Eo autem qui ipsi emortualis anno præter morem calidum erat veris initium, ipsa tamen noluit discedere a consueto venæsectionis termino; sed tempus exdictavit æquinoctiale & lunæ decrementum. Accidit vero interea, ut ira commoveretur venusta hæc & sanguine plena virgo, eaque propter absente matre & Medico ordinario, post levem cutis inhorrescentiam, dorsi dolorem, æstum, anxietatem, inquietudinem, somnique defectum incurreret. Ipsa consilii inops, suavis cognatæ ad bilem commotam evacuandam, sumit pilulas, nostris *die gescefften Haupt-Pillen*, quarum balis troicichi alhandal. Inde quater quidem deiecit, sed conquesta postea de dolore pressorio & ardente sinistri hypochondrii. Quarto die accessit Medicus, qui venam secare iussit, sed sine levamine. Dedit quoque probatissima remedia, quo inflammationi ventriculi, quum singultus arguebat, occurreret, sed incassum. Accessit potius extremorum refrigeratio, mens turbata & septimo die placida mors. Post mortem mirum intumuit corpus, efflorueruntque papulæ amplæ in pedibus atque abdomine, e naribus fluxit serum putridum sanguinolentum & totum corpus mox in fœtidam putredinem ruit.

Epicrisis.

Communis quidem sed valde dam-nosa passim regnat opinio, sanguinis missionem certis temporibus & sub certa astrorum conjunctione esse instituendam. Videas inprimis plurimos adeo supersticiosos, ut credant, non feliciter cessuram venæsectionem, nisi aliquot ante æquinoctium diebus & de-

*Synocha
n/a par.
gentile
& omif
sa P. S
leiball*

decreſcente luna admittatur. Ego vero novi, plures & apoplexia, & febre ſanguinea interiſſe, antequam præſtitutum hoc tempus attingerent. Nam neceſſitatis nulla lex, ſed ſi ſanguis redundans minatur periculum, mittendus, quicumque ſit dies, quodcunque tempus. Noſtra formoſa virgo periit inflammatione ventriculi & inteſtinorum gravi, quæ utique opportuna ſufficienti ſanguinis ſubtractione datiſque congruis refrigerantibus potuiſſet averti, aſſumpto vero acri purgante adauſta porius. Ut adeo pateat, morbum, alias non adeo periculolum, neglecto temporeſſi commodorum remedium uſu & mala tractatione, brevi malignum fieri poſſe atque funeſtum. Illa vero corporis poſt mortem cita intumeſcentia, deformis color, putredo ſubito ſuccedens & ſeri ſanguinolenti effluſus, luculenter utique teſtatur faciunt, a ſuccorum plenitudine morbum, & ab eorum putrefactione mortem fuiſſe inductam.

OBSERVATIO III.

*Synocha
ſeptimo
die ſe-
ſſa.*

Degebat heic juvenis literarum ſtudioſus, viginti quatuor annorum, ſanguineus, ſucci plenus, vultu floridus, qui hæmorrhagiis narium antehac obnoxius & poſtea venæſectioni aſſuetus, utramq; vero evacuationem ab anno non erat expertus. Hic verno tempore in palæſtra gladiatoria vehementer incaluerat & poſtea in cellam conceſſerat, vinum potaturus. Poſtridie laſtitudinem ſenſit in corpore toto, quam excepit extremorum levior refrigeratio, ætus vero intenſus, pulſus celer, præcordiorum anxietas, anguſtia ſpirandi & peſtoris oppreſſio. Tercio die temporum arteriæ valide pulſarunt, caput intumuit, doluit, oculi protuberarunt, nox inſomnis fuit, urina ruſa, ſine ſedimento & delirare coepit. Hinc vena ſectæ & minimum ſeptem ſanguinis ſcintille ſubtractæ & data mixtura ex aquæ ſlorum ſambuci, acaciæ, ceſaſorum nigrorum ana uncis duabus,

aceti deſtillati uncia dimidia, lapidum cancrorum drachma, nitri puri granis 15. ſirupi papaveris erratici drachmis duabus, de qua ſingulis binis horis quatuor ſumſit cochlearia. Quum etiam quarto die ſanguis impetuoſus ad caput ferretur, nec tamen hæmorrhagia erumperet, ad diſcuſſionem fronti & temporibus ſæpius tepide admotum epithema hoc, reſcipe aceti roſacei unciæ duas, ſpiritus roſarum drachmas duas, camphoræ drachmam, olei ligni rhodii guttas 24. Ad ſitim fallendam æſtumq; exſtinguendum tinctura ſlorum cordialium cum ſpiritu nitri dulci parata, cereviſiæ tenui pro potuiſtillata, alvus præterea per aliquot dies clauſa, & clyſtere emolliente, & laxante, ex manna, cremore tartari & rhabbarbo ſoluta quater, eoque facta, urina apparuit cocta & ſedimentum incarnati coloris dimiſit. Datæ demum ulterius bezoardiciſ temperatis, cum tinctura modo dicta, ſenſim conqueverunt ſymptomata & die ſeptimo pulſu celeritas remiſit, ſudor largus prodit, ægerq; poſtea ad ſanitatem rediit.

Epiſiſ.

Ad præcavendum delirium, longe præſtantiſ epithema diſcutiens, quam laudata a multis venarum ſublingualium ſectio, quam incompeſcibilem hæmorrhagiam induxiſſe vidi aliquoties. Utiliſſimum quoque ad ſanguinis a capite derivationem alvum ſtricam mollire atque ſubducere, non quidem purgantibus; ſed clyſteribus & blandis laxantibus, modo id fiat, quando levamen & aliqualis remiſſio percipitur, quod ſecundo noſtrum obſervationem, certis diebus, ſecundo præſertim, & quarto, accidere ſolet.

OBSERVATIO IV.

Monachus viginti quinque annorum, quadratus carnoſum, vitam colenſoſoſam, potui cereviſiæ craſſioris aſſuetus nunquam tamen venæſectionem paſſus, verno tempore corpus ſuccis plenum validiſ pullo in

*R. S.
quarto
die in
ſynocha
ut ſiſ.*

M 2 horto

horto ad seram usque noctem exercuerat : inde illico conquestus est de corporis lassitudine, inappetentia, somno turbulento ac inquieto, alvo simul clausa. Incessit ipsum dein levis horripilatio, æstus magnus, præcordiorum anxietas, pulsus quoque vehementer salit, facies rubicunda fuit & urina pellucida, sed rufa. Medicus in consilium vocatus, exhibuit tincturam bezoardicam volatilem cum regimine sudorifero. Sed nullus successit sudor, anxietas potius adaucta, spiritus factus difficilior, somno caruit, multa absona est loquutus & tertio die accessit præterea acerbis & ardens dolor in faucibus cum deglutitione difficili. Accitus igitur Medicus alius, qui venæsectionem administrare, clysterem injicere, gargarisma usurpare & exterius epitagma discutiens gutturi applicare iussit, ac interius pulveres temperantes nitrosos leniter diaphoreticos dedit. His discussus primo tumor faucium & dolor sedatus. Septimo die post levem horrorem largius sanguinem stillarunt nares, quod, ne eum damno effusus fieret, cautum est mixturis diaphoreticis & pulveribus nitrosis, nec non epithemate frontali *Observatione III.* descripto. Sic octavo die æstus deseruit & sudor erupit copiosus, pulsus sedatior factus, urina sedimentum posuit, & æger successive convaleuit.

Epitaxis.

Male hoc in casu omissa in principio venæsectio & pessime in corpore plethorico data volatilia cum regimine æstuosis, quibus facillime inflammatio in cerebro & faucibus conciliata. Neque ea propter quarto etiam die nociva fuit venæsectio, sed ad avertendam inflammationem admodum proficua. Ad angustiam vero vasculorum laxandam & stagnationem sanguinis in faucibus discutiendam, epitagma mature applicatum, cum internis diaphoreticis, utique egregium.

OBSERVATIO V.

Quam varia & insolita plane elapso anno 1728. aeris tempestatibusque fuerit constitutio & quam varii quamque graves inde succreverint morbi, imprimis febriles, supra *Sect. I. cap. X. obs. II. pag. 156.* pluribus jam dictum. Perstitit autem eadem hæc extraordinaria temporum anni habitudo & atmosphære inæqualitas, insequenti adhuc 1729. anno, subitamque frigoris in tempore & vice versa teporis in frigus mutationem fecit. Scilicet attulit novi anni exordium acerrimum gelu, æquale omnino illi intensissimo, quod anno 1709. regnavit. Id præstitit ad 12. usque Januarii diem, mercurio interim, quod mirandum, in barometro demissiorem stationem ad gradum tantum 7. servante, quum alias ascendere tum & gradum 30. tangere soleat. Decimo tertio & quarto die lenior spiravit aura & regelatum. A decimo sexto ad vigesimum usque argentum vivum altius iterum ad 27. gradum elatum, & frigus fuit acre. Vigesimo quarto subsedit mercurius ad duodecimum, nonum & octavum gradum, & sequentibus diebus successive remisit gelu, mercurio interim modo sublato, modo delapso. Nix præterea cecidit copiosa & diu solum obruit, donec medio Februarii discuteretur iterum, ex quo magnæ aquarum inundationes. Post has vicissitudines, remittente hiemis asperitate, Februarii mense, cepit passim circumire synocha febris, non simplex, sed complicata, quæ recte dici potest synocha catarrhalis, ita ut intra mensis spatium, vel mille, ex divitibus æque ac pauperibus, eadem heic decumberent : incessit quippe hæc febris homines, mediæ potissimum ætatis, juvenes & viros, sanguine & succis plenos, minus infantes, omnesque quotquot corripuit, sine præcedenti notabili frigore vel horrore affecit totius corporis & capitis gravitate, inappetentia, somni defectu, viriū languore & estu intenso, cum pulsa magno, celeri, quandoque inæquali. Quibuldam

*Synocha
catarr-
halis
epidemi-
ca
anno
1729.*

dam variæ statim in mente observatæ idæ atque imagines & artus tremuerunt, aliis perpetua accidit somnolentia cum animi ejectione, & omnes situm erectum ferre non potuerunt, sed mox synopticam quandam debilitatem perceperunt. Quibus vena statim in initio pertusa & sufficiens sanguinis copia, pro ratione corporis & virium, subtrahita, subjunctis postea blandis diaphoreticis, diluentibus & orgasmum sanguinis compescentibus, sub æquali & moderato regimine, cito & optime convalescerunt. Sic enim quarto statim die deserbuit febris, symptomata remiserunt, æstus restinctus, pulsus sedatior & corpus quietum factum, ac urina, comite sudore plerumque largo, posuit sedimentum. Reliterunt tamen postea copiosæ defluxiones, a capite ad nares, & fauces & pectus, coryzam & tussim humidam, vel siccam, inducentes, stipatæ quandoque artuum pedumque rheumatismo, quæ circa vespertam exacerbata, caloris fecerunt incrementum noctemque inquietam, donec decimo quarto ut plurimum die discederent penitus. Sed in quibus, aut ægri, aut Medici culpa, sanguinis missio neglecta, & usurpata calida bezoardica, hi longe gravius & diutius decubuerunt, delirio & assidua vigilia affecti sunt, catarrhos acres & rebelles experti, quandoque exanthema purpuraceum & febris sæpe ad decimum quartum diem, nonnunquam longius, magna insitit vehementia. Quin fuerunt, qui accedente purpuræ albæ, aut petechiali exanthemate, interierunt plane.

Epicrisis.

Recte omnino complicata hæc febris dicenda synocha catarrhalis. Nam ipsius incursum vellemens statim, sine rigore, ipsius decursus sine remissione, ipsius eventus sudore, ipsius medicatio per sanguinis missionem & temperantia cum nitrosis; luculenter testantur, ad synochæ familiam ipsam esse referendam. Catarrhalis au-

Tom. IV.

tem connubium produunt subsequente copiosæ muci & feri salii, ex naribus, faucibus & bronchiis, cum tussi ac sternutatione ejectiones, nec non febricula vesperi cum calore ingravescentes. Natales epidemicæ hujus febris non aliunde, quam ex mira, diuturna aeris inæqualitate ac crebra mutatione, ex calido in frigidum & frigido in calidum, nec non atmospheræ motu gravis & prementis, mox levis & raræ habitu vario, ducendi. Sub his enim vicissitudinibus, non modo universale illud pessimum sordium emunctorium, cutis, diversissime afficitur ejusque canaliculosa atque porosa compages a naturali tono deicitur, sed & motus illi cordi & artuum systolici, qui vitam sustinent & ab aeris puriori elastica substantia pendent, vitiantur ac mutantur. Ex quo porro si, ut labefactis sic & sustaminatis saluberrimis se & excretionibus, multæ impuræ & viscidæ in succis fordes maneant, quæ dein vascula obstruunt ac fomitem febrilis populariter circumventibus præbent. Neque nos non primum observavimus hanc febrem, sed eandem jam anno 1580. visam esse, *Georgius Henischi Comment. in Aretæum pag. 315.* testis est, sic habens: anno 1580. grassabatur synochus epidemica, non simplex, sed composita, eo quod & catarrhum, & alia symptomata conjuncta habuit, unde & catarrhus cum febre epidemicus fuit appellatus. Eundem etiam ipsius ortum ac decursum fuisse, quam nostræ, idem auctor l. c. pag. 396. subnectit: febris, inquit, hujus catarrhalis epidemicæ, quæ spatio sex septimanarum, omnes fere Europæ gentes affligebat, ex quibus vix vigesimus hujus morbi expertus erat, præsertim in Saxonia, causa, non erat ab alimentis, terra, aut aqua putrida, sed ab aere, vel celo potius, nempe a magna illius & anni præcedentis aeris inæqualitate, unde copiosa humorum heterogeneorum & ichorum soboles succrevit, quæ facta meatuum consti-

M 3

patione

patione & prohibita evacuatione, primum ebulluit, & postea puerefcens, hanc febrem excitavit. Quamprimum hæc invadebat, omnes vires languebant, præcordia gravitatem, cor pressum sentiebant & palpitabat, pulsus parvi, celeres & inæquales erant, anhelitus difficultis; caput erat grave, & ingravescente morbo ita agroti languebant, ut tremere & conciderent. Quidam vigilabant, alii profundior somnum habebant. Ex capite fluxus acris & subsalsus humor ad thoracem, qui tussim movebat, in extremis facibus dolores vagos & fugitivos excitabat. Initio horror, & calor totum corpus & caput occupabat, & ad tactum non erat mordax, continuus tamen, cum rubore oculorum & tuniore. Urina primum tenuis, mox crassa; alii sanguis e naribus fluebat; plevisque sudor copiosus prorumpebat, quo & febris finiebat, quarto ut plurimum die; interdum, sed raro, longius protrahabatur ad septimum, vel nonum diem. Ceterum illud quam maxime notatu dignum, quod synocha hæc epidemice grassantes & cum magna vehementia invadentes, administrata statim sub initium convenienti sanguinis per venam sectam missione, & adhibitis postea temperantibus & viscidum obstruens colligantibus, tertio mox, & quarto die fuerint solutæ, nec in putridas, aut diuturnas transierint febres, quæ non sine periculo. Et certe dici vix potest, quam insigniter febrium, synocharum æque ac ardentium vehementia in principio illico his præsidii obtundi queat ac frangi. Testis est jam ipse Galenus, meth. med. IX. perire non minus, quam vere scribens: nemo ex synocha in putredinis febrem incidit, qui sanguinem primum detrahit. Quo quidem præsidio neglecto, in summum agri discrimen perveniunt, nisi cor, vel virium robur, vel largum alvi profluvium, vel sudor ex manifesta phrenitide eripiat copiosus. Ego quoque observavi frequentius, synocham sim-

plicem, juvenes sanguine, & succis plenos, cum magno æstu, & capitis dolore, nec non anxietate, sub pulsu pleno, & crebro, prehendentem, post incilam medianam, & dato ptisanæ largo potu, intra quadriduum sudore, per totum corpus manante, fuisse solutam, remittente mox inquietudine cum æstu ac siti, & somno redeunte. Opus tamen est, ut salutaris hæc diaphoresis per aliquot dies adhuc congruis remediis servetur, & postea solutivo remedio, ex clementioribus, manna tamarindis, rhabbarbo & tartaro, alvus ducatur. Neque etiam omittenda venæsectio in initio hujus febris, si corpus sanguine redundat ac pulsuum adest magnitudo, licet haud ita pridem sit admissa. Aliquot enim exinde mortuos, vel in summum vitæ discrimen adductos novi, quibus Medici ob id sanguinem subtrahere renuerunt, quia ante unum vel binos menses modo factum; quam tamen ex longo usu atque experientia in comperto sit, hac in febre, non semel, sed bis interdum, pro virium robore & sanguinis abundantia, venæsectionem esse administrandam.

C A P U T II.

De Febre ardente, nec non Cholericæ.

Theses Pathologicæ.

§. I.

N Ostra quidem ætate, omnes acuta & continuæ febres, quæ præcedente rigore, cum ingenti æstu, siti, anxietate & pulsum celeritate junctæ sunt, vulgo vocari solent ardentes, Germanis *hitzige Fieber*. Arden-
tes &
conti-
nuæ
plerum-
que co-
fundun-
tur. Quin ipse artis parens Hippocrates, omnium febrium originem, ex bile plus, minus, vitiosa & meraci dedit, nec sanguinearum, nec synocharum facit mentionem, sed in scriptis suis, febres fere omnes continuas, in-

inflammatorias, item synochas, tam simplices, quam compositas, putridas quoque & malignas, appellat ardentis. Nihilominus tamen insignem inter has febres esse differentiam, luculenter omnino attenta observatio incurfus, symptomatum & decursus singularum, nec non curandi ratio diversa, docent.

§. II.

*Ardens
febris
quid
proprie*

Ardens itaque febris, Græco nomine causus, strictè proprie dicitur illa, quæ cum ardente & igneo quasi calore totius corporis atque siti inextinguibili, lingua simul arida, fissæ & nigra, junctæ. Binos hos enim pathognomicos causi esse characteres, veteres volunt omnes, & ob id torridam etiam hanc febrem appellant atque urentem. *Hippocrates lib. de affection. pag. mibi 167.* ita succinctè describit ardentem: *calor fervidus, sitis fortis, lingua aspera ac nigra, color subbiliosus, & sputum biliosum.* Sed *Aræteus* exactus historiarum morborum scriptor, *Lib. II. cap. IV.* hanc sistit pleniorè descriptionem: *ignis passim acer & tenuis est, sed intus maxime spiritus tanquam ab igne calidus; aeris vehemens attractio, frigidicupiditas, lingua arida, in labiis & cute squalor, algent extrema, lotium quam biliosissimum, insomnietas, arteriarum motus crebri, parvi, imbecilli, oculi puri, luculenti, subrubri, facies colorata. Quod si morbus ulterius crescit, omnia majora & sevjora sunt. Arteria minimis motibus, & creberrimis agitantur, ignis aridissimus & acerrimus, mens delirata, neminem agnoscit, siticulosi fiunt, omnia frigida attrèctare cupiunt, parietem, vestem, pavimentum, humorem. Manus frigent, sed palme perquam calide, unguis livida, spiratio crebra est & roscedus humor circa frontem & jugula.*

§. III.

*Differetia
ab aliis
causis
et
tessam-
entis.*

Hæc ardentis proprie sic dictæ febres, multum differunt ab aliis continuis. Nam in synocha, tam simplici,

quam composita & cacochymia, non tam acris & ingens calor est, neque tam inexhausta sitis, sed æstus mitior cum madore quodam. Synochæ magis invadunt sanguine plenos, habitus laxioris, laute viventes: idque potissimum tempore verno ac in regionibus temperatis; sed causi adiunguntur macilentos, biliosos, sensibiliores, generantur sub tempestate calida, sicca diuturna, & regnant maxime in locis calidioribus. In ardente porro, secus ac in aliis continuis, facies flavescit, vomitio, vel conatus vomendi cum fastidio ciborum adest, urina flammea, intensus bile tincta mingitur, & per alvum biliosa fetida multa exturbantur. Tum id quoque peculiare habent febres ardentis & quæ a copia & acrimonia bilis subnascuntur, præ aliis continuis inflammatoriis, item sanguineis & malignis, ut diebus imparibus & circa tertium exacerbentur, paribus autem remissiores sint, id quod etiam observatur in tertianis continuis, cholericis, nec non in illis quas Veteres tritæophyas dixere, quæ tertio die sine horrore & rigore periodico exasperantur, qualis observatur in hemitritæis, sive semitertianis. Accedit, quod febres, quibus sanguinis puri, sive impuri copia, complicatur, sæpius quarto statim die solvantur, sudore, vel hæmorrhagia largæ, sub facie rubicunda, quum ardentis demum circa septimum diem post rigorem, vel criticum, sudore, vel symptomaticum, inflammatione ventriculi, duodeni & partium, ad quas biliarii ductus pertingunt, funesta, terminentur. Demum ratione curationis adest discrimen. Ardentis quippe potum frigidum, ceu præstantissimum auxilium ferunt, sed non ita aliæ continuæ & inflammatoriæ, multominus malignæ & putridæ. Sanguinis missio in febribus a sanguine in non minimis valis stagnante oriundis, item inflammatorius, præsertim quæ occupant partes

& viscera sanguinea, summopere est necessaria; in ardentibus autem veris & exquisitis, eadem non opus, ut potius noceat.

§. IV.

Rarior est apud nos simplex & vera. Sed simplices ejusmodi & exquisitæ ardentes febres, frequentissimæ quidem fuerunt & sunt in Asia, Græcia, Ægypto ac Italia & ob id a priscis Medicinæ parentibus, Hippocrate, Galeno, Aretæo, fuscæ & accurate quoad prognosin & medicationem descriptæ. In temperato autem nostro climate oppido sunt raræ, ac nonnisi a liberaliori potu vini spirituosius valde, æstate ardente, motu & exaltatione impensiori animi corporisque & cohibita perspiratione, fulcitantur. Nostro potius sub cælo & inter nostras familiares magis ardentes sanguinæ, sive synochæ biliosæ, item cholericæ febres.

§. V.

Sed frequens ardens sanguinea. Synochæ autem biliosæ nobis dicuntur illæ, quæ sine præcedente singulari horrore ac rigore, cum magno ardore, siti, vigilia, anxietate & inquietudine, in corporibus sanguineo-cholericis, copia sanguinis calidi & biliosi refertis, oriuntur, & diebus imparibus, seu criticis, antecedente rigore quodam, terminantur in salutem, vel mortem. In salutem quidem solvuntur sudore, vel ut plurimum hæmorrhagia narium. Hæ enim sunt ardentes illæ, de quibus Hippocrates lib. I. epid. com. 2. notavit, omnes ex iis evasisse, quibus sanguis e naribus aut aliis viis effluxit, reliquis, quibus id non accidisset, pereuntibus. Quando vero funestus eventus, definunt, vel in partium nobiliorum, meningum maxime, pulmonum, ventriculi & intestinorum inflammationem lethalem, vel in lethalem synopen, ob sanguinem in dextro cordis ventriculo collectum, stagnantem & demum congruatum.

§. VI.

Et cholerica febris. Alterum nostris familiare ardentis complicatæ genus cholerica febris.

Hæc etiam intenso æstu, siti, angore & inquietudine aggreditur, sed cum vomitu, seu perpetuo conatu vomendi, dejectione biliosa & copiosa, extremorum frigore, ardore interno, anxietate cardialgia jungitur. Sed merito etiam cholerica hæc febris distinguenda in acutissimam & minus acutam. In illa longe major est symptomatum vehementia, dejectiones biliosæ, per superiora & inferiora copiosissimæ, junctæ cum cardialgia etiam syncopatica, & plerumque ante septimum diem necant vehementi ventriculi & intestini duodeni inflammatione, cujus indicia vehemens circa præcordia & fixus igneus ardor, cum extremorum refrigerio; summa inquietudo & anxietas, singultus & eructatio bilis & salivæ liquoris copiosa, ictus faciei color, nec non facies cadaverosa, sic dicta Hippocratica. Nonnullæ non adeo acutæ, sed longius extrahuntur, ita tamen, ut subinde remissione, vel plane intermissione quadam interpolentur, & vel quotidie, vel tertio quovis die, cum vomitibus, anxietatibus & refrigeratione iterum exacerbentur, merito quotidianæ, seu tertianæ continuæ vocandæ. Sed hæ ipsæ, nisi congruis cito succurratur auxiliis, in lentas febres perquam facile degenerant, & stomachi diuturna vitia, dolores pressorios, ructus, inflationes, ob erosionem ventriculi, aut duodeni, a mordaci bilioso succo, vel superficiei tenus, vel profundius factam, inferunt.

§. VII.

Ad causas & generationem harum febrium, quod attinet, illa quidem exquisitæ ardens, qua summo fervore & incendio, cum linguæ siccitate & siti clamosa, tam partes internæ, quam externæ, uruntur & exsiccantur, causam non habet aliam, quam celerissimam sanguinis & humorum agitationem, per fibroso vasculosam totius corporis compagem, partim spasmo tensam atque contractam, sub

que vi acutissima.

Et minus acuta.

Causa præsumpta ardentia.

sub quo motu attritivo solidorum ad fluida & fluidorum ad solida, intestinus partium sulphurearum quoque augetur, unde inflammatorius calor, fluidas diffans atque consumens & solidas siccans & adurens, enascitur. Hic vero ætus in corporibus sanguine & succis plenis ob fibrarum molliem & laxitatem, lenior est atque remissior, ac febris emergit mitior ardens, minus exquisita, in qua non tam impena cutis & facium siccitas, neque etiam sitis adeo urgens. Et in illa ardentis specie, quam cholicam diximus, non tantum, ob partium salino-sulphurearum in succis redundantiam, & minima nonnulla vascula angustata & obstructa, celerior est motio, verum etiam succus biliosus copiosus in hepate secretus ac in duodenum & ventriculum effusus, acrimonia, & mordacitate sua nerveas tunicas acrius sollicitat, lancinat, arrodit & inflamat, ex quo symptomata huic febre propria, ardor, anxietas cardialgica, nausea, vomendi conatus, impetuosa per superiora & inferiora biliosa dejectiones.

§. VIII.

*Causa
antecedens.*

Omnia igitur, quæ sanguinem exæstuant & uberi particularum sulphurearum in sanguine proventui favent, liberum quoque ejusdem per minima partium vascula transitum retardant atque impediunt, ad generationem ardentium febrium faciunt. Hinc est, quod iisdem præ reliquis inprimis pateant, qui biliosa constitutionis, stricioris habitus, potibus spirituosius indulgent, crebrius animo, præsertim ad iram moventur corpusque vehementiori motu exagitant. Neque minus inde ducenda ratio, quod sub cælo calido & in locis meridionalibus frequentissima sit ardens exquisita, nec non quod apud nos, post diuturnum solis æstate sicca fervorem, succedente autumno frigidiore aura, crebrius incidunt, quin epidemice quandoque cum diarrhæis biliosis, dysenteris, tertianis duplicibus & conti-

nuis grassentur cholicæ febres. Quæ autem ingenitam his ad concipiendum hunc morbum dispositionem effectui dant, sunt maxime perspiratio cohibita & vehemens ira. Nimirum quando succi calidis sulphureis particulis scatent, harum vero per vascula minima exhalantia diffusio, sive per aerem crassiorem frigidum, sive improvidam refrigerationem, interceptur, manent intus, intestinum motum suscitant & febrem accendunt. Vehementis autem iracundiæ in corpore effectus, ut non tantum in universo systemate nervorum ac vasorum motus intensio, & rigida spastica strictura inducat, sed & præ ceteris in ductus nervoso-musculosos biliarios agat eorumque motum peristalticum fortiter augendo, ex toto systemate horum canalium exprimit biliosum succum eundemque in duodenum truat copiose & impetuoze. In quo flexuoso sinu dum stagnat, cum salivalibus succis & acidis cruditatibus mixtus fermentescit, eoque mordacem & tantum non causticam indolem, acquirit, cujus index est color viridis æruginosus, qualis a commixtione bilis cum spiritu acido corrosivo, in oleo vitrioli, & aqua forti, emergere solet.

Curatio.

§. I.

In medicatione probe distinguenda diversæ ardentis species & corporum ratio habenda. Nimirum quando ardentissima est febris in corpore bilioso, macilento, sanguinis & succis minus pleno, non habet locum sanguinis missio. Neque etiam eadem admittenda in febribus cholicis, tam acutis, quam intermittens typum servantibus & cum numerolis dejectionibus per os & alvum, summa præcordiorum anxietate & extremorum frigore stipatis. Sed ubi juncta ardens sanguinis plenitudo, & febris est nostris frequentissima, quæ ex veterum denominatione synochus biliosa, si-

*Sanguis
non la-
tis-
sim
mis-
cet.*

ve

ve putrida, recte dicitur, nunquam non perneccessaria est ac utilissima sanguinis conveniens, sufficiens & proportionem virium & valorum amplitudinis, proportionata missio. Hæc enim facta, non modo vehementia febris & symptomatum multum frangitur, sed brevis etiam & felix eventus, ceteris paribus, sperandus. Contra ea experientia docet, gravius semper & periculosius decumbere hac febre, feminas inprimis & sanguine abundantes, si in principio omissa sanguinis subtractio. Tum enim natura ipsa superflui sanguinis excretionem, per nates potissimum, molitur, quod si non critico & convenienti tempore fit, nec sufficienter succedit, sanguinis in vasis cerebri subsequitur stasis, phrenitidem valde periculosam membranarum cerebri inducens.

§. II.

*Æstus
ac sitis
temp.
randa
frigida
potu.*

Post sanguinis missionem omni studio eo annutendum, ut igneus iste totius corporis æstus cum immodica siti & faucium ariditate, removeatur iis, quæ astuosam illam partium sulphurearum agitationem figunt & temperant, ac præterea fibrarum rigidum spasmus laxant & humores in vasis minimis stagnantes diluunt, fluxiles reddunt & obstructa referant, ut æquabilis & liberior fiat per loca convenientia & vasa transitus. Hunc in finem veteres omnes dilaudant potum frigida aquæ. Hippocrates de affect. §. 2. in ardente febres dandas præcipi potiones frequentes & paulatim quam frigidissimas. Aretæus lib. 2. c. 3. si biliosus, ait, vomitus & distensio, adest fastidium, anxietas, virium labefactatio, tunc frigida aqua cyathi duo vel tres propinandi sunt ad ventris adstrictionem, facile enim frigida in ventre incalcescit. Neque minus Galenus meth. med. lib. 9. cap. 5. præter venæsectionem, potionem frigidam impense laudat, adjecta ratione, quia extinguit febrem & naturam rebusam reddit, ut deinceps per alvum & sudorem expellat, quæ noxia sunt.

Idem sentit Celsus lib. 3. cap. 13. si, inquit, in summo incremento est morbus ardens, utique non ante diem quartum, magna siti accedente, frigida aqua copiose præstanda est, & ad satietatem danda, qua pro medicamento utuntur. Ubi factum est, multa veste operiendus, & collocandus, ut dormiat. Fereque post longam sitim & vigiliam, post multam satietatem, post infractum calorem, plenus somnus venit, per quem ingens sudor effunditur idque præsentissimum auxilium est. Has tamen subnectit cautiones: sed in his tantum, in quibus præter ardorem nulli dolores, nullus præcordiorum tumor, nihil prohibens, vel in pulmones, vel in faucibus, non ulcus, non defectio, non profluvium alvi fuit. Si quis vero in huiusmodi febre leniter tussit, is neque vehementer sitire debet, neque aquam frigidam bibere. Accedit Alpinus med. meth. lib. 2. ita habens: in continentibus febribus vehementer astuosus, Medici omnes largum potum algida aquæ exhibere susceperunt, quia calorem nativum concentrat, ut statim inde sitis & calor cesset: roboratur inde totum corpus & aqua epota digeritur & plerumque largissimos sudores frigida aqua potus suscitatur, nonnunquam vomitus biliosus fiunt & aliquando per alvum copiosi humores profluunt & urinam copiosam excitat. Mirabile est, concludit, quomodo tale præsidium has febres expugnet, nam excretionibus, quas aqua suscitatur, hæc febres finiuntur. Idem auctor Ægyptiis hoc in usu, quin inter secreta fuisse de Med. Ægypti. lib. 4. capit. 15. tradit, aliqui, scribens, pro secreto habent synochas & ardentes febres, multam aquam anguria (quæ cucumeris species) egrotis propinantes, sanare, si modo febricitantes ea multis diebus in cibo ac potu sola utantur. Alii tempore vehementioris æstus, largius frigidam potandam concedunt, quæ epota, ægrotis multis pannis contegentes, sudorem procurant, quæ non paucos audio ibi sanatos fuisse.

§. III.

§. III.

Polypo-
sibus a-
dus re-
frigeran-
tibus.

Nec immerito tam magnifice de frigida potu in ardentibus sensisse Veteres, uberius testatur & ratio & experientia. Nisi enim ventriculus, vel alix internæ partes jam vera inflammatione affectæ, nec summa cum extremorum frigore anxietas, neque etiam pullum contractio & sanguis deficiens adfit, utique aqua bonæ notæ, subfrigida, non prorsus gelida, haustu, non simul & semel, largiter tamen pota, egregie prodest. Nam frigus in humido ætuofo nimis partium sulphurearum & ætherearum in sanguine motum obtundit, fibrasque remissiores adducit nimiumque distentis contractilitatem & elasticitatem justam reddit. Neque etiam a frigore noxa timenda, quia frigidum, succellisv haustibus corpus subiens, a calore interno tepescit, qui humidus tepor ad relaxandas spasmo contractas fibras & succos in minimis stagnantes expediendos, apprime proficius, ut hinc sudor & urina copiosius fluant & alvus moveatur. Sed quum in septentrionalibus nostris regionibus admodum raræ leves ejusmodi, puræ & subtiles aquæ, reperiantur, coctione & admixtione congruorum corrigendæ utique. Ipse Hippocrates aquam cum hordeo coctam jam in ardentibus laudat. Et Aræteus aquam cum lacte mixtam in cholera commendat. Qui nostratibus solennes & proficui deprehensi frigidi potus, sunt maxime, julpia, ex aqua fontana cum succo citri & saccharo nec non ptisanæ ex rasura cornu cervi, radice scorzonæræ, cum sirupo acetositis citri, vel juleporosarum & spiritu vitrioli, conditæ, item aqua cum frusto panis cocta. Huc quoque referendum serum lactis dulce, vel acidulum, cum succo citri coactum, item aquæ minerales temperatæ, quo nomine celebres acidulæ Selteranæ, Antonianæ & Vildungenfes.

§. IV.

Ad obtundendam tandem & con-

Acrimonia ob-
scuranda

temperandam, in cholericeis potissimum febribus, acrimoniam acidam causticam succorum biliosorum in ventriculo & duodeno stagnantium, spectatæ virtutis ex compositis pulvis Marchionis maximeque pulveres absorbentes, quæ commodissime ingrediuntur terrea teneriora, lapides cancrorum, mater perlarum, conchæ præparatæ, cornua & ossa philosophice præparata, nec non ex commendatione Langii atque Cratonis crystallus montana. Nobilis quoque ad æstum extinguendum & intestinum motum, componendum nitri virtus quod his pulveribus cum fructu ob id subinde admiscendum. Sed necesse est, ne pulveres ejusmodi temperantes in sufficienti quantitate diluti vehiculi assumantur, crebrius etiam & convenienti tempore. Neque minus ex usu sunt diluentia ac demulcentia, emulsiones scilicet ex amygdalis, seminibus quatuor frigidis, præsertim cucurbitæ, cum aquis florum, quæ paregorica simul virtute pollent, sambuci, rosarum, buglossæ, primulæ veris, tiliæ, liliorum convallium, nec non aqua ceraforum nigrorum. Conducunt quoque hoc nomine gelatinæ ex rasura cornu cervi, lac ipsum cum aqua mixtum, oleum amygdalarum dulcium, serum lactis dulce, item juscula ex pullis gallinaceis contusis & in vase clauso cocta. Et hæc utique remedia apprime proficua sunt ad arcendam inflammationem partium nervoso membranacearum, quæ his morbis eventu demum accedit funesto, modo exhibeantur debito ordine, tempore ac dosi, cum judicio & observatis quibuscumque cautionibus jam subnectendis.

Caute, & observationes
prælicæ.

§. I.

Sicut in curatione omnium acutarum febrium; ita maxime ardentium & quæ ex inflammatione sunt, tutissima

fima & optima methodus est, per totius morbi decursum, placide & moderate procedere, omniaque quæ a temperie & moderamine, quoad pharmaciam aque ac diætam & regimen, recedunt, evitare sollicite. Egregium in primis hanc in rem est *Celsi lib. 3. c. 7.* monitum, ita habens: *etiam amplo conclavi ager tenendus est; quo multum & purum aerem trahere possit, neque multis vestimentis strangulandus, sed admodum levis tantum velandus est. Possunt etiam super stomachum poni folia vitis in aquam frigidam tincta, ac ne nimia sui vexandus est.* Moderatus quippe & æqualis calor, in febribus hisce, ad materiæ morbificæ correctionem, resolutionem & ex corpore distillationem, plus præstat, quam omnis, quantumvis pretiosa, medicina. Sed nihil vicissim perniciosius, quam fervido conclavi accendere, vel etiam abstinentia potus intendere, calorem immodicum, qui vires exsolvit, debitam vitiosi humoris a succis vitalibus se & excretionem impedit, & humidum ad expeditum sanguinis & humorum progressum & ad coarctata & repleta minima vasorum aperienda & relaxanda necessarium, absorbit. Neque ea propter semper utilis, sed sapius nocivus, in æstuosis hisce febribus, frequens porum calidorum & insulorum theiformium usus. Multo vero magis detrimentum procrant ea, quæ calefaciunt, massam sanguinis commovent & positivo sudorem movent. Deinceps non sine ratione *Celsus l. c.* commendat amplum conclave & aeris puri usum. Nam sicuti subtilior & ætherea elastica in aere substantia, genuinum illum pabulum & fomentum est, quod virtutem vasorum elasticam vitalem systolicam & robur partium sustinet; ita aer multis humidis & pravis effluviis inquinatus & ob id vi elastica spoliatus, vel sanis, tanto vere magis infirmis corporibus, adversus est atque damnosus. Neque aliam fuisse causam arbitror, quod

plurimi ex plebeis, quorum natura ad vincendum morbum alia satis valens, in febribus acutis pereant, quam conclavia angusta, humilia, & haud raro nimis calefacta, in quibus, præsertim quando plures decumbunt, aer morbidus & tetrus halitibus gravis est, quem continuo hauriunt.

§. I.

Natura etiam febrium continuarum medicatrix optima. Igitur huius motus cum cura attendendi ab artifice. Exserunt autem hi sese maxime per rigorem, qui ex medulla spinali, cum horroris & frigoris sensu, venit, & certis temporibus, diebus maxime imparibus, dimidio quarti, septimo, undecimo & decimo quarto, accidit. Est quippe hic rigor non nisi affectio generis nervosi universi corporis, spasmodica, qua sanguis & humores ab exterioris corporis peripheria, versus interiora, cor, cerebrum & vasa majora, cum quadam vehementia peluntur, eaque propter extrema refrigerant, interiora vero sanguine nimis replentur & distenduntur, unde pulsus contractus est, pectus angitur faciesque cum vasis capitis turgescit. Quod si igitur post hunc rigorem, succi intus acti æquali renisu & auctiori cordis & arteriarum systole ad corporis superficiem repelluntur, sapius tota morbi & causæ morbificæ vis, uno impetu, per largum universi corporis sudorem, aut narium stillicidium, frangitur penitusque eliditur. Sic procedens rigor salutarius est, criticus ob id recte vocatus, post quem arteriarum ictus æquabiles sunt & molles, circulus sanguinis debitus & vires cum somno redeunt. Sed ubi cordis & vasorum systaltica vis non tam valida est, ut appulsu in sanguinem iterum extus agere possit, symptomaticus est rigor & malus. Tum enim nec corpus incalcescit rursus, nec pulsus æqualis fit, nec sanguis per nares, nec sudor calidus universalis per poros, sed particularis & frigidus circa caput & collum, effertur, nec corpus cum

Natura
motus
attendendi;

Et est
parum.

animo reficitur, nec somnus redit. Sanguis potius intus in minimis vasibus impactus subsistit, ac in cerebro phrenitidem & convulsiones, circa cor & pulmones, summam præcordiorum anxietatem, spirationem anhelosam, difficilem, viriumque ad animi usque deliquium dejectionem, facit, ut postea nono plerumque die, mors excipiat. Quandoque etiam extra criticos dies accidunt ejusmodi rigores, sed hi pariter sunt symptomati, malumque prælagiunt eventum. Hi itaque naturæ motus, mortem, vel salutem, adducentes, probe a medente attendendi. In hoc enim præcipuum ad prognosin & tempestivum remediorum usum versatur momentum, quia totius doctrinæ practicæ fundamentum, quod optime tenuit primus artis parens Hippocrates, quod serio inculcarunt optimi & fidelissimi hujus interpretes, Mercurialis atque Diverius, sed ex nostris norunt paucissimi.

§. III.

Quando sic natura motus instituit extraordinarios, quiescendum Medico nihilque movendum. Abstinendum quoque plane a cibo. Et corpus tantum in moderato & æquabili calore conservandum. Si autem naturæ facultas ad expellendum sanguinem & excretiones afficiendis, sola non sufficit, juvanda congruis auxiliis perite, sive interius analeptis & diaphoreticis temperatis, sive exterius derivantibus & discutientibus. Nam profecto nunquam magis, quam in periculosis & acutis morbis, summo opere necessaria maximique momenti est, temporis in agendo opportunitas.

§. IV.

Ubi igitur post rigorem incidit cephalalgia plethorica, cum incipiente mentis emotione & nares parum sanguinis stillant, epithema nobis usitatum, ex aceto rosarum, aqua rosarum, camphora in spiritu rosarum soluta, nitro & oleo ligni Rhodii, subfrigide, non modo temporibus,

sed & melius raso toti capiti refrigerando, discutiendo, & inflammationi resistendo. Idem hoc epithema, linteo triplicato lato, præcordiis impositum, ad levandam anxietatem, inquietudinem depellendam, & spirationem facilitandam eximii usus. Optimum tamen etiam auxilium ad arcendam phrenitidem expectandum a venarum in naribus, sive id fiat per instrumentum scarificatorium, sive intrusum culmum straminis, apertione, tepesactis simul & frictis pedibus atque femoribus & data interius mixtura discutiente, diaphoretica & analeptica cum aceto stillatitio, aqua cinnamomi, rosarum, cardui benedicti, mixtura simplici, cinnabari, lapidibus cancorum & bezoardico minerali.

§. V.

Ad sedandam sitim & humectandas fauces aridas cum lingua, ego non præsentius vidi remedium, quam serum lactis dulce, in cujus mensura nitri puri drachma dimidia soluta, quippe quod crebrius, sed parvis haustibus subfrigide potum, æstum præternaturalem simul extinguit. Os quoque & fauces subinde eluendæ aqua, in qua rob diamoron & nitri sufficiens quantitas soluta. Præbere etiam hæc potest gargarisma. Injections vero per siphonem nunquam probe, quia valido attritu augment do-
lorem & inflammationem. Præterea ad præsciendam anginosam inflammationem, insigniter prodest linctus lente deglutendus, ex julepi rosarum uncia, nitri puri gravis 5. & camphoræ granis tribus, in drachma una olei amygdalarum dulcium solutis.

§. VI.

Urut alvum purgantia, ratione docente & experientia monstrante, in febribus ardentibus, non sine periculo præbeantur; e re tamen est, ut alvus semper sit libera. Sub morbo igitur hoc optime præstant glandes & clysteres, ex solo lacte, melle & pauxil-
lo

Naturæ
bando
naturæ
sed ju-
vanda.

Caput
defina-
danda.

Stilis, fr.
danda.

alvus
perire
movet-
da.

lo nitri. Facta vero crisi & coctione, ex urinæ sedimento cognoscenda, alvum utique clementioribus laxantibus ducere, tamarindinatis, mannatis, rhabbarinis, passulatis & tartareis, expeditissimum, quo vitiosi succi, in primis viis per ipsum etiam morbum geniti, exturbentur, ne novo morbo ansam & causam præbeant.

§. VII.

Frigida potus nulli. Aquæ frigida potio, a veteribus eximie collaudata, heroicum hoc in morbo & magnæ efficacæ est remedium, eaque propter attentionem & circumspectionem Medici poscit. Supra tamen satis fusc jam expositum, cur & quando ex usu sit. Heic igitur monuisse sufficiat, nunquam simul & semel magis haustibus præbendum esse frigidum potum, sed successive & crebro; nunquam in principio morbi, sed elapsi jam aliquot diebus; nunquam tempore accessionis, vel exacerbationis, vel etiam sub rigore & pulsu parvo, aut intermittente; nunquam nisi plethora prius soluta. Sed quando extrema calida, pulsus æqualis, celer & magnus.

§. VIII.

Ardens mensura semperanda. Si febris est cholericæ, acuta, admodum periculosa, ob succos biliosos mordaces nimium & corrosivos, nervas ventriculi & intestinorum tunicas arrodentes, celeri & efficaci auxilio est opus. Tum igitur consultum est, pulveres absorbentes ac temperantes, crebro & majori, quam alias moris est, quantitate, propinare cum diluentibus ac demulcentibus. Quo nomine ego nunquam non expertæ virtutis commendando pulverem ex lapidum cancrorum, matris perlarum, cornu cervi sine igne, crystalli montanæ, sive lapidis talci calcinati, ana drachma, nitri scrupulo, de quo singulis horis fumenda drachma una, cum emulsionis amygdalatæ uncis binis, cui drachmæ duæ olei amygdalarum dulcium commixtæ. Ad impetuosas autem biliosas excretiones com-

pendendas, præfabilis virtus est liquoris nostri anodynæ mineralis, præsertim si cum aliquot guttis olei macis essentificetur & cum diluto vehiculo, vel aqua tantum frigida, propinetur. Quia enim nimis celerem systalticum, vel peristalticum motum in ductibus biliariis sistit, efficit, ut minor copia succi biliiosi ad duodenum tradatur & ob id copiosior excretio sistatur. Et certe his prædiis, debito tempore, congrua dosi & mature usurpatis, & cholicam, & dysentericam passionem, brevi fuisse sublatam, multis exemplis edoctus novi.

Enarrationes Morborum.

OBSERVATIO I.

Summus quidam militum præfectus, quem vocant Generalem, quædragenario major, sanguineus & viridus, laute vivens, vinique potissimum potui indulgens, ceterum bene valens, nisi quod vere & autumnio, rheumaticis & catarrhosis defluxionibus affligeretur, potarat in convivio liberaliter vinum potens Hungaricum Tockavienſe, ad mensuras minimum quatuor, eodemque plenus, vespere sub cælo nubilo & frigido in villam suam vicinam redierat. Redux factus, noctem insomnem & mire æstuans exegit, mane expertus calorem intensissimum, cum pulsu magno & celeri, cephalalgia, virium prostratione, faucium ardore ac siti. Bibit quidem infusum theæ, sed inde anxietas increvit & vomendi conatus accessit. Sumit pulverem absorbentem & nitrosum, sed symptomata persistenterunt. Admisit quoque venæsectionem in brachio, sed sine levamine. Hinc vocatus ego quarto die, offendi ipsum ingenti æstu affectum & summo opere conquerentem de ardore ventriculi ac siti. Illico igitur removi cerevisiam lupulatam valde & spirituosam, male eoque ad sitim extinguendam liberaliter datam. Annuat æger

æger ac enixe petiit haustum frigide. Ego vero sic condere nolui, sed paravi julapium, ex aquæ fontanæ mensuris duabus, succictri uncia, cum tantundem julepi rosarum, de quo successive biberet & cum quo sumeret, binis quibuscumque horis, pulverem ex matre perlarum, conchis, nitro & lapidibus cancrorum. Æger impatiens quatuor haustibus julapium ingurgitavit omne, tres etiam assumpsit pulveres ac inde refrigerium sensit internum, melius quievit & parum sudavit. Jussit itaque ut denuo conficeretur julapium, ejusdemque mensuras duas intra aliquot horas me infcio ingestis. Inde vero incidit in effusissimum sudorem, sequuntur alvi dejectiones crebriores, somnus rediit, symptomata discussa & convulsi.

Epicrisis.

Veteres, & inter hos maxime Galenus, Aretæus ac Celsus, aquæ frigidæ potum in synocha & ardentissima febre miscebat commendarunt, quin in hujus usu omnem fere salutis spem reposuerunt; hac tamen cum cautela, nederetur ubi interna jam inflammatio, scirrhus, aut tumor œdematosus est. Ego quoque præstabilem simplicis hujus virtutem multoties expertus sum in cholericiis passionibus, ad temperandum bilis ardorem & acrimoniam, viresque languentes suscitandas. In nostro egregia pariter ipsius fuit facultas, maxime quod sudorem movit. Neque vero etiam nocere hoc in casu magna julapii quantitas potuit, quum sanguis ac copia Hungarici vini vehementer exagitatæ esset & quasi incensus. Etenim debet esse proportio quædam inter vim morbi & vires remedium, maximeque huic febri, perite monente Aretæo, magnum ac celer remedium opponi. De singulari autem aquæ effectu sudorifero notari in primis meretur Riverii testimonium Cent. I. obs. 19. ita habens: *observandum a spiritu sulphuris, vel ejus loco spiritu vitrioli, cum aqua exhibitio,*

sudores copiosos fuisse provocatos; quod multis experimentis nobis immotui, qui plures tertianas curatas vidimus eodem remedio, in summo accessioneis astu & urgente siti exhibitio; unde copiosi sudores provocabantur, a quibus non solum paroxysmus, sed etiam totus morbus integre solvebatur. Minuenda tamen est in minori aquæ quantitate spiritus quantitas, ne minimum acefcat. Cæterum sicuti aquæ frigidæ potus & refrigerantia efficacissima in febre, quæ a sanguine propter spirituosorum abusum nimium exultuato accenditur; ita vicissim aquæ calidæ potus, in febre, quæ in sanguineo, pituitosis, ex obstitipatis per aerem frigidum & humidum cutis poris inducitur, virtutis est longe saluberrimæ. Vidi ego sæpe plebejos, sub cælo pluvioso, nebuloso & humido inter labores versantes diu & inde febre correptos, solo potu calido, ex aqua, cum carduo benedicto & scabiosa decocto, adjecto equali mensura vino, & calide pota hac mixtura, sudore inde oborto, cito ac tuto morbum diseussisse. Quod autem frigida etiam sudorem movere possit, ratione non caret. Nam expansum nimis vasorum elaterem adducendo, tonum & robur ipsis restituit. Calorem fervidum restinguendo, impedit seri & lymphæ coagulum, quod ipsis a forti calore induci albuminis ovi exemplo constat. Tenaces autem succi, minima vasculorum excretoriorum obstruentes, liberam evacuationem impediunt. Frigidum quoque æstuantî corpori immixtum tepescit, tepidumque factum fluxilitatem humoribus conciliat, & aridas exsuccas partes mollit.

OBSERVATIO II.

Generosissima femina 36. annorum, *Synocha* sanguineo-cholerica, natura sensibilibior, animo in affectus prona, ingenio alacris & sagax, ceterum corpore nervosa & robusta, ciborum appetens & liberaliter cœnans, ob alvum ad-

strictiorem & collectas inde cruditates diu conquesta est de doloribus pectoris & inflatione ventriculi ac hypochondrii sinistri, mensium quoque, ob uterum ex crebra & annua fere imprægnatione debilem, fluxum, ratione copix & temporis, non experta est legitimum. Ad tollenda hæc vitia multis quidem usa est medicamentis & Medicis, sed sine levamine. Aquarum autem medicatarum potum, ob ventriculi imbecillitatem, & atoniam ferre potuit nunquam, meliustamen balneum ex aquis Tœplicesibus. Accidit iterea, ut medio vere post gravem terrorem & exandescientiam, præcedente levi horripilatione, incideret in febrem valde æstuosam, quæ sitim cum calore accendit intensissimam, somnum excussit omnem, viresque mirifice prostravit. Accitus primum Medicus loci, qui venæsectionem, ante sex hebdomades vix admissam, reiterare renuit. Quinto die vocatus ego, pulsus fortem & magnum deprehendi, cum æstu intolerando, anxietate circa præcordia, inquietudine, insomnia & dolore dorsi. Pugnavi igitur adversus hæc symptomata diluentibus & refrigerantibus potionibus, pulveribus absorbentibus, nitroso-diaphoreticis, cum succo citri permixtis. Fluxit inter hæc ex utero ichor cum sanguine, ad 25. horas. Sed septimo die incurrit horripilatio, extrema refrigerata, pulsus celer & contractus factus, facies turgida, oculi rutilantes & levis cogitationum aberratio visa. Exactis tamen duabus horis & data mixtura discutiente diaphoretica, ex aqua cardui benedicti, ceraforum nigrorum, theriacali, aceto destillato, antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum, cinnabari & sirupo acetositate citri, rediit calor per totum corpus ad pedes usque, pulsus increbuit, oculi splendorem rutilantem posuerunt, & per universum corpus fausto prodiit omne sudor, quem temperatis diaphoreticis & infuso

theiformi secundare iussi. Inde magna sequuta symptomatum remissio & ægram in vado constitutam esse, visum quidem, sed quia somnus redire noluit, neque æstus penitus remisit, neque etiam vires restitutæ, non sufficientis & omnibus numeris absolutæ criseos fuit indicium. Nec vanus fuit metus. Nono enim die, post lenem rigorem in dorso, novus paroxysmus febrilis incescit, cum magna præcordiorum anxietate, intensiori æstu, inquietudine, spirandi difficultate, ita ut ægra corpus mirum jectigaret & lectum subinde mutaret. Postero die purpura rubra cum alba comparuit & collum totumque pectus obledit, quæ congruis præsidis excepta. Decimo die sanguis rursus profluxit aquosus ex utero, in abdomine oborta tormina & per alvum feces liquidæ & biliosæ, postea etiam sine sensu, feceserunt, & luculenter prodiderunt gravem in intestinis inflammationem eamque; sphacelosam, quam præterea borborygmi in ventre post assumtum potum arguebant. Undecimo die, post perpetuas tandem vigilias mens alienari cœpit, pulsus reddi convulsivus, spiratio fieri anhelosa, subsequente paullo post morte, ob vim cordis, & vasorum vitalem elasticam per morbum diuturnum, & vigilias continuas fractam, nunc deficientem adeoque naturam penitus succumbentem.

Epirisis.

Febris hæc merito vocanda synochacachomica, sive putrida universi corporis inflammatoria, ex abundantia impuri sanguinis progenita, quæ, si viscera offendit minus integra, ut hic ventriculorum & uterum, raro ex voto, sed plerumque funestum, fortitur eventum. Ego vero etiam summo opere improbavi, sed tacitus, ne Medicus primus malum nomen incurreret, ob factum, quod insectum fieri non poterat, quod neglecta in principio sanguinis, missio in corpore plethorico, & cacoehymico, sub pulsus vehemen-

men-

menti, duro & magno, unde etiam ipsa natura a copia sese per uterum liberare molita. Licet etiam septimo die criseos indicia comparuerint, somni tamen & virium defectus, cum resistente calore, imperfectam eam fuisse prodidit, & latitare adhuc intus materiam perniciosam. Fuit hæc purpuracea, quæ teste experientia, in corporibus imparis cacochymicis, præsertim feminarum, sub declinatione febris continuæ succedere solet, criticis diebus. Sed funello plerumque eventus. Natura enim, siue potentia elastica cordis & vasorum, morbi vehementia jam debilis nimium, eandem minus vincere & expellere potest, unde de novo in minimis vasis sunt itales inflammationes; tandemque mors excipit. Notra in ægra insanabiles hæ inflammationes circa uterum & maxime intestina confederunt, easdemque dejectiones aquosæ cum torminibus, præsertim involuntariæ, ob secesum partium serosarum a sanguine coagulato flagnante, abunde satis indicarunt.

OBSERVATIO III.

*Febri
ardenti
sanguis
nec
pleno
potest
curari.*

Dux militaris quinquagenario major, sanguineo-cholericus, robustus, sanguine plenus, laute vivens, plus vini, quam cerevisiæ bibens, in iram & vehementes animi affectus, cœlebs, sed veneri vagæ admodum indulgens, postquam ebrius vehementer excanduisse & postea cum concubina habuisset rem, incidit illico in febrem vehementissimam ardentem. Invasit hæc cum artuum tremore, juncta fuit summa præcordiorum anxietas, ætus in pectore ingens, capitis dolor, somnolentia, nec non mentis emotio. Conquectus simul est de dolore lateris dextri & quarto die expuit tui sanguinem cum pituita mixtum. Secta quidem fuit in principio vena, sed quia inde nullum levamen, vocavit me. Erat autem æger, quem advenire, impatiens quandoque & irre-

Tom. IV.

quietus, quandoque somnolentia & torpore obrutus, sitis ingens, alvus adstricta, calor vehemens, urina tenuis flammea. Expenfis cunctis inflammationem ventriculi & pulmonum ac minus fastum eventum sum suspicatus; ideoque ad contemperandum iterum illum inflammationum æstum pro viribus adhibuit præsidia. Clystma scilicet emolliens & relaxans, ex sero lactis, melle ac oleo amygdalarum dulcium, cum momento nitri alvi injicere jussi ad uncias 12. aliquoties, non tam ad purgandum, quam potius ad humectandas & relaxandas intestinorum tunicas, liquidem clysteres stimulo carentes, aliquoties injecti & diutius retenti, balneum quasi præbent internum. Dein quum pulverulenta averfaretur omnia, emulsionem conficiendam scripti, ex decocti cornu cervi mensura, amygdalarum dulcium uncia una cu ei dimidia & seminum quatuor frigidorum majorum ana drachmis duabus, additis aquæ ceraforum nigrorum uncis binis totidemque rosarum, matris perlarum, nitri depurati ana drachma, julepi rosarum uncia una. Hanc intra aliquot horas rebibit ac præterea pitisanam ex hordeo, rasura cornu cervi & scorzonera, tam avidè ob urentem sitim ingurgitavit, ut 24. horarum spatio, vel septem ejus mensuras epotaret, idque per aliquot dies. Dedi etiam quandoque jusculum avenaceum cum aliquot cochlearibus olei amygdalarum dulcium. Et exterius thoracem dolentem atque præcordia invungere jussi linimento ex olei amygdalarum dulcium uncia, camphoræ drachma & extracti castorei liquidi drachma dimidia. His æstus resinctus septimoque die urina turbata ac nonnihil ad fundum dimisit. Accessit nono die diarrhœa, ut plus quam decies intra diem & noctem deiceret, cum levibus torminibus in ventre. Successit hic fluxus alvi per quadriduam, ac interea nihil sumisit, quam juscula confortantia carniū

N

cum

cum tantillo vini & macis. Sic felicitissime febris soluta, & coque facto, vires redierunt cum sanitate.

Epicrisis.

Natura valens & robusta, congruis auxiliis adjuva, utique sæpe miracula præstat, seu effectus extraordinarios plane. Quare ego non facile spem abjicere soleo, in perniciosis etiam & inflammatoriis febribus, quando ægri multum sitiunt & copiose ingerunt liquida, sed commoda. In his enim magna vis, febres cum magno ardore junctas, sanandi. Nam fluxiles & dilutos reddunt spissos humores, qui obstructions valorum efficiendo, æstum augment liberantque exhalationem, tam in, quam extra corpus, interceptiunt. Aridas quoque & nimis rigidas fibras molliendo, febrem efficiunt mitiorem & corpus disponunt ad excretionem. Nihilominus tamen prudenter etiam se gerat artifex in horum benignorum & innocentium remedium usu, & caveat, ne febrem, quæ naturæ medicatricis opus, quo auctiori sanguinis motu obstructions & stases viscidorum fucorum dissolvit, nimium deprimat. Nam in febribus minus æstuosis & corporibus phlegmaticis, diluentia liberalius data plus nocent, quam profunt. Ubi vero æstus fervidus in sanguineo-choleericis, & massa sanguinis copia parium sulphurearum referta, largior liquidorum potus, modo ventriculus eum subigere possit, non nocet, sed præstans est medicina. Nisi enim in his nimis calor sistatur, vires brevi exsolvit & lymphaticos humores in crassando ac coagulando, ipsam gangrenam partibus internis inducit.

OBSERVATIO IV.

Illustrissima femina tenera & exquisiti sensus, 24. annum haud ita pridem egressa, appulerat in Carolinis, potatura thermales aquas. Sed quum tertio die ira percita esset & cerasa cum fragis avidius ingessisset,

in prandio incidit in passionem cholericam. Vomuit nempe & deiecit copiose, intra diem & noctem plus quam vigesies, cum anxio æstu & colore circa præcordia, extremorum refrigerio, magna inquietudine corporisque jectigatione. Accersitus ego hac cum tantundem juris pullorum tepide bibere, binis quibusvis horis pulverem ex cornu cervi sine igne parato, lapidibus cancrorum & pulvere Marchionis, æquali pondere mixtis, ad drachmam unam sumere & exterius abdomen inungere jussi totum linimento, ex tribus olei amygdalarum dulcium partibus, una olei menthæ & dimidia olei destillati confecto, positis supra linteis complicatis calidis. His anxietates & tormina sublata, evacuatio per superius & inferius imminuta, & intra triduum, addito pulveribus cortice chaccarillæ, morbus facili & explicata curatione discussus.

Epicrisis.

Nil perniciosius est irasci stomachus fermentis cibilibus cibis factus, His enim animi motus mox spasmo stringit stomachi & intestinorum tunicas, & facit, ut humores in hoc cavo hærentes, diutius detineantur ac ipsa hac mora mutua quasi confermentatione, indolem contrahunt sæpe tantum non venenatam. Tanto vero magis omnia hæc nocent, sub aquarum mineralium potu, quippe quo semper ventriculus ipsiusque systaltica vis infirmatur, ut dein eo facilius in ipso hæreere & colligi possint incongrui succi & cruditates. Hæc autem vehemens passio, a summa humorum acrimonia, ex viridescente vomitu ejectorum colore cognoscenda, sulcicata, celerem opem & efficacem medicinam postulat. Quare pleniori doſi & crebro data corrigentia & demulcentia. Et licet in principio ingestio largiter lacte subsequerentur vomitus caleosi, acidum in primis viis arguentes, inſtituti tamen hoc remedio, quo etiam effectum, ut vomitu ex-

Chole-
rica
passio
aſtuſa
nata.

turbata, postea nec virescerent, nec coagulata essent, sed liquida, muco & bile imbuta.

OBSERVATIO V.

*Cholericæ feb-
ris potius f-
ligido com-
nata.*

Quum anno 1684. Mindæ Vvest-phalorum Medicinam facitarem, æstate sicca & præcalida regnante, Chiliarcha generosissimus incidit in febrem cholericam. In hac miris torquebatur anxietatibus, inquit etudine, interno æstu ac crebris dejectionibus, quæ ita vires prosternebant, ut aliquoties animi plane deliquium incurreret. Nil proficiebant pulveres terrei absorbentes, cum momento theriacæ cœlestis, nil diascordium *Fracastorii*, nil emulsiones ex decocto avenaceo cum amygdalis, nihil etiam exterius linimenta spirituosa. Tertio potius die excretionum vehementia & virium lapsu ad ultima ventum esse videbatur. Tum æger ob ardentem internum æstum enixe petiit haultum frigida. Ego vero propinare renui, & suasi, ut decoctum hordei cum rasura cornu cervitæ pibere. Discedebam a summe debili & omnem fere salutis spem, irritis huc usque cunctis, adiciebam. Sed quum post aliquot horas redirem, incredibilem & repentinam interea accidisse mutationem deprehendi. Neque enim amplius magno virium lapsu, neque etiam de tanto interno æstu conquerebatur & pulsus quoque plenior & quietior micabat. Æger autem me magnopere hæc omnia admirantem alloquebatur & confitebatur: se ob sitim intolerandam sibi amplius temperare non potuisse, sed, sive mortem, sive salutem procurer, ebuisse primum vitrum majus unum frigida plenum a ministro porrectum, & post dimidiam horam alterum, sicque mensuram aquæ ingurgitasse. Inde se mox sensit virium quandam refectionem, adstrictionis quasi sensum in ventriculo, æstus mitigationem & quietem, dejectiones mo-

deratiores cutimque antea aridam & siccam nunc etiam madescere. Nec male cessit postea experimentum, sed æger assumtis jusculis confortantibus; ex carnibus cum maceræ vires mon iterum recepit, & sic præter omnium opinionem cito convaleuit.

Epicrisis.

Notabile hac in observatione, nil profecisse præsidia, quæ corrosivam humorum acrimoniam, potissimam passionis cholericæ causam, obtundunt, sed frigidum potum ægrum levasse. Ego quidem frigidam potionem roborantibus accenseo, quæ non tam materiz, sed potius motuum vitio tollendo apta. Frigus nimirum tonum & elatorem partium vehementi æstu & dejectionum copia valde resolutum, fibras leniter stringendo, & adducendo, reparat & hac ratione facultatem morticem tonicam, in qua virium robur consistit, restituit. Eum enim frigoris esse effectum, ut fibrarum elasticitatem intendat, patet experimento, quo exciso carponis corde adhuc pulsante, systole illico cessat, si immittitur in aquam calidam, si vero iterum frigida injicitur, moveri rursus incipit. Notum quoque est, corpora humana, sub diuturna aeris austrina & humida constitutione, virium experiri resolutionem atque languorem, accedente autem sub frigido & sereno a ventis ex oriente spirantibus aeris habitu, illico in omnibus functionibus robur pristinum recipere. Sed uti cuncta roborantia, exemplo martialium & famosi corticis chinæ, cum magna prudentia usurpanda sunt, & non nisi correcto prius, tam quoad qualitatem, quam quantitatem, materiz vitio, & meatibus satis patulis, neque etiam primis, sed posterioribus diebus ita etiam id ipsum, circa frigidorum potum merito teneandum. Heroicum potius hoc manet auxilium, nec credendum, quod uni, id alteri etiam prodesse. Omnis enim medendi methodus nititur exacta discretionem, non modo morbi ejusque causarum, sed & indi-

viduorum circumstantiarum & quoque temporum. Et quando his minus observatis salutaris subsequitur effectus, ad fortunam potius, quam artem referendus.

OBSERVATIO VI.

*Ardua
diffusa
la inter-
mitten-
tem ter-
tiam
morata*

Femina honesta aliquot supra triginta annos nata, corpore robusta, biliosa & animo impatiens, plus inter cibos vini quam cerevisiæ bibens, medio majore incidit in febrem ardentem exquisitam. Medicus ordinarius præbuit bezoardicam tincturam aliquoties intra aliquot horas. Inde pathemata exacerbata, anxietas scilicet, inquietudo, æstus, vigilia, loquacitas nimia, cum alvi strictura, accesserunt etiam tormina in ventre & deglutitio facta admodum difficilis. Die quarto sanguis quidem ex utero fluxit, symptomata tamen non remiserunt, sed accessit potius, quam intero Medico largum vini haustum assumpsisset, leve delirium. Semper autem major mane, quam vespere symptomatum fuit vehementia. Septimo die, præcedente horrore & rigore, animam agere videbatur, sub mente emota & respiratio- ne cita anhelosa. Elapsis tamen aliquot horis, ad se rediit, corpus sudore diffidere cepit, & in cute, præsertim dorso, comparuerunt maculæ rubræ, quas petechias esse crederunt. Ego nunc in auxilium vocatus, suavi, ut alvus per sex dies clausa duceretur clystere & mixtura ex aquis destillatis, cum aceto lapidibus cancrorum, mixtura simplici, mihi usitatam, propina- vi. Hinc circa decimum quartum diem sensim remiserunt symptomata & ad naturalem statum visa redire omnia. Præter spem autem hæc valde acuta & continua febris, mutata in tertianam intermittentem, quæ solito typo solitisque symptomatibus infestavit, post quatuor tamen accessiones, purgatis decocto mannæ & tamarindinato primis viis & pulve- rum antiebrilium usu, mox discedit.

Quum etiam insequenti anno eadem hæc femina, eodem tempore, iisdem symptomatibus iterum afficeretur, administrala sub initium venæsectione, adhibitis diluentibus potionibus & pulveribus salino-nitrosis cum clementer laxantibus, longe mitius decubuit, circa quartum diem febris in intermittentem concessit, mox pariter congruorum usu discessit.

Epicrisis.

Taxandus merito venæsectionis in femina plethorica & vini potui assueta neglectus. Notandus etiam vulgaris, admodum tamen perniciosus error practicus, quo primis statim diebus, liberali manu essentias bezoardicas & alexipharmatas porrigere fuisse morborum artifices, ad malignitatem, uti stolidè putant, a corde pellendam. Hæc enim si sanguis redundat, æstum inflammatorum magis augent & febrem graviores, ac diuturniores reddunt, quin, si alvus simul diutius clausa, sanguinem nimium resolvendo, exanthema pariunt. Ego quidem hanc febrem in principio fuisse tertianam arbitror, ob intermissam autem sanguinis missionem & data bezoardica, factam esse continuam ardentem, accedens decimo quarto die deservescens, naturam & genium suum repetisse. Nam alias continua prima periodo in intermittentem cedere solet, sed hæc id tertia demum periodo factum, proculdubio & Medici & ægrota culpa, quæ in ipso etiam morbo vinum habuit in deliciis. Id vero etiam notatu dignum, quod tertianæ paroxysm: non diuturnior, siquidem per priorem morbum jam corpus a pravis succis satis liberarunt.

OBSERVATIO VII.

Senex septuagenario major, macilentus, sanguinis missionem nunquam per omnem vitam passus, a morbis etiam gravioribus immunis, nisi quod interdum vere & autumnò coryzæ & tussim humida experiretur, Febru. mense, quo frequenter erant synochæ catarrha-

*Febre
ardente
sensu
mala
curata
et san-
guis*

lēs, febre correptus est vehementi, cum pulſu magno, ſubdūro & veloci, adfuit ſitis magna, & ſomnus deſuit. Medicus conſultus maraſmum ſenilem eſſe putavit, ideoq; ſanguinem non miſit, ſed ad ſudorem movendum dedit tincturam bezoardicam & mixturam ſimplicem, pro potu ſuaſit decoctum ex ſarſaparillæ unciis duabus, radicis chinæ, ſcorzonæræ, cichorii & liquiritiæ ac corticis cinnamomi uncia, corticem citri uncia dimidia, & ad fauces aridas mulcendas linctum præbuit ex mucilagine ſeminis cydoniorum cum ſirupo violatorum. Sed nihil his profecit: ac morbus indies potius exaſperatus. Undecimo morbi die vocarunt me, qui agrum offendi viribus penitus exhaustum, nūro ardore æſtuantem, cum lingua arida, fiſſa, nigra & facie fere Hippocratica, conquerentem præterea de ventris torminibus & alvo fluxa. Igitur candide adiutantibus illico edixi, inextinguibile eſſe incendium internum, agrum moriturum brevi, quod etiam decimo tertio die factum.

Epicroſis.

Febris hæc fuit ardens, ex ſummo æſtu, ſiti magna, lingua arida ſomnique defectu cognoscenda ſatis. Eſt autem hæc ſenibus plerumq; fatalis. Multum tamen diſſert ab ipſo maraſmo ſenili. Hic enim heclicæ ſpecies, mitiori æſtu ſtipatur, diutius trahitur, nec intra 14. dies necat. Cenſendus autem merito Medici error, qui præter ſanguinis miſſionem, ſtatim diluentia, & humectantia cum leniter dia-phoreticis, & nitroſis exhibere debuiffet. Sic enim intra paucos dies vaſculorum minimorum a lento in ſenili corpore ſanguine, obituſiones, quæ inflammationis cauſa, facili tolli potuiſſent ratione. Notandum præterea ex hoc caſu, linguam nigram in ardente febre plerumque præſagire inflammationem in partibus internis, quæ heic fuit ipſis in inteſtinis. In ſenibus enim ardentes

Tom. IV.

non facile tranſeunt in meningum, ſed potius in inteſtinorum inflammationem. Lingua igitur inſpectio his in febribus admodum neceſſaria, quam etiam Hippocrates multum commendat, qui *Coac. c. 7.* habet eſſatum, quod in noſtrum appriſe quadrat: *lingua, quæ initiis morborum rigiduſcula eſt, ſed in calore manet, labentibus inde diebus exaſperatur, liveſcit & fit hiulea, mortifera. Ac certe calamitoſiſſima eſt, nigra & virulenta.*

OBSERVATIO VIII.

Fœmina generoſa 30. circiter annorum, cholericæ, vegetæ ac ſenſibilis naturæ, facie florida, ſanguine tur-gida, ruri degens, poſt ingeſta incongrua multa, iram & nocturnam refrigerationem, nanciſcebatur febrem cholicam. Erat quippe æſtus magnus, anxietas cardialgica, ſitis vehemens, extremorum refrigeratio, corporis jaſtatio, per vomitum crebrius viridiſſima & per aniſceſſum etiam liquida biliola multa eſſieiebatur. Remittebant quidem paulo poſt hæc pathemata quoad vehementiam, cutis incaleſcere & mafeſcere incipiebat, remanebat tamen magna debilitas, cum pulſu languidiori ac celeriori omniaque aſſumpta vomitu reddebant. Tertio etiam die, poſt levem inhorreſcentiam, dicta ſymptomata redierunt eadem vehementia omnia. Acceperat a Medico pulveres ex lapidibus cancrorum, tartaro viriato & nitro, ſed ab eorum uſu majora in prima regione perſenſerat incommoda: Hinc poſt tertiam acceſſionem me vocare juſſit. Veni, agram mire debilitatam & magnopere conquerentem offendi, quod nil neque ex medicamentis, neq; alimentis retinere poſſit. Expenſa igitur morbi natura & cauſa, vomitum, qui ſemper virideſceſcebat, a motu non tantum ventriculi, ſed etiam ductuum biliariorum intensiori & ſpaſmodico-convulſivo, compo-nendum inſtitui, & ob id liquo-

Febris
cholericæ
ter-
tiana
typum
habet
ſanctam.

N 3 rem

rem meum anodynum mineralem , ternis singulis horis , ad 10. guttas in dimidia uncia aquæ florum tilie frigidæ exhibui . Sedata inde ventriculi subversione , dedi emulsionem & ptisanam , quam retinuit . Tercio die post redierunt quidem symptomata cum dejectionibus , sed longe mitiora fuerunt . Institi itaque diluentibus , emulsivis , liquoris anodyni & pulverum abforbentium leniter nitroforum usu . Noluit tamen penitus discedere accessio febris . Hinc post nonum demum paroxysmum , descendi ad usum electuarii antiebrilis ex cortice chinæ , floribus chamomillæ , rob sambuci & sirupo acetositis citri . Quod quidem ne fieret , clam diffusit primus Medicus , ex eorum censu , qui chinæ corticem frustra perhorrescunt , feliciter tamen sublata febris & ægra perfecte convaleuit .

Epicrisis.

Recte dicenda hæc febris cholericæ & quidem tertiana continua . In cuius curatione omnium maxime agendum id Medico , ut humores acres caustici primis in viis hospites , curentur & obtundantur , simulatque ductum biliariorum , nec non ventriculi motus spasmodico convulsivus , bilem continuo extendens , sistatur , quo vomitus & sedes compescantur . Sic tandem ad febrilem etiam motum coercendum , sine damno perquam commode dari possunt specifica .

CAPUT III.

De Febre Stomachica inflammatoria .

Theses Pathologicæ .

§. I.

Ex le-
ssima
torilla
partem
torilla
stoma-
chica .

Dantur febres ardentes & acutæ universales , ubi totum corpus aequaliter magno æstu & ardore siccio afficitur , propter inflammatoriam , in minimis vasculis , vel obstructis vel spasmis contractis , ita in , cuius ge-

neris sunt descriptæ modo synochæ & ardentes . Dantur vero etiam ardentes particulares , quæ a certarum tantum partium , præsertim internarum & sensibilibus , inflammatione oriuntur & magno cum dolore ardore interno , æstu , ac functionum vitalium læsione asistantur , neque minus periculi alunt , quam quæ universum corpus occupant . Has inter præcipua fere & frequens admodum , parum tamen a Medicis notata est illa , quæ in ventriculi & intestinorum substantiam cadit , Veteribus Epiale & Lipeiria dicta .

§. II.

Est igitur stomachica febris , passio *Ej. id.* acuta , ardens & inflammatoria , *o. f. alio.* oriunda ab inflammatione nervosæ & membranacæ ventriculi substantiæ , univ. nervosarum partium systema afficiens & ob id admodum periculosa .

§. III.

Symptomata , individui ipsius comites e quibus , ceu pathognomonice signis , cognoscitur , sunt , vehemens internum incendium , summa anxietas , dolor gravis tensivus in præcordiis , maximeque scrobiculi cordis regione , sitis magna , vigilia , inquietudo , corporis aestatio , extremorum refrigeratio , pulsus subdurus , contractus & frequens , vel etiam inæqualis , spiratio difficilis , creber conatus vomendi & doloris ad omnia assumpta , maxime irritantia & medicamenta , exacerbatio .

§. IV.

His etiam distinguitur ab aliis , *Diff. rentia.* quæ in stomachum cadunt passionibus . In cardiacis quippe dolore , sive cardiaca Veterum passione , pariter quidem magna circa præcordia anxietas , dolor pressorius & acutus , usque ad dorsum pertingens , extremorum refrigeratio , alidius ad vomendum stimulus corporisque inquietudo , sed in ventriculi regione ardor non tam impensus , nec tanta sitis & linguæ ariditas , neque etiam

etiam pulsus tam celer & contractus, melius quoque ferre possunt ingesta tam alimenta, quam medicamenta, spasmo, quam inflammatione ventriculi affecti. Erosio dein stomachi, quæ sæpius biliosas febres, choleram morbum, item iracundiam, excipit, caret febre, non tam subito infestat, sed successive, per intervalla tantum ingravescit, neque dolore tam ardente stipatur & diutius trahitur. Quæ autem in intestinis consistit inflammatio, habet tormina circa umbilicalem magis regionem, cum crebris dejectionibus secum spumosarum, aut leviter cruentarum, æstus quoque totam corporis superficiem, cum pulsum celeritate & magnitudine occupans, major est, ac si ventriculus inflammatus, ubi extrema, manus, pedes & nasus, magis frigescent.

§. V.

Causa
proxima.

Causa inflammati ventriculi est sanguinis stasis, non tam in tubulis arteriosis & venosis, qui sanguinem ordinario vehunt, quam potius in lateralibus, qui ob angustiam diametri, non rubicundos sanguinis globulos, sed tantum tenuem lymphaticum humorem secundum naturam admittunt. Hinc etiam partis inflammatæ rubedo derivanda. Ardor vero & flammæ quasi in ventriculo sensus sit, dum, partim affluens jugiter sanguis per canales semiobstructos, vel contractos, majori celeritate fertur, partim etiam libero transitu excluditur, ad ramos ampliores regurgitat ibique crebriorum distolens facit ac systolens; unde magna accidit partium sulphurearum attritio motua & calor maximus, qui eo sensibilior, quo magis exquisiti sensus membranæ ventriculi nervosæ, in quibus consistit. Et dolor junctus tribuendus pressioni membranarum nervearum, a minimis æque ac majoribus vas minimum distentis, quæ inter tonicis nervos membranaceas collocata.

§. VI.

Quod autem liber & æquabilis

sanguinis cursus, per minima arteriarum & venarum intercipiatur, illic in exiliora aquosi tenuis humoris receptacula præter naturam impingatur, duplici ex causa accidit. Una, quando extrema arteriolarum venis connexa, a lentis, crassis & glutinosi sanguinis particulis obstruuntur, altera, quando vehemens fibrillarum nervearum strictura & spastica crispatura, capillares subtilissimos canaliculos, potissimum arteriosos, plus justo angustat atque coarctat.

§. VII.

Ob id in proclivi est judicare, ventriculorum perquam facile posse inflammari, si sanguis, crassus præsertim & glutinosus, vehementiori corporis, aut animi, ab iracundia, commotione, balneis nimis calidis, potu spirituosorum & medicamentis sudoriferis exæstuat, in vascula minima & angustissima impetuosè impellitur, a potu autem super ingesto frigido incarceration & ad stasim cogitur. Neque minus facile patet ratio, quare vena corrosiva, infame potissimum arsenicum, acriora item emetica sibiata, nec non cathartica valentiora, stomachi inflammatione cito interficiant, dum caustica sua virtute nerveas fibrillas stringunt, vascula coarctant sanguinisque progressum sistunt. Eandem obrationem ventriculi inflammatione pereunt, qui peste, ardentibus, cholericis & dysentericis febribus, item ex vehementi ira, assumpto potu frigido, vel porrecto emetico, aut purgante, moriuntur. Idem accidit iis, qui variolis, morbillis, petechiis, purpura, podagra & scabie retropulsis decedunt, in quibus materia subtilis caustica ad nervosas ventriculi membranas relapsa, spasmus & constrictionem vehementem vasculorum inducit, sanguinis cursum sufflammanthem. Opiata autem & narcotica, non alio modo, infirmos præsertim, & debiles, necant, quam quod moribundis nerveis fibris stuporem inferant,

Causa
antecedens

Causa
proxima
causa

rant sanguinisque progressum sic fiant.

§. VIII.

*Diffusa
& adu.*

Pro differente tamen harum causarum indole & agendi potentia, differt quodammodo inflammatio gradu. Nimirum, quæ a potu frigido corpori æstuant ingesto, item a bile per iracundiam commota & copiosius in duodenum effusa suscitatur, mitioribus stipatur symptomatibus, non tam facile necat, diutius trahitur & datis inter initia congruis remediis promptius obsecundat. Saviora vero & periculosiora sunt pathemata, quæ a venenis causticis, ab emeticis acrioribusque drasticis inferuntur & celeriter jugulant, nisi cito efficacia opponantur præsidia. Et omnium deterima illa est inflammatio, quæ senibus, infirmis, scorbuticis & diuturno morore confectis, item in fine acutorum morborum accidit, ob succorum vitium inemendabile, & magnam virium impotentiam, medicamentis non tam facile reparandam.

§. IX.

*Acutus
fonsus*

Sed quando inrequieta est corporis jactatio, potus ingestus eructatur, singultuosa ventriculi & diaphragmatis convulsio accidit, animus deficit, facies comparat Hippocratica, pulsus intermittens est, mens emovetur & artus convelluntur, funestum denuntiæ ex inflammatione sphacelosa facta eventum. Tum enim secundo post mortem cadavere, non modo ventriculus admodum rubicundus & luminis obtutus copiosissimis ramuleculis sanguine turgidis distinctus comparat, sed & interdum passim multis nigris maculis latis & parvis obfusus, interdum in fundo cum duodeno & angæxis bilagitis ductibus ac pancreate, niger, fetidus ac putris, interdum etiam flatibus mirum dissentus arque opletus conspicitur, fluctuantibus simul in ipsis cavo aliquot cochlearibus foetidi & nigricantis ichoris.

Curatio.

§. I.

Genuinæ periculosam hanc passionem sanandi indicationes eo tendunt: ut I. obstructions, a tenacibus succis, locis ac tubulis minus congruis impaëtis, expediantur; II. ut vascula a spasticis stricturis coarctata amplientur & ipsi spastici motus componantur, quo liber, æquabilis & naturalis sanguinis progressus per ventriculi subillantiam restituatur. Quæ ut ex voto obtineantur, commodissimam locant operam diluentia, aquosa, humectantia, demulcentia, antispasmodica, ætium qui fluida incrassat restinguentia, nec non fibras utriclas relaxantia. Quam vero non una, sed plures causæ ventriculo inflammato onem inducere valeant, prudentiæ medicæ est, pro diversitate causarum ad eas removendas medicationem dirigere singulisque præsidia opponere congrua.

§. II.

Igitur, quando ab assumpto veneno caustico, leptico, arlenicali, vel acerrimo purgante, emetico, mercuriali, aut metallico medicamen o male preparato, inflammatio accidit, non certius, non totius & celerioris efficacis est auxilium, quam demulcentia, oleosa, pinguis, lac scilicet, cremor ipsius, oleum amygdalarum dulce, nec non olivarum, crebro & in copia hausta. Horum enim ea est virtus, ut tenuia causticorum intima fibrarum penetrantia spicula obtundant, involvant & quasi inviscant, summatque fibras rigidas & vasa coarctata laxent, sicque spasmos horridos, inflammationis, symptomatum graviorum ipsiusque mortis causas, dissolant. Insuper hæc ipsa, mole sua ventriculorum ampliando; salutarem hunc simul exerant effectum, ut motus peristalticus naturalis, a spasmodorum rigore sufflaminatus, restituatur, stomachus ad vomitum permoveatur & cum hoc simul venenum dilutum

*indolent
flos
curatur
rid.*

*Acrida
menia-
corum
et bilis
non ob-
scurda.*

iterum extundatur. Si a bile acri corrosiva, ut in cholera, metuenda est inflammatio, tunc terrea, absorbentia fixiora & inter hæc maxime ossa & cornua philosphice, uti dicunt, præparata, cum decoctis gelatinosis, uti pedum vituli & vervæcis, gelatina cornu cervi, decoctum hordei, avenaceum, cum, vel sine lacte, item cum oleo amygdalarum dulcium, ex usu sunt. Quando porro ad iracundia vehementi obortus in ventriculo spasmus inflammationem minatur, nihil efficacius est pulvere absorbente nitrolo, cum liquore anodyno alternatim dato, vel in aqua quadam antispasmodica, vel emulsione ex feminibus frigidis, aut papaveris albi. Postea composito spasmo, ad educendas biliosas fordes, accommodatissima rhabarbarina & psyllulata.

§. III.

Materia exanthematica exanthematica exanthematica

Quæ retrocedente ex corporis superficie recementitia acri materia, imminet, vel jam inducta ventriculi inflammatio, depellitur optime emulsionibus ex semine cardui marie, cardui benedicti, napi, quatuor frigidis majoribus, cum pulveribus bezoardicis temperatis, quibus subinde nitrum cum momento camphoræ addendum. Incomparabilem etiam his in calibus ad arcendas inflammationes efficaciam exferit, liquor noſter anodynus mineralis, spasticas strictureas remittendo, & dolores sine virium lapsu, vel torpore, quod aliis sedantibus opiatissolenne, sed potius reſectione, complacens. Inprimis egregie se gerit liquor hic, quatuor partibus, cum una parte spiritus bezoardici *Buſſi* remixtus & parvis doſibus crebrius oblatuſ, ac dum strictuream solvit sudoremque placidum movet, efficaciter materiam virulentam exanthematicam ab internis ad corporis superficiem agit. Si etiam miasma peſtilentielle, aut aliorum contagioſorum morborum corpus subiit, quod primario ac celeriter viſum suam putredinolam & inflammatoriam ventriculo

inſinuar, illico leniſſimum exhibendum emeticum, ac poſtea ſubjungendi pulveres blandi diaphoretici, cum nitro & pauxillo camphoræ, vel oleum bezoardicum *Vedelii*, ex uncia olei amygdalarum dulcium, in quo drachma camphoræ ſoluta, ad octo vel decem guttas dandum. Et iſdem hiſ diſcutientibus quoque depellenda inflammatio ſtomachi, quæ aliis acutis morbis in ſtatu ſupervenit.

§. IV.

Præterea exterius diſco. huic malo omnibus modis obviari eundum. Sed improbo, quæ vulgo ſtomacho admoventur calidiora, ut ſpiritus vini camphoratuſ, olea deſtillata in ſpiritibus ſoluta, emplaſtra quoque ſtomachica. Hæc enim calore ſuo humores ſtagnantes magis coagulant & exſiccant, quam diſcutiunt & in motum eſſent, eodem modo ac notum eſt, albumen ovi a forti calore indurari, a leni autem liqueſcere in tenuem humorem. Quare ego quidem magno cum fruſtu multoties tepide tantum applicare juſſi veſicam lacte cum floribus emollientibus, & croco decocto plenam. Neque minus admodum proficuum cenſeo linimentum ex olei amygdalarum unciis duabus & camphoræ drachma, cum quo præcordia frequentius inungenda & ſuperius ponenda lintea calida. Egregium quoque ad diſcutiendum & ſudorem movendum eſt epitherma, ex aceti roſacei unciis binis, ſpiritus vini camphorati drachmis duabus, eſſentiæ croci, caſtorei ana drachma, niri drachma dimidia, compoſitum & tepide præcordiis admotum.

Enteritis ſubcurrente

Observationes & Cauteſa Clinica.

§. I.

Venæſectio certum quidem & efficax remedium in inflammationibus partium & viſcerum, quæ copioſo ſanguine reſerta; ſed ubi partes nervæ ac fibroſæ valde ſunt, ſecundum

p. S. non juvat

Vc.

Veteres frigida dictæ, cujus generis intestina, vesica & vix urinariæ, quæ vehementibus spasticis stricturis patent & uberiorem sanguinis affluxum non admittunt, vix usus ullus, sed potius damnum inde expectandum. Ad declinandam autem ejusmodi inflammationem, si a dolore gravi colico & cardialgia, nec non post iram imminet, corpus valde est plethoricum, juvenile & vini potui assuetum, inter initia statim cum fructu admittenda sanguinis missio.

§. II.

*Anodynæ
nihil
curant.*

Sic etiam cavendum est in periculo hoc affectu ab omnibus sistentibus, anodynis & præsertim quæ opium ingreditur. Nam hæc cum sudoriferis mixta, in principio quidem arcere possunt inflammationem, quam minantur atroces dolores ac spasmi. Verum si adest inflammatio & paullo diutius jam duravit, perniciosissima sunt & mortem, spaculum inducendo, accelerant. Quin neque tunc liquor noster anodynus mineralis, longe tamen tutior opiatibus, ex usu est, neque etiam ipsa nitrosa, quæ alias in principio egregie resistunt inflammationi.

§. III.

*Frigida
& irritantia
nocent.*

Quemadmodum porro nihil aptius ad inducendam inflammationem frigido potu; sic etiam ad augendam si jam adest, eandem, hoc nihil efficacius. Ob id etiam nitrum, quod liberalius sumtum admodum refrigerantis est nature, refracta dosi tantum, cum demulcentibus, lacte, vel emulsionibus, repetita vice dare expedit. In gravi autem cardialgico dolore, quum perperam tractatum facile excipit inflammatio funesta, sollicitè cavendum ab omnibus irritantibus, maxime emeticis, purgantibus, immo salibus sic dictis digestivis majori copia oblatis, quippe quæ spasmum magis intendunt & malum exacerbant.

§. IV.

*Post iram
quæ facienda.*

Ira quoque gravis sæpe funestæ inflammationis mater, quando mox

post eam cibus, præsertim minus salubris & difficilioris digestionis, ingeritur, aut frigidus potus ingurgitur. Hoc vero ubi accidit, ad arcendum malum in principio nihil conducibilis, quam elicere vomitum, non tamen per valida emetica, sed aquam tantum tepidam, cum oleis ac pinguibus mixtam, & largius potam. Sic novi quosdam post vehementem iram pessime habuisse & in propinquo fuisse inflammationem, usu tamen liquoris nostri anodynæ, cum potu aquæ tepidæ, rejectos esse humores biliosos copiosissimos & morbum discussum. Sed de his aliisque in fontico hoc morbo tenendis, pluribus evolvi poterit dissertatio nostra, de inflammatione ventriculi.

Enarrationes morborum

OBSERVATIO I.

Canonicum novi Halberstadii, robustæ constitutionis, ætate adhuc florentem, sub sanitate integerrima subito ac cito lethali ventriculi inflammatione affectum. Quum enim inter rixas ac jurgia vehementissime exanderet, & paullo post vinum spirituosum, quod vocant Sect, bibisset, insequenti statim die habuit pessime. Incredibiles quippe circa præcordia dolores ipsum torserunt, cum mira angustia & vomendi conatu. Ardor quoque ipsum excruciativ stomachi & in ipso sensus fuit perquam molestus ac si inhareret quippiam quod exitum moliretur. Rogatum igitur a Medico consilium, qui promte vomitorium ex sulphure antimonii aurato dedit. Inde æger ter vomuit valide quidem, sed sine levamine. Adaucta potius pathemata, pulsuum ictus parvi & tere imperceptibiles facti, frigidusque sudor malo omine erupit. Subsequuta mox mentis emotio, accesserunt convulsiones, & intra decem horas excepit ipsa mors. Cadavere dissecto, in ventriculo visæ maculæ plures, nigrae par-

*Ex vomitorio
post iram in
summa
sto vena
erexit
lethali*

partim, partim rubræ, quarum nonnullæ altius in ipsa substantia constitunt.

Epicrisis.

Quantum valcat ira vehemens ad concitandos in ventriculi regione spasmos, hæc uberius docet historia. In primis hunc animi affectum excipit ut plurimum gravis in illa regione compressio, in qua pylorus ac duodenum situm habent. Quin ipse hic spasmus haud raro ad ductus usque bilarios propagatur, ac ut bilis effusio in duodenum impediatur & ipsa succis resissindatur facit. Hinc non infrequens observatio, iracundiæ succedere icterum, cui *Sylvius* jam recte non aperientia, sed anodyna & sopientia opponere suadet. Jam vero ira sursum etiam bilem trudit, os semper amaro sapore plenum, & constricto validius pyloro, vomendi sit conatus. Quum igitur tanta spasmodorum post iram vehementia, ipsa sana ratio distat, vomitoria convenire plane non, eo quod teneras ventriculi fibrillas magis irritant, & spasmos augendo ad inflammationem pandunt viam. Mors autem tam subita in nostro, non tam inflammationi, seu causæ proximæ, adscribenda videtur, quam potius spasmio violentiori, qui totum systema nervorum & vasorum convellens, liquidi nervei influxum in cordis musculos etiam sufflamina-vit ita, ut quatuor mortem novissimæ antecedentibus horis, vix pulsationis vestigium fuerit observandum. Illa igitur intoleranda anxietas, quæram vehementem ventriculi spasmum excipit, non tantum nervosum partium præternaturali constrictioni, verum maxime nimix distensionem dextri cordis ventriculi & arteriæ pulmonalis a nimium congesto sanguine debetur. Quod enim dolor est, a male affectis & distentis nervosis membranis, id anxius etiam ille sensus, quando vasa sanguinea, præsertim circa cor & pulmones, valide ducuntur, & præter naturam affi-

ciuntur. Quum itaque nimia sanguiniscopia, a spasmio & partibus inferioribus ad ipsum cor ejusque cameram & auriculam dextram compellatur, ab ipso quoque hoc spasmio liquidi nervei sufficiens in machinam hanc motoriam, omnes vitales totius corporis humores circumagentem, influxus impediatur ac intercipiatur, quam facile intelligi potest mortis causa, quæ subinde tam subito, sine præcedente sphacelatione, venenum assumptum sequitur.

OBSERVATIO II.

Balneator quidam ultra sortem, ut genius horum hominum, sciolor, semina tertianæ laboranti propinavat antimonii vitrum in substantia ad octo grana. Agra assumto hoc, accedente febre frequentissime vomuit, discedente tamen febre, vomitus etiam & dejectio iterum constitit, sed restitit virum lapsus ingens. Redeunte tertio die febre ejusque comite indivulso frigore, vomitus quoque & purgatio repetiit, summo cum dolore in scrobiculi cordis regione & anxietate tantum non intoleranda. Remiserunt hæc tamen iterum deservescente febre. Quum vero tertia fieret febris accessio, denbo etiam accessit vomitus, & comitem habuit dolorem stomachi omnium acerbissimum & qui suprema instare non obscure significavit. Nec vana fuit suspicio. Paulo enim post summa inquietudo, extremorum frigus, animi defectio, artuum convulsio ac postremo mors miseram feminam occuparunt. Apertum cadaver, inflammaram ostendit inferiorem ventriculi partem, maculis rubris & nigris passim, tam in duodeno, quam annexis intestinis, comparentibus. Et quod magis mirandum, virulenta vitri antimonii pulvis inharebat adhuc tunicæ crustacea, ut vel manibus mortis causâ posset tangi.

Penit: coli Inflammatio in vitro antimo. nil.

Epi-

Epicrisis.

Similis fere est observatio, quam consignavit *Blasius*, de puella quinque annorum, quæ assumpto croco metallorum, vehementissime vomuit, & convulsionibus demum peccit, in qua ventriculus angustus & contractus repertus, ut vix ovum magnitudine æquaret, & vesicula fellea præter morem torgida. In nostra vero observatione perquam dignum, quod vitri antimonii, virulenta spasticas stricturas excitans facultas conquieverit, accedente in paroxysmo æstu & febris sine, & quod vicissim frigore rursus ingruente recruderit, & effectum vehementer vomitorium exseruerit. Sed notum habetur, accessionem febrilem cum frigore & horrore spasmi debere, qui ex spinali medulla veniunt totumque genus nervosum, atque adeo etiam ventriculum, afficiunt. His contrarius est motus ad exteriora tendens sub æstu, qui ob id spasmodum, & convulsionum quasi antidotus. Quod autem post paroxysmum quieverit operatio veneni, in universali lege motus microcosmica rationem habet positam. Scilicet valde vehementem, & diutius persistentem spasticam fibrarum stricturam excipere ejusdem partis affectus resolutionem & atomiam, sub qua actio veneni est frustranea. Ut adeo pateat, ad actionem veneni, æque ac medicamenti activi, requiri partium vitalium ad motum dispositionem.

OBSERVATIO III.

*Inveni-
tione cu
arsenice
ventricu-
luli in-
flamma-
tio dis-
cessit.*

Hospes quidam admiscuerat jusculo ex errore loco sacchari arsenicum, idque apposuerat convictoribus suis, quorum plurimi generosa & nobili stirpe sati. Vix degustarant jusculum, quam omnes pectore angi inciperent, circa stomachum dolere, cum labiorum tremore & vomendi conatu. Advocarunt illico me, veni & cognita mali causa, copiose ingurgitare jussi lac cum oleo amygdalarum dulcium.

Vomuerunt inde per dimidium diei strenue, quidam vel centies, semper tamen denovo ingerere jussi lac, donec nihil amplius veneni superesse videtur, & vomitus quiesceret. Sic evaserunt plurimi brevi & explicita ratione præsentaneam mortem; nonnullis tamen, qui lac & oleosa justo parcius potarant, emollientes adhuc & oleosus clysteres adhibere fuit necessum.

Epicrisis.

Optima & præsentanea veneni antidotus heic ex simplicibus, vili & domestico de prompta. Certe vix cuiquam credibile foret, in lacte & oleo tam notabilem latitare virtutem, nisi experientia ita omnino esse demonstraret. Ea enim mentis humanæ indoles, ut exotica, pretiosa & ægrius obtinenda capiet atque velit, domestica autem, parabilia, ubivis obvia, & vilia negligat & contemptui habeat. Sed divina sapientia abjectis hisce longe nobiliorem & fructuosorem indidit facultatem medicam, ac magno pretio, labore & artificio comparandis. Norunt sane in arte exercitati, simplicem aquam calidam, vel frigidam, lac, serum lactis, olea expressa, acetum, nitrum, terrea absorbentia, salia mineralia, ubivis reperienda, optima adversus longos, graves atque rebelles morbos esse prælidia.

OBSERVATIO IV.

Serenissimus Princeps, ætate florens, sanguine & succis plenus, vinum potens spirituosum liberaliter potarat, postera die corpus sub venatione ad sudorem ulque largum vehementer commoverat, sicque æstivans & sitiens magnum cetervitiæ haustum ingurgitarat, frigida quoque auræ corpore exposuerat. Inde mox conquestus est de horrore, languore, interno ardore, vigilia & inquietudine, cum vomendi conatu. Medicus accitus, tertianam intermittentem, tum populareum, subesse, ratus, porrexit vomitorium, ex tribus tartari emetici gra-

*En pat
frigido
& vo-
mitu
infima
marlo
ventricu-
culi.*

granis. Hoc assumto ter vomuit maxima cum anxietate, quæ certis intervallis ita increvit, ut nullibi subsistere ac detineri posset. Aderat præterea virium prostratio maxima, ut non sine animi defectione erectus esse posset, pulsus emicuit languidus, irregularis, interdum celer, ex ore spiravit halitus mirum foetidus, mens tamen exacte sibi constitit. Nocte mortem antecedente incesit ipsam horror ingens ac frigus, accesserunt convulsiones & septimo die syncope quasi correptus obiit. Sectum est post mortem cadaver, in quo ventriculus ferme totus visus inflammatus, & in ipsis cavo, quod omnino rarum, aliquot cochlearia foetidi & corrupti sanguinis, ipse etiam stomachus expansus & corruptioni propinquus, ut ad levem attractum ipsa substantia dehisceret. In venis & maxime separata ab hepate cava, nullus fere sanguis repertus. Lien & similes ventriculi pars, cum pulmonum lobo sinistro, tota corrupta, nigricantia & foetida. Quumque spongia putridus ichor abstergeretur, is adeo infecit spongiam, ut tota atro & nigricante colore imbueretur, nec calida, nec frigida detergendo.

Epicrisis.

Patet igitur, brevi tempore sphacelosa corruptione infici posse viscera, uti heic ventriculum, lienem & lobum pulmonum sinistram, quæ atro colore & foetidissima corruptione naves inficere lesiente infecta. Sine dubio tamen, ventriculus primum sphacelatus, viscera infect reliqua. Ad generationem autem hujus morbi fecit non tantum haultus largus frigidus corpori calenti immixtus, verum etiam improvida emetici assumtio. Nunquam enim certius & gravius damnum a vomitorio metuendum, quam si ventriculus & intestina graviori spafino, vel inflammatione affecta, Mineralia quippe emetica virulenti quippiam alunt, quo in convulsiones & spasmos ventriculum & totum ner-

vosum genus abripiunt. Hinc pessime agunt Medici, qui tam temerarie ad ipsorum usum descendunt, antequam sedem, vel causam morbi exacte scrutati. Quod si enim post usum ejusmodi pharmaci symptomata ingravescunt, & ventriculus deprehenditur inflammatus, justa omnino hæc conclusio: inflammatio aut jam ante emeticum fuit, aut non; si fuit, male datum emeticum, si non, subsequuta symptomata inductam eam esse testantur. Internas demum partes esse inflammatas recte conjiendum, quando virium magna est prostratio, ut agri facile animo deficiant, quando evanescente ardore exquisito, conqueruntur de sensu frigoris circa præcordia & saliva subinde eruat in os; quando borborygmi & meteorismi sensu percipiuntur ab assumtis liquidis in abdomine; quando demum oculos ob debilitatem claudunt subinde & dormire videntur, postea vero de majori debilitate & anxietate conqueruntur.

OBSERVATIO V.

Femina quinquaginta & quod ex-
currit annorum, sanguineo phlegmati-
ca, corpore spongiosa & animi lic satis
sedati, omiserat ab aliquot annis sue-
tam alias sanguinis missionem, vitam
quoque coluerat maxima ex parte se-
dentariam & tamen appetitui largius
paullo indulserat. Hæc gravius iri-
tata corripiebatur ira & post hanc lan-
guorem percontiebat virium cum in-
appetentia. Post aliquot dies denno
iracundia commovebatur simulque
assumebat intrita panis cum cerevisia
frigida. Inde mox horror ipsam in-
cessit, insequenti nocte ardor inten-
sus, præcordiorum anxietas, inquietudo
& punctior in stomachi regio-
ne dolor, ad dorsum usque excurrentes,
ructibusque exitum præcludens. Me-
dici morbum colicam esse autumantes,
carminativa cum anodynis dederunt.
Perseverarunt autem anxietates præ-

*Inflam-
matio
corrupta
est de-
cimo
die sen-
tialis.*

cor-

toriorum cum maxima inquietudine per totum morbi decurſum, intervernerunt ſubinde convulſivi quidam motus, cum manuum tremore, aquoſus humor in os eructatus, & pulſus antea celer ac fortis, in debilem & inaequalem mutatus. Quarto die neque de æſtu, neque etiam de ardore, ſed tantum de ſiti & maxime quod exquiſitum frigoris ſenſum in cordis regione pateretur, conqueſta eſt. Hinc frigidum non appetit potum, ſed caſidum ſemper, maxime inſuſum thee forbillavit, ex quo tamen peius ſemper habuit. Quæta quidem ſemper jacuit dormire viſa, non tamen dormivit, mens ſibi conſtitit, debilitas autem magis magiſque increvit, alvus ſine clyſtere dimiſit nihil, nec ullum medicamenta exſeruerunt effectum. Septimo potius die acceſſit ſingultus, nono refrigeratis prius extremis, per aliquot horas ſine ſenſu jacuit, ac demum placide expiravit.

Epiſtola.

Nullum omnino eſt dubium, quin morbus hic conſederit in ventriculo. Huius quippe nervoſo membranacea ſubſtantia paſſa eſt inflammationem, ex præcedente repetita iracundia, & ſuperingreſſa frigida cereviſia. Et quoniam corpus fuit cacochymicum, fæcis crasſis & impuris plenum, promta in ipſo fuit ſaleoſus ſanguinis geneſis. Factum autem eſſe inflammationem, horror, æſtus, anxietas præcordiorum, dolor pungitivus in ſtomacho, ruſtus intercluſi & accedens demum ſingultus luculenter arguunt. Lentius tamen proceſſit & increvit inflammatio, ac demum in ſphacelum conſeſcit, quem frigoris in præcordiis ſenſus, ſumma debilitas, pulſus languidus & ſingultus prodiderunt. Notandum enim inflammationem lentius, vel celerius progredi, pro corporis differentia, & differente cauſarum vehementia. In ſenſibilioribus quippe & poſt venenum citiſſimeſcit & citiſſime decurrit; in phlegmaticis autem, ſenibus, ex iracundia & refri-

geratione lentius ſerpit & ſeptimo demum, decimo & longius die necat. Nihilominus cita ſemper opus eſt ope, eodem modo ac in ſphacelo exterius imminente. Neque ea propter dubitandum, quin in noſtra etiam, adhibitis tempeſtively congruis præſidiis, funeſtus averſi potuiſſet eventus.

OBSERVATIO VI.

Vir, circiter quinquagenarius, ſanus, robuſtus & integer, poſt iram graviffimam, mox aſſiciebatur tremore, horrore ac refrigeratione extremorum, cum ingenti præcordiorum anxietate viriumque deſeptione, noctem etiam ſequentem iſdem ſymptomatibus adhuc perſiſtentibus tranſigebat, nauſeam percipiebat continuam, & vomendi conatum, una cum laborum tremore & oris amaritie. His jactatus ab advocato Medico importune flagitabat vomitorium, qui primum illud dare renuit, victus tamen continuis precibus, porrexit. Sed quia ſumto hoc bis vel ter tantum cum ſumma anxietate & difficultate pauca biliola & mucoſa vomuerat, ad uberiores evacuationem aliam poſtulavit doſin, quæ ipſi etiam conſeſſa. Hinc autem non multo poſt indeterius verſa omnia. Adſuerunt quidem ſingultuoſi ruſtus continui, ſed nihil rejiciebatur, afflixit præterea inquietudo ſumma, oppreſſio, ſpirandi difficultas, intolerabilis ardens & anxius dolor in epigaſtrio, cum extremorum refrigeratione, pulſu parvo & nonnihil intermittente. Peti- tum tandem a me auxilium, qui accedens, ægrum extrema ſere agentem, inventi, ob ſpſmorum vehementiam, quæ omnes ſere corporis nervoſas ſenſui & motui vacantes partes occuparat. Hæc videns, expendi mecum, & quum a ſumto veneno arſenicali eadem ſymptomata oborta largiori lactis & olei cujuſdam expreſſi potu feliciffime ſublata laboranteſque tantum non e mortis faucibus ere-

*Ex ſorm
frigida
Gr. vom-
mitario
inflam-
matio
ventri-
ca II.*

ptos,

ptos, cognitum haberem, pariter lac-
bubulum tepidam, ſucceſſive, at-
copioſe, bibendum, ſuaſi. Inde in-
ſigniter quidem atrociam hæc ſympto-
mata conquieſcere & per noctem re-
mittere viſa, mane autem ipſe æger,
inſcio Medico, unciam unam ſalis
Ebſhamenſis, adaperiendani quæ fir-
miter clauſa alvum ſtatuique & an-
xietates diſcutiendas ſumit, peſſimo
vero ſucceſſu. Symptomata quippe
priora reverſa omnia, atrociam longe
majori, ut aſſumptis liqet analep-
ticis, antiſpaſmodicis, animam, in-
tra tertium a ſumpto primo emetico
diem, efflaverit.

Epicriſis.

Vel hanc ob cauſam commemorabi-
lis hæc obſervatio, ut Medicorum
quiſque inde diſcat, innocens alias
remedium emeticum ſibiſiatum, mo-
deratiori doſi, uti tartarus emeticus ad
duo grana diſtus, pro certa diſpoſitio-
ne ſpaſmodica ventriculi & partium
nervolarum, veri veneni vim habere,
& lethaleſi effectum exferere poſſe.
Quamobrem circa inſpectus quilibet
Medicus, non tam promptus ſit ad
ſtandum ejuſmodi pharmacam, ſed
prius ſerutetur cum cura corporis æ-
grotantis cum ventriculo diſpoſitio-
nem ipſamque morbi cauſam urgen-
tem. Deinceps illa quoque utiliſſima
cautio ſuneito ex hoc calu elicienda:
ſalia neutra, eaque amaricantia, ut
ſal Egranum, Ebſhamenſe, Sedli-
cenſe, ad deducendos ethicaciter & ſi-
ne moleſtia per alvum viſcioſos humo-
res egregia, tali in caſu, ubi primæ
viæ ſpaſticis ſtricturæ teneantur, neu-
triquam eſſe proſicua, ut potius no-
xam poſſint inferre & graviffimam &
preſentiffimam. Sed hanc in rem
plura jam attuli in *Diſſ. de medicina
emetica & purgante poſt ſtam veneno.*

OBSERVATIO VII.

*Vetri-
culi duo.
dent 3
pulmo-
vis den.*

Juvenis viginti annorum, Juris
ſtudioſus, ſanguineo-cholericus, ma-
culentus & in iram levi ex cauſa pro-

clivis, ebrius ex largo vini potu rixas *et, dia-*
habuerat cum nonnemine ac ſub his *pbrag-*
excanduerat vehementiſſime, poſtea *matſi*
vero ſub cælo algidiſſimo veſperi tra- *inſiam.*
ha veſtus fuerat. Domum delatus, *matſe*
prævio horrore, incidit in æſtum gra-
vem, inquietudinem, præcordio-
rum anxietatem, ardorem & peſto-
ris in dextro latere dolorem, cum ma-
gna ſpirandi anguſtia & pervigilio.
Irrito uſurpatis nonnullis, tertio die
ſecta vena & ſanguis extractus craſſus
ac niger. Nihilominus de interiorum
ardore perpetuas habuit querelas æ-
ger, ac ſimulac quicquam aſſomſit,
illico gravem perſenſit dolorem, ſcrea-
tu materiam cruentam ejecit, pulſus
fuit celer, debilis, quandoque plane
intermittens, & increſcente indies
virium lapſu, ſeptimo die e vita di-
ſceſſit. Sub extipicio mox poſt mor-
tem cadaver abominandum exſpiravit
foetorem, & ſcrutantibus mortis cau-
ſam ventriculus ſeſe obtulit mirum
tumidus, inflammatus ac in fundo,
cum ipſo pyloro ac duodeno, niger,
corruptus & putridus. Dexter quo-
que pulmonis lobus ſphacelatus com-
paruit, & tæda putrilagine affectus,
una cum diaphragmatis portione gib-
ba partis hepatis.

Epicriſis.

Quantum ebrietas, gravior ira &
impenſior corporis reſrigeratio va-
leant, ad labefactandam ſanitatē,
ſphacelum viſceribus internis indu-
endum & brevi necandum, hic uti-
que teſtatum facit caſus funeſtus.
Certe vix fortiſſimum venenum tam
deleteriam obtinet facultatem, ut
tam cito tantam corruptionem ſphace-
loſam invehere queat. Sed adeo non-
quam in tranſverſum aguntur mortales,
ut cupiditatibus pravis obſecun-
dando vitæque ſeſtando, mortem
ſibi procurent ipſi, tanto certius,
quando tria, uti heic, ſimul uno
tempore concurrunt atque conſpirant.

CA.

CAPUT IV.

De Angina.

Theses Pathologicae.

§. I.

Angina
definitio.

Angina est inflammatio faucium, juncta cum ardente dolore, tumore, rubore, respirandi vel etiam deglutiendi difficultate & febre, orta a sanguinis, vel feri viscidis acris, in sanguineis, vel lymphaticis tubulis stasi, periculi non expers.

§. II.

ad.

In dignotione hujus morbi, locus ubi consistit, in primis notandus. Est autem sedes in faucibus maximeque illis partibus quae pharyngem & laryngem occupant & constituunt. Haec occurrunt plures numero & maximi usus ac sensibillioris indolis partes. Radix scilicet linguae cum osse hyoides, narium foramina in os hiantia, oesophagi initium, musculi pharyngis, item laryngis interni & externi, quorum numerantur tredecim, glandulae porro majores & minores, tonsillae, musculi maxillas moventes, vasorum sanguineorum & lymphaticorum, nec non tenerum nervorum propagines.

§. III.

Est aut
internus,
aut ex-
ternus.

Prout igitur inflammatio alias atque alias ex his partibus tangit & occupat, gravior, vel levior est, & varia etiam fortitur nomina. Nimirum vetustissima est distinctio anginae generalis in internam & externam, live manifestam & occultam. Illa in interioribus nervis & musculosis faucium tunicis consistit & ob id neque in collo exteriori, neque in ore, quantum visui patet, tumor & inflammatio conspicitur, sed ardor internus, febris acuta, in graviore casu non modo spirandi, sed & deglutiendi difficultas, multum periculi subest. Aretaeus ita eam describit, lib. I. cap. IX. lingua extra dentes & labia prominens

saliva effunditur, pituita crassissima, facies rubicunda & inflata, oculi exorti, patentes, valde rubenti, potus in naves resunditur, dolores accerbi sunt, sed strangulatione vexati, eos obscurius sentiunt, pectus & cor ardent, frigidi acris desiderium adeji & admodum exigue inspirant, consueque donec demum intercluso pectoris transitu strangulentur. Externa autem magis in oculos incurrit & occupat potissimum musculosas & glandulosas externas partes, amygdalas, linguae radicem & uvulam, facilius quoque discutitur.

§. IV.

Specialius ratione partis affectae considerata angina, gravissima & periculi plenissima esse solet ea, quae internis laryngis musculis insidet, & in qua exterior non rubor, nil circa cervicem aut collum observatur, sed interne ardens dolor urget, & ob angustatum asperae arteriae caput, vox non modo supprimitur, sed & spiritus difficilis redditur, quin quandoque plane praeceditur, & quidem tam celeriter, ut observatorum fide, haud raro intra viginti quatuor horas, vel tertio die necet. Graeci hanc vocant cynanchen. Quae autem ipsis synanche audit, internos pharyngis musculos occupat, pariter sine conspicuo externo tumore & rubore, majori deglutiendi, quam spirandi difficultate stipatur, sed ingesta plerumque cum impetu per nares redduntur. Sed quando tumor & rubor oculos & tactum incurrit, inflammatio, quae externis pharyngis musculis incumbit, parisyanchen, quae autem laryngis paracynanche, a veteribus appellatur.

§. V.

Deinceps a Practicis angina distinguitur in veram, sive exquisitam, & spuriam. Vera oritur a sanguinis stasi, spuria vero magis a congestione feri, quam sanguinis inflammatoria, in faucibus & colli internis. Illa morbus acutus est, nunquam sine rigore & fe-

Cynan-
che &
Synan-
che.Paraty-
nanche
& pa-
rasy-
nanche.Spuria
& ver-
a.

& febre, hæc autem habet febrem plus lymphaticam & catarrhalem, quam acutam. In exquifita non modo dolor ardens & pungitivus circa interiora faucium obſervatur, ſed & lingua ſanguine turget, obſcuro rubicundo dolore tincta, facies ſimul rubet, arteriæ temporales valde pulſant, quandoque cephalalgia, ſopor, vel ſenſuum torpor, jungitur, quandoque lypothymix accedunt, quin ſi gravior, ſpiritus difficulter trahitur, anxietas eſt, maxima inquietudo & extremorum refrigeratio. Citam hinc poſcit opem, multumque periculi alit. Sed in ſpuria gravia hæc pathemata partim plane abſunt, partim mitiora adſunt, minus etiam periculi, ſi rite tractetur, metuendum. Distingui porro angina poteſt in ſiccā & valde ardentem, & humidā aut valde mucofam. Illa ſit a ſanguine, cum febre valde acuta, uti dictum de vera. Hæc autem magis chronica eſt, febris catarrhalibus alloquitur, cachecticis & ſcorbuticis familiaris eſt, atque etiam linguam & fauces craſſo viſcido muco obducit, cum oris ſuctore.

*ſicca vi
humida*

*Differt
a prae-
ſeſſa.*

*alveola
et in
flamma-
tione.*

§. VI.
Omnes hæc anginae ſpecies merito diſcernendæ ab aliis faucium affectibus. Vera quidem & ſicca non permutanda cum illa inflammatione oris & œſophagi mucofa, quæ vocari ſolet pruella alba. In hac enim muco albo tota faucium regio & lingua oblitur, lingua ſiluras dolorificas contrahit & junctus eſt ſimul magnus ardor, qui uſque ad præcordia pertingit, proptereaque Germanis audit *die Herz*. *Braune*. Malignis hæc ſæpe accedit febris, omne plerumque malo, quia præſentem arguit ventriculi, & œſophagi inflammationem. Neque etiam omnis faucium inflammatio eſt angina, ſed ea tantum, quæ cum ſpirandi & deglutendi difficultate juncta. Hinc multum utique ab ipſa diſcrepat levior inflammatio colli & interiorum in faucibus, cum tumore & dolore & glandularum, quam

noſtri dicunt, *die boſen Halſe*, quæ frequens admodum eſt ſcorbuticis, nec non ſi malum contumax cum eroſione, lue venerea affectis. Vera quoque & interna angina diſcernenda a ſolennibus feminis hystericis & hypochondriacis ſpasmus, qui faciem conſtringunt & reſpirationem æque ac deglutitionem reddunt diſcilem. Hi enim ſine febre ſunt, mox remittunt atque recedunt atque etiam diſcuti poſſunt facile. Demum angina diſfert ab ardentibus illis & dolentibus in lingua puſtulis, quas dicunt aphtas. Et enim in angina dolor & ardor latius ſeſe diſſundit & vicinas partes ſimul in conſenſum trahit; aphtæ vero certas duntaxat partes afficiunt, quibus puſtula cum dolore & rubore inſident, neque tam familiarem habent comitem febrem, quam angina.

ab aphtis

§. VII.

Cauſa igitur anginae proxima ſtaſis, vel quandoque congeſtio ſeri inflammationis in faucium internis eveniens. Ad hanc autem inducendam faciunt multa. Scilicet obſervatione conſtat, eandem frequentius incurrere, quibus evacuationes ſanguinis ſpontaneæ per nares, uterum, hæmorrhoides, aut lochia, ſuppreſſæ, aut omiſſæ artificiales, per ſcarificationes, vel venarum ſectiones. In his certe promta ipſius generis poſt impenſiorem ſanguinis commotionem, ſive per potum ſpirituolum inebriantem, ſive per validam corporis exercitationem, veletiam nimiam vociferationem, præſertim in aere frigido ſaſam. Obſervavi quoque a ſumto fortiori ſudorifero, admiſſo mox aere frigidiore, item a balneo nimis calido, poſt hæuſtum potus frigidi, inflammationis anginoſe initia, quæ tamen adhibitis congruis internis & externis, feliciter mox diſcuſſa. Neque minus frequens anginae generatio admiſſis in fauces acerbis, hbras vaſaque irritantibus impenſius & conſtringentibus. Sic experientia teſte, ſunella ſæpe faucium inflammationis accidit iis, qui conclavia calce

Canjuſſina

recenter inducſta inhabitant in iſſque dormiunt, quo quidem aliquando plures ſimul iſtantes eneſſos eſſe novi ego, ac idem notabili exemplo confirmat *Tulpius lib. 3. cap. 41.* Eandem inflammantem venenis cauſicis ineſſe facultatem, inter omnes conſtat. Ex purgantibus, elleborus albus ſpecifica quaſi indole petit fauces & ſtrangu- lationem facit. Argentum vivum, præſertim male ex ipſo præparata pharma- ca, fauces male afficere & in- flammare pariter conſtat. Et idem quoque de ſolano furioſo, nec non mortui canis rabidi accidere, Medico- rum teſtantur obſervata. Inprimis arſenicalium etiam & mercurialium mineralium ſunſi, item vapores ſpi- rituum mineralium, idem hoc malum improvide hauſſi cauſantur. Horum quippe omnium ſubtiliſſima, & magne penetrantiæ ſpicula altius ſeſe muſculis, qui cartilagineſ laryngis movent, inſinuando, nervoſas ibi tunicas ſtrin- gendo, & liberum ſanguinis per vaſa tranſitum interceptiendo, tumore ejul- modi inflammatorium, puſſatorium, cum dolore pungitivo, ſæpius excitant funeſtum. Quod enim res acutæ pun- gentes, firmius hiſce partibus inhæren- tes, ſolam huius affectus ſuppeditare poſſint cauſam, maniſeſto teſtantur ſpinæ piſcium aut oſſicula aſpera de- glutita & faucibus intruſa, a quibus tale malum ſæpiſſime excitatur, de quo notabilis obſervatio *Hildani Cent. 3. obſerv. 42.*

§. VIII.

Sic per ſe & ſua ſponte exoritur an- gina; ſuccedit vero etiam haud raro aliis morbis ceu ſymptoma. Accidit hoc ſæpius in diarrhœa & diſſenteria, præſertim ſi fluxus intempeſtive cohi- betur, de quo memorabile exemplum apud *Hildanum Cent. 3. obſerv. 27.* Idem evenit, a repulſo præpoſtete eryſipelate, aut topicis perperam tra- ctato podagrico dolore. Neque minus in variolis & febris malignis ac pe- ſtilentialibus, cum ſummo vitæ di- ſcrimine, ſupervenit demum. Inpri-

mis de febre ſic dicta Hungarica, ob- ſervationes anatomico-præctica te- ſtantur, quod utplurimum inflam- mationem meningum, & ſaucium, quæ ad ventriculum & oſophagum extenditur, necet. Sed caula huius ſymptomati inſultus plerumque, vel in nimis diuturna alvi conſtipatione, vel perſpiratione, improvide cohi- bita, vel repulſa præpoſtere ad inte- riora materia aeri cauſtica, quæren- da. Quando vero epidemicum eſt malum, aeris vitio tribuendum & plerumque aliquid maligna complica- tum. Accidit hoc haud raro, ſi diu- turna aeris pluvioſa humida ſuit conſtitutio, ſi ver eſt, vel autumnus, prælo jam *Hippocratis Sect. 3. aph. 16. 20. 22.* teſtimonio, quod verum eſſe propria obſervatione confirmat *Bartholinus Cent. 1. obſ. 81.* Frequens quo- que huius mali incurſus, ſi aer eſſlu- viis ſale acerrimo ſubtili, ob infecto- rum copiam, reſertus, ſole præſer- tim occiduo, hauritur, eamque ob cauſam Romæ familiarem eſſe & quandoque peſtis inſtar graſſari angina- m fidem facit *Hollerius lib. 1. prax. c. 23.*

§. IX.

Ceterum angina morbus, tam ob febreſis haud raro acutæ, quam ſuſ- ſocationis metum, multum alit peri- culi. Periculoſiſſimam autem eſſe ve- ram, internam & latentem, jam diximus, & de hac valet illud *Hippo- cratis eſſatum prædict. lib. 3. cap. 8. angina graviffima eſt, & celerrime interimit, quæ neque in cervice, neque in ſaucibus conſpicuum quid habet. Hac etenim eodem die, & ſecundo, & tertio, & quarto, ſtranguat.* Inpri- mis maximum ſuſſocationis eſt peri- culum, quando muſculus, qui voca- tur thyroarithenoideus, ritæ occlu- ſioni dicatus, affectus. Anceps porro admodum eſt ſymptomata, ob cor- pus jam debile & materia virulen- tiaſ raro ſuperanda. Malum etiam, quando tumor in externis ſubito di- ſparet, non imminutis, ſed auctis

Sympto-
matica
etiam,
quando-
que.

Progn-
oſi de
evento.

porius symptomatibus. Tum enim alia his nervosas partes tranſiit morbus, & vel cerebrum petens, phrenidem cum convulſionibus, vel ad pulmones delatus, peripneumoniam facit, teſtimonio Hippocratis Sect. 5. aph. 10. lethalem. Sed quando ſuffocatio ſtrangulatoria remittit, tumor, dolor & rubor magis extrorſum vergit ſenſimque evaneſcit, felicem ſolutionem nunciant. Sin ſecus, in apoſtēma aut mortem fit tranſitus. Si in apoſtēma, ac p̄us in bronchia & pulmones effunditur, teſte Foreſto lib. 15. obſerv. 24. anceps admodum evenit. Si in mortem, nunciant hanc ſpuma ante os, lingua valde tumida, purpureo nigra, extremorum rigor, ſumma præcordiorum anguſtia atque anxietas, cum pulſu duro, convulſivo & intermittente.

Curatio.

Cum Methodo medendi.

§. I.

Sanguis
inflam-
matus.

Ipſa truculenti huius mali curatio diſfert, prout varix ipſius ſunt ſpecies & ſingularum cauſarum diſferunt, ad quas recte pernoſcendas & opportune reinovendas, unica directā eſſe debet medentis intentio. Quando itaque ex manifeſtis ſignis eminens ſanguinis ad caput congeſtio obſervatur, quæ non modo vehementiam inflammationis augeat, ſed & lethaliū ſymptomatum eſt cauſa, protinus & primo omnium hæc debet eſſe Medici cura, ut impetum ſanguinis a parte affecta deriveret, id quod commodiſſime ſeſtione venæ conſinis perficitur. In hoc enim auxilio præcipuam & unicam ſere ſalutis ſpem, inde ab omni ævo, tam Veteres, quam recentiores Medici, collocarunt. Inſtar omnium ſit Hippocrates, qui lib. de loc. in hom. §. 1. lic angina tradit curationem: angina affectis, a ſanguine in venis colli collecto & coagulato,

ſanguinem ex venis brachiorum & pedum detrahes, & ſimul alvum inferne ſubduces, quo quod morbum exhibet detrahatur. Sed quo pacto & ubi id faciendum, non omnes æque conſentiant. Plurimi enim ſeſtione venarum ſublingualium ſuadent, quam alii rejiciunt, quia ſi non fiat ſufficiens apertio, parum ſanguinis effluat, ſi vero amplum foramen, hæmorrhagia ſequatur non raro lethalis. Inter eos qui ſpernunt, potiſſimum Tulpus lib. 1. obſerv. 51. hanc ob cauſam, quoniam ſanguis eadem attrahatur ad locum per ſe anguſtum & facile ſuffocatio inducatur, ſæpius ab ipſo annotata. Alii, uti Zacutus Luſitanus Hiſt. Med. princ. lib. 1. hiſt. LXXVI. Job. Stephanus in Hippocr. de ſtruct. hom. Trallianus & Ferrius in lib. epid. ſeſtione venarum jugularium externarum, præſertim in malo deſperato, ſiquæ præſens eſt itrangulationis periculum, niſi ſcitè commendant. Sant porro, qui ſcarificationem dilaudant, in nucha & mento, ut Platerus lib. 2. pag. 395. Amatus Luſitanus Cent. 3. curat. 28. Zacutus Luſitanus in prax. admirand. Lib. 4. queſt. 54. circa laryngem. Riſſanus in encephid. ana tom. lib. 4. pag. 385. Hirudinum appoſitionem pone aures atque in cervice Capivaccius & Hollerius malunt.

§. II.

Post ſanguinis miſſionem, præcipiente eodem Hippocrate, aperienda alvus, quo etiam huius beneficio humores verſus inferiora trahantur & evacuentur. Sed his minime acriora, neque cathartica, in forma pulveris aut pilularum, ſed mitiora, & quidem liquida, conveniunt. Ut vero una, quod dicunt, ſidelia duo dealbentur parietes, ac non modo ſuperſtui humores detrahantur, ſed & acres ſalti contemperentur, utiliſſimum erit, decoctum ex manne unciis duabus, nitri antimoniati drachma una cum dimidia & ſeri lactis unciis decem. Si autem per os nihil in-

Alvus
duenda.

geri potest, enema injiciendum ex lacte, melle, oleo, amygdalarum dulcium & sale communi ac nitro.

§. III.

*Temperandum
Et di-
fentia-
dam.*

Evacuatis sic tam sanguine superfluo, quam humoribus impuris, opera danda, ut humor sanguineus, vel serosus, tubulis impactus, resolvatur & discutatur congruis remediis, tam internis, quam externis, & febrilis æstus simul contemperetur. Hunc in finem per quam conducibilis frequens usus mixturæ diaphoreticæ & leniter anodynæ ex aquis antispasmodicis & diaphnoicis, florum sambuci, tilix, primulæ veris, acaciæ, galegæ, herbæ cardui benedicti, scordii, cum diascordio Fracastorii, antimonio diaphoretico, lapide prunellæ, aceto quoque & cancerorum lapidibus, nec non sirupo papaveris rhœados. Conducunt etiam potus diluentes & humectantes paullo liberalius dati, serum quippe lactis dulcis & acidulum, cum succo citri & saccharo paratum, ptisana ex hordeo mundo, radice scorzonæræ & rasura cornu cervi, cum sirupo acetosiratis citri, decoctum avenaceum, ipsum lac quoque, tantundem aquæ remixtum & saccharo atque momento nitri conditum.

§. IV.

*Externis
fac-
curren-
dam.*

Externis præterea ancipiti huic morbo obviam eundum, nonnullis quidem in oris cavo, nonnullis exterius in collo atque cervice, quo his etiam dolor & æstus inflammatorius mulceatur, acrimonia humorum temperetur & qui in vasculorum angustis firmius subsistunt succi dissolvantur. Externe frequentissimi usus sunt cataplasmata ex emollientibus, paregoricis & discutientibus, floribus sambuci, meliloti, chamomillæ vulgaris, verbasci, radice liliorum alborum, ficubus, croco, semine anisi, fœniculi, farina lini, ex lacte coctis, quibus nonnulli, nidos hirundinum & sterces canis, ceu specifica,

adjiciunt. Merentur hoc nomine etiam commendationem emplastra lenientia ac mollientia, uti est diachylon simplex, aut de meliloto, malaxatum cum oleo amygdalarum dulcium, vel admixtione spermatidis ceteri, croci & camphoræ efficacius redditum. Intra os vero non facile suaserim gargarismata, cum injectione per syphonem, ubi magnus dolor & siccus ardor est. Sufficit os subinde colluere, congruo tepido liquore, cui concinnando serviunt plura, rob dianucum, diamoron, sirupus granatorum dulcis, papaveris rhœados, violarum, mucilago seminis eydoniorum, cremor lactis, lapis prunellæ, quæ omnia pro circumstantiarum ratione, vel lacte, vel decocto liquiritiæ, sicuum, aut venæ misceri possunt. Neque minus nobilis est virtus olei amygdalarum dulcis recentis, cum spermate ceti, croco & syrupo violarum, in decocto avenacæ dati & aliquamdiu in ore detenti.

*Observationes Et Cautela
Clinica.*

§. I.

In angina sanguinea & corpore plethorico, omnium primo per sanguinis missionem succurrendum. Nam si in ullo morbo, certe in hoc, a presentaneo periculo ipsius mortis liberat. Sed momentosa & præceptum est juvandi occasio. Optimum auxilium ex sectione jugularium. Si vero hanc instituendi copia deficit, aperiendæ sublinguales, ita tamen, ut prius secetur brachialis. Et quando angina sanguinea accedit febri ardenti & Hungaricæ simulque phrenitidis metus est, vires tamen imbecilles largiore sanguinis subtractione non ferunt, cito sublinguales tantum aperiendæ. Quando autem ab acrimonia caustica nervosis faucibus & laryngistunicis inhiærente hoc vitium oritur, neque manifesta ad-
est

*in sang-
guinis
missione
statuenda*

est sanguinis redundantia, indicatur potius scarificatio in service & mento, vel hirudinum appositio. Ubi etiam in cacochymicis & phlegmaticis, a copia feri viscerum, fauces & externas colli partes obsidet tumor cum dolore & leni inflammatione, praefenda venesectioni, scarificatio, in nucha & scapulis.

§. II.

Usum
panda
in angina
ardens.

In usu externorum attendendum merito ad diversa inflammationis in faucibus genera & singulis accommodata opponenda. Itaque in omni faucium inflammatione dolorosa & ardente, julepus rosarum cum nitro & momento camphorae, deglutitur, eximie conducit. Gelatina quoque cornu cervi rite parata ac succo pomorum Chinenisium, nec non saccharo condita, iterato sumata, egregie levatur. Si autem fauces aurent, ardent, lingua tumet & respirationis aequae ac deglutitionis difficultas est, linctus parandus, ex albuminis ovi in aquam quassati uncis binis, aquae rosarum quassati uncis binis, aquae rosarum uncia, sirupi granatorum, diamoroni ana uncia dimidia, salis prunellae granis duodecima, cui, pro circumstantiarum conditione, viginti vel triginta liquoris anodynii guttae addenda. Tum etiam exterius collum & cervix oleo camphorato, ex olei amygdalarum dulcium uncia, olei papaveris albi drachmis duabus & camphorae drachma dimidia, inungendum.

§. III.

Latente
sympt.
matia
& ob
atribus
inducta.

In angina latente interna, valde aestuosa, solo lacte & ejus cremore, addito lapide prunellae & sirupo papaveris rheados, os subinde colluendum & frequentius bibendum lactis serum. In oesophagi autem inflammatione, febribus malignis in statu haud raro superveniente, ex usu est pulvis, ex nitri drachma, camphorae granis tribus & sacchari uncia cum emulsionem amygdalarum dulcium, & intus dandus, & exterius in ore aliquamdiu ten-

Tom. IV.

nendus. Et ubi ab haustis & inspiratis exhalationibus acerbis metallorum, mineralium, calcis etiam vivae & argenti vivi, suffocationis periculum accidit, nec purgantia, nec venesectionis locum habent, sed commodissimam locant operam humectantia, demulcentia, interna & externa, sacum nitro, cataplasmata superius descripta, nec non enemata.

§. IV.

Inflammatorius ille dolor, quia sero salso acri in glandulosa faucium carne, circa pharyngis & laryngis confinia, fit, cum rubore & copioso salivae fluxu, sine febre, optime discutitur ab initio statim gargarismo ex spiritu vini Rhenani, vel Francologici. Quam praesentanea enim hujus sit virtus disertis verbis testatur *Walaus meth. med. pag. 112.* inquit, *angina affectus in principio sese spiritu vini gargarizet, omnis guttavis inflammatio cessabit trium horarum spatio, siue solus hunc in usum cedat, siue cum aliis remisceatur.* Et *Martianus* hanc ob causam in cynanche vera commendat actu calida. Ipse quoque novi, faucium inflammationem brevi fuisse discussam, guttulis octo vel decem spiritus vini camphorati, in quo granum nitri liquatum, lente per fauces dimittis. Quem in hunc alii commendant essentiam prunellae albae, cum spiritu vini coactam.

§. V.

Quando magna colluvies humoris impuri serosi ad palati & faucium glandulas decumbit, crebrius usurpanda sunt leniora laxantia manata, rhabarbarina, tartarea & pallulata. Tum etiam apprime conducit gargarisma, quod pro basi habet sal pharyngum a *Zobelio in tartarologia* descriptum, quod praeparatur ex cremore tartari & nitri uncia, aluminis usti uncia dimidia, solutis in aceto destillato & solutione postea secundum artem coagulata. Sic quippe parati salis drachma, cum duabus drachmis mel-

O 3 lis,

lis, in quinque uncis aquæ plantaginis solvenda & cum liquore hoc fauces tam crebro eluendæ, quam idem cum syphone subinde injiciendus.

§. VI.

*Empla-
storum,
Angi-
næ
tum &
infectio-
nem a-
fici.* In faucium & glandularum tumoribus inflammatoriis, emplastra emollientia, supra tradita præferuntur merito cataplasmatibus, quibus ob plures difficultates, rarius uti soleo, sed frequentius decocto specierum emollientium ex lacte, vesicæ indito. De gargarismatum vero usu tenendum, quod cum syphone injecta locum non habeant. Impensiori enim attritu dolorem & inflammationem magis exasperant. Melius igitur ac tutius, os cum liquore ad gargarismum subinde eluere. Quod si autem & hoc propter impotentiam fieri nequit, injectio lenissime tantum adigenda, ne irritatio ad vomitum fiat, caput quoque antrosum inclinandum, ne retrorsum, ne dilabendo ad asperam arteriam suffocationem minetur, & iterato injiciendum, si magna mucicopia inhæret. Præstat præterea in omnibus hisce faucium affectibus abstinere a loquela, quia crebrior ac fortior linguæ agitatio malum exacerbat.

§. VII.

*In sup-
puratio-
nem angina-
m a-
fici.* Si tumores faucium ad suppurationem tendunt, eadem optime procurari potest caricis pinguibus in ore detentis. Et quando tonsillarum tumor inflammatorius ichore repletus, externe nihil præstabilius deprehendi, melle rosato, cum spiritu vitrioli remixto, & sæpius cum pennicillo admoto, quod tumorem minuit, munda, ulteriorem affluxum impedit & pituitam subsistentem colliquat. In aphthis infantum, quæ linguam cum dolore & ardore obfident, ad hunc mulcendum nihil utilius, quam pustulas subinde illinire tremore lactis cum tantillo nitri imbuto. Interdum etiam expedit ad pituitam colliquandam & arcendum nimium affluxum applicare vitriolum album in aqua

pluviali, vel melius rosarum, aut florum sambuci, liquatum.

§. VIII.

*Residua ar-
cenda.* Demum ne faucium inflammatio, quod haud raro accidit, repetat, vitanda cum cura omnia, quæ ad inducendam eam facere supra diximus. Potissimum perspiratio custodienda, ac inprimis caput, cervix & collum ab omni refrigeratione defendere ex usu est, ne humores & acris per poros distillanda materia ad interiora agantur ac in molli faucium substantia subsistant. Cavendum quoque ab omnibus quæ succos impensius exagitant, maximeque ab impensiori vociferatione, qua humorum affluxus ad superiora allicitur. Si corpus plethoricum, tempestiva sanguinis missio instituenda, & minus rite succedentibus hæmorrhagiis spontaneis, ut eadem in ordinem redigantur, videndum. Neque minus subinde alvus subducenda, quo & impuritates expurgentur & congestiorius versus superiora motus interceptur.

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

*Angina
aliqua
nu-
fra-
ta.* Femina triginta annorum, chole-rica & catarrhosis defluxionibus admodum obnoxia, levius vestita surrexerat tempore autumnali ex lecto ac frigida sese auræ incautus exposuerat. Inde nata est raucedinem cum ardore & dolore gutturis, difficulter simul deglutire & loqui potuit, & pulsus, præsertim noctu, fuit celerior. Quam igitur menses restitissent, missus primum & vena brachii sanguis & injectum dein clystma, sed sine levamine. Gargarismata vero, propter dolores, ferre non potuit. Interim gutturis tumor, tam interior, quam exterius, mirum increvit, & parum absuit, quin ægram strangularet. Quinto tamen die subsedit tantisper tumor & dolor mitigatus. Hinc exterius collo admotum emplastrum maturativum,

ex emplastro de meliloto cum erpœq, cui impositi facculi calidi, ac ori inditum decoctum ex emollientibus. His maturuit tumor & noctu incisâ ægra etiam feliciter rupit. Sed illapsa procul dubio fuerat materia acris pulmonibus, & ob id suffocationem minari visa est. Adquam dispellendam, aqua hyssopi, cum essentia castorei & liquiritiæ, additis aliquot guttulis spiritus cornu cervi succinati, infusum quoque theiforme ex herba, pectoralibus cum aqua calida, usurpata. Inde sudor erupit per universum corpus simulque materia tenax viscida, sexies minimum quotidie, per alvi secessum ejecta, non sine torminosa ventris contractione. Medicus autem metuens damnosam fore hanc diarrhœam, de suppressenda eadem cogitavit & electuarius ex dialcordio *Fracastorii*, conserva rosarum, pulvere hematitidis & nucisla dedit. Cohibitus etiam protinus alvi fluxus, sed sequutus singultus cum ardore per totum œsophagi tractum, sputatione materiæ viscidæ viriumque languore. Hinc alius advocatus Medicus, qui pathemata hæc a perperam suppresso alvi fluxu deduxit & ob id suavit pilulas ex myrrha electa, diagrydio sulphurato, mercurio dulci, croco, castoreo & sale succini, cum vehiculo calido sumendas. His non modo singultus sedatus, & materiæ serosæ per alvum excritio revocata, cum summo ægræ levamine, quæ successive postea ad sanitatem rediit.

Epiçisis.

Memorable omnino, quod faucium inflammatio, pituitoso ac seroso alvi fluxu fuerit soluta; quod huius adstrictio præpostera gravia induxerit pathemata & quod hæc reverte illo expirarint iterum. Sed sæpissime in inflammatoriis faucium affectibus, œsophagus, quin ipse ventriculus, attingitur, ita, ut eadem quasi labe eodemque vitio laborare videantur. De aphthis sæpius notavi, quod eadem œsophagum & ven-

triculum obsederint. Id enim factum fuisse, ardor, per totum œsophagi tractum usque ad præcordia excurrens, prodidit. Tum etiam ægri falsa, acris & calida plane non ferre potuerunt, sed decoctum hordei, avenaceum, raparum exsiccatarum, infusum theiforme cum lacte, ex usu tuerunt, hisque assumtis, ardores, siccitates & dolores anxii circa præcordia sublati. Vicissim vidi, ex ventriculo, in ardentibus febribus, a venenis, aut acrioribus purgantibus inflammatio, inflammationem ad fauces & laryngis musculos fuisse propagatam. Hinc manet utique firmum, in faucium orique affectibus, præsertim si pituita viscida, crassa fuerint oblecta, laxantia præsentaneam exferere opem.

OBSERVATIO II.

Sexagenarius quidam, diu quartana detentus, hac discedente, cathar-^{Sympt.}is & ventriculi imbecillitati admo-^{che ca: rala.}dum fuit obnoxius. Is quum noctu aere pluvioso fecisset iter, incidit in faucium difficultatem, ut solida quidem, non autem liquida posset deglutire, ac nonnisi cum magna intentione deglutionis, anxietate ac subsequente copiosa excretionem phlegmatis. Interius quidem rubescabant nonnihil fauces, sed exterius nihil tumoris comparebat. Judicavimus igitur epiglottidem, quæ instar operculi orithcium alperæ arteriæ claudit, sero mucido obfessam esse & turgidam, ut rimam subiectam non exacte claudat, sed liquidum deglutitum in asperam arteriam delabatur & anxietates subsequentes faciat. Quare iussi exterius applicare spiritum vini camphoratum, interius os subinde colluere aqua florum sambuci, mixta cum spiritu salis ammoniaci atque essentia croci, & quotidie usurpare pilulas nostras. His intra aliquot dies malum feliciter sublatum & æger convaluit.

Epicrisis.

Proprium anginae symptoma, difficultas deglutendi, tam solida, quam liquida. Si enim tumor paullo amplior oesophagi principium obsidet illudque angustat, liquida quidem, sed non solida dimittuntur. Si vero tumor hæret in principio gutturis, quod tegit epiglottis, solida quidem, dum comprimunt tumentem epiglottidem, transeunt ad oesophagum, sed liquida minus prementia per hians a tumore spatium asperæ arteriæ illabuntur, ibique magnas creant molestias.

OBSERVATIO III.

*Angina
sæpius
recidit
vixit
sanata.*

Putarant Medici feminam quandam venerco infectam esse contagio, eaque propter ipsi mercurialem adhibuerant salivationem. Hinc factum est, ut ipsa postea levi ex causa, ab aere frigido & nebuloso, ab ira, ab assumtis acribus cibis, a refrigeratione capitis, a turbato mentium successu, sæpius incurreret exquisitum parati, nec non in faucium internis, circa pharyngem & laryngem, ardorem atque dolorem, sine febre tamen; sed eum respirationis difficultate. Accidit vero ut dormiret in conclavi humili, noviter exstructo & vaporibus calcis pleno, ac inde non modo capitis dolore, sed & impenso faucium & colli ardore atque dolore, cum inquietudine, spirandi angustia, anxietate & æstu afficeretur. Ego vocatus sanguinis missionem, ob vasa miras turgentia omisi, sed tantum applicare jussi collo cataplasma ex farina lini, floribus sambuci, ficubus, croco, oleo amygdalarum dulcium & lacte. Suasi quoque ut clyster injiceretur ex lacte, nitro, sale communi, melle & oleo. Potui dedi lac, cum dimidia parte aquæ hordei, sive prisane remixtum, adjecta debita quantitate nitri & sirupi violarum, quod copiosius hausit & frequenter ore continuit. His brevi malum disculsum. Ad arcendam au-

tem crebriorem recidivam, dedi consilium, ut aquas Spadanæ, vel Selteranas cum lacte per mensem & ultra biberet, & quotidie mane fauces gargarizando elueret, vel cum aqua sic dicta sclopetaria, vel decocto plantaginis ex vino.

Epicrisis.

Prompta tumoris & affectus angino-dei genesis, quando compages fibrosa, glandulosa & tubulosa faucium debilitate & tono privata, quod heic factum per salivationem mercurialem. Quare qui semel, vel iterum ejusmodi tumore laborarunt, qui non statim congruis præsidis atque regimine discussus, ex facili postea, per nimiam vocis intensionem, animi affectum, vinum copiose haustum ac frigido-humidum aerem admixtum, idem malum rursus nanciscuntur. Optime autem ejusmodi recidivæ præcaventur, quando malum primum statim recte persanatur penitusque tollitur, ne partibus labem inferat, ægre emendandum.

OBSERVATIO IV.

Virum novi honestum, quinquagenario majorem, sanguineo-melancholicum, robustum, sanguinis missionem nunquam passum, belle tam valentem, licet cerevisiæ lupulata & spiritus ardentis potu admodum delectaretur. Sed quum gravius inter rixas cum uxore excanduisset, in exquisitum capitis incidit dolorem, sub quo arteriæ fuerunt turgidæ, facies rubicunda, oculi torvi, noctes infomnes & arteriæ tam valide pulsarunt, ut de sensu mallei quasi in capite pulsantis arger conquereretur. Hinc admotum cataplasma ex mica panis, bacis lauri, juniperi & aceto rosaceo. Frontietiam & temporibus ex consilio vetulæ applicatum albumen ovi, cum alumine conquassatum. Sed gestatis his aliquandiu, conquectus est arger de insigni dolore pungitivo faucium, deglutendi difficultate &

*Angina
ex re-
tentione
pulsionum
preparat
sæpius
sanata
dissoluta.*

spiritu angusto, lingua mirum intumuit, atro colore tincta, siccam linguam ex ore hians exseruit, liquida indelinerenter appetiit, pulsus celes & vehemens manum vibravit & propter spiritum arctius meatem in erecto semper esse debuit firu. Ad gravissima igitur hæc pathemata depellenda cum fructu usurpata sequentia. Sanguis e vena missus largiter; clyster injectus acior; cataplasma ex stercore canis, hirudinum nido, ficibus, cepis tolis, floribus sambuci, chamomilla, meliloti, semine cymini, nitro & camphora, cum aqua florum sambuci & vino tepide collo-appositum; interius mixtura ex aquæ florum sambuci, rosarum ana uncis duabus, aceti destillati drachmis sex, lapidum cancerorum drachma, nitræ drachma dimidia, camphoræ granis quatuor in oleo amygdalarum dulcium solutis & sufficienti quantitate julepi rosarum, sæpius ad aliquot cochlearia data & porum quoque infusum theiforme ex veronica, floribus sambuci & radice liquiritiæ. His feliciter discussum suffocationis periculum. Postea laxans ex sirupo rosarum solutivo, cremore tartari, diagrydio & rhabbarbo exhibitum, quo aliquoties deiecit. Os de nunc frequentius elotum aqua pluviali, in qua nitræ ac vitriolum parum & saccharum ad gratiam soluta. Sic brevi explicita ratione anceps hic morbus ex voto depulsus.

Epicrisi.

Attendenda merito in nostro trunculenti huius mali genesis. Ortum quippe duxit ex sanguinis ad caput congestione; huic opposita exterioris contriungentia; his sanguis ad interiora repressus ipsaque fauces; heic copiose collectus cruor subleuit & dolorem, taniorem, ardorem aliaque symptomata induxit. Albumen enim ovi cum alumine insigni repellente & vasa contriungentem virtute pollere, ex ipsius usu in ophthalmia patet. Et ex contritione in externis faciem ad

interna esse transitum, docet vasorum mutua communicatio. Sequum illico venæsectione & internis æque ac externis discutientibus stasis & stagnationi obviam itum, non potuit non feliciter succedere curatio. Nam si occasio præceps capienda unquam, certe in congestionibus inflammatoriis id faciendum, quæ nisi celerrime removeantur, transitus fit in corruptionem lethiferam & sphacelofam.

CAPUT V.

De Febre Phrenetica. Sive Phrenitide.

Theses Pathologicæ.

§. I.

NULLA inflammatio, sive particularis febris, tam magni in medicina momenti, quam quæ in parte omnium nobilissima ipsiusque animæ rationalis domicilio, cerebro, consistit, & tam omnem rationis usum evertit, quam præsentaneum vitæ periculum intentat, ac Græco nomine audit phrenitis. Est igitur hæc phrenitis febris acuta inflammatoria, orta a nimia sanguinis congestione ejusdemq; intercepto, per minimas potissimum membranarum cerebri arteriolas, transitu, juncta cum magno aestu, delirio atque viæ discrimine.

§. II.

Signa imminantis phreneticæ affectionis ne exacte & compendiose exhibet Trallianus lib. i. cap. 13. phrenitidem, inquit, jatur in vigilie potissimum continua & intensa somniquæ turbulentæ præcedunt, ævi exsiliunt & somniorum imaginationibus detinentur, & facile eorum quæ dicantur obliviscuntur; si respondent, ferociiores ac iracundiores, quam prius, apparent, pulsus habent parvos & duros atque occipitio frequentius indolescat. Si affectus increverit, fixioribus oculis cernunt eosque rubentes habent, nec non lachrymæ ex utrisque fluunt.

Phrenitis
statis
definit
illa.

signa
sæpe.

fluunt. Præsentis autem indicia & pathemata omnium optime ex Veteribus consignavit *Celsus Aurelianus lib. i. cap. 2. pag. 12.* ita habens: in phreneticam passionem declives sequitur febris acuta atque pulsus difficile ad superficiem corporis ascendens, siue humilior, tensior, vultus subinflatus, siue plenus. sanguinis per naves destillatio, vigiliae iugæ, aut turbatus somnus. *Infantia turbulenta, mentis sollicitudo ac parvitas sine ratione, frequens tergorum est versio jacendi, cum capitis assidua commotio, aliquando etiam sine causa hilaritas, oculorum rubor, cum levi lacrymatione & circumjectio manuum, sine ullo capitis dolore, articulorum frigus, sine tremore, urinae abundantia flava, aquate, tenuis & paulatim exclusæ; aliquibus etiam sonitus capitis atque aurium tinnitus, dolor quoque capitis non quiescens, nulla ex manifesta ratione præcordiorum cussio, visus attentus, cor frequenter palpitans.*

§. III.

*Causa
proxima.*

Omnēs hæ phrenitidis iunctæ functionum in corpore lésiones, pendent a nimio & impetuoso sanguinis ad caput appulsu, ejusdemque ex intercepto per minima libero transitu, stasi & per alias iusolitas vias celerrima traiectione, unde distensiones fiunt vasorum cerebri & faciei, serosus humor secedit, passio obhærescit & cerebrum in functionibus suis, maxime rationis usus servientibus, turbatur prorsus. Ex vero enim *Hippocrates lib. de flat.* & passim alibi tradit: prudentiam & rationem hominis in constanti sanguinis habitu in cerebro, siue rectius ejusdem æquabili motu consistere, adeo ut hoc interrupto, concidat simul & prudentia, & ratio. Et hæc omnino ita esse veramque phrenitidis sedem in cerebro consistere, testatum facit uberius sectio eadem defunctorum. In his quippe vasa, tam duræ matris cum sinibus suis, quam piæ meningis, mirum distenta & crasso coagulato cruore farta, ipsæ membra-

næ aridæ & exsiccæ, ut pia mater facillime a cerebri cortice separari queat, reperiuntur, & præterea medulla cerebri multo seroso humore perfusa comparet. Id quod pluribus confirmant *Blancardus in anat. præf. obs. 3. Schenckius lib. 1. fol. 64.* nec non *M. N. C. Dec. 2. A. V. obs. 63.*

§. IV.

Inter antecedentes causas recte *Celsus Aurelianus* &c. relert vinolentiam, vel vigiliam, aut jugem in sole moram, mentem natura mobilem, iracundiam, caput per literarum disciplinas debilitatum, ætatem juvenilem. Et certe ad phrenitidem disponunt omnia, quæ caput debile ac imbecillum reddunt, ut deinde in ipsius valis facile fieri possit sanguinis & humorum mora, nec non quæ sanguinem, crassum præsertim & copiosum, ex partibus inferioribus impetuose ad caput agunt ac congerunt. Hinc observatione medico-practica constat, ad deliras ejusmodi febres admodum esse proclives, qui diuturna mœlitia, cura, studiorum & meditationum profundiorum intemperantia, mentem fatigant, qui vegeti ætate, constitutione melancholico-cholesterici, sepius animo per iram aut odium moventur, desiderii vehementioribus jaectantur, vigiliæ, inquietudini, crapulæ ex cereviliis liberaliter lupulatis, vel vino dediti, qui veneri litant, sedentariæ vitæ motus & exercitationis experti indulgent, & ob pravam victus rationem, & copiosum, & impurum sanguinem, in venis alunt. Hinc porro per experientiam in comperto est, a cessante consuetu, vel etiam repente suppresso hæmorrhoidali fluxu, emanente quoque aut cohibito menses, nec non in puerperis lochiorum profluvio, promptam esse, præsertim alvo simul adstricta, phreneticarum affectionum genefin. Tum enim ob stagnationes sanguinis in abdominis visceribus, in nervosis partibus spasticè suscitantur stricturæ, quæ inequalem reddunt sanguinis circui-

*Causa
antecedens*

cuitum & faciunt, utis cum impezu aliorum ruat ibidemque nimium congeratur. Demum phrenitis etiam haud raro inducitur per violentiam externam. Accidit hoc in vulneratione & contusione capitis per quam facile, imprimis plethorico-cacoehymicis, nisi cito sanguinis missione & discutientibus occurratur, tumque effato *Hippocratis* Secl. 7. aph. 14. eventus sequitur ut plurimum funellus.

§. V.

*Essentia
idiopathica.*

Merito autem phrenitis distinguenda in idiopathica & symptomatice. In utraque quidem febris adest acuta, sed ea cum differentia, ut in illa praecedat, in hac vero individuus sit comes. Idiopathica in temperato nostro climate rarior, frequentior autem in calidis siccis & meridionalibus locis, unde etiam Veteres Graeci Medici, imprimis *Aetius*, *Trallianus* optime & copiose de hac passione in monumentis suis disseruerunt. Dantur tamen subinde etiam inter nos exempla phreneticae febris, sine praecedente alia, potissimum a nimia crapula, continua animi iracundia & cerebri per profundas continuas meditationes & vigilas fatigationes, imbecillitate, in sanguineo, vel etiam cholericomelancholicis hominibus & vitae sedentariae addictis, hypochondriacis, vel haemorrhoidariis, praesertim si fluxus imprudenter cohibetur. Sed de hac recte omnino, confirmante id ipsius experientiae suffragio, tradit *Villisi* in *pathol. cerebri* cap. 10. pag. 234, quod, nisi cito & opportunis remediis discutatur, quam facile in maniam, sive delirium furiosum transeat. Neque etiam infrequens est idiopathica ejusmodi & in maniam degenerans phrenesis, post superatas febres ardentes, item purpuratas, exanthematicas & catarrhales, male tractatas, per nimis aëstuolum regimen, per medicamenta volatilia, sanguinem commoventia, opiata etiam, aut repellentia nimis, refrigerantia, nec non incongruas venæsec-

tiones. Id quod eo certius & vehementius fit, quando æger ad iram levi ex causa promptus ac facilis.

§. VI.

*Pat
sympto.
matica.*

Frequentior tamen apud nos symptomatice. Sæpius enim evenit, ut in febribus malignis & exanthematicis acutis, petechiis, variolis, catarrhalibus malignis, potissimum catarrhensibus & omnium maxime Hungarico morbo, praesertim male tractatis, phrenitis accedat in statu & mortem inferat. Scilicet supervenire solet circa dies criticos, cum rigore, tremore artuum, praecordiorum tensione, externorum refrigerio & urinâ tenui, vel parcius, vel effuse nimis fluente. Sed quia ob morbum praecedentem & diuturnas vigilas fractæ jam fere penitus vires & tonus quoque vasorum membrarum cerebri nimium labefactatus, stases sunt in ejus vasis ex sanguine irresolubiles, quæ tertio plerumque die mors expicit.

§. VII.

*Differt
a mania*

Licet autem phrenitis sæpius in maniam transeat, veterum etiam *Hippocratis*, *Celsi*, *Aureliani* & *Aretæi* testimonio, qui illam ob id cum hac plerumque conjungunt, vel planè confundunt; ambo, tamen multum discrepant. In phrenitide enim semper adest febris, cum pulsu celeri, duro ac parvo, delirium quoque non intermittens prorsus, sed tantum subinde remittens, quo tempore oblivio est omnium quæ sub delirio contigerunt. Sed mania chronica est passio, sine febre acuta, licet cum pulsu praeternaturali, duro & inæquali, quandoque magno & celeri. Habet quoque maniacus furor sua intervalla, junctus est ordinario cum magno fastu, ira & odio adversus amicos atque propinquos, & paroxysmo cessante, exquisitam ut plurimum memoriam omnium quæ antea facta habent maniaci. Deinceps phrenitis etiam differt a leviori illa mentis alienatione, quæ in acutis febribus, ante expulsi-

cri-

*a levi
delirio
de post
Oratio*

criticam exanthematum non raro observatur. Nam hæc facilius transit, neque etiam urinas tenues aquosas, vel rigorem & refrigerationem partium externarum habere comitem. Neque minus, quandoque post declinationem febris acutæ, observatur per aliquot dies, aut hebdomades, quædam desipientia & mentis inconstantia, a phrenesi diversâ, quæ propter summam virium & cerebri ex perpeffo morbo debilitate oritur, & redeuntibus viribus, vel sponte cessat, vel congruis præliis facile iterum penitus discutitur.

Curatio.

§. I.

Curatio
quibus
perforanda.

Quum gravis illa & exitiâlia pathemata, quæ phrenitidi juncta, a meningum inflammatione, seu causa proxima dependant; prima utique & princeps medentis esse debet intentio, ut hæc in præfervatione arceatur & in curatione removeatur. Hujus autem causa quum sit sanguinis in vasculis meningum alibi itatis, alibi cum dolore, tensione spastica & ardore, celerrima trajectio; ipsa certe sanatio dicitur: ea remedia, quæ effrenem sanguinis impetum ad caput sistunt, ibi congestum derivant, subsistentem expediunt atque discutunt & meninges spasmò contractas relaxant, omnium esse, ut ita loqui liceat, indicatissima.

§. II.

Sanguis
mitigandus.

Jam in phrenitide, & curanda, & præfervanda, principem merito locum obtinet, communi Veterum & recentiorum omnium consensu, sanguinis missio; quam etiam circa affectam partem instituire præcipiunt omnes. *Tralliano* olim & Arabibus frequens jugularis venæ sectio, quæ nostris temporibus perperam exolevit. Nam per experientiam in comperto est, hæc in omnibus capitis a sanguine congesto & stagnante oriundis passionibus, aliarum venarum incisioni

longe multumque esse anteferendam, eo quod hæc vena jugularis externa, cum interna, ex arteriis carotidibus & vertebralibus cerebri proxime sanguinem derivat atque deducit. Nec difficilis adeo & periculosa, ut vulgo putatur, hujus venæ incisio, sed contracto tantisper fascia commoda, ut turgeat vena, collo, facili negotio instituenda. Dinceps magni æstimatur a Medicis in hoc & aliis capitis morbis venarum subjugularium sectio. Inprimis *Ammianus in potam* fatetur: ex militibus qui anno 1654. ab expeditione Hungarica redierunt & in nosocomio morbo Hungarico laborarunt, evasisse omnes, quibus tempestive raninæ venæ pertulæ, quibus non, esse mortuos. Atque etiam novicandem utilissimam fuisse ad præcingendum imminens in febribus acutis delirium, quinto, vel sexto die, sana adhuc mente, institutam. Sed difficolter admodum periclitur, si delirium jam adeit, ac præterea ex foramine nimis amplo, ob sanguinis ad caput impetum, hæmorrhagia metuenda tunctis, ex justo minori parum sanguis fluit, & dato ibi spatio, fluxus potius ad cerebrum allicitur. Alii commendant venæ frontalis, contracto prius collo incisionem, eademque potissimum *Trallianus* se magna phrenitide correptum sanasse, testatur. Nonnulli proferunt arteriotomiam in temporibus, quos inter est *Panarolus*, qui *pentec. 1. obs. 19. pag. 18.* testis est: se se arteriotomiam in phrenitide magna cum felicitate experiri, ut ipsa vexari statim resipuerint. *Cælius Aurelianus* scarificationem in toto capite prius raso in usu habuit. Longe magis tamen probandus Ægyptiorum mos nares scarificandi, cujus vices, deficiente commodo instrumeto, supplet experimentum, quo culmo straminis, aut bacillo exili acuto, in nares validius trulo, sanguinis proruitur stillicidium, quod ego quidem cum præsentaneo commodo aliquoties factum esse vidi. Et

hi

hi in confini affectæ parte mittendi sanguinem modi, tam in phrenitide idiopathica, quam symptomatica locum inveniunt. Sed quando ex lochiis, nec non menibus retentis, aut suppressis, malum hoc metuendum, cito in pede vena aperienda & sanguis largius exantlandus. Neque minus, si ex vitio, aut intercepto hæmorrhoidalis fluxus successu, delirium imminet, optimum levamen ex apertione venarum hæmorrhoidalium, per appositionem hirudinum, expectandum.

§. III.

Alvus
ducenda Post sanguinis evacuationem alvus ducenda, qua adstricta, ad supernas partes, & qua soluta, ad infernas, humorum convertitur affluxus. Scite autem Hippocrates lib. 3. de morb. §. 9. monet: in curatione phrenitidis alvum esse præparandam ut egerat, humectantibus potionibus, quæ tunicas intestinales spasmus constrictas relaxant, quia primarum viarum spasmus frequens deliriorum est causa. Ego instar omnium hunc in finem commendo potiones mannatas, ex mannæ minimum uncis quatuor, solutis in libra feri lactis, cum cremoris tartari drachma, nitri drachma dimidia, & olei amygdalarum dulcium uncia una. Baglivius lib. 1. prax. pulverem Cornachinum commendat, ita pag. 102. scribens: quum pluries observatum fuit, alvi fluxu solutum fuisse delirium, ideo natura id docente, proficuum non semel expertus sum pulverem Cornachini, superbibendo ei longa diluentia, ex decocto hordei limati, salis prunella aliisque dulcificantiis, præcipue, si nimis viscerum ardor adsit & interna inflammatio. Si vero celeri opus est auxilio, alvus solvenda leniente & pægorico domestico enemate.

§. IV.

Humectanda
& di-
stentia Ex internis porro adversus phrenitidem prædiis, sunt maxime potiones diluentes, demulcentes & humectantes largissima copia datæ, modo, quod rarius fieri solet, ut innuit Aven-

taus, phreneticis sitiant. Instar omnium est potus ex sero lactis dulci, vel acidulato, cum succo citri parato & julepo rosarum, vel sirupo papaveris albi edulcorato, in cuius mensura cum fructu dissolvitur drachma una nitri depurati, vel salis prunellæ. Utiles quoque emulsiones ex decocto hordei, raluræ cornu cervi & seminibus quatuor frigidis, cum julepo rosarum, præsertim quando mensuræ duo nitri scrupuli adjiciuntur. Non minus confert lac cum acidulis Selteranis, vel Antonianis remixta, ita pitifana. Qui potus omnes quo largius bibentur, eo plus efficaciam in diluendis humoribus, relaxandis constrictis tubulis, expediendis obstruccionibus & extinguendo aestu prestabunt. Ex medicamentis autem mixtura dia-phoretica & discutiens, capite antecedente descripta, ut in omnibus inflammationibus, sic etiam phrenitide, effectum exferit longe saluberimum.

§. V.

Externæ
æstus
ponda. Inter externa quæ caput ab humorum affluxu liberant connumeranda pediluvia, vel involutions pedum in lintea humida calefacta, & quæ omnium optima, balnea aquæ dulcis temperata. Horum insignem utilitatem quotidiana uberius confirmat experientia & locuples inprimis testis est Trallianus, qui lib. 1. ita disserit: lavare eos & perungere convenit, quibus jam vacuatio facta est & quantitas totum corpus non offendit, verum siccitas & vigilia plurima urgent. Et si febricitet æger, nihil nocet ei si ita lavetur, præcipue etiam, cum balneum tepidum adhibitum fuerit, ut neque aer sit igneus, neque solum nimis calidum. Qui autem febris metu eos non lavant, maxime offendunt. Nam ægri vigiliis magis torquentur balnei abstinentia, adhuc magis etiam animo turbantur. Lavandi igitur sunt, quemadmodum comprehensum est. Sic enim balneo utentes, ad bonam temperiem revertuntur, & in posterum delirio & affectu febrem accendente, lib. rantur. Dein Veteres,

ac

ac inter hos potissimum Trallianus & Aretæus, post sanguinis & alvi evacuationem, caput oxÿrrhodino, ex aceto rosaceo composito fovebant, ne, uti loquuntur, caput liberalius attraheret humores istemque repletur. Nec male. Interim nos summo cum fructu, in omni delirio, caput totum rasum fovere suavisimus, temperato hoc epithemate: recipe aceti rosacei uncias duas, spiritus rosarum, in quo decem grana camphoræ soluta, drachmas duas, nitri puri scrupulos duos, olei ligni Rhodii guttas 20. M. D.

Camela; & observationes Clinice.

§. I.

*Regim^{nt}
phreneticorum*

Quam modo tradidimus phrenitidis medicationem, tam in symptomatice, quam idiopathica, & præsertim illa inveterata, quæ in maniacum affectum transire videtur, quam maxime esse accommodatam, expertus scribo, nec quicquam præterea vix potest excogitari, sed opus est, ut aliquamdiu horum usus insilatur. Quæ autem in regimine phreneticorum servanda, egregie tradit sæpe laudatus Trallianus lib. i. pag. 50. sic præcipiens: considerari debet etiam habitatio, in qua degit æger, ut aerem nec admodum crassum, neque humidum frigidumque, aut nimis calidum habeat, ne capiti meatuum densatio, aut repletio superveniat, sed temperatus existat, quo animalis spiritus temperie ipsius resocilletur ac relaxetur. Sit autem magis lucidus, quam tenebrosus, ut æger per hujus sensum ad consuetorum perceptionem ac conscientiam perveniat. Quare & amici nonnulli admodum familiariter ei assistant, ut etiam increpantes ipsum propter ea, quæ facit, revereatur. Neque vero domesticus, aut cognatus, cuius causa aliquando tristetur, aut cui irascatur, ingredi debet, quippe hoc irritare agros & commovere solet: & ut valde perturbentur, manifestam præbet occasionem. Sed nec

amici frequentes & copiosi ad eum ingrediantur, quippe turbam ei tantum excitant, præterea aerem quoque crassum efficiunt, frigidos emittentes spiritus. Jam non violenter movendus est, sed leniter, ne in lecto propter imbecillitatem concutiat. Hoc enim, si quid aliud, agrum irritat & somnum impedit, iis vero, qui adsunt, omnia ipsius membra citra violentiam teneant, leniterque perscrivent, & præsertim inferiora: atque tunc magis, ubi convulsiones agro oboriuntur, arius vinculis excipiantur. Quippe hoc materiam ad inferna provocat, præterea convulsiones lenit. Satiùs autem est, inferiora quoque, ubi perscricata fuerint, fovere atque sic deligare ut materia, quæ suta simul & fricatione accita fuerit, ad ima potius derivare possit.

§. II.

De venæsectione tamen, hæc ad huc tenenda: quod si, ut sæpissime fit, phrenetici eam admittere prorsus renuunt, ego nil præsentius & factu facilius novi, quam ut ex improvviso calamus, aut culmus stramineus valide in narium cavum adigatur, sic enim sanguis sæpius illico liberaliter & cum commodo evocatur. Ad venæ frontalis autem incisionem, si idiopathica & chronica est passio, non prius accedendum, præsertim in corpore plethorico, quam aperta prius brachii, vel pedis vena, ne impetus ad caput crescat. Cavendum etiam sub hac operatione, ne instrumentum adhibeatur acutius, venam perfodiens & pericranium cum detrimento laddens.

§. III.

Quæ etiam ex mensium vel hæmorrhoidum vitio & oriundis inde vehementibus spasmis pulsatil phrenetica passio, optime levatur balneis, mineralium aquarum potu & appositione hirudinum ad venas ani, vel uteri, adhibito simul congruo victu atque regimine. Novi enim phrenitidem diu durantem, erumpente mensium, vel hæmorrhoidum fluxu, feliciter fuisse.

*De sanguine
missione
tenenda.*

*Threnitidis
supra
fit hæmorrhoides
gile &
inferiora
acut.*

fuisse discussam. Sed quando phreneticum malum non tam a sanguinis in vasis cerebri congeiti copia pullulat, quam potius a materia subtili, acri, virulenta, vel repulsa ab externis, ut in exanthematicis, vel per calidiora & volatilia nimium exaltata, quæ firmiter nervosæ duræ matri impacta spasmos concitat, liberum sanguinis transitum & ad cor recursum intercipientes, præter venarum quæ capiti propinquæ sectionem, expedit calvarię rarsæ partes & viscera ex animalibus recenter mactatis adhuc calentia, uti pulmones, hepar & omentum, admove, & quando refriguerint, calide eadem immergere, quo iterum calefiant.

§. IV.

*Et plicam
Polonicam
cura*

In Polonia frequens est delirium phreneticum, melancholicum & maniacum ob latentem plicam, hacque erumpente insania cessat. Hinc optimum consilium plicæ egressum elicere, quem in finem usurpare suelcunt decoctum ex musci clavati manipulis binis, in duabus aquæ mensuris decoctis. Quodum bis quotidie caput & crines abluunt, intra hebdomadis decursum prodire solent citri, delirium discutientes. Non raro etiam abscissam plicam sequitur crudelis capitis dolor, quem excipit phreneticus furor cum febre ipsaque mania, quæ tamen usu decocti, vel linimenti ex musco clavato in *M. N. C. Dec. 1. Ann. 2. obs. 54.* descripti plicam revocantis, promte iterum abigitur.

§. V.

*Ab his
commu-
rantia.*

Cavendum autem, sicut in omnibus inflammationibus, sic etiam in phrenitide ab acris & commoventibus, liquoribus spirituosiss, a motu animi & corporis fortiori, immo ab omnibus, medicamenta sint, sive alimenta, quæ sanguinem in præternaturalem motum ciere valent. Inprimis nullo modo ad iram irritandi ægri & ob id accendi ab iis, a quibus læsi & quos ferre nequeunt, domestici sint, sive alieni. Opiata & narcotica abstin-

penitus, præsertim ubi vires jam imbecilles. His enim deliria quandoque in febribus induci testatur experientia. Perite hinc monet *Trallianus loc. c. si vires*, inquit, *imbecilles fuerint, tunc maxime vitabis, ne quid torpori somnoque inducendo incommodum exhibeas. Nam in his, qui infirmas vires habent, non mediocri noxa talium potionem comitatur.* Vesicantia etiam, nonnullis solemnia in phrenitide improbo. Nam cantharides acri quo polent stimulo strictas jam & tensas passim membranas irritando, delirium augent & convulsionem facile accersunt. Testatur id disertè *Baglivus, lib. 1. prax. pag. 102.* ita scribens: *in aere Romano, per adhibita viris vesicantia plures vidimus mortuos, ac sanatos. Proficere autem magis feminis, quam viris, vidimus.* Et paulo post sic pergit: *delirantibus cum febre acuta, lingua arida, indicium magna viscerum inflammationis, si applicentur vesicantia, omnes sere in pectus ruunt, & magna ex parte moriuntur convulsi.*

Narcotica

Et vesicantia.

Errationes Morborum.

OBSERVATIO I.

Laborabat ardeate febre cum intolerando ferme capitis dolore, quadragenarius quidam, cui sexto die accedebat alvi fluxus, quem Medicus detrimentosum esse putans, pulvere ex bolo Armena, hæmatite & laudano opiato composuit. Cohibito hoc, dolor capitis gravior factus & potu, præterea vino, cui essentia ambræ instillata, maxime præcordiorum anxietates subsequæ, fauces cum œsophago inflammatione affectæ magnaque colluvies viscidæ mucosæ materiæ in oris cavo collecta. Successit etiam delirium furiosum, tam vehemens, ut æger vix a quatuor robustissimis viris in lecto contineri posset. Adversus hoc multa quidem & varia adhibita præsidia, vena in pede pertusa, ad-

Phrenitidis ex cohibito alvi fluxu.

morta

mota epithemata, appositus calens vituli pulmo, sed omnia incautum, perstitit potius per quinque dies delirium non interruptum, donec decimo quarto, a primo morbi insultu die, mors ipsius simulque vitæ faceret finem.

Epicrisis.

Nihil profecto perniciosius, quam in ardente biliosa febre, ex colluvie acrimium biliosorum prima in regione succorum oriunda, alvi fluxum, tempore præsertim critico erumpentem, imprudenter sistere. Neque enim hoc factu fieri potest aliter, quam ut materia biliosa retenta, vel inflammationes in ventriculo & intestinis, vel etiam in capite, uti heic factum, succit. Id quod tanto certius accidit, quia a Medico temerarie vini usus concessus, qui nunquam, ubi ruetus inflammationis in primis viis, etiam in parca quantitate, admittendus. Accessit etiam delirium furibundum alvo suppressa, quia ex spasmodica primarum viarum constrictione, sanguis cum impetu ruit ad caput, ibique congestus, dolores primum, ac postea, ob meningum inflammationem, delirium, peperit. Atq; adeo patescit, imprudentem medicationem, frequentissime atrocium, non modo pathematum, sed & ipsius mortis esse causam, tum maxime, quando eadem critica humoris peccantis excretionem supprimuntur, & materia nocens in corpore retinetur.

OBSERVATIO II.

*Themi-
stis in
hæc &
be sita
conser-
vens.*

In puerpera tenera, ad iracundiam pronâ, cerevisiæ & vini potui assueta, cessit atque penitus post partum lochiorum fluxus, cum vitium ingenti debilitato, ardore, præcordiorum anxietate & spirandi angustia. Medici igitur ad provocandum sanguinis profluvium pulverem ex myrrha, flavedine corticum aurantiorum, lapidibus cancrorum, succino & oleo cinnamomi propinarunt, ac præterea sal volatile cornu cer-

vi, in aqua cinnamomi solutum, dederunt. Sed his nihil aliud effectum, quam ut anxietates præcordiorum ingravescerent, urina supprime-meretur, & alvus dura ac tensa dimitteret plane nihil. Quin post sex dierum pervigilium, oculi fulgidi, & facies rubicunda delirium nuntiarunt, quod etiam paullo post successit, tanto cum furore, ut ægra e lecto surgens in plateam excurreret, nullumque frigoris sensum experiretur, sed potius in extremis intense caleret, licet hiems tum regnaret ægidissima. Accitus hinc alius Medicus, cui venæ in pede pertundere iussit, interius dedit in emulsione seminis papaveris albi pulverem ex nitri drachma, camphoræ, theriacæ celestis ana gravis sex, in quatuor doses divitum, & exterius temporibus admovit epithema nostrum cephalicum. His ægra placidus somnus conciliatus, cum sudore largo, ex quo expurgata, de languore, & debilitate maxima est conquesta, sudor autem ille per totam hebdomadam manavit, sub quo ipsi liberali manu potui datum decoctum cornu cervi cum succo citri. Sic periculosa hunc morbum evasit quidem, sed remansit levis febris post puerperium, quæ inordinato victu sustentata & adaucta, tandem degeneravit in hecticam, quæ circa quinquagesimum autumale attulit mortem.

Epicrisis.

Peccant communiter Medici, quando lochiorum fluxum imminutum, vel penitus emanentem, calidioribus & pelleribus urgent, quæ majorem erga sanguinem inducunt, anxietates augent alvumque siccant. Tum potius, in exquisitis præsertim sensus corporibus antispasmodica, & sanguinis æstum temperantia nitrum & castoreum, ex usu sunt, & longe felicius resistentem fluxum revocant. In nostra maturius mittendus fuisset sanguis, quod præsidium ex optimis in puerperis lochiis destitutus, ad præcindenda pathemata gra-

gravissima. Neque dubitandum, quod neglecta venesectione, sanguis, ob spasmus interiorum, ex urinx & alvi suppressione cognoscendum, sic ad caput delatus cum impetu, ibique induxerit phrenitidem, quæ deinde aliis convenientibus auxiliis, venesectione, nitrosis & internis æque ac externis discutientibus, depulsa, felicem finem nata per magnum criticum sudorem. Quod autem remanserit lenta febris, id non infrequens in puerperis, præsertim inordinato & incongruo victui indulgentibus. Nam naturæ robore per puerperium & morbo fracto, ventriculus etiam debilis est, ut postea ingesta non rite digerant, & comminuant, sed cruditates gignantur multæ novicæ, lentis febribus ansam & causam præbent.

OBSERVATIO III.

Phren-
it. ex
calidis
vibis fo-
ebilis.

Sub initium hujus anni, in febrem nobis aliquandiu epidemicam, synocham catarrhalem, cum animi deliquio, horrore, astu & catarrhis, incidit vir probus & profundæ eruditionis, muneri ecclesiastico haud ita pridem præfectus. Medicus vocatus, ad malignitatem arctandam crebrius exhibuit mixturam simplicem & tincturam bezoardicam, jussit quoque æger in lecto & conclavi calido detineretur ac ipsi nihil aliud potui præberetur, quam insulum calidum herbæ thee. Quinto die apparuere in cute exanthemata. Hinc continuata eadem remedia, additum oleum bezoardicum *Vvedelii* & interpositi quoque pulveres nitrosi. Ægrum vero a primo morbi initio affligerunt vigilæ assidue, sitis intensa, corpus sudore diffusum, jactatum anxietate perpetua ac inquietudine, eademque pathemata persisterunt jugiter, licet purpura esset expulsa firmamque in cute servaret stationem. Nono die data a Medico ad quietem conciliandam medicina, opii contagium haud obscure prodens; persisterunt tamen anxietates & corporis jectigationes, & æger

Tom. IV.

subinde delirare visus, absurda nonnulla loquutus. Accidit postea, ut, cur nescio, vehementius animo commoveretur æger, quo in furore per intervalla delirium erupit. Ad quod componendum Medicus alius accersitus undecimo morbi die venam secare jussit, emissis decem circiter unciiis. Inde primum quidem somnus inductus, sed post hunc plane furere coepit æger, ut vix ab aliquot viris in lecto contineri posset, omnia dilcerperet & domesticos, parentes atque agnatos, diris verbis, quin verberibus exciperet, donec vigesimo primo die mors miseriarum faceret finem.

Epitaphium.

Pervenit ad nostris tristis hæc historia, eo ipso tempore, quo hæc de phrenitide tractatio typis exscribebatur, quam non levibus causis inducti heic inferendam duximus. Luculentum autem præbet exemplum, quomodo ex præposita medicatione, regimine nimis ætioso externo & internis calefacientibus, exanthematica alias benigne indolis materia, malignam & subtilem in intima membranam cerebri penetrantem inducere possit naturam, ad delirium atrox, manix tantum non æquale, inducendum, præsertim ubi cerebrum jam tum imbecille. Dictum igitur hoc sibi putant, juniores in primis Medicinæ Practici, ne unquam in exanthematicis, etiam purpura, calido regimine & calefacientibus pharmacis, suos excipiant, vires pessudent, morbum exasperent & truculentam inducant pathemata. Deinceps venesectione undecimo morbi die largior, levamen afferre potuit nullum, ut potius, uti subinde observavimus, detrimento fuerit. Nam in principio quidem, si vires adhuc valent & corpus sanguine redundat, tutissimum & efficacissimum præsidium est utique; sed ubi vires ob morbum, vigilas & præpoilerum calidum regimen calidaque pharmaca, exhaustæ sunt, rejicienda largior subtractio, quippe quæ vires longe magis proleternit, ad vincendam morbi

P

cau-

Causam tamen necessarias. Recte ob id monet *Syndeham in opp.* phreneticis & maniacis, plus interdum succurrendum esse analepticis, quam sanguinis missione. Quod si tamen sanguis in cerebri vasis subsistens ventilationem possit, fatius est, ut eadem proxime per nares procuretur eicitus, eo quod ex anatomicis notum est, quod interne carotidis ramus per os cribriforme, una cum nervo olfactorio ad pituitariam narium tunicam fertur. Hinc ego sæpius cum fructu, ad phrenitidem arcendam, stilo in nares provide, sed alte intruso, stillicidium elicere jussi.

OBSERVATIO IV.

*Dilata
est
phrenit.
idem
Januati.*

Virgo tenera & in iram prona, septendecim annorum, a parviori mensium fluxu febrem incurrit pleuriticam, cui accessit phrenetica. Liberata tamen a mortis periculo liberali narium stillicidio; sed restitit postea mentis alienatio & phantasia corrupta, ut interdum angore ac mœnore afficeretur, interdum furore percieretur, cum crebris tenivis artuum tractationibus. Ego in consilium vocatus suasi Selteranarum cum lacte potum ad mensem cum balneo aquæ dulcis. Peracta hac cura, pro potu dedi decoctum hordei amygdalatum, cum nitro & saccharo conditum, quod largiter bibit. His non modo mens ad constantiam & sanitatem, sed & mensium fluxus in ordinem redactus ac intra semestris spatium perfectæ redditæ est sanitati.

Epicrisis.

Dici vix potest, quam spectatæ virtutis in cerebri & nervorum gravibus affectibus, tam convulsivis, quam cum infamia junctis, sit diluentium & humectantium usus. His enim humores fluxiles redduntur, obstructions expediuntur, acres succi diluuntur ac temperantur, spasmo crispæ fibræ remittuntur & insigni imbecillis partibus adjicitur robor. Quo

nomine, ego quidem, inprimis celeberrimo balneo aquæ dulcis & lac, si obtinendum, optime asininum, cum aquis mineralibus temperatoribus, alcalino sale foetis, quales sunt maxime Selteranæ.

OBSERVATIO V.

Adolescens quindecim annorum, litterarum studia intemperantius tractans, iracundus & cum sodalibus inter perpetua jurgia versans, aliquanto diutius a parente verberibus fuerat exceptus & paullo post cibum ceperat. Ex eo male habuit, parum appetiit, minus dormivit, somno infomniis terrificis interturbato, donec post septimum diem in phreneticam pathematæ erumperent febrem, cum motibus artuum convulsivis, qui per intervalla gravius affligerent. In paroxysmo vehementissime vociferabatur, maledicta in omnes eructabat, cædebat & discerpebat obvia. Licet etiam somnum ad aliquot horas caperet, ut videbatur placidum, delirium tamen manebat idem. Comparuerunt postea nonnullæ pustulæ rubicundæ in dorso ac pectore, uring secesserunt tenues sine sedimento, & pulsus durus semper fuit, celer & inæqualis. In hoc tam gravi morbo, eger præter ptisanam, cum lacte, sirupo rosarum & nitro, bibit nihil, sed largiter, tam salubri effectu, ut gravia symptomata cum febre discederent. Non tamen perfectæ mentis morbus sublatus, sed incessit animi odium erga propinquos & præpositos, levi ex causa vehementissime excanduit, ut tremere, factus fuit insolens, & domesticos cibos plane respuit. Hinc datum consilium, ut Schvvalbacenses aquas biberet, per mensem, & postea per quatuordecim dies balneo uteretur, ex aquis Schlangenbadensibus, quod etiam tam feliciter cessit, ut sanus, & corpore, & animo, domum rediret. Ut autem integritas hæc servaretur, suavis Medicis abstinuit

nuit postea a cerevisia gravi lupulata, ac prisanam ex hordeo cum radice scorzonera loco ordinarii potus bibit, mane etiam usus infuso theiformi cum lacte, cui subinde nitrum inditum.

Epicrisis.

Quam noxia post cibum sit ira, ex his uberius patet. Ac uti verum omnino est tritum: ira furor brevis, sic etiam in dispositis ira in febrem facile degenerare potest furibundam. Patet dein quam utilis sit humectantium, & diluentium potus, ut recte adhibitus, curationis punctum absolvat fere omne. Porro notandum, ad abigendam insaniam, multum conferre itinera, ob loci, aeris, & personarum invisuram mutationem, corporisque motum. Multum vero etiam præstat, recte jam notante Hippocrate, ætatis mutatio, ut sponte sæpe, post vigesimum primum ætatis annum, ejusmodi capitis, morbi discedant.

CAPUT VI.

De Febribus Pneumonicis.

Sive

Pleuritide & Peripneumonia.

Theses Pathologicae.

§. I.

Descriptio
pneumonicæ
febris.

Pneumonica febris est acuta inflammatoria, orta a stasi sanguinis intra sanguifera vascula pulmonum, vel etiam venæ azygos ramulos in pleura, juncta cum acuta & pungitivo dolore lateris, spirandi difficultate, æstu immodico, pulsu duro & frequenti, tussi sicca, vel etiam humida, quandoque cruenta, periculi nunquam expers.

§. II.

Differ-
entia
ratione
loci in-
flam-
mationis.

Nulla febris inflammatoria est, quæ omnis ætatis, sexus & temperamenti hominibus, in frigidis, æque ac calidis, & temperatis regionibus degentibus, adeo infesta est, & quæ etiam simul plures ob aeris inæqualitatem & in-

temperiem epidemice corripit, quam quæ in thorace sit, sive in ipsis pulmonibus, sive in musculis intercostalibus, tam internis, quam externis, pleura nervosa interius cinctis. Prout autem inflammatio in thorace partibus insidet diversis, varia non modo accipit nomina, sed & symptomatibus, eventu & curandi ratione, plurimum differt. Veteres quidem, accurata anatomica partium cognitione destituti, subjectum pleuritidis & peripneumoniam esse putarunt pleuram, & ob id omnem fere thoracis inflammationem dixerunt pleuritidem. Hippocrates tamen distinctionem jam fecit inter pleuritidem & peripneumoniam. Quo forsitan omnes fere prisca & medii ævi, quin superiori adhuc seculo Medici, inducti, ut in peripneumonia pulmones, in pleuritide autem vera hos plane, sed tantum pleuram cum muscularis quos succingit affici, asseruerint. Falsum autem esse hoc assertum & pleuriticum malum omnino etiam in pulmonibus consistere, pluribus & momentosis rationibus docui in dissertatione de pleuritide & peripneumonia. Validissimum enim est argumentum ex sectione pleuriticorum, quam Petrus Servius teste VVelfebio Des. I. curat. IV. Romæ in nosodochio ad S. Spiritum, vel in trecentis instituit, & semper locum pulmonis infectum materiaque repletum conspexit, pleura aut nihil omnino ad sensum vitata, aut leviter tantum quodammodo inquinata. Hinc, mea quidem sententia, ita sedes diversa inflammationis in thorace determinanda, ut si externas tantummodo partes occupet, emergat pleuritis spuria, si membranosa pulmonalis substantiæ superficiem, instar erysipelatisprehendat, pleuritis sit vera, & ubi altius in ipsam pulmonem substantiam descendat, gravior sit atque profundior, peripneumonia excludat.

§. III.

Hæ igitur inter se dissidentes inflammationes.

P. 2.

flam.

Signa
pleuritis
ſpuria.

Inflammationum in thorace ſpecies probè ſunt diſcernendæ a Medico, per notas quasdam eſſentiales & characteriſticas, jam ſingillatim commemorandas. In pleuritide quippe ſpuria dolor eſt valde acutus & pungitivus lateris, qui etiam tactu augetur, decubitus in latere affecto difficilis, toſſis ſicca, ſine ejectione materiæ pituitoſæ, vel cruentæ, dolorem tamen, ſi valida eſt, exacerbans. Junctæ etiam ſimul eſt febris, cum pulſu ſubdura, depreſſo & frequente. Cauſam deinceps ipſi præbet, non tam ſanguinis, quam potius feri acris ſtaſis, in finibus arteriolarum & venularum azygæ connexarum, nec non tubulorum lymphaticorum, in pleura, vel etiam perioſtio coſtarum, ubi ſenſus adhuc eſt acutus. Hinc nihil aliud quam rheumatismi ſpecies, & ob id familiaris illis, qui catarrhis, doloribus rheumaticis, arthriticis obnoxii ſunt, vel hemicrania ſubinde vexantur, præſertim ſi ex aere nimis calido in frigidum, vel contra tempore poſſimum veſperſino, concedunt. Neque ea propter ſanguinis miſſionem poſcit, niſi eminens admodum urgeat plethora, ſed ſola diaphoreſi & auctiori perſpirationis ſucceſſu, mox & facile iterum, circa ſeptimum plerumq; diem, ſolvitur ac periculi expers eſt.

§. IV.

Principia
pleuritis
vera.

Pleuritis vera inflammatio eſt ſanguinea, a ſtaſi ſanguinis in vaſculis vaſorum bronchialium, quæ ſuperiori ſeculo detexit Rayſſerius, & quæ tantummodo nutritioni membranarum, veficularum, & vaſorum, pulmonum compagem conſtituentium, ſerviunt. Atque adeo principaliter ipſi pulmones ſunt affecti, ſed quoad partem tantum externam ſuperficiei. Et hinc major quam in ſpuria ſpirandi anguſtia, ſputum cruentum & quod expectoratione morbus ſolvatur. Febris etiam junctæ ut plurimum, ſed magis acuta ac in ſpuria, adſunt quoque dolores, ſed non tam acerbis, nec tactu exacerbandi, in latere affecto. Trahi-

tur enim ſimul in conſenſum pleura thoracem inveſtiens, tum quod exterior pulmonalis membrana pleuræ ſoboles, tum etiam quod in plurimis hominum pulmones in alterutro minimi latere pleuræ annati atque concreti ſint.

§. V.

In peripneumonia dolor eſt magis tenſivus, obtuſus, preſſorius, quam acutus & ad dorſum uſq; & ſcapulas propagatur. Sed major ſpiritus difficultas, anxietas, & ægra expectoratio, qua ſpiritus varii coloris ex imo ducitur. Nam in hac vaſa pulmonum ipſa, quæ ſanguinis curſum ex uno cordis ventriculo in alterum abſolvunt, affecta & ſanguine craſſo, in ſolideſcentiæ naturam abeunte, ſarctæ ſunt atq; obſtruſta. Quare majori ſtipatur periculo & facile quos corripit necat, præſertim ſi ſenes & tempeſtiva ſanguinis omittitur ventilatio.

§. VI.

Interim licet Veteres minus exacte diſtinxerint thoracis inflammationes; quia tamen frequentiffimus fuit morbus ubi vixerunt priſci illi medicæ principes, Trallianus, Arætuſ, Cælius Aurelianus & reliqui, ex ipſis morbi ſymptomatum hiſtoria accuratior peti poteſt, quam forſan ex recentioribus. Mihi præ reliquis placuit Arætuſ deſcriptio, quam l. i. c. 10. de pleuritico, morbo conſignavit: comitatur, ait, illum, dolor acutus, ad jugula aſcendens ignis acris. Quibusdam vero & in terga, & in ſcapulas dolor protenditur. Sequitur etiam difficilis ſpiritus, vigilia, ciborum ſaſtidium, malarum rubor, toſſis arida, ſputa ægre exeuntia, pituitoſa, aut abunde cruenta, aut ſubflava. Pejus eſt ſi cruentum ſputum non adſit, ſi delirant, vel comate occupantur. Scribit porro, egros intra ſeptimum, vel decimum quartum diem convalere, aut perire, pro ſymptomatum vehementia. Vel ſi ad vigefimum diem malum extendatur, fieri empyicos. Adit etiam, quod hiems maxime ſerax ſit, ſed autumnum, ver minus, niſi interdum perfrigidum ſit, æſtas ve-

Et po-
riſpneu-
monia

Notiſ-
ſiſſima
ex Aræ-
tæo.

ro

ro minime. Item quod inter ætates senes maxime huic malo obnoxii sint, pueri minime, vel minus eo periclitentur, quia puerilia corpora rara sint, humida & fluxu, multaque in iis diffusio & exhalatio.

§. VII.

*Ad primum
causam
efficiens
plures.*

Quum autem gravia omnia quæ febrem pneumonicam comitantur pathemata, unice fundamentum suum habeant in inflammatione pulmonalis substantiæ; in procinctu est judicare: quod omnia, quæ libero sanguinis progressui per minima pulmonum vascula, vel canalium a copia crassæ materiæ obstructione, vel eorum valida spastica, a materia tenui, acri, constrictione, obicem ponunt, ad ingenerandam inflammatoriam hanc febrem sint aptissima, præsertim quando plures simul cause, quæ dicuntur antecedentes, procatactice & remotæ, in unum hunc effectum conspirant. Igitur ii, qui ex viâ crasso, impuro, potu, spirituoso, humidi & motus defectu, sanguinem in venis alunt, & copiosum, & spissum, qui recte Sydenhamo xxi. §. xxi. dicitur pleuriticus, quam facile, conspirantibus aliis procatacticis causis, morbum hunc nanciscuntur, tum maxime, quando corpus per intensiorem exercitacionem, operosum laborem, balnea item calida, nec non spirituosorum potum, vehementius exaltatur & postea frigida septentrionali auræ incautius committitur, aut, quod pejus adhuc, subito potus ingurgitur perfrigeratus. Promta etiam eandem ob causam hujus passionis genesis in sanguineis, & plethoricis, omnia tempestiva sanguinis missione. Idem evenit feminis, quibus menses, vel inordinate, vel julto parcius fluunt, vel etiam ob ætatis rationem plane emanent, nec non viris quibus hæmorrhoidum fluxus non rite obtingit, aut plane suppressus est.

§. VIII.

*Spastica
causa
efficiens
plures.*

Deinceps non semel, sed sæpius observavi tormina, spasmos, & colicos,

Tom. IV.

nec non hypochondriacos in abdomine & intestinis dolores, cum alvi vehementiori constrictione, sequutam fuisse inflammationem pulmonum, maxime in plethorico-cachochymicis. Nam horum ea est natura atque facultas, ut comprimendo vascula, præsertim venosa, liberum sanguinis iter impediant ejusdemque motum inæqualem, & majorem præter naturam aopulsum ad alias, inprimis superiores partes, efficiant. Quo postea nimio appulsi fit, ut sanguis non modo urgeatur ad tubulos, qui ob minorem diametrum sanguinem ordinario nec vehunt, nec capiunt, sed & in hisce vasorum angustis impactus hærens equabilem & inoffensum progressum interceptat & omnes functiones quæ fiant secundum naturam perturbat. Et quia corpora hæmorrhagiis admodum obnoxia, plerumque sanguinea sunt complexionis & spastici in imo ventre stricturis patent; hinc fit, ut juvenes qui largas narium hæmorrhagias, spiritum cruentum & hæmorrhoides præmaturas experiuntur, perquam facile, accedentibus occasionalibus causis, in pleuriticis & peripneumon cas febres, incidant. Porro frequenti observatione constat & illud, quod a scabie setropulsa, a præpostere prohibito simplici, vel dysenterico alvi fluxu, a consolidatis antiquis ulceribus, a critico consueto pedum, vel totius corporis sudore suppresso, vel purpura chronica ob frigus externum retrocedente, pettoris obortæ fuerint inflammationes. Illa enim materia acris causticæ indolis, recrementitia, nervosis pulmonum & thoracis & tunicis impacta, ob spasticas quas suscitât stricturas sanguinis progressui obicem ponit eundemque in æqualitate turbat. Neque etiam raro cit, post variolas & morbillos, præsertim male tractatos, gigni in thorace inflammationem, quum hi morbi nunquam non pulmonibus infesti esse, ac in eisdem labem & imbecillitatem relinquere soleant.

P 3

§. IX.

§. IX.

Epidemica est Præterea quandoque ab extraordinaria, & infueta aeris temporumque constitutione, pleuritides, tam veræ quam spuræ, populares sunt & epidemice. Evenit hoc si hiems diuturna nimis rigida regnavit, item quando longam austrinam aeris temperiem & levem atmosphæram, repente frigida & borealis, valde elastica aura excipit. Quod postremum quom inprimis vere & autumnò contingere solet, hinc tum febres tam catarrhales, & maligne & benignæ, quam pleuritice, circumire solent. Post asperam etiam hiemem notavimus grassantes pleuritides erudas, in quibus vix novæ & decimo die sputum apparet. *Hippocrates morb. lib. 2.* vocat liccas & in ipsis ægri primis diebus admodum anguntur, viresque dolore & inani tussi admodum concidunt, ut procedente sputo, expectorationi vix sufficiant & ægri difficulter convalescant. Endemice etiam dantur peripneumoniæ.

Et ex demia. Notum quippe est frequentem admodum esse peripneumoniæ morbum & plures interficere, in VVestphalia, Pomerania, Svecia, Dania & Russia. Id quod vero tam propter solemnem his in regionibus victum durum & crassum, quam propter aerem frigidiorum & asperiorum, septentrionalibus locis proprium, accidere arbitror.

§. X.

Crisis Ego quidem vix in ulla febre tam accurate observavi crises, quam in pneumonica, pleuritica scilicet & peripneumonica. Nam in juvenibus & qui paulo vegetiori naturæ circa quartum plerumque diem sputum prodit eruentum & septimo die morbus sponte sua per sudorem largum solvitur. In phlegmaticis & segnioribus, nec non ubi vitium pulmonibus insidet altius, undecimo, vel etiam decimo quarto die, morbi fit solutio, partim scretu, partim sudore, pulsu factò molliori, accedente somno placido & virium incremento. In imperfecta autem crisi criticis diebus etiam apparet sudor,

sed non sufficiens, ideoque nec ægrum levat, nec morbum solvit. Et ubi symptomata durant ad 21. diem, metus est abscessus in pectore periculosi. Bonum igitur indicium, quando expectoratio ex imo pulmonum succedit bene, evchens materiam viscidam, quarto die cruentam, dein flavedine tinctam, interdum etiam purulentam. Ex quo expeditior scretus, eo major sanitatis spes; quo impeditior, eo minor. Laborandum modo, quando morbus expectoratione materiæ copiosæ virulente terminatur, ne in fine pthysis, vel hæctica accedat. Nunquam autem tanta crebra alvi fluxio, suspecta etiam urina sine sedimento & minus quoque fausti omnis sudor largus, extra dies criticos, quando tamen undecimo, vel duodecimo die alvi dejectio non nimis copiosa accidit, non adeo pertimescenda, sed purulenta materia, quandoque simul ejicitur. Quando etiam circa diem quartum naturæ beneficio narium prodit stillicidium, id non sine notabili contingit euphoria.

§. XI.

Nulla ex inflammationibus tam facile recidivat, ac febris pneumonica, præsertim quæ paullo profundior fuit cum quodam abscessu. Mihi nota sunt exempla, ubi quædam vix convalescentes, inordinata diæta, potu inprimis copioso vini meracioris, in eundem morbum, elapso vix mense relapsi, lethali plerumque eventui. Quin novi inflammationem hanc, bis, ter, quater & pluries anno, eodem in loco, ubi primum consisterat, recruduisse. Ut adeo, qui semel hoc affectu tentati, ejusdem repetitum insultum exacta vitæ victusque ratione, semper opus habebant arcere cum cura.

§. XII.

Qui autem inflammatione pulmonum moriuntur, suffocatione pereunt, quia materiam in velsculis aeris & ductibus bronchialibus hærentem tussis amplius ejicere nequeunt. In se-
Mortis causa.
lio.

Etione pulmones inveniuntur inflati, duri, inflar hepatis, & ob vasa sanguine crasso tenaci facta, aquæ injecti fundum petunt. Vidi etiam pulmones abscessibus parvis & tuberculis duris obfessos, cum inflammata & sphacelata pleura, pulmonum substantia adherente. Neq; minus nota mihi sunt exempla, ubi polyposa concretiones in vena pulmonali, item arteria magna repertæ, obicem posuerunt liberiore sanguinis per pulmones cursui, & inflammationem, ob sanguinem copiosius, quam debebat eo delatum, induxerunt.

Curatio.

§. I.

Indicationes curatio-

Quia igitur sanguinis subsistens & æqualem circulum intercipiens unica proxima hujus morbi causa, palmaria utique in sanando momentum, ut is expeditur iterum atque discutitur. Ad quod perficiendum, hæ subordonatæ faciunt indicationes: 1.) quando ulterior sanguinis stasis atque stagnatio impeditur; 2.) quando lentor in sanguine pleuriticorum obuius diluitur & colligatur; 3.) quando pars affecta, per spasmum, dolorem & copiosum affluxum rigida mollitur & laxatur, quo impactus cruor ab apulso sanguine arterioso eluatur ac in motum rursus cieatur; 4.) quando excretio materię viscidę, sanguinolentę ac purulentę, in bronchis pulmonum herentis, per secretum facilitatur simulque abscessus & empyematis generatio præcinitur.

§. II.

Sanguis mittendus.

Ad præcavendum inflammationis incrementum, nihil utilius est sanguinis missione, quæ quo citius administratur, eo plus auxilii præstat. Secetur vero vena in brachio, & quidem illius lateris quod affectum. Mittatur etiam liberalius, si plethora eminens & cum impetu exsilit sanguis. Quin ubi serum admodum tenax & glutinosum emissio sanguini innatat, & respiratio

post sectionem, adhuc valde difficilis urget, confidenter iterato, subtrahio administranda, præsertim si paullo profundioris staseos inflammatorię suspicio.

§. III.

Ex internis quam maxime proficua, quæ sanguinem, serum ac humores tenues reddunt ac fluxiles, crassos vero ac spissos colliquant blandamque simul movent diaphoresin. Quod ut obtineatur, conducunt hæc. Infusum theiforme, ex herbæ veronicę, chæresolii, salvię ana manipulis duobus, radicis liquoritię uncia, seminis sceniculi drachmis tribus, de quo frequentius patellę quatuor vel quinque forbillandæ. De in mixtura discutiens & diaphoretica, hunc in modum: recipe aquę cardui benedicti, scabiosę, florum sambuci, acacię ana uncias duas, theriacalis unciam semis, aceti destillati unciam, lapidum cancrorum drachmam, antimoni diaphoretici scrupul. duos, sirupi papaveris, rheados, vel sirupicrocii, ex sacchari dissoluti uncia & extracti croci granis octo parandi, drachmas duas. De qua duo vel tria cochlearia, bihorio quovis alternatim danda cum pulvere hoc: recipe antimoni diaphoretici, sive cerussę antimoni, lapidum cancrorum, mandibularum lucii piscis, dentis hippopotami, solutionis oculorum cancri ana drach. nitri puri drachmas duas, cinnabaris scrup. M. f. pulvis ad drachmę dimidię pondus pro dosi exhibendus. Quando etiam natuta paullo segnior & pleuritis epidemia mali moris, pulveri huic addicienda camphora, quæ potenter resistit inflammationibus & ne latius serpent impedit. Tenendum tamen, dimidium granum pro dosi sufficere & desuper bibendam esse emulsionem ex seminibus quatuor frigidis majoribus, cardui Marię & nucleis pinearum; cum decocto hordei & cornu cervi paratam.

§. IV.

Dolores acutos mulcet & rigidas fibras optime remittit, vesica calida

Dilatatio pro-

Spasmodi la-

condam. dolenti parti tantum non perpetuo admota; plena decocto emollientium specierum, uti florum sambuci, meliloti, verbasci, chamomillæ, malvæ, liliorum alborum, feminum quatuor carminativorum, croci, ex lacte. Recte enim jam *Aræus lib. 1.* in curatione pleuritis præcipit, ut lateri dolenti applicetur vesica calente oleo repleta, modo fovea levis sit, ne pondere dolorem efficiat. Et certe hoc topico misceantur levantur dolores, respiratio facilitatur simulque materia ad expectorationem præparatur. Ipsam tandem expectorationem egregie promovet linctus: ex olei amygdalarum dulcium uncia dimidia, spermatis ceti drachmis duabus, croci granis decem, sirupi violarum, sacchari canthi ana uncia una cum dimidia. De quo crebrius quicquam deglutendum, vel cum decocto avenæ excorticatæ, aut sero lactis dulci assumendum.

Cautela, & Observationes Clinica.

§. I.

*Caute
circa ve-
nas
sternam*

Potissimum curationis momentum situm est in sanguinis missione, de qua perite *Aræus lib. 2. pag. 180* monet: nulla mora atque dilationis in pleuritis, quin protinus valenti remedio succurramus, datur occasio, quo primo præcipue die vena secanda est cubiti, & quum mediocriter effluxerit, recreandus homo, interjecto temporis spatio, iterum detrahi potest, si bene habeat, sin minus, peristidie. Hac quippe non tantum in juvenili ætate utilissima, sed & senili, quia hæc plus sanguine abundat, quam alia, magisque crassum ac tenacem in venis alit, qui inflammationes facit profundiores ægre discutandas, eaque propter hac in ætate etiam, si vires patiuntur, venæsectio potest repeti. Imprimis curandum, ut pro viribus & quantitate sanguinis, nec nimium, nec parcius extrahatur. Quod si enim iusto plus emittitur, non modo expe-

ctatio inhibetur, sed & flasis sanguinis dissolvenda obfirmatur magis, vel plane in sphacelum transit. Si autem minus quam par est evocatur, parum juvat, sanguis nato spatio impetuosius affluit & stagnatio cum inflammatione increvit.

§. II.

Deinceps curandum quam maxime in his pneumonicis febribus, ut alvus aperta & intestina a spasms libera maneat. Suadet id jam *Trallianus l. c.* nec non *Hippocrates lib. 3. de morb. §. 17.* nivum, inquit, in primis quatuor aut quinque diebus subducere oportet, & hoc paullo amplius, quo & febres obtusiores sint & dolores leviores. Non quidem commendamus hunc in finem clysteres emollientes & paregoricos, domesticos, cum oleo amygdalarum dulcium, quibus & alvus reseratur & strictura intestinorum spastica laxatur. Recte etiam *Aræus l. c.* præcipit: medelam inferioribus partibus adhibendam negligere non oportet, viris quidem in anum, oleum rutacium, mulieribus in uterum, insundendum est. Quod experimentum etiam locum habere potest, si intestina crassa spasms contracta, vel spasmodica uterina passio mulieres detinet.

§. III.

Trallianus lib. VI. pag. 269. majorem in modum in ejusmodi inflammationis affectibus commendat, & quidem merito, potus aquolo multo. Commendat quoque & laudat cremorem ptisanæ, bene decoctum, largiter sumtum, cum amygdalis incoctum, neque desinas, ait, tepidam adhibere, dum cibus & alia potiones exhibentur, & addit, nullum aliud auxilium pleuritidis ita accommodatum inveniet, etiamsi febres adsuerit vehementer. Ptilanam suam semper etiam laudat *Hippocrates*. Et certe humida tepide sumpta, omnibus præferenda esse, expertus scribo. Ad humores vero diluendos, nil utilius decocto avenæ,

naceo, vel hordeaceo, addita decenti quantitate mellis Prulici, nec non lero lactis dulci. Et quo plus humidi, præsertim si corpus valde sudat, assumitur, eo salubrius est.

§. IV.

Reg-
ma-
valde
cava-
ntia.

Uti in omni febre inflammatoria, sic maxime pneumonica, abstinendum a regimine nimis calido, quod lectum & conclave, potu etiam nimis calido. Cavendum vero etiam vicissim a retrigeratione & potu frigido. In medicatione exulent omnia tortiter urinam, sudorem, nec non alvum moventia, ne lymphatici tenues humores, quorum beneficio stasis dissolvenda, aliorum trahantur. Nam de alvina excretionē perite jam monet Hippocrates lib. III. de morb. multus humor si infra secedit a quinta die moriem inducit. Etenim superna partes refecantur & spiritus purgatio sursum non prodit. Oportet igitur & infernam alvum neque valde suppressam esse, ut ne febris sint acutæ, neque valde egerere, quo saliva sursum educi queat & æger viribus valeat. Quando tamen alvus bis, vel etiam quater sua sponte fertur, minime id est prohibendum.

§. V.

Anody-
na.

Ad dolores acutos sopiendos commendantur plerumque anodyna & opiata. Sed cavendum ab his est, præsertim in senili ætate, ubi humorum spissitudo & inflammatio profundior. Fugito, serio monet Trallianus l. c. diacodium & philonium. Nam maxima pericula inducunt, cum humores educi contumaces reddunt & vires prosterunt redduntque emortuas. Ubi vero impenior dolorum atrocitas in ætate juvenili, ultra papaveracea, emulsionem nempe cum semine papaveris ejusdemque sirupo, vel diacodium Fracastorii, non facile ascendendum, iratamen, ut semper ipsis admisceantur nitrosa & diaphoretica. Externe autem ad mulcendos dolores ipsamque discussionem secundandam, præter superius commendata, utilis

est fofus cum pinguedine caponis calefacta, in cujus uncia, dimidia camphoræ drachma soluta.

§. VI.

Expe-
ctan-
tia.

Expectorantia & dulcia non nimis cito propinari debeat, primis scilicet diebus, sed tunc deinceps, quando materia cocta, viscida, mobilis est & ad excretionem apta; alias major ad pulmones proritur affluxus. Nonnulli etiam sperma ceti in copia assumtum ad sanguinem dissolvendum commendant. Ego vero, ob nauseam quam parit, plus illud nocuisse, quam proluisse, observavi. Neque, etiam hoc tanta dissolutoria facultate pollet, quam acetum cum cancerorum lapidibus.

§. VII.

Morbo
decli-
nante
tenen-
da.

Quando die critico, uti sæpius, nisi turbas faciat Medicus, incidit, inflammatio per copiosum sudorem solvitur, quæ liberior respiratio, corporis quies & virium incrementum subsequitur, diaphoreticis & diluentibus aliquandiu adhuc insitendum, sed non tam crebro. Exacta quoque victus habenda ratio, ne plus, quam par est & ventriculus debilis subigere potest, assumatur. Quo morbi reliquæ penitus consumantur & recidiva arceatur.

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

Juvenis accedens ad annum vigesimum sextum, sanguineo-cholericus, habitus corporis stichioris, ante duos annos singulis fere mensibus sibi applicari curavit cucurbitulas cum scarificatione, postea simul & semel per annum id intermisit. Aliquamdiu nullo notabili incommodo. circa pedus tuit affectus, sed Februarii mense, hieme tepida, corripitur primum horrore & rigore, corporisque lassitudine, quibus mox accessit dolor in pectore, spirandi angustia, cum protritione appetitus, virium, calore præ-

Perip-
neumo-
nia co-
missa
P.S. seq.
shalli.

præternaturali, pulſu celeri, duro & inæquali ſomnoque inquieto. Adhibita remedia varia interna pneumonica, omiſſa tamen venæſectione, ineffectum. Adauſta enim in pectore anguſtiæ cum metu ſuffocationis, expectoratio fuit difficillima, febris facta intenſior, facies rubicunda, oculi ſeroces & aſſidua vigilia circa diem ſeptimum delirii præbuerunt indicium, quod etiam eodem adhuc die accidit, cum ipſa morte. Aperto poſt mortem thoracis cavo, in conſpectum venerunt pulmones mirum inflati, diſtenti & tactu duri. Replerunt hi omnem ſere cavitatem & firmiſſime præterea erant adnati diaphragmati, coſtis & dorſi vertebriſ, in utroque latere, ut diſſicillime cultri acie potuerint ſeparari. Exempli apparuerunt admodum duri inſtar carnis, veſiculæ quali carnea craſſa rubicunda ſubſtantia erant inſarctæ, & quum diſcinderentur, pauca quantitas ichoris putridi ſanguinei effluxit, præſente pure nullo. Lanci impoſiti gravitatem quinque ponderum exhibuerunt & aquæ injecti ſemper ad ima deſcenderunt. Ipſa in aſpera arteria ſpumofa & tenax materia reperta. Arteria & vena polypoliſ concretionibus, quæ ex corde & auriculis, quarum columnis & fibris firmiter erant connexæ, exemptæ, plus quam duarum unciarum pondus habuerunt. Cordis ventriculi craſſo & nigricante cruore penitus erant conſerti, & in pericardio ſex minimum cochlearia aquæ, inſtar carnis loturæ, fluſtuarunt.

Epiſiſ.

Pater hæc ex ſectione, in peripneumonia, non ſemper adſeſſe pus & materiam, ſed potius craſſam ſanguinis ſubſtantiam firmiſſime poris & tubulis pulmonum impingi, & ita tumorem durum, qui omnium ſymptomatum ſuccedentium cauſa eſt, effici. Innotefcit deinceps hoc caſu, omiſſam conſuetam ſanguinis ſubtractionem, in corpore plethorico ſanguineo-cholerico, graviſſime tali ſan-

guineæ inflammationi anſam præbere poſſe & occaſionem. Porro admodum probabile, polypoliſam ſubſtantiam ex craſſiori ſanguinis parte concretam & in pulmonalibus vaſis hærentem, multum ad generationem huius affectus contuliſſe. Teſtatur enim *Malpighius de polyp.* peripneumoniam ſepenumero induci a polypoliſ concretionibus in pulmonum vaſis hærentibus. Non immerito quidem mirandum, cur, poſito hoc ſanguinis progreſſui obice, non perpetua ante peripneumoniam invaſionem diſſicilis fuerit reſpiratio. Sed vaſa, quibus polypi in hærent, ordinario magis ampliantur, ut ſanguis nihilominus præterlabi queat. Quamdiu igitur ſanguis placide circumagitur, nec quantitate nimis redundat, liber manet ejuſdem per hos etiam tubos tranſitus, nullumque ſubſequitur incommodum, ut viderim, polypoliſ ad ulnæ uſque longitudinem per arteriæ aortæ, item venæ cavæ truncum ſuperiorem & inferiorem fuiſſe elongatos, ſine ullo fanitatis detrimento atque periculo. Verum ſi ſanguinis copia accreſcit nimium, tumultuarius violentus in ipſo motus exſurgit, præſertim ſi ab externis conſtrictis impetuoſe ad interna urgetur, congeſſus circa cor & pulmones cruor, maximeque in tubis, quibus in hæret polypoliſa maſſa, ſtagnans & accumulatus, inflammatorios tumores, præſertim in viſcere ſanguineo, facillime excitare poteſt. Tum vero quam maxime neceſſaria ſanguinis miſſio tempeſtiva, quo ſanguis iterum paretur circuitus, quæ noſtro in egro peſſimo conſilio omiſſa.

OBSERVATIO II.

Quum ſynocha & catarrhales febres ſub finem elapſi anni milites noſtros præſidiarios epidemica prorsus ratione infeſtarent, Januario menſe etiam plures, præſertim ex iis, qui contagium vitaturi in circumſectas civitates, ſub frigido valde & humido aere

*Plenitudo
ſp.
via P.S.
ſanata.*

aere hinc discesserunt, corripuit spuria pleuritis. Ex his triginta commissi sunt cura Medici, amici & auditoris olim mei, qui febre laborarunt valde gravi, cum acuto dolore lateris alterotrius in thorace, tussi sicca, sed intolerandum dolorem concitante & homini defectu. Omnibus his statim sanguinem mittere iussit in brachio, qui in pluribus cuticula glutinosa obductus comparuit. Potui liberaliter dare præcepit decoctum avenaceum tenue, cui incocta salvia. Temperatum in omnibus inunxit regimen, & præterea nil nisi pulveres, ex nitro, antimonio diaphoretico, lapidibulque cancerorum, admixto nonnunquam aceto vini & aliquot uncis aque cardui benedicti, dedit. Et exterius lateri dolenti calida tantum lintea admota. Sic morbus solutus fuit largo sudore, septimo, vel etiam undecimo, aut decimo quarto die. Juvenibus nonnullis & quibus non sufficiens sanguinis quantitas subtrahita, septimo, vel nono die, nares sanguinem stillarunt cum euphoria, & pulsus per totum morbi decursum magis fuit depressus, quam velox. Quos autem febris longius ad decimum usque quartum diem detinuit, his accidit purpura rubra, quæ vesiculis aquosis albis quasi erat obfita in omni corporis ambitu. Nihil tamen aliud usurpatum, quam pulvis bezoardicus cum nitro, liquor noster anodynus mineralis & decoctum hordei, nec non avenæ excoctæ, tepide largiter potum. His convalescere omnes, mortuus nullus, excepto unico, qui pleuritide cum petechiali febre fuerat affectus.

Epiresis.

Facile in pleuritidem spuriam incidit, qui vestibus non satis munitus, in aere frigido & humido, autumnò, vel hieme, diu versatur. Nam ego nullum morbum & inflammatoriam febrem, tam prompte ab aeris intemperie, inæqualitate & mutatione generali, observavi, quam quæ in thorace consistit. Notavi quoque, æsta-

te valde sicca & calida. si admodum frigidus & septentrionalis ventus subito excipit, non tantum destillationes catarrhicas, sed & rheumarismos & pleuritides cum spato cruento vehementesque lateris dolores fuisse frequentes. Nam aer quam maxime & proxime, propter continuam inspirationem, afficit pulmonum viscus intus, & exterius quoque thoraci & costis, quæ tenuioribus musculis membranis nerveis & vasculis septæ sunt allabitur, eaque propter quam facile ipsasque crispaturas inferre & liberum humorum circuitum sistere potest. Recte autem Medicus spuria hac pleuritide laborantibus omnibus secari iussit venam, ob crassum & copiosum qui hieme gignitur sanguinem, quem alias non semper in spuria, si corpus magis serosum, sanguinis missio sit necessaria. Neque etiam in pleuritide notha externe ita accommodata sunt unguenta & linimenta oleosa, vel etiam humida, eo quod perspirationem, quæ stagnans humor discutendus & diffundendus, impediunt. Præstat tantum partem affectam in temperato & æquabili calore, sub levi calefacto lectulo, servare, inprimis quom nec omnis cutis, eodem modo ac in arthritide & erysipellate, ferre possit topica. Demum quoque notandum, purpuram rubram vesicularem non esse confundendam cum alba miliarî. Illa enim longe benignioris est naturæ, & a ferro non tam putrescente & vappido, sed potius acri scorbutico ortum ducit, & ob id, si modeste & perite a Medico excipitur, non tanti est periculi.

OBSERVATIO III.

Juvenis literarum studiosus, vigin-ti circiter annorum, spongiosus habitu & sanguine plenus, in prima ætate ob id crebrius narium stillicidium expertus, liberatus vix ante aliquot menses a quartana, qua cum per unum & dimidium annum fuerat con-

Pleni-
tis ve-
ra pu-
erilis
affectus
affectus
affectus

ſtictatus, Martio menſe, poſt multos in victu errores, potum vini minus boni & corporis refrigerationem, incidit in pleuritidem veram, ſymptomatibus ſtipatam conſuetis. Datum in principio purgans, quod aliquot ſedes movit, non ſine ſubſequenti imbecillitate. Seſſa etiam in cubito vena, qua exiit ſanguis valde ſpiſſus, niger, obductus materia tenaci glutinola. Nihilominus tam impenſa fuit ſpirandi anguſtia, ut propter ſuffocationis metum, nec ſupinus, nec in dextro latere cubare poſſet, ſed erectus ſemper ſedere necellum haberet. Pulſus ſimulerat admodum durus, parvus & ceter, vigilia continua, perpetua tuſſis & ſputum quodammodo cruentum, cum exquiſito pungitivo dolore rejiciebat. Quinto morbi die vocor ego, & ſtatim lateri dolenti admovere juſſi veſicam ſpeciebus emollientibus ex lacte coſtis plenam. Interius dedi pulverem hunc: recipe lapidum cancorum, mandibularum lucii piſcis præparatarum, antimonii diaphoretici ana drachmam, ſolutionis oculorum cancri, nitri puri ana drachmam ſemis, cinnabaris antimonii grana 15. M.F. pulvis, de quo ternis ſingulis horis dimidia drachma oblata, interpoſito potu inſuſi theiſormis. Ter etiam vel quater quotidie porrigere juſſi hanc miſturam: recipe aquæ chareſolii, ſlorum ſambuci, cardui benedicti ana uncias duas, acetii deſtillati drachmas ſex, lapidum cancorum drachmam, mandibularum lucii piſcis, antimonii diaphoretici, ana drachmam dimidiam, ſirupi jujubini drachmaſtres. M. Creviſiæ & frigidum potum interdixi omnem, ſed liberaliter præbere juſſi inſulam herbæ veronica, ſlorum ſambuci, radicis liquiritiæ, & ſeminis ſcæniculi, ex aqua. Septimo die ſuper venit hæmorrhagia narium, ſequutus quoque per univerſum corpus ſudor, & morbus ex voto ſolutus. Sanius etiam hinc diſceſſit juvenis, ſed audivi, eundem poſtea fere quotoannis

eodem malo fuiſſe affectum ac trigefimo ætatis anno phthiſi tandem extinctum.

Epiſiſis.

Juvenes ſanguinei, qui hæmorrhagiæ narium, vel hæmorrhoidum præmature fluxui in juvenute obnoxii, a thoracis perſpiratione facile incidunt in pleuritidem ſanguineam: In his vero omne præſidium in ſanguinis miſſione tempeſtiva. Quæ ſi negligitur, vel non conveniens quantitas emittitur, maxima ſpirandi ingruit difficultas. Quod ubi accidit, ſanguinis e naribus ſtillicidium ſponte obortum egregio eſt levamini. Quam ſalutare criſin etiam in binis pleuriticis gravidis vidi, quæ ſemel tantum, non vero bis, aut ter, ut in gravitate neceſſarium, venam ſibi pertundi curant. Deinceps nunquam per totum pleuriticum, & peripneumonicum morbum tuta ſunt, quæ alvum ad dejectiones ſollicitant, ſed clyſteres mox in morbi principio ejuſdemque progreſſu, in fine autem laxantia pectori amica poſſunt admitti. Quæ autem ego adhibui auxilia, a me incomparabili cum fructu ſemper fere ſunt uſurpata, imprimis quum Medicinam facerem ante quadraginta annos in Weſtphalia, ubi endemiæ pneumoniæ febres. Inprimis habeo, quod laudem crebriorem & largiorem potum inſuſi theiſormis ſuperius deſcripti, ſive decocti avenacei cum ſaccharo & nitro conditi. Neque reticendum, me ſæpius circa dies criticos pulveribus diaphoretico-nitroſis unum aut alterum camphoræ granum adjunxiſſe, eodemque effeciſſe, ut morbus ſolveretur ſudore & ſubſequeretur expectoratio. Demum nulla inflammatio tam facile & crebro reddit, quam pleuritica & peripneumonica, nec non ipſa pleuritis ſpuria, certis præſertim temporibus: Hæc enim rheumatismi genus, quod ad aeris vitia facile incidit. Et ubi ſemel vel iterum pars quedam per ipſum morbum debilitata & priſtino robore pri-

privata, ſtrutura quoque viarum & canaliculorum vitata, accedentibus aliis cauſis, æquabilem & naturalem ſanguinis motum turbantibus, perquam facile præternaturales humorum ſtagnationes in minimis vaſculis accidere poſſunt.

OBSERVATIO III.

Peripneumonia ex colica ſubſiſtiſſet

Illuſtriſſimus Conſiliarius, robuſtus & habitior, bene appetens & duro victui a longo tempore aſſuetus, interdum cum euphoria hæmorrhoidalem fluxum paſſus, menſe Januario, æcto algidiffimo, ex abdominis refrigeratione & etu leguminorum, colicam incurrit, per diem & noctem graviter aſſigentem. Quum vero Medicus alvum clauſam clyſtere non molliret, ſed potionem carminativam cum calidioribus eſſentis propinaret, tercio die acceſſit ingens reſpirationis anguſtia, cum febre, inquietudine & tenſivo ac pungente dolore, a pectore ad dorſum uſque excurrente. Secabatur igitur vena in brachio, ac non ita multo poſt decoctum mannatum cum aliquot tartari emetici granis porrigebatur. Inde quidem & inteſtina & ſtomachus depleta largiter, ſed anxietas & ſpirandi difficultas facta major. Exhibita poſtea mixtura pectorales reſolventes, ſexto die iterum vena pertuſa & ſeptimo denuo datum inſuſum mannatum. Omnia autem incaſſum, ut potius morbus inde ingreſſeretur. Exterius tum admotæ thoraci ſpecies carminativæ & pectorales, cum aqua calcis vive in cataplaſmatis formam coctæ, pariter fruita. Tandem potandas ſuaſit Medicus Tonnſteinenſes acidulas, quas æger avide per bîdum frigide ingeſſit, donec undecimo morbi die, ſuffocatione & ſyncope ſuperveniente, periret.

Epicriſis.

Sæpius obſervavi, ex ſolo dolore colico præcedente, qui clyſteribus & aliis congruis facile ſolvi potuiſſet,

ortam fuiſſe peripneumoniam, in robuſtis & craſſo ſanguine plenis, præſertim ſenibus. Ob diſtenta enim a flatibus inteſtina, ſanguis ad cordis & pulmonum vaſa validius urgetur, ibique collectus & denſatus, ægerriam facit ſpirationem cum pectoris anguſtia. Nam quod dolor eſt in partibus nervoſis, id anxietas in corde & pulmonum vaſis, a ſanguine nimium diſtensis. Fruſtranea autem fuit evacuatio per ſuperiora & inferiora, quippe quæ ſubtraxit humidum ſanguinis, genuinam morbi medicinam, coarctatione etiam abdominis ſub vomitu, magis ſurſum ad pectus ſanguis eſt coactus & ſpiratio difficilius reddita. Potus quoque acidularum frigidus in morbi vigore, caruit ratione omni, ac propter frigus, non potuit non noxam inferre gravem. Fuit autem hic morbi artifex, qui ſingulari methodo febres petechiales curandi, in *Actis Berolinſibus* inclaruit.

OBSERVATIO V.

Vir ſanguineus, facie floridus, corpore obefus & ſpongioſus, poſt aliquot dierum epulas, vino & cibis ſaginat, noctu & interdiu, Martio menſe, Berolino Mindam Weſtphalorum iter tacit. Peraſto hoc, poſt aliquot dies nanciſcitur pleuropneumoniam, febre ſtipatam intenſa. Ego vocatus venefeſtione repetita, & pulveribus antipleuriticis, nitroſis & cinnabarinis, nec non potu inſuſi theſtormis, a periculotis liberavi. Iplum ſymptomatibus. Remanſit autem tuſis quedam cum lenta febre, virium languore corporiſque marcere, reſpiratione tamen non adeo difficili. Hinc uſurpata auxilia varia dietetica & pharmaceutica, ſed nihil per octo hebdomades iuſſem proſectum, & tuſis potius cum dolore pectoris gravativo increvit, parum autem reject, & veſperi lenta quedam gliſcere viſa febricula. Tandem ex improvſo ſummi & ſe-

Emphyſema in pleura pneumoniale curatum

& semel, intra tres, vel quatuor horas, ultra mensuram materię purulentę cum impetu quasi ex ore rejecta respiratio illico facta liberior & febrilis calor remisit. Duravit postea hæc puris expulsiō per mensem, minori tamen copia, ac ager interea bene appetiit atque dormivit, successive etiam per DEI gratiam sanitati redditus, solo lactis cum saccharo rosaceo costi potu calido, quotidie ad unam cum dimidia mensuram, interposito usu balsami pectoralis, ex floribus sulphuris, oleo amygdalarum dulcium spermato ceti, terebinthina Veneta, croco & oleo anisi, nec non pulveris pectoralis, ex lapidibus canerorum, spermate ceti, saccharo, myrrha, radice liquiritiæ in pulvere remedaetæ & bolo Armenię.

Epitaphis.

Abcessum pleuritidem & peripneumoniam non sufficienter solutam sequi, passim prisici Medici tradiderunt. Confirmat id quoque experientia, & ego id præsertim observavi in sanguineis, spongiosi & obesi habitus hominibus. In nostro autem memorabile, quod rupto abcessu, pus effluens simul & semel per os exturbatum, quod si in thoracis cavum delabatur, hefticam facile inducit lethalem, nisi educatur paracæthesi, de qua notabile exemplum communicavimus, in dissertatione de perpetuo succi nutritii ex thorace stillicidio. Persanari tamen posse talem in thorace abcessum & amplam in pulmonibus cavitatem, monstrat hæc historia. Non vero prætereundum, ægrum hunc postea sæpius de dolore quodam acuto in latere affecto fuisse conquestum, post paullo fortiotem corporis motum, equitationem, largum vini potum ac nimium acidorum usum.

OBSERVATIO VI.

Tempus
nunc
no gra-
vis ju-
dici so-
luti.

Juvenis generosus, viginti annorum, sanguineo-phlegmaticus, narum hæmorrhagiis & largis & crebris

ab ineunte ætate obnoxius & ante biennium gravem acutum pectoris morbum passus, Februario mense, postquam corpus saltando vehementius exagitasset & mox postea in prandio cerevisiam frigidam bibisset & legumina cum salita carne avidius ingestisset, obscurum quandam in scrobiculo cordis sensit dolorem, sed magnam cephalalgiam, cum pulsu celeri, contracto, sub alvo adstricta. Datus vesperi pulvis temperans, noctem autem duxit insomnem & mane spiratio fuit laboriosa, cum pectoris angore & dolore in sinistro latere, paullo supra costas spurias. Hinc manne vena in brachio pertusa, sanguis evocatus niger, cutieulum glutinosam in superficie gerens, data quoque mixtura discutiens atque resolvens passim descripta. Subtracto sanguine, melius primum habere visus & dolor capitis discessit, postero tamen die & dolor lateris & pectoris angor rediit quin magis adhuc increvit, cum virium debilitate, somno inquieto, appetitus prostratione, ut æger spem vitæ abjiceret ipse. Ad dolorem igitur mulcendum imposita vesica decocto ex speciebus emollientibus cum lacte plena, alvus quoque stricta clystere emolliente domestico mollita, status multos multaque crassa stercora dimisit, ægro inde aliquod levamen percipiente, inprimis quum subinde ex iussu theilormi sorbillaret, & sputum rejiceret crassum sulci coloris. Septimo autem die iterum pejus habuit, corpus jectigavit, spiritus fatiscus angustior & respiratio accisa, invalescente simul febrili calore & accedente mentis turbatione, inprimis quando oculos clauderat. Interpositi hinc mixturæ pulveres nitrosi cum camphora, quibus pectoris quandam sensit liberationem & tantisper appetente nono die sudavit, sputo semper succedente fusco, jametiam quadantenus ilavo. Post nonum diem accessit levior quidam alvi fluxus, ut quotidie ter vel quater dejiceret, primum crassa

CAPUT VII.

De Febre Hepatica.

Sive
Hepatitis.

Theses Pathologicae.

§. I.

crassa foetida, postea mucosa & uti dicebant, purulenta. Parum tamen levaminis inde sensit, sed debilior potius factus; donec undecimo morbi die, ex improvilo subito largissimus, per univcrsum corpus prodiret sudor, & per bithorium manaret, tam salutari eventu, ut æger post illum somno obrueretur alto, expergesfactus virium incrementum & respirationem liberiolem perciperet, ac postea, sputo & alvi fluxu cum leni madore per aliquot adhuc dies persistente, sensim cum sanitate in gratiam rediret.

Epicrisis.

Sic juvenem hunc generosum in ædibus meis commemorantem ante annum curavi. Id autem ex casu hoc in practicum usum convertere licet: quod origo peripneumoniaci mali etiam esse possit ex primis visis, si stomachus flatibus & spalinis detinetur, qui sanguinem nimia copia, ad partes superiores, in premis thoracem, urgent. Tum quidem, si candide æger delictum confitetur, occasio datur cito præcindendi gravem futurum morbum, si commodè evacuantibus, lenioribus emeticis, laxantibus, aut clysteribus, primæ viæ sordibus depleantur. Et hoc in casu ratione non desistunt Practici nonnulli, uti *Rulandus* atque *Hartmannus*, qui in principio inflammationis pulmonum dare præcipiunt vomitorium, quod, si hæc causa non subest, alias nocentissimum. Porro hæc etiam ex hiltoria apparet, non fidendum esse itis excretionibus, quæ in acutis pulmonis morbis fiunt per alvum. Sed quæ genuinæ & saluberrimæ crises, succedunt per sudorem largum.

Q Uo frequentior quam modo exposuimus pulmonum inflammatio; eo rarior hepatis inflammatio vera. Quod & cur hoc fiat, primus ego ante aliquot annis multis & validis rationibus adstruxi peculiari dissertatione, de hepatis inflammatione vera rarissima, spuria frequentissima. Potiora hac redeunt. Inflammatoria febres accidunt quam maxime nervosis & sensu acuto præditis partibus, in quibus ille in incongruis tubulis subsistens sanguis, dolorem movet ac spasmus, qui postea univcrsum nervolarum partium systema in consensum pertrahit, exagitat, sicque febrem accendit. Sanguinea autem minus exquisiti sensus viscera, non tam ægre ferunt sanguinis stagnationem, sed cedunt impetuosius affluenti, nec dolor supervenit, nec spasmus, atque adeo neque etiam febris. Quia igitur hæc inter eminet in primis hepar, quod ex paucis arteriis, sed maximam partem venis, portæ & hepaticæ propaginibus, coagmentatur, & propter tunicarum nervosarum absentiam, in magnam molem potest expandi sine acuto dolore; hinc in ipsius substantiam minus cadit inflammatio.

§. II.

Illa autem hepatis inflammatio, quam Veteres fusc describunt, merito externa tantum, superficialis, quasi erysipelacea & spuria hepatitis, non lecus ac pleuritis spuria, censenda ejusdemque sedes non in ipsa interna hepatis substantia, sed potius circa convexam partem, in membranis & ligamentis viscus hoc cingentibus & qui-

Hepath.
ita vera
arist.
mo.

Sed frequenter
sunt
spurias
a Veteribus
descripta.

quibus costis spuriis ac diaphragmatis portioni adhæret, constituenda videtur. Sic enim Hippocrates de intern. affect. §. II. hepaticum describit morbum: dolor acutus in hepar incidit & sub ultimis costis, & in claviculam, & sub mammam & suffocatio fortis tenet, & aliquando lividam bilem vomit, & rigor ac febris primis diebus debilis habet, & dum attingitur hepar, dolor & color ipsius sublividus est, & cibi, quos prius comedeat æger, suffocant ipsum & inestriunt ac torquent ventrem. Huic conducunt, ubi dolorem habuerit, tum ætia, tum reprobatoria eadem apposta, quæ etiam pleuritidis prosunt. Celsus lib. IV. cap. VII. hæc acuti jecinoris morbi signa esse perhibet: dextra parte sub præcordiis dolor vehemens est, idemque ad latus dextrum & ad jugulum humerumque partis ejusdem pervenit; nunquam manus quoque dextra corpes, horror validus est, bilis evomitur, interdum singultus prope strangulus. Jam quicumque hæc pathemata curatius expendit, facile perspicit, illum ab Hippocrate delineatum morbum, non tam in ipso hepate consistere, sed potius ad magnam & paulo profundiorum erysipelaceam inflammationem partium externarum, thoracem & hepar investientium, esse referendum, eo quod non modo ultimas costasprehendit, sed & ad humerum, mammam & claviculam sese extendit ac dolor tactu augetur. Cum rigore quoque, febre & vomitu invadit, quæ symptomata inflammatione partium nervosarum solennia. Dolor porro externis mollioribus & fibras laxantibus remittit. Ac respiratio ad suffocationem usque difficilis, a spasmus pleuræ & peritonæi, quæ membranz diaphragma superne & inferne investiunt, idque in consensum trahunt, haud immerito derivanda. Qui autem a Celso describitur morbus, non etiam in ipso hepatis, viscere, sed in externis ipsi adherentibus membranofo-nervolis par-

tibus consistere videtur, quæ dolore & spasmus affectæ, nervos diaphragmatis intercostales & qui ad ventriculum excurrunt, per consensum simili afficiunt. Hinc recte monet Trallianus lib. 8. cap. 1. considerari oportet, num inflammatio ipsi vatri propriæ acciderit, an tunici ipsius & musculis extrinsecus ambientibus. Quin Avenzoar lib. I. thez. et 13. cap. 4. dilectis verbis scribit: aliquando in panniculo hepatis fit extensio, unde sequitur dolor fortissimus, quasi intolerabilis, & apparet passenti, quod hepar sit, quod doleat.

§. III.

In corruptionem quidem sphacelosi, ingrato factore & nigrore cognoscendam, nec non purulentam & apostematicam interdum abire hepar, testatum faciunt observata in dissectione cadaverum, notata passim a Foresto lib. 19. de hep. affect. observ. 10. Coitero in obs. anatomico chirurg. M. N. C. Dec. 2. obs. 2. Copivaccio lib. 3. cap. 23. Bartholino Cent. 4. hist. 28. M. N. C. Cent. 3. & 4. obs. 144. Dec. 2. Ann. 9. Sed tenendum omnino, non omnem sphacelationem supponere inflammationem. Nam illa etiam commode fieri potest a quiete & stasi sanguinis in ramis majoribus, & nullas omnino partes in corpore citius & frequentius sphacelo affici aut apostemate, quam pulmones, hepar, lienem, uterum & omentum, observavi. Eadem quoque corruptio ex facili in hæc viscera transire potest, si contigua pars primum eadem fuit infecta, haud secus ac videmus in externis artuum exiguo loco ortam sphacelationem, subito latius serpere & vicinam carnem, quin integrum amplum membrum, manum & pedem, corripere atque corrumpere.

§. IV.

Est igitur inflammatorius ille affectus, qui partes externas hepatis contingit & confines frequentius invadit, & ut plurimum cum horrore, frigore, interdum etiam vomitu & febre incipit,

Et est
hepar
quod
doque
corruptio
nervos
afficiat.

Hepatis
symptomata
& causæ.

pit, ac dein dolore, inſomniis, ſpirandi difficultate, inquietudine & alvi adſtrictione ſtipatur, ac vulgo pro hepatiſ inflammatione haberi ſolet, nihil aliud, quam ſpecies febris rheumaticæ, ſive rectius eryſipelacæ, quæ ſit non tam a decubitu & ſtaſi ſanguinis, quam potius ſeri viſcidi acrioris, membranas & fibrillas nerveas lancinantis. Propterea eidem quam maxime obnoxii ſunt, qui arthriticis & rheumaticis paſſionibus alias patent, qui potibus ſpirituofis ac iræ indulgent, quibus fuerat ſanguinis evacuationes ſuppreſſæ, qui in aere frigido diu verſantur, aut plane corpus æſtuans eidem incautiſ committunt, nec non qui diarrhœam potu largiori ſpiritus viri cohibuerunt. Quod vero dextrum thoracis latus rheumaticis doloribus longe frequentius afficiatur ac ſiniſtrum, hanc imprimis ob cauſam fieri arbitror, quia hepar magnum & ponderoſum viſcus ibi diaphragmati coſtiſque ſpuris connexum, quod ſub vehementiori corporis motu & reſpiratione citiori, has partes jugi tenſione debiliores reddit, eoque facit, ut humores ibi diſcurrentes facilius ſubſiſtant & etiam in rubulis incongruos urgeantur. Atque hæc etiam ſubelt ratio, quod per lapſum, ictum, aut emplaſtrum calidius admotum, nec non cucurbitulas, longe facilius dolores, inflammationes inducuntur in dextro latere, quam in ſiniſtro & alibi.

§. V.

Perquam autem notatu digna eſt obſervatio practica, quod interdum caſus in praxi occurrant, ubi partes membranacæ, ſupra & infra coſtas ſpurias, gravi dolore tenſivo, cum febre, tuſſi ſicca & anguſtia ſpirandi afficiuntur, ob irritatam graviter ab acri rheumatico confluxu, non tantum pleura ſupra diaphragma, verum etiam peritonæi membranæ infra hoc, ut adeo morbus partim proſpuria pleuritide, partim hepatitide haberi poſſit. Multum enim affinitatis bini hi morbi ſunt, dum in utro-

que dolor sæpe ad jugulum & humerum ſeſe extendit, difficultas quoque ſpirandi adeſt & tuſſis ſicca, propter conſenſum non modo diaphragmatis, cui hepar firmiter annexum eſt cum pleura & peritonæo, ſed & nervorum intercoſtalium, eo excurrentium. Sunt tamen notæ nonnullæ, quibus ambo hi affectus poſſunt diſtingui. In pleuritide quippe notha intra veras coſtas dolor pungitivus & tenſivus, cum tuſſi ſicca, febre & doloris ſub inſpiratione exacerbatione percipitur; in hepatitide autem dolor magis ſentitur circa ſpurias coſtas, qui ſeſe explicat ad cordis uſque ſcrobiculum, cum febre, præcordiorum anxietate & quandoque vomitu atque ſingultu. In hepatitide quoque, ſecus quam in pleuritide, decubitus in ſiniſtro latere ſemper eſt difficilis, quia, ut recte notat *Cælius Aurelianus lib. 3. cap. 4.* pondere ſuſpenſi hepatis adducuntur dextræ partes membranacæ ſcilicet, & propterea ſiunt punctiones, ubi tractam & tenſam membranam cui jecur annexum eſt & quæ cum diaphragmate colligatur.

§. VI.

Neque minus hepatitis merito diſtinguenda a dolore ardenti & fixo circa ſcrobiculum cordis verſus latus dextrum, cum ſingultu & vomitu sæpe complicato, qui ſit a calculo in ductu cyslico, aut cholodochi hærente, & propterea aliam cauſam obtinet & aliam ſedem, prognofin etiam aliam requirit & medicationem. Facile etiam hepatitis permutat in eum dolore tenſivo hypochondriacum, nec non qui eſt in muſculis abdominis, de quo jam monnit *Foreſtus lib. 19. ſæpe imponit tumor dextri hypochondrii Medico, tanquam ſit in jecore affectus, quum tamen ſit in muſculis abdominis*. Sed dolor ille dextri lateris, in hypochondriaci & hæmorrhoidariis admodum frequens, conſiſtit in flexura coli, ſine febre eſt, diſcedit citius, sæpe repetit, nec ſymptomatibus febris inflammatoriæ, ſed malo hypochondriaco ſortennibus, ſtipatur, aliam habet cau-

a qua
tamen
diſſera.

Diſſerentia
ab aliis
dextri
lateris
affectibus.

Pleuritidis
ſæpe com-
plicitur.

Tom. IV.

Q

ſam,

sam, medicationem aliam. Et inflammatio musculorum abdominis, præsertim transversorum, qui arctissime alligati sunt peritonæo circa hepatis confinia, sensibus magis est obvia & tumor tactui ac visui sese offert, cutis circumjecta tensa comparet, ut digitis attracta minime sequatur, febris fociata mitior, nec tussis, nec vomitus adest, plerumque etiam fit a violentia externa & contusione, ac nisi mature congruis prædiis succurratur, confines partes afficit, inflammat, in abscessum, febrem lentam & hæcticam transit.

§. VII.

*Febris
tensa
tensa.*

Interim hæc frequens hepatitis non adeo terere debet, nec Medicum, nec ægrotum, eo quod si medicatio recte instituitur, non multum alit periculi & raro jugulat, nisi viscera interna labe sint affecta. Ut plurimum enim morbus intra septem, vel undecim dies, finitur largo sudore. Natura quippe ipso febrili motu utitur pro Medicina, cujus beneficio incertum tempus materia peccans & subsistens attenuatur, resolvitur ac sensim sensimque discutitur. Hinc qui ex inflammationibus convalescunt, hos per febrilem motum rite succedente evadere, censendum est. Quo sensu merito accipiendus Hippocratis aphor. 52. sect. 7. quibusque hepar circum circa dolet, iis febris accedens solvit dolor. m. Quando autem spuria hæc hepatis inflammatio, Medici, aut ægroti culpa, non tempestive discutitur, sed diutius peristit, dolor permanet, febris accedit lenta, corpus tabescit, vires cum appetitu prosteruntur, os siccum est, urina tenuis alba, abscessus facti præbent indicium, qui tamen non tam in ipsa interiori hepatis compage, quam potius in externis tunicis, ligamentis, peritonæo, & subjacentibus musculis consistit, gibbam hepatis partem simul afficit, & plerumque funestum facit eventum, testimonio observationum

& sectionum anatomico-præstarum.

Medendi methodus.

Cum
Cautelis & Observationibus
Clinicis.

§. I.

Quam pleuritis & hepatitis multum convenienter quoad causam, originem, symptomata, & prognosin alant, ac nonnisi loco differant; hinc modus sanandi hanc parum discrepat ab illius, quem capite antecedenti exposuimus. Quemadmodum vero Medicus in quovis morbo sanando prudentissime semper procedit, si ductum naturæ, quo morbus sponte solvi solet, comitacione sana sequitur; ita idem hoc in medicatione hujus passionis quam maxime servandum. Jam quia hepatitis eodem modo ac pleuritis per sudorem, congruo critico tempore dimidio nempe septimi & septimo ipso die, sponte solvi solet; eadem viæ merito insistendum, & usurpanda primo omnium ea, quæ ad liberiores perspirationem conserrunt, vitanda vicissim, quæ cuticularis excretionis successum, diætetica sint, sive pharmaceutica, ullo modo remorari, & impedire possunt. Quia autem secundum principem illum prædicum Hippocratis canonem, non cruda, sed concocta movere oportet; hinc principio id agendum, ut serum acre salum, nervoso-musculosis partibus valisque minimis impactum, temperetur, diluatur ac resolvatur simulque viæ ad criticam excretionem sunt præparandæ, iis maxime, quæ fibras rigidas, tentas, spasmo contractas remittunt, ac molliunt.

§. II.

Igitur omnibus modis commendandus potus diluens, decoctum hordei cum passulis, vel etiam citratum, serum lactis dulce, cum pauxillo nitri & saccharo, nec non emulsionis ex decocto hordei, vel cornu cervi, cum

*Natura
ducta
in sist.
dam.*

*Faciendi
da.*

anyg-

amygdalis, quæ liberaliter ſumta, & temperant & diluunt. Ejuſdem dein & adhuc diaphoreticæ virtutis ſunt infuſa theiformia ex herba veronicæ, cardui benediſti, floribus bellidis atque ſambuci, crebrius ſorbillata. Diaphoreſin movent ſimulque temperant pulveres, ex antimonio diaphoretico, præſertim ex regulo parato, lapidibus cancrorum, cornu cervi philoſophice præparato, nitro, & cinnabari, cum aqua cardui benediſti, ceraſorum nigrorum, cinnamomi, & ſorum acaciæ crebrius aſſumendi. Quibus ſubinde ad auctiorem perſpirationem interponendus uſus liquoris bezoardici, vel noſtri, vel Buſſiani, cum dupla parte liquoris noſtri anodyn mineralis, vel ſpiritus nitri dulcis. Neque negligenda alvina vacuatio, ſed ſi ſegniſ, clyſtere emollienti, aut elementi ſolutivo promovenda. Exterius quoque temperato calido ſotu evaporato, & diſcuſſio ſubſiſtentis humoris ſecundanda. Quem in finem conducunt decocta ex herbis & floribus emollientibus, cum croco & lacte veſicæ bubulæ indita & parti dolenti admota, nec non ſacculi ex ſpeciebus reſolventibus & diſcutientibus, herba abſynthii, cardui benediſti, floribus ſambuci, chamomillæ vulgaris & Romanæ, baccis juniperi, ſemine aniſi & carvi conſecti, & in vino, aut aceto vini coctis, ac prævia expreſſione impoſiti.

§. III.

Fugien- Abſtinendum vero interius ab om-
da. nibus opiaris, narcoticis & ſopientibus, nec non a ſudoriferis calidioribus, quæ febrem accendere, vigilias intendere & delirium ſuſcitare valent. Exterius fugiendum regimen nimis calidum. Neque oleoſa & pingua illinenda, quæ poros cutis obſtruant, neque emplaſtra ſaturnina, vel epithemata ex aceto & lithargyrio admovenda, quæ nimis refrigerant & conſtringunt, neque etiam ſpirituoſa applicanda quæ fibras rigidiores efficiunt ac dolores intendunt. Ipſe adeo de-

cantatus camphoratus & crocatus vini ſpiritus, cauſſime adhibendus, ob exſiccationem nimiam, quanti partibus æſtu ac incendio jam detentis, inferre. Si tamen uſurpare placet, fiat id ſtatim in principio, ante inteuſum febrilem aſſum, vel eo valde remittente, & maxime quidem in naturis ſegniſ.

§. IV.

Præterea ad præſcindendum inflammationis incrementum admodum utilis & neceſſaria eſt, ſanguinis miſſio inter initia, præſertim in manu vel pede lateris affecti inſtituta. Quantitas autem ſanguinis mittendi, nec non repetenda quandoque venæſectio, pro ratione plenitudinis vaſorum, conſuetudinis, virium, ætatis corporiſque habitus, dirigenda, & iudicio Medici merito relinquenda, ne in exceſſu, vel aſpectu peccetur. Interim ſi quis hæmorrhoidarius, præſtat venam ſeligere in pede & ſi plethora urget, poſtea cubiti venam pertundere.

§. V.

Si ſpasmus in loco affecto tantæ eſt *Symptoma* vehementiæ, ut etiam ventriculum, *matum* duodenum ipſaque biliaria vaſa in *flag-* conſenſum trahat, & præcordiorum *larium* anxietas, vomitio, ſingultus & alvi *medicatio.* adſtriſtio id prodat, & externis, & internis, opem ferre expedit. Tum ego ſæpius non ſine fructu alvo inſundere juſſi enema pure oleoſum, parti dolenti, & præcordiis admovere veſicam decocto emolliente plenam & interius crebrius dare mixturas diaphoreticas & reſolventes, quæ aquam cardui benediſti, ſorum tilia, acaciæ, chamomillæ vulgaris, diaſcordium Fracaſtorii, nitrum & liquorem anodynum mineralem habuerunt. Quod ſi autem inſarctus, & obſtruſtio hepatis, ac oriunda inde icteritia, complicantur, ego quidem ſingularis virtutis deprehendi epithema ex herba cardui benediſti, ſcordii, abſynthii, floribus ſambuci, chamomillæ Romanæ & vulgaris, ſemine leviſſici ac cymini, in vino coctis & crebro admotum. Idem hoc epithema egregium quoque in declina-

tione morbi ad intercipiendum abscessum cum suppuratione. Sed ubi in inflammatione, a causa potissimum violenta, & externa, suppurationis, vel etiam abscessus indicium præbet materia purulenta; per urinam, aut alvum secedens, cum febre lenta; ea utique adhibere convenit, quæ ad extinguendum æstum febrilem, & suppurationem debite tractandam proficua, de quibus tamen infra pluribus agemus.

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

Hepatitis cum lapsu in abscessum de pueris lethali.

Vir sexagenarius, militum præfectus, sanguineo-cholericus, in Bacchi & Veneris castris strenue militans, anno abhinc post gravem ex caballo lapsum, per aliquot hebdomades laboravit ingenti & acuto dolore in dextro hypochondrio, cum febre, spirandi difficultate, & alvo adstricta. Curatus tamen fuit, sed dolor remansit obtusior & conquestus fere per annum de virium, & appetitus languore, nec tamen vini potum, nec veneris exercitium intermisit. Accidit vero ut quum equo gradario veheretur, sensum quandam disruptionis internæ perciperet, quo simul, & semel prætorius ille dolor cessavit. In urbem delatus me vocare iussit, magnæque querelas effudit de miro languore, summa spirandi difficultate & præcordiorum constrictione. Ego propius accedens, extrema frigida & frigidum in facie sudorem offendi, pulsum autem arteriarum vix percepi. Suasi igitur ut ægrum in lectum transferrent calidum & animæ Medicum advocarent, meæ enim medicationi non amplius esse locum. Interim secta vena, sed nihil fere effluxit, data analeptica interna & externa, sed frustra, & elapsis decem horis, e vivis discessit. Post mortem venter mirum in modum intumuit, ac in umbilicali regione die post disruptus, effluente sanie putrida

tam fetida, ut tota domus cadaverosa mephiti inficeretur.

Epicrisis.

Quemadmodum pleuritis vera, & levior etiam peripneumonia, si ultra vigesimum diem persistit, facile in empyema, sive abscessum admodum periculosum abit; sic & hepatitis, sive inflammatio musculorum & membracearum partium circa hepar, si non discutitur, abscessum formare solet, qui ipsam hepatis substantiam labe inficit atque corrumpit. Testatum id facit casus, quem ego Mindæ Westphalorum observavi & jam enumeravi. Quia autem hanc observationem egregie illustrat similis a Foresto notata lib. 19. de hepat. affect. non abs erit, si eandem heic inferam. Vir, habet, annos triginta sex natus, dolore hypochondrii dextri per integrum fere annum confectus, cui lenta accessit febris, tabe confectus & plane consumptus est, tota facies citrina & universum corpus flavum evasit & dolor atrox eum torquebat in dextro hypochondrio, quod durum & valde submucum, musculis abdominis plans extenuatis erat, urina tenuis, & ignea, oris siccitas, alvus modo adstricta, modo liquida, cibi fastidium, siccis inexhaustis. Incisione facta, materia purulenta fetida emanavit, cum tanto fetore, ut totam domum impleat, ita ut vix quisquam apud ægrum in cubiculo persistere posset. Æger autem paullo post animam efflavit. Cadavere aperto, in tota ventris cavitate repleta est ingens copia puris, peritonæum quoque disruptum & putridum conspiciebatur, hepar durum, ingentis magnitudinis, albicans circa stomachum, sed in gibba sui parte prope costas spurias nigrum, exustum & gangrena infectum. In hepate vero nullum conspiciebatur pus. Præcipua autem corruptio hepatis erat in parte dextra, versus costas spurias & circa musculos intercostales, qui etiam cum costis spuriis nigredinem contraxerant, instar carbonis, & facillime frangi poterant.

OB-

OBSERVATIO II.

*Hepatitis
funda-
mentum
funda-*

Vir sanguineo-melancholicus, triginta circiter annos habens, diu jam vitæ sedentariæ addictus, neque cibis boni succi usus, vinis vero dulcioribus semper delectatus, omnia per aliquot annos sueta sanguinis missione, in ingentem per univrsum corpus languorem incidit & miram quoque expertus est ad iracundiam proclivitatem, ita ut a levissima causa commoveretur & protinus saporem in lingua perciperet amarum. Post mensem correptus est insigni dolore in crure & hypochondrio dextro, tensivo partim, partim gravativo, qui tactu fuit exacerbatus. Accessit cibi fastidium, iniquies, somnus infomnis turbatus, calor præternaturalis, extrema ab aere frigidiusculo mox refrigerabantur, faciei color sæpius mutabatur, alvus erat quidem fluida, & a pulveribus, quos nitrum parca dosi ingrediebatur, fetida, & biliosa multa dimittebat, sed post alvi secessum semper fere dolor acerbior reddebatur, qui etiam sub risu & fortiori inspiratione ingravescebat, urina crassa, rubicunda, cum sedimento secedente. Missis primis statim diebus ex mediana largiter sanguine, dabantur diaphoretica, tinctura bezoardica bis quotidie ad triginta guttas cum infuso veronicæ, item pulvis bezoardicus, cum nitro, & camphora mixtus, arcanum quoque duplicatum, cum nitro & cinnabari, quo sedes proutati & anxietas adauctæ. Septimo die accedente, cutis, antea sicca & arida, madescere primum cepit & postea sudor erupit largissimus, per viginti quatuor horas manans, quo omnia symptomata, respiratio difficilis, anxietas, horror & extremorum refrigeratio discussa, & somnus quoque rediit, ita ut post decimum quartum diem æger lectum relinqueret. Menle autem Auguito idem malum rediit, non quidem cum tanta symptomatum & do-

Tom. IV.

loris atrociam, sed diutius ægrum detinuit & lentam febrem reliquit, diæta salubri & congruis remediis post aliquod tempus etiam abactam, ægro perfectam sanitatem recuperante & expirante simul illa ad iracundiam promptitudine.

Epicrisis.

Origo hujus morbi merito a crasso & copioso sanguine repetenda, quem vita sedentaria, victus crassus & crebrior potus vinorum dulcium ingenuit, eaque propter multum simul ad infarctum & obstructionem hepatis contulit. Accessit postea crebrior animi commotio, qui sanguis lentus in minima vascula impulsus, statim ibi concepit inflammatoriam. Id enim curatam meretur observationem, quod qui hepatis vitio laborant, ad iracundiam admodum sint faciles. Nec prius prava hæc dispositio cessat, quam sublata hepatis labe. Videtur autem hæc inflammatio levior tantam fuisse ac in ligamentis, forsitan etiam superioe concave hepatis partis, constitisse, ideoque septimo die sudore discussa est largissimo, quod tempus ordinarium criticum inflammationum esse solet, si discussioni adhuc est locus.

OBSERVATIO III.

Ante aliquot annos vocabar ad generosum virum in vicina urbe degentem, sanguineo-cholicum, strictioris habitus & quadragenario jam majorem. Is a quinque diebus lecto fuerat affixus, conqueilus de acutissimo lateris dextri sub coitis spariis, cum maxima præcordiorum constrictione & anxietate, spiritus difficultate summa, febre, vigilia & inquietudine. Medici primum in auxilium vocati, morbum oppido periculum, quin capitalem fore, propinquis & adstantibus dixerant. Putarant enim hepar ipsum laborare & sphacelosa tantum non corruptione esse infectum, ideoque, præter interna putredini resistentia & analeptica, exterius

*Hepatitis
funda-
mentum
funda-*

Q 3 epi-

epithema ex aceto cum lithargyrio cocto, adjecta camphora, appoluerant. Ego vero candide ipsis edixi, non adeo perniciosum esse, ut crederent, morbum, sed partes tantum externas hepatis connexas, non hepar ipsum, pati. Remove hinc iussi primum epithema & apponere lateri dolenti, vesicam cum decocto emolliente. Interius præbui pulverem supra descriptum, nec non mixturam, pro potu pitisanam, item emulsionem ex semine cardui Mariae, melonum, cucurbitæ & papaveris albi, cum aquis diaphoreticis & analepticis, nec non infusum theiforme ex herba veronica, floribus chamomillæ, fuminitatibus millefolii & semine fœniculi. Uturpatis his, lenis mador in universo corpore obortus, cum symptomatum levamine, undecimo die sudor manavit largus & alvus quoque, sub dolore stricta & vix clystere soluta, sponte aliquoties deiecit. Atque hic æger ex voto convaleuit, adhuc vivens & optime valens. Dedit autem hic casus mihi occasionem scribendi dissertationem academicam, de hepatis inflammatione vera rarissima spuria frequentissima, quam episciricos loco legenda m commendo.

CAPUT VIII.

De febre Nephritica.

Theses Pathologicæ.

§. I.

Descriptio nephritica febris ex renum inflammatione, juncta cum dolore ardente fixo in lumbis, mictu difficili & aliis pathematibus spasmodicis infimi ventris.

§. II.

Simplex est, vel gravior, sive profundior, differunt etiam symptomata aliisque morbi est eventus. Scilicet quando extima & propria renum tunica, innumeris capillaribus vasculis, ex emulgentibus renum vasis prodeuntibus;

perfusa inflammationem patitur, levior hæc est, superficialis & erysipelatis speciem habet, stipatur tamen dolore ardente fixo, acuto, cum pulsu celeri, duro, siti, mictu ardente, urina tenui, cruda & convenienti medicina, cum regimine leni diaphoretico, citra suppurationem, brevi tempore discutitur.

§. III.

Quando vero inflammatio profundior, febris etiam vehementior, dolor in lumbis ardens diuturnior, mictio difficilior, alvus strictior & præcordiorum anxietas atque angustia major, urina cruda alba secedente. Quod si autem hic dolor ad decimum quartum usque diem persistit, suppuratione incipit, tumque haud secus ac in aliis inflammationibus in pus mutatis, dolor mitior fit & conquiescit, urina autem prodire solet admodum saturata cum crasso sedimento, quod partim ex purulenta materia, partim mucro tartareo conflatum est. Quin sæpe inflammatio tam profunda & inde oriunda exulceratio tanta est, ut per plures annos duret, & successive totam renum substantiam consumiat atque depascat, tandemque macie & febre hæctica ægri moriantur, ac post mortem, renis loco, nil quam facculus reperiatur plenus pure. Quod si perrumpit & in cavitatem pelvis delabitur, incredibiles, uti notavimus, facit ante mortem dolores & urinæ retentionem, ob vesicam, cui partem nervosam & exquisiti sensus ab incumbente pure corrosam, & vehementi spasmo affectam.

§. IV.

Deinceps datur febris nephritica brevis, & quandoque tantum diaria, quæ cum horrore, dorso, & partium extremarum rigore incipit, postea cum dolore lumborum & dorso ardente, cardialgica ventriculi, & alvi strictura decurrit, & tandem sola diaphoresi, & perspiratione aucta, intra 24. horas, sæpe solvitur, secedente per urinam sabulo crasso. Frequentius

Gravior
in ulcus
transi-
tione.

Brevis
essentia
sine re-
num.

Descriptio
nephritica
dicitur.

Simplex
est.

quens hic affectus sanguine plenis, maxime feminis post quinquagesimum annum, & a sola refrigeratione dorsi, præsertim lumborum inducitur. Ibi enim renes antèrius minus integumentis & tantum musculis transversis sunt obrecti, propterea ex facili frigus penetrat & subjacentibus hisce partibus spasticam insert stricturam. Igitur febris hæc magis est a spasmò, quam inflammatione, & ideo facile etiam converso ab interioribus ad exteriora sanguinis motu, & perspiratione revocata, iterum dissipatur. Quod vero renes spasticis stricturis pateant, ex eo facile concludendum, quod plexus nervorum ex pari octavo & intercostali, renalis dictus, ipsam renum substantiam ingreditur & non modo vas sanguiferis, sed & ductibus urinariis, tonum, sensum & motum largitur. Et quia idem hic plexus, per ganglion connectitur cum plexu mesenterico & intestinorum, cum stomachi quoque nervis; hinc est, quod renibus, magis adhuc ureteribus, dolore & spasmò affectis, stricturæ cardialgicæ etiam in ventriculo & intestinis oboriantur, flatus in stomachum cum ructuum elisione urgeantur, & alvus stringatur, quin ob inflatum ventriculum diaphragma prematur & spirandi angustia cum anxia præcordiorum constrictione inducatur. Ne dicam tennes, limpidas & aquosas urinas, quæ sub spasmis minguntur, luculenter testari, quod tubuli illi, qui in renibus liquorem urinofum sequuntur & ad pelvim ducunt, spasmò, seu motu contractili afficiantur.

§. V.

*Calculosa
Gravis*

Aliud febris nephriticæ genus, vehemens & ardentem tantum non mentiens, oritur a calculo. Hic quidem quamdiu in rene quiescit, nihil incommodi affert; ubi vero loco movetur & transitum per pelvim ac ureteres molitur, spasmos & dolores gravissimos, febrem & supra memorata inducit symptomata, quæ etiam non

prius quiescunt, quam in vesicam fuerit delatus. Jungitur autem calculosa hæc nephritis sæpius non modo cum dysuria, sed & nonnunquam periculosa urinæ suppressione. Neque etiam prætereundum, non facile calculosam nephritidem gigni, nisi præcesserit nephritis simplex inflammatoria, vel etiam purulenta, in valculosa & canaliculosa renum substantia, post quam urina extravasata & stagnans, vel puri commixta, sensim dimittit terreas moleculas, & earum coalitu tandem succrescunt calculi.

§. VI.

Omnis autem nephritica febris & passio, eodem modo ac aliæ febres incipit cum horrore & frigore, quod maxime ex spina dorsali & primis lumborum vertebis sumit initium, sub quo sanguinis motus convertitur ad interiora, ipsumque cor, eoque a copioso sanguine lacessito, systole postea sequitur celerior. Atque adeo facile innatescit ratio, quare renibus & iis, qui ad nephritidem, sive simplicem, sive calculosam, sive spasmoticam, proclives, nihil sit tam insensibilem, quam frigus hibernum, regnante vento boreali, aspero & rigido, quo improvide admisso, passionis hæc promte vel inducuntur, vel recrudescunt illico. Ad ingenerandas vero nephriticas has passiones & febres disponunt multa, tanto magis quando plura simul concurrunt atque in unum effectum conspirant. Primum inter hæc merito obtinet locum plethora, præsertim in corporibus spongiosis & copiosis exilibus vasibus dotatis, item in iis, qui evacuationibus sanguinis spontaneis criticis, vel artificialibus opportuni & assueti, si illæ suppressæ, vel ob ætatisationem emanaverunt, hæc autem aliquamdiu intermissæ. In his expedita mali nephritici genesis, quando conveniunt simul hæreditaria dispositio, vita sedentaria, nimia stomachi repletio, cibi statulenti, potus crassus non diluens, aut nimis spirituosus, nec non impensior animi mœcer.

Q 4

Tau-

Tanto magis & citius excluditur, quando plethorica ejusmodi crasso & copioso sanguine sacra corpora, vehementi & inconsueto motu, succussante equitatione aut vectura in curru agitantur, vel etiam medicamenta calidiora, urinam moventia, terebinthinata, juniperina, succinaria, vel etiam purgantia aloetica, liberalius assumuntur, quibus sanguis crassus cum impetu in subiles & ultimas renum arteriolas urgetur, ibique subsilens, inflammationem efficit.

§. VII.

Cur si-
nistrum
renem
afficiat,

Quod autem sinister ren plustentetur nephriticis passionibus ac dexter, id tribuendum esse videtur tum quod ipse non tam bene repletus & a frigore munitus est, ac dexter, qui sub hepate delitescit, tum quod flexura coli ei proxime adjacet, quæ, uti sæpius quam alibi sit, a flatibus incarcerationis distenta, renem & vascula ipsius sanguifera comprimit, ut difficultior fiat per vasa emulgentia sanguinis circuitus, & ab hoc dependens urinæ secretio. Atque hinc etiam est, quod, qui calculi renalis doloribus obnoxii frequentius, insultum eorum illico expectant, si cibos lentos, & crassos, aut alia status procreantia assumerint.

Curatio.

Cum cautelis & Observationibus clinicis.

§. I.

Potest
methodo
medendi
de-
scribi.

Quam Veteres servarint in curanda nephritide medendi methodum tradit Hippocrates de intern. affect. pag. 217. si, inquit, urina prodit velut a carnibus bubulis assatis succus, ex renibus ulceratis, dolore lumborum & vesica, mox intensiori, & qui simul descendit ad imum ventrem, hanc insinuat curam: multa calida lavato & sepe satioria ad dolentem maxime locum adhibito & sorbitione utatur & farina cocta, melle assusa, & reliquo victu utatur quam maxime per alvum sece-

dente & vinum bibat album Mendsium, mellei coloris, aut aliud album jucundissimum, probe temperatum. Pro temporis opportunitate serum & lac bibat, serum quidem ad purgationem, lactis autem potum faciat in tempore per 45. dies. Hæc si ita feceris, morbum in melius dispones. Eundem fere curandi modum proponit Celsus lib. 4. cap. 10. oportet, ait, ubi renes male habent diu, conquiescere, cubare molliter, solvere alvum, si aliter non respondet, etiam ducere, sæpe desiderare in aqua calida, neque cibum, neque potionem frigidam assumere, abstinere ab omnibus salsis, acerbis, acidis, pomis, liberaliter bibere. Deinde ad dolorem levandum, immo si renes exulcerati sunt, semina cucumeris, nucleorum pinearum, crocum cum lacte decoctum commendat.

§. II.

Hæc Veterum curandi ratio ita est comparata, ut nephritico morbo admodum sit accommodata ac nil fere in eadem desiderari possit, quum omnia eo conspirent, ut vascula & fibræ tensæ, duræ & a spasmo contractæ relaxentur & moliantur, humores stagnantes crassi diluantur & obstructions solvantur. Nos etiam hanc methodum deprehendimus probatissimam, in eaque perficienda his potissimum usi sumus auxiliis, sero lactis dulcis, vel lacte asinino acidulis Selteranis remixto, item pitana cum lacte confusa & potui data, emulsionibus ex amygdalis amaris, nucleis persicorum, semine cucumeris, cucurbitæ cum aquis florum acaciæ, ulmariz, cerasorum nigrorum; pulveribus ex oculis cancerorum, cornu cervi philosophice præparato, lapide magneti & nitro compositis, cum supra dictis, vehiculi loco, sumtis. Insusum quoque herbæ theæ, propter blandam suam adstrictionem in omnibus renum affectibus, præservandi & curandi scopo, egregiæ est virtutis & ceu specificum olim maximi semper fuit habitum.

§. III.

§. III.

*Levis-
vis a-
phriti-
da me-
ditatio.*

Interim quum variæ sint nephriticæ hujus febris species & causæ, diversi etiam gradus; hinc diversimode etiam adornanda erit cura. Itaque in levi illa & diaria sæpe, ex solo frigore & spasmus, renum dolore, nihil aliud agendum, quam ut sacculis lateribuique calefactis, & dorsi, & abdominis regio, & ipsi quoque pedes, probe foveantur exterius, interius vero insulum theæ, aut theiforme ex floribus chamomillæ, summitatibus millefolii, semine fœniculi, successive, sed largiiter, corpore simul ad sudorem disposito, bibet & alvus stricta validius expeditur clystere ex lacte, nitro & oleo. Inprimis ad dolores mulcendos & diaphoresin elicendam spectata: virtutis liquor noster anodynus mineralis, si tres ipsius partes, cum una liquoris bezoardici *Bussii* parte remiscantur, & bihorio quovis 20. guttæ cum potu calido porrigantur.

§. IV.

*Ingravis-
vis a-
phriti-
da.*

Quando dolor ardens & fixus in lumbis diutius tenet, & indicium est, vasa renalia sanguine crasso sæcra esse atque obstructa, cito solvenda plethora per venæsectionem in pede, vel in dispositis ad hæmorrhoidalem fluxum hiæudinum appositionem ad anum. Postea interius danda, quæ æstum sanguinis temperant & liberiorem humorum circuitum cum diaphoresi procurant, quo nomine emulsiva, demulcentia, diluentia, antispasmodica, pulveres diaphoretici cum cinnabari & nitro, omnibus aliis palmam præripiunt.

§. V.

*Enlitis-
rata
pessida.*

Ubi vero inflammatio in abscessum transit, ex pusis mictu & dysuria cognoscendum, medicatio eo dirigenda, ut pus acre temperetur, abstergatur & etiam fiat consolidatio. Ad hoc perficendum laudata virtus lactis, vel feri lactis, cum herbis vulnerariis, floribus hyperici, summitatibus millefolii, herba veronica, scabiosa he-

dera terrestris, consolidæ Saracenicæ & saniculæ decocti. Tum quoque utiles emulsiones ex feminibus quatuor trigidis & amygdalis, quibus addiendi, sufficiens quantitas feminis lycopodii, cujus magna vis est dolorem leniens, exsiccat & consolidans. Sunt etiam qui in renum vitio multum tribuunt gummi ceraforum in aqua, vel sero lactis soluto & crebrius assumto. In illo etiam renum cum exulceratione vitio, quod plerumque in his, qui diutius calculo laborarunt præstolo est, ab omnibus acribus, calidis, spirituosius, diureticis & lithontripticis est cavendum, quia novam facile inflammationem, vel etiam mictum cruentum, excitare possunt. Præstantissimi vero tum usus mel Prusicum album, præsertim cum pulvere nucistæ remixtum & loco sacchari in decocto veronicæ sumtum, vel etiam sirupus dialthæa *Fernelii*, qui certe, ceu specificum, in renum labe merito commendari dignus. Præterea malvaticum juniperinum, quod ex vino Malvatico & rob juniperi paratur, in antiquis renum ulceribus, a senibus præsertim, ad aliquot cochlearia, post cibum, sumitur cum tractu.

§. VI.

*Clyster
vis pro-
fusa.*

In nephritide tam inflammatoria, quam calculosa, primum & princeps auxilium in clysteribus demulcentibus ano infusis, qui sine stimulo salino & purgante parandi, ex lacte, sero lactis, vel pura aqua dulci cum storibus sambuci & chamomillæ decocta, adjectis binis vel una tantum uncia sirupi de alchæra *Fernelii* & drachma una nitri. Diutius enim enematæ debent retineri, quo spasmos laxent & flatibus sic exitum parent.

§. VII.

*Flatus
diffusi-
tis ad.*

Quum magna sit consensio & communicatio inter renes, colon intestinum ipsumque ventriculum; adeo ut unus vitium facile transeat & communicetur cum altero, atque etiam inflatio coli, circumdextæ potissimum

rum ipsius partis circa sinistram renem, comprimendo hunc, non modo ad ipsius morbos disponat, sed & eos proritet atque exacerbet, hinc tam ad præservandum, quam mitigandum quod in renibus consistit vitium, operam dare oportet Medicum, ut omnia ex iis, quæ status cient, & alvum stringente facultate pollent, evitentur, contra quæ eam lubricam servant, uti oleum amygdalarum dulcium, flatibus etiam discutiendis dicata sunt, usurpentur, e quibus instar omnium est semen cymini cum saccharo obductum & frequentius deglutitum.

§. VIII.

Ad externorum usum quod attinet, si ipsa febris cum dolore acuto adest, non facile ego suasere linimenta pinguis, neque etiam applicationem spiritus vini camphorati, multo minus balneum, sed foris temperate calidus, cum vesica semirepleta decocto florum emollientium cum croco ex lacte, longe erit utilior. Si autem febris abest, & labes exulcerationis postea metuenda, vidi emplastrum spermatidis ranarum, sumendo uncias ipsius duas, addendo sacchari saturni, camphoræ ana drachmam, olei hyoscyami drachmas duas, dolorem mitigandæ eximie profuisse.

§. IX.

Urit aquarum mineralium usum in omnibus fere renum vitiiis opem spondeat eximiam, sed tamen quum magna sit in hisce ingredientium diversitas, non omnes promiscue in usum trahere convenit, sed utique selectus habendus. Carolinæ thermæ, si in renibus ulcus, propter sal calcarium purgans & diureticum quo pbsilent minus quadrat, quia nimium abstergendo, cavitatem faciunt majorem. Provide quoque & caute agendum cum acidulis efficacioribus Pyramontanis & Egranis. Emsenses vero thermæ aquæ & ex acidulis Selteranæ, propter sal tenerum alcali & subtilitatem aquarum, magis condu-

cunt. Semper tamen tutior est & acidularum & thermarum usus, si cum dimidia parte lactis mixtæ, usurpentur. Inprimis præstat ad abstergendas exulceratas renum partes, Selteranam, primum per 14. dies solam, postea adhuc per mensem lacti nuptam caprillo, potare & traumatica, decoctum, sive essentiam, interponere.

Enarrationes Morborum.

OBSERVATIO I.

Serenissima Princeps, sexagenaria ^{Nephritica exulcerata} ferme, mollioris & sanguineæ texturæ, per aliquot annos nil nisi vinum, ac interdum aquam spirituosam, carminativam, quam vocant Aquavit, bibens, subinde tamen copiose infusum theæ potans, ante aliquot annos, post præcedentem corporis exaltationem per motum, incidit primum in dolorem dorsi & hypochondrii sinistri, cum horrida refrigeratione, febre, anxietate, inquietudine, strictura alvi, dolore in sinistro rene, fixo, subinde tamen de vehementia remittente, sed versus noctem semper exacerbato, sub quo urinæ tenues & albæ secesserunt. Perseverarunt hæc symptomata usque ad undecimum diem, quo tandem mitior dolor redditus & urina postea valde turbida cum crasso multo sedimento & bruni coloris emissa. Medicus disciplinæ meæ alumnus, non desistit per morbi decursum idoneis remediis succurrere & potissimum emulsiones demulcentes & refrigerantes, pulveres temperate diaphoreticos & nitrosos, nec non oleum amygdalarum dulcium interne, & externe somenta ex emollientibus & unguenta ex oleo amygdalarum dulcium cum camphora in usum vocavit. Ad impediendum quoque ulcerationis incrementum & consolidationem promovendam, suasit postea infusa herbarum vulnerariarum, ut alchymilla, veronica, sumi-

Minerales agunt cum diuretica. Perlimine promissum.

mitatum millefolii, ſorum hyperici, cum lacte per menſem & longius potanda, ac vere demum conſilium dedit, ut acidulas Selceranas per ſex hebdomades, ſub debito regimine biberet. Quibus per Dei gratiam perfecte convaleuit Sereniſſima ægra & etiamnum in exoptata vivit incolumitate.

Epicriſis.

Hæc inflammatio ſine dubio ab obſtructione vaſorum minimorum in renibus fuit ſuborta, quæ in plethoricis, ſicut omnes inflammationes, quam facile fieri poteſt, quando ſanguis per motum, aut calidiora in extremitates arteriolarum, qui lympham vel ſuccum nutritivum vehunt, urgetur & accedit lumborum refrigeratio. Non facile autem talis inflammatio, præſertim ſi paullo profundior diſcutitur, ſed in ſuppurationem abit, id quod certum requirit tempus. Deinde etiam illud in uſum præcticum hinc diſcendum, quod cito ſuppurationi factæ ſuccurrendum ſit blandioribus vulnerariis, ne ſcirrhofum, quod longiorem ſuppurationem ſequitur, gignatur, & ulcus poſtea fiat inſanabile.

OBSERVATIO II.

Nephritica calidula.

Vir ſanguineus, forma venuſtus, veneris vero & vini potator, natus e familia nephritidi obnoxia, vigesimo octavo ætatis ſuæ anno, febre admodum ardente, cum vehementi dolore in regione lumbari lateris ſiniſtri affectus eſt, adſuerunt ſimul cruciatus dirî in abdomine, alvus adſtriſta, ruſtus crebri, mingendi difficultas & urina exiit pauca, album deponeſ ſedimentum. Medicus conſultus febrem ardentem & colicam convulſivam eſſe putavit, ideoque venam ſecare juſſit & clyſteres applicare. Ego vero in auxilium vocatus, quum æger de colore inſtar pali circa renem ſiniſtrum infixi & ſpaſmodico cruris ſiniſtri contractione conquereretur, que-

ſivi, num olim laborarit calculo? reſpondit: non, ſed ex familia eorum eſſe, qui calculi cruciatibus obnoxii. Dixi igitur, nephritidem eſſe calculoſam, cum inteſtinorum doloribus, & exhibui emulſionem ex nucleis perſicorum, ceraſorum, cucurbitæ, milii ſolis, papaveris albi, cum aqua graminis, perlarum matre, nitro, & ſirupo papaveris albi adjecto. Exterius loco dolenti admovere juſſi veſicam oleo liliorum alborum & chamomillæ coſto plenam & ternis ſingulis horis injicere clyſma ex ſero lactis, oleo amygdalarum dulcium, ſirupo dialthææ *Fernelii* & nitro. His alvus ſoluta, ruſtus moleſtiſſimi intercepti & ventris tormina nonaihil ſedata, ſed calculus graviffimis doloribus deſcendit in urethères, ad quos tantisper componendos & ſpaſmicam criſpaturam in ureteribus remittendam dedi liquorem meum anodynum mineralem cum aliquot guttis laudani opiatî liquidi, quibus in veſicam dimiſſus & inde etiam ad urethram delatus calculus, ob magnitudinem ibi obhareſcens ac inſtrumenti ope eximendus, ſub qua operatione meatus urinarius læſus quodammodo, ſed dein ob cicatricem hunc anguſtantem, per omnem vitam miſctio facta difficilior. Ad præſervationem igitur poſtea uſaſi primum potum inuſi millefolii, dein acidularum Selceranarum cum vino & uſum crebriorem pulveris ex magnesia & nitro. Et his jam per aliquot annos a calculi doloribus degit immunis.

Epicriſis.

I. Quoniam doloribus ex calculo non modo febris valde ardens, ſed & dolores inteſtinorum, cum firma alvi obſtructione, & ruſtibus junguntur; hinc in nullo morbo diagnosticam fallax, quam in hoc, præſertim ſi ægri autem nunquam inſultum iplius experti. Novi calculoſam paſſionem pro ardente febre; pro iliaca paſſione, pro colica convulſiva, hæmorrhoidali, vel ſtatlenta, fuiſſe ha-

habitam, donec calculi provenzus errorem argueret. Interim licite minus exquisitè cognoscaturs causa, in remediis tamen propinandis ea propter non multum errabit artifex, quum in omnibus his, non alia possint usurpari, quam demulcentia, sedativa, fibras rigidas laxantia & spasmos remittentia. Quo magis patet, eandem methodum eademque remedia, pluribus morbis sanandis esse posse accommodata.

II. Febris vehemens inflammatoria ex calculo sine subsequente inflammatione esse potest. Sed causa febris tum potius spasmus, quam obstructio vasculorum ab incarcerato sanguine; spasmus enim facilius solvitur, quam obstructio discutitur.

III. Ad arcendam calculosam nephritidem nihil utilius insulo vulnerario, antispasmodicæ simul virtutis, cujus generis est ex millefolio. Selterana dein pota aqua abtergit mucum viscidum & prima calculi rudimenta colliquat sensim ac evehit. Alvus autem laxa, ne ex intestinis male afficiatur ren, prohibet, licet eadem nequitiam movenda sit pilulis, præsertim quæ aloen habent, quibus in sanguineis, præter dolorem calculosum, & colicus, & hæmorrhoidalis, fuscitari potest.

OBSERVATIO III.

*Nephrit. Ma-
le tra-
ctata
funesta.* Femina quadraginta circiter annorum, sanguine & succis plena, facie florida, venæsectioni antea assueta fuerat, a biennio vero omiserat & tamen sedentariam coluerat vitam, plenæ ac vinosæ diætæ indulserat, neque sufficientem uteri purgationem habuerat. Hæc corripiebatur fixo in regione sinistra lumbari dolore, qui per aliquot dies cum virium prostratione, nausea & alvi adstrictione insisterat. Ad hunc leniendum Medicus præbebat pulveres ex antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum & opiato sic dicto laudano, ita ut dosis

laudani haberet granum, coque obtinebat, ut dolor redderetur obtusior, alvus vero magis obliparetur, urina superprimeretur, spiritus archi mearet, vigilia esset assidua & præcordia impensius angerentur. Nihilo tamen secius insisterat papaveraceorum usu & emulsionem non modo cum larga seminis papaveris quantitate, sed & pilulas ex diureticis & opio præbebat. Licet autem his dolorem abigere & somnum inducere niteretur, neutrum tamen obtinebat, sed symptomata potius cum spirandi difficultate ingravescabant, abdomen durum reddebatur ac tensum & accedebat quoque febris. Alius igitur in consilium vocabatur Medicus, qui ad alvum expediendam & respirationem facilitandam, exhibebat decoctum ex dulcibus, emollientibus, foliis fennæ sine stipiribus atque rhabarbaro, cui ad sitim extinguendam nonnihil spiritus nitri instillatum. Sed omnia frustra. Agra enim corripiebatur horrore frequenti cum interiorum ardore, subsequiebatur syncope cum levi delirio, quumque Medicus sub his emerici granis daret, operatio nulla sequuta, & duabus ab eo assumto horis, ægra expiravit.

Epicrisis.

Imprudenter medicacionis hoc est exemplum, qua morbus benignus, in capitale plane conversus. Expensis enim probe circumstantiis, facile judicandum, malum hoc a nimia sanguinis redundantia in femina alias vegeta, ejusdemque stagnatione in vasis majoribus circa lumbos, nephritidem faciente, ortum traxisse, omneque damnum tempestiva liberali sanguinis missione, & alvi apertione per clysteres, mature potuisse præcindi.

OBSERVATIO IV.

Vir quadragenarius, cholericus-sanguineus, multorum liberorum pater, ac ob mercaturæ negotia, multum

*Nephrit.
et calculi
funesta*

in itineribus versans, postquam aurumnalem sanguinis missionem iusto diutius distulisset & novissime curru noctu & interdiu vectus, corporis & succussationem & refrigerationem fuisset passus, domum delatus vespere correptus est horrore, quem excepit aestus & dolor acutissimus in sinistro latere supra ischii os, prope dorsum spinam, cum alvi adstrictione, inquietudine, siti, praecordiorum strictione & ructuum elisione, urina non quidem difficulter, sed alba & tenui secedente. Medicus ordinarius suasit clysterum oleosorum usum & potum olei amygdalarum dulcium cum iusculis. Delinita inde tantisper dolorum atrociam, mane ob alvum strictionem ac sponte nec flatu, nec stercore dimittentem, tormina quoque & murmura in abdomine, pilulas purgantes cum croco deglutire iussit, quibus non sine praegressis cruciatibus alvus quidem soluta, dolor autem fixus circa renem sinistram exacerbatus, inquietudo cum calore adhaerens, aeger assumpta illico revomuit corpusq; admodum castigavit, alvo simul denuo arctissime clausa. Ego in auxilium vocatus, ex dolore fixo in renis regione & subinde ad femur usque excurrente cum aliquali huius rigore, nephriticam febrem esse conjeci, ac propterea primo omnium sanguinem e vena brachii mittere, dein alvo clysterem pargoricum domesticum cum nitro inicere & interius liquorem meum anodynum mineralem, alternatim cum pulvere temperante salino-nitroso praebere iussi, dato simul pro potu decocto avenaceo, nonnunquam cum oleo amygdalarum dulcium, nonnunquam brodium carnis cum citri succo. His actis relictus, vomitus compositus, dolor quoque conquievit, per intervalla tamen, vespere praecipue, recruduit. Hinc locum dolentem unguento dialthea, populeonis, cum oleo juniperi subinde fovere ac bis quotidie liquorem salino-alcalinum ac nitrosum lumere iussi, quibus etiam

effectum, ut post septimum diem alvus sponte solveretur, cutis antea arida madefceret, pulsus mollesceret, urina, sub dolore pellucida, crassa nunc succederet ac sedimentum poneret. Licet autem tunc nec sabulum, nec calculus prodiret, nephriticum tamen morbum fuisse patuit postea, luculentius. Quum enim aeger ad venalem sanguinis missionem sese accingeret & ob id alvum prius purgandi causa decoctum mannatum cum cremore & terra foliata tartari usurparet, inde non modo efficaciter alvus est subducta, sed & post perceptos vespere leniores in lumbis regione versus pubem excurrentes dolores, mane cum urinam mitteret ex improvviso simul etiam excrevit calculum oblongum, figurae pyramidalis fere diametri lentis, basi durum, superius autem friabilem atque porosum.

Epiasis.

Calculus in renem substantia occultatum, paullo maiorem & durior, febrem inflammatoriam cum acerbis doloribus & spasticis symptomatibus, excitare posse, haec docet historia. Neque tamen id fit, quod irritando vel distendendo partes nervosas spasmos facit, sed quia comprimendo canaliculosam renem substantiam, obitaculum ponit liberiori sanguinis per eorum compagem progressui, & quando tum sanguis abundans cum vehementia per motum succussatorium vehementem in curru aut equo, impetuose ad renes pellitur, nec tamen per venas omnis aequae expediterum reducit, gignitur demum inflammatio; Illa enim dorsum sub vectura aut equitatione succussatio, sanguinem omnino impetuosis agit ad renes; unde novi, feminas curru vectas ad crebriorem urinae urgeri missionem. Novi etiam validiori hoc motu calculum in renibus quiescentem, esse loco trusum & in ureteres cum dolore translatum. In cura autem sic exclusae nephriticae febris, optimum & praesentissimum auxilium in.

in sanguinis subtractione, cuius tamen quantitas merito Medici iudicio relinquenda. Neque etiam ego melius novi in plethoricis renum passionibus obnoxii præservativum, quam venæsectionem tempestive & cum iudicio institutam. Atque hinc petenda est ratio, quod notante dudum Hippocrate, ab inflammatoriis ejusmodi febribus, nephriticis, peripneumoniacis & phreneticis, liberi maneant, quibus hæmorrhoidas recte fluunt.

OBSERVATIO V.

Nephritis & hæmorrhoidalis dolor est numerosa calculorum æquitas
 Illustrissimus Comes, 40. circiter annos habens, optimæ & sanguinæ constitutionis, bis quotannis hæmorrhoidum, pariori tamen fluxui obnoxius, in intenfum dorsî & abdominis incidit dolorem, ut erectus stare non posset, sed corpus semper incurvare necessum haberet. Aderat simul creber ad mingendum stimulus, & urina secedebat parcius. Medicus huc usque ordinarius ansam hujus doloris esse voluit sanguinem per ani venas exitum molientem & in tunicis intestinalibus stagnantem, eaque propter venam in pede aliquoties secare jussit, pulverem antispasmodicum exhibuit & ad proritandum hæmorrhoidum stillicidium, crebriorem pilularum ad exemplar Beccherianum paratarum usum suavit. Sed inde nihil accessit levaminis, dolores non modo remanserunt, sed & periodicæ sæpe cum extremorum frigore & subsequente totius corporis aestu, præsertim in regione lumbari, recurrerunt. Adiiit igitur Carolinas thermas, ibique me in consilium accivit. Quumque ex sedimento urinæ mucoso & quodammodo tartareo conjicerem, illustrissimum ægrum non esse liberum a calculo, ut temperatas tantum thermalæ aquas biberet consilium dedi. Potis his optime habuit, & quod mirandum, post potum plures numero, magnitudinis variæ, lapillos subci-

nericio, leves, cum urina excrevit, ut numerus eorum intra aliquot hebdomades, vel ad quadringentos accederet. Postea successive pauciores secesserunt ac quadriduo ante finem curæ nullus amplius prodiiit. Interim licet sub hoc potu dolores essent mitissimi, in itinere tamen recruduerunt acerbiores, nec per annum postea penitus discesserunt, donec usurpatis infusis herbarum vulnerariarum, liquore anodyno minerali, & ad roboranda sub doloribus afflicta membra, Tæplicesibus thermis, liberaretur tam a dorsî, quam renum calculosis passionibus.

Epitaxis.

Sanguinæ & lornia venustæ personæ, si corpus jam omne nactum augmentum, ex facili patent internis partium inflammationibus, nec non sanguinis evacuationibus, præsertim per sedis venas. Quæ sanguinis excretio, si deficit, haud raro renum inflammatio & calculosa dispositio excipit. Hinc perite Hippocrates Sect. 2. aph. 11. scribit: nephriticis si hæmorrhoides fluunt, bonum. In nostro illustrissimo ægro & hæmorrhoidalis intestinorum, & calculis renum dolor fuit conjunctus, quod haud infrequens est. Thermarum autem Carolinarum ea virtus est atque efficacia, ut renes valide expurgent a fabulosis & tartareis sordibus. Sed cautus sit earum usus, si magna in renibus exulceratio, ne irritando eandem augeant majoremque faciant cavitatem. Optimo consilio in nostro ægro post thermalis aquæ potum in usum vocata decocta & infusa vulneraria, cum pulveribus nitrosis & liquore anodyno minerali. Renes enim male affecti ad consolidationem optime ferunt lenem adstrictionem. Unde ab auctoribus omnes fere herbæ vulnerariæ, in morbis ex renum vitio, quam maxime celebrantur.

CAPUT IX.

De Inflammatione Vesicæ.

Theses Pathologicæ.

§. I.

Inflam-
mata
vesicæ
patho-
gnomo-
nica si-
gna.

Vesicæ compages, ex quatuor tuni-
cis, una a peritonæo, altera
musculari, tertia nervosa, cui quar-
ta mucosa seu villosa obducta, si spas-
mo & inflammatione afficitur, haud
secus ac si ventriculi ejusdem texturæ
corpus, aut aliæ nervosæ partes ean-
dem patiuntur, & multis & gravibus
stipatur symptomatibus, licet aucto-
res medicī recentiores paucam & vix
ullam hujus passionis injiciant men-
tionem. Pathognomonica autem &
essentialia ipsius signa sunt hæc: dor-
lor acutus, ardens & pressorius in
regione pubis, cum febre, perpetuo
tenesmo sive desidendi stimulo, &
continuo ad mingendum conatu.

§. II.

causa in-
flamma-
tionis.

Inflammationis hujus proxima cau-
sa sanguinis vel etiam feri impuri in
extremitatibus arteriolarum stasis est,
qua sanguifera per vesicæ tunicas di-
scurrentia vasa, & sanguine copiosius
congesto nimium replentur, disten-
duntur & nervosa exquisitissimæ sen-
sationis tunica, in vehementem spas-
mum abripitur, ex quo reliquorum
symptomatum origo.

§. III.

Item
sympto-
mata.

Nimirum gravia illa pathemata,
quæ inflammationi vesicæ juncta,
dolor ardens pressorius, ani constrictio,
tenesmus, difficilis & continuo
urgens mictus, borborygmi, ventris
tormina, summa præcordiorum an-
xietas, ægra spiratio, inappetentia,
mala digestio, vomitus, extremorum
frigus, pulsus durus, inæqualis, con-
tractus, celer, inquietudo, quandoq;
etiam convulsio, unice pendent a
spasmo in vesicâ, qui, si vehementior,
ob nervorum communionem, non
modo rectum, sed & reliqua intesti-

na, ventriculū & diaphragma, ip-
sas cerebri & spinalis medullæ mem-
branas, cum universo nervosarum
partium systemate, in similes spasti-
cos & constrictorios motus abripit.
Quam intima enim stomacho cum ve-
sicâ intercedat consensio, notavit jam
Celsus lib. 7. cap. 27. ita habens: non
ignoramus, orto vesicæ ulcere, sæpe
affici stomachum, cui cum vesicâ quod-
dam consortium est, ex quo fit, ut ne-
que retineatur cibus, neque, si quis
contentus est, concoquatur, neque cor-
pus alatur.

§. IV.

Levior
est vel
gravior

Non tamen semper unius ejusdem-
que est vehementia, sed quandoque
levior, quandoque gravior. Levior
illa superficialis magis est, spuria
quasi & rheumatica, vel erysipelaceæ
species, ac propterea brevi etiam &
facilius ipsa febris per diaphoresin tol-
litur. Oritur etiam non tam a san-
guine, sed potius a sero falso, acri,
impuro inter valcula & fibrillas
nervæ hærente. Hinc familiaris
quam maxime senibus, scorbuticis,
arthriticis, rheumaticis, hemicra-
nicis, purpura scorbutica laboranti-
bus atque cachecticis, tum maxime,
quando refrigeratione inferiorum a
rigido & boreali aeris statu, perspi-
ratio intercipitur ac inoffensus sangui-
nis & humorum per minimos tubulos
circuitus sistitur. Quæ autem gravior,
profundior est, a crasso & impuro
sanguine in vesicæ vasibus uberius colle-
cto provenit, plethorico-cachymico
hinc frequentius insedit, atro-
ciora habet symptomata & perquam
facile in suppurationem, exulcera-
tionem vel lphacelum funeitam plane
transit.

§. V.

Ex his quæ ad ingenerandam vesicæ
inflammationem conferunt, sunt max-
ime criticæ sanguinis evacuationes,
per menses, vel hæmorrhoides defi-
cientes, vel plane suppressæ. Magna
enim consensio vesicæ & intestini
recti, alterutra parte male & spasmo
vel

Oritur
a sup-
pressione
sen-
sualis
cervicæ
risul-
bus.

vel inflammatione affecta, propter hemorrhoidalia tam interna, quam possimum externa vasa, e quibus, norante *Vesalio lib. 3. cap. 9. de fabrica C. H. pag. 475.* rami, hypogastricæ propagines, ad vesicæ cervicem abeunt, unde etiam suppuratio & exulceratio ex ruptis sanguiferis vasculis in cervice ut plurimum observatur magna. Inprimis in feminis, si, uti haud infrequens, & mensium hemorrhoidum fluxum experiuntur, ac ille cessat, nec hic recte succedit, sanguis impetuosus ruit ad vesicæ vasa & gravia symptomata, febrem, ulcerationem, purulentam missionem, quandoque cruentam, dysuriam & alia plura incommoda adducit.

§. VI.

Non enim gonorrhoea male tractata Deinceps non raro inflammationem vesicæ infert gonorrhoea, præsertim virulenta, male per adstringentia, vel etiam nimis calida & acris pellen-
tia tractata. Attenta enim observatione constat, gonorrhoeam sæpius recurrentem, & perverfa medicatione exceptam, abire in prostaticum, vesicularum seminalium & ipsius vesicæ ulcus. Prostratæ quippe glandulæ, quando tumore, dolore, inflammatione, & suppuratione afficiuntur, facile labem communicant vesicæ collo proxime adjacenti, ut vitium latius serpat, de quo notabilis conferri meretur casus in *Medicin. nostræ consult. rom. V. Dec. I. cas. VIII. pag. 56. segg.* Tum vero præter fluxum seminis ex urethra involuntarium, urina mingitur, quæ crassum, copiosum, mucilaginosum purulentum sedimentum ad fundum dimittit, quod ab urina separatum, & exsiccatum flammæ si inicitur, retrum foetorem, non secus ac sanguis combustus, spargit.

§. VII.

Excessus morbi. De successu, & eventu morbi veritati, & experientia omnino congruum Hippocr. effatum de prænot. pag. 464. sic habens: *vesica dura, & dolens penitus quidem horrenda sunt & perni-*

ciosa; perniciosissima vero, quæ cum febre continua fiunt. Etenim dolores ab ipsis vesicis ad occidendum sufficiunt, & alvi non egerunt hoc tempore, nisi durum quoddam, & hoc coacte. Solvit autem urina mista purulenta, quæ albam, ac levem subsidentiam habet. Si vero neque ab urina quicquam remiserit dolor, neque vesica molliatur & febris continua fuerit, in primis circuitibus morbi agrum moriturum esse timor est. Quando autem inflammatio non tempestive discutitur, lentius aut citius necat. Qui cito ex sphacelo pereunt, ac uti testantur observationes anatomico-practicæ, vesica sphacelo affecta, vel vasa ipsius sanguifera varicosa, & nigro cruore farta reperiuntur. Tardius autem mors excipit, quando exulceratio succedit, ex misto purulento cognoscenda, quæ tandem vel hæctico calore necat, vel latius semper intestinum rectum etiam exedit ac gangrenam inducit funellam.

§. VIII.

Nephritis calida, calculi. Interim non omnis urina turbida, & sub mixtu difficili & ardore excreta, inflammata, aut exulcerata vesicæ est indicium. Id enim haud raro obvium in senibus, scorbuticis & qui dyscrasia humorum laborant, & accidit sine periculo. Quandoque etiam solus vesicæ spasmus, ab urina acris, calcula asperiori, aut collectione seri impuri in vasis vesicalibus, inductus insignem mucis quantitatem ex villosa tunica exprimit ac urinæ insinuat. Neque minus vesicæ spasmus & dysuria sæpe comitatur febrem, quæ plerumque est scorbutica & exanthematica, cum purpura, vel maculis scorbuticis instar petechiarum, nec periculo vacat. Quin aliquoties in purpura scorbutica affectis observavi, quod impedita materix purpuraceæ per improvidam refrigerationem excretionem, vel hac retropulla eadem pathemata, spasmus nempe vesicæ ac difficilis mictus, accesserint, nullam aliam ob causam, quam quod contristis a frigore

gore tubulis subcutaneis, motus sanguinis & humorum ab exterioribus ad interiora conversus, simulatq; recementitia & acris illa materiz nervosæ vesicæ illapsa.

Curatio.

§. I.

Spasmus
vesicæ
an
san-
guine.

Nulli morbi difficilior curantur, quam qui in vesica consistunt. Est enim nervosa & exquisiti sensus pars, secundum Veterum loquendi morem frigida, & paucò sanguine perfusa, ac urina perpetuo superne affluens, consolidationem impendit, præsertim in senibus. Quare vesicæ vitia, uti spasmus, inflammatio, exulceratio, difficilis & dolorosus mictus, facilius arceantur, quam persanantur. Interim, quia spasmus vesicæ primam fere causam omnibusque ipsam infestant passionibus subministrat, præcipua utique medentis intentio, ut eundem tempestive præcingat & modis declinet cunctis. Sed quum hic spasmus vesicalibus tunicis vel a sanguine uberius ibi congesto, tendente ac premente, vel ab acri impuro sero eo decumbente, inducatur, causæ hæc probe sunt discernendæ in medicatione. Quod si igitur post suppressum mensem, vel hæmorrhoidum fluxum, tale vitium imminet, optimum consilium, ut excretionibus hæc vel revocentur, vel sanguis copiose congestus per sanguinis, præsertim in pede, missionem, deriveatur, quod auxilii genus, iis in primis, quibus ani, aut uteri venæ stillare amplius jam cessarunt, proficuum est. Et hoc in casu verum omnino Hippocratis aph. 68. Secl. 7. dictum: urinæ difficultatem & stillicidium solvere venæsectionem.

§. II.

Ab
hæ-
morrh-
oidi
bus
ar-
tendens.

Quando scorbuticis & iis, qui rheumatismis, arthritide & purpura chronica laborarunt, ulcera antiqua consolidata sunt, aut materia quædam exanthematica retropulsa, senibus quoque ob dyscrasiam sanguinis, &

Tom. IV.

humorum impuram, vesicæ passiones imminet, cito remediis diluentibus, acrimoniam temperantibus blandis diaphoreticis sanguinemque depurantibus est succurrendum. Hunc in finem utilia decocta pro potu ordinario temperantia, ex radice scorzonæræ, chinæ, sisere sceniculi, item infusa theiformia ex summatibus millefolii, floribus malvæ, baccis alkekenigii, & semine dauci parata, cum dimidia parte lactis mixta & sirupo dialthææ Fernelii dulcificata. Neque minus spectata feri lactis dulcis virtus. Quibus si accedit usus emulsionis ex seminibus quatuor frigidis, & pulverum temperantium ex pulvere Marchionis, antimonio diaphoretico, lapidibus cancrorum, matre perlarum, cum nitri tantillo & aliquot guttis olei macis, effectus est exoptatus. Quia tamen puritas humorum multum etiam debita purgamentorum alvi excretionem conservatur, videndum utique, ut hæc præstetur libera; optime alimentis, sin vero minus responderit, mannatis, cum, vel sine rhabarbato, addito nitro antimonio, aut clysteribus emollientibus ducenda.

§. III.

Ubi vero inflammatio cum spasmò jam præsto est, præter jam dicta, commendatissimus est usus liquoris anodini mineralis, ad drachmam unam, remixti cum granis 5. extracti croci & granis duobus camphoræ. Tum etiam pulveres diaphoretici, ac temperantes, aucta nitri dosi, cum emulsionibus ex seminibus quatuor frigidis sunt porrigendi. Et exterius partem affectam antispasmodicis & leniter discutientibus fovere expedit. Nobis hunc in finem usitata vesicæ decoctio florum emollientium plena, vel loco huius emplastrum ex emplatri de meliloto uncia, spermatis ceti drachmis tribus, croci, camphoræ ana drachma, nec non oleum anodynum camphoræ, ex olei amygdalarum dulcium uncia, hyoscyami drachmis tribus & camphoræ drachma, pubis & perinæ regioni

R

gioni

gioni crebrius illitum. Ubi etiam spasmus solus tenesmus molestus, vel diffiçilem, dolorosam mictionem efficit, præter balnea aquæ dulcis, omnia alia auxilia virtute superant vapores ex decocto florum meliloti, sambuci, chamomillæ officinalis, malvæ, summitatum millefolii cum lacte in perforata sella ad laborantes pares admitti.

Cautela, & Observationes Clinica.

§. I.

Mineralis aqua utilis ma. In vesicæ vitii inveteratis, quæ cachecticis, hypochondriacis, scorbuticis, senibus & hæmorrhoidariis, nunquam non sunt frequentia, ad incrementum eorum præscindendum, per longum usum efficacius deprehendi nihil, quam peritum aquarum mineralium usum. Celebres jam pridem hoc nomine Spadaneæ aquæ, de quibus sic disertis verbis scribit *Hemicus ab Heer in Spadacren. hæc fontis Spadani propria ac singularis facultas, ut vesicæ renumque dolores sopiat ac leniat, morbos vero harum partium persanet, ventriculum debilem roboret & ciborum languentem appetentiam excitet.* Quin idem gravis auctor suadet, ut, si renum & vesicæ vitii affecti liberi ab iis vivere velint, per totum annum hanc medicatam aquam bibant. Neque minus *Tulpius lib. 2. cap. 53.* testis est fide dignus, deploratum vesicæ ulcus, omnibus parum aut nihil proficientibus, continuo aquæ Spadanæ usu, tam feliciter fuisse debellatum, ut summe obstupuerint, quibus id visum certam habere desperationem. Ego vero habeo, quod maxime laudem ulum Selteranarum, quarum saluberrima ingredientia penitus inspexi, quarumque virtutem in omni interna pulmonum, renum & vesicæ labe exemplis habeo confirmatam sere innumeris. Hinc suadeo, ut vere semper, & autumnop, per mensem & longius bibantur, vel quod melius inter cibum potus ordina-

rii loco, cum quarta vini Mosellani parte remixta, potentur.

§. II.

Lac cum aqua prodest. Lacticia quidem per se renum ac vesicæ lesionibus & morbis minus accommoda. Sed si lac ipsum, præsertim alsininum, cum Selterana aqua bibitur, vel quod melius adhuc, acidulæ hæ, ad abstergendam eo melius saniosam & mucosam materiam, per aliquot hebdomades primum solæ, ac postea vel solum lac, vel medicatæ huic aquæ confusum usurpantur, magis quam ullum aliud remedium prodesse expertus scribo.

§. III.

P.S. cum dilutione admittenda. Licet sanguinis missio utilissima sit, tam ad arcenda, quam persananda vesicæ ex sanguinis congestione vitia; multum tamen nocet frequens ipsius administratio, ubi humorum magis impuritas, quam abundantia in vitio est, ac ubi materia acris purpurea altius sanguini est insinuata. Nam substracto nimium sanguine, motus ipsius ad corporis ambitum elanguescit, perspiratio simul imminuitur, & morbi causa magis obfirmatur, licet in principio doloris lenimentum inde accedere videatur.

§. IV.

Vinum dulce non acrius bibendum. Vini potum *Hippocrates l. superius c.* in urinæ difficultatibus commendat; merito tamen tenendum, quod nullum aliud ex usu sit, quam dulce, Malvaticum, Hispanicum, vel etiam Hungaricum, quod moderate & medicè potum, tam ad roborandum stomachum, quam ad vires rescillandas, apprime conducit, nisi febris & calor prohibeant. Illa vero vina quæ multum acidi tartarei in sinu sœvent, ut Rhenana, item nostratia austera, penitus merito sunt rejicienda.

§. V.

Frigus necesse, calor tempestivus prodest. Quum omne frigidum nervis nervosisque partibus sit inimicissimum, calidum vero amicissimum; hinc in nervosæ vesicæ passionibus summa cum curati etiam vitanda refrigeratio, præsertim inferiorum, frigidus potus ac, præsertim

tim in senili ætate, remedia nimium refrigerantia, acida & nitrosa. Vicissim quæ corpus, abdomen inprimis & pedes, a frigore defendunt ac in perspiratione servant, ut motus corporis moderatus, potus infusi theiformis, portio calida, item pediluvia & balnea aquæ dulcis, optimum doloris procurant lenimentum. Atque etiam hanc ob causam e re est, ut aquæ medicatæ ipsæ, tam solæ, quam lacti nuptæ, tepidæ potius, quam frigidæ, bibantur.

Enarrationes Morborum.

OBSERVATIO I.

¶ Dolor
vesicæ
en fa-
guina
hæmorrhoid-
is.

Vir 40. annorum, vitæ sedentariæ ob intemperantiam studiorum additus, intolerabili cruciatus & tormento circa pubis, & perinæ regionem cum magna difficultate reddendi urinam diu sæpe per intervalla afflictus fuit, & propter dolorum atrociam, inquietudinem, anxietatem, vigiliam viriumque defectionem, cum extremorum tremore ac frigore, tam misere decubuit, ut ad desperationem quandoque redactus, cultro filum vitæ abrumperere voluerit. Affligebat hæc miseria interdum per aliquot hebdomades, postea sensim paulatimque remittebat, ut officio suo fungi posset, urina plerumq; pauca & turbida profluebat, crassum sedimentum deponens. Et quum per sex fere annos hoc malo exagitatus esset, viribus tandem penitus consumptis, quadragesimo ætatis anno obiit. Omnes, quos per totam civitatem in auxilium vocarat, Medici, & calculus, & vesicæ exulcerationem, hujus miseræ affectionis causam judicarunt; sed aliud longe partis affectæ post mortem scrutinium docuit, vesica quippe integra, sine exulceratione, inventa fuit, nec vestigium fabuli aut calculi in ea reperiunt, ipsum vero vesicæ corpus longe crassius & densius, copiosis & valde diutius vasis sanguiferis, quorum nonnulla calamus scriptorium crassitie æquabant, oblitum.

Ut adeo omnium horum cruciatuum nulla alia fuerit causa, quam insolita illa stagnatio & incarceration sanguinis in vasis vesicæ.

Epicrisis.

Hæc historia luculenter docet, spasmodum vesicæ urinariæ vehementiorem, tantum valere, ut universum nervosarum partium systema in confortium trahere & œconomiam omnium corporis functionum perturbare queat. Dein patescit, difficilem cum ardore & stulicidio mictum, urinam quoque glutinosam, juxta Hippocratem furfuraceam, non semper exulcerationem, vel calculum intus latentem prodere, sed a sola spastica constrictione vesicæ oboriri posse, quæ tunica interior mucosa fortiter compressa mucosum liquidum copiose in cavitatem vesicæ eructat, quod urinae immixtum, postea cum ipsa excernitur, eodem modo ac notum est, dolorificum illum spasmum, qui sæpe fit in extremitate intestini recti exquisiti sensus, ita comprimere tunicam cum vasis suis villosam, ut insignis copia mucī albi, instar albuminis ovi, cum tenefmo dimittatur, quod vulgo vocant hæmorrhoides albas. Vesicæ autem spasmī causa non tam est in cavitare vesicæ, quam potius intra ejus substantiam. Nam, sicuti a mensium vel hæmorrhoidum fluxu sufflaminato, sanguis regurgitans ad vasa ventriculi & intestinorum, & intra eorum tunicas sentientes itagnans, distractione & compressione, vehementia tormina, anxietates, dolores, convulsiones & spasmos concitat, ita etiam, quando ex vitio & emanatione fluxus hæmorrhoidalis, vel aliis ex causis, sanguis ad vesicæ corpus magna copia delatus ibi itagnat, non mirum est, quod in nervola ipsius compage spasmos, & quæ ab iis proficiuntur symptomata, producat.

OBSERVATIO II.

Vir quadraginta annorum, sanguineo-cholericus, ex vitæ genere valde

R 2

in-

suppres-
si lon-
gualis
vesicæ
inflam-
matio. inquieto transiens ad quietum & sedentarium, experitur brevi post hæmorrhoidalem fluxum, quem præposcere remediis adhibitis suppressi curavit. Sequuta hinc mictio cruenta, singulis fere mensibus rediens, qua cessante anxietates præcordiorum, dolores lumborum, boi borygmi ventris, prava digestio & inappetentia oborta. Ad tollenda hæc mala variis usus quidem remediis thermis, lactis cura, sed non cum debito regimine. Accessit hinc postea supelita vesicæ inflammatio, cognoscenda satis ex magno ardore, dolore in regione pubis, mictu difficili & dolorifico, febre, præcordiorum anxietate & delirio, ac post mortem vesica inflammata & sphacelata inventa fuit.

Epicrisis.

Hæmorrhoidalis fluxus interdum transit in mictionem cruentam, criticam quoque, quæ nullo modo cohibenda, nisi rursus provocentur hæmorrhoides, alias gravissima subsequuntur spasmodica pathemata non modo, sed & ipsa vesica tandem inflammatione gravi cum febre afficitur, quæ facile abit in sphacelum. Nam qui morbis vesicæ moriuntur, ii plerumque percutunt sphacelo, qui etiam intestinum rectum sæpe afficit, ut hæmorrhoidalia vasa sanguine nigro infarcta cum penis livore compareant.

OBSERVATIO III.

Vesicæ
inflam-
matio
materia
acutis-
simalis. Summus hujus urbis Theologus, violenta sedentaria perpetuaque mentis per ardua multa negotia fatigatione usus, a purpura intus delitescente scorbutica in gravem primum per intervalla dysuriam incidit, juncta simul paralyti spuria dextræ manus, quæ, quamdiu perstitit, remissior fuit dysuria, illa vero evanescente, atrocior vesicæ spasmus & dolor, cum assiduo urinam mittendi stimulo, illico rediit. Tandem cum sanitate quidem in gratiam redire videbatur, led quum forte languidum adhuc corpus auræ frigidiore

exposuisset, rediere intoleranda mictus tormina, quæ vesicæ inflammatio, ex parte exulceratio febrilique acuta exanthematica exceperunt, luneflo prob! eventu.

Epicrisis.

Inflammatio vesicæ a sero falso impuro & corrupto, velicæ tunicis nerveis firmius inhærelcente, eoque lancinante, quandoque lubnascitur. Vidi non ita pridem in sene octogenario, qui per aliquot annos summa difficultate mittendi cum dolore urinam laborarat, ac demum frustra adhibita omni efficacissima medicina, in pede nactus est erysipelas quod reliquit ulcus, ichorem saniosum sat copiose quotidie fundens, tam salubri effectu, ut ex eo, & dysuria, & dolor in pube, omnis evanuerit. *Dravutius* quoque qui ante seculum jam omnium fere optime germanico idiomate de scorbutico integrum scripsit tractatum, in eo pagina 350. *Et seqq.* plures affert observationes & calus ægrorum, qui de doloribus sævis sub urine emissionem conquesti, quorum causa non vesicæ labes ulla, aut calculus fuit, sed humor tantum impurus scorbuticus. Memorabilis maxime casus, quem consignavit de Janione, qui, quum nunquam antea ex calculo laborasset, subito atroces in pedibus perlenitit dolores, qui hinc depulsi, urethram invaserunt, cum intenso ardore & difficultate guttatim vix mingendi, applicatis tamen discutientibus cessarunt quidem, sed ad pedes redierunt, consequente eorum tumore.

OBSERVATIO IV.

Fœmina quadraginta circiter annorum, sanguineæ constitutionis, vitæ scilicet nimium indulgens, yenzæfectioni alias fuerat assueta, sed per biennium eam omiserat, quo factum, ut obstruētis mensibus, in summos dolores circa pubis regionem incideret, cum impensis præcordiorum anxietatibus, fortiter alvi adstrictione, appetitus viriumque destructione. Sedati quodammodo.

Vesicæ
inflam-
matio
opisth-
ica
acutis-
simalis.

do ab imperito medico per opiatâ doloribus, mox incidit insyncopen & majores ac vehementiores circa præcordia urserunt anxietates, subsequutum delirium & mors. Inspecto post mortem corpore & vesicam & uterum inflammatio ac sphacelus occuparant, ceteris omnibus partibus sanis.

Epicrisis.

Instar axiomatis practici hoc loco notari velim: in inflammationibus nervosarum & membranacearum partium, ut in phrenitide, pleuritide, hepatide, item inflammatione ventriculi, intestinorum & vesicæ, nil perniciosius esse & quod tam facile ad mortem perducere queat opiato remedio interno. Stuporem senim hisce partibus facile inducit & in minimis vasculis motum & progressum sanguinis penitus sistit, ut sphacelus ac mors inducatur. Quare cautissime cum ejusmodi remediis etiam exterius applicatis, hisce in morbis agendum esse moneo ac inculco serio, compluribus lethiferis exemplis hanc observationem confirmantibus. Conferunt potius, præter idonea diluentia, discutientia, blanda anodyna cum diaphoreticis mixta, inter quæ liquorem nostrum anodynum mineralem, cum spiritu Buisii mixtum, & reiteratis vicibus, parca tamen dosi, exhibitum, cum blando regimine diapnoico, non satis laudare possum, si prius plethoræ, quando adeit, tempestiva sanguinis missione rite fuit prospectum.

C A P U T X.

De inflammatione & febre uterina.

Theses Pathologicæ.

§. I.

Uteri morbos, ut possit & descriptio

Peculiaris uteri fabrica & structura, mira scilicet fibrarum totius substantiæ elasticitas, valorum sanguiferorum copia eorumque tortuosus & serpentinus illexus, glandulosa & ner-

Tom. IV.

vosa textura, nec non colli & maxime orificii interni exquisitus sensus, faciunt, ut multis & variis morbis, maximeque etiam acutis & periculosis inflammationibus, oriundi inde abscessibus & mali moris ulcerationibus, pateat hoc viscus. Quin, quia non tam ob nervorum communionem & sensibilitatem, quam potius sanguinis progressum in fibrosa & vasculosa uteri compage interceptum, ipsius in omnibus reliquis corporis partibus motus turbatur atque pervertitur; hinc magna etiam uteri cum nobilissimis corporis partibus, capite, pectore, præcordiis, ventriculo & omni nervorum systemate est consensus, & ipso gravato, aut inflammato sæva in propinquis & remotis partibus accidunt pathemata.

§. II.

Ex his quæ in utero cadunt passionibus frequens admodum est ipsius inflammatio, cognoscenda ex ardore & dolore fixo in inguine, cum febre acuta, dolore lumborum & imi ventris, abdominis intlatione, stimulo ad urinam & alvum, mictu ardenti & difficili, gravibusque aliis in præcordiis, capite & pectore symptomatibus. Parum hujus morbi reminscuntur Medici recentiores, sed eo crebrius in monumentis suis Veteres. *Aræteus* quidem sic egregie ipsum delineat cap. 64. inflammatio uteri, inquam, fit ex pluribus causis, ex plaga, ex mensum suppressione, & frigidityte, & intlatione, non minus etiam abortu & partu, propter malam partus editionem. Sequitur ad uteri inflammationem febris acuta dolorque capitis ac ejus tendinum & basis oculorum juncturaeque manuum & digitorum, & colli detractio & declinatio, stomachi per consensum, affectio, osculi uteri confusio, pulsus parvi, densi. Si totus est inflammatus, tunc vehementius pulsatorio motu dolet: si posteriores ipsius partes solum inflammatae fuerint, dolor circa lumbos fit & stercorea supprimuntur ex recti intesti-

Inflam-
matio-
nis uteri
signa.

R 3

resini compressione; si partes ejus anteriores, dolor circa pectinem fit & urinae stillicidium ac emittenda difficultas ex vesica compressione; at lateribus inflammatis, & inguina tenduntur, & crura gravantur; si vero fundum ipsius fuerit inflammatum, circa umbilicum maxime dolor consistit cum tumore; at si circa osculum est inflammatio, circa supernum ventrem dolent & digito immisso durum ac renitens osculum occurrit.

§. III.

Differtis inter se uterum levem & gravem Hæc uteri inflammatio merito differt in leviores superficialem, & graviorem, seu profundiorum. Illa sæpe puerperis accidit, facile gignitur potissimumque crebrius sequitur febrem lacteam, admittit etiam medicationem, si recte & prudenter instituat, ac facili negotio, intra paucos dies, discutitur. Gravior autem, quæ febre intensa & sævis symptomatibus de vehementi non remittentibus stipatur, septimo, nono, vel etiam undecimo sæpe die necat, superveniente maxime purpura alba, quæ pessimum semper præbet omen, atque ex corrupto, putrido, vappescente sero ac sanguine, in uterilabulis hærente, ortum ducit, immo de corrupto jam & sphacelato utero testatur.

§. IV.

Causa varia. Causa inflammati uteri materialis proxima est inæqualis sanguinis per uterinam vasa circulus. Ob oppleta scilicet, coarctata a spasmis & obstructa minima vascula, sanguis majori cum impetu ac celeritate fertur per vascula vicina, eorumque ramos laterales, qui cruore alios non capiunt, unde tumor, rubor & ardor fit, cum pressione & irritatione tunice nervosæ. Ad hoc autem vitium concipiendum in genere disponunt lésiones, contusiones & vulnerationes externe, status plethoricus, cacochymicus, mensium & lochiorum suppressio, copiosior sanguinis ad uterum allapsus atque decubitus, partus laboriosus, animi

affectus, ira maxime & terror, vomitus enormis, vel nifus impensior ad hunc, motus & labor corripit plethorici fortior cum subsequente refrigeratione imi ventris, balnearum calidorum abusus, abdominis & uteri refrigeratio externa, potus frigidus, fluentibus in primis mensibus, lochiis aut hæmorrhoidibus, colica quoque convulsiva, nec non affectio spaltico-hysterica gravior.

§. V.

Nunquam vero magis hæc periculosa affectio infestat feminas, quam si in puerperio sunt constitutæ. Post partum enim uterus ab onere levatus, elastica qua pollet virtute iterum in arctius spatium coit & sensim sensimque sese contrahit. Hinc diducta uteri vasa angustantur, contentus in iis sanguis per oscula aperta, secundinis prius continua, exprimitur ac sub nomine lochiorum foras prodit, cum sanitatis emolumento. Simul vero etiam hæc angustatione motus & cursus sanguinis aliter dirigitur & quidem ab utero & inferioribus ad superiora ipsasque mammæ, quod circa tertium plerumque diem accidit, non sine febrili commotione, & Germanis propterea audit *das Milch-Fieber*. Quod si igitur lochialis sanguinis exitus per stricture uteri spalticas impeditur, non modo in ipso utero periculosam inflammatoriam stasim concitat, sed & ordinarius ille sanguinis ab inferioribus ad superiora impetus, tam ratione vehementie, quam molis sanguinis validus increfcit. Tum enim spalticæ, & dolorificæ in abdomine urgent stricture, sanguinis vel muci humoris ex utero fluxus resistit, alvus clausa est, pedes frigidi, ad urinam stimulus, dolorosa mictio, caput rubet, tumet, oculi fulgent, nares nunquam guttulas quasdam stillant, animus est inquietus, somnus nullus, vel insomniis terrificis turbatus, ac graviora illa symptomata, respiratio difficillima, lipothymia, convulsiones & delirium phreneticum, demum

la puerperio cursum suum facit.

mun subito sæpius puerperis accidit funesta.

§. VI.

quibus
solent

Luculentis verbis hæc ita evenire testatur Hippocrates lib. 1. de morb. mulier. §. 72. ita tradens: si inflammata fuerint puerperæ uteri, venter ardet & magnus fit & ad præcordia suffocatio habet, & uterus, ubi puerperæ purgamenta intus manserunt a frigore, occulte distenditur. Nec non lib. 2. de morb. mulier. p. m. 489. si, inquiens, ignis facer in utero sit, etiam pectus id percipit, venter intumescit, perfrigeratur, febris habet magna, & rigor supervenit, & spiritus densus, & animi deliquium, & debilitas, & dolor totius corporis, & tristatur, & mente variatur, & affectio ascendit ex inferno ventre ad lumbos, & ad dorsum, & præcordia, & pectora, & collum, caput & stomachum & mortua esse videtur. Experiencia autem teste, semine teneræ, exquisitiore sensus, in vehementes animi commotiones pronæ, parhæmatibus spasmodicis & flatulentis obnoxia, mensium inordinato successu affectæ, alvi adstrictioris, si gravidæ sunt, post partum quam facile in lochiorum suppressionem cum febre uterica incidunt, non sine summo vitæ discrimine. Interdum etiam inflammatio uteri nascitur, a secundinarum vel totali, vel tantum quoad partem retentione. Hæc enim resistente, non tantum sanguinis ex utero exclusio prohibetur, verum etiam succedens putredo febrem movet, vel si hæc jam adesset, deteriori reddi.

§. VII.

In sphacelum
abit aut
ulcerosa
stomatitis

Jam sicuti in omni inflammatione, ille subsistens humor, si non dicitur, putrescit & in corruptionem transit, vel sphacelofam, vel ulcerofam; ita idem etiam accidit in ea que uterum intestat. Quæ in sphacelum abit, brevi necat & solennis maxime est puerperis, in quibus post sectionem uterus usplurimum cum vagina durus, coloris ex atro bruni depre-

henditur. Quæ autem suppuratur & ulceratur, diutius trahit, & accidit quam maxime extra puerperium. Patent inflammationi huic suppurationi & semine sanguineæ, mollioris & spongiosioris habitus, præsertim si fluori albo sanguinolento fuerint affectæ, isque adstringentibus intempestive cohibitus. Frequentius etiam eandem incurrunt, quæ impurum & crassum in venis alunt sanguinem, dietam insalubrem sectantur, fructibus horæis, dulcibus & lacticiis indulgent, inferiora subinde refrigerant, corpore præsertim æstuante, quæ tristitia anguntur, veneris stimulos concubitu obtundere impediunt, suætam sanguinis missionem intermittunt, aut seniores quietam & ærumosam vitam ducunt. Ac in his quidem frequentior est inflammatio in collo & orificio interno, quod ex multis fibris nervis spiritaliter est contextum, quam in ipso fundo, eaque propter dolor acerbus & ardens est in pube cum mixtu difficili. Signa autem abscessus uteri hic in compendio Hippocrates lib. 1. de morb. mulier. exhibet: si, ait, uteri fuerint ulcerati, sanguis & pus purgatur & sator gravis oboritur, & dolor acutus corripit lumbos ac inguina & immum ventrem, & dolor sursum procedit ad laterum mollitudinem, costas & scapulas, aliquando etiam ad claviculas pervenit & caput vehementer dolet deliratque, processu vero temporis intumescit & debilitas ipsum corripit, & animi deliquium, & febris tenax, & perfrigeratio, intumescunt autem maxime crura. Morbus autem corripit ex abortu, si qua corruptio humore ac putrefacto intus non fuerit expurgatus & calor totum corpus tenet. Corripit etiam ex fluxibus, si in ipsis acris fuerint & biliosa mordeant. Sed plerumque ulcus uteri tandem etiam in gangrænam & sphacelum abit ac interiecit. Interdum tamen accidit, ut apostema in utero prognatum interne rumpatur, & copiose effluat sanies alba minime

foetida & ægra evadat, qua de re legi-
meretur *Forestus lib. XXVIII. obs.*
XLIV. pag. 693.

§. VIII.

*Nec non
in can-
cerum in-
sanabi-
lem.*

Quod si autem exterior uteri pars
inflammata, ob frigus externum,
quam facile abit in scirrhum, qui ul-
ceratus, cancer uteri recte dicitur ac
est insanabilis. Neque adeo infrequens
est, glandulas copiosiores circa col-
lum uteri, & maxime orificium ejus
internum confidentes, mutari in
scirrhum tandemque abire in inflam-
mationem ulcerosam, quæ haud lecus
accancer exulceratus, medicationem
admittit plane nullam. Recentiores
quidem parum hanc uteri affectionem
notarunt; ego vero aliquoties obser-
vavi, eadem omnino ratione isdem-
que symptomatibus ac pridem jam ex-
acte prodidit *Areæus lib. 2. cap. 67.*
ita perhibens: *cancro in utero, par-
tum cum, partim sine ulceratione sunt,*
tumor reperitur circa uteri osculum dur-
us, inæqualis, præminens, colore
seculentus, rubicundus, quandoque et-
iam subulceratus & dolens vehementer
ingruens ad supernum ventrem & pe-
lvinem ac lumbos, æque ferunt con-
tractum & variegatiorem medicationem.
Si vero ulceratus est cancer, ad dolo-
res, durities & tumorem, erosæ etiam
& inæqualia ulcera conspiciuntur,
plerumque quidem sordida oris tumi-
da albicantia, turpes crustas induratas
habentia. Quæ vero pura videntur,
seculenta, livida, rubicunda & cru-
enta apparent. Excernitur autem assi-
due ab ipso sanies tenuis, aquosa, ni-
gra, aut fulva, graveolens, ali-
quando etiam sanguis fertur & alia
signa ad inflammatum uterum relata.
Affectio igitur ipsa incurabilis est,
veluti alicubi etiam dixit Hippocra-
tes, mitigare tamen oportet, per in-
sesse ex senu græco, malva & per
cataplasmata similia.

Curatio.

§. I.

Uteri inflammatio, quum nunquam

frequentius occurrat, quam in puer-
peris & post abortum, dum vel ab
improvida obstetricum in partu diffi-
cili tractatione & contrectatione vio-
lenta, vel a violento nisu sub partus
laboribus, sanguinem præsertim im-
purum ad uterum pellente, vel a lo-
chiorum per dolores & spasmos hyste-
ricos, terrorem, aut refrigerationem
fluxu impedito, inducitur; necessa-
rium omnino est, ad præsertionem
æque ac curationem, ut Medicus om-
nes has causas probe noscat atque
discernat. Quia autem facilius longe
est periculosum hunc morbum immi-
nentem arcere, quam præsentem per-
sanare; hinc medens etiam primo
omnium eo eniti debet, ut eundem
tempestive præscindat, ejusque incur-
sum avertat.

§. II.

Jam missis illis læsionibus, quæ ab
externis & violentis causis inducun-
tur, frequentissimum in artis exerci-
tio est, inflammatoriam hanc febrem,
post partum, ob excretionem sangui-
nis lochialis vel plane deficientem,
vel non sufficientem induci. Quare id
inprimis agendum artificii, ut conse-
cto partu, primis statim diebus lochia
rite cecedant. Quod ut ex voto perfi-
ciatur, ad causas fluxus lochialis in-
tercepti removendas, medicatio pe-
rite dirigenda. Notum autem est,
sub diuturnis & gravioribus, tam ve-
hementem fieri partium, & solidarum,
& fluidarum, commotionem
& exagitationem, ut quisque ex pul-
sum celeritate, totius corporis ar-
dore, siti & inquietudine vix aliter
judicare possit, quam adesse febrem,
sub quo impetu parum etiam vel ni-
hil recementorum putridorum &
cruentorum utero effertur. Igitur o-
pera danda, ut impetuosus hic post
partum motus placide componatur.
Fit hoc commodissime, si perperam
in quiete & temperato regimine dia-
phoretico servatur isdemque dilu-
entia ac blande æstum sedantia pro-
pugnantur. Quia tamen sub partu,

*Curatio
& præ-
serva-
tio can-
cis ac-
commo-
danda.*

*Toss
partum
spasmi
rela-
tionibus*

qui nonnisi stricturis spasticis & convulsivis ex spinali medulla absoivitur, per consensum spasmii & dolorificæ stricturæ ad intestina transeunt, quæ superato partu adhuc aliquamdiu persistunt, atque etiam eandem ob consensionem uteri fibras musculosas & nerveas stringendo, liberum sanguinis cursum præcludunt; merito etiam curandum, ut eadem sedentur placide. Hunc in finem utilis pulvis, ex pulveris Marchionis, lapidum cancrorum ana drachma, antimonii diaphoretici drachma dimidia, nitri puri granis 16. cuius quarta pars pro dosi, adjectis nonnunquam, si spasmii hysterici simul impenitus urgent, granis sex, vel quatuor pulveris castorei, cum aqua florum chamomillæ vulgaris, destillata cum cerevisia triticea, fumenda. Conducit quoque oleum amygdalarum dulcium, ex recentibus, sine igne paratum, quod vel solum, vel cum quarta parte spermatis ceti remixtum, quotidie ad unam vel dimidiam unciam, cum jusculo pulli gallinæ, ut decocto avenaceo, usurpandum. Externe vero totum abdomen inungendum oleo ex anethini, chamæmelini & morum alborum ana uncia, olei carvi drachmis duabus, vel camphoræ drachma, superposita mappula complicata calefacta.

§. III.

Et sic
promovenda.

Composito sic tumultu, ad promovendum lochiorum fluxum, vix practabilis huc usque innotuit remedium, quam pilularum massa, quæ ad imitationem *Becheri*, ex amaris extractis, gummatibus resinosis temperatis, & aloë probe correctæ concinnata est. Secundo igitur statim die, ceteris paribus, quindecim grana pilulari forma, mane, vel vespere exhibeantur, & pro circumstantiarum ratione, per quinque vel octo dies continuenter. Est enim hoc evacuans clemens maxime & accommodum. Nam roborando, tam intestinorum, quam ipsius uteri, per extensionem nimiam robore exuti, tonum, blan-

de simul stimulando, imum ventrem ac intestina a fordibus, ipsum quoque uterum a stagnante corrupto sanguine repurgat, eoque quam optime & inflammationem, & febrem aliaque sæva a recrementis retentis oriunda pathemata, arceat. Quin eadem hæc curandi ratio apprime ex usu est, quando secundina, ex ipsius pars, aut aliud quoddam exturbandum concretum in utero rellitat.

§. IV.

Quod si tamen medentis scopus his expediri nequit, sed febris impetit assidua, venter flatibus attollitur, uteri purgamenta retinentur & spasmii ad superiora vergunt infesti, alia incunda est medenti via. Scilicet sanguinis copia, sub graviditate iusto plus accumulata, minuenda, per venæsectionem, non in superioribus, sed pede institutam. Sæpe enim a nimia vasorum distensione fiunt spasmii, & sanguinis exsuperans moles uteri compagem nimium distendendo, ejusdem systolicam & expulsi-vam potentiam minuit ac impedit. Hinc venæsectionis remedium omnino maximi, ad promovendum fluxum & inflammationem arcendam, est usus. Quod sicuti in Gallia hunc in finem frequentius quam par est adhibetur; ita perperam in nostra Germania rejicitur, ut plures inflammatoria uteri febre correptæ, pereant, quæ tempestiva sanguinis missione potuissent servari.

la febre
sanguis
missio,
dat.

§. V.

Præter venæsectionem, ubi jam præ-sens est inflammatoria febris, id quam maxime agendum, ut sanguis stagnans in morum cieatur, humores ipsi fluxiles reddantur, & stasis discutiat. Quod ut obtineatur, conducit mixtura hæc: recipe aquæ chæresolii, cardui benedicti, scordii, florum sambuci, acaciæ, aceti destillati ana unciam unam semis, lapidum cancrorum drachmam unam semis, antimonii diaphoretici, vel bezoardici mineralis drachmam semis, spi-rita

Et san-
guis sta-
gnans
discutit;
eadem.

ritu nitri dulcis ſive liquoris anodynī mineralis guttas 20. ſirupī cardui bened. drachmas duas. *M.* de qua binis quibufvis horis, duo vel tria cochlearia porrigenda. Tum etiam pro potu exhibeatur tenue juſculum ex pullo gallinaceo, cum radice ſcorzoneræ, cichorei & raſura cornu cervi conſectum, addito ad gratiam ſucco pomorum aurantiorum. Præbeatur quoque ſubinde infuſum theiforme ex herba veronicæ, ſcabiolæ, ſonchi, floribus hormini, chamomillæ vulgaris, ſemine ſœniculi. Nec omittantur pulveres temperantes ac reſolventes, ex lapidibus canerorum, ſolutione oculorum caneri, nitro & ſale polichreſto compoſiti. Quales præterea Beccherianis, vel ad harum exemplar paratis pilulis, ad lochialem fluxum promovendum & ſanguinis a capite impetum divertendum, commode interponuntur. Sint demum in uſu clyſteres ex ſero lactis dulci, vel decocto ſorum chamomillæ vulgaris, herbæ artemiſiæ, ſalviæ, hormini, mercurialis, addito melle, nitro & pinguedine gallinarum.

§. VI.

Quando vero extra puerperium in corporibus impuris variis ex cauſis accidit inflammatio uteri, non tam in fundo, quam potius in collo, cervice atque vagina, præter jam memorata interna, ſimul in auxilium vocanda præſidia externa, epithemata ſcilicet pubis regioni admota, injeſtiones uterinæ ex accommodis paratæ, nec non peſſi, item ob loci vicinitatem ſuppoſitoria in anum truſa. Epithema egregium eſt, quod ex aquæ ſic diſtæ d'arquebouſade, (quæ nonniſi vinum Rhenanum a herbis vulnerariis in balneo maris ad ſiccitatem abſtractum,) unciiſ quatuor, eſſentia croci, ſpiritus vini camphorati ana unciiſ duabus nitri in aqua ſorum ſambuci ſoluti, drachma, paratur, ac pro circumſtantiarum ratione cum aceto rutaceo, aut ſcordii remixtum, linteis duplicatis ſæpius applicatur.

Extra
puerpe-
rium
utero
internu
vernus

Ad injeſtionem vero commendo ſolum lac, vel alinum, vel muliebre, cum floribus ſambuci myrrha & croco, adjecto nitro decoctum. Moſtiſſimum demum hujus paſſionis ſymptomata tenefum, præter inſeſſus emollientes, egregie lenit oleum amygdalarum dulcium, vel mucilago ſeminis pſyllii, aut ſœnu græci, ad uncias duas, cum duodecim extracti croci graniſ ano injeſta. Et eadem hæc remedia ſemper etiam ex uſu ſunt, quando inflammatio abiit in ſuppurationem.

§. VII.

Porro non adeo infrequens eſt, ex ſuore albo diuturno, præſertim ſi ſimul ſanguinolentus, male tractato, vel imprudenter cohibito uterum ejuſque partes tumore affici cum dolore, & febre inflammatoria, immo in ſuppurationem abire & exulcerationem. Tum vero cura admodum perplexa eſt atque difficilis, inprimis, quando ſuor non e glandulis externis, ſed interna uteri ſubſtantia venit. Ego, ſi paſſio chronica, nil præſtabilius novi, quam uſum thermarum Emſenſium, & Carolinarum mitiorum, quippe quæ humores ſubſiſtentes effaciter diſſolvunt partemque affectam ſimul roborant. Sed cavendum a balneis adſtringentibus, iſiſis etiam Caroliniſ fortioribus, quæ propter terram calcaream & martialem, adſtringente & repellente virtute polent. Inſeſſus vero ex herbis uterinis & aromaticis, cum aqua dulci decoctis proſunt utique. Sic laxatis ductibus & humoribus diluſis, cum fructu poſtea pilulæ dantur Beccherianæ, quæ inter ſpecifica uterina locum tument præcipuum. Nec rejicienda videtur Hippocratiſ hæc uteri ulcus curandi methodus, quam lib. 1. de morb. mul. §. 88. ſic tradit: *ſi hic morbus inciderit, multa calida lavato & ſepe ſaſſoria adhibeto, qua parte fuerit dolor. Et ſi quidem ſuperne fuerint dolores & mulier ſortis eſt, totam ſomentato & pharmacum deorſum purgans*

Quibus
moden-
dum ſi
ex ſuo-
re albo

gans bibendum dato, & ubi tempus anni fuerit, serum coctum insuper bibendum praebeo, per dies quinque, si id facere poterit. Si vero non adsuerit serum, lac asinum coquito & per dies tres, aut quatuor bibendum dato. Post lactis autem potum, cum aquis ipsam reficito & cum cibis commodis, carnibus ovillis, teneris recentibus, & volucrium, & beta, & cucurbita. Abstineat autem a salsis, & acerbis, & marinis omnibus ac caprinis. Et certe lactis serum & asinum lac egregie proficit, non modo ad obtundendam humorum acrimoniam sed & contemperandum calorem hecticum, qui egros graviter uterum urit.

§. VIII.

Inflam-
matio-
nis a
causa
externa
medica-
tio.

Quae demum a violentia externa inducitur uteri inflammatio, cum febre, dolore inguinum, mendi difficultate, & spasmis in remotis etiam partibus, nec non alvi adstrictione, poest quam maxime venesectionem, non modo maturam, sed & repetitam, primo in brachio, ac dein in pede institutam. Opus in hac etiam, ut alvus subducatur clystere, in uterinis morbis nunquam non singularis plane utilitatis. Et exterius imponendum emplastrum ex emplastri de meliloto unciis duabus, spermatis ceti uncia dimidia, gummi ammoniaci drachmis duabus, croci drachma, camphorae drachma dimidia. Non omisissis internis blandis diaphoreticis, & discutientibus.

Cautela & Observationes clinicae.

§. I.

Præfer-
ratio.

Quum puerperæ plurimæ in puerperio ex febre inflammatoria uterina moriantur, præsertim si multum sanguinis crassi & impuri in venis alant; hinc optimum certe ad præscribendas capitales ejusmodi affectiones est consilium, quando gravidæ partim salubri diæta & vitæ regimine, partim

etiam aptis & congruis præstidia, tam solidas, quam fluidas partes, in debita temperie, quantitate & motus æquilibrio servare student. Nam qualis natura ægotantium, etiam puerperarum, talis etiam est vix medicatrix, pugna adversus morbum, quid ipsa medicatio, in qua omnino plus præstat natura, quam ipsius ministrars. Igitur ad avertendum hoc malum quam maxime necessarium est, ut tempore graviditatis sanitati consulatur tam opportunis sanguinis missionibus, quam debitis laxationibus, per rhabarbarina potissimum, ut etiam gravidæ modicam & laudabilem diætam sectentur, animi temperantia studeant & potus diluentes perspirationem simul sustinentes bibant. Deinceps quum haud raro inflammatio in puerperis uteri causam præbeat, potus nimis calidorum & spirituosorum, vini aromatici, crocati &c. ad partum faciendum datus, præsertim in sanguineis, & quæ non ultimis mensibus sanguinem miserunt: serio omnino monendæ sunt, & obstetrices, & uterum gerentes, ut ab ejusmodi sanguinem exagitantibus remediis abstineant, ac potius venesectione in pede, item balneis, novissime ante partum duabus vel tribus hebdomadibus, rite usurpatis liberiores sanguinis per uterum commeatum & facile post partum effluxum procurent.

§. II.

In nullo morbo tam insensa & perniciofa animi commotio, per terrorem potissimum ac iram, quam in uteri inflammatorio. Nunquam etiam nocentior abdominis & inguinum perfrigeratio, quam post abortum & partum. Puerperæ enim, ob continui quæ ipsis accidit solutionem, fibrarum & valorum dilacerationem humorumque extravasationem, haud aliter sunt consideranda, quam graviter vulnerata. Quam facile autem dictæ causæ læsis & vulneratis partibus adeoque etiam utero, inflammationem

Omit-
tenda

nem inferre queant, res est nota etiam in vulgus. Quare ut puerperæ, nec non quæ labem in utero gerunt, solcite sibi ab his caveant, iterum inculcamus iterumque.

§. III.

Constit. de p. l. sensib. Ad emovendum lochiorum fluxum subsistentem, nunquam danda pellentia fortiora, crocata myrrhata, fucinata, aloetica, vel calida aromatica, nec non salina stimulantia, tanto minus, si mox post partum adhuc præsto est motuum impetus. Hæc enim febrem magis accendunt, spasmus intendunt, sanguinem in latibulis uteri hærentem, humido absumto, plus densant & ad effluxum reddunt ineptum, vias quoque & emunctoria magis siccant atque occludunt. Sed quando spasmus laxari, dolores remittere, viæ patefcere incipiunt, & sanguis ex utero ferri, tum demum moderate pellentia, & tonica præparare expedit. Inter quæ solutio succini, myrrhæ, rhabarbari, croci, non cum spiritu vini, sed aëquo lixivioso menstruo parata, nec non aqua melissæ, aut artemisiæ leviter spirituosæ, qualis est quæ cum cerevisia triticea destillatur, omnibus palam præcipiunt fere, si crebris & parvis dosibus offerantur.

§. IV.

P. u. f. f. t. i. e. n. s. Ex præcipuis etiam lochiorum fluxum revocantibus auxiliis est venæsectio. Nec deterreri se patiatur artifex symptomatum gravitate, neque etiam ipsa purpura efflorescente, sed confidenter admittat, si indicationes adfuerint, uti jam pluribus superius Sect. I. cap. 9. de febre purpurata obs. 6. pag. 220. monui. Quando autem provida, ut ita loquar, natura, cessantem aut insufficientem lochiorum evacuationem liberali sudore, aut alvi fluxu compensat, abstinendum ab iis, quæ lochus proritandis alias serviunt.

§. V.

Ulcerationis indicio. Quando autem humor ex utero fertur viscidus, flavus & sanguinolentus, haud obscurum præbet indicium

laxæ uterinæ substantiæ & imminuentis inflammationis atque ulcerationis. Ad hanc igitur arcendam, vel si jam præfens est persanandam, tuta quam maxime est ac necessaria crebrior purgatio & rhabbarbo, tamarindis & manna, quæ frequenter iteranda est, quo vitiosi ab utero humores diverstantur. Tantum enim hæc ad curationem est momenti, ut *Forestus lib. 29. obs. 48.* fidem faciat, quandam Amstelodamensem nobilem matronam ab ulcere uteri sanitati reddidisse, cui dederat de quarto in quartum diem uncias quinque decocti sennæ, epithymi, rosarum rubrarum, myrobalarum Indorum, saccharo dulcorati & abstergentia decocta in uterum injicere jussit. Si ulcus adhuc curandum est, post leues aliquot dierum purgationes, decoctum ex fantalo, lentico, cassaparilla, mentha, epithymo, radice liquiritiæ & ligno Rhodio, per viginti quinque dies cum regimine sudorifero bibitur cum fructu, quæ de re pluribus consuli potest *Sylvaticus Cent. IV. obs. 68.*

§. VI.

Constit. de p. l. sensib. Ulcus uteri canceri ulcerati naturam æmulatur, tumque sanies putrida & lacinia corruptæ uterinæ substantiæ cum magno tactore, summo dolore gravibusque symptomatibus prodeunt & malum fere est incurabile. Quicquid autem agendum, non nisi demulcentibus & lenientibus perficiendum. Si spes sanationis adhuc superest, ego quidem habeo quod laudem potum lactis, potissimum alfinii, nec non usum temperatarum minerarum aquarum, Wildungenium maxime, vel Selseranarum, interposito mane & vespere balneo aquæ dulcis cum turfuribus triticeis, in quo per horam & longius desidendum. Vicissim abstinendum ab omnibus acerbis internis & stimulantibus calidis. Causæ etiam in uteri abscessu ac ulcere adstringentibus & repellentibus utendum, quia iisdem facile scirrhus inducitur. Optimæ injectiones ex lacte caprillo, cro-

co & aqua florum sambuci. Hippocrater brailice ul in comenda. sed prælat betæ rubæ succus, crebrius calide injectus.

§. VII.

Dolores
constricti
pandi.

Immanis spe dolor exulcerato uterico cancro junctus, qui vires penitus pessuudat omnemque somnum adimit. Ad hanc leniendum optimum foliatum in anodynis, cujus generis sunt extractum croci & papaveris, massa pilularum de ityrace, de cynoglossa, *Witdegansii, Matthia, Starckii*. No abilis enim hanc in rem *Riverii Prax. cap. 20. pag. 332. locus: hæc tamen omnia, inquentis, aliquando non sufficiunt ad immaniissimum dolorem placandum, qui interdum nullum quieti & somno reliquit locum. Unde cogimur non raro ad narcotica recurrere, quæ in hoc affectu propter intensum humorum fervorem minus nocent. Ex videmus nos mulierem, cancro in mamma laborantem, quæ singulis noctibus, per quatuor menses, laudani grana duo, vel tria, innoxia, cum magno solatio sumebat.*

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

Uteri
labes ex
hemorrhagia
cibilibus

Laborabat per aliquot menses longo sanguinis ex utero profluvio femina sexaginta sex annorum, cholericæ, macilenta & in iram prona, multos in consilium advicerat Medicos, & variis etiam usæ fuerat medicamentis, sed incassum. Tandem accedens junior quidam Medicinæ Practicus, suasit quidam, partim calida & acria, partim adstringentia, & aluminosa. His fluxus quidem cohibitus, sed dolores oborti atrocissimi, ac brevi post loco sanguinis materia saniosa foetidissima effluxit, accessit lenta febris, corporistabes, summaque imbecillitas. Notabile hæc inter imprimis fuit, quod agra, quando aliquid de pilulis Anglicanis Matthiæ, quas etiam Starckianas vocant, de-

glutivit, doloris intolerandi senserit aliquod lenimen, hoc autem omisso, illico recruderint tormina acerbæ. Semper etiam aliquid materiæ foetidæ, ex utero fecellit, hac autem re-tenta, accesserunt protinus borborygmi in abdomine, spatium flatulenti, hysterica pathemata, & cardialgia & circa præcordia anxietates. Sic agra per biennium miseram traduxit vitam ac demum macie & febre confecta satis cessit.

Epicrisis.

Imprudens medicatiois hæmorrhagiæ uteri hoc est exemplum. Nunquam enim sanguinis profluvium, ubicumque fiat, sive internis, sive externis sistendum, sed potius roborantia cum discutientibus mixta exterius, si interna non succerint, parti affectæ laboranti sunt admovenda. Si secus fit & sliptica contringentia in usum vocantur, aliter fieri nequit, quam ut sanguis in coagulum abeat, in vasibus subleat ipsamque uteri substantiam labe inficiat. Anodynis autem dolores quidem tantisper sopiti, sed non in totum sublati, quia putridæ corruptioni auferendæ non fuerunt idonea. Et quod ab impeditiori materiæ saniosæ effluxu pathemata hysterica oborta, argumento est, non tantum a sanguinis & humorum copia atque stagnatione, verum etiam a materia acri caustica, fibras uterinas irritante, pathemata ejusmodi spasmodico-hysterica suscitari posse.

OBSERVATIO II.

Femina quadragenaria, sanguinea, *inflama, plethorica, quarto mense gravida, ma, lo* suasi mariti, ut vegetior esset & instantem quoque robustum ac sanum ederet, sumit pulverem *Monckii, Ramoneur dictum, qui nihil aliud quam antimoniij regulus cum nitro in calcem ustus. Succellit autem effectus oppido intelix, ut plus quam vigelies vomeret miramque experiretur debilitatem. Ex eo pessime semper habuit & post*

& post quatuordecim dies accidit abortus, quem præcessit dolor in inguine atrocissimus, & sub ipso cum lochiis fecerit materia graveolens. Passio abortu, perpetuos & fixos in abdomine ac inguine dolores experta est, pulsus semper fuit celer, interdum animi quandam defectionem incurrit, interdum etiam tussi, & articularum dolore divexata. His symptomatibus, per aliquot menses graviter detenta, nacta est tumorem in abdomine, cum dolore lancinatorio jugi & alvi fluxu torminoso. Sequuta est summa corporis imbecillitas, viriumque prostratio, extremorum refrigeratio, spirandi difficultas & frequentius syncope, donec tandem inter hæc vitam poneret. Dissecto post mortem cadavere, ingens puris ex albo viridescens copia ad aliquot libras ex abdominis cavo profluxit. Intestina utero propinqua erant erosa, eorumque tunica comparuerunt quasi abraæ. Uterus fuit spongiosus & ita amplius, ut in longitudine ad decem, & in latitudine ad octo transversos digitos accederent. In ipso lacunæ fuerunt multo pure repletæ, ex quibus ingens illa puris quantitas fluxerat in abdomen. In valis sanguiferis majoribus, nullus repertus sanguis, sed omnis fere in puris abierat materiam.

Epicrisis.

Quam perniciosa gravidis sint emetica & quidem validiora, ex hoc casu patescit luculenter. Quæ enim uterum gerunt sunt fere semper plethorice, eaque propter fortiori illo nisu & pressione diaphragmatis & musculorum abdominis sub vomitu, sanguis cum magno impetu in uteri vasa urgetur, ibique impactus, inducit inflammationem in ulcus transeuntem. Hinc igitur abortus & reliqua gravia pathemata duxerunt ortum. Non tamen dubitandum, quin partu abactio, gravissimum illud malum, ureri apoplema, potuisset præcindi, si mature discutientia, resolutentia & roborantia in auxilium fuissent voca-

ta. Pus autem ex utero effusum in abdominis cavum, tunicas intestinales arrosit, ac erosit, unde abortus alvi fluxus, intensus abdominis torminibus.

OBSERVATIO III.

Elapso anno vocabar ad mulierem tertium supra quadragessimam ætatis annum agentem, sanguineo-cholicam, quæ misere decumbebat, conquesta potissimum de dolore in regione pubis pressorio & elisorio quasi atrocissimo, partus dolores longe superante, stipato cum tenesmo, dorsi tensione, ructibus, vomitibus & alvi stricture, somni appetitusque defectu. Inquirenti in morbi causam & originem, dixit: se ante octodecim annos ultimo laborioso admodum partu esse persundam, tam male simul ab obilatrice tractatam, ut vestigia digitorum impressa adhuc in pube gerat. Tum menses, antea semper largos & ordinatos, post puerperium primum cum dolore aliquo stillasse, servasse tamen periodum postea & sufficienter etiam fluxisse. Ante sex autem annos se mensium tempore cecidisse in itinere in torrentem. Inde mox constitisse fluxum & sequuta multa & varia pathemata spastico-hysterica, quin post aliquot menses corpus intumuisse totum, cum colore plumbeo. Discussum tamen congruis remediis esse post aliquod tempus tumorem & mensium fluxum etiam repetiisse, excreto multo coagulato crasso & quasi concreto sanguine, ac postea viscida alba & flava materia. Ex eo quotiescunque mensium accesserit periodus, se per triduum acerbis in abdomine afflictam esse doloribus, tamdiu insistentibus, donec sanguis prodierit grumulosus primum & crassus, dein tenuior, tum aqua sanguinolenta ac demum materia viscida flava. Sic transiisse quatuor fere annos, & adhibitis interea variis medicamentis, maximeque pilulis Stahlianis, cum pulvere salino temperante, spem val-

Cancer
uteri
leues
illi.

letudinis melioris fuisse irritam, malum potius increvisse magis. Jam a binis mensibus & dolorem & fluxum sanguinis emanasse, nunc vero eo esse graviorem & spasmos quasi convulsivos. Hæc audiens & atrocia pathemata videns, male statim ominari cœpi, ac scirrhum, aut aliud immedicabile uteri vitium subesse sum suspicatus. Interim alvum valide strictam clystere oleoso emolliente cum asa foetida subducere, interius pulverem temperantem cum nitro, cinnabari & castoreo, nec non liquorem meum anodynum mineralem dedi & exteriori parti dolenti admove-re jussi vesicam decocto emolliente plenam. His dolorum atrocia primum frangi est visa, & elapsi nonnulli sanguinis grumi, subsequente liquore sanguinolento. Sed post aliquot dies vehementia recruduerunt eadem, ut ægra lamentabili voce uterum extorsum trahi violenter & jam vaginæ imminere clamaret. Advocata obse-trix, quæ orificium uteri apertum esse eique incumbere durum quoddam corpus dixit. Data priora remedia, sed frustra. Parati infensus, momentaneum levamen afferentes, imposita exterius, ex mulcercularum etiam consilio, varia carminativa, spirituosæ & acria, incassum tamen, & accessit capitis dolor. Optimum fuit solatium ex pilulis, quæ pilulas aleophanginas ac de styrace cum croco & cinnabari habebant. Sub his doloribus iterum aliquot sanguinis grumi & postea sanguis floridus parvus exiit, stillante postea liquore cruento. Sic decubuit aliquamdiu; doloribus modo gravius, si fluxus resistabat, modo mitius, si excretis sanguinis grumis quibuscumdam serum manabat sanguinolentum, afflicta, simul quoque tumorem sensit durum in latere sinistro supra inguina. Adhibita interea pro circumstantiarum ratione varia, tandem impositum emplastrum efficacius discutiens atque resolvens, quo admoto, formationis quandam in regione tumoris per-

cepit sensum, dolores mitiores afflixerunt & post triduum primum iterum sanguis grumofus, tum tenuis & serum non cruentum, sed magis flavescens ichorosum, ac post aliquot dies materia crassa sebacea flavescens profluxit. Secessit hæc materia aliquamdiu ac ægra tolerabilius decubuit, usa interius, infuso ex herbis vulnerariis cum lacte, balsamo quoque ad imitationem balsami Locatelli parati, axungia canis cum herbis traumaticis confecta & exterius injectionibus modo lenientibus, modo abstergentibus & balsamicis. Nihilominus tamen latius serpsit labes interna, pus & sanies foetida, quin nonnunquam lacinæ quasi corruptæ carnis prodierunt, vires morbi diuturnitate sensim collapsæ, corpus contabuit, appetitus perit, calor hæcicus increvit, urina per octiduum suppressa cathetere fuit evocanda, somnus intercidit, accessit demum mentis alienatio, quam triduo post excepit mors, elapsis inter hæc tribus mensibus.

Epicrisis.

Plurimi certe sunt morbi, etiam ipsius Hippocratis effatio, qui ex utero prodeunt. Hic enim propter plane singularem vasorum fibrarumque structuram, dispositionem & situm, ita a sapientissimo opifice est fabricatus, ut non solum ad generationis negotium aptus sit, sed etiam, ut superflui & effecti in corpore muliebri humores serosi, nec non ipse sincerus nimium exundans sanguis, salutari plane modo & motu, per ipsum foras ejiciantur. Huic scopo maxime quadrat tanta valorum sanguiferorum copia & serpentinus ac inlexus eorum progressus ac curvus, quo scilicet propter paulo tardio-rem, & difficiliorem sanguinis & humorum per uterum transitum, eo melius inutilis & superflui humoris fiat se- & excretio. Interim propter eundem hunc difficilem accessum humorum commineatum, non secus ac in hepate, multæ stases & stagnationes & inde obstructions, indura-

derationes, extravasationes, scirrhotitates, fecundissimæ morborum matrices, gignuntur. Quinimo quia in hoc viscere remora & obstaculum sæpe ponitur universo sanguinis libero & æquabili circulo, sit, ut in aliis partibus, propter majorem sanguinis motum & impetum, functiones sæpe totius corporis labascant & vitium contrahant, ut in pathematibus sic dictis hysteris clarum est ac manifestum. Multum itaque ad sanitatem mulierum refert, ut hæc pars salva, sarta & tecta omnibus modis & artificii conservetur. Parva enim ibi consistens labes, magnas perturbationes efficere potest. Clarissime id videmus, quando sub partu laborioso atque difficili, præsertim ab imprudenti obstetricum tractatione, labes in parte quadam uteri contracta fuit, quæ sæpius facit, ut ab eo tempore nunquam recte convalescant iterum puerperæ. Atque etiam ea est natura vitiorum, quæ utero longius insident, ut demum post multos annos pernicialem suum effectum prodant, uti quidem etiam ex nostra morbi historia liquet. Morbus autem quo laboravit nostra recte pro cancro uteri, qui ex scirrho demum ulcerato productus fuit, haberi debet. Sed uti ego nunquam exulceratum cancerum, cujusunque partis fuerit, medicamentorum ope curatum vidi: ita eo magis uteri cancer incurabilis est, quia minus commode externorum topicorum applicationem admittit. Neque etiam aliis symptomatibus incedit uteri cancer, neque alio modo interficit, quam febre succedente lenta, eodem modo ac is qui in mammis consistit. Præter dolores quippe immanes & putridas foetidas varii coloris & consilientia emanantes fordes, cum sanguine sæpe mixtas, totius corporis languor, prostratio virium, hæcticus & consumens calor, somni defectus & animi deliquia accedentia, vitales tandem motus extinguunt. Providendum igitur cum cura ac eo annitendum, quo apto consilio

ejusmodi atrox & funestum malum arceatur. Jam ego certe non aptius ad roboranda uteri vasa & sanguinis cursum liberum & saluum tuendum, adeoque ad omnis generis morbos inde propullulantes præscindendos, maximeque etiam ad hujusmodi scirrhotitates valde suspectas amovendas, præstantius & certius novi auxilium, quam post abortum vel post partum, usum laxantium balsamicorum, uti nostræ sunt & aliorum balsamicæ pilulæ, item balnea ex herbis roborantibus & nervinis, vel etiam potum aquarum mineralium cum accuratio-ri diætæ & vitæ regimine. Quare ut Medicus hæc remedium genera multum, imo plurimum ad averruncandas morbosas, quæ ex puerperio oriuntur, affectiones, commendata sibi habeat, serio inculco.

OBSERVATIO V.

Generosæ femina, triginta annorum, sanguine & succis plenæ, quum feliciter peperisset & secundinæ etiam prodissent integræ, subsistit mox sanguis lochialis ac tenuis tantum materia profluxit ex utero. Hinc ad emovenda lochia, & a Medicis, & a mulierculis multa calida & pellentia exhibita fuerant medicamenta. Sed frustra, & spasmi potius, ac dolores imi ventris, quin tertio die febris acuta & continua accesserunt & egram in magnum discrimen adduxerunt. Petito a me consilio, suasi, ut primo omnium vena pertunderetur in pede ac clyster postea molliens injiceretur. Factum utrumque & dolores mitigati, febris tamen cum pulsu duro & celeri persistit. Quum vero septimo die sudor erumperet & per quadriduum ex universo corpore manaret tam largus, ut lectus & lintheamina aliquoties mutanda, vires quidem multum dejectæ, sed febris cum omnibus aliis symptomatibus sublata. Hinc sub sudore juscula tantum pullorum cum succo citri data, post eum vires analeptico-
tam

Febria
epidemicæ
soluta

-499

tam pharmaceuticis, quam dieteticis, refectæ & sic sanitas rediit perfecta, ad quam confirmandam, elapsis quatuordecim diebus, uterum infuso laxante rhabarbarino, cum aliis congruis nupto, expurgare consului,

Epicrisis.

Notatu dignus ob id hic est casus, quod fere plane defecerit lochiorum fluxus, puerpera tamen servata. Ego vero notavi, difficiliorem semper esse lochiorum effluxum in feminis, quæ vasa gerunt exilia & habitum corporis spongiosum. Sunt tamen hæc promiores in sudorem. Hæc provido naturæ instituto factum est, ut febris efferat in medicinam, cujus beneficio stagnantes in vasculosa uteri compage humores sanguinei, ut in aliis inflammatoriis febribus, resoluti atque discussi, simul etiam corpus per liberalem sudorem a superfluis humoribus repurgatum saluberrime. Nam recte scribit *Celsus lib. V. cap. 8.* medicamentum sacri ignis fortissimum est febris, quæ humorem noxium abluunt. Ita sæpius natura compensare solet defectum excretionis cujusdam in certa parte, per eo uberiores in alio emunctorio succedentem. Igitur cautelæ loco servetur: nunquam invita natura, vi quadam urgendas esse & moventas excreciones.

OBSERVATIO V.

*Febris
uterina
juncta.*

Honestæ fœminæ, teneræ & macilentæ corpore, animo alacris, vigesimo secundo ætatis anno feliciter enitebatur filiolum, altero statim die, post admissam ultimam venæsectionem. Post partum parcius successerunt lochia, graves in abdomine, dorso & inguinibus oborti dolores, quinto die accessit vehemens febris, cum inquietudine, præcordiorum anxietate, insomnia, magna impatiencia & interveniente subinde delirio. Datum de venæsectione consilium, sed quia haud ita pridem administrata, admittere noluit. Hinc ob alvum adstrictum injectus clyster emolliens,

Tom. IV.

ex decocto avenaceo, cum flor. chamomillæ vulgaris, herba & floribus thormini, oleo chamomillæ cocto addito nitro. Datus postea quotidie, bis, vel ter, cum tenui jusculo dosis pulveris hujus: recipe solutionis oculorum cancri, salis polychrestii, nitri puri, lapidum cancrorum ana drachmam. M. dividatur in 12. partes æquales. Circa noctem deglutitæ viginti pilularum harum, recipe pilularum marocollinarum drachmam, extracti rhabarbari scrupulum, extracti croci, castorei grana sex M. f. pilulæ ex scrupulo uno no. 20. His per quinque dies usurpatis, alvus soluta & aliquot sedes quotidie motæ, nono quoque die fluxus humoris putridi & sanguinolenti ex utero adactus, & successive ægra sanitati reddita.

Epicrisis.

Quando natura ex variis, sæpe occultis causis, corruptum sanguinem & humorem ex utero vel plane non, vel insufficiens, post partum emovet, ac inde imminet periculum; Medicus, si non per ordinarias vias potest, per alia congrua emunctoria, noxium expurgare debet humorem. Sed quia febris adest, minustuta evacuantia, præsertim per alvum. Hinc lenienda tantum hæc, quod optime fit per clysteres atque nitrosæ. Stagnantes dein humores resolvendi, quem in finem utilissimus fuit pulvis ille ex neutris salibus, innocentis & tamen præstantissimæ virtutis. Denum tentanda lenior alvi stimulatio, per innoxia etiam & clementia balsamica laxantia. Quod si ex voto succedit & vires decumbentis respondent aliquamdiu est continuandum. Tutius enim semper est puerperas purgare per alvum, quam sudorem. Quam in rem peculiarem laudem sibi vindicant pilulæ Becherianæ, vel ad earum exemplar paratæ correctæ, quæ certe in mulierum morbis, præsertim qui in puerperio accidunt, leni evacuant & simul roborant virtute, omnia reliqua antecellunt, si perite & cum

S

cum

cum aliis congruis in usum vocantur.

OBSERVATIO I.

*Feb-
re-
m-
secun-
dina lo-
ebili &
retenti
sanata.* Femina acutioris sensus, macilenta ac tenera, viginti octo annos nata, parthenatibus hypochondriaco-hysterici obnoxia & aliquoties abortum passi, pepererat novissime filiolum laborioso admodum ad tres dies extracto partu, post quem nec secundina eliminata, nec lochia evacuata. Sequuti hunc dolores abdominis totius, præsertim sinistri lateris, cum febre, vomitu, dyspnæa, inquietudine & cardialgia. Ego in consilium vocatus, tertio post partum die secare jussi venam pedis, ad uncias minimum quinque & injicere enema ex sola aqua pluviali tepida, cum una drachma pilularum Becherianarum, mellis cochleari, adjectis duabus olei chamomillæ costi uncis & dimidia salis Ebshamenis. Sic alvus bis subducta & cardialgici dolores cum vomitu depulsi. Ad æstum autem extinguendum pulveres nitrosi dati, & ad mulceandos dolores, sperma ceti cum extracto croci in jusculo avenaceo. Septimo die quum æstus deservesceret, lochialem fluxum promovere studui per usum pilularum nostrarum balsamicarum, item sale aperitivo ex lapidibus cancrorum, terra foliata tartari & sale polychresto, nec non infuso theiformi ex melissa, pulegio, floribus cheiri, calendulæ & chamomillæ. Quibus male olens sanguinolentus humor e putrefacta secundina, quin integra hujus frustula excreta, & ægra præter omnium spem, intra tres hebdomades, sensim sanitati reddita. Quinta demum puerperii hebdomade insulam laxativum roborans uterinum, ex radice vincetoxici, pimpinellæ, rhabarbaro, agarico trochilicato, femine levistici, herba melissæ, floribus salvie, foliis sennæ sine stipitibus, passulis & tartaro crudo, ad aliquot dies bibendum obtulimus.

Epicrisis.

Femina quæ spasmus hypochondriaco-hysterici & flatulentis passionibus obnoxia; sensibilibus ut plurimum ingenii, difficulter pariunt & gravius quoque in puerperio ægrotant. Spasmi enim, ad quos natura jam dispositæ, non modo debitum sanguinis lochialis effluxum, sed & secundinarum exclusionem sæpe interceptiunt. Quin, dum per spasmos sanguis motu inverso urgetur ad superiora, caput, pectus & stomachum, accedunt illa symptomata gravia, dolor sinistri lateris in tho nacho, & coli flexura, cardialgia & vomitus. Tum itaque præstabilis non suppetit auxilium, quam venesectio in inferioribus instituta & alvi subductio, quibus sanguinis motus ad inferiora revocatur simulque materia, quæ oneri naturæ est ac fovet & sustentat sæva illa symptomata, expurgatur. Quum vero pilulæ balsamicæ ad secundinarum & lochiorum emissionem virtutis sint celebratissimæ; propter dolores tamen & vomitionem ore assumi nequiverint, optimum, ut sæpius expertus sum, fuit consilium, easdem dissolvere & cum clythere per os inferius injicere. Sedato post ea motuum impetu ac æstu, ipsa natura sponte materiz putridæ ex secundina corrupta egressum est molita. Quem ductum sequi & molimen secundare fuit ex usu. Non tamen prætereundum post septimum diem, nostram affectam fuisse horripilationem quadam & frigore, intercurrente æstu, ac in situ erectiori lipothymia, quod procul dubio ab incipiente corruptione secundinæ accidit. Necessarium autem, sicuti in omni post puerperium morbo, sic etiam in hoc fuit, uterum cum primis visis, ultimis hebdomadibus, quando vires redeunt, convenientibus laxantibus & roborantibus expurgare, non neglectis, pro circumstantiarum ratione, balneis ex herbis nervinis ac uterinis.

OBSERVATIO VII.

*Febris
uterina
repetita
synocha
florida
& sudorifera
curata.*

Puerpera habitior, plethorica, ex-
posuerat quinto post partum die cor-
pus auræ frigidiori, simulque gravi
terrore propter exortum incendiū
fuerat percussa. Mox inde male ha-
buit, lochiorum fluxus substitit, dys-
pnœa accessit, dolor acutus sinistri la-
teris thoracis, cum tussis sicca, pulsu
duro, celeri & præcordiorum anxie-
tate. Data mixtura diaphoretica, &
discuties & postera die secta in talo
vena. His respiratio quidem facta li-
berior, sed fluxus lochialis non revoca-
tus. Hinc exhibitum crebro insusum
rheiforme ex herba veronicæ, cardui
benedicti, floribus salviæ & radice li-
quiritiæ, repetita quoque mixtura
modo laudata. Nihil tamen profectu-
rum, pulsus manit celer, dolor per-
sistit, nox fuit inquieta, leviter etiam
deliravit & nares aliquot guttas stilla-
runt. Quare quum sanguine redunda-
ret femina, iterum in cubito vena
pertusa, & postea datus liquor anodyn-
us, cum quarta tinduræ bezoardicæ
parte & grano camphoræ. Quo sudor
per universum corpus per viginti qua-
tuor horas manavit effuse, post quem
alvus clystere molliente subducta. De-
num rursus prodierunt uteri purga-
menta & ægra ex ancipiti est levata.

Epicrisis.

Puerperis nil certe perniciosius,
quam frigus & terror. His enim spa-
stica inferitur strictura, sanguinis mo-
tus ad caput & pectus convertitur, lo-
chiorum fluxus sistitur, pedes frigent,
alvus stringitur, caput rubet & tumet,
somnia sunt turbulentus, delirium leve
ingruit, ac nisi cito succurritur, aut
phrenitis, aut lypothymia graves,
mortis prodromi, accidunt. Hoc si
evenit, præstantius non est remedium
venæsectione, etiam reiterata, &
clysteribus lenientibus iterato, si ne-
cessitas urget, injectis. Post sangui-
nem autem missum conducit efficax
sudoriferum cum regimine congruo

datum. In hoc casu, ubi spasmi &
dolores symptomatum causa, liquor
meus anodynus, qui tutissimæ virtu-
tis sedativæ, cum sudorifero, uti spi-
ritu cornu cervi succinato, aut spiritu
bezoardico *Bussii* datus, ad sudorem
movendum & motum humorum exteri-
us vertendum, optimum fuit præsti-
dium. Sola enim anodyna non suffe-
cissent, neque etiam sola sudorifera,
sed ambo mixta & quasi ad tempera-
mentum reducta. Ratio vero, quare
frigus tam pernicialia in puerperis in-
ducatur pathemata, est acutus sensus
orificii ipsius uteri, quod ex multis fi-
bris nerveis & musculosis contextum
& quo a spasmo gravius affecto, uni-
versæ œconomia motuum salutarium,
tam secretoriorum, quam excretori-
orum potest inverti. Nam ex vero
scribit *Hippocrates lib. 2. epid.* post par-
tum os uteri sæpe contorqueri & dolo-
rem fieri juxta coxam & crus, sed secta
tali vena liberari. Quem in locum
Mercurialis præl. Bonon. commentatur
hunc in sensum; contorsionem uteri
esse affectum, in quo os uteri discedat
a propria regione. Tandem in nostra
etiam commemorabile, quod secunda
venæsectio in cubito plus effecerit,
quam prima in talo. Est tamen hoc
non perpetuum. Quod si enim lochia
substitunt, præstat semper in inferio-
ribus sanguinem post pediluvium sub-
trahere. Sed quando sanguis jam cum
impetu ad caput delatus, ad arcendam
phrenitidem, satius est, in loco propin-
quiori impetum derivare. Mihi
certe aliquot innotuerunt exempla,
ubi lochia subsistentibus, purpurata
febris oborta, cum gravissimis sym-
ptomatibus, lypothymis, præcordio-
rum anxietatibus, mortem ipsam,
minantibus, quæ tamen missio in
brachio sanguine & derivato a corde
& appensis ipsi majoribus tubis sangui-
ne mox per DEL gratiam discussa.

OBSERVATIO VIII.

Peteri
Allichi-
dini
perpe-
tuū cum
gravi
huius sym-
ptomata.

Illustrissima persona triginta aliquot annorum, habitu corporis laxo & pleno, sanguinea, antehac optima valetudine usa, sed ab aliquot annis, ob pramaturum conjugis discessum, impenso merore aliisque crebris animi commotionibus affecta, multis quoque arduis negotiis distenta minisque salubrem victum colens, ante quadrennium incidit in pectoris oppressionem & spasticam ventriculi inflationem, quæ tamen interno & externo Carolinarum mitiorum usu abacta, ut postea belle valeret & mensium quoque successus legitimus esset atque sufficiens. Anno autem abhinc, post superatam febrem continuam & perperis diuturnos catarrhos, primum turbari cepit mensium fluxus, modo anticipare, modo postponere semperque cum exquisitis ventris torminibus ac dorsi tensione prodire. Recruduerunt quoque pathemata spastica hypochondriaco-hysterica & accessit stillicidium muci rubicundi ex utero perpetuum, cum virium languore, appetitu prostrato, somno turbato & pulmbeo corporis aspectu. Quin, quum nuncio adverso admodum percelleretur instante mensium periodo, præter superiora pathemata, dolor acutus in hypogastrio obortus, ac si omnia ex imo ventris vi quadam deorsum urgerentur, secedente simul cum difficultate urina turbida seculenta, intermixtis mox cruoris lenti grumis, mox fibris & filamentis cruentis. Potissimum dolor acerbissimus compunctorius confedit fixus in hypogastrio, supra os pubis, in circumscripta regione, magnitudine dimidii uncialis, ex qua antrosum ad vesicam, retrorsum ad sacrum os, inferius versus femora excurrit, superior autem venter flatibus fuit cum molestia obsessus. Interim ad hypochondriaco hysterica pathemata & stomachi vitium tollenda ad Caroli-

nas iterum tendit iisdemque sub debito regimine interiori usa est atque exterius. Quibus ventriculi & intestinorum dispositio morbofa emendata, uteri autem vitium nec in deterius interea, nec melius mutatum. Idem potius perstitit, & intersecto aliquot tempore, eo processit morbus, ut post spasum in infernis, temper mox sanguis sincerus, nunc spissior, nunc crassior, mox concrementum quoddam coagulatum & quali membranaceum secederet, difficultates tænesmodos sub mictione & cacaturione essent perpetuæ, per alvum mucositates globosæ ac teretes, modo cum, modo sine excrementis, evacuantur, urina excreta turbida cum sedimento limoso, subroseo & cuticula cærulescente pituitosa, pulsus maximam partem esset exilis, debilis ac frequens, corporis & faciei habitus pallidus admodum, extenuatus, appetitus inconstans, tussicula sicca agrypnia propter dolores in hypogastrio exquisitos parum cessantes terne habitualis, post passum phlogoses affligerent, refrigerationes artuum sæpe recurrerent, vires collaberentur & quandoque deficerent plane.

Epicrisis.

Ad oppugnandum gravem hunc morbum in consilium vocati Medici multi, & plures forsitan quam expediebat, in diversum plane abeuntes. Aliqui enim calculum & nephritidem esse volebant, alii malum hypochondriacum, alii scorbutum, alii affectum hypochondriaco-spasticum hystericum, alii orgasmum furiosum. Ego vero, cum ordinario & celeberrimis binis Medicis censui, vesicam, uterum & rectum intestinum ætius invicem connexa & in cavitate pelvis comprehensa, a sanguine & succis stagnantibus esse infarcta, eorumque vasa & glandulas relaxata partim esse nimiumque distenta, partim læsa, plane erosâ atque exulcerata, & hinc prodire illum fluxum uteri perpetuum & pressorium illum etiam sub al-

vi & urinæ excretionē dolorem atrocem. Dedit etiam consilium, ut adhiberentur ea, quæ partes affectas & spasmi & inflammationē defendant; quæ nimium humorum affluxum ab iisdem avertant, easdemque tam interiorius, quam exteriorius mulceant, roborant atque consolident, pulveres scilicet temperantes nitrosos, pilulas balsamicas, infusa theiformia, ex melissa & millefolio, potum ordinarium Selteranarum cum quarta vini parte, epithemata & emplastra discutientia & roborantia, injectiones quoque in uterum circumspēctē factas demulcentes & balsamicas, & postremo omnium saluberrimum lactis asinini potum aliquandiu continuatum, interposito subinde balneo tepido, ex aqua dulci cum lacte & surfuribus triticeis. Sed uti fieri assolet in principibus personis, ut multi Medici perdant ipsas, ita heic etiam, & multa, & varia, quin nonnunquam incongrua plane, usurpata sunt remedia, & quod precipuum est in longis ejusmodi vitiiis rejectum, diu continuatus accommodorum medicamentorum leniorum usus. Hinc sensim, uti comperi, in pejus ruit malum, pathemata magis adaucta, corpus plane contabuit, vires exhaustæ, & vix alius evenus sperandus, quam quem in simili fere casu supra *observatione 2.* accidisse meminimus.

OBSERVATIO IX.

*Febre
uterina
nimia
venæ
fistulæ
lithalis*

Illustris femina, triginta & trium annorum, sana & vegeta, post partum conquerebatur altero statim die de insigni ardore, dolore & tumore in interioribus vaginæ, a rudi contrectatione oblietricis colli uteri interni, inducti. Exacerbatis postea symptomatibus, accedente febrili æstu & lochiis etiam non rite fluentibus, ad vocabatur Archiater. Is venam secare iussit in brachio. Quo quum nil levaminis accederet, sed præcordiorum anxietates, cordis palpitaciones

& inquietudo intenderentur, alvus quoque cum pedum frigore stringeretur, decoctum mannatum cum cassia dedit, & spatio septem dierum, sexies misit, modo in brachio, modo in pede, sanguinem. Sed quum postremo id fieret, ægre oculi cœperunt obscurari, ut candelam inferre juberet, quum tam dies esset quam lucidissima, quin brevi post lethali lymphymia correpta obiit. Die post lectum cadaver, nil autem repertum, præter tumorem vaginæ, cui insidebat macula nigra dimidii uncialis magnitudine, ad internum uteri orificium, ac in toto vasorum systemate vix aliquot restitabant sanguinis co-chlearia.

Epiçripsis.

De veritate hujus historię testis ego ~~non sum~~. Quilibet autem illico judicabit, temerarie & imprudenter tam crebro administratam esse venæsectionem, a Medico, qui in Gallia hoc artificium edoctus & alias ob peculiarem variolas & petechiales febres curandi modum non est ignotus. Dolor enim & spasmus ac inflammatio facili negotio, applicato parti dolenti epithemate discutiente & datis interiorius blandis diaphoreticis, potuissent abigi. Nimia vero sanguinis subtractione, & lymphymia inducta, & sphacelus contractus, licet unica non nocuisset venæsectio. Nam ipsa inflammatio sufficiens & valido sanguinis appulsu discutienda, eodemque plus jussu subtracto, necessario sequitur sphacelus. Igitur sicut plures Medici delinquant in eo, quod in inflammatoris puerperarum affectibus sanguinis missionem repudient omnem; ita heic in excessu peccatum fuit graviter. Sed medium tenere beati.

CAPUT XI.

De inflammatione Oculorum cum
 & sine Febre.

Theses Pathologicae.

§. I.

Ophthalmia descriptio. **F**requentissima est inflammatio membranarum oculum involvunt, tunica praesertim adnata, sive albuginea, graeco nomine dicta ophthalmia. Jungitur haec cum dolore acuto, interdum ut pressorio, ardore, rubore, tumore & feri salsi ex oculis effluxu, nec non visu imminuto, vel plane deperdito. Oritur autem quando vasa arteriolarum lateralia, quae secundum naturam pellucidum nulloque colore infectum liquorem vehunt, a sanguine valide ad caput congesto implentur, distenduntur & visu sese offerunt. Hanc enim causam esse, patet experimento, quo injecto per siphonem in carotidis ramum liquore spissiusculo rubicundo, adnata oculi tunica, per omnem sui ambitum rufescens, & inflammata comparat.

§. II.

Oculus est gravior vel levis. Est autem ophthalmia, vel levior, vel gravior, vel etiam gravissima. Levior albuginea tantum tunica insidet, nec tam late diffunditur, facilius discutitur & oritur potissimum a causa externa leviori, inperso pulvere, appulso asperiori, plaga aut allisu leniori, aura liberius admissa frigida & sudore subito represso, nec non ab administrata cataractae depositione. Gravior, praeter adnatam, etiam confines palpebras infestat totumque oculum exquisito ardore, & dolore afficit, qui ad levem lucis accessum exacerbatur. Enascitur haec maxime a causis internis, feri nempe impuritate & salutaribus excretionibus cohibitis, ac uti ego observavi, a suppresso solenni matutino sudore, a scabie, nec non tinea capitis intempestive

abacta, a cohibitis mensesibus, ulceribus & fistulis consolidatis, item repulsa rosacea gutta, & propterea agrius, nec nisi externis & externis adhibitis, discedit. Gravissima demum profundior est, ad ima oculi & interioris tunicas penetrat. Comitatur hanc dolor acerbissimus cum febre, quandoque etiam cum delirio, sequitur suppuratio & humorum effluxus, remanente coecitate perfecta. Rarius tamen a causis internis, sed plerumque a contusione validiori inducitur. Vidi ego suppurationem excidente lente crystallina, post idem sortem inter pugillandum oculo infictum, vidi vero etiam talem casum a tinea capitis inveterata, subito externis siccata.

§. III.

Vera vel falsa. Deinceps alia ophthalmia est vera, alia notha, sive spuria. Vera causa maxime interna & symptomata graviora, a sanguinis in tubulis stasi, agrius abigenda. Spuria a causa magis externa, uti pulvisculo in oculis illapso, a vapore acris, ceparum & allii, symptomata hinc sunt mitiora & facilius cedit ipsa. Alia sicca est, alia humida. Illa fit a sanguine calido cum dolore acuto, pungitivo ac nil ex oculo effluit. Haec mitiori quidem stipatur dolore & ardore, sed palpebrae tumet & multum feri acris effluit, ut oculi noctu conglutinentur. Illa frequens sanguineo-cholericis, juvenibus ac aetate tempore, haec pueris & infantibus, nec non feminis & phlegmaticis.

§. IV.

Epidemica & periodica. Datur quoque ophthalmia epidemica & periodica. Epidemica enascitur certis anni temporibus a diuturna humida & frigida aeris constitutione, postquam ophthalmicum morbum plures invadere saepius observavi ac idem testatur *Amatus Lusitanus Cent. VII. obs. 80.* Quae autem certo quodam tempore, vel quotannis, vel circa æquinoctium, vel singulis mensibus infestat, solennis est, quando sucta san-

ſanguinis miſſio intermittitur, menſes non rite fluunt, aut retinentur, quando hypochondriacus affectus ſub-
eſcit & ſanguis in vaſis hæmorrhoidalibus ſtagnans flatu & ſpasmus concitat in abdomine, quibus ſanguis cum impetu urgetur ad caput & oculos.

§. V.

Cauſæ ophthal. Præterea vero quæ jam de cauſis ophthalmiæ diximus paſſim, ad eandem maxime diſponunt crapula, venus & vigilia immodica, lucubrationes cum intemperantia ſtudioſorum, ventus borealis, crebrior aſpectus ignis, ſolis, & colorum ſplendidiorum. Idem faciunt ſumi acres & metallici, alvus diu & multum adſtricta, refrigerationes ex:remorum immoderate, in primis menſium tempore, item præcedentes oculorum morbi, debilitatem quandam relinquentes, ophthalmia ipſa, nec non quam maxime variolarum & morbillorum morbus, maximam ad oculorum affectus inducens diſpoſitionem. Quando autem, uti haud raro fit, hemicranie, interdum etiam odontalgie, jungitur ophthalmia, ſerum acre ſcorbuticum ſub-
ſide. eſt, idque aliquoties contigſſe novi, a podagra retropuſa, ejuſdemque materia non modo ad pericranium, ſed & oculorum tunicas & periſtium maxillæ ſuperioris delata.

§. VI.

Æſt. Levem illam ophthalmiam facile diſpelli, graviſſimam in oculi ſuppuratorem cum cecitate tranſire, etiam jam monitum. Gravior autem eſt contumacior, durat ſæpius per menſem & longius, ac haud raro maculas in cornea relinquit, ſplendorem oculorum obſcuſcat, humores turbidos tunicaque corneæ cratiorem, glaucam minuſque pellucidam reddit. Semper etiam difficilius curatur in pueris, nec non in ſenibus, in illis ob ſecurorum lymphaticorum abundantiam & partium teneritudinem; in his vero ob humorum impuritatem.

Curatio.

§. I.

In medicatione ophthalmiæ tria hæc perſicienda: I. ſanguinis, vel etiam ſeri acris motus a capite derivandus: II. ſtaſis inflammatoria diſcutienda: III. ſymptomata graviora arcenda & oculus defendendus a recidiva. Inter ea, quæ humores a capite divertunt, eſt maxime ſanguinis miſſio, quam ex jugulari inſtitutam mire laudat *Hildanus Cent. IV. obſ. 13.* Alii ſublingualium commendant ſectionem, ſed ante hanc, ſi ſanguis redundat, in brachio aut pede prius pertundenda vena. Sunt qui cucurbitulas cum ſcarificatione in nucha & pone aures ſuadent, & veteres appoſitis *hirudinibus* multum detulerunt. Dein divertunt efficaciter pediluvia, quibus ter intra viginti quatuor horas uſurpatis, pote ſimul liberaliter inuſo theiformi feliciter diſcuſſam eſſe ophthalmiam, aliquoties vidi. Serum porro acre falſum valide ab oculis revocant veſicatoria, nec non ſi malum inveteratum ſetacea, proſunt quoque ſinapiſmi, ex ſemine erucæ ſacculis incluſo, in vino cocto ac in nucha, vel ſub axillis admoto. Præterea optime caput ab humorum affluxu liberant laxantia, vel etiam pro circumſtantiarum ratione purgantia. Sponte enim purgatione ſæpe ſolvi ophthalmiam notavit *Hippocrates Seſſ. VI. aph. 17.* Et *Galenus Meth. med. lib. 13. cap. 2.* gravis teſtis eſt, nonnullos quibus oculi inflammati ſola purgatione per alvum unâ die ſanatos.

§. II.

Divertens ſimulque diſcutiens egregia virtus ineſt diaphoreticis quæ liberam perſpirationem procurando, non modo ab oculis & capite ad corporis ambitum humores agunt, ſed & ſuccos ab acrimonia ſalfa repurgant. In ipſa autem parte affecta inflammatoria itaſis diſcutienda & internis & externis. Ex illis omnibus
Stafſe diſcutienda;
S 4 præ-

præferendum infusum theiforme ex radice valerianæ, liquiritiæ, floribus sambuci & semine sceniculi, quod largius potandum & ante potum vapor ipsius consulto sub testio capite ad oculum admittendus. Inter externa efficacæ & securum hoc collyrium: recipe aquæ florum sambuci, sclopætaræ ana unciam unam, camphoræ grana tria, sacchari saturnini grana decem. M. quod cum linteo triplicato crebrius tepide oculis applicandum. Quædam autem nimis mordens adest acrimonia, mucilaginem corticis medii florum tiliæ, item seminis cydoniorum, cum aqua rosarum, addito pauxillo croci, sine vel cum opio, ad-movere expedit. De symptomatum medicatione dicetur in cautelis.

*Cautela & Observationes
clinicæ.*

§. I.

Quia ophthalmia gravitate differt, diversa etiam ineunda medendi methodus. Quam levem diximus, optime fert frigida & repellentia, ac solum albumen ovi, cum aqua rosarum & pauxillo aluminis conquassatum, sufficit omnibusque aliis palmam præripit. Gravior non solis externis cedit, sed interna efficacia exigit remedia, quæ serum recrementitium ab oculis divertant, falsos & acros humores diluant atque contemperent eosdemque successive per congrua emunctoria eliminent. Proficua hunc in finem infusa theiformia, serum lactis dulce, aquæ minerales, tam martiatæ, quam alcalinæ, temperantes & diaphoretici pulveres, non omis-si laxantibus, pediluvii, nec non urgente plethora & suppressis criticis sanguinis evacuationibus, venæsec-tione tempestiva. In gravissima cum febre & ubi periculum est, ne in sup-purationem transeant interiora, e re est, ut repetita venæsec-tio institua-tur; aut liberaliter sanguis subtraha-

tur, & hoc quidem omnium optime per venam sectam jugularem. Interius pugnandum diaphoreticis, demulcentibus & resolventibus, inter quæ salubritate antecellunt pulveres bezoardici, cinnabarini, leniter nitrosi & camphorati, pota simul loco ordinarii potus ptisana. Exterius vero abstinendum a collyriis refrigerantibus & potius aqua sic dicta sclopætaria, cum aqua rosarum & florum sambuci, adjecto pauxillo croci & camphoræ, tepefacta, cum linteo duplicato ad-movenda.

§. II.

Non in omni ophthalmia necessaria sanguinis missio, sed tantum ubi plethora eminens, venæsec-tio aut scarificatio omis-sa, vel etiam critica quædam hæmorrhagia intercepta. Interim si mali origo a sanguinis redundantia, præstat prius venam brachii, pedis, aut jugularem aperire, ac postea, si opus est, scarificare pone aures, vel in nucha. Setacea & vesicatoria non facile applicanda in plethoricis, nisi soluta prius plethora, & alvo, præsertim in cacochymicis subducta. Neque, si vesicatoria necessaria, ea semel tantum apponere sufficit, sed sæpius, in locis sensibilibus, uti nucha, olecrano, carpis Manuum. Hinc præfertur seraceum, cui tamen, quia & dolorosum, & molestum nimis, nos anteponimus vesicatorium temperatum minus, grossi magnitudine, per mensem & longius in nucha gestatum.

§. III.

De purgantium usu tenendum, cor-porum & naturam diversitati eundem esse accommodandum. Si res man-natis, tamarindinatis & tartareis expedire potest, non confugiendum ad acriora. Alias in torpidioribus & phlegmaticis, pilulæ efficaciores, uti tartaræ & de succino *Cratonis*, vel tutius nostræ balsmicæ, aliquoties porrigenda. Diaphoretica egregii usus, sed diutius adhibenda, quando magis ferum acre salum, quam sanguis in-vitio

*De P. S.
& vesic.
catonis*

*Targan-tibus &
diaphor-eticis.*

vitio est, tanto magis si ophthalmia symptomatice alii morbo supervenit, aut jungitur hemiceratæ.

§. IV.

Regim.
Oculi.
fina.

Quemadmodum in omnibus oculorum morbis, ita maxime in eorum inflammatione, abstinendum est ab omnibus spirituosiss, spiritui vini, vino, fumo tabaci, etiam sternutatoriis. Arcendi sumi, ceparum & alii vapor, cum ignis, radiorum solis, lucis & colorum fulgidorum aspectu. Vitandus corporis exultans motus & nimis crassissque victus. Potus sit aqua pura, vel pitana, aut decoctum ex semine fœniculi, rasura cornu cervi & hordeo. Colenda sobrietas, victu molli & temperato utendum, ac quiete in loco tenebricoso commorandum.

§. V.

Topica
oculi.

In administratione topicorum, sive collyriorum, magna opus est cautione. Plures enim, notante etiam Sepalio, imperito horum usu, cæcitate affectos novimus. Scilicet ut plurimum aut acrimia nimis sunt, ex aqua calcis vivæ, sale ammoniaco, cum vitriolo albo, vel Cyprio; aut nimis adstringentia, cum alumine, sanguine draconis, bolo Armena, lapide calaminari, tutia & albumine ovi; aut nimis refrigerantia, quæ aquam spermatis ranarum, rosarum, plantaginis, adjecto saturni saccharo habent; aut nimis exsiccantia, ut quæ cum cornu cervi uslo, lapide calaminari & tutia confecta; aut etiam nimis laxantia, ex mucilagine seminis psyllii, cydoniorum, senu græci, tragacantha & butyro infuslo. Omnia autem hæc, licet in aliis oculorum affectibus præstant non careant usu, in inflammatione tamen, præsertim sanguinea, tantum abest ut prosint, ut potius noceant. Inde enim non modo pejor & profundior redditur stasis, sed & ipsi humores oculorum pellucidi fiunt turbidi; sequitur oculi tabes corrugatio, suffusio, epiphora chronica,

rubens, sicca & aspera, quin palpebrarum exulceratio.

§. VI.

Ego potius auctor sum, ut seponantur topica omnia ante tertium diem, & antequam convenientia interna jam usurpata, exceptis solis facculis ex paregoricis, & demulcentibus compolitis. Postea vero omnium optima quæ supra commendata. Neque tamen etiam in chronica ophthalmia, ubi continuum lymphæ salæ, acris est stillicidium, inglorium est Hæchsteri medicamentum ophthalmicum, ex butyri recentis infusli drachmis duabus & vitrioli albi scrupulo, de quo granum pisi majoris magnitudine in oculi cantum subinde indendum.

§. VII.

Reli-
quia ex
ophthal-
mia
quibus
desideri

Quando, quod sæpius fit, ophthalmia tandem discedens relinquit speciem maculæ & visum imminutum, tunc nihil præstantius est axungia viperarum recenti ex Italia allata, & crebrius ad aliquot guttas oculo instillata. Egregie etiam visum turbatum & imminutum restituit sal volatile salis ammoniaci siccum, oleo majoranæ imbutum & odore crebrius naribus susceptum. Ejusdem virtutis vapor ex decocto radicis valerianæ florum sambuci, seminis fœniculi, ad oculos lecto prius linteo capite, admissus. Sed opus est, ut hæc auxilia mature ac tempestive adhibeantur. Si enim inveteravit & radices egit vitium, difficillime sanescit. Novi tamen, visum fere deperditum ex ophthalmico morbo linimento mercuriali genubus & poplitibus illito interpositisque balneis aquæ dulcis, redditum fuisse. Neque minus potenter viscidos & coagulatos humores dissolvit ac sudorem mover, sulphur nostrum antimonii fixatum, eaque propter in oculorum vitiis egregie conducit.

Enar-

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

*Oph-
thalmia
ex ista
suppu-
ratione.* Juvenis sanguineus, in palæstra gladiatoria æstuans, acceperat forte inter pugillandum ictum cum gladio palæstrico, quem vocant *etim Rappier*, in oculum sinistram, subsequente mox rubore ac dolore. Ille tamen pensi hæc habens, vesperi largiter ingurgitavit vinum, rixas quoque acres cum sodalibus movit. Inde die post magnus tumor oculum ejusque vicinas partes occupavit, cum dolore pulsatorio, cephalalgia, præcordiorum anxietate ac pulsu celeri. Chirurgus advocatus, non adeo magni momenti esse putans, applicuit collyrium frigidum, quo symptomata adeo exacerbata, ut somnum abigerent omnem. Hinc Medicus in consilium vocatus, qui sanguinem mittere & pedibus burfam pastoris admove-re iussit. Sed incassum. Inflammatio potius abiit in suppurationem, & quinto ab inflicto ictu die, ingens puris quantitas ex oculo fluxit; quam ipsi humores sequuti & sic oculus cum omni visu periiit. Quin postea summa cura evitandum fuit, ne hæc inflammatio & exulceratio in sphacelum degeneraret, quod etiam a Medico applicatione spiritus vini camphorati cum essentia croci, & data interius tinctura bezoardica, præstitum est.

Epicrisis.

Nunquam periculo vacat oculi inflammatio profundior, qualis exurgere solet a graviore contusione, vel vulneratione, quia ejusmodi inflammatio non facile discutitur, sed in suppurationem, non sine sphaceli ipsiusque vitæ discrimine, abit. Nostro quidem judicio averti potuissent gravia hæc symptomata, si æger non largiori vini potu sanguinem commovisset, majoremque ad partem jam affectam proripasset affluxum; si dein statim post contusionem sanguis e bra-

chio missus fuisset & cataplasma, sive sacculus ex discutientibus, uti radice sigilli Salomonis, ireos Florentinæ, rosarum rubrarum, anthos, lavendulæ, sambuci, chamomille, camphora & croco in vino coctis, fuisset admotus, nec Chirurgus intillatione frigidi collyrii inflammationem reddidisset deteriorem.

OBSERVATIO II.

*Oph-
thalmia
periodica.* Femina 42. annorum, sanguinea, obela, scorbutica & glandulas in collo tumefactas gerens, post retentum mensium fluxum, corripiebatur oculi sinistri dolore ac rubore, cum ejusdem lateris cephalalgia admodum vehementi. Liberata primum, annum postea semper, mense Octobri, hujus mali experta est recursum, sub quo appetentia erat prostrata, lucem ferre non poterat, & seri ex oculis copiosum stillicidium semper experiebatur, quod per aliquot menses persistebat. Pluribus usæ remediis, sed incassum, & notabile erat, quod quoties sal volatile oleosum sumeret, toties soporem & torporem ingentem capitis pateretur. Ut itaque hic affectus, qui per triennium ægrum mirum afflixerat, radicitus extirparetur, acidulas Pyramontanas æstare sub debito regimine potabat, quibus etiam alvus & urina optime secessit & ipsa postea a contumaci malo est liberata.

Epicrisis.

Periodica hæc est ophthalmia, ex mensibus suppressis in plethorica femina oborta, mense maxime Octobri, quo alias solennes sunt sanguinis excretiones, commotiones & molimina ad excernendum, præsertim per hæmorrhoides. Quare impensus hoc tempore sanguis regurgitavit ad caput, ac non tantum oculum, sed etiam membranas capitis ejusdem lateris male affectis, unde dolores. Sopor vero & torpor ille, qui usu salis volatiliss assumpti accidit, inde derivan-

vandus, quod hoc remedio; congestus in capite sanguis magis rarefactus, sicque recurfus ipsius per venas interceptus. Dein notabile est, quod morbi qui statas servant periodos, plerumque fundamentum habeant in abdominis visceribus, unde optimo consilio ad eradicandos eos, commendari solet usus aquarum medicatarum, thermarum & acidularum, ad removenda viscerum vitia efficacissimus.

OBSERVATIO III.

*Subita
tuffam.
maflo
fuffam.
fuffam.*

Vir quadragenarius sanguineo-chole-
lericus, subito affectus est dolore oculi
ac rubore, quem sibi accidisse putavit,
a festuca minima ferri, sub ictu clavi
cum malleo in oculum saliente; licet
nihil omnino de ea in oculo compa-
reret. Ipse igitur ad tollendam passio-
nem oculo subinde instillavit colly-
rium frigidum, ex aquis ophthalmi-
cis, qui quidem calor & ardor delini-
tus, sed bulbus turbidus & obscurus
comparuit ac omnis visus perijt. Me-
hinc vocavit in auxilium, qui, ne
cecitas ingrueret perfecta, obviam
ivi hisce, sal volatile ammoniaci sic-
cum, oleo majoranae imbutum, cre-
brius naribus admove, fronti &
temporibus emplastrum ex gummi e-
lemi, animæ, mastiches, olei nuci-
stæ ana drachmis duabus, camphoræ
& balsami Peruviani ana drachma,
applicare & frequentius ac copiose bi-
bere iussi insulum seminis sceniculi
cum aqua. Quibus intra aliquot heb-
domades oculus recepit splendorem
& visus aciem.

Epicrisis.

Si inflammatio subito oculum ado-
ritur, non injusta est causæ externæ
suspicio, licet eadem non semper in
conspectum veniat, quia interdum a-
deo subtilis, ut visum fugiat, ut sit li-
a fumo acri membranæ oculi male ef-
ficiuntur. Discimus vero etiam, quam
nocens sit instillatio frigidi in oculum
ardentem, nec non quo pacto qui-
busque remediis oculorum humori-

bis turbidis reddenda sit perspicuitas.

OBSERVATIO IV.

Juvenis literarum studia intempe-
rantius tractans, indulserat a longo
tempore nimium lubricationibus &
inde sibi insignem contraxerat visus
debilitatem. Post annum invasit oculo-
los dolor gravativus pressorius, non
sine ardore, adeo ut nec lumen aspi-
cere, nec citra molestiam legere pos-
set, sed statim largum oculorum stil-
licidium experiretur. Medici suase-
runt purgantia, tabaci fumum, oculi-
cum balsamo peruviano inunctio-
nem externam, nec non fonticulum
in pucha. Frustra tamen. Quin licet
purgantia postea fortiora, decocta
sanguinem purificantia, venæsectio-
nem in pede, pediluvia cum accurato
in diætâ & victu regimine adhiberent,
nihil tamen aliud omnibus effectum,
quam ut ventriculus debilitaretur insi-
gniter. Alii de scarificatione admini-
stranda, fonticulo brachio inurendo
& pinguedine viperarum instillanda
oculo dederunt consilium, sed eodem
frustraneo effectû. Adijt etiam ager
Pyrmontanas acidulas, quibus labes
& infirmitas oculi adaucta & nubile
visui oblata, ut catarsis plane ne-
tus esset. Pariter in vanum laboravit
Medicus, qui decoctis sanguinem pu-
rificantibus, vesicatoriis, iterutatoriis
variisque collyriis pertinax ma-
lum abigere molitus est. Tandem
vêro solo usu pilularum mercurialium
cum gummatibus & extractis balsami-
cis amaris, item insulo theiformi, ex
semine sceniculi cum anatica lactis
parte, nec non externe cataplasmate,
ex mica panis similaginei, cum cremo-
re lactis, croco & floribus sambuci,
allatum misero levamen, dolor pres-
sorius discessit, remansit vero quedam
visus imbecillitas.

Epicrisis.

Hic oculorum affectus non quidem
ad veram & exquisitam ophthalmiam
referendus, sed magis ad notam,
quæ

*Oph-
thalmia
notæ
rebet
[11.]*

quæ a stagnatione lymphaticorum humorum in oculis & sanguinis circuitu libero impedito, ortum traxit. Hæc autem causa, quia Chirurgo & Medicos latuit, adhibita præposere medicamenta nihil profecerunt. Erant enim non tanti, ut vasculorum tenuissimorum obstructionem expedire potuissent. Illa vero postremo usurpata efficacia resolventia, pilulæ mercuriales, nec non exterius cataplasma, accommodata utique fuerunt atque proficua. Igitur multitudo & varietas medicamentorum, prodit ut plurimum Medici ignorantiam, qui, si causam morbi recte intelligit, nec adeo multis, nec variis opus habet remediis, sed paucis, usu probatis, sæpe simplicibus, diutius tamen usurpandis.

OBSERVATIO V.

*Oph-
thalmia
gravis
et par-
tialis
oculi.*

Viro 30. annorum inopinato paucillum succi illius acris, quo capillorum cinninatos, capillos atro colore inficere solent, in oculum ceciderat. Hinc sequutus rubor oculi & dolor acerbissimus, ut patiens nec cibum, nec somnum capere posset, ac ferendo cruciatu fere esset impar. Chirurgus in consilium vocatus, collyrium ex aqua rosarum, plantaginis & tutia, frigide instillandum suavit, hocque nihil plane proficiente, saccharum saturni in aqua rosarum solum crebrius cum linteo dolenti oculi admoveere iussit. Sed nihilis dolorum atrocitas mitigata, oculi potius bulbos quasi decrevit & minor factus, humores turbati & visus plane periit, in cornea quoque tumor apparuit durus, instar pili. Admota quidem nuchæ vesicatoria, usurpata quoque purgantia, sed malum plus in deterius, quam melius versum. Hinc Chirurgus desperabundus deseruit ægrum, omnesque adstantes de visu unquam recuperando dubitare coeperunt, in primis quum præterea palpebra oculi affecti elevari non posset, sed

semper clausa & elevata manifestus expertus esset, quin vesiculosus tumor in internis palpebræ compareret, aspectum oculi fere intercipiens.

Epicrisis.

Ophthalmia hæc fuit gravissima, cum ruptura corneæ, oborta a succo acri in oculum illabente, qui arrosione affluxum sanguinis ac humorum tunicarumque distensionem fecit. Multum vero etiam ad grave malum contulit collyrium frigide admotum, eo quod statim & stagnationem humorum firmiorem reddidit & graviorem. Nos sequentibus ivimus obviam: spiritus vini camphoratus cum balsamo Peruviano, exhalato prius spiritu, cum linteo duplicato crebrius oculo fuit admotus. Alvus per lulis ex mercurio dulci, gummi ammoniacæ, extracto panchymagogo *Crollii*, balsamo Peruviano & sale succini subducta. Adhibita pediluvia. Potum copiose infusum theiforme ex veronica & semine fœniculi. Datum interius diascordium *Fracastorii*, cum lapidibus cancrorum & nitro. Et exterius cataplasma, ex pomo assato, croco, mica panis simulaginei cum lacte coctum, oculo impositum. His dolor & rubor cum ardore sublati, palpebræ quoque tumor discutiti, sed visus, ob corneam ruptam & humores incrassatos, rediit nunquam. Ut, adeo pateat, quantum damni ab improvida collyriorum applicatione est metuendum.

OBSERVATIO VI.

*Febilis
ophth.
milia
oculi
supra-
lica.*

Juvenis generosus, viginti aliquot annorum, constitutionis teneræ & a scorbuticis parentibus genitus, capitis dolores & narium hæmorrhagias crebrius expertus, defluxionibus etiam catharticalibus & coryzæ sæpius obnoxius, vitæque sedentariæ, literarum amore ductus, nimium indulgens, incidit in cephalalgiam gravem, cum atroci oculorum dolore,

alvo

alvo simul adstricta. Dolor hic erat periodicus, ita ut matutino quotidie tempore cum rubore & feri salis effluxu, præcedente refrigeratione & subsequente pulsa celeri accederet, per sex circiter horas insisteret, ac postea sensim discederet, die post rediturus, & ergo interim nec in somno, nec appetitu vitium observante, nisi quod subinde post cibum ructus experiretur. Detinebat singularis hinc affectus per mentem ægrum & frustra adhibita fuerunt prælia varia, collyria, errhina, evacuantia, cephalica, necnon cucurbitula, tandem vero a me abactus est hinc. Ter scilicet alternis diebus dedi pilularum harum 20. recipe extracti panchymagogi *Crollii*, gummi ammoniaci, mercurii dulcis, cinnabaris nativæ preparatæ ana drachmam semis, extracti croci, castorei ana grana sex M. f. c. balsamo Peruviano ex scrupulo no. 20. Una ante accessiorem hora pedes immittere iussi ad genua usque pediluvio ex aqua fluviali, cineribus clavellatis imbuta, ac dum sic in balneo pedes servabantur, ad mensuram unam bibere infusum theiforme, ex herba melissæ, floribus tilia, radice valerianæ & semine feniculi, quo sudor projectus copiosus. Vesperis exhibui per aliquot dies pulverem ex pulveris Marchionis drachma dimidia, succini, nitri puri, cinnabaris, antimonii rectificati ana grana octo. Oculo exterius applicare præcepi aquam Reginæ Hungariæ, cum duplici parte aquæ rosarum & camphoræ momento. Crinibus quoque quotidie inperfus pulvis ex succino præparato, radice ieros Florentinæ, caryophyllis aromaticis & cardamomo. Quibus per octiduum usurpatis, discessit malum, sed restitit nubecula quædam, visum quodammodo intercepti, quæ tamen crebriori infusione pinguedinis viperinæ recentis, etiam sublata.

Epiëris.

Febris hæc recte dici potest cephalico-ophthalmica, cujus causa fuit non

tantum capitis debilitas a longo tempore contracta, verum etiam alvi ob vitam sedentariam adstrictio, qua spasmi in primis viis inducti, quibus ferofus sanguis ad caput impetuosius actus. Hinc primo omnium in medicatione fuit subducenda alvus, ac postea recte ante accessionem pediluvii & potui infusi theiformis roborantis copioso sudor projectus per universum corpus. Sudor enim & aucta perspiratio egregie serviunt spasmis & doloribus periodice certis statisque temporibus redeuntibus discutiendis & abigendis. Deinde quoque in pertinacibus ejusmodi capitis oculorumque doloribus cinnabarina & ipse mercurius dulcis, serum lentescens stagnans fundendo & obstruções expediendo, opem ferunt prælentissimam. Errhina vero & sternutatoria, plus nocent quam profunt, quia humores magis ad oculorum confinia vocant. Varii etiam generis collyria, nisi simul discutiente virtute polleant, in ejusmodi oculorum affectibus plus nocuenti, quam emolumenti afferre, multoties observavi. Tandem ad maculas oculorum & nubeculas delendas, pinguedine viperarum efficacius nihil, quam etiam *Ludovici & Vvedelius* passim miris ornant encomiis. Habet enim acrimoniam subtilem, blande detergentem. Sed præstat in fine illam exhibere, non in principio, si ardor adiacet & dolor impensius urgent. Ceterum plura tum de ophthalmico, tum aliis oculorum affectibus commentatus sum in dissertatione, de morbis oculorum præcipuis recta medendi ratione, nec non in *Medicina consultatoria* Tomo 2. Dec. 4. Cap. 2. pag. 163. Jeqq. de dolore & inbecillitate oculorum cum suffusione incipiente.

OBSERVATIO VII.

Generosus vir, sexagenarius, macilentus, victui duro & crasso salso affectus, aliquot per annos singulis fere tribus mensibus, erysipelas in

Oph-
thalmia
causa
benigna
in oculo

pe-

pede dextro cum horrore & vehemēti dolore insultum expertus est, quod tandem in suppurationem & abscessum desit, ac per annum & ultra ipsum detinuit, postea vero a Chirurgo perito consolidatum fuit. Ex eo tempore singulis fere mensibus circa novilunium, incidit in hemicraniam dextri lateris, quæ simul gravi dolore, profundius in orbita hærente, cum feri falsi effluxu stipata, qui circa noctem exacerbatus fuit, & paroxysmus semper invasit eum horripilatione & extremorum refrigeratione, pulsus postea alterato & auctiori facto. Malum autem solvebatur post quartum diem facta crisi, mediante sudore largiore, ægro alias etiam fueto. Mali pertusus, nostro ex consilio usus est Pyrrhonianis acidulis, quas olim usurparat, hacque cura absoluta suasi ut locopodus ordinarii decoctum ex radice scorzonerae, chinæ, farparillæ, liquiritiæ & passulis, biberet & singulis mensibus infusum ex manna, rhabarbaro & cremore tartari, assumeret, ut victum durum, salsum, aromaticum vitaret & fonticulum etiam dextro brachio inuri permitteret. Quibus remediis quum omni adhibita cura uteretur, liber non modo ab erysipelate, sed & ab hemicrania ophthalmica degit, scabie tamen sicca pruriente divexatus, sique septuagesimum ætatis annum excessit.

Epicrisis.

Ophthalmica hæc est hemicrania, in qua notabile, quod cessante erysipelate & ulcere consolidato in pede dextro, materia scorbutica ad dextrum latus capitis & oculum fuerit conversa, certis statisque periodis hunc excitaverit morbum. Quum vero scaturigo tam erysipelatis, quam hemicranie & ophthalmiæ, sit querenda in sanguinis & lymphæ dylicrasia scorbutica, utique potu acidularum, decoctorum & congruorum laxantium usu, universum sanguinis & humorum massam perpurigare expedit & hac ratione in corpus potius ab ejul-

modi vitii defendere, quam eadem si adsunt abigere.

C A P U T XII.

De Febre Intestinalium inflammatoria ex Melenitorio.

Theses Pathologicæ.

§. I.

Intestina, tam tenuia, quam crassa, quæ membranosa fere tota, ex tunica prima a peritonæo, altera musculari, cum fibris longitudinalibus & circularibus, nervosa & villosa contexta, innumeris nervorum & vasorum furculis perfusa & exquisito sensu ac motu instructa, & multis, & gravibus morbis patent, e quibus haud postremum inflammatorius, qui ipsis ex variis causis accidit. Nam atrocior illa & lethalia quandoque pathemata, quæ assumpta venena, emetica validiora & drastica purgantia excipiunt, & ab inflammatione in sphacelum transeunte ortum ducunt. Vulnera ac læsiones intestinalium, non aliter, quam inflammatione necant. Febres synochas & ardentis, maxime cholelicas, dysentericas, item plurimas malignas, neque minus exanthematicas, inprimis variolas, lethalem sæpe inducere inflammationem, uberius testatur dissectio his morbis defunctorum. Convulsivam etiam colicam, maximeque eam, quæ a podagra retrocedente, ac subsistente, ex cohibito, aut sufflaminato hæmorrhoidali fluxu, sanguine inducitur, iliacam quoque ex hernia incarcerata, aut intestinalium convolutione, passionem, non alia ratione, quam intestinalium inflammatione, lethum inferre, est in comperto. Nihil quippe vitalibus motibus adeo est insensum, quam putredo, quæ excipit inflammationem, ac in nervosis, exquisito motu ac sensu pollentibus partibus, consistit.

§. II.

§. II.

Minus
notum
est
autem

Sed quia de intestinalium inflammationibus symptomatice eisdemque complicatis febribus, jam supra actum & adhuc congruo loco agitur; nunc duntaxat pauca tradere libet, de inflammatione febre illa intestinali, quæ proficiscitur ex mesenterio. Jam apud Medicos in confesso est, plures morbosas affectiones, præsertim hæcticas, lentas errantesque febres, nec non apostemata, in mesenterio sedem habere fixam; sed diarrhæas, dysenterias, immo inflammatorias febres intestinalium, pullulare ex mesenterio, id non eque omnibus patet. Verum qui ex physiologicis novit, sanguinis progressum, in mesenterio & mesocolo, quibus annexa intestina, esse tardissimum, tum quod tunicis nervoso musculosis sanguinem urgentibus destituantur, tum quod venæ portæ, pulsu carens, recipiat sanguinem ex intestinis & tardo flumine vehat ad hepatis, in ultro fatebitur, promptam ibi esse generis stagnationem, & staseos & amplissimum nidum ad excludendas materiales morborum causas. Quin quum intestina archius mesenterio sunt connexa, ut ab ipso etiam lociantur membranam, fibrarum quoque in intestinis annularium tendo juxta Villisium, sit mesenterium & vasa ac nervi utriusque sint communes, magnas inter has partes esse communionem, quoad morbosas affectiones, utique certum.

§. III.

Quæ
autem
est
causa

Ipsæ tamen febres, quæ ex mesenterio veniunt & nobis cum Baglivo audiunt mesentericæ, in duo merito genera sunt dividendæ, acutæ scilicet & lentas, sive chronicas. Utrunque materialis causa ejusdemque sedes in mesenterio, sed febrium & symptomatum generatio querenda in annexis intestinalis membranaceis, ita quidem, ut acutæ & inflammatoriæ in tunicis magis consistant & ibi tyrannidem suam exercent. Licet enim mesenterium, quod ex duplica-

cata constat membrana, cui interpositi innumerarum & venarum rami, vasa lymphatica & lactea, glandulæ quoque copiosæ magnitudinis variæ, nec non nervorum propagines, non omni careat motu ac sensu; hic tamen admodum obtusus ac magis gravativus est, quam acutus, qualis ad concipiendam inflammationem requiritur.

§. IV.

Signa
eorum
& symptomata

Quare si in infimo ventre ardor, dolor, cum præternaturali torius corporis æstu, pulsu celeri, virium prostratione, anxietate, & inquietudine sese prodit, in intestinalis hæc confidere, merito judicandum. Sed pro diversitate locorum, quæ hæc pathemata occupant, varias & certas affectas esse partes, merito concludendum. Scilicet si dolor acutus est supra umbilicum & sub ventriculo cum febre, nausea & vomendi conatu, indicium præbet, laborare eum coli tractum, qui infra stomachum a dextro ad sinistram latus porrigitur. Qui in dextro hypochondrio sub costis puriis urget doloris sensus, præter naturam affectum & inflammatum esse coli principium, ubi ileo committitur, arguit, quod etiam Spigelius in defunctis reperit sphacelatum. Acuti cum febre cruciatus in sinistro latere sub lumbis, ubi plos musculus, in colo & mesocolo, præsertim ubi peritonæo adhæret, mali esse sedem produunt. Quando vero medium abdomen circa umbilicum cum febre gravius dolet, tenuia utique intestina inflammatione laborare, certum præbet indicium.

§. V.

Ratio
causæ
est

Febres etiam, quæ cum dolore, ardore, nec non tumore imi ventris junctæ, & tandem per alvi fluxus purridos & copiosos, vel etiam purulentos solvuntur, cum magna intestinalium difficultate, ex mesenterio provenire, nil dubii est. In cachecticis & scorbuticis corporibus, qui proveniunt diuturni alvi fluxus, cum lenta febre, vires & cor-

corpus consumente, & qui non tam facile curationem recipiunt, ex eodem fonte scaturire, non sine ratione censendum. Febres quoque quæ epidemicæ & certis temporibus invadunt, cum diarrhœis, immo cruentis sedibus, non ex intestinorum alimentorum vitio, sed ex præternaturali aeris, præsertim nimis calidi, & sicci constitutione oriuntur, quales biennio abhinc ob insolitum diuturnum, ad medium fere autumnum productum calorem, universam propemodum Germaniam sunt pervagatæ, simul etiam grassantes tunc intermittentes anomalæ, vix aliam habent originem, quam quod in mesenterio multi acres & corrupti humores accumulati.

§. VI.

Verum origo & causa. Ad ingignendas autem infestas ejusmodi primis in viis inflammatorias febres, præcipuum momentum habet plethora, vel simplex, vel cacochymica, a suppressis aut deficientibus salutaribus excretionibus oborta. Promte etiam inducuntur ab intentata per fortiora pellentia, hæmorrhoidum, mensium aut lochiorum provocatione, ab usu copioso validiorum purgantium ad superandam contumacem alvi stricturam, nec non, uti observavi, a purgantium & emeticorum acriorum assumptione ad abortum provocandum. Idem facit impensior animi corporisque commotio, ac vicissim improvida abdominis & corporis, præsertim æstuantis, refrigeratio, potus perfrigeratus, & qui opulentioribus in more est, glaciatus. His enim humorum ad interiora, maximeque primam regionem, convocatur partim, partim urgetur affluxus, omniumque scillime fertur ad eas partes, quæ imbecilliores, quibusque ob defectum sufficientis potentiz motricis systalticæ, vel perpendicularem vasorum tractum, difficilior est humorum progressus, quarum in numero potissimum sunt mesenterium; melocolon & omentum. Quando igitur his in sedibus, maximeque intestinum tu-

nica cum mesenterio continuis, inclusus heret sanguis, aut humor acris, febrem citet inflammatoriam continuam, alvi vero cruentus etiam fluxus, vel ex nimium ampliatis, vel exilis plane & disruptis vasorum oculis succedit. Hæc enim omnia ita omnino evenire uberius testatur dissectio ejusmodi febribus intersectorum, in quibus *Spigelius de semitate, cap. 8.* se invensisse prodidit: venas hepatis majores sanguine vacuas, ventriculi tunicam internam leviori erysipelate inflammata, venas mesaraicas & quæ ad ventriculum atque omentum tendunt distentas & crassiori sanguine fartas, omentum consumptum & semiputrefactum, durum quoque pancreas & ductum cholodochum obstrictum. Idem confirmat *Chiffletius* notabili observatione, de mesenterii inflammatione cum dolore umbilici.

§. VII.

Diffusio, tractus, loca, scilicet & generalis. Merito tamen consistentes his in sedibus inflammationes in leviores & graviores sunt distinguendæ. Leviores exterioribus tantum intestinum tunicis, quæ maxime membranarum mesenterii productiones, insident; graviores vero altius ipsam intestinum substantiam pervadunt, eorundemque interiora ipsasque glandulas tangunt, ideoque & profundiores sunt, & ampliores. Quæ superficiem occupant, non tantum periculi alunt, sed adhibito laudabili regimine & congrua medicina, intra quartum, vel septimum diem, discutuntur, quæ autem interiora profundius obsident, nisi per diarrhœam aut sanguinis fluxum solvantur, longius extrahuntur, qui in suppurationem ruunt & in hecticam delinunt. Ex mesenterio quoque ibique stagnantibus corruptis humoribus prodeunt hemitritæ, sic dictæ sive semitertianæ febres, quæ ex continua inflammatoria & intermittente tertiana sunt compositæ, periculi non expers. Notæ hæc jam fuerunt *Hippocrati & Galeno*, easdemque nitide & accurate descripsit *Spigelius* pæ-

peculiari libello. Discrepant tamen a nostris in eo, quod quotidie circa vespere, & alternis quoque diebus, levi accedente horrore, ingravescant, junctum habeant abdominis dolorem ventrisque tumorem & quandoque ad aliquot hebdomades protrahantur & nonnunquam in febrem lentam & hecticam concedant. Sed quia de harum ortu decursu & curatione jam supra Sect. I. Cap. 5. uberius actum, heic plura dicere non attinet.

Curatio.

Cum Cautelis, & Observationibus Clinicis.

§. I.

Morb
prae-
sentia.

Quum febres ventriculi & intestinorum inflammatoriae, propter horum summam sensibilitatem & conspirationem cum nobilissimis corporis partibus, atrocissimis symptomatibus stipatae & subinde funestae, medentis cogitationem & intentionem quam maxime ad eas avertendas dirigere expedit. Igitur serio & cum cura sibi commissis Medicus inculcet, ut vitent omnia quae superius §. VI. ad easdem ingignendas facere diximus. Et quia praeterea saepius observavi febribus ardentibus item biliosis, dysentericis, nec non puerperarum acutis cum purpura, a vehementi ira, vel gravi terrore, accessisse mox gravem intestinorum inflammationem, & sphacelationem, ac lethum brevi tempore atrolisse; imprimis necessarium, ut occasiones faevorum affectuum fideli consilio & monito praecindat artifex peritus.

§. II.

In cura
jangu-
inis af-
fluentis
disting-
uus.

Si vero jam adest inflammatoria stasis sanguinis, omnibus modis lenior est discutienda, & gravior avertenda. Primus igitur recte medentis erit scopus, ut velementiorem sanguinis motum ad partem affectam impediatur & hac ratione graviorem inflammationem avertat. Obtinetur id commodissime in plethoricis sanguinis missio-

Tum. IV.

ne, ex venis in superioribus partibus, amplo faris foramine facto, pertussis, qua in colica convulsiva, in diarrhoea & dysenteria, in acuto dolore venarum sedis, gravior inflammatio averti potest utrique. Post sectam venam divertunt sanguinis affluxum a loco affecto pediluvia temperata, sed diutius usurpata, quae solvendo & laxando strictas inferiorum partium fibras, affluxum ad pedes divertunt & invitant.

§. III.

Ad discutiendam dein inflammato-
*Est praef-
sio disc-
cordia*
riam statim, serviunt quam maxime quae dolores & spasmos sistant, antispasmodica, humectantia & blanda sedativa, clysteres ex oleosis, gelatinosis & dulcibus compositi, item exterius regioni abdominis applicata epithemata, sacculi, vesicae oleis expressis, vel pinguedinibus animantium, aut decoctis emollientibus repletæ, pinguedo cati sylvestris, mixta praesertim cum camphora, & pauxillo olei hyoscyami. Interne vero discutiunt & inflammationem arcent quam optime diaphoretica cum anodynis mixta, pauca, sed crebriori dosi per aliquot dies data, quae inter eminet spiritus carminativus de tribus, aut spiritus tartari, vel bezoardicus *Bussii*, cum liquore anodyno minerali, aut spiritu nitri dulci mixtus. Item mixturae ex aqua cardui benedicti, florum sambuci, aceto sambuci, rob sambuci, antimonio diaphoretico, nitro & sirupo papaveris rheados confectæ, nec non pulveres temperantes nitrosi & diaphoretici, cum momento camphoræ & pauxillo laudani. Neque minus hoc spectat cautus pilularum VVildegansianarum usus. Quae remedia, cum prudentia, certo tempore & ordine usurpata, etiam in passione iliaca & spastica tunicarum intestinalium corrugatione, quam Graeci chordapsum vocant, lenimen afferunt exoptatissimum.

§. IV.

In dolore spasmico & febre inflam-

T

ma-

*Præ-
miffa
acria
adhibe-
da eae.
mala
multa
ita a*

matoria, intestinorum, omnia acria stimulantia, etiam salina majori copia data, calida, & purgantia, ceu perniciosissima vitanda. Et culpandus hic communis & detestabilis Practicorum error qui alvo pert nacijs adstricta, unum post alterum purgans ingerunt, et coque malum non tantum exacerbant, verum etiam reddunt mortiferum. Neque etiam clysteribus admiscenda salia acris stimulantia, ut sal gemmae, vel purgantia, ut extractum colocynthidis, vel catholiconis, sed ex solis emollientibus sunt parandi. Sic enim balnei aut foris instar, crassa eluunt intestina, & in colo reuibus circumvoluto contenta, ceu vesica decocto emolliente plena, eadem mulcent, foveant & laxant. Parari igitur possunt, ex solo lacte, mixto cum nitro, vel aqua pluviali, nupta cum sirupo violarum, de althæa *Ermoli*, rosarum solutivo, aut melle mercuriali. Hæc tamen circa usum clysterum addenda observatio, ut bihorio fere quovis, si necessitas urgeat, injiciantur & paulo diutius retineantur, quod maxime necessarium, si status per os eruant & crebræ adsunt vomitiones.

§. V.

*In dolo-
re opla-
ta, post
cum re-
borita
prospant.*

Præmissa, si vasorum plenitudo urget, venæsectione, laxata etiam clysteribus admissis alvo, si atrox dolor cedere nolit; optimo consilio, sine omni metu, anodynum ex opio proficit, quo termina conquiescunt & spasmi ac sudor sequitur. Sed quiescente & sedata dolorum & spasmodorum cum febre ferocia, si summa debilitas corporis viriumque imbecillitas excipit, non ulterius insistendum superius laudatis diluentibus, laxantibus & humectantibus, sed potius nervina & roborantia in usum vocanda, quorum in numero sunt maxime essentia aut spiritus succini, aut mastiche, extracta cum hoc essentia chaccarillæ, elixir nostrum stomachale, pulvis solaris Zellenis, balsamum nostrum vitæ cum liquore anodyno mixtum, quod

balsamum etiam exterius applicatum, levamen insignis affert, tonum refuscitando & robur addendo.

§. VI.

Quando vero inflammationes & dolores alvi fluxu simplici, aut cruento, maxime hæmorrhoidali, aut etiam, uti quandoque accidit, purulento solvuntur, laxantia leniora, ut passule rhabbarinæ & clysteres, item insula theiformia, ex speciebus traumaticis & sanguinem purificantibus, scabiosa, veronica, alchymilla, agrimonia, consolidida Saracenica & summitatibus millefolii confecta, & cum lacte posita, nec non pulveres roborantes, ex cornu cervi philosophice præparato, ultio, cortice cascarillæ & succino, in usum vocantur commodissime.

§. VII.

Quum diarrhoea & dysenteria epidemica sæpe cum vehementi inflammatione febre invadat juvenilia corpora, non infructuosa est medico-practica questio: an conducatur venæsectio? Communis quidem Medicorum, Hippocratis & Galeni auctoritate confirmata est sententia; alvo fluente, non esse subtrahendum sanguinem, quia vires prosterнат. Neque etiam ego aliter sentio, quum per ipsam experientiam constet, multos, tam lienterico, quam dysenterico alvi fluxu laborantes, sanari, si sine sanguinis missione. Sed jam de illa tantum dysenteria sermo est, quæ cum febre acuta, præsertim synocha inflammatoria, conjuncta. In hac utilem & necessariam esse venæsectionem, affirmo utique. Notum enim est, non facile quempiam alvi fluxu, etiam dysenterico diuturno perire, nisi ex inflammatione & sphacelatione intestinorum, quam semper antecedit & comitatur vehemens acuta febris ex pulsu magno & celeri, ardore & siccitate corporis, linguæ ariditate & ingenti inquietudine cognoscenda. Et licet omni dysenteria lenta quædam & levis, quasi erysipela-

*Alvi
fluxus
super-
veniens
pericul-
tissimi
cuncti-
tudo a.*

*Sigui-
tis mis-
sio in
dysen-
terico est
febris
milia.*

cea.

cea inflammatio, sit juncta; multum tamen hæc ipsa differt a synocha inflammatoria febre, in qua proficuum esse sanguinis subtractionem assevero, & contentientes habeo viros amplissima & felicissima praxi celeberrimos. Sane Sydenhamus in opp. cordate affirmat pag. 111. se semper fere curam dysentericæ cum vengsectione auspiciari, quin pag. 115. seq. habet exemplum dysentericæ rebellis, quæ nullis plane remediis cedere voluit, sed sola vengsectione tandem curata. Idem hoc auxilium mire dilaudat Riverius, qui Cent. 2. obs. 57. fidem facit, se in dysenteria cum febre acuta, octavo demum die, cum fructu quinque sanguinis uncias e brachii vena extraxisse, & obser. 64. testatur, se vengsectionem, in muliere, dysenteria cum febre graviter decumbente, septimo & octavo die cum emolumento instituisse. Amatus quoque Lusitanus Cent. 2. obs. 11. 12. consignavit exemplum Abbatis, sanguine pleni & multo vini potui dediti, dysenterici & febricitantis simul acute, qui sexta vena, longe melius habuit & paucis subjunctis remediis, plenarie convaluit. Maxime omnium vero multus est in adituenda hujus remedii, singulari utilitate Botallus, qui cap. 4. plus quam decem exempla narrat, ubi nil ex omni remedium censu, præter vengsectionem, attulit levamen.

Enarrationes Morborum.

OBSERVATIO I.

Passio Femina quadragenaria major, ob
Spasmo- vitam sedentariam & tacitum animi
alica in- profundum cum iracundia mœrorem,
flamma- pathematicis colicis & spasmodicis
toria affecta, quum omisisset vere hoc fue-
illucem tam quotannis circa æquinoctium ver-
niati nale & autumnale sanguinis missio-
curata nem, Martio mense vehementi com-
mota fuerat ira, ad tremorem usque
omnium corporis partium, & sume-
rat postea vesperti pilulas consuetas

purgantes. Hinc noctem transegit inquietam, & die post nulla post pilulas sequuta purgatio, alvus potius firmiter clausa mansit & ipsa æstusis anxietatibus circa præcordia atque etiam eructationibus continuis ex ore fuit afflicta & vomitu fere omnia assumpta rejecit, tum medicamenta, tum alimenta. Injunctus ad alvum æperendam clyster domesticus, qui per horam retentus, integer, nec flatibus, nec stercorebus stipatus, rediit, etiam sine symptomatum levamento. Adhibuit decoctum mannatum cum salibus apericivis & rhabbaro, sed mox vomitu rejectum. Medicus etiam ordinarius, status in causa esse putans, dedit carminativa. Irrita tamen fuerunt omnia. Perstiterunt potius symptomata, firma nempe alvi adstrictio, eructatio crebra & vomitus, magna debilitas, inappetentia & somni defectus, tandem quod circa vespertam gravius, circa auroram vero mitius, affligerent, cum crebriori ad urinam stimulo, quæ tamen parca & turbida emittebatur. Tercio die vocatus ego mox venam pedis secare jussi, & emissis, sine ulla virium jactura, ob vasa sanguine valde distenta, octo uncias, mox meliuscule habuit ægra, conquieverunt anxietates æstusæ & eructationes, ut etiam extra lectum versari potuerit. Nihilominus pertinax ventris adstrictio & dolores tensivi abdominis in hypochondrio dextro perstiterunt. Injunctus igitur clyster & datæ pilulæ nostræ balsamicæ polychrestæ, sed his nihil emotum; quin quum ad septimum usque diem alvus esset obstopata, & eructationes, & anxietates nocturnæ æstusæ, cum febricula & dorsi doloribus redierunt. Hinc demum consilium dedi, ut singulis tribus horis clyster injiceretur, ex aquæ pluvialis uncias 12. sirupide althæa *Fenneli* uncia semis, nitri puri drachma, & abdomini vesica emolliente decocto plena admovebatur. Sic cly-

T 2 ste.

heres injecti semper per horam retinebantur, & postquam quartus esset infusus, status primum elisi, per aliquot dies coerciti, & post sextum successerunt etiam faeces, quibus evacuatæ, ructus atque anxietates in abdomine discesserunt, mictio etiam melius successit. Interius vero simul data essentia carminativa, cum liquore anodyno ad unciam dimidiam remixta, instillatis laudani liquidi guttis 15. inductus somnus, sequutus ludor ex cute ante sicca & arida, pulsus antea durus & celer mollior factus & urinæ fluxus liber redditus. Hoc facto, ex mixtura remorum laudanum & solæ essentia cum liquore anodyno oblata, donec perfecte convalesceret.

Epiris.

Affectio hæc nonnisi fuit spasmodico-inflammatoria intestinorum, iliacam minitans passionem. A sanguine quippe, ob venæsectionem consuetam omisissam, nimium redundante, & vehementi ira, quæ insensibilissima intestinis, nec non purgante assumpto, ortum duxit hæc passio, & inde omnia quæ jungebantur symptomata derivanda. Ad discutiendam itaque inflammatoriam stasim & avertendam hujus pedissequam passionem miserere mei, ante omnia necessarium duxi, ut sanguinis quantitas subtraheretur, quod etiam quoddam attulit levamen. Sed quum spasmus intestinalis inferiora fortiter stringens adhuc permaneret, consilium cepi, quod me tali in casu non destruit de clysteribus pure demulcentibus & humectantibus, paullo frequentius injiciendis, qui quasi instar balnei interni sunt, fibras spasmo contractas temperato humido relaxantes, cui fini etiam exteriori apposui emolliens remedium. Interius vero discutiens, sive carminativum, cum blando anodyno permiscui, & ita spasmi soluti, discussa sanguinis & humorum inflammatoria stasim & excretionem per album & cutem adstrictæ, jam liberius & largius sequitur.

OBSERVATIO IV.

Præfatus militum, natione Gallus, quadragesimum ætatis annum jam ^{etiam} ^{multo} ^{intestini} ^{crumina} ^{diarrhoea} ^{luta} ^{reperit} ^{terribili} mensus, vir constitutionis alias robustæ, vitæ genus laboriosum & agile cum quieto & sedentario permutarat, interea largiter comedens & liberaliter quoque vinum Gallicum, quod vocant Pontac, bibens. Hinc primum alvi factus adstrictioris & somni inquietioris, post aliquod tempus vero, dolore lancinatorium in abdomine toto atque etiam lumbari regione expertus est, cum phlogosi, eructatione, pulsuum celeritate & deficiente somno. Medicus primis diebus colicum dolorem esse judicans, carminativa fortiora & spirituosæ elixiria, cum oleis destillatis remixta, una cum clysteribus usurpavit, fed inde potius exasperata symptomata; & febre, & inquiete, & dolorum fecibus accensis. A me quum peteret opem, & conquereretur de dolore tenivo circa os sacrum acuto, quævisi: an hæmorrhoidali antea fuit obnoxius fluxui? respondit, semel tantum ante aliquot annos, sed pariori, cum prægressis lumborum & ossis sacri doloribus. Hinc quum venæsectionem penitus respueret, mutavi tantum medendi methodum & loco calidiorum, interne dedi humectantia & refrigerantia, pulveres nempe diaphoretico-nitrosos, demulcentes & lenientes clysteres, copiosius applicare jussi, largiter simul & temperate calida sumta ptisana. Levata inde quidem fuerunt symptomata, nihilominus remansit dolor in imo ventre, ab osse sacro ad inguinem sese extendens lancinatorius, multum incommodi faciens. Exhibui igitur essentiam carminativam, cum liquore anodyno & pauxillo laudani opiatæ, ad mulcendos dolores, & postea dedi drachmam magnæ albe cum drachma dimidia niri in decocto mannato, inde alvus aliquoties soluta, & quod mirabilis,

le, larga portio sanguinis atri, corrupti, foetidi excreta, ita ut intra sex dies aliquot libræ secederent, remittentibus inde mox doloribus & sævis pathematibus. Demum assumta pilulæ nostræ balsamicæ, cum pulvere roborante, cujus basis chaccariillæ cortex & succinum. Hic tum perfecte convaluit, sed vertente anno, adulto jam vere, eundem in morbum cum gravissimis doloribus & intolerandis cruciatibus ad dorsum usque excurrentibus. febre & purpura rubra stipatis, correptus est idem hic vir. Data iterum omnia, quæ levando huic malo antea cum fructu adhibita, administrata etiam in dorso scarificatione, sed frustra. Sexta enim hebdomade, ob somnum plane deficientem, viribus omnibus exutus, vivere desit.

Epicrisis.

Sine ullo dubio vir hic, animo & corpore fortis, intestinorum inflammatione periit. Causa hujus morbi in statum plethoricum, sine sanguinis missione & omnia simul consueta corporis exercitatione, & in copiosum vini rubri, quod adstrictivæ est virtutis, conjicienda, quæ alias sanguine & humoribus abundantes: qui corpus nec satis labore exercent, nec sanguinem mittunt, si alvum paulo largius solutam habent, liberi permanere possunt a passionibus ex plethora oriundis. Si vero hæc etiam excretio deficit, grave imminet sanitati periculum. Prior morbus fluxu sanguinis nigri & coagulati, procul dubio in vena hæmorrhoidali interna congesti, feliciter fuit solutus, id quod etiam in aliis similibus casibus notavi. Contra ea vidi etiam, quod febres intestinales, cum doloribus & spasmodicis abdominis, aliquot jam per hebdomades durantibus, subinde post excrementum putridum & corruptum nigrum sanguinem, brevi mors sequuta fuerit. Ceterum non possum non hoc loco hanc observationem de vini rubri gallici, aulteri potissimum, noxa, adicere, quod ipsius frequentiori potui causa multo-

Tom. IV.

rum morborum, quibus Galli inter nos degentes occumbunt, merito sit adscribenda.

OBSERVATIO III.

Ruricola habitior & quadratus, pro nus cum ventre ceciderat in truncum acuminatum, & ex eo exquisitum in abdomine, paullo supra umbilicum, persenferat dolorem, cum animi deliquio, accensa simul, præcedente horripilatione & refrigeratione, febre. Post aliquot dies languinolentam & saniosam per superius & inferius os ejecit materiam multam, eoque facta, siluit febris, remansit tamen languor & appetentie prostratio. Quin vero elapsis circiter 14. diebus, domesticis laboribus manuum admoveere inciperet, denovo recruduit abdominis dolor, animi defectione, horrore & febre stipatus, cum extremorum frigido sudore, ut animam agere videretur. Sequuta tamen diarrhœa cruenta & saniosa per aliquot dies, symptomata iterum minora facta ac remiserunt. Sed vix septem dierum fuerunt induciæ, quibus circumactis, priora repeterunt symptomata cum febre, abortuque alvi fluxu, conqueverunt totius. Imploratum igitur meum auxilium, quicribriorem decocti avenacei usum, cum humana, vel canis axangia, butyro rubro potabili & balsamo Locatelli, suavi, ac demum decocto herbarum vulnerariarum alchymillæ, agrimonie, saniculæ, pyrolæ, stragariæ, veronicæ, florum bellidis, hyperici aliorumque, ex cerevitiâ, agrum hunc ad sanitatem, fortunante D^{no}, traduxi.

Epicrisis.

Celebris ille Itatorum Medicus Benedictus Sylvaticus, abscessus subinde in molenterio succretere notavit; & notatu inprimis digna, quæ habet Cels. 2. obs. 86. ubi sic scribit: *mesenterium sæpe fit sentina multorum excrementorum. Ac obtusi sensus quum sit, diuturnas tolerat affectiones, & in quon non raro sub-*

T 3

oriuntur apostemata suppurantia, qualia frequentissime a me fuerunt observata, quae tandem subsidebant per dejectiones purulentas, iterumque statim temporibus recurrerant, & obliuescebant denuo per similes dejectiones, non raro evenerunt, ita ut imposuerunt quibusdam, illas pro dyentericis habentibus. In nostro certe egro, lapsu illo in stipitem acuminatum, quassatus forsan fuit excurrentes infra ventriculum supra umbilicum coli tractus, quo inductus dolor, rapis etiam in consensum reliquis intestinis, febrem ciens, & per spasmoticam simul stricturam in mesenterii canalibus sanguinem detinens, qui in purulentam postea corruptionem abiit, perrupt & alvo exiit. Latius vero semper serpuit malum, & relista iterumque commota vicina arrodens materia, mali recursum iterato induxit, donec acrimonia ipsius obtunderetur, abscessus abstergeretur, demumque post femestris spatium, in robusto & agresti corpore consolidationem reciperet.

OBSERVATIO IV.

Febri
iliaca
inflammatoria

Addolescent 15. annorum, constitutione tener, inde alacris, Bacchanalium tempore, quotidie duas, vel tres, siccās & duriusculas spiras ingesserat, sub pilae lusu cum sodalibus admodum incaluerat, & postea, depositis vestibus, ad fluvii ripam confidens, corpus perfrigerarat. Inde paullo post atrociam ventris incurrit tormina, cum alvi pertinaci ad aliquot dies strictura. Implorato nostro auxilio, causam a liberali esu spirarum & corporis refrigeratione duximus, in primis quum in sinistro abdominis latere eminentia quaedam dura tactui sese offerret. Suavisimam igitur ut alvus ocyus duceretur clystere emolliente, bis alvus stercore dura dimisit, postea dedimus infusum nostrum usitatum mannatum, cum oleo amygdalino, quo sex sedes motae, tumor subsidere & dolorum vehementiam remittere visa. Sed sequenti die tormina cum duro in hypogastrio tumore redierunt, licet flatu multi

eliderentur, accessit praeternaturalis fluxus, cum pulsum celeritate, somnus inquietus, oris siccitas & ardor, cum lenta pituita. Hinc fauces gargarismatibus elotae & ad æstum inflammatorum reslinguendum oblata emulio ex feminibus quatuor frigidis, cum pulvere nitroso, interposito ad perspirationem secundandam, liquoris anodynī, cum momento bezoardici remixti usu. Æstu autem crescente, ani os adeo fuit occlusum, ut clysteris tubulum admitteret plane non & a crebriori molimine potius laderetur, circa vesperam tamen calor semper fuit interior ad mediam noctem durans. Adhibuitur pulveres nitrosos cum salibus digestivis, quibus calor mitigatus & scybala cum flatibus multa emotas. Sic decubuit ad duodecimum usque diem, quo tanta anxietas, inquietudo, æstus & virium jactura accidit, ut morti videretur proximus, conquerens maxime de atroci dolore in abdomine, ibi potissimum ubi durities illa consistebat. Igitur ad arcendam funestam inflammationem potio discutiens ex aqua cardui benedicti, cum aceto, rhabarbaro, antimonio diaphoretico & cancrorum lapidibus data, qua aliquoties usurpata, dolore complacati & sudor proleclus. Imposita etiam ad emolliendum tumorem vesica decocto emolliente plena & clysteres aliquot injecti atque retenti. Hinc ingens stercoreum sopia quotidie secessit cum emolumento & successive ad sanitatem factus est transitus.

Epicrisis.

Febri hæc recte dici potest iliaca inflammatoria. In ileo enim confedit obstructio, ab esu spirarum siccarum contracta, quæ dolorificos spasmos non tantum in abdomine, sed ad ipsam etiam vesicam excurrentes fecit, ut urina per totum morbi decursum parca & rubicunda tantum cum dolore secederet. Non tam prompte autem ex tenui hoc intestino materiam tenacem obstruentem evertere licet, quia clysteres eo non pertingunt & neclaxantia sufficiunt,

ciunt, nec non potus diluentes. Hinc morbus diutius protractus. Interea ut intestinorum inflammatio arceretur, data mixtura & injuncta diaphoresis continua. Quia tamen intestinorum inflammatio quam facile recrudescit, hinc suasi demum, ut non modo exacta servaret diætam & ab omnibus constringentibus abstineret, animum tranquillum haberet, nec frigidum, nec calidum potum assumeret, verum etiam ad tempus aliquod mane infusum accommodum theiforme potaret in lecto & sudorem blandum expectaret.

CAPUT XIII.

De Febribus Lentis & Hæcticis.

Theses Pathologicae.

§. I.

*Hæctica
& lenta
quæ di-
cuntur.*

HÆCTICÆ febris apud Hippocratem, Arætaum, veteresque Græcos æque ac Latinos, ipsum Cornelium Celsum, mentio nulla. Neque lentæ febris nomen in primorum Medicinæ parentum monumentis obvium, sed Celsus demum lentarum curationem primus tradidit. Quæ autem postea lentæ & hæcticæ appellatæ, præcis, longæ, tabidæ, marasmi audiunt. Hippocrates in primis lentas febres Sect. 5. aph. 64. vocat febres longas, illique affectos non valde multum febrientes, hæcticam vero sub nomine tabis passim describit. Nostro tempore lentæ & hæcticæ febres dicuntur eæ, quæ diuturnæ sunt & continuo, licet leniori ac remittente, æstu præternaturali, succos corporis consumendo, tabem inferunt viresque debilitant.

§. II.

*Utriusque
differe-
ntia &
sympto-
mata.*

Magna tamen harum est varietas & differentia, ratione vehementium symptomatum & quoque periculi. Strictè nimirum lentæ febres appellantur illæ, quæ mitiora habent symptomata, æstum leniorem, sudorem sub somno largum, pulsum post somnum & ante meridiem naturalem, non tantam ap-

petitum & virium prostrationem, corporisq; ariditatem & urinam liventem, neque etiam tantum periculi. In hæctica autem æstus est continuus, pulsus semper durus, debilis, celer, licet post cibum & vesperi calor, celeritas atque durities incrementum, cutis cum lingua sicca, dura & arida, genæ rubent, totum corpus est imbecillum, flaccidum, somnus reficiens nullus, urina rubicunda, inferius cum sedimento, superius cum cuticula coerulefcente pinguedinosa, corpus contabescit totum, adeo ut ossa ubique prominent. Deinceps eminens est lentarum & hæcticarum differentia respectu utriusque causæ. In illis enim vitium magis in fluidis & incipiente mala dispositione solidæ cuiusdam; in his vero solidæ potius patiuntur, & ipsa jam labes, aut magna corruptela, adit visceris. Hinc lentæ etiam acromoda medicina adhuc possunt abigi earumque causa vinci, sed hæcticæ difficillime, vel plane non sanationem recipiunt. Hæcticæ quippe sunt magis symptomatice & gravioribus ulcerationibus, vomitis, abscessibus & viscerum corruptionibus superveniunt. Unde qui phthisi, abscessu, vomica aut exulceratione pulmonum, mesenterii, renum, uteri, & gravioribus suppurationibus in internis, musculis quoque abdominis latentibus, qui cancro genitalium, mammarum, uteri, item qui cachexia & hydropse, ex induratione, scirrhus, corruptione & putredine hepatis, lineis, omenti, pancreatis & glandularum mesenterii moriuntur, hæctica febre pereunt omnes.

§. III.

Causa caloris continui his in febribus, nulla alia, quam humor quidam corruptus, & putridus. Hic enim temperatæ, & naturali sanguinis & humorum vitalium mixtionis penitus est adversus, eandemque intestino alieno motu turbat, immutat atque dissolvit. Idem hic putris succus intestus plane ac alienus est nervorum fluido nervosique partibus, & sensibiles has atque motrices partes ad intensiorem contractionem, quæ febris essentiam

*Causa
caloris;*

absolvit, exstimulat. Igitur quo uberior & diuturnior putridorum & corruptorum ejusmodi succorum ex viscerum vitio insanabili est proventus, eo vehementior febris eoque graviora symptomata.

§. IV.

Lente
an diu-
lente
carperi

Lente, sive diuturne, miores tamen febres sunt frequentissimæ, neque ulli ætati, aut temperamento, sexui, regioni, aut loco parcent. Origo vero illarum & causa varia est. Sæpiissime ex morbo præcedente & corpus cum viribus nimiam debilitante. Scilicet experientia testimonio in compesto est, qui per contumaces intermittentes, vel continuas, item variolas & morbillos effusiores sanguinis per uterum, anum & nares profuvia; per diuturnum alvi fluxum, simplicem æque ac disentericum, nec non nimiam salivationem, gonorrhœam & fluorem album diuturnum vires perdidere, qui etiam mæore, curis, vigiliis & assiduis lucubrationibus & studiorum intemperantia, nec non per famem, labores graves & continuos, veneris etiam crebrius exercitium, corporis robur attriverunt & exhauserunt, in lentescentes & longas ejusmodi febres delabi facillime. Ratio hujus generationis inproclivi. Corpora his persuncta benignis sanguinis & alibilis humoris succis sufficienti etiam purissimi, & nobilissimi nervorum liquidi copia destituuntur, post morbum autem ciborum impensior succedit appetentia, succi tamen intimæ ingestorum dissolutioni servientes spirituosius, fermentescibiles & salivales, nec non biliosi, a naturali habitu descivere, nec adeo sunt efficaces, vigor quoque, motus peristaltici in ventriculo & canale intestinorum languigidus est, hinc ciborum liberalius ingestorum non exacta perficitur solutio, concoctio atque digestio, sed succus chylosus crassius, rudis minisque subactus elaboratur, ad sanguinis massam truditur & aliena sua natura fluidorum crassin-temperatam & solidiorum æquabilem naturalem motum

turbat atque pervertit.

§. V.

Et supra
pressis
succorum
fluxibus

Deinceps perpetuæ & uberius confirmata observationis est, tabificas ejusmodi febres succedere quâ maxime evacuationibus criticis solennibus deficientibus, aut perperam cohibitis. Nihil certe frequentius, quam ut illis quibus vacuationes acutos morbos & febres solventes, sudor imprimis & aucta perspiratio, interceptæ, vel non sufficienter successerunt, quibus sudor consuetus nocturnus siccatus, quibus fonticuli & ulcera antiqua consolidata, quibus catarrhi aliarque per uterum ceteraque organa defluxiones acres repulsæ, quibus alvi fluxus cohibitus intempellive febribus lentis postea tabescant. Sic enim vitiosi, impuri, inutilis ac superflui humores, cum salute foras excernendi, intus manent vitales temperatos & nutritios succos inquinant, ut omnis horum massa reddatur intemperata, omnesque in corpore motus ac functiones vitium eapiant.

§. VI.

Porro lentarum & hecticarum febriem nidum frequentissime esse in mesenterio, & ratione, & experientia habemus confirmatum. Recte enim jam pridem notavit Fernel & ex eo Senert. in nulla universi corporis parte, tã plurimos, latentes etiam morbos, lentas febres errantes, diarrhœas, choleras, scorbutum, melancholiam, cachexiam, hydropem, intermittentes quoque contumaces, agere sedem, quam in mesenterio. Causa autem magnæ hujus ad morbos concipiendos dispositionis nulla alia, quam quia tardus & impeditus admodum per viscus hoc succorum & sanguinis progressus, stagnationes & stases facillime inducens. Nam vena portæ, pulsu destituta, sanguinem ex mesenterio reducere recipit, ac vice arteriæ suppens, eundem vehit ad hepatis, quod quum lentius fiat, in melaëticis etiam valis ponitur obex, gignuntur stagnationes, infarctus, quin quandoque plane extravasationes. Deinde hæmorrhoidalis vena, ob perpendicu-
larem

Ita
notat
Fernel
&
Senert.
quod
in
mesen-
terio

larem ductum & longius ab exortu remotum ſitum, tarde admodum reducit ſanguinem ad portæ venam, ac facit, ut iſ ſæpius in meſocolo, craſſis inteſtinis, maximeque recto, ſtagnat vaſque cum dolore dilatandat. Ipſo in meſenterio propter nervoſarum & muſculoſarum tunicarum defectum, ſanguinis curſus plane non adjuvatur & urgetur, ſed vaſa potius inter duplicatam cellulofam membranam diſcurrentia, pinguedine teſta, perpetua relaxatione, toni ſunt remiſſioris & facile cedunt ſanguini in iſtis accumulato. Chyloſa etiam lymphæ dum per laſtiſeros ſic dictos canales innumeros, in capillares tubulos circa glandulas fiſſos, impeditius fertur, ac in iſtis glandulis ab exiſſimis venulis recipitur, hiſ in anguſtiis facile hæret, nec ea propter mirum, meſenterii glandulas ſæpe infarciunt, intumefcere, indurari ac in ſcirrhos plane degenerare.

§. VII.

Tropus humorum in eo ſtagnatio cum & impuritate.

Licet autem ipſe hic tardior ſuccorum per meſenterii compagem meatum, hanc corpori præſtet utilitatem, ut humorum & mole & intemperie peccantium excretioni ſerviat, & quidem ſanguinis per hæmorrhoides internas, ac ſeroſarum, mucidarum ac fermentiſcibilem ſordium, per inteſtinorum glandulas innumeras; eandem tamen ob cauſam accidit, ut quævis ſere humorum, tam quoad quantitatem & qualitatem, quam etiam motum vitæ, in meſenterium redundant idque male afficiant. Inprimis plethora nullam partem gravius lædit quam meſenterium, ac nimia diſtentione, valorum tonum & elaterem debilitando, ibi ſtagnat & cum detrimento plus juſto coarceſcitur. Nam quo major in meſenterio ſanguinis ſtagnatio, eo magis increſcit iſtius impuritas; quo major vero ſanguinis & lymphæ ſordities, eo magis functiones in corpore labefactantur, nutritio imminuitur, vires elanguſcunt, inteſtinus in luccis

motus augetur, arteriarum cum corde ad auctiorem & celeriorem motum exſtimulantur & ſic febris accenditur.

§. VIII.

Quæ quum ita ſint, ratio eſt in proclivi, quare ſuppreſſo, aut deficientie mentium in feminis fluxu, notante Hippocrate lib. II. prædict. §. XIII. periculofæ tabidæ, ideſt, heſticæ febres, emergant, choloroſeos, aut febres ictericæ albæ nomine, paſſim obviæ. Quare porro in viris ſubſiſtente, inſufficiente, aut plane præpoſtere cohibito hæmorrhoidum ſtillicidio, juxta eundem Hippocratem Seſſ. VI. aph. XII. tabes, ideſt heſtica, generetur. Cur etiam, ut ſupra jam meminimus, conſtipatis ſalutaribus alvi profluviis, quibus ſæpe acuti morbi finiuntur & quæ crebro critice certis anni temporibus nature beneficio ſuccedunt, tabidæ & periculofæ febres ſubnaſcantur. Neque minus cauſa pateſcit, cur tam pernicioſum & ad chronicas, lentas etiam & heſticas febres ingignendas nihil ſit aptius, quam, ſi quando in corporibus præſertim plethoricis, cacochymicis item & hypochoſtriacis, ubi jam admodum tarda & impedita ſanguinis per meſenterium & connexa vilcera progreſſio, intempeſtively adſtringentibus, etiam ſamigeratiſſimo chinæ cortice ſiſtuntur febres intermittentes, quæ in hiſ ſalutarem ad ſuperfluorum conſumptionem, vaſorum obſtructiones expediendas & liberum ſanguinis progreſſum reddendum habent facultatem quibuſque oppreſſis, infarctus in meſenterii tubulis, oppilationes, humorum ſtagnatio & impuritas increſcunt, ac poſtea liberale chronicis & aliſſidis febribus aliſque morboſis paſſionibus pabulum præbent.

§. IX.

Neque vero tantum ad ſtagnationes & obſtructiones diſpoſitum admodum eſt meſenterium, verum etiam ad ſuppurationes & abſceſſus concipiendos, quibus perpetuo ſere

Aſſumpti præſſi morboſi, diſturbati & ſiſtuntur.

Abſceſſus in meſenterio febris.

accē-

accedit intemperies quædam febrilis. Sunt quidem plures, qui autumant, inflammationes, sine quibus nulla suppuratio, nullusque abscessus fieri potest, in mesenterio non habere locum, quia in eo nec dolor acutus, nec ardor, perpetui inflammationum comites, observentur. Verum essentialis inflammationis ratio non ardore & dolore continetur, sed ita si humoris sanguinei in vas aliis facta, & staseos potius productum est dolor cum ardore, si illa in parte nervosa, exquisitioris sensus consistit. Stases autem & extravasationes humorum cum oriundis inde suppuracionibus, perquam commode fieri possunt in mesenterio, ob decubitus ibi solentem, dum vel ex arteriolarum minimis ramulis sanguis sæpe cum impetu in laterales tubulos, e quorum numero etiam pinguedinosi, urgetur, vel etiam ipsa hæc lateralia vascula ab impetu humorum rumpuntur & contentum liquidum effundunt. Ne dicam, nullibi facilius & commodius pus gigni, quam in partibus pinguedine uberius obfessis, eo quod ipsa pinguedo, motu intestino & putrido humoris extravasati, promptissime in liquamen saniosum convertitur.

§. X.

Eorum signa & causa. Igitur frequentiores, ut vulgo putatur, in mesenterio sunt abscessus, cognoscendi ex febre continua hectica, dolore gravativo & fixo in abdomine & saniosa materię per alvum cum intestinorum dolore & ardore excretionē. Quæ autem ad ingignendos hos faciunt, notavi multa. Observavi frequentius, in plethoricis, plethorico-cachymicis, nec non hypochondriacis, a vehemēti ira præsertim paulo ante, vel post cibum, tanto magis accedente simul refrigeratione, corpus languore fuisse affectum universali & successisse febres tabificas exitiosas. Idem vidi in iis, quæ validioribus pellentibus abortum procurare intenderunt, quando Medici mensium suppressione laborantes cali-

dis & fortioribus emmenagogis, vel purgantibus exceperunt, nec non in viris, quando hæmorrhoidalem fluxum, natura repugante minusque proclivi, aloeticis aliisque calidis pellentibus emovere fuerunt conmissi. Novi etiam, crebrius subortas esse hæc ex abscessu febres, in sanguine & succis plenis, a vehementiori insueta corporis ad validum usque sudorem exercitatione, subsequente postea improvida refrigeratione corporis totius, ac inprimis pedum, quorum ingens cum abdomine consensio.

§. XI.

Nimirum tam valido & vehementi, sive per animi affectus, sive phar- *Genera-
ditio
& de-
cursus.* maca, sive corporis exercitationem, motu, sanguis in minima mesenterii vascula cum impetu urgetur, stagnat ibi, in alienos tubulos vadit, subsistit ibi atque corrumpitur. Hinc prima origo suppuracionis, quæ dein propter motum intestinum latius serpit, vicina arrodit, exedit, ut ex abscessu minori fiat major, anipla cavitas magnumque apostema. Quin materia saniosa corrupta, a venis resorpta & sanguini insinuata, sæpe etiam ad alia emunctoria, glandulas tracheales, nec non renes, fertur. Unde amplo in mesenterio apostemati jungitur sæpe urinæ fluxus purulentus, vel etiam sputum purulentum, integris renibus salvoque pulmone. Quandoque ipsum pus pondere suo per mesenterii poros descendit ad intestina connexa, cavum ipsorum subit sicque alvo expurgatur. Quandoque etiam apostema majus dehiscit tandem, & præcedente horrore, interdum etiam rigore, cum superveniente æstu, perrupto involucre, effunditur. Quod si in loco excretioni minus idoneo contingit, atrocia quasi colica tormina oboriuntur, si in cavum abdominis, interanea quæ tangit, male afficit, rodit & gangrænam ipsam inducit, si vero in intestinorum cavitatem, pus copiosum simul & semel per alvum exit. De qua puris excre-
tio.

tione historias consignarunt *Horstius lib. 14. observ. 25. & 26. Bartholinus Cent. 2. epist. 23. Cent. 6. epist. pag. 490. Cent. 4. hist. pag. 96. nec non Tulpius lib. 2. obs. 36.*

§. XII.

Sympt. mala. Febres autem quæ grandes ejusmodi abscessus in mesenterio eque ac aliis visceribus, hepate, pancreate, renibus, vesica & utero, comitantur & sequuntur, non sunt mites & lenes, sed graves, quæ vires & succos corporis consumunt omnes, hecticæ lethales. Quæ quomodo incipiant, decurant & quibus symptomatibus stipentur, accurate & ex vero prodidit *Hippocrates lib. de intern. affect. pag. 209. febris*, inquiens, *debilis invadere incipit & rigor, & dolent pectora ad dorsum, aliquando etiam tussis premis acuta & expuit salivam multam liquidam & salsam. Et hæc quidem in principio morbi; in progressu vero corpus attenuatur, cruribus exceptis. Hæc enim intumescent & pedes, & ungues contrahuntur, ex humeris autem tenuis & debilis est, & sauces velut lanugine implentur, & velut per arundinem sibilat, & fortiter sitit per totum morbum, & multa impotentia corpus habet. Hic quum sic habuerit, in anno corruptus male perit, verum studium quam maxime adhibere oportet ac reficere.*

§. XIII.

Lenta infantum. Aliud lentæ remittentioris & occultæ febris genus est infantibus familiarissimum. Jungitur cum insigni abdominis tumore, superiorum marcore, tussis sicca, virium prostratione, inappetentia & vago æstu, post cibum sumtum & circa vespertam ingravescente, alvo interdum adstricta, interdum etiam fluxa, alba multa & mucida dimittente. Nascitur hæc febris quandoque a succo chyloso nimis viscido, tenaci, viscosam intestinorum tunicam & minima lacteorum oscula obstruente, quo inflatio intestinorum & chylota diarrhoea inducitur. Nunquam ortum trahit a lymphâ ni-

mis viscida, lenta, quæ glandulas mesenterii farcit, obstruit ac magis magisque accumulata mirum dicitur. Occasionem autem ad gliscientes hæc febres potissimum præbent nimia infantum voracitas, cibi qui chylum reddunt crassum, defectus tenuis potus, corporisque refrigeratio. Quæ vero corripuerunt, diu detinent corpora, nec sicuti omnes, quæ ex obstructione & glandularum nervæ substantiæ nimia expansione oboriuntur febres, periculo carent, sed nisi convenienti medicina occurratur cum vivendi ratione, infantes perimunt, inventis post mortem plerumque glandulis mesenterii ingentis magnitudinis, intestinis inflatis & tumidis ac pulmonibus corruptis.

§. XIV.

Quæ senibus solennis atque fatalis est hectica, græco nomine dicitur *μακροχρόνιος*. In hoc lente attenuatur corpus, appetitus perit, vires sensim consumuntur, ossa carne privantur, ut instar sceleti pelle induti appareant, os siccum est, saliva glutinosa, exterior cutis cortex frigit, riget, arefcit, interiora ardent, pullus durus & frequens est, somnus parvus & non reficiens, spiritus ægre ducitur, vox rauca fit, lingua exsicca & falsa lenta pituita incrassata sæpe, ac omnia hæc sensim sensimque ingravescunt, donec post dimidium circiter anni vitam eripiant ipsam. Generatio senilis hujus hecticæ sic nobis concipienda videtur. Senes ob vitam motus expertem & excretionem in omnibus emundioris, præsertim subcutaneo, languescunt, alvumque tardiorē, omissam etiam ex vano metu haud raro suetam sanguinis missionem, ingentem tubinde sanguinis & impurorum humorum sibi colligunt copiam hac præsentē, tardissima fit succorum per mesenterium, omentum, per hepar quoque, lienem & intestina progressus, vasa farciuntur, obstruuntur, sequuntur indurationes & demum corruptiones, febrium chronica-

nicarum pernicialium genitricis paratissimæ.

§. XV.

*Stilla
flava
chua &
tarsifi-
nalis.*

Demum lenta febris species adhuc superest, parum ab auctoribus notata, quæ nobis stomachica audit & intestinalis. Ortum hæc ducit a tunica rum ventriculi & intestinorum erosione, inducitur vel ab acri biliolo mordaci succo, in ipso corpore genito, vel ab assumptis acrioribus, soliva virtute præditis. Testatur enim experientia, post choleram, vel vehementem iracundiam, item dysentericum morbum, longas sæpe & exitiales succrescere febres. Venena assumpta stomachum cum intestinis corrodere, novit nemo non. De exulcerato stomacho a forti purgante, cum maximo post cibum dolore, testis est *Bartolinus Cent. VI. hist. 21.* Idem faciunt emetici a improvide data, ipsa talia amara purgantia, vel sola liberalius exquisitis sentientibus oblata, vel, uti imprudens quorundam consilium, acidulis indita adhuc & sumta. Sed difficulter hæc febres, quoad suas causas & sedem, dignoscuntur & difficulter etiam sanationem admittunt. Nam læsis arrosisque ex parte intestinorum tunicis, omne quod assumitur, præsertim falsedine, aut acre imbutum, vel etiam mole nimium, eadem male afficit, spasmos, eructationes, tormina facit, alvus interdum laxa, interdum stricta est, corpus simul tabescit, mox horror & rigor, mox æstus, mox frigidus, mox calidus sudor tetet, cum celeri pulsu ipsaque symptomata certis horis periodice redeunt & ingravescent, quin nisi congruis remediis tempestive occurratur, morbus fit longus & capitalis.

§. XVI.

*Signa
febrilis
& mor-
bis can-
sa.*

Ceterum lentæ hæc & tabificæ febres ex longis sunt morbis, qui ægros diu tenent, & pro constitutione corporis laborantis, modo citius, modo ferius finem sortiuntur. Lenta quidem, si tempestive occurratur, medicationem admittit, hectica autem raro &

perfecta plane non. Mortis autem indicium in lethali hectica ferunt, pulsum continuo celerem & debilem ictus, summa appetitus & virium quoque maxima prostratio, ita ut laborantes nec corpus movere, nec in situ erecto permanere possint, facies Hippocratica, urina pauca, rubra, vel oleoginola, sine sibilis emissâ, capillorum deluvium, alvi fluxus, sudor effusus & pedum tumor, quippe quæ de succorum partim consumptione, partim colliquativa dissolutione testimonium præbent. Qui demum moriuntur, magnam & insuperabilem viscerum labem post mortem dissecti exhibent. Quandoque enim adsunt ingentes cum amplis cavitatibus in visceribus abscessus, in pulmone, mesenterio, hepate & pancreate, quandoque etiam in utero, ventriculo, renibus, nec non membranis peritonæi, abscessus deprehenduntur, vel magni tumores scirrhusi, aut ingentis magnitudinis steatomata; quandoque etiam tumores glandularum in mesenterio, vel tubercula & vomica in pulmonibus, hepatis quoque lienis, vel pancreatis scirrhescentiæ, omenti & intestinorum sphacelationes & putrium humorum extravasationes in interaneis offenduntur.

Curatio.

Cum
*Cautelis & Observationibus
Clinicis.*

§. I.

Quum varix tabidarum febrium sint causa, varix sedes, hæc primo omnium recte investigandæ & isdem medicatio accommodanda. Igitur quando ex prava digestionem & indenenatis crudis ac lentis primarum viarum succis, post morbos febres ejusmodi succreuit, cognoscenda ex languore, interno æstu, continua ad sudandum proclivitate, in volis ma-

*Curatio
lenta
ex con-
dita-
bus.*

nuum præſertim ac plantis pedum, eo dirigenda curatio, ut prima regio a ſordibus, febris ſomite, liberetur. Perfici poteſt hoc pro circumſtantiarum ratione leni emetico, quale præbet radix hypæcuanhæ, in pulvere, aut inſuſo data; & teſtatur *Lindannus*, ſe uno vomitorio & hinc cum elixir proprietatis, intra quatuor dies, curalle heſticam. Si autem præſtat materiam vitioſam per os inferius educere ſimulque digeſtioni proſpicere, ex uſu ſunt ſalia ſic diſta neutra, digeſtiva, terra ſcilicet ſoliata tartari, niterum antimoniatum, ſal polychreſium, tartarus vitriolatus, ſolutio oculorum cancri, ſal Scalicenſis, vel ſola, vel cum dimidia parte pulveris rhabarbari electi mixta, parcius, ſed crebrius, cum ſufficienti vehiculo oblata. Eandem blande laxantem ſimulque egregie roborantem virtutem habent pilulæ baſamicæ, a *Beccherio* dictæ, quæ etæ propter utiliter aliquoties, ſed minori doſi, deglutientiæ. Expurgato autem alimentari canali, ſubjungenda poſtea analeptica & ſtomachica, inter quæ præ reliquis commendamus eſſentiam chaccarillæ & gentianæ rubræ, item elixir noſtrum ſtomachale, cum ſpiritu ſalis, aut nitri dulci, paulo ante cibum quotidie ſumenda, non neglecto commodo corporis motu & ſalubri potu, præcipue harum febrium præſidio.

§. II.

Paſſ
ma. bei
& ſi.
brei ſap.
ſiſti.

Eadem hæc medendi methodus æprimè eſt accommodata in principio illarum gliſcentium febrium, quæ poſt intempellive oppreſſas intermittentes, aut ſuffocatas præpoſtere harum recidivas obrepunt. Si autem his nolit diſcedere lenta febris, optimum eſt conſilium ut iſta prior febris reſuſcitetur, tanto magis ſi ſuſpicio eſt inſarctus viſcerum & meſenterii, ut in cachecticis & hypocondriacis. Priſcæ jam hæc ſunt *Ceſii* methodus, quam *lib. 3. cap. 9.* deſcribit: in hoc caſu cura Medici eſſe debet, ut morbum muſet. Fortaſſe enim curationi oportet.

nior fiet. Sæpe igitur ex aqua frigida, cui oleum ſit adjectum, corpus ejus petraſtandum eſt, quoniam interdum ſic evenit, ut horror oriatur & fiat initium quoddam novi motus. At, pergit, ſi diu frigus eſt, & torpor, & jaſtatio corporis, non alienum eſt, in ipſa febre dare muſi, tres aut quatuor cyathos, vel cum cibo vinum bene dilutum. Intenditur enim ſæpe ex eo febris, & major ortus calor, ſimul & priora tollit mala, & ſpem remiſſionis, inque ea curationis, oſtendit. Sed, concludit, eſt circumſpecti hominis, & novare interdum, & augere morbum, & febres accendere, quia curationem, ubi id, quod eſt, non recipit, poteſt recipere id, quod ſuſcitatum eſt. Nam ſicuti auctior languinis circulus in intermittente ſæpius optima eſt medicina cauſæ, quæ febre meſticit: ſic etiam lenta febris cauſam, quæ frequentiffime latibalis partium ſolidarum, glandulis maxime & vâſis meſaracis altius inſixa eſt, expedit ac tollit. Hinc ſi intermittentibus, præſertim quotidianæ ſuccedit lenta febris, intermittens mox revocata, quod aliquoties a vento boreali, alſpero, lumbis liberius admiſſo, accidiffe novi, calor intenſior redditus, adhibitis ſimul congruis incidentibus & temperantibus remediis, morbum cum tempore ex voto ſolvit.

§. III.

Quando in plethorico-cacochymicis, cachecticis & ſcorbuticis, a menſium, vel hæmorrhoidum obſtuctiõne, nimia voracitate, mala diæta, potuum ſpirituſorum abuſu corporique refrigeratione lientelcenes hæc febres oboriuntur, alia medendi via ineunda & uſurpanda ea, quæ viſcera ſanguinea, hepar, lien, meſenterium, vaſa & glandulas ab obſtuctione liberant & expeditum ſanguinis & humorum per abdominis, & maxime meſenterii vaſa, commocant præcurant. Hunc in finem ſpectat virtutis aquarum mineralium, tam acidularum, quam thermalium, uſus.

En vi-
ti, hy-
po ſor-
diorum.

usus. Ipse ego longo usu & experientia edoctus scribo, quod ad eradicandos ejusmodi lentos morbos, non certius deprehenderim auxilium, fontibus medicatis, & idem proprio exemplo confirmat *Thonerus observat. pag. 173.* Præ reliquis autem hoc nomine salubritatis laudem ferunt, ex thermis Emsenses & Wisbadenses, ex acidulis Schwalbacenses & Selteranæ. Opus tamen est ut debito ordine, tempore ac dosi usurpentur, junctis simul adoneis remediis, quæ digestionem juvant, spurcis corporis succis temperatam balsamicam indolem reddunt & sordium & corpore egressum secundant. Ubi autem salubrium harum aquarum copia non datur, surroganda alia similis virtutis præstidia. Ego quidem loco illarum sæpe cum fructu usus sum decocto ex junculo carnis vitulinæ tenui, cum radice dictio rei, feniculi, asparagi, graminis, taraxaci & scorzonæræ, ita quidem, ut quotidie epus mensuram, per aliquot hebdomades bibere jussissem, & ante potum assumere medicamentum martiale probe elaboratum, cujus generis suggerit tinctura martialis, cum succo pomorum Borsdorffianorum, cydoniorum, nec non aurantiorum, item tinctura martis *Zwelferi*, ex vitriolo martis & terra foliata tartari cum spiritu vini extracta, nec non tinctura florum salis ammoniaci martialium, qui cum hæmatite parantur, si cum spiritu vini purissimo, vel melius corticibus aurantiorum imbuto, in tincturam aurei coloris, saporis gratissimi, virtutis præstantissimæ extrahantur. Sed necessarium est, ut tum sub horum, tum aquarum medicatarum usu, exquisita vivendi ratio & salubris dieta accedat, simulque corporis motus imperetur.

§. IV.

Quæ ab intestinorum & ventriculi erosione accidit febris lenta tabescens, omnia acra, salsa, acida, stimulantia, seu venenum experitur, ipsum

Rhenanum vinum propter acorem non ferta, dulcia etiam & fermentescibilia, nec non omnes difficilioris solutionis cibi, eandem exacerbant. Curatio vero difficillima est, nec alia poscit, quam demulcentia & roborantia. Ego aliquoties decoctum lactis cum ligno lassasras & cascariillæ cortice, aut floribus chamomillæ & summitatibus millefolii, quotidie ad mensuram potum profecisse novi. Tum quoque radices althææ & juscule cum oryza & lacte decocta proficiunt, tragacantha etiam cum aqua menthæ soluta. Conducunt præterea clysteres ex lacte, cum vitello ovi, terebinthina & melle, aut alii emollientes cum sirupo de althæa *Fernelii*. Et quando spasmi simul in abdomine urgent, egregie eosdem demulcent, pilulæ nobis institutæ, antispasmodicæ, ex extracto chamomillæ, millefolii, oleo nucis, extracto croci & castorei.

§. V.

Porro gliscens illa & tabifica febris, quæ oritur in iis, qui diuturno animi affectu, mœrore, cura, nimio labore, vigilia, inedia, crebro & intempestivo veneris exercitio, a nimia salivatione, a fluore albo & gonorrhœa diuturna, ab effusiori alvi profusio, lactatione nimia, ulceribus multum purulentæ materiæ plorantibus, & vires & roridos succos perdidit, omnia sanguinem commoventia & alvum stimulantia, motum etiam corporis impensiores, alimenta quoque gravis materiæ, nimiumque, ut ita dicam, substantifica, interdicit, & poscit potius animi corporisque quietem, alimenta & medicamenta temperatiora, quæ acrimoniam demulcent, calorem restringunt, blande nutriunt & vires labascentes resocillant. Horum in numero sunt emulsiones ex amygdalis dulcibus, pineis, feminibus quatuor frigidis majoribus, cum decocto cornu cervi, aqua rosarum & cinnamomi cydoniata confectæ, lac asinum & mu-

A Jern
corum
& vi
rum
desit

Ab erod
fione
ventric
uli &
intest
inam.

& muliebri solum, aut caprillum, vel vaccinum decoctum, cum succo cancrorum fluviatili, ius pulli cum prifana mixtum, prifana decocta cum caneris fluviatilibus, vel etiam testudinibus numerosis contulis, ex commendatione potissimum *Amati Lasfrani Cent. 2. curat. 53.* qui curavit hecticum per pullos gallinaceorum testudinibus nemoralibus saginatorum usum & lactis asiniui potum. Sunt qui ostreas commendant, si stomachus fert, & confirmat hoc notabili exemplo viginti annorum ex pulmonum labe hectica, *Lindanus, supra Hartmannum*, quæ largo & diuturno ostrearum elu, tam perfecte convalescit, ut postea diu supervixerit & octo liberos peperit. Vinum non nisi modice concedatur, & hoc quidem Nectarinum aut Mosellanum, lympharum. Accedit quoque motio corporis lenis, per gestationes & deambulationem lentam.

§. VI.

Arant.
brant.
huius
ph.
rino
sa-
rum
a-
bus.

Quando harum febrium origo est a nimio abusu liquorum inebriantium, vini, spiritus vini, aquarum sic distillatarum vitæ, vini adusti, cerevisiæ quoque spirituosioris, cum corporis contabescencia; tunc pariter vitentur omnia calefacientia, spirituosia, anaesthetica, incidentia pituitam, & stomachica, cum cerevisiæ potu, sed usurpetur loco potus decoctum avenaceum, methodo *Loweriana* paratum, ex avena, radice cichorei, floribus papaveris rhodæis & pauxillo nitri antimoniatum. Tum quoque utile ferum lactis, cum pauxillo nitri; item lac ebutyratum, quibus multum tribuunt *Piens de febb. part. 2. pag. 61.* & *Barbatus de sangu. & sero pag. 110.* His etiam conducunt prifanæ cum hordeo & cichoreo, & affirmat *Boerellus Cent. IV. obs. 89.* multos hecticos, tantum non desperatos, solo frequenti hordeatorum usu, fuisse restitutos. Neque minus locum habere possunt emulsiones dilutiores, ægelatinosa, cum succo citri condita.

§. VII.

Si, uti frequentius incidit, harum febrium origo in feminis est a subita mensium suppressione, per potum frigidum, refrigerationem, aut terrorem, occyffime vena pedis aperienda & decoctum quoddam resolvens, ex radice cichorei, herba sonchi, floribus bellidis minoris & sambuci propinandum, & omittenda omnia fortiora emmenagoga. Quod si autem prognata ab hac causa lenta vel hectica febris, diu jam corpus tabe & fervore afflixit, neutiquam suadenda, sed potius interdicens est sanguinis missio, quia vires nimium debilitat. Ubi etiam a partus tempore menses plane subliterunt & vera jam adest hectica, cum atrophia, tussi, diarrhoea, pectoris difficultate, universali corporis languore & calore lento consumente, non de remediis menses pellentibus cogitandum, sed symptomata contrarium potius indicant. Idem tenendum de illa tabifica debilitante febre, quæ a fluxu hæmorrhoidali retento, aut obstrueto, ortum ducit. Tum quippe, si vires & succi jam consumpti, imprudens plane est molimen, ad emovendum fluxum evacuantibus & pellentibus aloeticis, aut sanguinis missione in pede uri. Observavi enim sanguinem valde fluidum & coccinei coloris fuisse evocatum, sed paullo post febrem accensam, vires prostratas, somnum turbatum & citius, quam quidem fieri potuisset, ad lethalem eventum morbum promotum.

Ab hoc
tempore
mensis

Et hæc
morbus
dæ facit
cassa

§. VIII.

Quæ senibus solennis hectica, marasmus dicta, melius avertitur, quam curatur. Quum vero attenta observatione constet, senes duplici ex causa tabifica febri implicari, scilicet, vel ex plethora, sive potius sanguine & crasso, & copioso, abdominis viscera ipsamque mesenterium infarciens & obstruente, vel ex cacochymia, si copia feri impuri salii, ob insufficientem ipsius, maxime per cutem,

Maras-
mi sen-
illis
tralla-
tis

tem, excretionem, ad binas has causas dirigenda utique cura præservatoria. Quod si itaque senex vitæ quietæ & sedentariæ addictus, appetitu tamen ciborum adhuc valens, omiſſa, vel plane neglecta fuerit alias sanguinis missione, vel emanente etiam spontanea sanguinis excretionem, & metus est, ne incurrat in lentum, continuum, debilitantem & tabeticiem calorem; id quam maxime agendum Medico, ut sanguinis plenitudinem, tempeſtiva venæſectione minuatur, diluentes ſalubres potus largius bibere ſuadeat, abſtinentiam a cibis nimium nutrientibus ac convenientem corporis motum ſerio injungat. Si vero ſenem ſucci impuris & a blanda naturali indole alienis particulis ſcatent; nihil aliud agendum, quæ ut per clementiſſima laxantia, rhabarbarina, mannata & paſſulata, ſordes, ſpurcitium humorum ſoventes, evocentur & temperati roſcidi ſucci ruſus ingenerentur, per ulum gelatinarum & lacticinia, maximeque aſinum lac, quod utique ſenili ætati, obdeuſcentem, aperientem & leniter evacuantem facultatem, eſt ſaluberrimum.

§. IX.

Tabli
Infan-
tum mor-
dicato.

Quæ infantili ac puerili ætati infeſta eſt ac ſuneſta lenteſcens febris, relinquitur potiſſimum poſt variolas & morbillos, ventre ſimul tumefacto, ſuperioribus autem penitus contabefcentibus & in diſſectis eadem defunctis, meſenterium plerumque tumoribus duris, ſcirrhosis & ſteatomatibus, præſertim circa venas quæ ad portam excurrunt, & pulmones tuberculis ac vomices conſpiciuntur obſeſſi. In hac conſultius etiam mali inſultum avertere, quam præſens abigere, quod nunquam non irritum eſſe ſolet atque fruſtraneum. Quæ autem tabes in infantibus ortum trahit ex nimia voracitate, ſive addiphagia & refrigeratione corporis, medicationem admittit. Ego quidem non certius in hac novi auxilium, quam ex-

terne uſum balneorum aquæ dulcis, temperatorum aliquandiu continuatum, & interne, ad expediendas obſtructiones glandularum, venarum meſeraicarum & lactearum, crebriorem, ſed parciorem uſum liquoris ſalini aperitivi, ex ſale tartari, nitro, arcano duplicato, æquali pondere mixtis, & addita dimidia parte ſalis ammoniaci, cereviſiæ potandæ inſpillati.

§. X.

In omni autem heclica haud poſſibile eſt eo tendit indicatio, ut roſcidum illud humidum, quod calor continuus non modo ex ſanguine, ſed etiam ex tubulis ſolidis, & una cum hoc ipſam tandem carnem atque pinguedinem abſumit, reſarciatur. Huic ſcopo quam maxime ſatiſfaciunt, alimenta medicinali ſimul virtute inſtructa, inter quæ palmam fert lac ipſum. Nam priſcum eſt Hippocratis Sect. 5. aph. 64. præceptum: *conuenit lac exhibere tabeſcentibus, non valde multum febrilibus & in febribus longis, & debilibus, & præter rationem conſumptis*. Optimum humanum, quod promptius conſumtum reſtituit humidum & calorem. extinguit, idque ex mammillis ſuctum, ne ab aere vitietur, quo heclicam curatam eſſe, fidem facit *Foreſtus lib. 5. obſ. 10.* Aſinum minus quidem nutrit, ſed magis refrigerat, calorem temperat, abſtergit & aperit, reſultque præſtabilem facultatem laudat mirifice *Ballonius lib. 1. pag. 236.* integro conſilio pro illuſtri Principe, qui pronus erat ad tabem. *Cardanus fol. 323.* dubium non eſt, ait, *quin tota ſanitas tabidi conſiſtat in adhibitione lactis aſinini*. Et *Arætuſ lib. 2. de cur. acut. tabis* curam ita inſtituere ſuadet: *ſi quis in tabem prolabitur, tunc terendum tempus non eſt quiete & viſtu tenui, ſed ager ad motionem traducendus, per geſtationes, frictions & lavacra, quo vitæ reſiduum a morte vindicetur, augeatur & recreetur*. Proſpinandum vero etiam eſt lac, maxime

xime mulieris, qua proxime peperit, puerumque nutrit. Hi namque alimen-
to, ut nuper in lucem editi pueri, egent.
Si lactis humani copia non datur, asina,
que non pridem peperit, lac accipito.
Tenne est & fluxile huiusmodi lac.
Efficacius nutrit caprillum & vacci-
num, sed gravius est multumque ca-
seose substantie habet, ideoque ne
ventriculum male afficiat, corrigend-
um.

§. XI.

*Qua me-
thodo sit
usurpan-
dam.* Mihi prae reliquis placuit Hippocrati
lacte utendi methodus, quam de
intern. affect. pag. 209. sic tradidit:
dandum est & lac asininum coctum ad
suppurationem, bibat etiam crudum
lac bubulum, tertia aqua melle par-
tem admixtum, per 45. dies, admixto
etiam origano. Recte enim gravis hic
auctor passim ad lenem purgationem
commendat lac asininum coctum,
quia sal ipsi inest dulce instar sacchari,
abstergens leniter & laxans, quod co-
ctione diffilato humido, concentra-
tur magis. Origanum autem ad adjicere
praecepit procul dubio ad roborandum
stomachum & genus nervosum debi-
litarum. Ego, si lac asininum haberi
nequit, ita lactis curam adornare so-
leo, ut prae cipiam primum, per duos
vel tres dies mane potare lac, e vaccis
herbis recentibus & appropriatis pallis
multum, ad libram unam, in qua
uncia mannae, aut sacchari rosati,
vel conservae rosarum dissoluta. Deim
mensuram solius lactis quotidie bibe-
re praecipio, addendo sacchari unciam
dimidiam & nitri drachmam dimi-
diam. Pro circumstantiarum ratione,
praesertim ubi suspicio labis in melen-
terio, aut exulcerationis in viscere
interno, lacti confuso ad dimidias,
vel tertias, aquam, aut puram son-
tanam, aut longe melius Selteranam
mineralem. Hac vero deficiente, a-
quam communem infundere suadeo
cum veronica, soncho, pulmonaria,
hepatica, musco pulmonario, tulli-
agine, hedera terrestris, scolopendrio,
capillis veneris, floribus hyperici &

Tom. IV.

rosarum, & infusum hoc cum tan-
tundem lactis, vel caprilli, vel bu-
buli calide bibere, adjecto saccharo,
& pro meliori absterfione, aliquot
guttis olei tartari per deliquium. Cura
haec minimum per sex hebdomades
continuanda, ac interea vitanda om-
nia quae stomachum gravant, debili-
tant, & lac coagulant. Vinum quo-
que ex toto circumcidendum, & non
aliud ad stomachum fovendum concen-
dendum, quam parcum Hungaricam
fovendum, aut mulsam ex melle Bo-
russico confectam.

§. XII.

Antequam tamen cura lactis insti-
tuatur, videndum est, an ventri-
culus illud ferre possit. Sunt enim
nonnulli, qui lac natura penitus aver-
santur. Notavi etiam, quod qui dix-
te vinosis dediti, cerevitiis largius
potant, lac commodè ferre nequeant.
Neque accomodum est hypochon-
driacis, neque si febris vehementissi-
ma & cephalalgia juncta. Si stom-
achus languidus & obstructa melsi-
riaca vasa, corrumpitur, facile in vappam
abit magnaue creat incommoda.
Videndum igitur, ne in ventriculo
desideat, ad quod averendum, Ga-
lenus lib. 10. simpl. medic. praecipit,
ut coquatur & calybs ignitus, aut si-
lices candentes, injiciantur. Tutissi-
mum autem lac asininum, sero plus
redundans, minusque caseose sub-
stantie habens, quod etiam Galenus
in hectica praefert & cujus saluberrimam
virtutem peculiari disertatione,
de mirabili lactis asinini usu in
medendo excussit. Quod si tamen asi-
nini lactis copia non est, substitui po-
test serum lactis dulce, methodo a
nobis descripta in disertatione de feri
lactis virtute longe saluberrima para-
tum. Sunt etiam, qui lactis serum in
B. M. destillant & proleclam destilla-
tione aquam mirifice dilaudant, tam
potam, quam loco vehiculi assumen-
dorum medicamentorum.

V

§. XIII.

Ad 14.
gentia
& la 1.
et ro-
boran-
tia pro-
funt.

§. XIII.

Porro in hisce suspectis febribus providendum, ut crasis & mixtio ipsius sanguinis, ab intima dissolutione & colliquatione elementorum, quam continuus calor minatur, vindicetur & æquilibrium inter calidum & humidum conservetur. Hunc in finem salubria, a Medicis passim laudata leniora adstringentia & roborantia. Celebres hoc nomine tincturæ, sive potius solutiones coralliorum, aut matris perlarum, cum acido subtili & naturæ amico, uti est succus citri, berberum, aurantiorum, vel pomorum Chinenisium. Utilis quoque tinctura rosarum, cum aqua rosarum & phlegmate vitrioli parata. Quæ leniter adstringunt & roborant, sunt species de hyacintho, quæ cum aliquot granis coralliorum & nitri, colliquativos sudores egregie compescunt. Magnæ etiam virtutis elixir nostrum balsamicum temperatum, ex gummatibus resinosis temperatis & extractis, sine vini spiritu paratum. Nec omittendus chaecarillæ & ipse quoque china cortex, si cum sirupo acetositate citri, aut nucis Indicæ, adjecto nitro, in electuarii formam redigitur. Proficit etiam bolus rubra fabrilis, cum conserva, vel julepo rosarum subacta. Hæc enim omnia ad levandas ejusmodi lentas febres, si prius humorum & viarum vitio prospectum, eximie virtutis, eorumque rectus usus merito commendandus. Quin novi, plures, & hecticos, & phthisicos, his diu fuisse servatos.

§. XIV.

Quæ autem a Chymiatris ad hecticum calorem & adversus sudores passim laudantur saturnina, encomia minus sistent, sed propter metallicam, adstrictivam, nervis inimicam virtutem, tono ventriculi & intestinorum sunt contraria & certius ac plus nocent, quam profunt. Hinc rejiciendum saturni saccharum, & quæ præ omnibus celebratur, parata ex hoc antiphthisica tinctura Gram-

Non sa-
turmina
metalli-
tica.

mani. Antihæcicum vero Poterii, si rite ex stanno-puro, nitro & antimonio paratur & cum emulsionibus datur, non tam noxium est, ut quidam putant, sed ob blandam roborantem diaphoreticam virtutem, utile omnino. Neque enim stannum, propter blandam quod foret sulphur, nervis est inimicum, nec adstrictivum, uti quidem plumbum. Gravis de salutari facultate antihæctici hujus testis est Muraltus disertis verbis in M. N. C. Dec. 2. An. 1. obs. 109. ita scribens: *diaphoreticum joviale, sive antihæcicum Poterii, ad demulcendam acritudinem humorum matricem, & nervos irritantium, mirum quantum valet. Idem iterum eorum corroborat, sæpe ex emaciatis & debilibus, quadratos & robustos facit.*

§. XV.

Balneorum in hecticis & lentis frequens, præsertim apud Veteres, commendatio. Sennertus ex Galeo methodum ipsam utendi pluribus exhibet. Instat omnium vero de eorum vario usu locus est Alpini, de Med. method. lib. 6. dignus, qui totus huc transferibatur. De externis, scribit, medicamentis balnea conveniunt, ex aqua dulci, aut ex aqua alterata althea, malva, violis & aliis similibus. In Ægypto ex lacte asinino & camellino, vel equino, balnea tepida instituunt pro Magnatibus. Epithemata eisdem atque inunctiones commendantur. Ex balneis tepida conveniunt atque frigida. Illa humectant solidas partes; fuliginos, sanantque excrementa digerunt corpusque recte transpirabile reddunt, & remissa caliditate, etiam calorem hebetant. Hæc refrigerant, eum demittunt, virtutem, calorem augendo, roborant. Sed non in carnibus corporibus & valde prælongidis, utrum erit, uti admodum frigidis balneis, quando medium hæc calorem augebunt, sed quinimo prælongidum extinguunt. In robustis vero erant utilissima. Robustis bis in die, scilicet matutinis & vespertinis, ante cibum, hisse

Balnea-
rum usus
atque
utilitas

hisse balneis utentur, semel vero debiles. Nonnulli non vehementer frigida balnea, sed lenissima frigiditatis, utiliora, & magis tuta esse volunt. Ideoque primum agrotos in balneum temperate calidum ducunt & mox in leviter frigidum, ita ut tepidum potius sit, sive leviusculo frigidum. Aegyptii & Arabes uti solent balneis ex aqua Nili fluminis, ex lacte camelino, vel equino, asinino, vel caprino; item thoran, hepatis, ventriculo, renibus, ex lacte, oleo violato rosatoque tepido, aut ex succo lactucae, junci, endivia, portulacae, polygoni, lenticula palustris, nenupharis & similibus, cum modico lactis & croci, ad penetrationem, admoveant epibemata. Sed tenendum omnino in genere de balneis: eadem commodum habere locum in principio morbi & quando a viribus fractis pender, nec non in lenta infantum febre, quia emolliunt, demulcent, rigidas fibras laxant & simul humectant, nihil autem proficiunt in progressu morbi, sique putredo, abscessus & exulceratio interna jam praesto sunt.

§. XVI.

Ex praecipuis veteres & molestas has febres ex pugnandas praesidiis, est motus corporalis exercitatio. Veteres jam Hippocrates & Aretaeus, in tabe curanda mirifice commendarunt varia motuum genera, deambulationem, vecturam, gestationem, peregrinationem & navigationem, quin Hippocrates lib. de intern. affect. §. 34. pag. 238. praecipit: si quis validus fuerit, pertriginta dies ad ligna secanda ablegetur, & summis humeris luesatur, & interdum deambulet, & vespere dormiat. Sed saluberrima & accommodatissima motus species equitatio, aut vectura in cueru, quibus, perpetua corporis succussatione, sanguinis progressus per mesenterium egregie adjuvatur. Multi in primis sunt in laudanda equitationis utilitate celeberrimi Angli, Sydenham & Morton. Ille quidem opp. pag. 324. & 781. non vetatur affirmare, equitationem esse ap-

plicata & phthisi specificum sine pari, eoque certius, neque neque mercurius in lue venerea, neque cortex Peruvianus in febribus intermittensibus, efficacius aut certius. Et Morton exercit. de phthisi pag. 26. ita graphice differit: nullum magis conveniens remedium, quam quotidiana ad moderatos usque sudores protracta equitatio est, in febribus lentis, hecticis, ex visio maxime ventriculi, ex perversa sorte febrium intermittens in translatione, nimio intertempestivoque segnitium, praecipitium & adstringentium abusu, frigidum potu calenti corpori supersuso &c. quatum praternaturalis afflus, corporis laudabiles succos depascit, ex ventriculi, & intestinorum saburra acida lenta simul & viscida, meatus obstruente praternaturali, utpote qua viscosus lentor, sive effusus chylus, qui vasa & habitum corporis jam infectis, aequabili succussione discontinuatur, excernitur, ut appetitus iterum restituatur, novus chylus laudabilis & copiosior elaboretur. Expediit tamen inquirere, in lentis autem & frequentem apprimere utilem esse, in hecticis vero stricte sic dictis moderatior sit.

§. XVII.

Tandem, quicquid in lentis his & tabidis praestandum, id mature faciendum omne. Neglecta enim hac opportunitate, accedente medentis, vel laborantis errore & morbo diutius protracto, irrita prorsus atque frustranea est medicatio, & sere semper in hecticam transitus fit letibalem. Qui autem his febribus jam detinentur, autumno semper pejus habent, ob languidiorem naturam in aëribus secretoriis & depuratoris virtutem. Quin, quia circa equinoctia ordinario subit infalubres sunt aeris & coeli mutationes, plerumque tum non modo gravius agrotant; sed & decedunt hectici incurabiles. Igitur necessarium est, ut circa haec tempora exactam victus servent rationem, animum tranquillum habeant, aeris in-

V. 2. jurias.

 Motus
corporalis
exercitatio.

 Mature
subven-
iendum

jurias vitent & a Medico quoque conſilium petant.

Enarrationes morborum.

OBSERVATIO I.

*Lenta
febris in
bibulo
enata
repetens
in phthi-
ſi tran-
ſiſſe le-
thale.*

Vir quadragenario major, phlegmatico-languineus, a multis jam annis computationibus in ſeram ulque neſtem indulſerat, modo cereviſam, modo vinum, modo vini ſpiritum bibens, parum vero appetens. A duobus autem menſibus valida affeſus erat typhi, ſomnum omnem arcente, cum intenſo aſtu velperi ingroveſcente, agra ſpiratione, virium deſeſione & corporis conſumtione, nec non copioſo per tuſſim muci ſecreatu. Meum per literas exquirebat conſilium, ſed nolui primum manum admovere, uti non facile ſoleo in longis ejuſmodi & deſperatis morbis & qui jam varia Medicorum artiſicia experti. Quum autem intercederet vir honoratus, mihi amiſſiſſimus, ſuaſi, ut biberet cereviſiam medicatam hanc: recipe herbae hepatica pulmonariae, hederæ terreſtris, ſcabioſæ, cardui benedicti, veronicae, agrimoniae, tuſſilaginis, muſci pulmonarii, ſtorum hyperici ana manipulos duos, rhæbarbari uncias duas. M. conc. indantur ſacculo & ad fermentationem ſuſpendantur in quinquaginta menſuris cereviſiæ recentis. Exhibui quoque pulverem ex matre perlarum, antihecticæ Poterii, lapidibus cancrorum & nitro, cum emulſione diſſultiori ex amygdalis & pincis. Dedi porro conſilium, ut largiter forbillaret juſcula tenuia, ex earne vitulina, cum radice ſcorzonerae & cichorei decocta. His per aliquot hebdomades uſurpatis, nuntiavit mihi, egregium acceſſiſſe levamen. Hinc luaſi, ut uſui inſiſteret adhuc per menſem, quo etiam cum periculoſo morbo in gratiam rediit. Sed quum ſuetum vitæ genus bibulum nihiſoſecius ſeclaretur, multiſque do-

meſſicis curis afficeretur, anno circumacſto, poſt gravem iram incidit in hymoptyſin, quam ſequuta phthiſis heſtica tandemque mors.

Epicriſis.

Qui ex nimio potu ſibi phthiſicums & heſticum morbum contraxerunt, omne lactis genus ſaſtidiunt. Hinc in noſtro conceſſi quidem cereviſiam, ſed medicatam, per herbas leniter roborantes, baſſamicas, conſolidantes & ſanguinem purificantes. Hac igitur labes viſcerum, maximeque pulmonum atonia, ſublata. Saepe enim heſticum hoc malum in principio a ſola atonia pendet, ſub qua, & ſecretiones, & excretiones, riſe ſuccedere nequeunt, impuritatibus, largius ab ejuſmodi bibulis heroibus coſeclatarum. Et profeſſo ego teſtari poſſum quod decocta ejuſmodi ſpecierum, ex aqua, vel cereviſia, addito quandoque melle, in chronicis ejuſmodi lentis febribus præſtiterint mira, ſi modo aliquandiu continuata, quin longe plus, quam pretioſa, ſingulari arte & labore conſecta. Sed promptus omnino mali recuſus, niſi exactæ vitæ viſtuſque ratione, arceatur & viſcerum imbecillitas penitus emendetur.

OBSERVATIO II.

Juvenis literarum ſtudioſiſſimus, ob teneram a natiuitate corporis conſtitutionem, in catarrhofas deſluxiones, diarrhoeas, tuſſes, phthiſin etiam pronus, animo quoque admodum ſenſibilis, tempore vernali afficiebatur tuſſi ſerina, tum epidemia, primum ſicca, dein humida, cum interno aſtu, intercurrente horripilatione & accedente virium, ob ſomni deſectum, proſtratione. Dabantur leniora laxantia, mannata, rhubarbarina, linctus peſtorales, pulveres item & elixiria peſtoralia, ſed ſine ſingulari levamine. Exactis ſic ſex & pluribus

*Heſtica
phthiſis
enata
in
phthiſi
tranſiſſe
lethale.*

ribus hebdomadibus, hectica innu-
nere viſa; hinc ſuaſi priſtanæ, ex ra-
ſura cornu cervi, radice ſcorzonæræ,
hordeo mundo ac ſemine ſorniculi,
cum æquali parte lactis bubuli, po-
tum quotidie ad menſuram, ita, ut
mane dimidiam & pomeridie iterum
dimidiam biberet. Sed æger, quo
plus, eo melius, putans, quotidie vel
duas menſuras ingurgitavit, ventri-
culo tamen firmo adhuc, haud male.
Sumſit quoque ſubinde pulverem ex
ſpermate ceti, lapidibus cancrorum,
floribus ſulphuris, ſaccharo & pauxil-
lo nitri. His paucis & euporiſtis tan-
tum proſectum, ut notabile paulo
poſt ſentiret auxilium, ſenſim poſtea
ſymptomata diſceſſerunt omnia, tuſſis
placata, æſtus reſſiſtus & appetitus
cum ſomno rediit.

Epicriſis.

Non penitus, ſicut in hydropico,
ſic etiam in hectico malo, deſperan-
dum eſt, ſi vitium fluidarum nondum
tranſiit in labem & corruptionem
iſporum viſcerum, inflammationem
ſcilicet, ulcerationem, aut ſcirrhum.
Felix igitur eſt Medicus, qui hæc be-
ne cognoviſſet. Sic enim curationem
bonis avibus ſuſcipere poteſt, quæ, ſi
ſeliciter cedit, ſamam & gloriam
inde reportat. Magna adverſus diſſi-
ciles & longos morbos facultas in ejus-
modi temperatis, euporiſtis domeſticis,
diluſcentibus & humectantibus
remediis, quin longe præſtabilior,
quam in pharmaceuticis cunctis. Me-
dici in eo plerumque delinquant,
quod ſi tuſſis humida valida adeit,
phthiſin eſſe putant, eaque propter
pectoralia multa adhibent, quam
tamen ſæpe ſola humorum acrimonia
horumque ad pulmones remiſſos de-
cubitus, cauſa ſit tuſſis vehementioris
cum ſecreſu copioſo, & dulcia pin-
guia relaxantia ob id plus noceant,
quam proſint. Lactis autem cum aqua
diu continuato uſu veteres jam, *Hip-
pocrates & Aretæus*, tabem perſana-
runt. Extrat quoque in *M. N. C. Dec.*
2. An. 9. obſ. 189. de viro hectico de-
Tom. IV.

ſperato viſo, ſolo potu aquæ frigide
curato obſervatio *Burgi*, qui B. pa-
rentis mei anno 1664. fuit diſcipulus,
iſſusque effigiem, clavi pharmaceu-
ticæ præfixam, carmine decoravit.

OBSERVATIO III.

Miles quidam, facie lividus, cor-
pore macilentus & languidus, pulſum
tamen celerem cum quadam duritie
exhibens, conquirebatur de alvi flu-
xu per tres continuos menſes iſpum
adeo detinente, ut quotidie, octies,
vel decies, deſidere cogeretur, ſece-
dentibus nonnunquam, ut naturali-
ter fieri ſolet, excrementis, nonnun-
quam vero ſaniſſa, nonnunquam
ſanguinolenta materia, ſine ſcybalis,
appetentia ciborum ſimul imminuta
ſaucibusque aridis. Inquirenti in tam
chronici mali cauſam, reſpondit: ſe
graviter aliquando in ſinitro dorſi &
thoracis latere verberibus eſſe percuf-
ſum, ut locus etiam ſugillatus com-
paruit & dolor ſucceſſerit impenſus,
præterlapſis autem aliquot diebus,
doluiſſe hypochondrium ſiniſtrum ibi-
que ſupra os ilei protuberante tumo-
re, aliquot hebdomades ſubſiſten-
tem, donec abortis in ventre tormi-
nibus, alvus ſponte fuerit ſoluta, mul-
taque ſaniſſa, foetida, atro etiam
ſanguine tincta, copioſis ſecceſſerint
dejectionibus. Ex eo quidem tumo-
rem ſubſediſſe & dolorem quoque eva-
nuiſſe, ſed diarrhœam perſiſtiſſe &
adhuc iſpum mirum exercere ac vires
ablumere. Dimiſſus igitur eſt conſi-
lio, ut ſerum lactis dulce, noſtra
methodo paratum quotidie ad menſu-
ram unam, nec non inſuſum, ex ſca-
bioſa, veronica, ſanicula, mentha,
meliliſa, millefolio, floribus hyperi-
ci & papaveris erratici frequentius
potaret. Quibus etiam effectum, ut
poſt aliquot hebdomadam decurſum
rediens, gratus proſiteretur, parcio-
res longe eſſe dejectiones, corpus
vegetius, meliora omnia, nec de per-
fecta impetranda ſanitate dubium.

Epicrisis.

Nullum certe est dubium, quin in hoc abscessus fuerit in mesenterii compage obortus, qui demum ruptus, effudit in intestinorum cavum saniem & cruorem, per ani secessum excreta. Qui vero factum, ut a superiorum percussione, in abdominis pentalibus inductum apostema disquisitione omnino dignum. Nos quidem ab impedita sanguinis in partibus plagis gravius contulis circulatione, maliducimus natales, unde factum, ut in homine plethorico sanguis majori copia fuerit delatus ad mesenterii diverticulum, ibidemque collectus, demum putrescere coeperit & in abscessum concesserit. In mesenterio enim saepius oboriri stagnationem, si in remotioribus partibus sanguinis progressus interceptus, non novum. Ipsi novimus, hoc factum, mesenterium cum omento putre & sphacelatum fuisse inventum, vulnere lethali diaphragmati inflicto, cruorem vasa mesenterii perripisse & abdomen inun-dasse, & in asthmate spasmodico, a polypo in appensis cordi canalibus, mesenterium itidem sanguine multo oppletum, vasa ipsius distenta partim, partim plane disrupta, comparuisse.

OBSERVATIO IV.

*Hectica
phthi-
ca le-
thalis.*

Vir erat macilentæ & cholericæ constitutionis, qui ex hæreditaria quadam & nativa dispositione pulmonum alebat vitium, ac præterea ob nimias lucubrations vitamque nimis sedentariam variasque animi ex ira commotiones, & corporis & stomachi sibi contraxerat imbecillitatem. Hic ab aliquot jam annis magnam pituitæ viscidæ copiam secreta eiecerat, hæcque ejectio mirum demum copia increvit, & per duos fere menses, cum lenta febre, spirandi difficultate, viriumque jactura, nec non exquisito sub urina emissionis ardore, duravit. Tum quidem æger emulsionibus, juleulis medicatis & decoctis demulcen-

tibus, interpositis clementer alvum laxantibus, cum sanitate in gratiam rediit; exacto vero circiter anno, eodem malo denuo implicatus est. Alium igitur in consilium adscivit medicum, qui licet semper adfuisse anxiam respirationem, tussim tamen non phthisicam, sed ex stomacho æstuante & hypochondriacum symptoma esse judicavit, putavitque, cessatura omnia, si tempestivus prodiret hæmorrhoidum fluxus. Variis demum incassum adhibitis, de vena secunda consilium dedit floridumque e pede extraxit sanguinem. Sed eodem adhuc die vesperti ægrum horror per universum corpus incescit, subsequente intenso æstu, nocte insomni, virium jactura gravi & perfecta accessit hectica, qua etiam e vita mense Martio discessit.

Epicrisis.

Qui ex parentibus phthisicis geniti sunt, iis per totam fere vitam semper debilis corporis constitutio, ut languescat ventriculi digestio, & ipsi in catarrhos, ex levi aeris vitio, lento cum calore, pronisint, quin facillime, nisi regimen circa nonnaturalium rerum usum exquisitè observent, in phthisin & hecticam incidunt. Hic æger, Collega & amicus noster valetudinariam diu duxit vitam & aliquoties circa æquinoctia phthisica tussim febre laboravit; Dei tamen auxilio, datorum a nobis remedium ope, convaleuit. Tandem vero se commisit Medico, qui perfectam morbi curationem brevi pollicitus est. Et quum a plethora & hæmorrhoidum fluxu impedito omnia parchemata pululare putaret, a venesectione cepit initium, sed male hæc cessit. Inde enim mox pessime habuit, & in phthisicam hecticamque incidit tussim lethalem, frustra omnibus datis remediis. Discant igitur, qui plethoram ubique crepant: in debili & hectico corpore nunquam utilem esse venesectionem & salutarem, quia per continuum calorem sanguis jam consumtus & succi potius ingignendi sunt, quam

quam subtrahendi. Sed plura in similibus casibus notavi delicta. Observatur adhuc animo exemplum serenissimæ personæ vix vigesimum ætatis annum egressæ, quæ a matre phthisica genita & ipsa phthisi periit. Nimirum quum ex puerperio novissime superato admodum debilis, in curru aperto, incitato equorum cursu per aliquot horas vecta, aerem valde frigidum, vento agitatum, ad pectus admisisset, mox de catarrhis, tussis anhelosa, sicca, lassitudine corporis & sudore nocturno conquæta est. Medicus catarrhalem febrem esse autumans, pectoralia opposuit dulcia, indies vix hæc symptomata & calor consumens vires, creverunt. Hinc quia menses nondum iterum prodierant, venam incidere suavit, quo longe debilior facta, & placide haud ita multo post ex hac vita decessit. Errant igitur medici vehementer, qui nullum discrimen faciunt inter mentium obstructionem, quæ a copia sanguinis & infarctu viscerum est, ubi venæsectio juvat, & inter eam, quæ ex sanguinis defectu venit, ut fit in phthisi & hectica, ubi utique sanguinem detrudere, qui ordinare dehect in hectico, nil aliud est, ac mortem promovere.

OBSERVATIO V.

Ætatis Vir illustris, Regi a consiliis quadragenarius major, statura longus & macilentus, hypochondriacis pathematibus & parviori hæmorrhoidum fluxui obnoxius, post iram vehementiorem, perculsit totius corporis languorem, cum dolore prestorio, circa primam lumborum vertebra, abdominis torminibus, æstu interno, vesperi invalescente, inappetentia, alvo simul clausa & flatibus ructibusque ad superiora regurgitantibus. Secta fuit vena & dati pulveres digestivi, absorbentes atque nitrosi. Nihil tamen opis allatum. Ventris potius dolores cum æstu interno increverunt,

carnes ac vires consumserunt, interdum abdomen mirum intumuit a flatibus, & præcordia tenuit anxietas summa. Sic duos exegit menses, multisque Medicis & medicamentis usus, hecticus visus fuit, tantum non conclamatus. Ipsa tamen natura tandem curationis aperuit viam, secedente per alvum materia saniosa multa, quæ etiam apparuit in urina. Hoc facto, calor quidem & dolor factus mitior, appetitus quoque instauratus. Sed quia purulentus hic alvi fluxus, longius quam per tres menses successit, cum insigni virium debilitate corporisque marcore, indicium præbuit haud fallax grandis in mesenterio abscessus. Interim quum æger exquisitam dietam servaret, julsula gelatinosa, lac asinum, bubulum cum herbis vulnerariis coctum, & caprillum cum Selteranis mixtum, potaret, simulque pulverem ex semine lycopodii, musco pulmonario, urtica mortua, tussilagine, semine cymini, nucista & saccharo, in emulsione ex amygdalis & pineis subinde sumeret, factum est, ut sensim vires redirent, ejectio materiæ per alvum ac tussim minueretur, & ipse, præter spem omnium, convalesceret, inuncto postmodum victu exacto & regimine congruo.

Epicrisis.

Hypochondriaci & hæmorrhoidarii in mesenterii morbos, inflammationes & abscessus delabuntur facile. In his enim tam meseraica vasa sanguine sarcta & humoribus sunt distenta, tardissimisque per eadem commeatibus. Nostro sine dubio a gravi ira, accidit sanguinis extravasatio, inflammatio & inde suppuratio. Parva autem suppuratio, brevi potest ampliari & latius progredi in mesenterii compage, largiter obfessa pinguedine, quæ in liquamen saniosum facile liquefcit. Quod vero purulenta materia alvo expurgata,tribuendum naturæ beneficio. Et quod in urina comparuit pus, a venis resorptum &

per renale crebrum excretum, eodemque modo etiam successit puris sereatus, integris pulmonibus renibulque. Quin novi, utero ulcerato, per asperam arteriam rejectum fuisse pus, illas plane pulmonibus. Soli etiam naturæ debetur sanitas recuperata. Nec minus providentiæ divinæ, si tam periculose laborans invenit Medicum, qui morbum perite & leniter tractare novit. Sed quia ejusmodi abscessus perquam facile recrudescunt, exacte ad sanitatis regulas vita instituenda & vitanda cum cura cuncta, quæ ad mali recursum facere possunt.

OBSERVATIO VI.

Lenta febris post tertianam curata.
Femina triginta annorum, tenera, victum terenum, mollem, per multos annos fuetum, cum crasso & duro permutarat, & carnes infumatas piscelque salitos liberaliter ingererat. Incidit hinc primum in tertianam notam, a qua post mensem liberata, ad stomachum fulciendum usa est tinctura aperitiva *Mæbii*, ex spiritu salis, cum sale tartari, torna solistincta. Hac adeo aucta appetentia, ut vix famem sedare posset. Paulo post pensavit virium lapsum appetituleque prostrationem, cum æstu interno ac phlogosi, pulsu vesperi ac post cibum semper multum increbescente, successit tandem languor universi corporis pedumque tumor ac dolor contusivus. Medicum igitur accivit. Qui, quum primam regionem saburra acidorum humorum obsessam esse recte concluderet, lenē dedit emeticum, ex tartari emetici uno & dimidio grano, aquæ menthæ uncia & julepi rosarum drachma. Assumpto hoc, ingens copia viscidæ amuræ viridissimæ, instar æruginis æris, vomitu rejecta, quæ instillato oleo tartari per deliquium, flavum induit colorem, luculento indicio, ex bile & acido corrosivo eandem esse constatam. Mitior inde redditus calor & molestus ossium

dolor complacatus, vires quoque reparatæ. Nihilominus, ad reliquum exturbandum, tertio die iterato datum hoc pharmacum, & evocata tam per superius, quam inferius os, similis indolis recrementa. Postea vero datum elixirium nostrum balsamicum stomachale & pulveres præcipitantes cum duplicato arcano, tam salutari effectu, ut brevi post febrishæc cum omnibus symptomatibus discederet & ægra cum valetudine in gratiam rediret.

Epicrisis.

Ortum duxit lenta hæc febris ex primæ regionis cruditatibus, quas ingenuit voracitas, post febres superatas solennis & usu spiritus salis adaucta. Licet enim aperitiva *Mæbii* tinctura stomachi virtus appetitum excitando & digestionem facilitando, egregie opituletur; ubi tamen ventriculus plus appetit, quam coquere potest, noxam potius affert, quam emolumentum. Recte igitur datum vomitorium, quæ saburra acido-biliola, morbi causa exturbata, sicque simul sublata symptomata cuncta.

OBSERVATIO VII.

Novi senem octuagenarium, robustæ naturæ & ob nimiam sanguinis redundantiam singulis mensibus hæmorrhoidum fluxui obnoxium, ceterum bene valentem & bene appetentem, inaprimis quum quotidie vini liberalem haustum biberet cum oblectamento. Hic tandem autumno, confecto itinere & pota cerevisia minus desecata, ingellis quoque aliis fermentescibilibus, digestionis turbas & flatulentias expertus est, sublevis paulo post hæmorrhoidum stillicidium, appetitus perit, vires succellive concenterunt, tactus tacti continui, cum conatu ad vomendum, os siccum, alvus obstrata, pulsus celer redditus ac debilis. Hæc durarunt per duos menses, & graviora indes tacta, tandem frustra adhibitis omnibus, vitæ attulerunt finem.

Marasmus senilis.

Epi.

Epicrisis.

Senes levi ex causa & errore commisso, in graves, immo funestas, ni mature succurratur, incidere possunt affectiones. Quando enim sanguis hæmorrhoidalis, evacuari solitus, retinetur, neque per tempestivam venæsectionem ad liberum circuitum traducitur, stagnat in visceribus & ad corruptionem vergens, putridum talem febrem, quæ in senibus marasmi nomine venit, ingignit.

OBSERVATIO VIII.

*Hæctica
ex corruptione
sphaerulosa
terminali
ab illa.*

Vir quadragenarius, tener constitutione, post longum animi mœrorem & vitam sedentariam, incidit in languorem virium, corporis marcorem, appetitus prostrationem, calorem præternaturalem, cum pulsu debili & frequenti, somno parco & interrupto, facie plumbea, oris siccitate perpetua & sudore matutino. Quum his per sex septimanas fuisset detentus, ob alvum adstrictam sumfit purgans, ex diagrydii sulphurati gr. 2. cum tartaro vitriolato, quo multum deiecit & diutius quam per octiduum. Inde vires adeo conciderunt, ut animus facile deficeret in situ erectiori, calor etiam increbuit & accessit tandem summa præcordiorum anxietas, ad quam levandam vena aperta, & aliquot uncie emissæ sanguinis fluidi & floridi. Licet autem anxietates hoc facto levarentur, æger tamen, ob virium plenarium lapsum, animam haud ita multo post efflavit.

Epicrisis.

Hæctica hæc febris est, enata procul dubio, a sphaerulosa visceris cuiusdam, ac uti videtur hepatis, corruptione. Non enim novum est, quod in languidioribus & diuturno mœrore affectis, viscera ob sanguinem stagnantem abeant in putredinem, ac teste cadaverum sectione compareant nigra, tanto magis, si

vita accessit sedentaria. Signa ejusmodi corruptionis internæ sunt, plenaria appetitus & virium prostratio, somnus nunquam reficiens, facies livida plumbea, carnes flaccidæ, conatus ad vomendum & colliquativus sudor. In nostro notatu inprimis dignum, quod ab unica exigua purgantis dosi incompehensibilis alvi fluxus inductus. Neque tamen effectus hic tam purgantis virtuti, quam potius intestinorum inflammationi & humorum acredini tribuendus. Caveat igitur Medicus circum spectus, ne, ubi motu intestino continuo vires consumptæ massa sanguinis recrementitii humoribus gravis, quippiam drastici purgantis præbeat & perversa incurrat judicia.

OBSERVATIO IX.

Femina sexaginta & trium annorum, tenera admodum, ante quinque menses terrore fuerat perculsa gravi & contestim molestem tractionem & tensionem in artubus perseverat. Ante tres menses supra claviculam sub musculo mastoideo in utroque latere exortus tumor, qui rebellis fuit, nec ullis cedere voluit remediis. Interea lenta & vires consumens febricula, ab aliquot jam mensibus ægram incessit, cum ardore, in volis manuum & plantis pedum, præsertim circa mediam noctem affligens. Accesserunt per intervalla capitis pulsantes & tensivi dolores, qui sub cute, modo huc, modo illuc discurrerunt, ad cervicem, quin ad gingivas usque. In artubus sæpe tractiones librarum musculosarum, oculis conspiciendæ, cum dolore lancinante adfuerunt. Nausea quoque cum anxietate, nec non tormina ventris obscura, nonnunquam affluerunt, alvi secessu ut plurimum solute. Appetitus fuit prostratus, urina crassa, turbida, rubra cum sedimento & cuticula oleaginosa, præsertim paroxysmo finito secessit. Omnia

*Lenta
febris
curata*

omnia autem hæc ſymptomata, mox ſecundo, mox tertio die invaluerunt, cum pulſu celeriori, qui tamen frequens ſemper fuit exiguus.

Epiſiſis.

Affectus hic merito lenta conſumens febris dicendus. Originem dubio procul traxit a vehementi terrore, cujus tanta vis eſt, ut, præſertim in cacochymico corpore, totam œconomiam motuum, tam vitalium, quam ſecretoriorum & excretoriorum, pervertat, nervoſarum quoque & fibroſarum partium ſyſtema valde debilitet & ad ſpaſmos, contraſtiones & dolores diſponat. Eidem terrori etiam debetur glandularum colli tumor, qui ad lentæ febris generationem multum contulit. *Hippocrates enim jam* eas febres, quæ glandularum tumoribus accedunt, lentas & periculæ non expertes judicavit, tum quod ſub muſculo craſſo ſiti ſint intractabiles, tum quod nervos vicinos diſtendendo, febrilibus ſpaſmis ſubminiſtrent occaſionem. In curando hoc morbo primum fuit, ut primæ viæ a ſordibus repurgarentur. Hinc magnæſia cum ſale Epſomienſi ad drachmam dimidiam data, cum lacte amygdalino mannato, & clyſter injectus ex decocto avenaceo, manna & chamomillæ floribus. Mane jejuno ventriculo potum caponis brodium, cui incoctæ radices petroſelinii, fœniculi, cichorii, herba naſturtii aquatici, addito cancerorum ſtuviaſtilium ſucco. Oblatus tum quoque pulvis ex cancerorum lapillis, nitro & ſolutione oculorum cancri. Potui ordinario ſerviit piſana. Exterior glandulis tumidis & dolentibus impoſitum emplaſtrum diachylon ſimplex, cum ſpermate ceti, oleo hyoſcyami, croco & camphora. Et ad artuum dolores complacandos, linimentum diſcutiens & antiſpalmodicum inuſtum. His ægra per DEI gratiam, intra menſem, ex ancipiti levata & febris perſanata.

OBSERVATIO III.

Juvenis melancholico-cholericus, ^{Heſticæ} vigeliſimum annum egreſſus, compa- ^{in ju-} rationibus & ebrietati intemperantiſſime deditus, aliquoties hæmoptiſin ^{venæ} paſſus fuerat, cum peſtoris anguſtia ^{bibiſſe} & quaſi ebullientis ſanguinis ſenſu ^{curaſſe} circa præcordia, ſemper tamen liberatus tempeſtiva venæſectione, pediluviis & congruis temperantibus atque nitroſis. Accidit vero, ut vehementi ira aliquoties commoveretur, quam ſequuta notabilis virium & appetitus proſtratio, ſpirandi difficultas, ſomnus inquietus, ſudor marutinus, tuſſis vehemens, cum copioſo ad libram minimum quotidie ſecreto, pulſus celer, a meridie poſtiſſimum ad medium noctis, cum calore in plantis pedum & volis manuum, urina turbida rubra, interdum cum ſedimento, interdum tenui, corpore ſimul contabefcente. Sic per duos menſes, varia Medicorum conſilia expertus eſt & artiſicia, ex peſtoralibus, antiſebrilibus & refrigerantibus, ſed fruſtra. Tandem noſtrum petiit conſilium, vix tamen dubiam, rebus ſic comparatis, ſalutis ſpem facere potuimus. Interim lactis ſuaſi potum, quod quotidie bis cum decocto fabarum coffeæ hauſit, loco potus bibit decoctum ex radice ſcorzonæ, cichorei & raſura cornu cervi, cum paſſulis minoribus, potavit quoque Seſterianas cum lacte ad menſuram quotidie, ſumpſit ſubinde gelatina cornu cervi, & uſurpavit pulverem ex radice ireos Florentinæ, liquiritiæ, lapidibus cancerorum, nitro & ſaccharo. His per menſem alternatim uſurpatis, melius habere cœpit, ætus mitior factus & appetitus rediit. Hinc continuavit lactis potum & pulveris uſum, ſubinde quoque juſcula ex carne vitulina ſumſit, ſimulque appetentior placentarum, ex iis, quæ minus graves & viſcidæ, liberaliter quotidie comedit. Sic

tan-

CAPUT XIV.

De Febribus Symptomaticis.

§. 1.

Symptomaticæ febres dicuntur eæ, quæ aliis morbis primariis, vel lonicis externis lationibus, cœu symptomata, ob systema nervorum inde male affectum & gravius irritatum, accedunt, nec typum exquisitum servant. Sicut enim omnis generis febres nervosi maxime generis affectiones sunt, & a varii generis causis, hoc impensius assilgentibus, stimulantibus & commoventibus, originem ducunt; sic etiam eodem ex fonte derivandæ symptomaticæ, quibus inducendis causæ velificantur pariter multæ.

Symptomata febris dicuntur.

§. II.

Ex iis, quæ aliis morbis adiunguntur, notabilis maxime illa symptomatica, seu secundaria febris, quæ in variolis observatur. Nimirum quando post quartum diem diem primaria febris, expulsa ad corporis habitum exanthematica materia, deseruit, nono ut plurimum die, quo pustulæ suppurari & maturefcere incipiunt, ob impensum qui inde suscitatur ardorem atque dolorem, nova accenditur febris, cum pulsum celeritate, æstu interno, siti, vigilia, inquietudine, quin delirio, quæ undecimo die haud raro laborantes necat, præsertim si adultiores & confluentibus obsessi. Dein dolores arthritici, rheumatici, podagra, chira, ischiatis, nec non erysipelas inprimis capitis, semper incipiunt cum insultu febrili, frigore & estu, sub quo ad cutim, & articulos agitur ex interaneis aeris recrementitia materia, ibique acerbos suscitatur dolores, qui novam cient febrem, eo graviorem, quo graviore ipsi. Indentium quoque gravi dolore, maximeque difficili infantium dentitione, jungitur, ob cruciatum, frequentissi-

Morbis aliis primariis re-feruntur.

tandem præter omnium spem symptomata complacata & æger tantum non desperatus, binis mensibus exactis, surrexit, sensimque convaluit ac biennium supervixit sanus & integer. Sed quum postea antiquum obtineret & liquores spirituosos, cerevisiam, vinum, maximeque spiritus arden-tes ingurgitaret effusus, nocte in-tempesta perquam frigida e com-putatione ebrius domum tendens, in platea subito concidit, ac domum portatus, morte extinctus est subita.

Epitaphium.

Ex raris hecticæ curationibus est hæc. Aderant enim omnia hecticæ febris signa. Sed quia primum acciti Medici adversus phthiticum malum pectoralibus & dulcibus tantum pugnant, nec humidum deficiens resarcire, nec humorum acrimoniam demulcere laborarant, parum potuerunt proficere. Ipse enim eventus per remedia procuratus docuit, causam hujus febris magis in humorum vitio eorumque viscositate & acrimonia fuisse positam, quam in labe, corruptione, aut exulceratione visceris. Patet igitur, in hectica febre non semper spem esse abjiciendam, si in juvenili ætate, subito, ex prægressa mals diæta incidit, uti quidem heic factum est.

Ceterum de febribus lentis & hecticis plures jam prodidi observationes in *Medicina consultatoria* Tom. 2. Dec. 2. cas. 3. pag. 65. de phthisi & hectica cas. 6. pag. 86. de febre lenta ex male curata intermittente. Dec. 4. cas. 6. pag. 185. de febre lenta cum cachexia succedente malæ curationi febris intermittens. Tom. 4. Dec. 2. cas. 7. de febre lenta desperata per lac alminum curata. Tom. 5. Dec. 4. cas. 8. pag. 291. de hæmoptili cum febre lenta post tussim graviorem. Tom. 6. Dec. 1. cas. 1. de tussi pulmonali phthi-lica cum dolore hectico demum funesta, quas evolvendas commendo.

tissime febris symptomatica, quæ periculi non expers, quin in teneris sæpe epilepticæ convulsionibus sequuntur. Hæmorrhoidibus porro cæcis impensius dolentibus, sæpe febris, cum horripilatione, vigilia & tremore partium complicatur. Neque minus glandulis induratis, tumentibus & dolentibus febrile symptoma accedere solet. Nullum etiam dubium, quin in pestilentia, si anthrax, seu carbunculus, qui tumor est ardens, & acutissime dolens in musculosis partibus, febris accendatur majusque intenter periculum.

§. III.

*Phil. ex-
tensib. f.
sanibus* In puerperis præterea, tercio ut plurimum a partu die, febris supervenit symptomatica, lactea dicta, cujus origo nulla alia, quam quod ob uterum, enixio partu, iterum contractum, magnus sanguinis ad mammas fit appulsus, quo corporibus glandulosis & fibris nervis male affectis, dolor inducitur tensivus, febrilem insultum ciens. Si abscessus & apostemata sunt in partibus, præsertim nervosis, & glandulosis, in inguine bubones, aut in axillaribus & mammariis tumores apostematodes complicantur febres, sæpe gravissimæ & cum dolore junctæ. Idem accidit, quando pars exquisitoris sensus ambulationem graviolem & ampliorem patitur. Neque minus ex symptomaticis febribus sunt illæ sic dictæ vulnerariæ, quæ lesionibus ac vulneribus, manuum præsertim, & pedum, nec non aliarum nervosarum partium, pericranii potissimum & meningum, accedunt, quæ etiam sunt, quando tendines vel nervi sub venæsectione improvide punguntur, vel aliis acutis instrumentis læduntur, eodem modo ac evenire solet, si pleura, peritonæum, aut intestina sauciantur. Quin si vulnera, & læsiones partium acutius sentientium, acribus, & causticis medicamentis, injectis aut inspersis, tractantur, intenduntur non modo dolores, sed, & haud

raro febres ardentes & continuæ ingignuntur. Tanto certius autem tantoque majori cum periculo hoc accidit, quando nervosis partibus communicatur plane venenum, uti fit in morsu canis rabidi, nec non quando mercurius sublimatus, aut arsenicum, carcinomatibus induntur. Demum non prætereunda illa febris, supra omiſsa, quæ vermibus & calculo accedit. Non enim ideo insolens in verminantibus febris putrida dicenda merito, quæ irregularis admodum, cum nausea, abdominis torminibus, urina limosa, alvo ut plurimum laxa. Quæ autem calculo jungitur, oritur a doloribus acutis, tum maxime, quando per urethères nervosus molitur transitum.

§. IV.

Ita autem omnes hæ symptomaticæ & continuæ febres sunt comparatæ, ut universam æconomiam functionum, vitalium imprimis & naturalium, pervertant, vires frangant, multaque exitalia symptomata, deliria, convulsiones & epilepsias, inducere possunt. Plane omni tamen deſtituuntur utilitate, nec sicuti aliæ febres, removendæ, & vincendæ causæ serviunt, multo minus sufficiunt. Hinc utique peritus Medicus eo dirigere debet in earum curatione medicationem, ut cito anomalos hos febriles motus compescat, eorumque vehementiam occissime retundat. Longe facilius enim & melius hoc in symptomaticis hæc perfici potest febribus, quam quidem primariis; eo quod illæ tantummodo a tensione & spastica strictione nervosarum partium, tamquam a causâ immediata, proficiuntur; hæ vero a causâ materiali, non cito tranſeunte, sed permanente, ortum ducunt.

§. V.

Curatio ipsa sic instituenda, ut causæ amolendis sit opposita. Quod si igitur a læsione, aut vulneratione partium nervosarum & tendinosarum, tam internarum, quam externarum, ma-

*Sunt et
ro com-
peſcenda*

*Quid
male sit
a læsione
ne partium
nervosarum
vel a
vulnera-
tione, na.*

maximeque ipsius capitis, insultus accidit febrilis, nullum præsentius & securius auxilium, sanguinis missione, & quidem in parte propinqua instituta. Vulneraria enim hæ sic dictæ febres oriuntur potissimum a sanguine effuso, in partibus fauciatis decumbente. Expedit vero, ut mature id fiat, præsertim in iis, qui sanguine abundant, post venam sectam, discutientium, resolventium & diaphoreticorum usus longe efficacior; quam hac neglecta. Nos quæ commendamus habemus potiones ex aqua scordii, cardui benedicti, chærefolii, scabiosæ, aceto destillato, aqua theiacali, lapidibus cancerorum, antimonio diaphoretico, mixtura simplici cum sirupo acetositis citri, adjecto interdum pulvere lumbricorum terrestrium, interdum sanguine hirci. Melius adhuc vinum bonæ notæ Rhenanum, cum succo cancerorum fluviatilis mixtum, addita lapidum tantorum drachma dimidia. Sic enim constat potio, ad inflammationem & sphacelationem arcendam, virtutis præstantissimæ.

§. VI.

Si a doloribus partium sensibilibus.

Quando symptomatica febris ab atroci dolore, partium præsertim nervosarum & sensibilibus, accidit, omnia quæ sine noxa dolorem levant & sedant ex usu sunt, id est, ea quæ blanda virtute vaporosa anodyna possident. Horum classem ducunt flores aquarum fragrantium, uti tilia, primula veris, acacia, liliorum convallium, alborum, sambuci, rosarum, papaveris rhæados, pæoniæ, nymphaeæ, nec non blanda papaveracea, emulso scilicet ex seminibus quatuor frigidis majoribus, cum semine & sirupo papaveris albi, & maxime omnium liquor noster anodynus mineralis. Laudatissimæ enim hæc in detensione difficili, calculo & colica cum febre sunt usus. Neque etiam, nisi irritis his, si necessitas urget, confugiendum ad opiata & narcotica, massam pilularum de

cynoglossa, diacodion montanum, laudanum cydoniatum *Helmontii*, *Sydenhami* & quæ plures hujus farinae compositiones. Quando dolori ex inflammatione supervenit symptoma febris; interne diaphoretica cum nitrosis mixta, omnia fere reliqua virtute antecellunt, quia nihil magis inflammationem discutit, quam nitrum, præsertim cum fixis diaphoreticis & camphora mixtum, & qua discussa, & dolor cessat, & febris.

§. VII.

Quæ a causa externorum topico-*Externæ etiam præsent* rum usum admittente inducitur symptomatica febris, præter interna, exterius etiam poscit demulcentia, dolorem mitigantia & fibras duras *strictas mollientia*, & relaxantia. Sunt hæc maxime necessaria in tumoribus venarum hæmorrhoidalium, in tumoribus & doloribus artuum, glandularum inguinalium, tumore venereo, in tumentibus mammis, colli glandulis, nec non si sub infelici venæsectione punctus nervus aut tendo, si animal rabidum, aut insectum intulit læsionem. His in pathematibus eximie conducunt cataplasmata ex ficibus, radice & foliis liliorum alborum, melle, farina fœnu græci, cepis tostis, vitello ovi, lacte & cremore lactis, cum croco; deinde nobili pullet virtute emplastrum diachylon simplex, mixtum cum sufficienti quantitate croci, vel cum spermate ceti & oleo hyosciami; porro dolores egregie mulcent & spasmus laxant vesicæ, decocto emolliente plene & parti afflicte crebrius calidæ impostæ, neque ad temperandum ardorem & stricturam remittendam inutili seest mucilago seminis ptylii, cydoniorum, aut lini, cum aqua rosarum facta & crebrius illita.

Enar-

Enarration es. morbum.

OBSERVATIO I.

Feb. in pueris.
11/4. Virgo tenerioris constitutionis, quatuordecim annorum, mensum fluxum parvissime experta, incidit in febrem, continuo, lento calore per duas hebdomades affligentem, cum tussi sicca, & alvi fluxu, quo multa fecunda cinerici coloris excrenebat, languor occupabat totum corpus & facies pallido scedabatur colore, accedebant quoque crebrius dolores acuti circa spurias costas, urina erat pauca, & crassum sedimentum deponebat. Judicabatur lenta febris, a mensum obstruptione prognata; ideoque ad emovendos hos varia a mulierculis ingerebantur. Vocatus ego, quæsi: num forsitan antea vermicibus laboravit? dixerunt, ipsam dulcibus & placentis admodum oblectari, atque etiam ante aliquot menses lumbricos quosdam per alvum excrevisse. Exhibui igitur potionem ex rhabarb. drachma, seminis fantonici drachma dimidia, salis tartari scrupulo, aquæ storum acaciæ uncis sex, spiritus vitrioli guttis 20, infusus in calido loco, de qua dimidiam partem pro dosi sumit. Expurgatis scilicet primis vis, ptisanam pro potu ordinario dedi. hanc: recipe. hordei mundi, manipelos duos, radices scorzonere, rasuræ cornu cervi, radices cichorei ana unciam, herbe scordiæ manipulum unum, coque in aquæ fontanæ mensuris quatuor per horam, colaturam adde. Syrupi acetositis citri uncias duas. M. Interpositus quoque interdum fuit usus pulveris, ex pulvere seminis fantonici, cornu cervi, rhabarb. ana drachma una, nitr. purificati, salis polychrestis ana scrupulis duobus, qui ad scrupulum una vice sumtus. His per mensem & ultra usurpatis, egregie convaleuit,

licet nulla amplius lumbricorum succederet excretio.

Epitasis.

Febres verminosa a lentis & hecicis differunt in eo, quod hæ post cibum sumtum & vesperi ingravescent, in illis vero hoc non observatur. Deinde quoque febres ex vermicibus junctum plerumque habent alvi fluxum, quo fetida & cinerea recrementa secedunt, urina turbida cum limoso sedimento mingitur, in lentis autem & hecicis hæc non præsto sunt. Discerni tamen hæc febres inter se debent ex causis antecedentibus, victu maxime, ex dulcibus, lactiniis, aliis viscosis & fermentescentibus, optime vero si jam ante secesserunt lumbrici. In medicatione autem, si febris complicatur cum alvi fluxu, abstinendum ab anthelminticis, validioribus purgantibus, a mercurialibus, a sagapeno, asa fetida, tanaceto, quæ alias specifica adversus vermes, sed utendum acidulis cum amaris mixtis. Acidæ enim non modo calori, sed & putredini verminosa egregie resistunt. Plerumque tamen vermes non excernuntur, si febris juncta, quia æstu febrili dissolvuntur in purridum magma. Ego etiam tali in calu cum fructu usus sum potu acidularum Selteranarum, correctarum prius spiritu vitrioli, instillatis mensuræ triginta ipsius guttis, quo laxantem acquirunt virtutem. Quæ pro diversa ratione ætatis & corporis, majori, vel minori dosi quotidie offerri possunt.

OBSERVATIO II.

Juveni 20. circiter annorum, macilento, & sensus exquisitoris, forte scalpellum librarium e manu exciderat in pedis dorsum, partemque hæc tendinosam culpidæ acuta pupugerat & sauciarat. Postero die, antea perfecte sanus, incurrit acutum partis læsæ dolorem, cum febre, siti, præcor.

Feb. in pueris.
11/4.
11/4.
11/4.

cordiorum anxietate, vigilia, quin mentis quadam alienatione. Missis tum, quia plethoricus erat, illico sanguis e brachii vena & data emulsiō ex amygdalis dulcibus & semine papaveris albi, cum aqua florum sambuci, tilie & acacie parata, quam tam solam, quam cum pulvere ex perlaram, lapidibus cancrorum & nitro-sumsit. Oblata etiam mixtura diaphoretica & discutiens, cum diafcordio *Fractosorii*. Et exterius vultu-nescio partique dolenti impositum emplastrum nostrum discutiens & anodynum. Quibus per aliquot dies usurpatis, febris cum omnibus symptomaticis discessit.

Epicrisis.

Quotidiana testatur experientia, quam periculosa sint nervosarum partium læsiones & quam pernicioſa invehant symptomata. Nulla autem alia horum omnium reddi potest ratio, quam quod universa nervorum compages, una tantum nervosa parte gravius læsa, consentiat, & motus inordinati vehementes in hac excitati, per totum nervorum systema facile propagentur, uti fusius deduxi in *tomo 3 Medic. ration. systemat. Señ. I. cap. 5. pag. 175. seqq.* Discimus vero etiam ex hac observatione, morborum causas, non tantum in materiæ nocentis quantitate, aut qualitate consistere, verum sæpius etiam motu vitioso, & inordinato niti. Atque adeo perpetram agunt Medici, qui in ejusmodi morbis ad humorum correctionem, aut evacuationem, animum & medicationem dirigunt. Præcipuum potius tum in curando sibi vindicant locum, quæ motibus hisce turbulentis complacandis serviunt, quorum in numero cum reliquis anodynīs sunt potissimum opiata correctæ, quæ alias minus quadrant, ubi pernicioſa quantitas sola, vel qualitati noxiæ nupta, in causa est.

OBSERVATIO III.

Juvenis viginti aliquot annorum, sanguineo-cholericus, in Academia solentius Veneri & Baccho, quam Musis litarat, & ante biennium sub conductu cum sodali vulnus acceperat in thorace, quod consolidatum, pectoris quandam gravitatem & difficilem sub ascensu acclivium, aut ambulatione incitatore, spirationem reliquerat. Hic ætate iniuncte congueri cepit de virium languore, capitis dolore, inappetentia, somni defectu, calore febrili, modo vesperti, modo nocturni, post levem horripilationem, ipsum inſeſtante, subsequente mane sudore largo, admodum debilitante, cum majori respirationis difficultate & dolore in loco veteris circa mammillam vulneris. Medicum igitur in consilium vocavit, qui mixturis discutientibus & diaphoreticis, emulsionibus demulcentibus & refrigerantibus, pulveribus quoque temperantibus cum succo citri, febrem oppugnavit, interpositis subinde laxantibus blandis mannatis & rhabarbarinis & data propotu prisana. Sed frustra. Licet enim & capitis dolor evanesceret, sudores matutini & febris vehementia tantisper minuerentur, respiratio quoque liberior redderetur & appetitus melior, insultus tamen febrilis persistit semper, post mediam noctem accedens & sudore discedens, relicto miro corporis languore & debilitate, ut lecto etiam assligeretur. Hinc Medicus, dissolutionis agri vitæ rationis non ignarus, forsitan occultatam causam subesse suspicari cepit & in eam serio inquirere. Confessus igitur tandem est æger, in inguine dextro, durum quid protuberare, sed levem admodum ex eo le sentire dolorem, & credere, esse forsitan ejusmodi tumorem, quem dicunt *cine VVachs-Beule*. Erat autem

venc-

venereus bubo, qui impoſitis emollientibus, maturuit, & apertus magnam fudit puris copiam, quo evacuato, febris ſenſim magis magisque remiſit, omniaque ſymptomata diſceſſerunt, donec æger, traduſto intra tres hebdomades ad conſolidationem abſceſſu, penitus ad ſanitatem rediret.

Epiſiſt.

Ex hac hiſtoria id tantum occurrat notandum, quod febres ex glandularum tumoribus ortæ, teſte ipſo Hippocrati, pernicioſæ ſint, maxi-

me omnium autem, quando cauſa tumoris materia virulentæ indolis, uti in bubonibus venereis, ubi in curando, non modo ad febris impetum compoſcendum, ſed & ad venenum e corpore eliminandum reſpicere decet Medicum. Dein meretur & illud notari, quod partes olim a vulnere quodam læſæ internæ, a contracto poſtea morbo, vel febre, ruriſus præ aliis pejor afficiantur & pathemata ibi affligere ſoleant extraordinaria, manifeſto indicio, diu latitare poſſe partis imbecillitatem & labem, facile exacerbandam.

38 34441

314

